اِنّ هٰذه تذکِرہ

تصنیف شریف جناب مولانا مولوی محمد ابوالحیوت قدس سرہ

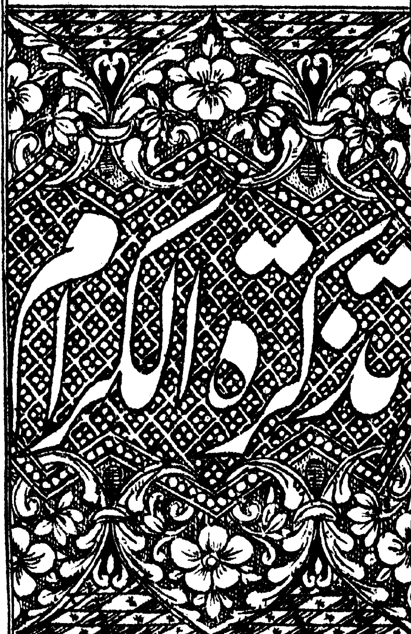
تذکرۃ الکرام

بحسب ارشاد سراپا بشارت حضرات اکرام پھلواری شریف

در مطبع انوار احمدی طبع شد

اِنَّ ھٰذِہٖ تَذْکِرَۃٌ

تصنیف شیریں لطف جناب مولانا مولوی محمد ابوالحیوت قدس سرہٗ

بحسب ارشاد سراپا بشارت حضرات اکرام پھلواری شریف

در مطبع انوار محمدی طبع شد

بسم اللہ الرحمن الرحیم

حمد و سپاس مر خالقی را کہ از دائرہ کائنات حضرت انسان را برہمہ
گزیدہ و مرکز نظر رحمت خاص خود ساختہ و شکر بیقیاس مر منعمی را کہ
طغرای نفخت فیہ من روحی منشور بنام ایشان گردانیدہ
و بخلعت تشریف خلافت اِنّی جاعلٌ فِی الارضِ خلیفۃ با ہزاران
ہزار نعمت بنواختہ حکیمی است کہ باوجود نزہت و لطافت پاک شستان
ملاء اعلی نظر لطف و رافت برین خاکدان سراپا کسافت انداختہ
و تخم محبت خویش در مزرعۂ دل ایشان کاشتہ و ہر لمحہ بآب رحمت
طراوت و تازگے بخشیدہ نگہبانے است کہ از صرصر ہوا و حرص
و طغیانی و سوسہ نگہبانیہا نمودہ و از پامالی نفس بدکیش خلاف اندیش
و دستبرد ابلیس باتلبیس صیانتہا فرمودہ و درود نا محدود بر ان حبیب
مقام محمود کہ عین انسان اوست دیگر ہر چہ ہست مظہر اوست و از وست

ـه گر نبودی ذات پاک مصطفی + نیست بودی هرچه هست از
ماسوی + برگزیده الیست که تجلی عین ذات عبارتیست از ذات
او و ظهور خاص صفات تعبیریست از والا صفات او ماهیت انسانی
منحصرست در وے کمال انسانی ختم ست بروے صفوت
برگزیدگان یکی از جود اوست بود و بهبود شان از وجود اوست محمدیست
که مدح وثنائش بیرون ست از گفتار ما محمودیست که نیکو خصائلش
افزون ست از شمار ما برگزیده گان را پیشوا ست رسیده گان را رهنما
ست ـه سر حلقهٔ برگزیده گان اوست + سر خیل همه رسیدگان
اوست + و بر آل و اصحاب و اهلبیت او که مقتدای برگزیدگان
حضرت قدس اند و رهنماے خاصان خلوت انس و بر سائر
اولیای امت او که گوے سبقت در میدان صفوت از امم اولین
ربوده و آخرین را بدان هدایت نموده علیه و علیهم التحیات الوافیات
والصلواة والسلام اما بعد میگوید بندهٔ بے بضاعت احقر الناس
الراجی الی النجات محمد ابو الحیات قادری فلواروی البهاری
وطنا جعفرے الزینبی نسبا غفر الله ذنوبه وستر عیوبه که از مدتے
بجمع احوال بعضے شیوخ کرام خود علی نبینا و علیهم السلام در دل
تمنا داشتم که تا یادگاری در دنیا و سرمایه در عقبے باشد اما از
نامساعدت ایام فرصت دست نمیداد و از بے بضاعتے

جرأت برین مقصد اعلیٰ نمی افتاد که یک ناگاه الہام لاریبی رہ بری
نمود و تائید غیبی مددگاری فرمود کمر ہمت بحصول این متمنی جست
بربستم و برسخے از احوال ارکان دین که از ثقات بسمع رسیده معہ
اسانید بقید قلم آوردم وانچه خود معاینه کردم دران حاجت ارقام
اسانید ندیدم باآنکه اکثر ثقات ہم دران معاینه شریک ما بودند
ترک نام آنہا کردم و ابتداے کتاب تیمنًا و تبرکًا از احوال پیر طریقت
حضرت تاج العارفین مخدوم شاه محمد مجیب الله القادری
رضی الله تعالیٰ عنہ کردم و انتہاے بر احوال پیر بیعت آنحضرت
رضی الله تعالیٰ عنہ تا بدایت و نہایت را با خود ہا نوعے از ربط باشد
و نام این کتاب تذکرة الکرام نہادم والله المستعان و منه التوفیق

ذکر حضرت مولانا محمد وارث رسول نما قادری رضی الله عنہ

احوال شریف ایشان اگر مفصل بضبط قلم مشکین رقم آورده شود دفاتر
نوشته آید ہنوز رشحه از دریاے زخار ست و شمه از وادے
عنبر سار اگر تمامی خلق کمر ہمت بر تالیف بندند و از اشجار ربع مسکون
اقلام سازند و دریاے محیط مداد گردند باز بگوش ہوش
جز صداے نفد البحر دیگر نشنوند لاجرم برسخے از ان بسیار شمرده
بر بندے اختصار کرده نقل است شیخ العالمین رض یعنی حضرت شاه
نعمت الله میفرمودند که چون آنحضرت سولنا این خاک تیره را از جمال خورشید مثال

منور ساخت ہمچیے بطالع اقبال باکمال وے رضا نظر کردہ بسیار بسیار از احوال رفیع بعقد انامل آوردہ واختتام حکم نیج بران کردہ کہ اگر حضرت محبوب سبحانی قطب ربانی غوث الاعظم سید عبد القادر جیلانی رضے اللہ عنہ از وجود باجود خود سرزمین عالم را رشک افزاے فردوس اعلی نمیکردند حضرت ایشان بجاے جناب اوشان میشدند و باعث انتظام عالم مے بودند و فی الحقیقۃ از خطابات عالیات کہ در آخر احوال بیان کردہ خواہد شد صدق مقالش ظاہر ست و ہم در کف دست راست آن سرور است بستان ولایت بخط سبز زیر پوست باریک اسم مبارک رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نمایان بود کہ ہرکس میخواند وطن قدیم بلدۂ غازی پور ست چون پدر بزرگوارش در عہد اورنگ زیب عالمگیر بادشاہ خدمت قضاے شہر بنارس داشت اکثر اتفاق اقامت شریف با پدر عالیقدر درین شہر رو نمود تا اینجا کہ بعد وفات پدر بر جادۂ فقر و درس و تدریس عمر شریف ہمین جا بسر فرمودند و قبایل گاہ بغازی پور و گاہے درین شہر مے ماندند و ازین ست کہ آنحضرت خود را در بعضی تصانیف غازی پوری ثم البنارسے رقم فرمودہ اند چون عمر شریف بہفت سالگی رسیدہ آتش عشق نبوی در کانون سینہ بی کینہ مشتعل گردیدہ جان و دل را با ہزاران ہزار سوز و گداز گرویدۂ جمال جہان آراے نبوی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم گردانیدہ

ہم سبقان دبیرستان عشق بشعر آموزی اشتغال میکردند و ہر کسی
با ہر کسی دعوی محبت میکرد و بصحرا و کنارہ دریا بجستجوے مہوشان
خود میرفت و بشعر و غزل تفریح خاطر محبت مظاہر خود مے نمود حضرت
ایشان نیز بمقتضای ہم سنی و یک عمرے مکلف دیدن روے
زیبا میشدند بجوابش میفرمودند کہ محبوب ما محمد رسول اللہ صلی اللہ
علیہ و آلہ وسلم ست و خواندن اشعار مرادر سودای اوست و ہر
روز وقت عصر در خلوتے می نشستند و در برابر روی خلق سے
بستند و اشعار عشقیہ ریختہ میخواندند و آب دل از چشم دُربار میریختند
و کلمات عشقیہ از زبان محبت بیان طفلانہ وار میفرمودند کہ ترجمہ
فارسی آن بجز اینقدر نباشد یا رسول اللہ من عاشق توام و ہر معشوقے
بعاشق خود امروز در کنار است و ہر عاشقے از دیدارش در انتعاش
وای بر ما کہ ترا رحمی بر حال ما نیست دریاب دریاب کہ طاقت
شکیبائی ندارم دو سال دیگر برین منوال بگذشت کہ در آخر ایام
نہ سالگی کوکب بخت یاور از افق سعادت طلوع کرد در عین حالت
اضطرار کہ اصطبار صدمرحلہ ازان دور تر افتادہ بود آفتاب جمال
محمدی صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم از برج لطف و عنایت تابان و نمایان
شد و بچشم سر بے آنکہ خواب ربودہ باشد یا غنودگی راہ یافتہ
شود کیفیتے رو داد کہ بشرف دیدار مشرف ساخت و بزبان حق بیان
در جواب کلمات فراقیہ فرمودند اگر دلبران آنہا باینہا تلطف و مدارا

میکنند با هم برا سے تو آمدم غم مخور و چیزے از افکار ارشاد فرمودند
چون وقت تشریف بری آمد برخاستند حضرت ایشان از غلبهٔ عشق خلاف
آداب ظاهر پرستان دست بدامن نبوی صلی الله علیه وآله وسلم زدند
وعرض کردند که کجا جلوه افروزی منظور ست باز چگونه خواهم دید حضرت
نبوی صلی الله علیه وآله وسلم که غایت شفقت برامم است خصوصاً
بر اطفال فرمودند که هر روز همین وقت تنها درین شغل باش خواهم آمد
از آن روز هر روز وقت عصر در خلوت تشریف بچشم سر شرف میشدند و
مستفیض میگردیدند تا عمر یازده سالگی باخر رسیده و کوکبهٔ بخت و اقبال
از افق جاه و جلال پرتو انداز سال دوازدهم گردیده و درین عرصه
ترقی مقامات عالیات دست داده بعد تکمیل امر شد که بیعت بر
دست افضل المجاهدین المتاخرین سید شاه رفیع الدین قادری
کنند حضرت ایشان عرض داشتند که بجز حضور از دیگرے ارادهٔ بیعت
ندارم بیعت گرفته باز ارشاد فرمودند که بیعت کردن بظاهر هم
ضرورست که اجراے سلسلهٔ بیعت برین موقوف ست باید که
از جد خود سید رفیع الدین بیعت کنند حسب الامر بیعت کردند
حضرت افضل المجاهدین المتاخرین که باعتبار قرابت پدری نسبت
جدی بحضرت ایشان داشتند بعد گرفتن بیعت در سلسلهٔ عالیهٔ قادریه
که علوی شان وے بر هر خاص و عام ظاهر و باهر ست و خود شرف
این سلسله ازین یک بیت حضرت غوث الاعظم محبوب سبحانی

رضی اللہ عنہ آشکار است ؎ افلت شموس الاولین وشمسنا + ابدًا علی فلک العلی لاتغرب + علاوہ برین آنکہ در شرف سلسلۂ قادریہ ہمین بس است کہ این سلسلہ منسوب باشرف الابرار وسید الاخیار حضرت محبوب سبحانی است رضی اللہ عنہ وظاہر است کہ شرف دین از صاحب دین است وشرف مکان از مکین است وشرف امم از انبیا ست ہمچنین شرف سلاسل از اولیا ست فرمودند کہ الحمد للہ علی احسانہ حکم قضا توام نبوی صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم چنین صادر شد ورنہ از ترقی مستعجل شما خوف جذب بود وہمہ نعمتہا کہ داشتند عطا نمودند وباذکار واشغال سلسلۂ قادریہ خود مجاز فرمودند وتربیت طالبین بحضرت ایشان مفوض کردند وخود عزلت محض گزیدند نقل است از سید العلما اسند العرفار اقرب حقیقت شیخ العالمین خلیفۂ اعظم مولانا مولوی احمدی دامت برکاتہ وافاض اللہ علینا فیوضہ یاد دارم کہ میفرمودند در تقریب تعلیم وتعلم حضرت مولانا رسولنما رضی اللہ عنہ بروایت اکابر دین رضی اللہ عنہم کہ حضرت رسولنما را از غلبۂ حالات واستیلای کیفیات فرصت مطالعۂ کتب نبود چون بر استاد خود ملا ابراہیم کہ تلمیذ مولوی محمد علی تلمیذ میرزاہد اند تشریف می بردند خادمی کتاب ہمراہ میبرد وپیش حضرت ایشان میکشاد ونشان بسبق میدادازان نشان ومقام خواندن آغاز میکردند گاہی احتیاج بتقریر مطلب نمی افتاد استاد قدس سرہ

بس متحیر میشدند که حال کتاب بینی از نشان دادن خادم ظاهر است
وحال خواندن هم ظاهر این چه امر نادر است روزی در مقامی
امر به بیان مطالب فرمودند بے تامل تقریر نمودند حیرت بر حیرت
افزود در دو سال از کسب علوم فقه واصول وتفاسیر وحدیث
ودیگر علوم مروجه منطق وحکمت وهندسه فراغت کامل دست
داده درین ایام تحصیل علم که از اغیار مستور الحال بودند روزی
استاد عالی نژاد امر کردند که قلیان وچلم درست کرده آرند تا بنوشیم
حضرت ایشان چلم درست کرده قلیان را برائے صاف کردن
وپر آب ساختن بصحن خانه بردند قلیان شیشه بود اندازهٔ آب وے
برکف دست نهاده می نمودند ومیدیدند که عالم محویت بر حضرت
ایشان طاری شد وتوقفی دست داد استاد عالی نژاد شاگردے
را فرستاد که دریاب توقف چرا پیش آمد شاید قلیان شکسته باشد
در حجاب مانع آمدن گردیده باشد چون شاگرد بصحن خانه آمده
دید که قلیان بر سر دو کف دست نهاده نظر دوخته محو عالم دگرانند
ونورے بر سر مبارک تابان تا آسمان کشیده است متحیر گشته نزد
استاد آمده عرض این ماجرائے شگرف کرده ایشان معه شاگردان
برخاستند دیدند که فی الواقع چنین است چون خود هم سالک این
راه بودند دریافتند که امرے دیگر است همه طلبه را بسکوت
فرمودند وبادب تمام ایستاده شدند تا نه مانیکه اثر افاقه این عالم

بر سبزۂ مبارک پیدا شد جلد تر بمقام خود باز آمدند حضرت ایشان
بعد افاقہ بخیال توقف تیز تیز تشریف آوردند و چلم بر قلیان درست
کردہ پیش استاد نہادند استاد عالی نژاد باادب برخاستند و گفتند
کہ حالا ازین خدمت مرا معاف دارید حضرت ایشان بخیال توقف
خیال رنج خاطر استاد بردہ باعتذار پیش آمدند استاد فرمود کہ رنج
را دخلی نیست دیدیم انچہ دیدیم حالا گرفتن کار دنے و خسیس
از شما سوء ادب است و اینچنین کار کار شما نیست کہ شما را بدان
تکلیفے دہم و از ان روز پس تعظیم و آداب ملحوظ خاطر میداشتند و سر
قدبہ تعظیم بر میخاستند و در ایام تربیت و تعلیم آنحضرت متعلم از ملائک
در خواب راحت بر لوح طلائی سبق ہر طالب العلم نوشتہ پیش میکردند
کہ فلان کس فردا خواہند خواند و تحریر مطلب سبق می نمودند گاہے
نوبت کتاب بینی در تعلیم طلبہ نہ آمدہ و نرسیدہ و قبل از نمودارے
در خواب ملائکہ با لوح طلائے در مراقبہ نمود میشدند حضرت ایشان از
بس گران خاطر شدہ دعا فرمودند الٰہی وقت مراقبہ از مطالعہ لوح حفظ
و عافیت عطا فرما از آن روز این امر موقوف شد نقل است از
حضرت شاہ خدا بخش خلیفۂ تاج العارفین قدس سرہما شنیدم کہ
روزے مولوی جمال الدین رحمۃ اللہ میگفتند کہ در کتابی مشکلے افتاد
کہ حل آن نہ جائے دیدم نہ از کسی شنیدم نہ خود بر جوابش قادر شدم
خواستم کہ از حضرت مولانا رسولنما رفع حل این مشکل کنم و دفع اعتراضیکہ

وارد بر مصنف است نمایم بعد چندی اتفاق شهر بنارس افتاد
بدولت پابوسی فائز شدیم با وجود آنکه آثار رحمة و رافت مهری
از جبین سبے چین وی رضی اللہ عنہ تابان بود و اخلاق و محبت
سرمدی از روی مبارکش نمایان بمقتضای هیبت حقیہ جرأت
عرض نیافتم هر بار کہ خلشے بدل راہ می یافت ادب و هیبت مانع
اظهار میشد حضرت ایشان را کشف حال گردید فرمودند کہ در فلان
کتاب بمقام فلان خدشہ ایست بظاهر غیر مدفوع توان گفت
مارا هم خلشے بود روزی بمجلس شریف نبوی صلی اللہ علیہ وسلم
از مصنف ملاقات شدہ استفسار مطلب آنمقام کردم بنوعے
تقریر کردند و تطبیق عبارت بدان نمودند کہ اعتراض بروے
عائد نمی شد و خلشے نماند و بعینہ و بجنسہ عبارت و مطلب را بیان
فرمودند نهایت خوشوقت و دلشاد شدیم لباس علمائے پوشیدند
و طلبا را سبق میدادند هرگز اظهار فقر نمیکردند مرتبہ کہ لباس فقر گاہے
در روز روشن ملبوس جسم انور نمی ساختند مگر بوقت شب با
یاران حلقہ کمتر میفرمودند الا در خلوت خاص و از کمال غلبۂ عشق
مراقبۂ خاص خود در مشے اقدام می نمودند کہ از جوش عشق و فرط
محبت طاقت نشستن نبود خصوصاً بعد مغرب معمول مراقبہ
در رود بود کہ در صحن خانہ بمشی اقدام اختتام کردے و اکثر فرمودے
کہ آتش عشق خرمن صبر و سکون را میسوزد و نشستن نمیدهد و تحمل

سماع صوفیہ نداشتے بلکہ بر سامعین تعجب فرمودے کہ چگونہ از مجلس
زندہ می آیند و جگر چاک نمیشوند بعضی از یاران روزی بر سماع عرض کردند فرمود
سماع مروحہ عشق است آتش عشق را مشتعل و ملتهب میگرداند آنرا
کہ حاجت بہ مروحہ نیست خود آتش عشق وی شعلہ انگیز است و آہ
جانگداز وے جہانسوز حاجت بسمع ندارد بلکہ در سماع خوف ہلاکت
اوست و بسیار بودی کہ وقت جوش و خروش از ولولۂ عشق
بر زبان درفشان ایشان مصرع اول از رباعی مشہور آوردے
رباعی عشقا بر اتو مغز گردان خوردی + با شیر دلان چہ رستمیہا
کردی + اکنون چو فتادہ است کارت با من + بعضی از مجازان
عرض و معروض روزی بمعرض بیان آوردند کہ نراندن مصرع
چہارم بر زبان فصاحت بیان از چیست فرمودند مصرع چہارم
بجز طاقت حضرت غوث الاعظم کراست کہ بر زبان آرد زہرہ
سلف و خلف آپ میشود النظرف عالی کہ متحمل وہلۂ عشق و حملۂ آن
شود مخصوص بحضرت محبوب سبحانی است رضی اللہ عنہ کہ در عالم مستی
و جوش عشق اکثر میخواندند و آن مصرع چہارم اینست مصرع
ہر حملہ کہ بر من نہ کنی نامردی + و حضرت عشق انواع انواع حملہ
می آورد و آنحضرت آنرا برمیداشت و تحمل میکرد و ورنہ عشق آن
بلائے است کہ تحمل حملہای وی از اولیای جن و انس و عرش
و کرسے و حملۂ آن دشوار است آیۃ رحمۃ انا عرضنا الامانۃ

شاہد این کار است میگوید بندۂ بارگاہ غوثیہ محمد ابوالحیات مولف
کتاب کہ ہم حکایت حضرت غوث الثقلین رضی اللہ عنہ کہ در عین مجلس
وعظ جسم شریف آنحضرت را انبساطی رو نمود کہ آناً فاناً جسیم میشد و بر
مجالسیان جای تنگ میگردید تا آنکہ در تمامی مجلس یک جسم
آنحضرت مملوے مکان بود و مجالسیان بیرون مجلس افتادند
باز تجلی صفت قبض نمود کہ جسم مبارک شیئاً فشیئاً در خوردگی ہمچون
عصفور گردیدہ درین میان حضرت علی بن ہیتی رض و دیگر کاملین
واصلین دیدند کہ جناب رسالت مآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
تشریف ارزانی فرمودہ دست حق پرست بر سروے
رضی اللہ عنہ نہادند جسم شریف بحالت اصلی آمدن گرفت و بجان
خود آمد بعد انقضاے مجلس حضرت علی بن ہیتی و دیگر مقربان
عرض حال کردند و طالب انکشاف گشتند آنحضرت اغاثت منزلت
فرمود تجلی حضرت عشق در صفت قبض و بسط بنوعی بود کہ کسے
ولی ازینمقام بیرون نہ آمدہ تا آنکہ بہلاکت رسیدہ طی اینمقام
بغیر امداد نبوی صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم وجان بری ازین راہ
ہلاکت انجام منجملہ محالات عرفاست و ہالک این مقام را اگر
ملایک آسمان و زمین و عرش و کرسے خواہند کہ دریابند کجا
رفت و کجاست نتوانند مقر و مسکن ایشان بجز حضرت حق دیگر
ندانند حق تعالی این تجلی خاص علی وجہ الاتم بر من فرمودہ اگر دستگیری

از حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم نشندی ہلاک میشدم شاہد
علوے شان وظرف عالی وی است رضی اللہ عنہ لشتھے
این حکایت در تحفۃ القادریے وخلاصۃ المفاخر مرقوم است
وہم لطف وعنایت نبوی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم مبذول حال
حضرت مولانا رسولنا رضا از حد احصا افزون بود واز جیز شمار بیرون
اکثر اذکار واشغال این طریقۂ عالیۂ وارثیۂ ویسیہ است کہ بلا واسطہ
تربیت وارشاد بآن از جناب رسالتماب است صلی اللہ علیہ
وآلہ وسلم روزے ارشاد شدہ کہ سیر مقامات وتجلیات
صفات وغیرہ کہ اولیاے سلف را دست میداد وما فوق
تکمیل طریقہ است از چندے برداشتہ شدہ بود مگر بعنایت
الٰہی در طریقۂ شما عطا کردہ شد ویک طریقہ درودیہ ودیگر طریقہ
نماز مکتوبی از عطیہ نبوی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم مخصوص سلسلہ
حضرت ایشان است کہ اکتفا بروی در تکمیل معارف احتیاج
ذکر وفکر دیگر مطلقاً ساقط میکند واہل نحبت را تا سیر مقامات سے سالہ
فقط خواندن درود یا نماز پنجگانہ بان اسلوب در حصول مطلوب
ووصول مقصود از بدایت تا نہایت کافی است وبراے زدیت
جمال جہان آراے نبوی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم درود طریقۂ ہذا
بر طریق معہود واکثار آن کبریت احمر است وبدفع جنون اکسیر اعظم
وتربیت اکثر یاران از طریقہ درودیہ بود یا بفکر وذکر ویسیہ بنا بر آنکہ

حکم قضا نوام نبوی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم چنان نفاذ یافتہ بود کہ
تربیت خلق علی العموم از طریق نماز نہ کنند مگر کسی کہ مورد عنایت
ومرحمت باشد یا لیاقت این کار داشتہ باشد و از غایت جذبہ محبت
و غلبہ عشق ہر لحظہ مشاہد جمال مشہود چنان بودے کہ شبانہ روز
یا در از نکردے بیشتر دو زانو نشستہ و اگر بخواب رفتی ہمچنان نشستہ
بخواب رفتی خدام بارگاہ کہ گاہ گاہ باستراحت معروض میداشتند
بجوابش میفرمود کہ حضور حضرت حق جل وجلالہ بے اضافہ چون
توان ماندن مہما امکن ادب نباید گذاشت و ہرگز در کارخانہ
الٰہی تصرف بقصد نکردی و در بلا بہ تسلیم و رضا پرداختے حتی کہ
صحت بیمار ہم بر حسب عادت بیمار خواستیے تا خلاف سنت.
اللہ از تعجیل و تاخیر صحت نگردد و از کذب و کاذب لبس آزردہ
شدے اگر اتفاقاً از کسی کلمہ کذب صادر گردیدی مکروہ تر داشتے
چنانچہ تفصیل این ہر دو امر مجمل در ذکر احوال خلیفہ اعظم حضرت ایشان
کہ ممتاز و سرفراز بخطاب تاج العارفین شدہ بودند گفتہ خواہد شد
انشاء اللہ تعالی **نقلست** روزی یکی از فضلای دہریہ بحضرت
ایشان حاضر آمدہ ذکر در ولایت اولیاء و تصرف ایشان افتادہ
آنمرد دہریہ کہ بر جادہ ضلالت و انکار تیز رفتار بود گفت اگر بودہ
باشند در زمانہ سلف بودہ باشند سخن بر حال ہست کہ حالا
کسی نیست و ہر بار را عادہ ہمین سخن مردود میکرد تا آنکہ غیرت الٰہی

بجوش آمد فرمودند که زمانه ازان خالی نیست و نخواهد ماند آن
منکر از راه استهزا گفت کسی را ندیدم مگر شاید بحضرت ایشان
طاقت تصرف بوده باشد فرمودند بلی چنین است گفت بار دیگر
در اتمام حجت توقف چیست نگاهی فرمایند که چیزی از معارف
بر ما نیز منکشف شود تا از عقیدهٔ باطل و انکار بی دلیل باز آیم از
زبان حق بیان ارشاد شد که ترا این دولت نصیبی نیست تو
باطل مانی و بر باطل میری اگر دیدن این کار میخواهی و اتمام حجت
تمنا داری بگو بشاگرد خود که همراه داری وضو کرده بیاید او را ازین
سرمایهٔ سعادت نصیبی است آن بی نصیب بشاگرد خود غلام سیفی
حسب حکم والا اشارت کرد بعد وضو حکم کردند که بوریا بردارد و در
فلان حجره بنشیند که می آیم او همچنان کرد عقب وی فوراً آنحضرت تشریف
و بر در حجره ایستاده نگاهی بروی کردند که از افاقه بگذشت مجذوب
بحت شد روی مبارک بآن منکر آوردند فرمودند ای ملحد بیا و
و ببین آن بد نصیب که رفته دید گویا فیلی است بد مست که
زنجیرهای هم نتوان بست از خود رفته بحق پیوسته نه دنیا در نظرش
نه عقبی در خاطرش بهر دو کون پشت پا زده محو تماشای جمال
دوست شده ازین مشاهده بس متنبه و شرمنده شد و عذر
خواست و عرض کرد که قایل شدم اما میخواهم که باز بحالت
اصلیش آرند ما او را از ذوق و ذکای وی بس عزیز میداشتم و

و بسر آمد تلامذۂ با او بوده فرمودند حالا وی بکار تو نیست و نخواہد شد
او را جذبۂ از جذبات حق از بیگانہ و بیگانہ در ربود ملحد بر خود نادم و
بر شاگرد متاسف رخصت شد بعد ازان حضرت تاج العارفین رضہ
عرض کردند کہ حالش ابتر است تحمل این بار گران نتواند کرد اگراندکی
ازین مقام عالی فروتر نشیند امکان جانبری است چون سخن تاج
العارفین پس مقبول بارگاہ عالم پناہ بودہ فرمودند مضایقہ ندارد
بروید و تسکین بخشید ایشان رفتہ ساعتے مراقب شدند فی الجملہ
بہوش آمد و مجذوبانہ عمر بسر میکرد روزے حضرت ایشان فرمودند
کہ نماز ازو فوت میشود بر سلوک باید آورد و در لحظہ بسلوک آوردند
پس سراسیمہ شد و تاب مفارقت جمال محبوب نیاورد و دستہا و زارے
پیش کرد فرمودند نماز بخوان آہستہ آہستہ ہمہ مراتب مشاہدہ بخوبی
حاصل خواہد شد آن بیچارہ واله جمال مطلوب روز بروز متغیر الحال میشد
گوئی ازین غم صبح و شام بسر نخواہد شد آخر پیش تاج العارفین قدس
سرہ بس الحاح و زاری کرد سے لب بجنبان پی شفاعت من +
منگر بر گناہ و طاعت من + بمقتضاے رحم کہ در اصل طینت تاج
العارفین بود بشفاعتش در حضرت مولانا رسولنما حاضر آمدہ عرض
کردند کہ فصل بعد الوصل و جور بعد الکور صعب تر است از ہمہ بلاہا
اکنون ازین بیچارہ راہ سلوک دشوار است اگر لطفی بکار او شود چندے
زندگی بسر تواند کرد شفاعت بعرض قبول افتاد فرمودند بحالش

آرند ایشان بازاو را بحالت جذب بحال کردند تا عمر بجذب بسر کرد
کسی از تاج العارفین سبب اضطرار وخوف هلاکتش پرسید که مجذوبان
در عالم بسیار اند کسے بهلاکت نمیرسد این را چه نوع مستی بود که
حاجت به تسکین ضرور افتاده بود فرمودند که آنحضرت ویرا بیک
نگاه بمرتبۂ کمال رسانیده مجذوب کرده بودند طاقت تحمل آن
بار نداشت و مجذوبانیکه زنده می باشند بتدریج تا مقامے
رسیده اند دران مقام مجذوب شده اند وایشان متحمل آن
تجلیات میشوند وآنانکه یکبارگی منازل کرده مجذوب میشوند
چون ظرف تحمل ندارند هلاک میگردند شاه غلام یحیی ازان قسم اند
که یکبار به تکمیل رسیده مجذوب شده بودند و از خلفاے حضرت
ایشان سوای شاه غلام یحیی و دیگر صاحب حضور هفتده کس کامل
بودند ازان صاحب مثال چار کس واز چار دو کس تکمیل وارزویکی
حضرت تاج العارفین که ازوی اجرای طریق واهل کمال بنسبت
دیگران بسیار شدند اما این هفتده کس بدخول مجلس شریف نبوے
صلی الله علیه وآله وسلم باختیار تام بلا تعین وقت و عرض معروض
هر رطب ویابس سرفراز و کامیاب بودند ذکر بعضے از ایشان
که بسمع خاکسار رسیده است انشاء الله تعالی کرده خواهد شد و
علی العموم دستور ومعمول آنحضرت رض درباره مشرف کردن طالبی
از جمال جهان آرای رسول صلی الله علیه وآله وسلم چنین بود که چون

طالبے باین مطلب می آمد حکم باستخاره میفرمودند که تا سه ونیم ماه
کرده باشد اگر او حسب ارشاد بعمل آورد درین مابین بمقصود خود
رسید واگر ازین امتداد بسبب تکاهل نفس کافر عذری خواست
میفرمودند که بر تقدیر رفتن شما بر سبیل کشتے از دریاے محیط که
راه بس قریب است بچند عرصه رسیدن بمدینه منوره ممکن است
عرضداشتے که بعرصۂ چهار ماه فرمودی که باین صعوبت سفر وخوف
غرق وامتداد چهار ماه چون برسید بجز تنگی وخشت دیگر نه بیند و
اکنون باین آرام وراحت وطن تمنای دیدن صاحب مکان دارید
در استخاره عرصه سه ماه دراز معلوم میشود بشیوخ دیگر رجوع آرید که
در عرصه کمتر ازین سه ماه سود ادب میدانم نقل است روزے
ذکرے در فوائد ریاضت درمیان آمده تاج العارفین رض بحضرت
رسولنما رض عرض کردند که محبوب رب العالمین خواجه عماد الدین قلندر
بغلام ویاران دیگر تقید ریاضت وسلوک میدارند آنحضرت فرمود چون
حضرت عشق آتشے در خرمن هستے زند ومتاع ما ومنی بسوزد دیگر حاجت
بریاضت چیست همه خس وخاشاک حرص وهوا سوخته گردد عشق
طلب باید کرد ارشاد رسولنما رض بعد ایامے چند که تاج العارفین رخصت
وطن گرفته بحضور محبوب رب العالمین رض حاضر شدند در تقریب
ریاضت عرض کردند که چنین وچنان ذکر آمده رسولنما چنین ارشاد
کردند خواجه رض فرمودر است است که ثمرۂ عشق چنین است اما

تا وقتیکه غلبهٔ عشق است و قبض و بسط مقتضاے حال سالک است
چون تجلی قبض باشد و آتش عشق فرو نشیند نفس کافر بعونت آید و
هوا و حرص انداز دواز بام مقصود در مزبلهٔ ضلالت افگند که برپا خفتن
مانع شر و فساد شے نیست و هرگاه از ریاضت شاقه تزکیهٔ نفس کرده
باشد و این دیو سرکش رام شده باشد در تجلی قبض و سکون آتش
جهانسوز عشق خس و خاشاک ما و منی که در سرشت انسان است فنا
راه روان نمی توانند که از بن و بیخ برکنده شده مضرتے نمی توانند
رسانید بعد چند روز تاج العارفین که اجازت سفر یافتند و در شهر
بنارس بشرف خدمت مولانا رسولنما رض فایز شدند چون این
تذکره فرایاد خاطر اشرف آمد ارشاد حضرت خواجه بحضور حضرت مولانا
عرض کردند حضرت مولانا سکوت فرمود پس انقضاے سالهای
بسیار روزے به تاج العارفین ارشاد فرمودند که سخن شاه عماد الدین
قلندر راست است امروز مطابق واقع می بینیم در ایام شباب که
ایام ولولهٔ عشق و جوشش محبت بود هیچ خس و خاشاک در دامن دل
نمی بود اکنون که ایام پیری آمد بعضی اوقات احتیاج بسلوک می افتد
امر سلوک مرعی باید داشت و بر ریاضت باید کوشید و همه یاران
را از آن روز تکسب سلوک امر شد **نقل است** در ابتدای ایام
طالب العلمی حضرت مولانا رسولنما رض دعوے رسولنمائی کرده بودند
که تفصیل آن در ذکر تاج العارفین رض کرده آید انشاءالله تعالی

از استماع آن دعوی تاج العارفین راحیرتی دست داده بخدمت
خواجه عماد الدین محبوب رب العالمین رض عرضی بدریافت مراتب
کمالات حضرت مولانا رسولنما رض کرده بودند خواجه بجواب عریضه
نبشته فرستاد قصد دریافت حال مولویصاحب کرده بودم
مفصل حال ایشان گنجایش تحریر ندارد مجمل اینکه امروز از شرق
وغرب وقاف تاقاف در عالم نظیر ایشان نیست نایب خاص
رسول صلی الله علیه واله وسلم اند وهم رسولنما وتا این زمان که
مکتوب شریف بمکتوب الیه رسد هر کسی از یاران حضرت مولانا
رسولنما رض هم واقف ومطلع ازین خطاب عالی نبود مگر بعضی ازان
چون بحسب مضمون خط بسمع مبارک رسید فرمودند شاهصاحب
که محبوب رب العالمین اند هرچه خواهند بگویند کرا یارای
انکار است وازین خطاب حضرت خواجه رض کسے را سابق ازین
اطلاع نبود چنانکه مخدوم جهانیان از مخدوم الملک گفته بودند
شما مخدوم جهانید مخدوم بجوابش گفتند شما مخدوم جهانیان
اید رض وپیش ازین گفتگو کسے باین خطاب هردو ولی اگاه نبود
ازانروز اشتهار یافت واکثر از جسد شریف وے رض بوی مشک
آمدی که هر کسے از حاضرین را تا مشام جان معطر ساختے
علی الخصوص بعد از مراقبه حتی که بعضے کفار که معتقد بودند وبعض
حاجت حاضر میشدند بے تکلف می شمیدند ودست مبارک

بہر چیز کہ میر سید بوے مشک از وی می آمد نقل است
روزی دیوے سخت بر اہلخانہ برادر عالی قدر حضرت ایشان
اثر کرده مردمان تدبیرہا از ہر جنس بکار بردند ہیچ افسوسے
وطلسمے سودی نداد ناچار محض شدند حضرت رسولنا رض نشسته
بودند وسخنے نمی فرمودند از تدبیر وترک وی تعرض نبود آن دیو
دانست که کسی بر من غالب نشد زیاده تر شورش وشرارت پیش
آورد آنحضرت را غضب آمد یک طمانچه بر روی زد متحمل
آن نشده گریخت باز تا روز مرگ آن دیو گرفته گاہے تسلیط جن
نشد بعضی از مقربان حضرت عرض داشتند که این اه تدبیر چه بود
فرمودند چون شورش زیاده کردن گرفت وسخن وطاقت و زور
آوری در عہدہ نشست پیش کرد دیدیم که سخت تر است در برزخ مرتضوی
علیه السلام نافی شده طمانچه بر روی او زدم تاب نه آورده گریخت
نقل است از حضرت مخدوم عالم محمد مخدوم رض که از
یاران کاملین وخلفای واصلین آن حضرت اند در ایام کسب
علوم ظاہری ومعارف باطنی رخصت وطن گرفته بودند باز
چون اراده حاضر شدن بآن بارگاه عالم پناه کردند خواہر قرابتی
حضرت محمد مخدوم قدس سره که زوجه میر غلام محمد بودند وقت
سفر نا بین بایشان گفتند که از طرف من بحضور مولانا رسولنا
عرض دارید که اراده ہست وحسن عقیدت از حضور داریم اما استطاعت

زاد راحله نداریم چگونه در سلک کنیزگان دینے منسلک شویم
هرچه حکم قضا تو ام بدان نفاذ یابد بعمل آریم مخدوم عالم که بدولت
ملازمت فایز شدند پیام خواهر فراموش کردند حضرت مولانا
رسولنا بعد انقضاے دو سه روز فرمودند خوب پیامبرے
کردید کسیکه پیام فرسید بدست چنین کس فرسید مخدوم عالم را یاد
نه آمد عرض کردند که غلام را پیامے از کسے یاد نمی آید فرمودند
کسی پیامے فرستاده بود یا نه آنزمان بچندین تحریک یاد آمد
عرض مطلب خواهر خود کردند آنحضرت شنیده چیزے در جواب
نفرمودند و ایشان از خواب تشریف آورده ارشاد کردند که غسل
کرده لباس پاک پوشیده شیرینی و پان و خوشبوئی مهیا نموده
در خلوتے در بند کرده نشینند بیعت گرفته خواهد شد حسب الحکم
خواهر مخدوم عالم بعمل آوردند آنحضرت بجسم تشریف ارزانی
فرمود و بیعت گرفت ایشان درخواست شجره پیران کردند فرمودند
نبشته همراه آورده ام و شجره مهری عنایت نموده تشریف بردند
بعد چندے که مخدوم عالم را اتفاق تشریف آوری وطن افتاد
بخواهر خود گفتند که اول پیام شما سهو کرده بودم بتحریک آنحضرت
یاد آمد بعد عرض حال چیزے در جواب ارشاد نشد و مفصل
حال یاددهی آنحضرت و سهو نمودن خود پیام خواهر را بیان کردند
ایشان متعجب شده گفتند که آنحضرت در همان عرصه تشریف آورده

بیعت گرفتند و همه احوال خوابت و تهیهٔ اسباب و خوانیدن ادعیهٔ
ماثوره مفصل بیان نمودند که اول این دعا بعده این و این همه خوانند
ارادهٔ تشریف بردن کردند عرض کردم که شجره عنایت نشده فرمودند
نبشته همراه آورده ام از جیب بر آورده عطا نمودند مخدوم عالم گفتند
تا وقت رخصت واقف این اسرار نشدیم شجره کجاست به بینیم چون
خواهر ایشان شجره آوردند مخدوم عالم دیدند اسامی پیران از دست
خاص آنحضرت مرقوم بود و بر خاتمه مهر آنحضرت بحیرت ماندند که این
چه عنایت است آن روز حکایت شایع گردید و هر کسے بزیارت
شجره سعادتے بر داشت تا آنکه از روساے قصبهٔ ناجیه کمتر
کسے بود که بدولت زیارت آن شجرهٔ عالیه نرسیده نقل است
که سه کس بتلاش پیر بیعت هم سفر بودند یکی حافظ سلطان علیه الرحمه
که ناقل این حکایت بودند و در علم تجوید و قراة نافع زمان و عاصم
وقت و حفص عصر بوده اند روزگار بکمال شان درین علم یکزبان بودند
بنده هم چند بار زیارت ایشان کرده و از استماع آیات رحمت نظم
قدیم حلاوتے گوش جان را بخشیده و دیگر مرد حاجی بود و سوم
افغان رفته رفته بشهر بنارس رسیدیم و بدولت پابوس حضرت مولانا
رسولنما فایز شدیم میگفتند حافظ ممدوح که ما بمجرد دولت ملازمت
رگ جان را حلقهٔ بندگی کردیم و طوق غلامی در گردن اطاعت خود انداختیم
و آنکس دو رفیق ما را تردد خاطر راه یافت باراده پیر دیگر رخصت

شدند آنحضرت وقت رفتن از ما حضر چند تنگ نان وگوشت مرغ
عطا فرمود تا ناشتا سے راہ باشد ایشان زاد در اثناے راہ اتفاق
ناشتا نہ شد و آن نان و مرغ ہمچنان در دستار خان سربستہ ماند بروز
دیگر صرف آن موقوف ماند صبح ہم ہمچنان بسہو شام کردند و شب
ہم یاد نہ افتاد روز سوم کہ در اثناے راہ بودند جنگلہ بس پر خطر
و پر ہول ناک واقع راہ بود خواستند کہ لطعی آن کو شند صداے
بلند بگوش ایشان رسید باز آو بگرد کہ نصیب تو از ما ست
چون دیدند حضرت مولانا رسولنما از دور ایستادہ آواز میکنند عقیدے
بدل راہ یافت و آنحضرت از نظر غائب شد عزم مراجعت کردند
یاد آمد کہ آن نان وکباب مرغ نیز ہمچنان ماند بہ بینیم اگر بوسیدہ
و بو پیدا کردہ باشد دفع کنم والا ناشتا کردہ روانہ شہر بنارس
شویم و خود را بران آستانہ عرش نشانہ رسانیم چون نان وگوشت
از دستار خان بر آوردند ہمان گرمی و تازگی و حلاوت روز اول
یافتند و از گوشت بخار برمیخواست عقیدت بر عقیدت افزود
تناول کردہ بحضور حاضر آمدند و بدولت ابدی بیعت فائز گردیدند
نقل است سالے از سالہای امساک باران بود کشتہا را جز
سیل آب چشم گریان مزارعان آبی نرسیدہ بود و نخلستان مراد
دہقانیان روے طراوت ندیدہ شخصی بغرض والا حضرت مولانا
رسولنما رسانید کہ از ما حضر ضیافتے داریم اگر بشرف قبول افتد

و کلبۂ خانہ این بے بضاعت را از شرف قدوم میمنت بخشیدہ شود
بعید از الطاف نخواہد شد ع پاسے ملخ زمور سلیمان قبول کرد
آرزوے ایشان مقرون اجابت گردید تشریف فرما شدند در جمع یاران
ہمراہی بیادران اہل خانہ آنحضرت نیز بودند آفتاب بس گرم بود بعد تناول
طعام مراجعت بدولت سرا فرمودند آن برادر اہل کہ بہ نسبت دیگران
گستاخ بودند خطاب بدوستان کردہ گفتند کہ حضرت خود بآرام
تمام بسواری پالکی میروند و مایان در تاب آفتاب حیرانیم ع
کجا دانند حال ما سبکساران ساحلہا این سخن ایشان بسمع مبارک
رسید ہیچ نفرمودند ما اندکے راہ طی شدہ بود کہ ابرے برخاست
و چندان بارید کہ در کوچہا یکدست آب بلند و بالا میرفت و رہ گذر
بند شد آن بزرگ گفت لاحول ولا قوة الا باللہ چہ بارش بیداد ست
کہ از راہ رفتن ماندیم آن زمان حضرت مولانا رسولنما فرمودند عجب کار
مشکل افتادہ اگر نبارد شکایت گرما و تاب آفتاب است و اگر
بارد شکوۂ بارش است ہمراہیان دانستند کہ این جواب آن ظرافت
دادہ شد و بود آن زمانے جواب کہ مشکل کشائی عالمی و البتہ آن بعد
بارش دران سال حاجت بہ باران نہ شدہ و قحط گرانی نہ افتادہ
نقل است روزے آنحضرت درس فقہ میداد ساعتے سر
بمراقبہ فرو رفت و درس موقوف ماند طلبہ و حاضرین متامل نشستہ
بودند بعد چند ساعت سر مبارک از مراقبہ برداشت اثر محنت و انقباض

مبارک از تعریق جبین سببے تسکین زیاده تر یافته می شد و هر دو آستین
دست حق پرست از آب تر تر بود که احتیاج افشردن میداشت همه
خاص و عام را حیرتے بود بعضی از خادمان حضرت تمناے انکشاف
اینمعنی کردند فرمود در دریاے شور جهازے که فلان حاجی هم بدین
ما برو نشسته بود گردابے وی را در تهلکه انداخت و آب فرو گرفته
که حاجی باضطراب استغاثه کرد دران مقام که رسیدیم دیدیم جهاز
در آب فرو رفته اندکی باقیست بهمت تمام و بزور تمام از هر دو
دست بگرفتیم و بالای آب کشیدیم و از قعر بروی آب آوردیم
تا آنکه حق تعالی عافیت بخشید و بر ساحل رسانید این اثر همین عمل
سبب است و تری آستین ازان آب شور بعد مرور ایام که حاجی
بشرف سعادت پابوس آنحضرت فائز گردید ماجراے غرقی
جهاز و یاد کردن او آنحضرت را و استغاثه کردن و نجات یافتن
از غرق بیان کرد بلا تفاوت تاریخ و روز و وقت غرق و نجات
هر دو بوقوع آمده بود **نقلست** روزی پیرزادهٔ آنحضرت تشریف
آوردند تا ایام اقامت از ما حضر رسم ضیافت بعمل آمده چون اراده
وطن آمدند نه سواری بود نه استطاعت کرایه سواری و حضرت سلطنا
بر جادهٔ توکل تامل کردند و چار ناچار از حضرت رسولنما چارهٔ کار جستند
آنحضرت فرمود چه قدر می باید ایشان بملاحظهٔ فقر و توکل آنحضرت
مبلغ نخود و پیه زاد راه اختیار کردند آنحضرت دید که یک خرمهره هم موجود

نیست و استقراض را مکروه میداشت دست حق پرست
بسوی طاق خانه دراز فرمود و مبلغ معدود بایشان عطا نمود
و با صد رنج خاطر گفت اگر طلب کرده بودند تخصیص اینقدر
قلیل چه بود چرا مبلغ وافر طلب نکردند ایشان گفتند بجز سرمایۂ
توکل و متاع فقر سامانے ندیدم بنابرآن مکلف ما فوق الاحتیاج
نشدم فرمودند شما را نظر بر ظاہر حال ضرور نبود از ہر جا که میداشتم
میدادم و رخصت فرمود بعد ازان از یاران ارشاد کرد که حق تعالی
گنج شاہگان بما عطا فرموده و مجاز عام بصرف آن کرده اما گاہے
ازان چیزے نگرفته بودم که ما یحتاج میر سید حاجت لبی
نداشتم امروز که ایشان طلب کردند و چیزے موجود نبود خواستم
که ازان گنج خدمت ایشان کنم بنابر راے ایشان گذاشتم
ہر چه طلب کنند بر فقر ظاہر ما نظر کرده براین قدر قلیل قناعت
کردند اگر خزینه سلطنت طلب میکردند این وقت حسب نیت
خود میدادم جاے افسوس است **نقل** روزے براے
زیارت مزار شریف حضرت قاسم سلیمانی رضہ از شہر بنارس
بقلعۂ چنار گڈھ تشریف اورده بودند بعد فاتحه که رخصت شدند
از تاج العارفین رضہ که ہمراه رکاب سعادت بودند متوجه شده
فرمودند شاه قاسم بس مرد خلیق اند چون آمدم ہنوز بر در بودم
که باستقبال تشریف آورده تا مزار خود بردند و عجبه اتفاق ہمین

تواضع و مدارا بر مزار شریف دیوان عبدالرشید جونپوری
رح پیش آمده و اکثر در ذکر اخلاق اہل مزار حکایت خلق ہر دو بزرگان
بر زبان فیض ترجمان اوردی نقل است شخصی بیمار نزد وی رض
آمد و منتہا کرد که حالت ما چنین و لی استطاعتے ما چنان که در بیان
نتوان آورد اگر حضور از عین عنایت نگاہے فرمایند و دوائے
تجویز نمایند ہم از بیماری و ہم از منت اطبای شہر رہائی یابم
آنحضرت فرمود ما را نه شیوهٔ طبابت است نه کار از معالجه بنا چار
رجوع باطبای شہر باید آورد و منت شان تحمل باید کرد آن بیچاره
عذر ناداری ظاہر کرده بسیار گریه و زاری نمود و منت از حد
زیاده بکار برد آنحضرت را بر گریهٔ وی رحم آمد از حاضران مجلس
شریف و مقتبسان محفل منیف بغوث عالم سید محمد غوث رح که
از یاران آنحضرت بودند و قرابت خواہرزادگی میداشتند عنقریب
ذکر شان بضبط قلم مشکین رقم در آید ارشاد فرمودند که نبض بیمار
باید دید عرض کردند حال غلام ظاہر است از علم طب نا آشنائے
محض ام باز حکم شد که بیند حق تعالے بر انکشاف قادر است
حسب ارشاد دست بر نبض بیمار نہادند صورت مرض ظاہر شده
همه حال خود بیان کرد که فلان مرضم از فلان خلط و دوای ما این
است باین ترکیب بدستید غوث عالم دوا و ترکیب آن به بیمار فہمانیده و او ند
باستعمال آن صحت کلی یافت از ان روز بر نبض ہر بیمار که دست می نہادند شیه مرض نمودار شد و مفصل

حال خود و دوای صحت ظاهر میکرد بران ایام معین بدان دوا صحت
میشد و اگر مرض موت بودے آنچنان ظاهر گردے اما ایشان
باوجود علم لدنی که از عنایت حضرت رسولنما حق تعالی بایشان دفعتہ
عطا فرموده بود بسبب فتور در اوقات مراقبه و اوراد ترک آن
کردند و تحاشی میفرمودند مگر از انجا که گریز ممکن نبودے چاره ناچار
دست بر نبض نهادے نقل است روزی بحضور شیخ العالمین رض
سخنے در تحقیق رجال الغیب افتاده که بزرگان نقشبند در رجال الغیب
برقاعده مشهوره تجویز نمیکنند اما وجود ایشان را نیز هم انکار ندارند
که از حدیث نبوی ثابت است و روافض هم معتقد همین امر اند
و بزرگان چشت راسا و اکثر کاملین قادریه متفق بر وجود ایشان اند
و بر دور ایشان جوانب و اطراف عالم را بر طریق مشهور اتفاق
دارند چون این کار متعلق بمکاشفات است کاملانرا سبب اختلاف
چیست شیخ العالمین فرمودند در مسائل دیگر هم با خودها اختلاف
واقع است لیکن مارا درین مسئله پیروی شیوخ ما است و هم
قطع نظر ازانکه عمل رجال الغیب معمول شیوخ ما است حکایت بعضے
از یاران حضرت مولانا رسولنما رض حجت تامه و دلیل قاطع است
و برهان ساطع برای ما بر وجود آنها و دور کردن گرد عالم در
هر تاریخ چنانکه مشهور است و اکنون جاے انکار بلکه جای
ریب هم برای غلامان خاندان وارثیه نیست ما بندگان

بارگاه عالی عرض کردیم که ازان حکایت مطلع نیستم امیدواریم که بارشاد آن بنائے عقیدت خود ها درین مسئلہ استوار کنیم فرمودند یاری از یاران آنحضرت رضہ رعایت دور رجال غیب در سفر و حضر منظور مود بلکه بیشتر در عزم سفر ایشا یا نرا مقابل داشته بطی منازل میکوشید و درین باب پند و منع کسے نمی شنید روزی عازم سفر شد حسب عادت سعادت پابوس آنحضرت حاصل ساخته رخصت گرفت و رجال الغیب در مقابل بود چون بیرون شهر در صحرا و میدان که سواد او ست رسید شخصی جلیل القدر صاحب عزت و وقر بارسا صورت هدایت سیرت از دور نمود و قریب آمده گفت شما در هر سفر که میروید ملاحظه دور نمی کنید و از تقابل ما باک نمیدارید میدانید که ما برین دور مقرر ایم و تقابل ما بد ست امروز بپاس خاطر مولوی محمد وارث رسولنما شمارا رهائی دادم که قدمبوس او شان کرده روانه شده اید اگر بے دولت پابوس روانه میشدید همین وقت هلاک میکردم واپس روید و بازگردید بار دگر اگر چنین خواهد شد هلاک شما هم دران روز است ایشان از جاه و جلال شان طاقت انکار ندیدند ازان مقام بازگردیدند و بحضور حضرت رسولنما حاضر آمده عرض حال کردند و ازان روز باز خلاف قاعده دور ایشان نکردند علاوه ازین سید اشرف جهانگیر رحمة الله عليه که غوث وقت خود بود بر وجود رجال الغیب و دور انها

حسب قاعدۂ مشہور تمام تر ابرام فرمودہ ودر بعضی تصانیف خود مفصل احوال ایشان ازدور ومعاونت بکسی کہ ایشان را ازین الشیت داشتہ بکار رود داکثر ملاقات با ایشان نبشتہ است ودر مکاتیب بیاران ومریدان تقید بلیغ فرمودہ کہ بے ملاحظہ دور رجال غیب کارے نکنند بلکہ ہر روز درامور ظاہری وباطنی استمداد از ایشان کردہ باشد وطریق استمداد کہ ماثور ومشہور است رقم کردہ و عمل بآن ہدایت

نقل است در تعداد اوراد آن حضرت +

شیخ العالمین رضی اللہ عنہ میفرمود مکتوب وحی اسلوب حضرت نامی مولانا رسولنا حضرت تاج العارفین رضہ شرف صدور فرمودہ بود مشعر کہ از چندے بول خون میشود وضعف مزاج بسیار راہ علاج مسدود شخصے براے ملاقات آمدہ بود گفت بیخ بر یارہ درین امر نافع آمد از روز در استعمال است وحق تعالی تخفیفے ہم در عقب آن بخشیدہ اما از اوراد ہنوز بسبب ضعف بدن تا معمول ایام صحت نرسیدہ بہر حال ہمین شکر واحسان اوست کہ از روی حساب اذکار وتسبیحات جمیع عبادات کہ تعلق بزبان دارد ہر روز وشب یک لکھہ میشود واذکار وتسبیحات قلبی علاوہ ازان است مولف کتاب خادم بارگاہ غوثیہ محمد ابو الحیوۃ غفر اللہ ذنوبہ وستر عیوبہ بحرمت نفوسہم میگوید چون تعداد اذکار لسانی بہ یک لکھہ ہر روز میرسد اذکار قلبی را

راچه حساب بوده باشد این طاقت ملکیست که بشر ازان عاجز
است و شمه از اذکار قلبی در ذکر بعضے یاران شیخ العالمین
گفته آید که هر روز سواے اذکار و اوراد معمولی صد لکهه درود
میخواندند چون اکثر خواران آن خوان نعمت باین دولت رسیده
باشند حال دولت آن صاحب کرم چه بوده باشد این یک
خرق عادت وی رضی الله عنه بر کمال وے برهان ساطع است
نقل است برادر بزرگ آنحضرت را مرضے صعب آمد اطباء
شهر را مایوسی تام دست داد شبے در خواب دید که حضرت
مولانا رسولنا ایشان را چو طفل در کنار پدر گرفته بمجلس شریف
نبوی صلے الله علیه وسلم رسانیدند آنحضرت صلی الله علیه وسلم
چادر از روی ایشان کشیده نگاه رحمت فرمودند و ارشاد نمودند
عوفیت بخلیفة رسول الله چون بیدار شدند ساعت بساعت
اثر صحت در خود می یافتند تا آنکه آرام کلی دست داد نسب شریف
آنحضرت سیادت است از جانب مادر و پدر و هم میفرمود حضرت
شیخ العالمین رض که اعجاز نبوی است صلی الله علیه وسلم که در
ارشاد عوفیت بخلیفه رسول الله چون حساب کردند تاریخ ماده
ولادت آنحضرت خلیفه رسول الله میشود بے کم و کاست یکهزار
و هشتاد و هفت و ماده تاریخ انتقال باذات نبی یکهزار و یکصد
و شصت و شش سنه یکهزار و یکصد و شصت است و شش بلا

از سنین حضرت ختم النبی + دیگر اکثر حکایات حضرت ایشان در ذیل
ذکر خلفاے کاملین بیان کردہ آید انشاء اللہ تعالی انتقال آنحضرت
یازدہم ماہ ربیع الثانی است سال یکہزار و یکصد و شصت و
شش و قبر شریف بشہر بنارس بمحلہ تیلیہ نالہ مشہور بہ مولوی
باڑہ میگوید مولف کتاب کہ الحمد والمنۃ این سگ آستان بارگاہ
غوثیہ تا ایام تالیف دہ مرتبہ بزیارت قبر شریف سعادت اندوز
کونین گردیدہ است و ازانجا کہ لطف و عنایت نبوی صلی اللہ علیہ
وسلم از خطابات آنحضرت رضی بہرکدہ واضح و لایح میشود ہر قدر
کہ بخاکسار رسیدہ بقید قلم می آرد

خطابات حضرت مولانا رسولنا محمد وارث رضی اللہ عنہ

امیر الدہر شمس الدین ابدال صدر الدین ابدال قطب الدین ابدال
محمد محی الدین مجد الدین عابد خلیل مسلم خلیل رسولنا خلیفۃ الرسول
شیخ الزمان قطب الاولیا رحمۃ للناس محسن ابو المحسنین ابو المحفوظ
ابو قطب الاقطاب محبوب السبحانی مقیم رئیس الاوتاد امام المتقین
محمد حافظ حافظ دین و مقامات مسند الاولیا مسند العرفا شیخ
اصفیا اوتاد شیخ المعرفت والدین جنید عہد ویس دہر شیخ الزمان
امیر مامور بالتکلم علے الناس امام قرۃ العین نور چشم فرزند اعلی نور شاہ
جہان آباد روشن ہر دو جہان +

ذکر خیر حضرت ولی میان رضی اللہ عنہ

ایشان فرزند ارجمند حضرت رسولنما اند اسم باسمیے بود ند مشهور
بولی مادرزاد از طفلگی تا عمر پیری مجذوب ماندند جذبۂ عشق آنقدر
ایشانرا از خود ربوده بود که خبر از عالم نداشتند و مجذوبانہ عمر بسر کردند
حکایات تصرفات و خرق عادات شان عجیب و غریب است و از
حد شمار متزاید نقل است سفر بود ند حضرت شیخ العالمین رض و دیگر
اکابر دین که حضرت ایشانرا ارتقعه ... بسیار تمسخر بود اگر کسے از
راه ظرافت ... گفتے ... آزرده گشتے طالبعلمے در مدرسہ
حضرت مولانا رسولنما رض بود که اکثر ایشانرا باین تمسخر رنج دادے
و حضرت مولانا بیشتر منع فرمودے که با دیوانگان تمسخر خوب نیست
رنج شان آخر ضرر رساند لیکن بخیال آن نادان اصل رسیده نه آمد
وا ... ... دست ... ... خواب بود
اکثر ایشان ... ... است
کسے گفت فلان طالب علم ... تمسخر ... و به ... ...
... ... سینه ... ... ایستاده چارتکبیر
گفت ... ... خواب گذشت کسے رفت و
و بیدار ... ... تنگ شد دید که بخواب ابدی رفت
جان بجان آفرین سپرد بحضرت مولانا رسولنما خبر کردند بسیار
ملال فرمودند که بارها منع کردم اما آن اصل ... ...
آخر سزای خود رسید از ان روز خلق از تمسخر باوی رض احتیاط

میکردند اما با این تنفر از عقد نکاح هر زنے صاحب بخت کہ بپیش نظر آمدے فرمودے تو زن منی زن با عتقاد تمام عرض داشتے کہ راست فرموده نمیشود و از انروز دولت دنیا بوی روی نمودے چون این خبر شایع شد بها چنان مفلس در کوچه خانهاے خود انتظار تشریف قدم شان میبردند تا هر کرا بخت یاور بودے بانسو گذر نمودے آنها امید و بدند و عرض میکردند یا حضرت زن من بس صورت زیبا دارد اگر قدم رنجه فرمایند و کلبهٔ احزان ما را رشک گلستان سازند بعید از کرم نخواهد شد اگر عرض وے مقرون اجابت شدے و بخت وی یاوری کردے بخانه اش رفتے و زنش را فرمودے تو زوجه منی او عرض کردے بلی چنین است و شوہرش چیزے خوردنی پیش آوردے از انروز دولت باو رو نمودی و بعضے جا هرگز نرفتے و اگر رفتے گفتے این زن من نیست او همچنان مفلس ماندے و روے مقصود ندیدے و بهبود دنیا و بعضے زنان که از راه تمسخر میگفت و لے میان مارا نیز زوجیت گرفتے و با من آرام نمیکنی لب آزرده شدے و بانه گاهے بخانه اش نرفتے و از انروز صاحب خانه در نکبت افلاس مبتلا شدے نقل است روزے تذکرهٔ مجذوبان حق درمیان آمده مولف کتاب نیز دران مجلس بود یکی از مجلسیان سید قصبات باره میر غلام شاه نام گفت مجذوبے صاحب کرامت بود در

شہر بنارس خلق اورا ولی میان مسگفت ظاہر حال وی سراپا سفاہت
و بلاہت بود و از بدو خلقت تا آخر عمر در اکثر حرکات و سکنات
چون طفل چہار سالہ می نمود حتی کہ بستن ازار بند و گرہ دادن بروی
نمیدانست ما یان از وے تمسخر و طیبہ بسیار کردیم و از نام شادی
آزردہ شدے اگر کسے از ما مناکحت وی را گفتی مثل طفلان
زار زار گریستی اما بجز سفاہت کسی را اعتقاد جذب از وی نبود
تا گاہے تنے چند از یاران یکدل و یکمنزل بر بالاخانہ سر بازار
نشستہ بودیم دیدیم کہ ولی میان ببازار میرود آواز کردیم بیا بیا
تا تصحیح خاطر بظرافت و ہزل کنیم چون از ما یان مربوط بود آمد و نشست
ہمہ یاران بروے ظرافت و مزاح میکردیم اتفاقاً پیرزنی پشتارہ ہیزم
بر سر گرفتہ از آنسو گذر کرد ما یان جہت دلبستگی با خود ہا گفتیم کہ زن
از بار پشتارہ ہلاک شدن میخواہد چہ خوش بودے کہ کسی مشکلش
آسان کردے و کار عقبی آراستے مگر این دولت ثواب نصیب
ولی میان باشد و ترغیب و تحریص بسیار کردیم فی الفور ولی من پشتارہ
اش گرفتہ تا در خانہ اش رسانم گفتم ع این کار از تو آید و مردان
چنین کنند ۔۔ و منظور از این ہمہ استہزا و تمسخر بود ولی میان بر حالت
و زیر بام آمدہ زن را باعث آن شد کہ پشتارہ بر سر وی
نہد زن بس عذرہا کرد و مرہون لطف وی گردید کہ اینقدر
رحم بر غریبی بیکسی پیرزنی اجنبی محض از لحاظ رفتنی زمانہ بس

دور بود اما ولی میان نگذاشت که پیرزن زیر بار پشتاره فرسوده
غم اندوه شود تمامتر باعث شد و پشتاره وی بر خود گرفت
زن پیش پیش بسوی خانه خود روان شد و ایشان پس وی
خدا دانا و بینا است همه کس دیدیم پشتاره دو سه دست بلند و
بالا از سر ولی میان میرفت و از تاب آفتاب سایه بر وی میکرد
تا آنکه بدر خانه پیرزن رسید پشتاره از هوا بر زمین افتاده از آن
روز ما یان پس ترسان و هراسان شدیم و از استفسار با وی
برخود لرزیدیم و تمامتر تکریم و تعظیم وی ملحوظ میداشتیم و تمام عمر از
وی دیگر استفسار آنکه در دیده داشتیم که اسم بامسمی است صفیه ولیه
نفیسه پروده جذبات الهی است الهی از ختم سخن ما یان گفتیم ما هم
[illegible] ما خاندان همان عالی نژادیم انتقال شب بست هشتم ماه رجب
است قبر شریف جانب مشرق در پهلوی پدر عالی قدر وی حضرت
مولانا رسولنما رضی الله عنهما واقع است برای کشود کار دو طریق
نیاز ایشان مجرب یافته شده و معمول اکابر دیدم از قسم شیرینی
لدو نفیس بیش قیمت که با طهارت تیار شده باشد دیگر شیر گاو یا
خشکه نفیس اما شرط است که ماده گاو را غسل دهند باز پستانش
را بشویند و دوشنده هم غسل کرده لباس پاک پوشیده و شیر دوشیده
[illegible] شیر و خشکه تابیده [illegible] نیاز کنند و شیر برنج وغیره نسازند
[illegible] نیاز ان حضرت مولانا رسولنما رضی الله عنهم

میر محمد غوث قدس سرہ

ایشان خواہر زادہ حضرت مولانا رسولنما اند رض نہایت مورد عنایات
و غایت مظہر لطف و شفقت عالی بودند پس مستعد باطن کہ در
عرصۂ دو سال از کسب سلوک و معارف طریقۂ وارثیۂ ویسیہ
فراغ کلی دست دادہ و گوہر مقصود اصلی از دریاے زخار مشاہدات
بدست آوردہ بودند و بظاہر ہم بس نازک اندام کریم الاخلاق با
ہر خاص و عام در حسن و جمال یگانۂ زمانہ کہ ہر جا از زیبا صورتی
قصہ و افسانہ بودے گوئی بزمین ستارہ آمد * یوسف بجہان
دوبارہ آمد * ذوق لباس مکلف از ایام شعور تمکن خاطر اشرف
مے بود و پارہ دوزی در لباس رنج می افزود نقل است
روزے پیش استاد خود حضرت محمد مخدوم قدس سرہ کہ از
کاملین حضرت مولانا رسولنما اند رض و عنقریب ذکر شان کردہ
انشاء اللہ تعالی براے سبق آمدند جاے در لباس شریف
خرقی رسیدہ بود استاد فرمود چرا پیوند نمیدوزانند عرض کرد
کہ پارہ دوزی بس ناگوار است و گاہے چنین لباس نپوشیدہ ام
از پیوند چاک بہتر فرمود از پیوند ننگ و عار داری آن زمان معلوم
شود کہ پیوند بر پیوند دوزی و با آن ستر کنی از این سخن استاد
بس ملول و گریہ ناک شد و عرض کرد کہ دعاے فقر و فاقہ

آسان واہون بر ما بود استاد را بر گریہ وی رضو رحم آمد فرمود غم مخور پیچ
طریقہ مقصود ما ہست کہ اولیا را بآن افتخار است نہ پیوند لباس
ظاہر کہ مکروہ اہل دنیا و دین است خوش حال شد و ثمرہ دعای
استاد جلد تر بظہور آمد کہ باندک زمانی از تحصیل علوم فراغت یافتہ
داخل زمرۂ یاران طریقت حضرت مولانا رسولنما گردید و ریاضت شاقہ
شعار خود کرد و در قلیل ایام گوے سبقت از طالبان حق ربودہ و
بہ تکمیل طریقہ ممتاز و مفتخر گردیدہ معارف و حالات کہ طاری
میشدے مضمون سے ہیچ پوشیدہ بر تو مخفی نیست ﴿ عالم
السر والخفیاتی ﴿ گاہے معروض بیان حضرت مولانا رسولنما رض
نمی آوردند و سوء ادب میدانستند اگر بہ تکلیف تاج العارفین رض
گاہے بقصد عرض حال بحضور عالی حاضر شدے آنقدر استیلاے
گریہ بودے کہ از عرض باز ماندے روزے آنحضرت رح بتاج
العارفین رض ارشاد فرمود حال ایشان دریافت باید کرد چون تاج کرد
درمیان آمد ہمہ حالات و مشاہدہ طریقہ از اول تا آخر ہرچہ حق تعالے
عطا فرمودہ بود بیان کردہ تاج العارفین رض بکمال بشاشت بحضور
اقدس رسولنما این مژدہ رسانیدند کہ تکمیل طریقہ علی وجہ الاتم حاصل
شدہ و گوہر مقصود بدست آمدہ و ہم میفرمودند شیخ العالمین رض
بروایت حضرت تاج العارفین رح کہ میر محمد غوث با ما یعنی با حضرت
تاج العارفین رضی اللہ عنہ دستار بدل بودند برین کہ از ما

نقل است میفرمودند هر دو شخص یکے سے بے دیگرے در بہشت نرویم حضرت شیخ العالمین رضہ کہ در ایام عنفوان الیشان درویشے سیاح وارد خانقاہ حضرت مولانا رسولنما رضہ بود باحضرت الیشان ربطے و محبتی پیدا کرد و بس عزیز میداشت بعد چند ایام کہ عزیمت سفر کرد گفت میر محمد غوث باشما محبت بسیار داشتم و سبب اقامت ما درین شہر الست والفت شما بود حالاکہ عرصہ دراز گذشتہ رخت سفر بربستیم و چیزے بدست نداریم کہ یادگاری بشما دہیم الا ایک دولت در دست منست بس مترقب وبی بدل اگر قبول کنید بشما بخشیم الیشان گفتند آن چیست درویش گفت ہر چند بظاہر درویشیم صوف پوش لیکن بباطن شاہیم فرمانروا ے عالم ارواح حق تعالی مارا بر روحانیان حکومت بخشیدہ و موکل سورۂ مزمل را مسخر من کردہ این سورہ با موکل بشما بخشیدم و خود کنارہ کردم الکنون شما را حاجت نصاب وزکوۃ این سورہ نخواہد شد ہر گاہ بخوانے موکل حاضر آیند و اطاعت نمایند مناسب کہ بقبول آن مارا مسرور و دلشاد کنید و راہ سفر گرفت از انروز ہر وقتیکہ سورۂ مذکور میخواندند موکلان حاضر میشدند و خود را بالیشان مینمودند روزے حضرت مولانا رسولنما رضہ فرمود ہر چند حاجت نصاب نیست لیکن خالی از فائدہ نتوان شمرد قوۃ بر قوۃ است اگر خواہیم قصد نصاب از نسر نو کنند بہتر است امتثالاً للامر واتباعاً للحکم متوجہ نصاب سورۂ مزمل شدند

هنوز ایام اربعین باتمام نرسیده بود که روزے جناب ایشان
به ورد سورهٔ مذکور مشغول بودند و شخصی ضیافت حضرت مولانا رسول نما
قدرے پلاو آورد آنحضرت رضی بمقتضائے شفقت آواز داد میر محمد
خوش پلاو میخواهی خورد بپاس ادب جرأت انکار ندیدند عرض کردند
هرچه ارشاد شود آنحضرت فرمود بیا ایشان پابرهنه از حجره بیرون
شدند و باآنحضرت رض رسیدند لقمهٔ چند از دست حق پرست خود در
دهن ایشان داد و رخصت فرمود چون بحجره آمدند و باتمام ورد مشغول
شدند موکلان خشمناک گردیدند که این چه حرکت بود در عین انصاب
بحیوانات خوردن باک نکردند و بازنے غسل متوجه اوراد شدند
جناب ایشان را هم بس غضب آمد فرمودند سبحان الله حضرت
مولانا رسولنما باین شفقت یاد فرمایند و از دست حق پرست خود
لقمهٔ بدهن ما اندازند و ما بپاس شما انکار این عطیه کنیم حقیقت شما آن
چیست اگر حملهٔ عرش و کروبیان قدس جمع می آمدند و بازمیداشتند
نمی شنودیم و دست ازین نعمت بے بدل که رشک اطعمهٔ بهشت
است بازنمیداشتیم گفتند غسل چرا نکردی و ورد از سر نو چرا نکر
فرمود در خوردن پلاو از دست حق پرست حضرت مولانا شرطے
فوت نه شده بود هم اگر توانید ضررے رسانید گفتند اگر چه ضرر شما قدرت
ندارم بارے اطاعت شما هم نخواهم کرد باز فرمود به بینیم چگونه
فرمان بردارے ما نمیکنید درهمین انصاب طوق اطاعت

در گردن شما می اندازم اگر توانید اعوان و انصار خود را بمدد خود
آورید و با اینهمه منت پذیری شما در کارے نکنم حق تعالی که کارساز
ماست بے معاونت شما کار ما میکند محتاج شما نیستم غرض ازین
فقط امتثال امر حضرت مولانا دارم نه تمناے فرمان برداری
موکلان امّا اکنون کار برغم شماست و همچنان با ورا د مشغول
شدند بعد اتمام اربعین چار ناچار موکلان حاضر آمدند و باطاعت
کمر حسپت بستند و مطیع و منقاد گردیدند لیکن ازانجا که ملالی بخاطر
اشرف راه یافته بود گاہے در تمامی عمر برانها بانجام کاری
حکمے نفرمودند در وحانیان را صبح و شام به تمناے حکم سپر
میشد الا سه مرتبه دو مرتبه بلاحکم یکی آنکه روزے تسبیح آنحضرت
گم شده بود بر زبان مبارک راند سبحان الله آنرا که چندین
روحانیان فرمانبردار باشند تسبیح وے گم شود فورا موکلے
حاضر آمده تسبیح بدست عالی داد و عرض کرد که بفلان مقام
از سهو افتاده بود برداشتم تا وقت طلب حاضر آرم دیگر
شبے بر دستارخان موکلے یک سفال شیر برنج پیش نهاد پرسیدند
از کجا است گفت در شهر غازی پور بدولت سراے حضور
حاضر بودم والدۀ ماجدۀ جناب عالی شیر برنج پخته بودند بحسرت
فرمودند اگر میر محمد غوث اینجا مے بودی میخوردے او را نه
دادم هر قدر که منظور باشد بر طاقی بنهند باو شان خواهد رسید

یک طشتری نہادہ بودند ما ازانجا برداشتہ آوردیم امر سوم آنست
کہ ایشان را شبانہ روز در خلوت بسر شدے و از خلق کمتر ملاقات
کردے اگر کسے خواہ مخواہ قصد کردے بوی بے التفاتے
ظاہر نمودے تا برخاستہ خاطر شدہ برخیزد و باز نیاید روزے
شخصے از اہل حرفہ و فرومایہ ببارگاہ عالم پناہ حضرت مولانا رسولنما
حاضر شدہ زار بگریست و گفت پسرم گم شدہ و چشم از گریہ سفید
سیہ بختی ما چنین اندوہ مبتلا کردہ پناہ بر در دولت آوردہ ام
تا روزگار دست ستم از ما بردارد و گم شدہ ما را باز دہد آنحضرت
را رضی اللہ عنہ رحم بروی آمد جانب حجرہ ایشان اشارہ فرمود در
حقیقہ بحصول مقصود بشارت نمود آن بیچارہ بر در حجرہ ایشان
آمد باواز خشونت گفتند کیستے و از کجا می آئی گفت اہل حاجتم
فرستادہ حضرت مولانا رسولنما بر در شما آمدہ ام بمجرد استماع نام
حضرت تلطف و نوازش بحال وے مبذول کردند و دلاسا
دادند مفصل حالش دریافت نمودہ فرمودند فردا وقت طلوع
آفتاب حاضر آئی و رخصت کردند صبح کہ حسب وعدہ آن غمزدہ حاضر
آمد جناب ایشان سورہ مزمل میخواندند گفتند خوش آمدے
صورت پسر خود خیال کردہ چشم بند کن و چنان دانستہ باش
کہ پیش نشست او چشم بند کرد و عرض نمود کہ صورتش حاضر متخیلہ
کردیم گویا نزد من موجود است فرمودند توقف چیست دستش

بگیر و بسوی خود بکش او همچنان چشم بند کرده گفت دستش گرفتم
و بسوی خود کشیدم فرمودند یافتی گفت یافتم گفتند دستش بگذار
که باز از تو نگریزد و چشم بکشا آن کس چون چشم بکشاد دید پسرش
حاضر است و دستش در دست وی بر پاے حضرت ایشان
افتاد و شکر گذاری بحضور مولانا رسولنما رض حاضر آمده رخصت
گرفت چون در خانه آمد مردمانش پرسیدند کجا بودے و چگونه
اینجا رسیدی گفت فلان دزد دیگر بطمع زیور که در بر داشتم از
فلان کوچه مارا ببرد در دام لطف وی استیم بخانه اش رسیدم
در ته خانه برده همه زیورا نه ماگرفت تا سه روز مرا همانجا داشت
روز چهارم گفت در واگذاشتن فساد است همان به که بقتل تو
رفع شر کنم بخوف جان منتها بکاری بردم هرگز آن سنگدل موم نشد
و بر بیکسی و زاری من نه بخشید ساعتے نگذشته که بیرون رفته
و من درین خوف که برای آوردن تیغ رفته باشد چاره جانبرے
چه باید کرد ناگاه دفعة خود را اینجا یافتم نه کسے را دیدم نه از کسے
آواز دادرسے شنیدم هنوز در حیرتم **نقل است** میفرمودند شیخ
العالمین رض نقلاً عن تاج العارفین رض که میر محمد غوث را کتابے
بود از مکاشفات ایشان که در ان اشغال و اعمال و اذکار عجیب
و غریب بود و احوال پیش آینده بسیار نوشته بودند و اکثرے
ازان اذکار و اشغال بکسب یاران حضرت مولانا رسول نما بود

لبس نافع در امور باطن رو نسے ہمہ را در آب شستند چون
با ما تمامتہ محبت و ربط بود باین خبر متاسف بر خاستم و نزد ایشان
آمدم و استفسار سبب کردم فرمودند شب بخواب دیدم صحرائے
است لبس وسیع یکطرف وی ما میروم یک کس یا دو کس با
من اند دیگر کسے نیست و طرف دیگر شما میروید و پس روے
شما ہزاران مردم اند ہم بصورت پارسا و غیر پارسا صبح کہ تعبیر
خواب فکر کردم ہمین بود کہ از ما اجرائے طریق نیست الا یک
دو مردم مرید شوند و از شما بسیار خلق روے مقصود بینند و کامل
طریق شوند و اجرائے طریق حضرت مولانا بشما باشد بنا بر
داشتن آن سودے ندیدم گفتم اگر چنین بود این تحفہ بمن می بخشند
کہ خلق را باو نفع میرسانیدم شستن چہ سود داشت ساکت ماندند
نقل است میفرمودند شیخ العالمین رض نقلاً عن شیخہ تاج العارفین رض
شبے میر محمد غوث را رض گزندمارے رسیدہ چون اثر سم وی
زیادہ دیدند بارادہ علاج آن نزد حضرت مولانا رسولنما رض آمدند
و آنحضرت از اوراد معمولی فراغت فرمودہ متوجہ آرامگاہ خود بود
ہمراہ آنحضرت تا در خلوت رفتند و از کمال ادب جرأت عرض
نیافتند تا آنکہ آنحضرت بخلوت شریف رفت و ایشان بر دیوار
در تکیہ زدہ غش کردند و زہر مار تمام تر در رگ و پوست سرایت
کرد و تمام بدن عرق عرق شد و کسے را ازین خبر نہ وقت استراحت

آنحضرت را حال ایشان منکشف شد فورًا برخاستند دیدند که بر دیوار تکیہ زدہ در غش اند آنجناب سورۂ فاتحہ خواندہ دم کرد بعد از دیر بافاقت آمدند و اثر زہر مار دفع شد آنحضرت فرمود اگر حق تعالی ساختے دیگر ہم خبر نمیداد کار تمام بود برو بجبر خود خطاب ایشان بخط تاج العارفین رض نوشتہ یا فتم غوث الطریقت و غوث العالم انتقال نہم ماہ رجب سنہ یکہزار و یکصد و سی از سال ہجرت است ۔

ذکر خیر حضرت شاہ غلام محمد قدس سرہ

احوال ایشان بس شریف و لطیف است حضرت مولانا رسولنما اکثر بخطاب عشق باز یاد فرمودے بس بلند ہمت بود کہ نہ کرسے آسمان در نظرش پست تر مینمود ہرگز در مہمی و مشکلے پریشان خاطر و متردد الحال نہ گشتے بی محابا در کار دشوار چون غازیان سپاہ در کار زار افتادے و کوہ را چون کاہ نمودے در عنفوان جوانی بظاہر اوقات بسر می از حرفت آتشبازان کردے و بباطن خرمن ہوا و حرص پاک سوختے و بباروت خانہ ما و منی آتش زدے فی الحقیقت در علو ہمت کبریت احمر بود نقل است شیخ العالمین رض اکثر در ذکر ریاضت سلف میفرمود کہ درین زمانہ شاہ غلام محمد قدس سرہ اربعین ہا کہ میکردند بزمانہ سابق

هم کمتر از اولیا کردہ بیک وضو وچہل قرنفل اتمام اربعین کردے وچند اربعین ہمچنین کردہ اکتفا بر چہل قرنفل آسان است اما بیک وضو چہل شبانہ روز بسر کردن دشوار تر است طاقت بشر نیست مگر آنکہ بقوت ملکی رسیدہ باشد وبعد ہر اربعین از کمال حرارت خون بول کردی وتا چند روز بول و غائط خون خالص شدے دبہ تبرید ہا مزاج باصلاح آمدے وہم میفرمودند شیخ العالمین رض اگر کسے شکوہ بخت خود از نارسائی کردے و گفتے کہ بحضور مولانا رسولنا عرض کردم کہ تمنائے شرف لقائے نبوی صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم دارم جوابے بجز تسلی وتشفی ظاہر نیافتم بوی حصول مقصود کہ مشام جان سرگردان بادیہ طلب را معطر سازد نشنیدم فرمودے کاریکہ از غلامان آن بارگاہ ممکن الوقوع باشد حاجت عرض بانجناب ندارد یا دروغ محض است کہ ناگفتہ را گفتہ می نمائی بیا وضو کن چون طہارت کرد آن بخت بیدار پیش ایشان می آمد معانقہ میکردند واو را بے خودی از خود میربود بیہوش محض ازین عالم میشد بر فرش مے غلطانید تا مترف میگردید بارہا این ادا از ایشان سرزدہ بود ودر اسم اعظم حضرت محبوب سبحانی قطب ربانی سیدنا وشیخنا ابو محمد عبد القادر جیلانی رضی اللہ عنہ تصرفے بود کہ کمتر بسمع کسے رسیدہ باشد اکثر بسیر صحرا میرفتند کودکان کہ باخود ہا بازی میکردند واز میداد ندائے طفلان

این چه بازیست بیائید که بشما تماشای نمائم و هر طفل را یازده
بار اسم اعظم میخوانید احوال قبور همان ساعت معائنه همه ها شد و
هر کسی از رنج و راحت مردگان آن قبرستان مشاهده میکرد و هرگز
جناب ایشان درین چنین تصرف باک نه دیده است و انجام امور خانگی
دولت سرای جنت فزای حضرت مولانا رسولنا رض هم تعلق بایشان
داشت نقل است می فرمودند شیخ العالمین رض بعد انتقال حضرت
مولا رسولنا رض درمیان ایشان و حضرت شاه عصمت الله قدس سره در باره
سجادگی گفتگوی پیش آمد و سخن بالا شد هر کس تمنای آن داشت که
این دولت نصیب وی باشد بالآخر ایشان از شاه عصمت الله قدس
سره گفتند ما این ندانم که از ما و شما قابلیت این کار کراست الا اینقدر که
ما هر دو طالبان این دولت ببازار رویم و مردی جاهل و فرومایه را انعام نمر
آوریم هر کسی که او را در ساعتی شل خود کند سزاوار این دولت است چون
ایشان از در اصل طینت چالاکی و بیباکی در هر کار بود مستعد این امتحان
شده و جانب دیگر دوام مشتق سلوک شاه عصمت الله بجواب چنین
نفرمودند تا آنکه رای همه بران قرار گرفت که تاج العارفین خلیفه اعظم
آنحضرت رسول نما اند عنقریب بتقریب رسم فاتحه از وطن تشریف خواهند
آورد تجویز سجادگی مفوض برای اوشان باید کرد چون تاج العارفین
بشهر بنارس رسیدند بعد رسم فاتحه و حصول دولت زیارت مزار شریف
سخن سجادگی در پیش شد حضرت ایشان فرمودند که در شاه عصمت

اہل بصیرت تجویز ثالث گنجایش ندارد ہر دو صاحب باطن و ارباب
کشف اند چرا رجوع بمزار شریف نمی آرند کہ مرضی آنحضرت معلوم
گردد ہر دو بزرگ گفتند اینمعنے ہم مفوض بہ ایشان کردم تاج العارفین رضہ
چون بدریافت اینمعنی حاضر روضہ متبرکہ آنحضرت شدند آنحضرت یکبار
علانیہ از مزار شریف بیرون آمدہ بتاج العارفین فرمودند بنشین و بگو
جناب ایشان عرض کردند عنایتے کہ مبذول حال این غلام
است ہر کسے میداند اما عوام در حیرت خواہند شد و ہر جا از
افشای اسرار قصہ و فسانہ بلند خواہد گردید نافہمان و نااہلان
در ورطۂ ہلاکت و ضلالت خواہند افتاد مناسب می نماید کہ در
قبر شریف تشریف فرمان شوند و غلام را از جمال باکمال مشرف
فرمایند عرض تاج العارفین رضہ مقرون اجابت گردید و در بارہ
سجادہ گی ارشاد شد کہ شاہ عصمت اللہ را اینجا تکلیف خواہند
بشہر عظیم آباد پٹنہ روند و اقامت کنند و شاہ غلام محمد کہ کارہاے
خانگی متعلق باو شان است عزم اقامت شہر غازی پور نمایند
ورنہ قبایل ما را از طرف کارپرداز بس ہرج پیش خواہد آمد
و بکسے دیگر لیاقت انجام کارخانہ ندارد تاج العارفین رضہ
عرض کردند براے سجادہ گی کرا تجویز فرمایند اینجا بہ ہدایت
خلق کرا حکم میشود ارشاد کردند بالفعل تا چند موقوف دارند
بنا بر حکم عالی شاہ عصمت اللہ صاحب بشہر پٹنہ سکونت اختیار

کردند وایشان بشهر غازی پور سرگرم انجام کارخانہ آنحضرت
رضی اللہ عنہ شدند و عمر بخدمت گذاری و جانفشانی قبائل
آنحضرت بسر کردند نقل است روزے شاہ غلام محمد قدس سرہ
با دوستان یکرنگ برکنارۂ دریا بودند کسے را آسیب جن
رسیدہ بود و خلقی بر سروے ہجوم آوردہ از یکی سبب ازدہام
خلق پر سیدند گفت بر مجنونے تماشا میکنند ناگاہ مہاجن بچۂ
مغرور حسن و جمال خود بہ آرایش تمام کبک خرام برای تماشا شوق
ازدہام تیز تیز میرفت با حاضران فرمودند این صراف بچہ مغرور حسن
بہ تماشا میرود اگر آسیبے خوشتر باین مغرور رسد خوشتر باشد
چون قریب جناب ایشان رسید یکبار برابر روے او دست
بر دست زدند و گفتند اللہ ھو آن جوان بیہوش بر زمین افتاد
و نعرۂ اللہ اللہ میزد و دیوانہ وار گاہے میگریست گاہے میخندید
و می غلطید مردم سانحہ بو دیدہ متوجہ تماشاے جوان آسیب زدہ
گردیدند ہر کس طومارے وافسونے دم میکرد نفعی نمی بخشید
ناچار صورت درویش دیدہ ہمہ ہا رجوع با ایشان آوردند
تبسم فرمودہ گفتند شمایان احمق و نادان ہستید کسے را
کہ جن گرفتہ باشد با فسون و طلسم چارہ کار او توان جست آنرا
کہ دیو عشق الٰہی گرفتہ باشد افسون کجا کار آید چون خویشان وے
بس ہراسیمہ و پریشان خاطر بودند جذب حالش نمودہ با فاقہ او فرمودند

امّا درحقیقت وی را بے افاقگی محض بود که برافاقه خود زار زار میگریست
و به اشکهن دل نفرین میکرد وسیگفت خوشا بختے که در ناله های زار
زار و گریه های جان بجانان رسیدے ع هرکس که جان نداد
بجانان نمیرسد۔ انتقال شریف یازدهم ماه ربیع الثانی در شهر
غازی پور قبر شریف متصل مسجد بازار شمالی است باندک فاصله
جانب شمال عطر فروشان که جوار مسجد سکونت دارند همه واقف اند
و بنده لغایت تالیف این کتاب یکبار بزیارت قبر شریف سعادت
اندوز شده است خطاب ایشان عشق باز است

ذکر حضرت شاه عصمت الله قدس سره

وطن شریف ایشان در ضلع سارن موضعی است برلب دریای
گنگ مشهور بکهل پور۔ بفتح کاف هندی و سکون لام سبب اختیار
فقر ایشان آنوجه که اهلخانه را مرضے صعب لاحق شده تا هفت سال
صاحب فراش ماند۔ تدبیر هر جنس بکار بردند بیکار محض شد اطبای
عصر از یگانه و بیگانه دست بردار شدند و صورت مایوسی نمودند
سرمایه ضروری که از متاع خانه بود بکار معالجه آمد چون از هر سو
راه مقصود بسته شد بتلاش علاج رجوع بفقرای زمانه آوردند که
شاید از برکت انفاس صاحب دلی مسیحا نفسے روی مقصود مشاهد
گردد و زندگی تازه نصیب باشد ناگاه درین تلاش در شهر بنارس

بخدمت شفا منزلت چارہ ساز دل دردمندان حضرت مولانا
رسولنما رضہ رسیدند و عرض حال کردند آنحضرت را برحمتہ حالے
ایشان رحمی آمد فرمود کارے سخت در پیش داری اگر توانی
بہر حل این قصیدۂ خمریہ حضرت غوث الثقلین محبوب سبحانی
شیخنا سید عبد القادر جیلانی رضے اللہ عنہ ورد ساز باشد کہ از
لطف عنایت وی کامیاب شوی حسب ارشاد برخواندن قصیدہ
متبرکہ کمر ہمت استوار بستند و بزبان حال مترنم این بیت شدند
ع دست از طلب ندارم تا کام من برآید + یا تن رسد بجانان
یا جان ز تن برآید + در عرصۂ قریب بخت خوابیدۂ ایشان بیدار شد
و دولت آبدی یار گردید در عین خواندن گریہ استیلا کرد بشرف
جمال جہان آرائے حضرت محبوب سبحانی رضی اللہ عنہ کہ آئینہ
حق نما بود ممتاز و مشرف گشتند و آنحضرت رضی اللہ عنہ وعلیہ و
علی جدہ السلام نگاہے از چشم حق بین و عین عنایت بسوے
ایشان کرد کہ از خود رفتند چون بخود آمدند از سر کونین برگذشتند
و طالب مطلوب حقیقی بجان و دل شدند و بسلک غلامی حضرت
مولانا رسولنما رضہ منسلک گردیدند بعد چند روز خبر صحت بیماری
رسید کہ بی وساطت تدبیر اطبا حق تعالی منت شفا بر گردن بیمار
و احبابش نہاد مضمون این رباعی ہر کس کہ ترا شناخت جانرا
چہ کند + فرزند و عیال و خانمانرا چہ کند + دیوانہ کنی ہر دو جہانش بخشی +

دیوانۂ تو ہر دو جہانرا چہ کند + ازین مژدہ راحتی بدل رسید قاصد
را رخصت فرمود و خود عزم وطن نہ نمود گفت اکنون کاری در پیش
دارم کہ از ہمہ کارم بیکار کرد بعد انقضای عرصہ دراز خبر مرگ اہلخانہ
رسید شادان و فرحان بحضور حضرت مولانا رسولنما رح آمد و باخندہ
قاہ قاہ عرض کرد گاہ گاہ تعلقی کہ بدل می آمد امروز حق تعالی ازان
نجات کلی بخشید و خط بنظر کیمیا اثر آنحضرت گذرانید و قاصد را رخصت
نمود و فرمود کہ حالا رفتن چہ سود فارغ البال حیدرے برین در دولت
بسر خواہم کرد در صحبت شیخ بے نظیر بود بظاہر فقیر بحث دشمنی
آنا بباطن سینۂ بے کینہ اش گنجینۂ اسرار الٰہی بود در پیر پرستے
خسرو وقت و مظفر عہد بود اگر کسے شہر بنارس را از جہت کثرت
اصنام کفرستان گفتے بس آزردہ خاطر شدے و فرمودے او عین
دار الاسلام است مسکن خلیفہ رسول اللہ موطن نائب رسول اللہ
مقبرۂ شمس الدین ابدال مولانا محمد وارث رسولنما رضی اللہ عنہ
ہر کہ ویرا کفرستان داند بر جہل خود اعلام میکند گفتۂ وی چہ اعتبار
دارد نقلست میفرمودند شیخ العالمین رض کہ برہمنے از شہر
بنارس بگدائی در شہر عظیم آباد پٹنہ آمدہ بود ناگاہ بر آستانۂ
فیض نشانہ شاہ عصمت اللہ قدس سرہ رسیدہ لب بسوال
کشاد برسید ند کیستی و از کجائی گفت فقیرم قوم برہمن از شہر
بنارس بمجرد استماع اینمعنے با دب از جا برخاستند و تا زمانیکہ او

ایستاده ماند ایشان ہم ایستاده بودند باز از آنروز ہر وقتیکه نزد ایشان می آمد فروگذاشت مراتب آداب وی نکردند اگر کسی از نادانستگی مکلف نشست میشد بجوابش فرمودے این فقیر از شہر بنارس مے آید شہر حضرت مولانا رسولنما قدس تعالی کہ او ایستاده باشد و ما نشسته و او را که کسے تکلیف نشستن میداد نمی نشست روزیے بیمار شد و چندے نه آمد حضرت ایشان را تردّدے بخاطر شریف راه یافت از دوستان و مریدان مستفسر حال وی گردیدند معلوم شد که در فلان محله بیمار افتاد خود تشریف فرما شدند دیدند بر بستر ناتوانی تنها افتاده نه کسی انیسے نه غمخوارے نه جلیسے که چاره بیماری وے جوید فرمودند تکلیف خورد و نوش ترا بسیار و مونس و غمگسار کسے نیست اگر اجازت دہی غسل کرده دوا و نہاری تیار کرده بتو رسانم و شب بخدمت تو باشم و منت کردند آنکور باطن که در روز ازل از نور ایمان نصیبے و حظی نیافته بود ہرگز قبول نکرد پس متاسف باز آمدند و ہم منقول است از شیخ العالمین رضه که در ایام غلبه افواج برگیان ما ہمه کسان وابسته دامن دولت حضرت تاج العارفین رضه جلاے وطن کرده بشہر عظیم آباد سکونت داشتیم اگر حضرت ایشان بملاقات تاج العارفین رضه می آمدند و میفرمودند برادرم را خبر کنید روزے اتفاق خبر بیماری رسیده رفته عرض کردم شاه عصمت الله صاحب تشریف آورده اند

و ایشان این سخن شنیدند چون بطلب باز آمدم از راہ شفقت بس تہدید فرمودند کہ غم گفتن شرم می آید شاہ عظمت اللہ تشریف آوردہ اند جہت حقیقی کہ از جانب پیر السنت و در نفس الامر مرید ترا پدر حقیقی پیران اند آنرا ترک میکنی نمدانی کہ پدر ما ہمہ حضرت مولانا رسولنا است رض **نقل است** از شیخ العالمین رح شنیدم وقتی حضرت ایشانرا استغراقے دست دادہ و کشر دم در میان ساق و ران ایشان افتادہ از الصاق ران و شتا النگ ضمحلالے و آسیبے بوی رسید نیش زدن گرفت آخر بمرد و ایشانرا خبر نشد بعد عرصہ دراز کہ بخود آمدند اندک درد بمقام نیش محسوس شدن گرفت چون دیدند کشر دمے مردہ یافتند و مقام نیش سیاہ شدہ **نقل است** از شیخ العالمین رح شنیدم در سالے از سالہا وبائے سخت متوجہ شہر عظیم آباد شدہ خلقے ہلاک گردیدہ و بیماران را حسابی نبود از جناب اغاثت مآب حضرت محبوب سبحانی قطب ربانی شیخنا سید عبد القادر جیلانی رضے اللہ عنہ حضرت ایشانرا ارشاد شد کہ نقش اجل بشما دادیم بہر مرض نافع خواہد آمد از اثر وز صدہا نقش مینویسانیدند و بہ بیماران عنایت میفرمودند تا آنکہ ہر کسیکہ گرفت از وبا نجات یافت و صحت کامل دست داد و از برکت انفاس ایشان ہوائے شہر اعتدال پذیرفت **نقل است** شیخ نعمت علی ساکن

موضع کریم چاک میگفتند که درمیان دو مرید حضرت ایشان نسبت درختے نزاعی واقع شد هر یکے دعوی ملک می کرد هر دو کس رجوع بحضرت ایشان آوردند تا رفع خصومت کنند بعد استماع حجت هر واحد خواستند که حق بجانب شود آنکه بر سر ناحق بود گفت حضرت ما خوب میدانم که این درخت از آن ماست اگر خلاف آن حکم صادر خواهد شد در تعمیل آن معذورم فرمود هنوز سخنے نگفته ام حال شما چنین است آن دیگرے که بر سر حق بود عرض کرد اگر حکم شود از دعوی دست بردار شوم فرمود بس مناسب است باز آن کاذب گفت چگونه باز نه آئی که در حقیقت دعوی صادقم و تو کاذبے بعد چند ایام حکام وقت را احتیاج بدان درختها افتاده حکم کرد که چند درخت در کار است هر جاکه یابند قطع کرده زود بیارند تبرداران بر درخت آن مدعی صادق آمدند هر چند تیشه و تبر زدند هرگز بریده نشد و خطے بر درخت از اثر تیشه نمی افتاد بحاکم خبر کردند متعجب شده رو بروی خود بقطع آن تبرداران را سرگرمی نمود آخر دید که تیشه ها شکسته و درخت را اثرے از آن ناچار از وی دست بردار شده متوجه ملک آن مدعی کاذب که در حقیقت دیو مرید بود گردیده بقطع آن درختها حکم کرده بے رنج و تعب تیشه کار میکرد یک تیشه کار دو تیشه می نمود بست عدد درخت بریده بر زمین انداخت

و غارت بردند ہر چند آن دیو مرید جزع و فزع کرد سودی نہ بخشید مرید صادق آن مرید کاذب را ہمان ساعت یاد دہانید کہ امروز ثمرہ خلاف پیر مرشد و سزای بی ادبی و گستاخی کہ روز فیصلہ ما و تو بظہور آمدہ بود دیدی و ما ہم ثمرہ رضای وی نیکو یافتیم بہر یک درخت ہمہ درختان بربادداد ہمان تیر و تبردار اند و درختہائے ما و تو از یک جنس و یکجا در سال ما و جود ست تازگے برابر و درخت مارا از تبر گزندی نرسد و درخت تو نے رنج و مشقت بریدہ شود و این عنایت پیر ماست تمامے خلق با وی یک زبان بودند و آن بد دیانت را نفرین مے کردند و از تصرف باطنی حضرت ایشان تخم عقیدت در مزرعہ دل می کاشتند نقل ست شیخ العالمین رح مے فرمودند مریدی بود از مریدان ایشان کہ در شیوہ پیر پرستی خود را یگانۂ زمانہ مے نمود بہ مقتضائے شیفتگی بجمال خورشید مثال و مجبوری این پیر کہن سال کہ در مفارقت جسمانے محب و محبوب خلفے را آشفتہ روزگار و خستہ حال دارد بر خود لرزید کہ مبادا این روز سیاہ فراق از گردش چرخ روی نماید خیال تصویر حضرت ایشان در دل و غمت اما تصورے کہ گرہ کار وی کشاید نمی یافت و اگر می یافت ادب خصت نمی داد کہ بحضرت وے اظہار این معنی کند و اجازتے حاصل سازد درین پس و پیش یک

ناگاه سپهر بی مهر تیغ جفا بر سر آن سراپا محبت و وفا بر کشید
و داغ مفارقت آنحضرت بر دل خستہ اش نهاده صلای کل نفس
ذائقة الموت در داد روزگار ازین غم در چشم دور بینش
تیره گردید و چشم دور بین از دیدنش خیره شد شب و روز گاهی
بر قبر شریف حضرت ایشان و گاهے در کلبۂ احزان بسر
میکرد و هر ساعت آتش عشق و محبت به تمنائے دیدار مشتعل
مے بود و چنانکه درد دل مرکوز بود از ناوقوعے آن غم
بر غم می افزود روزی از غایت شوق و بی قرارے دل
مصورے را طلبیده که دران زمانه بر بهزاد و مانی حرف می نهادی
در فن مصورے استادی بود عدیم المثل طائران تصویر را چنان
بال و پر کشودے که در نظر تماشائیان صورت پرواز نمودے اگر
بر صفحۂ قرطاس صورت شیر نقش می بست در چشم نظارگیان
چنان نمودی که بر مہیبت و دلیران را بازو می شکست شبیہ انسان
چنان کشیدی گوئی در وی روح دمیدے و اعجاز عیسوے
بکار بردی گفت شبیہ پیر و مرشد خود تمنا دارم و از ہمه خال و خط
نشان میدهم اگر از دست تو درست آید عطیه وافره نصیب
تست هر چند بیان شافی کرد و نشان وافی داد مصور در تابل بود
که از گفتن شنودیدن بدست نمی آید درمیان هر دو فرق آسمان
زمین ست و هم اگر مصوری بیان خط و خال کند شبیہ بیتوان کشید غیرا

که ازین فن صنعت محضه داشته باشد بملاحظهٔ هر خط و خال دشوار است
یکبار عقل دور بینش رهبری کرد و بخت یاری شد پرسید مزار
شریف کجا است آن شیفتهٔ جمال خورشید مثال از قبر آنحضرت نشان
داد مصور گفت فردا جواب شما بگویم و رخصت شد وقت شب
بر قبر آنحضرت رفته بس الحاح و زاری کرد و منتها پیش آورد که
یکبار از جمال یوسفی خود اگر مشرف فرمایند انعام و افزید دولت شما نصیب
ما میشود و نقدی که کفایت مهمات ماست بدست می آید و اصلا
از مناهی شرعی در عالم تکلیف است مواخذهٔ آن در عالم جزا نیست
یقین میدانم که درین اعانت و امداد از حضور عالی که مقیم عالم جزا
اند بانسبه بس بنا شد و ما نامرادان بمراد میرسیم رباعی دولت
ز درت روی نماید همه را + وز همت تو کار کشاید همه را + تو قبلهٔ
حاجتی و ما حاجتمند + حاجت ز در کعبه بر آید همه را + لطف قدیم
غمخوار شد و دولت یار همدران شب بخواب دید که
تشریف آورده فرمود به بین صورت ما دنیکو ملاحظه کن
مصور یار یک بین و چالاک دست همه خال و خط تمام تر ملحوظ خاطر
کرده صبحی شبیه نورانی حضرت ایشان بر صفحه قرطاس از لوح دل
نقش بست که سر مو تفاوت از اصل صورت نداشت حتی که داشتن
تسبیح و رومال در دست حق پرست بلا فرق از عادت زندگی
بود و پیش نظر آن پیر پرست آورد بس دلشاد شد و شبیه از وی

گرفت و از وعده مضاعف در مضاعف باوی در انعام مرات عنایت
کرد نقل است میفرمود شیخ العالمین رضی که ما بعمر مراهق رسیده
بودیم روزی حضرت ایشان ما را همراه گرفت و بر مکان حکیم
محبوب عالم که یکی از مریدان و خاصان آنحضرت بود آورد و فرمود
میان محبوب عالم ایشانرا نیکو بشناسید که ذی حق شما هستند
و نصیحت میکنم شما را که خاطر ایشان بسیار بسیار ملاحظه دارید و
در هر مرضی که علاقه تدبیر و معالجه وی بشما باشد بجز دوای
خوش ذائقه و خوشبو هرگز بدوای بدطعم ایشانرا تکلیف ندهید
حکیم صاحب و نیز ما همه حاضران مجلس دانستیم که این همه نوازش
بحال ما به نسبت حضرت تاج العارفین رضی است که هر دو جناب
با خودها رابطهٔ دینی دارند ورنه دیگر حق ما چیست بعد سالهای
بسیار و عرصهٔ دور و دراز سخن خطبه و دامادی ما از دختر حکیم
صاحب در میان آمد و امر متقرر شد تا آنکه رسومات شادی
و عقد مناکحت انصرام یافت آنزمان حکیم صاحب را سخن
حضرت ایشان یاد آمد و گفتند که اکنون مطلب ذی حقوق فهمیدیم
که اشاره بوقوع این علاقه بود که بعد سالها سال بظهور آمد و از آن روز
گاهی بدوای بدطعم معالجه ما نکردند نقل است سیدی یکی از
مریدان ایشان بعزم زیارت مزار شریف حضرت مخدوم الملک
مخدوم شرف الدین بهاری بن احمد یحیی منیری قدس سرهما

قصد شہر بہار کردہ بود اتفاقاً در اثنای راہ از اسپ بیفتاد
و ضربے سخت بوی رسید کہ غش کرد و حالت ابتر شد کہ
ہمراہیان را یاس کلی از زندگی آمد ہر چند تدبیر ہا بکار بردند سودی
نکرد آناً فاناً رنگ چہرہ متغیر شد و احباب را عنان اصطبار از دست
میرفت سراسیمہ و پریشان دست از معالجہ بر داشتند و کار
بر خدا گذاشتند بعد چند ساعت بہوش آمد و گفت خاطر جمع
دارید کہ رشتۂ حیات ما نہ گسستہ است دانستند کہ کلمۂ تشفی است لیکن
آن ضرب رسیدہ درین باب مبالغہ کردہ حاضران متعجب ا
حال شدند گفت ضربی شدید رسیدہ بود کہ امید حیات نماندہ روح
بہ پرواز رسیدہ دیدیم دران عالم حضرت مخدوم الملک را قدس سرہ
بر سر ما ایستادہ و پیر ما حضرت شاہ عصمت اللہ قدس سرہ نیز حاضر
است و مخدوم را الزام میداد کہ بزیارت شما رخصت دادہ بودیم و نزد
شما فرستادہ بودیم این قدر فارغ البالی بکار رفت کہ نوبت مرید
من باین حالت رسید عجب است از لطف و عنایت شما و
حضرت مخدوم عذر می فرمایند کہ غافل نبودیم اما در نماز عصر مشغول
بودیم حالا باندک مہلت صحت خواہد شد ہمین سخن بود کہ ما را افاقہ
آمد ہنوز تمامتر سخن تمام نکردہ کہ طبیعت بدفع الم متوجہ شد و تہوع
شروع شد یک سلفچی پر از خون قے کرد مردمان دانستند کہ انچہ
قبل ازین بیان نمودہ بود غالباً ہذیان بودہ باشد یا اکنون کہ

از رگہا ترشیدہ است زیادہ تر یابوبن شد چون از سرفے
فراغت دست داد باز نہ اثر ضرب بود نہ درد عضوے گویا
گزندی وا لے نرسیدہ بود و دیگر حاجت معالجہ نہ افتاد نقل است
عجیب تر و حکایت غریب تر ازین کہ شخصے از مریدان حضرت ایشان
کہ بسبب بذات شریف محبت خسروی داشت در باطن از صحبت
اہل بدعت ظن فاسد در حق صحابہ رضی اللہ عنہم پیدا کرد کہ از
کلامش بوے رفض می آمد و فساد عقیدت ازان ظاہر می شد حکیم
واعظ اللہ صاحب باین خادم درویشان می فرمودند کہ وی با ما
مربوط بود ازین جہت اکثر وی را ملامت میکردم کہ تو در سلسلۂ عالیہ
قادریہ ارادت داری و بر دست ہمچو شیخی توبہ کردے و در پیر ہمہ بے
یگانہ عصر با اینہمہ بر خلاف مذہب پیران سوء عقیدت در شان صحابہ
کرام چگونہ پسندیدے وای بر تو و بر عاقبت تو اندیشۂ
ضرور است جواب میداد پیر من کامل و زبردست است عاقبت
برباد نخواہم شد بعد چندی فوت کرد مارا تمناے دریافت حال
وی بود استخارہ کردم دیدم مزبلۂ آبست بس ناپاک و فاذورات
در وے پرست و آن کس بلباس کثیف آنہم یک لنگ
دران مزبلہ بر روی افتادہ است مارا از معائنہ حال وی سخت
استکراہ آمد و فوراً بخاطر گذشت کہ این نکبت ہمان عقائد
باطلہ ولیست کہ ازان منع میکردم گفتہ من نہ شنید و باین عذاب

مبتلا شد ناگاہ حضرت شاہ عصمت اللہ قدس سرہ در آنجا تشریف
آوردند او را از آن مزبلہ برداشتند و در کنار گرفتند دفعتاً آن مزبلہ
مکانے دلکشا و مصفا گردید و آنکس بالباس فاخرہ نزد آنحضرت
ایستادہ رویش لغایت منور بسوی من دید و گفت دیدی طاقت
پیر نگفتہ بودم کہ پیر من زبردست ست حالانکہ بیت گناہ و شامت
رفیق چہر شد و کجا رفت ؎ نہ ماند بعصیان کسے در گرو + کہ
دارد چنین سیدے پیش رو + خطاب حضرت ایشان از
جناب اغاثت مآب حضرت محبوب سبحانی رضے اللہ تعالی عنہ
محتار اللہ و مختار رشب است انتقال سوم ماہ محرم مزار شریف
بہ پرواز ہیم آباد پٹنہ محلہ موتیا نند در حجرہ مسقف کہ باہتمام حکیم
برست محبوب عالم علیہ الرحمۃ تعمیر شدہ بود واقع است

ذکر حضرت شاہ غلام امام قدس سرہ

سیفی مود شیخ العالمین رضؓ ایشان از یاران حضرت مولانا رسولنما رضؓ
اند در ملک دکھن سکونت میداشتند اول عریضۂ ایشان بحضور
اقدس رسیدہ کہ بعنایت حضور ہفتدہ کسان بوسیلۂ غلام
داخل محفل شریف نبوی صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم شدند و باختیار
رسائی حاصل کردند الحال درخواست بیعت کردہ اند چون غلام
را بجز اجازت تربیت حکم گرفتن بیعت نبود تا وسع انکار کردو ترتیب

براخوت دینی نموده لیکن ایشان یاران ایران سفر گردیده که اگر
بیعت نه گیرم قاطبتہً ازین سعادت خود را محروم دارند و برد ست
دیگرے نکنند درین معنی هرچه حکم عالی بدان نفاذ یابد تعمیل آن
کرده آید بجواب عریضه عز ارقام یافته که چون آنها اراده چنین دارند
اجازت بیعت آنها داده شد که ازسنت پیران محروم نمانند
بعد چندے عریضه دگر رسید که غیر آنها که سابق در باره بیعت
شان عریضه کرده بود دبست و یک کس بدولت حضور سنے
محفل شریف نبوی صلے الله علیه وآله وسلم ممتاز و سرفراز
گردیدند در یاران حضرت مولانا رسولنما رضاین دولت رسولنمائے
گویا مخصوص بایشان بود که چندین کسانرا باین دولت بے
بدل رسانیدند ذلک فضل الله یوتیه من یشاء
والله ذو الفضل العظیم

ذکر مولوی لعل محمد منیرے قدس سره

از یاران حضرت مولانا رسولنما اند و میفرمود شیخ العالمین رح که
چون ایشانرا طلب حق پیدا شد سفر گزیدند و شهر بشهر در تلاش
مرشدے کامل جاده پیما بودند تاآنکه نام نامی و اسم گرامی آنحضرت
شنیده بشهر بنارس رسیدند متامل بر دو کاسے نشسته
بودند که رهبرے پیدا شود تا بدر دولت با سعادت آنحضرت

رسانند ناگاه طالب علمی که از آنحضرت سبق میگرفت با آن سوگند که کرد
ایشان بار پرسیدند چه مشغولی گفت فلان کتاب از حضرت مولانا مولانا
میخوانم ایشان غنیمت شمرده اعتراضی در مقامی کردند او بجواب در ماند
فرمودند برو بر استاد و حل این مشکل از وی کن او بخدمت آنحضرت
حاضر آمده عرض حال کرد آنحضرت حل آن اعتراض فرمود باز بر ایشان
آمد و بیان مطلب کرد باز بر آن جواب عود کردند و منظور ازین گفتگو آنکه
آنحضرت طلب فرماید چون آن طالب علم باز بحضور عالی آمد و بیان نقض
کرد دیگر جواب شافی نبود ارشاد فرمودند و گفتند اگر توانی معترض را
بیار که بخودی سخن گفته آید کار بوسیله و وساطت درست نمی آید آن
کس با ایشان جواب بخود و پیام آنحضرت رسانید مجرد استماع وشاد
روانه شدند مصرع توگوئی نگنجید در پیرهن + و بحضور حاضر
آمدند آنحضرت بعد اخلاق و مدارات که لوازمهٔ وارثان انبیا
است فرمود درین مقام چه شک است که خلجان میکند
بیان فرمایند تا مفصل گفته آید ایشان عرض کردند هیچ شبه و شک
نیست اما هر کسی وسیله کاری جوید ما نیز وسیله جستیم و مطلب
رسیدیم امیدوارم که بسلک غلامان درآیم و بدولت باطنی
که مقصود اصلی است بدستگیری حضور فایز شوم عرض شان
مقرون اجابت گردید بسی مرتاض بودند چون یکجا
قیام نبود حجره در خانقاه شریف اختیار نکردند

گفتند ویرانه ها و خرابهای شهر ہمہ خلوتخانہ ما است از بہر
طعام روز و شب عرض کردند که بمودی سرکاری حکم عالی نفاذ
باید کہ چیزے بطعام داده باشد و در ویرانہا اوقات بسر میکردند
روزے سرما سخت بود و از طرف اسباب سرمائی فقیر بحست کہ بجز
آتش عشق و آه جگر سوز در شبہای یخ چارہ سرما نبود شب محتلم
شدند وقت سحر از خواب بیدار گردیده جانب دریا شتافتند
بجز یک لنگ دیگر ہیچ نداشتند بعد فراغ غسل تاب سردے
نہ آوردند چند قدم از دریا بیرون آمدند نسیم سحر مضمون کل نفس
ذائقۃ الموت مترنم شد و از اہتزاز ایشان را در احتفاظ وصل آورد
غش کردند مردان و زنان وقت صبح کہ برلب دریا مے آمدند دانستند
کہ مخمورے شراب خواری است بگمان رفع حرارت ہر کسی یک
سبوے آب بر ایشان مے ریخت تا آنکہ جان بجان آفرین
سپردند و بوصل مطلوب حقیقی فائز گردیدند حضرت مولانا رسولنا را
حال شان منکشف شد ہمان ساعت معہ یاران تشریف آوردہ
لاشش را در خانقاه بردند و تجہیز و تکفین نمودند و مودی را برائے
حساب خرچ ایشان طلب فرمودند مودی عرض کرد چہ حساب نویسانم
حساب مونوی اعلی محمد از حساب بیرون است ہر روز معمول
ہم نبود بعد سہ روز چہار روز از طرف دوکان کہ گذر میکردند در آن وقت ہا
جنس از گندم و جو و برنج و ارزان و دیگر حبوب کہ بودی یکمشت از یک

یک جنس که بران دست میر سید میگرفتند واز همانجا همچنان
خام خوردن آغاز میکردند و میرفتند این قدر قلیل را چه حساب
کنم و قیمت آن نه گرفت

ذکر یاران و غلامان حضرت مولانا رسول نما رض که مسکن و ماوای ایشان قصبهٔ پهلواری است

و بیان شرف این قصبهٔ متبرکه مشهور شود شیخ العالمین رضی در باره
لطف و عنایات حضرت مولانا رسولنما رض بحال حضرت تاج العارفین رض
که آنحضرت از عنایت شفقت که مبذول حال تاج العارفین رض
بود گاه گاه فرمودے (ہمارے پھلواری) نسبت این قصبه بخود کردے
و گاه بقصبهٔ ناجیه یاد آوردے بعضی مردمان را خطره سے آمد
که مقتضائے این عنایت بر قصبهٔ مذکوره بجز آن نیست که
وطن و مسکن تاج العارفین است شرفی دیگر ندارد آنحضرت به
خطرهٔ آنها مشرف شده ارشاد کرد او جائے است که قدر و منزلت
وی روز حشر معلوم شود که چها چها اولیا و علمائے
دین و کاملین از انجا برخیزند و حضرت مخدوم الملک مخدوم
شرف الدین بهاری رضی الله عنه این قصبه را البستان نجات نام
نهاده و قصهٔ آن مشروحا در ذکر حضرت مخدوم سید راستی قدس
سره که از خلفائے ممتاز مخدوم بودند و اول الاوایل ولایت

این قصبہ منشور بنام نامی او شان است گفتہ آید انشاء اللہ تعالیٰ و از بعضے راویان مستند بسمع رسیدہ کہ رسول صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم در ضمن عنایات خود بر بعضے اولیاے سلف این قصبہ فرمودہ کہ یک مرد عالم و یک درویش مدام درین قصبہ بودہ باشد و از لغایت این عنایت الی الآن کہ قریب دو صد سال گذشتہ باشد حال ہمچنین است کہ کسے زمانہ فطرت ندیدہ

ذکر حضرت محمد مخدوم مخدوم عالم قدس سرہ

از متوطن این قصبہ ناحیہ پھلواری انداز یاران کاملین حضرت مولانا رسول نما رض صاحب مثال و خلافت از فرزندان مخدوم جنید ثانی رض نسبا جعفرے الزینبی بودند و ہم نسبت فرزندی بحضرت محبوب سبحانی غوث الصمدانی رضی اللہ عنہ داشتند بسا کامل و مکمل و حضرت مولانا رسولنما رض در مکتوب شریف لسے حضرت ایشان کامل و مکمل مینوشتند ہم جد حضرت تاج العارفین اند رض چون شوق علم در دل کمال گرفت بطلب آن سفر اختیار کردند تا آنکہ بدائرہ دولت حضرت مولانا رسولنما رسیدند و از انحضرت مشتغل علوم ظاہری و باطنی گردیدند بعد چندے شبی حضرت مولانا رسولنما بخواب دیدند کہ مخدوم جنید ثانی رض تشریف آوردند و تسبیح کہ در دست مبارک بود پیش انحضرت نہادند و گفتند کہ دانہ متصل

امام اند کہ کجی دارد آنرا درست و مدور فرمایند و راست نمایند
صبح آنحضرت وقت درس و تدریس بحاضران مجلس خطاب کردہ
رویاے صالحہ خود را بیان فرمودند منتظر آنکہ کسے تعبیرش گوید
حضرت ایشان یعنی مخدوم عالم رحہ عرض کردند اگر اجازت باشد
تعبیر آن بمعرض بیان آرم کہ جز آن دیگر تعبیر نباشد رخصت بعرض یافتند
عرض ساختند کہ امام خود مخدوم جنید ثانی رحہ اند و دانہ ہا فرزندان
اند و دانہ متصل امام کہ کجی دارد منم چرا کہ در سلک فرزندان اکنون
از من کسی قریب تر بایشان نیست چون علاقۂ پرورش ظاہر و باطن
این غلام وابستہ دامن دولت حضور است و کجی ہم کہ داریم ظاہر و باہر در
حقیقت سعی بندہ فرمودہ اند تا راست کردہ شود حضرت مولانا رسولنما
تعبیر ایشان بس پسندیدہ و فرمودہ کہ فی الحقیقت ہمین تعبیر است
ہرچند التفات و عنایت تام از سابق مبذول حال ایشان بودہ اما
از انروز زیادہ تر لطف و عنایت اتم بکار ایشان مرعی داشتند
بعد از تکمیل علوم شرعیہ و معارف باطنیہ و طی مقامات طریقۂ ارشادیہ
و سیہ بخلعت خلافت و مثال سرفراز فرمودہ بہ تربیت دورافتادگان
رخصت وطن دادند توکل محض سرمایۂ زندگے بود و وارستگی از
علایق دنیا متاع خانہ صبر و تحمل بر بلا انیس و تسلیم
و رضا جلیس جلال کہ از لوازمہ بی اعتنائی و بی پروائی است مقتضائے
حال بود و در صاف گوئی تردد و باک ملال کسے رو نمی نمود

بمد نظر فقر بحت ایشان از جناب اغاثت مآب حضرت محبوب سبحانی
غوث الصمدانی رضی اللہ عنہ وہم از جناب شرف بوعلی قلندر رحمۃ
در نیاز توشہ وشہ منی اذن عام بود کہ بہر مصرف خود کہ خواہند نقد و
را صرف کنند واگر جنس غلہ رسد ہر روز بقدر کفاف آل وعیال خود
پخت کردہ خوردہ باشند پخت یکروزہ وتقسیم برای شماص ورتبت
واکثر بسبب فقر وفاقہ بہمین دستور عمل کردے واگر احتیاج بمصرف
دیگر امور خانگی دیدے در بوے صرف فرمودی نقل ست میگفتند
مفتی غلام مخدوم علیہ الرحمہ روزے در حضور پیر و مرشد برحق حضرت
مخدوم عالم رض نشستہ بودیم خطرہ شیطانی بدل راہ یافت کہ حقیقت
فقر در حضرت شیخ ماست کہ از دنیا وعلایق وے وارستہ محض اند
وتاج العارفین را کار بدنیا افتادہ پا از جادۂ فقر بیرون نہادہ ورنہ فقیر را
با جاہ وحشم چہ کار واین مجلس اعراس وسماع کہ دام تسخیر خلق است
وسبب تفریح نفس برای چہ بر خطرۂ من مشرف شدہ فرمودند غلام
مخدوم در حق شاہ صاحب این چہ خیال فاسد دارے
منکر کمال اوشان را گمان نمے برم کہ ازین جہان با
ایمان رود ودر روز حشر با ایمان خیزد حضرت مولانا رسولنا رض
ایشان را شیخ الزمان آفتاب طریقہ می نوشتند واکثر در ذکر مراتب
باطنیہ می فرمودند کہ ایشان برابر من اند منکر کمال ایشان منکر احوال
حضرت مولانا رسولنا است خوب بیدان ویقین کن وبتوبہ بباز

وبرآینده ازین چنین خطرات فاسد ہشیار باش تا عاقبت برباد
نه شوی هرچند این ذکر مناسب تذکرهٔ احوال حضرت تاج العارفین
بود که دلالت برکمال وے دارد اما چون برتیزی و تندی
مکاشفات مخدوم عالم رض بود در ذکر ایشان بیان کرده آمد
نقل است میفرمود شیخ العالمین رح در ذکر اوراد حضرت ایشان
که هر شبانه روز سواے مراقبه اشغال و اذکار هزار رکعت
نفل خواندے شبے از ضعف پیری در محفل شریف نبوے
صلی الله علیه وآله وسلم شکایت آورد و عذر کرد حکم عالی نفاذ
یافت پنجصد رکعت تخفیف کرده شد ازین زیاده تخفیف نکنند
و پنجصد رکعت لازم گیرند باز در قصیدهٔ متبرکهٔ غوثیه حضرت محبوب
سبحانی رضی الله عنه تخفیفی خواستند حکم اشرف بران قرار
گرفت که عددش همان یازده بار است اما بنظر قلت فرصت
شما چهار عدد حکم کرده شد هفت بار ورد دارند و این عدد مخصوص
ایشما است دیگران از یازده بار کم نخوانند نقل است میفرمود
شیخ العالمین رض کارخانهٔ شادی عقد مناکحت برادر خورد
حضرت ایشان در پیش بود در عین ترتب برات منکشف شد
که از عمر نوشه همین یکشب باقی است فردا روز مصیبت سخت
پیش آمدنی است از دریافت این حال خیلے تردد و تشویش
بخاطر اشرف راه یافت و تغیر بر بشرهٔ مبارک لاحق گردید حضرت

تاج العارفین رضا را طلب نمودند و بیان امر وقوعی کردند و چاره
کار جستند حضرت تاج العارفین که قصد دریافت فرمودند ہمچنیں
یافتند ہر دو بزرگ را تشویش سخت رو نمود آخر الامر بران قرار
گرفت که حالا تدبیرے بکار نمی آید مگر راه دعا و التجا که مسدود
نیست الدعاء یرد القضاء ہمت بکار باید کرد و دستِ دعا
فراز باید نمود حق تعالی بر محو و اثبات مکتوبات ازلے قادر و توانا ست
یمحو الله ما یشاء و یثبت ما یشاء ہ مشکلے نیست که
آسان نشود + مرد باید که ہراسان نشود + ہر دو بزرگ در خلوتی
و پس پرده حضرت بی بی ولیه قدس سره که اہل خانه مخدوم عالم
بودند و ذکر کمال و کرامت ایشان عنقریب گفته آید سرگرم دعا
و التجا شدند تا سحر در خلوت بر روے خلق بسته بودند نوشه با
براتیان برگمان بے التفاتی و ناشفقتی حضرت ایشان زبان شکایت
دراز داشتند و درین کار بس تیز زبان که از ہر دو بزرگان یک
کس ہم سرپرستے مادرین سامان برات نکرد و انجام نفرمود مگر آن شب
از شبہائے متبرک بود که در خلوت بسته بعبادت مشغول اند آخر
بفضله تعالی بکمال منه و لطف قریب بصبح تیر دعا بر ہدف مراد ب
نشست و رحم قدیم غمخوار شد ہر سه بزرگ را دفعتًا بدریافت آمد
که مدت دوازده سال حیات تازه بخشیدم سر از مراقبه برداشتند بادائے
نماز شکرانه برخاستند آرے در شان ایشان گفته اند ہ اولیا

طاقتے ہست ازالہ + تیر جستہ باز گرداند زراہ + گر چنین خواہے
خدا خواہد چنین + میدہد حق آرزوے متقین + بعد انتقال برادر
مشار الیہ از روز شادی و برات مردمان کہ بحساب آورند یکروز
ہم از نصابہاے موعود کمی و بیشی نداشت نقل است سفر مودند
بعضے اکابر زبانی شیخ العالمین رض کہ باعث سلطنت علی گوہر بادشاہ
مشہور بشاہ عالم ہم حضرت الیشان بودند تفصیل این اجمال در ذکر
بعضے خلفاء حضرت تاج العارفین رض انشاء اللہ تعالی کردہ آید خلاصہ
اینکہ مخدوم عالم رض را نظرے بر حال وے بود میخواست کہ وے
را بر تخت سلطنت جلوہ گری بخشد و دیگر سالکان و مجذوبان
عصر را راے برخلاف حضرت الیشان بود کار خود فرمودہ بود
اما وقت ظہور آن نرسیدہ کہ عمر شریف باخر رسید بحضرت تاج العارفین
وصیت کردا سے برادر ما ازین جہان میرویم و کار سلطنت بر
شما میگذاریم بے نشاندن شاہزادہ علی گوہر شما قصد اینجہان
باقی مکنید بہر نوعی کہ دانید و توانید چون وقت آن آید خلعت
شاہی از بارگاہ دین پناہی نبوی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بوے
دہانید و بعد الیشان ہر چہ درین مقدمہ بظہور آمد آیندہ گفتہ آید
نقل است از شیخ العالمین رض یکے از یاران حضرت الیشان
را در بدو حال سلوک اتفاق ملاقات از فقیرے ہندو جوگے
شدہ چون آن فقیر طاقت داشت ہمہ حال الیشان سلب کرد

و غلبہ آورد کہ بہر بن موے مسلوب الحال اثر حالات کفریہ
ساری گردانید حتے کہ رجوع بہ پیران و غم ایمان ہم در دل وے
نگذاشت بعد امتداد ایام روزے حضرت ایشان از کسے
پرسیدند کہ فلان مرد بنظر نمی آید عرض بسیار گذشتہ آنکس عرض
حال واقعی کرد باز فرمودند کہ بالفعل کجا است بطوریکہ باید آورا
بمن باید آورد معلوم شد کہ انحراف کلی دارد ساکت ماندند و جذب
او کردند کہ کشان کشان بحضرت ایشان رسیده و از ہر بن موے
وے اثر حالات کفریہ زایل کردے و اثر حالات ایمانیہ ثبت
فرمودے تا آنکہ سے فی الجملہ افاقہ آمد کہ ادراک حال خود میکرد ہر
روز بخدمت عالی حاضر میشد و یکدو ساعت می نشست تا
زمانیکہ باز بحال آمد ہر چند آن جوگی زور تصرف بسیار آورد ہیچ
غلبہ اثر وے دیگر نشد مولف کتاب میگوید کہ زور تصرف
آنحضرت در باز آوردن آن مرید ہر قدر کہ بوده باشد دیگران
چہ دانند مگر زبانی شیخ العالمین رضہ شنیدم میفرمودند نقلاً از حضرت
تاج العارفین رضہ کہ این زور و طاقت شاہ محمد مخدوم مخدوم عالم
بوده کہ آن گمراه را براه آوردند و بحال ساختند ورنہ از دیگری
دشوار بود نقل است میفرمود سند العرفا دامت برکاتہ
روزے کسے یک دو نہ شیرینے نذر حضرت ایشان آورده
بود و فرزندار جمند وے رضہ حضرت شاہ آیت اللہ قدس سرہ

حاضر مجلس عالے بودند بنظر شفقت فرمود آیة اللہ شیرینی رغبت داری عرض کردند عنایت شود اجازت گرفتن یک لڈو یافتند ازانجا کہ دران ایام بمقتضائے سن پیری در بصارت ظاہر قصورے راہ یافتہ بود کہ در کار فتورے می افتاد ایشان بوسوسہ افتادند کہ چون آنحضرت نمی بینند باید کہ دو لڈو بگیرم و دست دراز کردند دو لڈو گرفتند آنحضرت فرمود آیة اللہ این چہ حرکت بود میدانی کہ نمی بینم و کار ناکردنی کردی ہشیار باش این بار عفو کردم بار دگر حذر کن لباوقت است کہ پدرے و پسرے منظور نیست و اکثر بودے کہ دراندک توقف کار بجا دمان فرمودے مگر کور شدہ چشمش بیکار میشد و خاموش می نشست باز چون آنحضرت بضرورتے آواز دادے و یاد فرمودے آن بیچارہ عذر نابینائی پیش نمودے میگفتند ہیچ نیست بیا فی الفور روشنی چشم بحال گردیدے نقل است میفرمود شیخ العالمین رحمہ کہ بعد انتقال آنحضرت زن ترہ فروشی بمزار شریف آمد و ظاہر کرد کہ الہ درو کردن کشتہا کہ داشتم کسے گرفت یا ولی اللہ اگر صادق ہستید گیرندہ در مرض اسہال خونی مبتلا شدہ ہلاک گردد و بس سوگند مغلظ داد کہ در تحریر نتوان آورد و از اتفاق وقت آن بود کہ پسرش آن الہ درو را بنظر احتیاط بجای محفوظ داشتہ رفتہ بود چون شب آمد پسرش حسب معمول از کار فراغت

یافته بخانهٔ خود رسید و میل بغذا کرد بعد خوردن حاجت به بیت الخلا
افتاد رفت خون خالص دست آمده آبدست کرده برخاست
و بر بستر آرام افتاد باز حاجت اجابت دید تا آنکه نوبت به هفت
و هشت بار رسیده و رنگ رو تغیر پذیر رفت مادرش را
قسم یاد آمد و پرسید آلهٔ دزد و کسے گرفته ترا معلوم است یا نه
پسرش گفت کسی نه دزدیده و نه گرفته من در فلانجا داشته ام
مادرش دانست که اثر دعای بد بروی افتاد دوان دوان
بر مزار شریف حضرت ایشان آمد و جزع و فزع بسیار کرده که مال من
کسی نگرفته بود پسرم بنظر احتیاط برداشته و اینک در سزاے
بے ادبی من و او هردو گرفتار شدیم هرچند عذر کرد عفو تقصیر نگردید
و پسرش قریب صبح هلاک شد همسایه اش زبان ملامت کشادند
که سوء ادب تو در حضرت بزرگان باریب کارے کرد و صدق
ولایت و صحت نسب وی رضی الله عنه دیدے انتقال آنحضرت
بست و ششم ربیع الثانی وقت اشراق است سال یکهزار
و یکصد و هفتاد و سه هجری بیست براے صحت بیمار و برآمد کار
نیاز ایشان توشه بے تعین وزن مجرب است لیکن اگر
آرد گندم یک آثار باشد روغن یک و نیم پاو و بهوره یا شیرینی
هم وزن روغن خطابات آنحضرت سید السادات محبوب
رسول مخدوم عالم مخدوم الدین شیخ الاسلام حجة الاسلام معدن العلم

قرۃ العین سید برج عجمی ہادی المضلین شفیع المذنبین محسن محی
کامل و مکمل رحمت الرحمن وارث سید الانبیاء تاج الاصفیا قدوۃ
المتقین باب العلم صاحب العشق مجرے الہدایت خیر العارفین
ثانی محی الدین کانی محے الدین مطلق محی الدین غلام محمد فرزند
محمد دلبند محمد ابو العزم و دیگر خطابات ہم بسیار است کہ در فہم
ہر کس نہ آید و عوام را خاصۃً جاے اعتراض و در خطابات
و کرامات و افعال اولیا اعتراض سبب نکال آخرۃ و بال در
دنیا است بنا بر آن راقم نکردہ اللہم احفظنا من سوء
العقیدۃ والظن الفاسد فی حضرت اولیاء اللہ رضی
اللہ عنہم مزار شریف متصل مزار منور مخدوم شاہ جنید ثانی
قدس سرہ جانب مغرب بفاصلہ دہ گز واقع است چون دو
یار از یاران وی کامل بودند مناسب کہ ذکر شان ہم متصلاً کردہ آید

ذکر حضرت بی بی ولیہ قدس سرہا

زوجہ حضرت مخدوم عالم محمد مخدوم اندر تتمہ از احوال ایشان
ضمناً در ذکر برات شادی برادر خورد مخدوم عالم گذشتہ است
مفصل اینکہ در ایامی مخدوم عالم رضی را مرض استسقاء عارض
شدہ چندے اوقات بمعالجہ اطبا زمانہ مصروف ماند سودے
نہ بخشید و مرض روز بروز در اشتداد بود تا آنکہ ہر کسے را یاس کلی

آمد و دست از معالجہ کشیدند مخدومہ زمانہ را بس اضطراب بود چارہ کار بجز آن ندیدند کہ رجوع بحضرت غوث الثقلین فریادرس ہر درماندہ شیخنا سید عبد القادر جیلانی رضی اللہ عنہ کنند مضمون این رباعی رباعی یا غوث بجز تو نیست فریادرسی + نام تو بود ورد زبان ہر نفسے + نگذار چنین ذلیل و خوارم کاکنون + درماندہ گیم زحد گذشت است بسی + اسم اعظم آنحضرت ہر لحظہ قیاماً و قعوداً و نوماً و یقظۃً از زبان و دل خواندن اختیار کردند و بجان و دل مصروف این کار شدند سہ شبانہ روز بدین حال گذشتہ بود کہ یکبارہ عنایت غیبی مبذول حال ایشان شد برای تسکین از انجناب اغاثت ماب مشرف شدند و دیدند کہ آنحضرت بکمال لطف خود چیزے خواندہ مخدوم عالم را دم کردو فرمود خاطر جمع دارید صحت است و نگاہے ازین عنایت بسوے ایشان کرد کہ مخدومہ را افاقہ این عالم نماند و از ہمان ساعت سبب اشغال و اذکار فتح باب باطن شروع گردید و آناً فاناً ترقی درجات میشد حضرت مخدوم عالم بخوف جذب متوجہ حال ایشان شد بعد صحت کلی اشغال و اذکار مناسب سلوک ارشاد فرمودہ و باندک زمانہ بمرتبہ ولایت رسانید مکاشفات ایشان حد و نہایت ندارد خصوصاً از نوافل و ادعیہ براے صحت بیمار و برآمد کار دینی و دنیوی و ثواب اخروی کہ خلق را کتابے مجلد شدہ است

در رسائی محفل شریف نبوی صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم علی وجہ الاتم نصیب
ایشان شد وبعرض ومعروض ہر رطب ویابس مجاز وممتاز بودند
از مکاشفات ایشان یکی خواص آیۂ یا ایہا الذین امنوا
اصبروا وصابروا ورابطوا واتقوا اللہ لعلکم تفلحون
تا آخر آیت برای شکستن و ہسیل چہار صد وچہل وچہار بار ہر بار
خوانده دم کردن مجرب یافتہ شد وعدد اعظم وی یکہزار و
چہار صد وچہل وچہار بار است اگر در عدد اول نشکند باز عدد
دویم شروع کند بعضی جا نوبت سہ عدد کلان رسیده کہ دمل
خود بخود شکستہ نقل است میفرمود حضرت شیخ العالمین رض
در ذکر مکاشفۂ مخدومہ وقرب عرض ومعروض وعنایت نبوی
صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ سلسلۂ آبای حضرت مخدوم عالم و
حضرت تاج العارفین رضی اللہ عنہما در ہنگامہ افواج برگیان
غارت رفتہ بود روزی مخدوم عالم رح ایشانرا فرمود کہ بحضور
رسالتماب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم عرض دارید کہ سلسلۂ آبای
ماہمہ تا امیر عطاء اللہ قدس سره غارت رفتہ نام اسلاف کسی
را یاد نماندہ حالا چارۂ درستگی آن چہ کرده آید مخدومہ حسب الحکم
عرض کرده چون از بس مورد لطف وعنایت بود بپاس خاطر
وی حکم اشرف بدان نفاذ یافت کہ امیر عطاء اللہ ودیگر آبای
ایشانرا حاضر آورند ہر واحد حاضر آمده روبروی آنسرور پیغمبران

صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نام خود ہا بہ تصریح نسبت قرابت ابوت بیان
کردند و مخدومہ نام ہر واحد درین عالم بمخدوم عالم رحمۃ اللہ علیہ رسانید
کہ شجرۂ سلسلۂ آبائی باز درست گردید بعد چندے کہ از جائے
اصلی بدست آمد ہر دو را مقابلہ کردند بے کم و کاست یافتند
فرق تقدیم و تاخیر نامی ہم نبود سبحان اللہ سبحان اللہ زہے
قبول و زہے عنایت کہ باین چنین کارہائے بی حقیقت
اینقدر لطف و عنایت مبذول گردد خطاب ایشان کلیمۃ
الرسول است انتقال نوزدہم ماہ جمادی الاولی است مزار
شریف در پہلوے مخدوم عالم قدس سرہ جانب مغرب واقع است

ذکر ملا وجیہ الحق قدس سرہ

ایشان از یاران مخدوم عالم اند کامل الطریقت یگانۂ روزگار
مخزن اسرار معدن علوم شرعیہ مزار شریف ایشان نیز در احاطہ
مخدوم عالم است +

ذکر احوال خیر مآل حضرت تاج العارفین نائب رسول اللہ مخدوم شاہ محمد مجیب اللہ قادری رضی اللہ تعالی عنہ

حضرت ایشان از خلفائے مولانا رسولنما رح خلیفہ اعظم اند وصاحب
مثال محبوب ترین خلق در قلب شریف وی رضی اللہ عنہ بودند

چنانچہ از حکایات آینده عنقریب معلوم شود تکمیل علوم ظاہر
و باطنی از شریعت و طریقت ازین جناب مستطاب حاصل کردند
و بیعت سلسلہ از حضرت محبوب رب العالمین خواجہ عماد الدین
قلندر رض دارند تفصیلش آینده گفته آید نقل است میفرمود
شیخ العالمین رض نقلاً عن الاکابر چون حضرت تاج العارفین رض از
شرف قدوم روے زمین را مشرف ساخت و از وجود پاک
این تیره خاک را معطر و معنبر فرموده حضرت مخدوم شاه
برہان الدین والد حضرت خواجہ عماد الدین قدس سره چند سال
قبل بخواب بود دید کہ آفتابے لبس منور در خانہ من روشن است
و تعبیرش از وجود حضرت ایشان کرده بود از انجا کہ والد بزرگوار
حضرت ایشان در ایام محض صغر سن داغ یتیمی بر دل پاک نهاده
جهان فانی را پدرود کرده بودند مخدوم در فرزندی خود گرفت
و بعد چند سال رحلت فرمود خواجہ رض کہ در حقیقت علاقہ ابوت
دینی نسبت ایشان داشت و در عالم ظاہر قرابت اخوة عینی از
جانبے و اموے از جانب دیگر چہ والد بزرگ حضرت ایشان
اموں حضرت خواجہ بودند پرورش ایشان در کنار حضرت خواجہ
بود و بنوعی داد شفقت دادند کہ داغ یتیمی بر دل حضرت ایشان
نماند چون بایام بلوغ رسیدند بتحریک مخدوم عالم محمد مخدوم رض
کہ بس فیما بین ربط قلبی بود عزم تحصیل علوم ظاہری در مدرسہ

عالی حضرت مولانا رسولنما رضہ مصمم گشت و باستماع اوصاف آنحضرت کہ از زبان فصیح بیان مخدوم عالم بسمع رسیدہ بود بغایت مشتاق دیدار جمال باکمال وی رضہ گردیدند در خواست اجازت از جناب خواجہ رضہ کردند خواجہ رضہ کہ از کثرت اوراد و اذکار و مراقبات فرصت درس و تدریس نداشت باوجود شفقت تامہ کہ محبت پدری ازان رشک میبرد داغ مفارقت حضرت ایشان بردل مبارک گوارا کردہ رخصت فرمود چون بشہر بنارس رسیدند و بدولت پابوس مولانا رسولنما رضہ فایز گردیدند بمجرد دیدار تخم محبت کہ روز ازل در مزرعۂ دل ید قدرت کاشتہ بود شاخ و برگ بر آورد و آناً فاناً در نمو آمد و علاقۃ التعلیم و تعلم از ہر دو جانب استحکام پذیرفت نقل است میفرمود شیخ العالمین رضہ کہ حضرت تاج العارفین رضہ را شانی عظیم در مرتبہ ولایت بود ہر کسے از اہل اللہ در ایام طالب علمی ہم ایشان را کہ میدید تمام تر پاس ادب ملحوظ میداشت تا اینجا کہ مجذوبے بود بر دروازۂ مغربی شہر عظیم آباد پٹنہ شاہ کالے نام بس صاحب تصرف و کرامت تمام شہر معتقد وے بود ہمیشہ برہنہ بی ستر ماندے و از کسے ستر عورت نکردی حضرت ایشان میفرمودند کہ ایام شباب ما بود گاہ گاہ بشہر مذکور میرفتم و از شوق علم کہ در دل از حد زیادہ بود بملاقات علماے عصر تسکین خاطر خود میکردم چون آن مجذوب بر سر راہ بود ہر بار کہ چشمش بر من

افتادے از حاضران مجلس خود یادے گرفتے و ستر عورت کردے گاہے وے را برہنہ ندیدم و گفتے این نوجوان شان دگر دارد و ما کہ علاقہ از امر باطن نداشتم بمضمون کلام وی خیال نمیکردم و گاہے بوی متوجہ نشدم و نزد وی نہ نشستم اما تا زمانیکہ در اثنائے راہ پیش نظر وے میماندم چشم بسوی من دوختہ داشتے تا آنکہ از نظر از وے درگذرم مولف کتاب میگوید کہ این سنت حضرت غوث الثقلین غوث صمدانی قطب ربانی رضی اللہ تعالی عنہ بتائید غیبی از حضرت ایشان بلا قصد ادا میشد کہ در تحفۃ القادریہ و خلاصۃ المفاخر مذکور است کسے از انحضرت پرسید کہ علم ولایت خود در کدامی عرصہ یافتند فرمود در عمر ہفت سالگی بدو برہان قاطع و دلیل ساطع اول آنکہ در دبستان با ہمہ طفلان معاصر نشستہ بودیم ناگاہ دیدیم کہ ہفت کسان از ہوا فرود آمدند و بر من سلام عرض کردند و قریب تر از من نشستند و با خود ہا گفتند این طفل را شانے است عظیم در ولایت کہ کسے را نیست و باز بہ ہوا شدند امروز آن ہفت کسان را شناختم کہ از مردان غیب اند و دیگر روزے با طفلان ہمسر در صحرا تفریح خاطر میکردیم ہر طفلی سپئے گوسالہ میدوید ما ہم سپئے یک گوسالہ تعاقب کردیم چون وے از ما رمیدہ ما ہم تیز عقب وی دویدم کہ از ہمراہان اندک دور افتادم از زمان گوسالہ بایستاد و بسوئے

من دیدو بزبان فصیح گفت اے عبدالقادر تو برائے این
پیدا نہ شدہ کہ با ما بازی کنی برو بسر کار خود گیر و دنبال ما بگذار
ہیبتے و ترسے سخت بر من مستولی گردید ازانجا بخانہ آمدم و بس
ملول خاطر نشستم مادرم آمد و دید از راہ شفقت فرمود امروز ملال
خاطرت از چیست عرض حال کردم دیدم کہ بر بشرہ وی سروری
و بہجتی پدید آمد و گفت غم مخور جای شادمانی است دانستم کہ درین
کار سرے است آرے ع سالی کہ نکو است از بہارش پیدا
است نقل است میفرمود شیخ العالمین رضہ در بیان طلب
اشغال و اذکار حضرت تاج العارفین و اخذ طریق از حضرت مولانا
رسولنما رضہ کہ روزے وقت درس و تدریس تذکرہ مشرف
شدن از جمال جہان آرائے نبوی صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم
آمد بر سبیل حکایت حضرت ایشان گفتند کہ بندہ ہم شوق تمامی
و تمنائے سعادت ابدی بحدے دارد و بوساطت استخارہ
دو سہ مرتبہ باین دولت بی بدل فائز شدہ است آنحضرت
رحمۃ علیہما باستماع فرمودہ کہ باستخارہ و بخواب ازان بارگاہ
عالم پناہ مشرف شدن چہ معنی دارد دیدن زندہ بچشم سر متعلق
است نہ بخواب در امور متعلقہ جسمانی جسم را اعتبار است نہ
روح را و آنحضرت باتفاق ارباب ظاہر و باطن زندہ است
صلی اللہ علیہ وسلم بجز نقل مکانی دیگر تعبیر از رفتن وی صلی اللہ

علیہ وسلم روا نیست و ملاقات روحی کہ تعلق بخواب دارد مخصوص
بہ مردگان نیست باستماع این کلام ہدایت انجام حضرت ایشان را حیرت
دست داد گویا از خود رفتند و عرض کردند آیا درین زمانہ ہم امر
ممکن الوقوع است یا مخصوص بہ پیشینیان بود آنحضرت رض فرمود
ہا! صاحب درین زمانہ ہم ممکن است ع ہنوز آن ابر رحمت
درفشان است ٭ اگر شما ہم خواہید ممکن است و دیدن می تواند
امر محال نیست چون آن شہزادۂ جان بخش بگوش دل شنیدند
آتش عشق نبوی صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ در کانون سینہ مکنون
بود یکبارہ مشتعل گردید و جان و دل را در سوز و گداز آورد خواستند
کہ داخل حلقۂ یاران آنحضرت شوند اما بملاحظۂ حقوق بندگی کہ بجناب
حضرت خواجہ داشتند یک بیک جرأت برین کار نیافتند باسترضائے
حضرت خواجہ رض مضمونے فکر کردہ عریضہ فرستادند مشتمل بر
اینکہ استاذی حضرت مولانا سیدنا سید محمد وارث دامت
برکاتہ و عنایاتہ روزے در ذکر مشرف شدن از جمال جہان
آرای رسول صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم چنان و چنین ارشاد فرمودند
چون غلام را در باب فقر دخلی نیست کہ از ان فرقی درمیان
حق و باطل و صدق و کذب تواند کرد ہر چند تمنائے این معنے
و سودائے این کار را از حد زیادہ داشت لیکن بے استرضائے
حضور عالی و دریافت حال حضرت استاذی جرأۃ بر رجوع آوردن

نیافت درین باب ہرچہ ملازمان حضور ایماے فرمایند لعمل
آوردہ شود حضرت خواجہ رض بعد ملاحظہ عریضہ بجوابش شبدیز
قلم را در میدان ہدایت جولان داد و نسبت عریضۂ ایشان
بورود دل رامسرور فرمود حسب درخواست ایشان قاصد
دریافت حال مولوی صاحب این فقیر شدہ بود نزد فقیر آنست کہ
ہر قدر کہ او شان گفتہ اند و مدعی آنند رشحہ ایست از دریاے
کمال شان و قطرہ ایست از سحاب درفشان آنصاحب عرفان
نائب خاص رسول خدا ست و ہم رسولنما صادق در اقوال خود
یکتاے زمانہ در احوال خود بر روے زمین از قاف تا قاف
شرقاً و غرباً جنوباً و شمالاً نظیر خود ندارد اخذ طریق سبے تامل
باید کرد فرزندان بہ کہ بقوت بازوے خود دولتے بدست
آرد ورنہ میراث پدری ہر کسے را میسر است مشعر بدین معنے
کہ دولت باطنی کہ ما داریم میراث ما ایشان است ہر وقتیکہ خواہند
بگیرند تکلفی ندارد و دولت باطنی کہ حضرت مولانا رسول نما دارند میراث
ایشان نیست اگر بحصول وے کمر ہمت بندند و بدست آرند
نزوار باب طلب اعتبارے دارد تاج العارفین رض بحجرد مطالعہ
سرفرازنامہ کہ بوی حصول مطلوب و وصول مقصود ازان بمشام
جان شان میرسید و دل وزدماغ را معطر میگردانید بے اختیار شادان
شادان بہ بارگاہ عالی حضرت مولانا رسولنما رض حاضر آمدہ مکتوب

شریف حضرت خواجہ رضہ بجنسہ در نظر کیمیا اثر گذرانید آنحضرت
ملاحظہ فرمودہ بہ زبان حق بیان آوردکہ چون شاہ صاحب محبوب
رب العالمین اند ہرچہ خواہند فرمایند کرا مجال کہ برخلاف ایشان
دم زند وبجز متابعت بہ خلاف رود و لطف درین سخن فیما بین
آنست کہ قبل ازین کسے را اطلاع نبود کہ حضـــرت مولانا
بخطاب رسولنما اند وحضرت خواجہ بخطاب محبوب رب العالمین محبوب
ممتاز اند چنانچہ سابق ذکر آن مفصل گفتہ شدہ القصہ تاج العارفین
بایمائے حضرت خواجہ رضہ رجوع بطریقہ وارثیہ ویسیہ آوردند حضرت
مولانا رسولنما را بس اہتمام بہ تربیت حضرت ایشان بود کوکب
بخت رہبر کہ براوج آسمان رفعت وکمال طالع بود ہر روز بلکہ
ہر ساعت از ترقی باطن نور شش منیر مود کہ از معاصران ارباب
بصیرت راچشم خیرہ میشد ہر شغلے و ذکرے و فکرے کہ آن ہمہ
می یافتند در عرصہ یکماہ ثمرات بدست می آوردند وطی مراتب
معارف وی میکردند تا آنکہ روزے حضرت مولانا رسولنما رضہ
برین رہروی وترقی ایشان باستعجاب بر زبان مبارک آورد
آیا شیخ زمان خواہی شد کہ اینقدر باستعجال تمام ترقی میشود
چون از عادات آنحضرت بود کہ احتیاطاً عن الکذب واحترازاً
عن اللغو سخنے بے محابا ہم بر زبان حق ترجمان نہ آوردے
تغیرے بر بشرۂ مبارک آمد و ترددے بخاطر اشرف راہ یافت

که سخنی بر زبان سنلے در یافت حال آوردم ساعتی بتفکر سر
بمراقبه فرو آورد حق تعالی از فضل خود باب انکشاف بر روی
وے رض مفتوح گردانید و مژدۂ حصول مقصود همچنان که بزبان مبارک
رفته بود بگوش دل رسانید که چون دو مو شود بر مسند شیخ الزمانی
نشیند و کامیاب گردد و بخطاب شیخ الزمان سرفرازی یابد
بر رخسار مبارک اثر بہجت طاری شد فرمود الحمد لله سخنی بے
تامل بر زبان آمده بود هر چند در محل استجابه هر کسے را از عادات
کلام است اما حق تعالی که حافظ حقیقی است درین محل تعجب
هم از لغو و کذب صیانت نمود و بوقوع آن امر وعده فرمود در
عرصۂ هفت سال از تکمیل طریقه وارثیه و سیه قادریه ممتاز گردیدند
و فراغت یافتند و لبیه بمقامات شتافتند و بعمر بست و چهار
سالگی از تکمیل علوم شرعی درسی و معارف باطنی فراغ کلی
دست داد به تشریف خرقۂ خلافت و مثال طریقت کامیاب
شده مجاز به هدایت خلق گردیدند و رخصت وطن حاصل ساختند و
در زاویۂ عزلت نشستند و داد توکل دادند در قلیل عرصه ارشاد
نامۂ آنحضرت رض بنام نامی الیشان از شهر بنارس شرف ورود
فرمود از کمال لطف و عنایت رقم فرموده بودند تردد خاطر برائے
آن فرزند بیشتر می بود فلان شب که در خلوت مشغول باوراد و وظائف
بودم ده کس مردان حاضر آمدند بصورت پارسا انوار سعادت

از نیمای مهر ضیای آنها ساطع و لامع بر ما بسلام گفتند و مبارکبا
داد ند بر رسیدم کیا نید و این مبارکباد چیست ظاهر ساختند
ما ملک هستیم جهت استقامت و ثبات بخشیدن شیخ الزمان شاه محمد
حبیب الله قادری مامور شده بودیم و اکنون بعد فراغ کار بمقام
خود میرفتیم خواستیم مبارکباد و اطلاع حال رفع تعلق خاطر اشرف
نیز کرده رویم بنابران برآیدیم وحالا میرویم با آن فرزند هم مبارکباد
مبارکباد والحمد لله علی احسانه مولف کتاب میگوید این
کمینه بارگاه هم زیارت مکتوب شریف کرده است و از انجاکه
باز بدست نه آمد و عبارتش محفوظ نه لاجرم مضمونش لقید قلم آورده
نقل است روزی حضرت محمد مخدوم مخدوم عالم قدس سره
بحضور حضرت مولانا رسولنما رض عرض کردند که ما هر دو کسان یعنی
ما و او شیخ الزمان تاج العارفین را یکبار اذکار و اشغال ارشاد
میشود و در محنت و ریاضت هم فرقی نیست اما او شانرا
ترقی باطن روز بروز است و ثمرات آنهمه نقد و ما در کار خود
در مانده می باشیم آنحضرت رض فرمود قلب او شان در میان
دو نور افتاده است یکی نور قلب من و دیگر نور قلب شاه
عماد الدین قلندر که هر لحظه محیط قلب ایشان است ازینجهت
ترقی جلد تر میشود و محیط قلب شما یک نور من است اما خاطر
جمع دارید کار شما بند نخواهد ماند نقل است روزی در

خلوتخانہ با حضرت مولانا رسول‌نما رض حلقہ یاران کاملین بود حضرت
تاج العارفین را حالتے پیدا شد کہ دران حالت از خود رفتہ سر
بر زمین میزدند و بر میداشتند آنحضرت کہ سر بمراقبہ بود با نکشاف
حال ایشان سر برداشت فوراً تکیہ پیش سر ایشان گذاشت
وقت برخاست مجلس ہم دران حال گذاشتہ بخانقاہ تشریف
آوردند بعد نصف شب حضرت ایشانرا افاقہ آمد میفرمود شیخ العالمین
نقلاً عن تاج العارفین رض کہ اگر حضرت مولانا رسول‌نما رض تکیہ
عنایت نمیفرمود سر پاش پاش میشد و جانبری ممکن نبود
نقل است میفرمود شیخ العالمین رض در ذکر مجاہدہ و ریاضت
حضرت ایشان در کسب علوم کہ چون در ایام طالب علمی از
غلبہ خواب خللی در مطالعہ کتب واقع میشد موی سر مبارک
دراز کرد و وقت غلبہ خواب از رسنے لیترا آن رسن را
از سقف خانہ محکم بستے و زیر فرش سنگ ریزہ ہا گسترانیدی
و بران نشستے و تقلیل غذا آنقدر کردہ بود کہ در مطبخ حضرت مولانا
رسول‌نما رض دران ہنگام بسبب قلت فتوح و کثرت یاران و طلبا
بیک آثار آرد گندم شصت نان تنک میکردند و سہ نان تنک
بہر کسے بخشیدند اکثر طلبا کہ متحمل گرسنگی نبودند بجاہی دیگر
ہم جاگیر خود مقرر کردہ بودند و حضرت ایشان ازین سہ نان تنک
ہم یک نان بہ سقاہی خانقاہ و یک نان بخاکروب تقسیم فرمودی

ویک نان قوت خود ساختے و با این قلت غذا البسا بودے
کہ شب بفاقہ بسر کردے و ہر ۲ نان شبینہ صبح درمیان
سقائی و خاکروب تقسیم نمودے و آنحضرت را بہ نسبت تاج العالم
عنایتے و شفقتے کہ بود بینندہ را حیرت میفزود سرمو از فرزند
صلبی فرق نمیفرمود نقل است روزے آنحضرت رسول نما
حضرت ایشانرا فرمود کہ مفارقت شما بس شاق می نماید خوش
بودے کہ توطن بہ ہمین شہر اختیار میکردے حضرت ایشان
عرض کردند کہ غلام بجز اقارب و احباب در وطن تعلق یک حبہ
معاش ہم ندارد اینجا و آنجا در عمر بسری برابر است اما اولاد را
در توطن این شہر قباحت است اگر اینجا تاہل کنیم اولاد ما را
شرفاے این دیار بنظر حقارت و بیگانگی نگرند و بخویشی نگیرند
گویند حال پدرش معلوم نیست و اقارب وطن گویند حال مادرش
معلوم نیست و اگر از وطن تاہل کردہ درین شہر مقیم شویم روسا
این جا ہمچنان در بیگانگی کوشند و استطاعت آنقدر نیست کہ آنہا بوطن
خود روند و با بیگانگان خود مپرند و ہر جا شہر غریب را چنین در پیش آید
آنحضرت تاہل کردہ فرمود درست گفتی و ہم از کمال عنایت آنحضرت اہل و عیالے
خود بحضرت ایشان حضور کنانیدہ بود اہل و دختران آنحضرت رض بلا فرق
با حضرت ایشان نسبت پسری و برادری مخفے میداشتند اما حضرت
ایشانرا بلاحظ اداب آنقدر بود کہ گاہے رو بروے آن مخدومات

عالم نہ نشستند بجز آنکہ دست بستہ ایستادہ می ماندند و بار مکرر
حکم می یافتند بجا می آوردند ہر چند اجازت بہ نشستن میشد لیکن
ہمین عرض میکردند غلام را مولا اگر بفرزندی خوانند و بفرزندی
گیرد از غلامی بدر آمدن نتواند آیا از حد خود نیکو می شناسد غلام
آخر غلام است و مولا مولے است چہ طاقت کہ با مولی ہمسری
جوید و با وے نشیند ازین گستاخی معاف دارند ما را بہ ازین
دولتے دیگر نباشد کہ کمر اطاعت بستہ و طوق بندگی در گردن
انداختہ بامتثال حکم ایستادہ باشیم و بجان و دل در انجام وی کوشیم
و گاہے رو برو نہ نشستند و نیز از آنحضرت رض چون رخصت
وطن گرفتے در شہر بنارس از پاس ادب ہرگز سوار نہ شدی
الابعد عبور دریای گنگ و ہرگاہ از وطن بعزیمت زیارت
وی رضی اللہ عنہ رہ گرا ے شہر مذکور شدے پیادہ قصد
نمودے و سوار رفتن سوء ادب داشتے و آنحضرت رض را برین
عادات و رعایت ایشان اطلاع نبود تا آنکہ شوق دیدار
مذاوب الحال کردہست بکار بستہ مسافت دہ روزہ را بسہ روز
طی فرمود و بدولت پابوس فائز گردید از غایت ماندگی
راہ وقت شب تب محرق آمد و بے افاقہ کرد آنحضرت رض را تہاحت
تشویش بخاطر اشرف راہ یافت از کسے سبب آن تفحص فرمود
عرض کرد اثر حرارت راہ است کہ مسافت دہ روزہ را بسہ روز

طی کردہ اند آنحضرت رض خاموش ماندچون بار رخصت وطن گرفت
وقت وداع ارشاد کردند بارے گاہے قصد پیادہ آمدن نکنند
ازانرو بمضمون الامر فوق الادب عمل نمود اماتا کنارہ دریا
و در شہر ہرگز گاہے بآمد و رفت سوار نشد کہ شہر مولانا
رسولنما است و ہم معمول و دستور حضرت مولانا رسولنمارض بود
کہ چون کسے از دیار تاج العارفین رسیدے و لشرف قدمبوس
افتخار خود حاصل ساختے می پرسید از کجا اگر نام قصبہ پہلوارے
گرفتے فرمودے کدام پہلواری ہمارے پہلواری و خیریت
تاج العارفین پرسیدے وبس مسرور و دلشاد شدے وہرکسیکہ گفتے
وقت صفر این صوب از تاج العارفین رخصت نہ شدہ بودم
حال وے رض ما را معلوم نیست چین بر جبین آنحضرت آمدے
و فرمودے ہرگاہ از وشان خبرے ندارند نام پہلواری
گرفتن چہ ضرور و اگر فرزندے در خانہ حضرت پیدا شدے
وجہازا از وجود باجود رشک فردوس برین کردے خود نامی
نہاد و بحضرت الیشان خطے متضمن بہ مینی کہ فلان تاریخ حق تعالے
فرزندے کرامت فرمود ہر کسے از یاران وخویشان نامی
تجویز کردہ اما فقیر را حسب آنست کہ آنفرزند ارجمند نامش تجویز کردہ
نویسند موقوف بران داشتہ ام چنانچہ این کمینہ بارگاہ ہم مکتوب
ذوحی اسلوب متضمن مضمون ہذا ارزیارت کردہ است و لنورو سرور

چشم و دل بآن حال ساختہ و ہم در اوایل ایام توکل القیاض
ظاہر حضرت تاج العارفین را بسیار بودہ عریضہ متضمن احوال خود
بحضور آنحضرت رح فرستاد ارشادنامہ بجواب شرف نزول اجلال
فرمود مضمونش سراپا از تسلی و تشفی مملو بود کہ اینجا ہم از فقر ظاہر
حال چنین است صبر کنند قریب ایام حق تعالیٰ فتح باب ظاہر ہم
خواہد کرد و این مصرع مرقوم بود ع کہ آن بہر کسی و این خاص
از برای مجیب * کشود ظاہر بہر کسی است و فقر ظاہر ہم
برای شما است و مخصوص بشما ارشادنامہ ہذا را نیز زیارت
کردہ ایم والحمد للہ علی احسانہ نقل است میفرمود شیخ العارفین
در ایام کسب سلوک حضرت ایشان روزی قبایل حضرت
مولانا رسولنما رض از شہر غازی پور بشہر بنارس می آمدند
چون از زیر شہر رسیدند بعبور دریای گنگ سوار کشتی شدند
ہنوز کشتی بساحل نرسیدہ بود کہ از تلاطم امواج و جوش
آب در تہلکہ عظیم افتادہ شور و نشور از اہل سفینہ بلند
شد و ساکنان سواحل را دست تاسف بر سر رسید خلقی
از تماشائیان جمع آمدند و ہیچ کسی چارہ کار نمید برادر
بزرگ آنحضرت رسولنما رض سید فضل قدس سرہ کہ برکنارہ
دریا جہت فرود آوردن آل و عیال از سفینہ تشریف میداشتند
از معاینہ این حال بس سراسیمہ و شکستہ بال تیز بحضور عالی

آنحضرت حاضر آمده فریاد کردند و دادرسی خواستند که وقت
دستگیری و فریادرسی است ورنه تمامی ناموس تلف میشود
و غرق میگردد کشتی در تہلکہ عظیم افتاد آنحضرت را با دراک این
حال بس تشویش دست داد فرمود که شاہ صاحب راز و در مطلع
فرمایند اشاره بحضرت تاج العارفین فرمود شاہ فضل قدس سرہ
چون بس متردد بودند باوجود رابطه بیعت و ارادت که بجناب
آنحضرت رضی داشتند بی باکانه گفتند که من بحضور عرض میکنم و
از حضور بشاہ صاحب فرستاده میشوم آنحضرت فرمود ماہم
دعا میکنم ہرچه میگوییم بران عمل فرمایند ناچار با دل شکسته در
حجرۂ تاج العارفین رض آمدند و بیان حال کردند حضرت ایشان
درانوقت مطالعه کتابے میکرد گفت زود تشریف برند که
فوراً رسیدیم شاہ فضل قدس سرہ دوان بسوے دریا
روان شدند چون برکناره دریا رسیدند دیدند که تاج العارفین
لنگ بسته در عین طلاطم سفینه را از ہر دو دست بقوت تمام
گرفته اند که از تہلکه غرق نجات یافته و از دور باز مانده و حضرت
رحمنان ہر دو دست گرفته گویا بر دست بر داشته بر ساحل رسانیدند
و غائب شدند لطف آنکه شاہ فضل قدس سرہ درین معاینه
منفرد بودند بلکه تمام تماشائیان که برکناره دریا بودند و اہل سفینه
ہمه را مشاہده کردند حیرتے و تعجبے ہر خاص و عام بوده که طرفه

ماجرای شگرف پیش آمد این جوان که بود نه یاران وی را آگاهی
درین شهر دیدیم نه برآمد و رفت وی اطلاع یافتیم همین که کشتی
غرق میشد و آب از هر طرف میگرفت یاد فعتاً از دستگیری آن مرد غیب
برکناره رسید هر کسی را از استعجاب تمام سخنی بر زبان بود و شاه
فضل قدس سره خود در تحیر که ما از ایشان پیشتر روانه شدیم و بسر
تیز تیز آمدیم در اثنای راه هم ندیدیم و نیافتیم باز اینجا در اهتمام
نجات کشتی بیدار دیدیم مگر از طاقت تصرف ایشان مطلع نبودیم
امروز معلوم شد و قبایل را گرفته بخیریت تمام داخل دولت سرا
گردیدند و باطلاع ماجرا اول بحجرهٔ تاج العارفین آمدند دیدند
که همچنان بر دستور اول در مطالعهٔ کتاب است مگر یک لنگ
تر در آفتاب انداخته است که خشک شود و لنگ دیگر بسته باز از انجا
بحضور مولانا رسولنما رض حاضر آمده مفصل احوال بعرض بیان آوردند
آنحضرت که فرمود صاحب دران وقت از تشویش خاطر بسخن من آزرده شدید و
حال آنکه از مراتب شاه صاحب واقف نبودید او شان برابر
من اند از انروز شاه فضل صاحب بس ملاحظه آداب حضرت ایشان
میداشتند **نقل است** روزے حضرت ایشان و مخدوم
عالم محمد مخدوم رضی الله تعالی عنهما بحضور اقدس حضرت مولانا
رسولنما رض حاضر بودند از عقیدتمندان آنحضرت مهاجنی بود که هم
دران وقت بشرف ملازمت بهره اندوز سعادت بود اتفاقاً

صاحبزاده والا نژاد حضرت ولی میان که سابق احوال ایشان در
ضبط قلم آمد تشریف آورد چون حالت جذب مستمره داشت آن مهاجن
که خود را گرد محبت آنحضرت سید السنت و بصورت عقیدت کیشان
می آمد از راه تاسف گفت افسوس کسی لائق آن نشد که نام حضرت
را بلند کند و بر سجادهٔ هدایت نشیند و خلق را راه راست نماید سخن وی
بر خاطر اشرف ناگوار آمد اشاره بهر دو یاران فرمود ارشاد کرد که فرزند
من ایشانند که تا قیامت نام و نشان من از ایشان ماند نقلست
شیخ العالمین رض میفرمود که روزی آنحضرت رسولنما رح از تاج العارفین
در ذکری فرمود در طریقهٔ ما شخصی پیدا شود که بدیع العصر باشد
هر کس از منتسبان آنحضرتش آستان بانتظار آن گوهر نایاب همه تن
چشم و گوش بود که تا چند خبرش بگوش جان رسد و تا کی چشم را
از دیدار وی نوری و دل را سروری حاصل آید ناگاه در خانهٔ شیخ
عبد المجید که وابستهٔ دامن دولت تاج العارفین رض بودند فرزندی
بوجود آمد حضرت ایشان بدیع الزمان نامش کردند چون با شیخ
مذکور بس محبتی داشتم عرض کردم بدیع العصر نام نهاده شود بعرض
قبول نیامد مکرر عرض کردم فرمود تو طفل هستی و طفلگی میکنی و نمیدانی
شخصی که درین پیرایه امید است از من معلوم است اما آن بدیع العصر
وجود دیگر است نه این آن بدیع الزمان نام کردم الا تمام حکایات
سابق و حال از زبان حق بیان حضرت شیخ العالمین رضی الله تعالی

عنه بے واسطه شنیده ام نقل است میفرمود شیخ العالمین رض
روزے از حضرت مولانا رسولنما رض بتاج العارفین رض ارشاد شد
که نصاب سیف الله قلندر ره بدهند حسب الحکم آغاز کردند هنوز ایام
نصاب باتمام نرسیده بود که کوتوال بلده را سببی غبار عناد از
طرف آنحضرت برخاسته وبدل وی نشسته که عقل دوربین از فکر
آن آتش بصد مرحله دور افتاده افترائی بکار بسته قریب صد نفر سوار
وپیاده را مسلح ومستعد جنگ بگرفتاری آنحضرت رض فرستاده وظاهر
سببی بجز آن نبوده که همنشینان خود بارها شکایت نموده که هر کسی
که از روساء شهر چه علما وفضلا وچه اهل دولت بملاقات ما می آیند
اما ایشان گاهی نه آمدند نه از سلامی وپیامی دلشاد کردند ومراد
ازین گرفتاری غیر از سبکی وتذلیل آن والا محترم دیگر نداشت کسی
بجلدی این خبر بحضور رسانید که مردمان بگرفتاری تعیین شده
روانه شدند وعنقریب میرسند تردد وتشویش انجمن بسیار آمد تاج
العارفین فرمودند بنیت دفع معاندان ورفع شرور ایشان سیف الله
همین وقت خوانید حضرت ایشان عرض داشتند که هنوز ایام
نصاب باقی است از بهر حاجت چگونه خوانده شود عرض وی
خلاف رای مرضیات گردید ومعرض قبول نرسید وباندک
خشونت فرمودند شما را ازین چه کار هر چه میگویم بران عمل کنند حضرت
ایشان فی الفور امتثالاً للامر وضو کرده بر مصلا نشستند وخواندن

آغاز کردند و آنحضرت رض یک نیزهٔ قلم کانڈه که بر زمین افتاده بود
برداشته بیرون در خانقاه آمد و ایستاد هنوز ساعتی نگذشته بود
که سوار و پیادهٔ تیره بختان نمود شدند آنحضرت از نیزهٔ قلم یکبار بسوی
آنها اشاره کرده فرمود هش خدا داند که درین اشاره چه اسرار بود
آنها چه دیدند دفعةً باین اضطراب گریختند که هوش دستار و سلاح
هم نماند چادر و دستار و سپر و شمشیر انداخته و گذاشته وکسی از
اسپ بر زمین افتاده همه هار و بفرار آوردند گویند که در جنگ عظیم
هزیمتی خورده نزد کوتوال رفته سرگذشت خود را بیان کردند آن
شقی از بی مستفسر شد که چه دیدید که ترسان و هراسان رو بفرار آوردید
هر کسی اشارهٔ نیزهٔ قلم ظاهر میکرد و میگفت دیگر ندانم که بر راکب و
مرکب چه گذشت سامعین را تحیر گرفت آن اجل رسیده خواست
که بار ثانی چند دیگر فرستد خویشان و صواب اندیشان وی مانع آمدند
وگفتند که او مرد فقیر است عداوت با وی سراسر ضلالت است
و در دین و دنیا خسارت می بینی که بیک اشاره کار سواران
و پیادگان تمام ساخت بار دگر ندانم که سرانجام کارت چه شود
مبادا آفتی رسد که جان بری از وی دشوار نماید همان به که
ترک این سودا کنی و بتواضع و مدارا و آشتی پیش آئی سعدی
چو زور می نتوان کرد لازم است + با بخت یاوران بضرورت
فروتنی + صلاح آن نیکو دانسته ترک آن عزم کرد اما داغ شقاوت

ازرے کہ بہ پیشانی خود داشت نگذاشت کہ غبار عناد از
دل وی برخیزد و از آب رحمت فرونشیند تا آنکہ ہر روز در کار خود
بجز خسارت سودی و بہبودے نمیدید بنقصان میفزود و خانہ
بربادی رو می نمود آخر کارش بہلاکت انجامید خانہ اش آتش نشیمن
بوم شد کسی از نسل وی باقی نماند کہ در دنیا یادگاری ماند مگر
ہمین حکایت وی و حضرت تاج العارفین بشتر فرمودی کہ گاہی
از ما آنحضرت را نہ مو ملالے نرسیدہ مگر درین امر کہ آنروز در
امتثال حکم عالی بخیال ناتمامی نصاب اندک ایستادگی از ما بوقوع
آمدہ بود چون این حکایت مبتنی بر عنایت آنحضرت رض بہ نسبت تاج العارفین
بودہ کہ گاہے از حضرت ایشان خلاف آنحضرت بوقوع نیامدہ
و ہمیشہ مورد الطاف بودند در تذکرۂ ایشان آوردہ شد ورنہ
مناسب آن بود کہ در ذکر حضرت مولانا رسولنما می آوردم و
سابق ازین در حکایات آنحضرت شعار کردہ ام کہ بعضی تصرف
آنحضرت در ذکر یاران وی رض گفتہ آید و ہم میفرمود شیخ العالمین
چون حضرت تاج العارفین رض عزیمت توکل متمکن قلب شریف
گردید رجوع بحضرات عالیات باستخارہ کردند از جناب مستطاب
امام ہمام سید کونین نور دیدۂ رسول الثقلین حضرت امام حسن
مجتبی اعلی جدہ و علیہ السلام بشارت ضمانت کفاف و ما یحتاج
یافتند ارشاد شد کہ بر جادۂ توکل قدم استوار دارید ما ضامن

کفاف تنها هستم از از و از دنیا تجرید و تفرید محض گزیدند و
خالصاً مخلصاً لله بر سجادۂ توکل محبت نشستند نقل است یکبار
از شهر بنارس شاه راه را گذاشته از راه جنگله و بیابان ره نورد
وطن شریف شدند در اثنای راه جنگله واقع شد در ان جنگله مکانی
بود بس دلکشا اندرون وی تشریف بردند دیدند که از مردمان آباد
است فرمودند کسی از شمایان به صاحبخانه خبر رساند تا ملاقات
کنم که مرد مسافرم او بعد اطلاع جواب آورد که ساعتے بنشینند
می آیم چون در ایفای وعده عرصه دراز گذشت وقت ظهر آمد و
بر آمد صاحب مکان نه شد حضرت ایشان از کسان وی آب
طلبیدہ وضو ساخت و نماز گذارد و دوات و قلم طلبیده رقعه
بدین عبارت نبشت فقیر آمد و طریق مهمانداری آموخت و سپرد
مردمان وی کرده روانه شد چون رقعه شریف بملاحظه صاحب
مکان در آمد در دلش اثرے کرد هر سو خدمتگاران را روانه ساخت
که هر کجا که یابند بمنت والحاح باز آرند و جانبے خود روانه شد از تهی
بخت در مسافت قریب آنحضرت را یافت و بس عذرها کرده بمنت
باز آورد و تمامتر مراعات مهمانداری ملحوظ داشت چون آثار
ولایت از سیمای مهر ضیای آنحضرت واضح و لائح دید عرض
کرد که از مدتے سودای امر باطن در دماغ ما پیچیده است اما
یار ہادی طلب نداشتم که بتلاش وی سفر گزینم اکنون که قدم شریف

بخانۂ ما رسیدہ دانستم کہ بخت خوابیدہ ما بیدار شدود ولت یار
امیدوارم کہ چیزے ارشاد شود تا بذریعۂ آن روی مقصود بینم
عرضش بہ معرض قبول در آمد و شغلی با وارشاد فرمودند باز بعرض
پرداخت اگر واردات رو نماید چہ کنم وحضور را کجا یابم فرمودند ازینجا
شہر بنارس قریب است عرض حال بذریعۂ عرائض بحضور پرنور
حضرت شیخنا مولانا محمد وارث رسول نما کردہ باشی چنانچہ بعد چند
ایام کہ عریضۂ وی بحضور اقدس حضرت مولانا رض شرف قبول یافتہ
پس تعجب لاحق حال بندگان عالی گردید کہ آثار و ثمرات طریقہ
مانوشتہ است و از ما ملاقات ہم ندارد و نہ ازیاری ذکر انیمعنی
درمیان آمدہ چون تاج العارفین رض باز بشرف خدمت سراپا
افادت حاضر شدند آن عریضہ بملاحظہ حضرت الیشان عنایت
شدہ عرض کردند کہ غلام را اتفاق گذر ازانسو گردیدہ بود چیزے
طلب کرد وگفت کہ باز عرض حال کجا کنم گفتم عرضی بحضور اقدس
کردہ باش کہ شہر بنارس ازینجا قریب است بنابران احوال خود
مندرج عریضہ ساختہ بحضور ارسال داشتہ است نقل است
روزے در اثنای راہ اتفاق شب باشی بسرای مسافران شد
وچند ساعت قبل مردنے ہم دران سرای فرود آمدہ بود
چون چشمش بر بینی وی بر روی مبارک حضرت تاج العارفین افتاد
فی الفور یک جای نماز مکلف و مبلغ پنج روپیہ نقد نذر آورد حضرت

ایشان سبب این نیازمندی و عقیدت کیشی از وی پرسیدند
عرض کرد در مشکلے سخت حیران بودم نذر کردم که حق تعالی اگر برمن
آسان کند اینقدر بحضرت دوستی از دوستانش نذر گذرانم
مجیب الدعوات حسب مراد ما بظهور آورد بنا بر ایفاء نذر که مدتے
همراه داشتم کردم امیدوار قبولم حضرت ایشان فرمودند چون ایفاء
آن مشروط بولی است چگونه معلوم شد که ما سزاوارانم گفت هم
این الفا از خدا است که مارا در ولایت حضور رسیده بے وشکے
نمانده این بشرهٔ نورانی غیر ولی را ممکن نیست نقل است روزے
فقیرے جوگی گور بخش نام مشهور به بهائی جی باتنے چند از
یاران و معتقدان بحضور تاج العارفین رض آمد و خلوت کرد و گفت
که از معتکفان فلان کوه ام پیر من وقت مرگ فرمود که ما ازین جهان
فانی میرویم و هنوز کار تو ناتمام مانده اگر اتمام کار تمنا داری مناسب
که بعد من سفر در شهر عظیم آباد پٹنه اختیار کنی و بمسافت چند کروه جانب
مغرب قصبه ایست معروف و مشهور به قصبه پهلواری آنجا
بزرگے است بس کامل از و رجوع آری که او ترا بمقصود رساند
پرسیدم از شما ملاقات دارد فرمود درین عالم نه اما جائیکه حاضر
میشدم او را در آن مقام دیده ام و ملاقات کرده ام و او را در آن عالم
و در آن مقام تاج سرهای اولیا میگویند همین نشان بروی عرض
کنی کفایت میکند بتصدیق ترا الحال بعد فراغ کار خانه و سے

حسب وصیت حاضر خدمت سراپا افادت شده ام امید دارم
کہ بدستگیری حضور کامیاب گردم حضرت ایشان پرسیدند بالفعل
کدام شغل و فکر میداری آن فقیر درمانده حال انچه ذکر و فکر ملت
خود میداشت بمعرض بیان آورد ہمان فکر راند کی تغیر و تبدیل
فرموده بمداومت ارشاد کردند وقت رخصت بایشان عرض کرد کہ عزم
بران دارم کہ در فلان جنگل کہ بدامن فلان کوه واقع است
رفته عزلت دوازده ساله گزینم اگر زندگی وفا کرد بار دگر
سعادت پابوسی حاصل خواہم ساخت و رخصت شد چون القضیہ
علی گنج سوان رسید بعضی متوسلان حضرت ایشان کہ دران
قصبہ بودند بہ نظر لباس فقر دے بملاقات رفتند ہمہ ماجرا در
بیان آمد ایشان پرسیدند کہ شیخ ما حضرت تاج العارفین
کدام چیز ارشاد فرمود یکبار سر جوشش گردید و چشمہایش سرخ
و نمناک و گفت ظاہر کنم انچه حضرت بما ہدایت فرموده برخاست
و گفت حضرت فرمودند کہ لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ
و ستاره دور کرده چرخ زد و بر زمین افتاد معتقدانش کہ ہمراه
بودند باد لشکستگی و خاطر افسردگی گفتند مگر مسلمان شدے
و طریقہ خود گذاشتے گفت مسلمانی و کافرے ندانم الا ہر چہ
ہست ہمین است سخن راست میگویم و باز برخاست و
کلمۂ توحید بر زبان راند و برقص آمد گوئی دیوانہ الیست از خود رفتہ

وبجدا پیوسته واز انجا رخصت شد نقل است شخصی را
آسیب دیوے سخت بود بسیار ادعیہ وطلسم بکار برده سود ی
نمی بخشید چون مایوس تمام از ہر سو آمده رجوع بحضرت تاج العارفین
آورد فرمودند بعد اشراق حرز سیف اللہ میخوانم ہر روز ہمانوقت
حاضر شو آسیب زده حسب امر عالی سه روز متواتر بروقت معمول
حاضر شده تا فراغ اوراد مقابل آنحضرت رض می نشست چون
دراثر دیو تخفیفی یافت از روز چہارم ترک معمول خود کرد لیکن
ازان روز باز در عمر وی گاہے اثر جن و دیو دیده نه شد مگر در
خانہ اش فسادے برپا بود حضرت ایشان فرمودند اگرچہ
روز مداومت بر حاضر شدن وقت معمول میداشت بہسر
مکانے وخانہ که میرفت ازان مکان اجنه وخبایث میگریختند
خانہ اش که می پرسد با این معاینہ اثر چنین ارشاد چون بخت
رہبر نداشت گاہے اتفاق حاضر شدن وقت اوراد وے را
نه افتاده امروز و فردا براراده گذشت خاکسار هم ویرا تا مدت
سی سال دیده ودرین عرصه گاہے گزند ضیقی وجنے باو نرسید
تاآنکه ازین عالم رخت حیات بر بست واز نارسائی بخت خودے
درین باب اکثر بیان میکرد وتاسف می نمود نقل است کیمیاگر
که در ہوس مہوسی نقد عمر خود صایع کرده بود وارد خانقاه تشریف
تاج العارفین رح گردید ہرچند میسے بکار برد راست نیامد

تا روزی رجوع باستخاره کرد موکلان کیمیا بشارت دادند تا حضرت ایشان اجازت ندهند درست نخواهد آمد که کلید فتح باب کار عالم درین زمانه بدست وی است ازین مژده دلشاد بحضور عالی آمد و عرض حال کرد مقرون اجابت نه شد چون دید که التجا بکار نه آمد اظهار عقیدت بیعت کرد بآن نیز سرفراز نگردید ناچار بانه را منت والحاح پیش گرفت و از حد زیاده التجا نمود آنزمان حکم قضا توام چنان نفاذ یافت که ما ترا نسخهٔ کامل می آموزیم و اجازت بدان میدهیم هر جا که خواهی درست کنی و خطا نه بینی هر گاه ترا نوبت بفاقه رسد اذن عام دادم از هر شی که خواهی درست کن بر هر برگ و شاخ درختان حتی که خاک و سنگ نیز اختیار بخشیدم آن مرد کار گفت امروز مقدور اوقات بسری دارم و آنحضرت بر تقدیر ست فاقه مجاز میفرمایند فرمود اجازت فیل و اسب داشتن میدهیم بالاجبار محروم بازگشت و از هر کسی شکایت میکرد که اصل نسخه کیمیا ایشانرا معلوم است و با چندین منت و الحاح ما رحم نکردند و ندادند و میفرمود شیخ العالمین که آنحضرت از شیوهٔ مهوسی بس آزرده خاطر بود سگ و خوک به نسبت کیمیاگر در نظر کیمیا اثر وی رضی الله عنه قدری داشت و اگر کسی ازین جنس فرا آرد خانقاه شدی از کمال شفقت مارا موعظت فرمودی که شیطانی رسیده است هشیار باش تا در وسوسه وسی

ویعمان نیفتے وفرمودے کہ تابع کیمیا موکل سفلی وعلوی اندوہ
ہفت کسان ازاولیا ہی خدا اند کہ مالک اصل کیمیا او شانند
ومامور اند کہ طلا ونقرہ از ہر برگ وبر کہ خواہند درست سازند
وہر کہ را خدا امید یا ند مید ہند یا درراسے ہے می افگنند تا بصاحب
نصیبی خواہد رسید وغیر ایشان ہر کسیکہ درین کار دست انداز
شد ویرا غیرت ایشان تباہ وخراب میکند وموکلان وے
برباد از ملک ومعاش میسازند ورغبت وہوس بر وے
مسلط می نمایند تا پارا سے ترک این سودا ہم ندارد و دایم دراین
خرابی مبتلا ماند وازین است کہ حال ہوسناکان تباہ می بینی وچون
یکی ازان ہفت انتقال میکند آن شش دیگر ہر کسے راکہ خواستند
از خاص وعام خلق بجایش نصب کردند ومتوجہ حال وے
شدہ بہ تکمیل دسے کفعے تا مرتبہ ولایت رسانیدند وہم غیر آنہا کہ درسے
ہم میکنند اصل کیمیا درست نمیشود اگر آتش چند بار دادہ باشند
آخرمس بر می آید چنانچہ مردے تا ہفتاد آتش تجربہ کردہ بود چون
نوبت بصد آتش رسید طلا نماند ومس برآمد **نقل است**
میفرمود شیخ العالمین رح ودیگر اکابر کہ اشرف خان کشمیرے
مصحوب میر عبد العلی پہلواروی علیہ الرحمہ مبلغ دہ ہزار روپیہ
نقد نزد آنحضرت فرستاد چون میر موصوف پیش نظر آوردند فرمود
واپس برید وبخانصاحب سلام ما رسانید وبگوئید ما از بہشتے

هاشمیائیم و بر هاشمیان گرفتن زکواة روا نیست حرام است
میر معز الیه متحیر شده عرض کردند که ذکر و تذکرهٔ زکواة هم نبود مال
زکوة چه گونه بود بانه فرمود واپس برید آنچه گفته اسم بدان تحمل کنید
ایشان آن همه نقد را واپس بردند و بیان حال کردند خان مذکور
پس نادم گردید و گفت در حقیقت چنین بود خواسته بودم
که بر فقرای زمانه تقسیم کنم چون نام زکوة مکروه بود بنا بر اخفای
آن کرده بودم ازین حرکت نهایت تخجل شدم **نقل است**
بادشاه عصر شاه عالم بادشاه بزیارت آنحضرت آمد خادمان
بارگاه باطلاع پرداختند فرمود رخصت است چون بادشاه
بخلوت شریف حاضر شد بعد ملاقات گفتگوی مناسب وقت
ساعتی درمیان ماند بمقتضای اخلاق در خاطر اشرف آمد که بادشاه
اسلام اولوالامر است چیزی تواضع کردن مستحسن مینماید که شخص
یکدونه گلاب نذر آورد چون فصل وی نبود پس نادر و عزیز نمود
و حاضران را حیرت افزود آنحضرت همه دونه به بادشاه عطا فرمود
بادشاه که در فهم و فراست و عقل و کیاست هم بادشاه بود بعد رخصت
بارگان دولت گفت که متوقع شمشیر و سلاح بودم این گلها
که موسم وی نبود بمن بخشیدند ازین فال گرفتم که ملک گیری
و جهانداری از من رو نتافته نگیرد اما فرزندان کثیر بوجود آیند
و فی الحقیقت که چنین پیش آمد **نقل است** قاسم علیخان صوبه

در ایام اوج خود بسبب تحریک بعضی ارکان دولت که از حضرت
تاج العارفین هم عقیدت و نیازمندی تمام میداشتند قدرے
یومیه بنظر خرچ خانقاه مقرر کرد که برای خدمت وارد و صادر کفاف
ضرور است و پروانه یومیه مبلغ سے صدرو پیه نقد متضمن
برآنکه مبلغ مذکور یومیه جهت خرچ خانقاه آن ولی متوکل مقرر کرده
شد فرستاده باآنکه صوبه مذکور رئیس صاحب شجاعت و ذی
مهابت بود گوئی ماسیے دریا و مرغ هوا از مهابتش بترسیدے
و بر جان خود لرزیدے و بجز اطاعت چاره ندیدے آنحضرت
بر پشت پروانه جواب نبشت بر در کریمی که نشسته ایم الی الان مقرر
و معین مارا بندگی ده و کافیه رزق مارا نه شکسته که بر در دیگری
رویم والسلام چون جواب بملاحظه نواب گذشت ساکت ماند
تا آنکه زمانه فتنه و فساد برپا شد و هنگامه فرنگیان رو نمود و
نواب در جنگ شکست خورد و هزیمت برداشت و رو بفرار
آورد منزل اول در قصبه ناحیه پهلواری کرد و وقت شب
نزد آنحضرت رفیقی بدرخواست اذن ملاقات فرستاد آنحضرت
التماس ویرا قبول نه فرمود و ارشاد نمود که از من سلام رسانی و گوئی
که احتیاج ملاقات نیست غائبانه داعی بالخیرام و دعاے
غائبانه را در استجابت اثرے است هرچند آن رفیق اشتیاق
نواب بمبالغه عرض داشت بعرض قبول نه آمد ناامید برگشت و

بنواب اطلاع کرد نواب ساعتے بتامل آمد و گفت ای فلان
بیقین دانستم که او ولی خدا است چرا که درین مخمصه که میروم هنوز
آنم که از فقرا و امرا هر کسے ملاقات ما غنیمت می شمارد و سرمایه
افتخار خود میداند اما این درویش که انکار مطلق دارد حجت ساطعه
بر ولایت اوست باز بسوی او بشتاب و عرض کن چون رفیقش
حاضر آمد و عرض داشت هما نجواب سابق یافت نواب باستماع
اینمعنی مخفیا از لشکریان و دیگر ارکان دولت بر سیاره دو کهار سوار
شده آن رفیق را رهبر گرفت و بدر خلوت شریف رسید چون ناگاه
فقیر بے در دربان دید اندرون خلوت آمد و تحیه سلام بجا آورد
ناچار آنحضرت باخلاق متوجه وی گشت نواب باساعتے
گفت بر کسی اعتماد ندارم و بر گفته کسی اعتقاد نمی آرم مگر اگر از حضور
حکم شود هنوز از اسباب جنگ و همراهان کار آزموده آنقدر دارم
که با وسے التفات امداد آنحضرت مخالفانرا بر هم اسپ سنگیم جوابا...
میکنم آنحضرت که لوح محفوظ پیش نظر داشت کو ایشان هیچ نفرمود
باز بعد ساعتے نواب به تقریبے دیگر عرض مطلب کرد گفتم که
مرزبین بنقش عالیجاہے و بهادری بود دیده گفت شرم می آید
که با این بهادرے و عالیجاہے از تتمہ چند کار نا آزموده
جنگ نا دیده هزیمت برداشته میروم و ملک و جاه بروے میگذارم
آن زمان آنحضرت بمقتضائے خلق محمدی صلی الله علیه وسلم

سخن حق را از زبان لطف آمیز باین عبارت مضمون ومیرن فرمود
یاران بسیار بسیار سخنها دیده اند وبمراد رسیده اند اما بران اعتماد
ندارم تا آنکه بظهور آید وفقیر هنوز چیزیکه شعر فتح وظفر باشد ندیده
که گفته آید نواب بمغز سخن رسید ورخصت گرفت ویک پالکی
طیاری مبلغ دو هزار روپیه نذر آورد منظور نشد آخر آنرا بر
در خانقاه گذاشته رفت آن پالکی همچنان بیرون ور افتاده
ماند وهر کسے از محتاجان وطفلان هر چه میخواست ازوے
می برید تا آنکه همه اسباب زر وپرده هاے وی مردمان پاره
پاره کرده بردند ایام برشکال آمد همانجا پوسیده وبه باد رفت القصه
نواب که بخیمه خود رسید تاسف میخورد که این چنین شیر در قلمرو
ما بود وما ازوی غافل بودیم ما اینچنین درویش ولی کامل ندیده
بودیم در خدا پرستی وخدا شناسی ازین زیاده چه خواهد بود که
امروز هیچ یا مر دیرا بجز سخن حق سر وتملق وچاپلوسی نفرمود اگر
فقیرے دیگر بودے بانظر خوشی آمد وامید نفع هزار هزار
سخن فتح وظفر ما ظاهر کردے وابرام نمودے ووعده ها
فتح وظفر را موثق ومؤکد ساختے واین بزرگ را هرگز سروکار از
خوشی وناخوشی ما نبود صاف صاف سخن حق بیان فرمود ومطلق
مهابت وصولت ما وعزت ووجاهت ما که هنوز پایی افتخار بر فلک
دارد هیچ بنظر نه آورد وبجز خوف حق خوشے نداشت اگر ساتوان

از وی مطلع می بودم از شرف ملازمت بشیتر افتخار میکردم نقل است روزے والد شاہ اسحاق ساکن قصبہ سسرام است که مشهور به سسرام است با جمعی از مریدان در لباس فقر خود را آراسته و پیراسته پریشان حال وارد خانقاه تاج العارفین شدند و بحضور حضرت ایشان عرض کردند غمازان بمعرض نواب صولت مآب قاسم علی خان خوانندن سیفی بر وی رسانیده اند دیر گفته جاسوس چندانکه آن ستم پیشه اعتقادے دارد به خلق ظاهر است گویا حکم وحے دارد که انکار در مقابل وے اعتبار ندارد گرفتار میسرو و سبش بجز آن نیست که این بد طینتان و فتنه جویان از من مبلغی وافر طلب داشتند چون مقدور آن نداشتم عذر در میان آوردم ندانم اکنون نوبت بقتل یا بر سر یا بحبس دائمی میرسد هزار منت بپای رگان و سرهنگان حضرت ملاقات داده اند که بحضور رسیده ایم حالا بر سر زار میبردم راه چاره و تدبیر مسدود است الا این قدر میدانیم که در بیشه نیستان شیر یکی است شغال در دریاه اولش خواران وی هزار در هزار ما همه در پناه هیم عزت و آبروے ما در حمایت چون تو شیرے است هر چند رسوا است خاندان فقیرم لیکن لباس فقرا و دلق مردان در بر دارم اگر ما سزاوار کرم نیستیم بار سے پاس لباس مردان ضرور است وقت داد رسی است

این چنین اندوه کافر را مباد * دامن رحمت گرفتم داد داد * ازنجا
که حضرت ایشانرا هم حال جبر و سیاست نواب معلوم بود و از اصل
خلقت وی رضی الله تعالی عنه آن بود که اضطراب کسی دیدن
نمی توانست رحم آمد فرمود خاطر جمع دارند رفتن امر ناچار
است اما وقت مقابله نواب صورت این فقیر جانب راست
خود خیال داشته باشند انشاء الله تعالی خیر خواهد شد شاه ممدوح
مژدۂ عافیت و آثار عنایت و حمایت یافته رخصت گرفتند چون
بدربار سیاست آثار نواب حاضر آمدند سخن سازان فتنه انگیز
بغرض پرداختند که فلان سیفی خوان حاضر آمد حکم داد در روبروی
ما آورید هرگاه بمقابله رسیدند بمجرد افتادن نظر برروی ایشان
فرمود این بشره و چهره سیفی خوان نیست غلط کسی ظاهر کرد
و افترای ناحق برین فقیر بسته و ایشانرا قریب خود خوانده بسیار
احترام کرده باعزاز تمام نشانند و سرمایه از عطیه خود همراه شان
داده رخصت کردند بعد رفع مخمصه بشکر گذاری حاضر خدمت ایشان
افادت آنحضرت رض شده مفصل حال عرض داشتند نقل است
طرفه زنی شریف قوم از وسوسه شیطانی و مشیت ازلی گرفتار
دام نفس بد اندیش گردید و به زنا مبتلا شد در اول کار تحمل
نوبت رسید خویشان و برادران را از اشتهار این معنی حرف
بر آبرو آمد فکری اندیشیدند که تا تمام اثر حمل ظاهر شود خود

برخاک مذلت ریزند که جای انکارش نماند زن بیچاره بفراست دریافت و در نجات خود بجز انکار چاره ندید اظهار مرض کرد تا باشد که درین عرصه معالجه حق تعالی از کرم خود چاره ما کند و از گناه ما درگذرد آخر در حیله و حواله هفت ماه بسر کرد و از هر جنس تدبیر میکرد و بر انکار اصرار داشت و آبستن را بمرض از ضرب زبانی میکرد هشتم ماه بخویشان خود گفت که درین کوره دایهٔ حاذق و طبیبی کامل میسر نیست میخواهم که بشهر عظیم آباد روم و بمعالجه پردازم اقارب و احباب با خودها تجویز آن کردند که رخصت مناسب است اگر فی الحقیقت آبستن است الحال که ماه هشتم است اسقاط وی ممکن نیست بلکه در معالجه اسقاط هلاکت یقین است و اگر باین حیله عزم جلای وطن دارد آنهم مضایقه نیست در هر دو صورت مقصود ما حاصل است که ننگ و ناموس از میان برخاست و ما یان از قتل وی که مالش قصاص است باز ماندیم و در صورت مرض بر تقدیر صحت آبرو بخشی از خداست اجازت دادند آن زن کنیزی که در نفس الامر پرستار وی بود و محرم اسرار وی همراه گرفت و بشهر مذکور آمد و دایه که درین فن شهرتی داشت بهر اسقاط حمل طلب کرد هر دایه که میسید آبا می آورد و میگفت که قرب ایام ولادت اراده اسقاط عین هلاک است ما دست انداز شدن نتوانیم چون بیچاره افتت زده راه نجات نیافت در قصبه ناجیه پهلواری که مشهور مسکن

درویشان است بر خیال تدبیر اعمال و ادعیه بحضور تاج العارفین
حاضر شد و مضمون این شعر ادا کرد ؎ ما بدین در نه پے حشمت
و جاه آمده ایم ✤ از بد حادثه اینجا به پناه آمده ایم ✤ ابرو میرود اے
ابر خطا شوی بیار ✤ که بدیوان عمل نامه سیاه آمده ایم ✤ و مفصل عرض
حال نمود که از مشیت ازلی گرفتار این بلا شدیم و خویشان پی خون
ریختنم دست بقبضۂ شمشیر دارند و ما بحیلۂ مرض جهت تدبیر تا اینجا آمده
ایم حالیا بصدق توبه میکنم که اگر حق تعالی که قادر مطلق است بوسیلۂ
حضور عفو جریمۂ ما کند و آبرو بخشی فرماید دیگر تا عمر خود مرتکب این
کار نشوم هرچند حمل را ماه هشتم است اما دفع آن بر خدا آسان است
و زار زار بر حال خود بگریست آرے ؎ تا نه گرید کودکی حلوا فروش
بحر بخشایش نمی آید بجوش ✤ آنحضرت را بروی بس رحم آمد فرمود
توبه بدل کردی زن بیچاره عرض کرد که بصدق دل توبه کردم ارشاد
کرد خاطر جمع دار که حق تعالے اکرم الاکرمین است عاصیان جرم
از در خود نمیراند نه از طاعت مطیعان سود و بهبود اوست نه از معصیت
عاصیان زیان و نقصان وے الله غنی عن العالمین بلکہ
از لعنت اوست و نقشی ترکیب فرمود هفت عدد نوشته عنایت
فرمود که هر روز یکعدد از وے شسته نهار خورده باش و بشیخ العالم
فرمود از همین اصل هفت عدد دیگر نوشته بوی دهند تا شاید حاجتی
باشد بکار آید زن وقت رخصت مضمون این شعر ادا کرده رخصت

شدست ای دستگیر هر دو جهان دست ما بگیر + دستم چنان بگیر که گوید دستگیر
اما زن که در عقل و زیرکی گوی سبقت از مردان ربوده بود بخیال
ازدیاد عنایت عرض کرد هنوز چیزی نخورده ام میخواهم که رو بروی
حضور یک نقش شسته بخورم اجازت یافت و بعمل آورد حضرت
شیخ العالمین رض میفرمود که بعد هفته باز آن زن آمد و عرض داشت
که در یکهفته بلا حرج بالکل تحلیل شد نه خون آمد نه اسقاط جنین نه وضع
حمل نه ضعف و نقاهت که از لوازم اسقاط است گویا ورمی واماسی
بود که به شد و هر کس از زنان جوان و عجوز که میدید ازین ماجرای
شگرف در حیرت می افتاد چون آن زن رخصت وطن گرفت و
بخویشان و همسایگان آمیخت زبان طعن بگشاد که ما لا اصل لجا رفت
نه از دایه کار آزموده چاره کار خود جستم نه از طبیبی بعلاج پرداختم
نه ضعف و ناتوانی که از خاصه اسقاط است اثری در وجود من
یافته میشود نه گفته بودم که این مرض است کسی از آن میان پرسید
اگر مرض بود بکدام علاج صحت پذیر شد گفت در قصبه پهلواری
نزد حضرت تاج العارفین رفتم و از مرض شکایت کردم چند عدد
تعوید عنایت فرمود هفته استعمال وی کردم هر روز ورم و ریح
تحلیل میگردید تا آنکه بی رنج و مشقت از فساد و خبث خبایث نجات
یافتم و صحت رو نمود و هنوز چند عدد تعویذ که حاجت بآن نه افتاد
موجود دارم بر بینید همه کسان سر خجالت و ندامت در پیش وی

انداختند و او میگفت اکنون بر خون تهمت کنندگان کمر باید بست
و الا من اجازت بخشید که خون آنها بریزم تا دیگر بر عزت و آبروے
کسے حرفے نیارند همه کسان باعتذار آمدند و اقرار بر عصمت وے
کردند شیخ العالمین رح میفرمود که تا این زمان که عرصه هفتاد سال
برین ماجرا گذشته باشد در جلد تعویذات بسیار تفحص آن نقش
کردم اما جاے وی را نیافتم و نه از کسی شنیدم مگر چنان مستفهم میشود
که در انوقت محض الهام غیبی بود و آن نقش تا هنوز یاد دارم نقل
است روزی در مجلس حضرت شیخ العالمین رح ذکرے در پاس آگہی
اولیاے خدا درمیان آمد فرمود ولی را ولی پاسداری میکند
علی الخصوص متقربان حضرت قدس را از اموات و احیاے
اولیا هر کسے بر حسب قدر و منزلت ملاحظه عزت وی میدارد
موقوف بر اسلاف و اخلاف نیست و قصه برادر بزرگ خود
شاه عبدالحی قدس سره بیان فرمود که ایشان را در سیر و سیاحت
بلاد اتفاق شهر دهلی شاه جهان آباد چند بار شده بود و هم از
شاه عالم بادشاه که محبتی با طایفه درویشان داشت و حسن عقیدت
به حضرت ایشان مکرر ملاقات شده بود مودتے کامل و عقیدتے
واثق بخدمت ایشان میداشت و در تعظیم و تکریم ایشان نسبت به
فقراے شهر زیاده تر رعایت می نمود اظهار خلوص بسیار میفرمود
تا آنکه بعد چند ایام هم دایره دولت بادشاه بشهر آله آباد رفت و

ودران ایام شاه عبدالحی قدس سرہ مقیم وطن بودند باستماع این خبر و بہ نسبت شہر دہلی قریب مسافت این شہر از وطن شریف خواستند کہ بملاقات بادشاہ در شہر مذکور روند بعد اجازت تاج العارفین تہیئہ اسباب سفر کردند و رہ گزائے شہر الہ آباد شدند مسافت ہشت روزہ طی کردہ باشند کہ عرضی شاہ خدا بخش کہ یکی از یاران آنحضرت اند رضی اللہ عنہا وعنقریب ذکر شان کردہ آید بحضور عالی استغفر منع شاہ عبدالحی قدس سرہ از آمدن شہر موصوف رسیدہ مرقوم بود کہ کوتہ بینان از طرف صاحبزادۂ عالیقدر شاہ عبدالحی صاحب عرق حسد در جوشش است بنائے فتنہ و فساد برپا کردہ اند رنگ دربار دگرگون شنیدہ شدہ از ارکان تا سرہنگان بارگاہ سلطنت باخود ہا متفق بر آنند کہ چون ایشان بملاقات بادشاہ آیند تا وسع بتذلیل شان سعی بلیغ بکار باید برد ہیچ نکہ با مجرائیان ادب آموزی کردہ می آید با ایشان ہم بوقوع آید کہ سزائے مقربان از اختلاط شان ہیچ امر صعب تر نیست وتذلیل فقرا بدتر ازین نیست کہ بمجرا گاہ ایستادہ شوند وہم اول اطلاع خبر تشریف شان در تعویق باید انداخت و دربارگاہ عام ملاقات باید کنانید تا در تعظیم و توقیر فتورے واقع شود القصہ چون عرضی شاہ خدا بخش بملاحظہ عالی گذشت باوجود اکراہ خاطر شریف و ملال طبع لطیف از شاہ عبدالحی بہ سبب

ملاقات سلاطین و عوامد روزگار بس تردد در دل پاک جا گرفت
و سبکی و تذلیل ایشان ناگوار آمد چون راه مراجعت مسدود
بود قاصد تیز رفتار که راه سه روزه طی کند و ایشان از راه برگردانید
میسر آمدن دشوار تر می نمود چاره بجز آن ندیدکه مفوض بخدا
کنند فرمود بخدا سپردم و خدا را وکیل کارش کردم شاه عبدالحی
که ازین ماجرا خبر نداشتند فارغ البال طے منازل هر روزه
میکردند تا آنکه درکنارهٔ دریاے زیر شهر رسیدند و بقصد
عبور بر کشتی نشستند چون کشتی قریب بساحل رسید دیدندکه
مردے پارسا صورت نیک سیرت منتظر قدوم ایشان بر
کنارهٔ دریا ایستاده است از کشتی فرود آمده بسوی آن پیر مرد شتافتند
هنوز گامی چند در میان بود که آن بزرگ بے اختیار دویده ایشان را
بکنار گرفت و بس اخلاق نمود بعد ساعتی بتامل آمد و گفت میخواهم
که با شما از دل ظاهر کنم و چاره دشوار بیا جویم ایشان متوجه شنیدن
آن شدند فرمود که شما را چند منزل به عبور دریا باقی بود که دیدیم
اولیا اهل مزار این شهر و جوار وی از سمت مشرق تیز تیز میروند بحیرت
پرسیدیم کجا میروند و کدام امر صعب رو نموده امروز آن همه اولیا را دیدم
که بر کشتی شما سایهٔ لطف افگنده کسی بر هوا و کسی بر دریا و کسی در کشتی
گرد گرد می آیند و هر یکی از علی عنایت بسوی شما ناظر است حیرت
بر حیرت افزود که این کس از کدام جنس اولیاست که اسلاف

بسوی او دوان و باستقبال وی روان اند چون قصد استفاضه
باطن کردیم اثری یافتم که گاهی نیافته بودم منتظر شرف قدوم شما
برکناره دریا ایستاده بودم تا آنکه حق تعالی طرفین را بملاقات سرور
گردانید اما آنینک که فکر نیکو کردیم بیقین دانستیم که این قرب و کمال
شما نبود که چندین کاملین اسلاف را از قبر بجنبش آورد و تا کشتی
حرکت داد این همه محض پاس خاطر پدر بزرگوار شما بود و حال الفت
که بیست و دو سال است که برکناره دریا حجره ساخته عمر بریاضت
شاقه بسر میکنم و صوم دهری بر یک نان خشک جو افطار می سازم
ناگاه اگر رغبت بشیرینی آمد نیشکر از بازار طلبیدم هفت بار اول
اورا بدریا پاک کردم و اندک بگرمی آتش رطوبت ویرا خشک نموده
باز بدریا شوئیده دو پاره سه پاره ازان خوردم و از مرد و زن
با کسی درین مدت از مصافحه و معانقه مساس بدنی هم نساختم
مگر امروز با شما معانقه دست داده باین عزلت و ریاضت بجز
انکشاف عالم ارواح و ملایک دامن مقصود بدستم نه آمده و اثری
از وصول مطلوب معاینه نشد و از هر اولیای زنده و مرده
که قصد افاضه نمودم افاضه ندیدم مگر آنینک بجناب والد شما که
که قصد استفاضه میکنم اثر افاضت از انسو می بینم و این اضطرار
معانقه ما با شما ازین جهت بود که شاید از برکت قدوم چنین مقربی
چاره کار بسته ما بظهور آید و ابواب مقصود مفتوح گردد و حالا در امید

بهره‌ی مابستند وای ازبخت نارسائی ماکه بعد چندین محنت
همه سعی بیکار شد لیکن اکنون التماسے دارم که چون مراجعت وطن
اتفاق گردد دولت دیدار پدر بزرگوار دست دهد قدمبوس
مارسانید وحال مامفصل عرض دارید وبگوئید که بهر درے که
رسیدم بسته دیدم الادر دولت شماکه قرار دل پریشان وآرام
جان حیران بران می یابم وشمارا حق تعالی ازانصرف ید طوبے
عطاکرده تاخواهید همین جا ما رابمقصود ما رسانید یاهمانجا طلب
دارید که ازجا درےفنا وبقا افتخارے یابم وبذریعهٔ این افتخار
بمقصود جانفے رسیم وبعدازین ازایشان رخصت بجره خود گرفت
و وداع کرد ایشان ازانجا درلشکر بادشاه رسیدند اول از
شاه خدابخش اتفاق ملاقات افتاد وحال بدبینیان بسمع
شریف رسیده در تامل آمدند که چه باید اگرازبادشاه ملاقات
ناکرده بازرویم هم غیرمناسب بلکه بنوعی محمول بر سبکی است
واگرملاقات کنم گمان غفلت وذلت بیشتر اجزای صائب
بران قرار گرفت که ملاقات بادشاه ضروراست ورنه در صورت
مراجعت بوطن بے ملاقات بداندیشان خبرآمد ورفت مافروا
بالضرورتقریب ملال انگیز خواهند رسانید ونتیجه اش بجز سوے
مزاجی بادشاه که مقصود آنها است دیگرے نخواهد شد
وآن موجب خیری ودلیری کم ظرفان خواهد بود متوکلاً

علی الله مردمی نزد دربانان بادشاه فرستاد که خبر ملاقات ما رسانند
دربانان مجرد استماع این خبر اطلاع به بادشاه کردند اجازت
آوردند ایشان چون بعزم ملاقات سوار شدند در اثنای راه هر
کسی از ارکان دولت و نقیبان بارگاه سلطنت که از طرف ایشان
غبار عناد میداشت که میدید بی اختیار لبان عقیدت کیشان
بسوی ایشان میدوید و به نسبت سابق زیاده تر در تعظیم و احترام
شان میکوشید سرهنگان که سر حلقهٔ فتنه انگیزان و سرآمد بداندیشان
بودند چون غلامان بی زر خریده پیش ایشان صف کشیده در
خاطرداری سرگرمی مینمودند گویا هیچکس را بجز انقیاد سر عناد
نبود تا آنکه نوبت ملاقات بادشاه رسید به نسبت سابق مضاعف در مضاعف
اعزاز و احترام کرد تا زمانیکه دران شهر و لشکر اقامت بود عناد
مخالفان بصورت انقیاد می نمود بعد از چند روز بتقریب رخصت
از بادشاه کرده عازم وطن شدند و بعافیت تمام طی منازل نموده
بدولت پابوس حضرت تاج العارفین فایز گردیدند و ماجرای
دربار شاهی و موافقت ارکان دولت و ملازمان جان پناه
و قصهٔ آن پیر مرد پارسا صورت و پیام وی مفصل بمعرض عرض
آنحضرت رض درآوردند آنحضرت در جواب پیام آن پارسا سکوت
فرمود معلوم نه شد که از امداد باطنی مراد وی را رسانیدند یا بخت
تا فرجام وی مساعد دولت باطنی نبود مولف کتاب میگوید که

انداز بیان شیخ العالمین رضی اللہ عنہ مشعر بآن بود کہ سکوت تاج العارفین
کارش بانصرام رسانید چراکہ میفرمود شیخ العالمین رضؓ کہ چون آنحضرت
را انجام کارے منظور نبودے صاف جواب میداد و کارے کہ
منظور نظر بودے بران سکوت فرمودے نقل است در سالے
اتفاق تشریف فرما شدن حضرت تاج العارفین رضؓ بشہر بہار بتقریب
عرس و زیارت مزار شریف حضرت مخدوم الملک مخدوم شرف الدین
احمد یحیی منیری رضی اللہ عنہما شدہ بود بعد فراغ کار خانۂ عرس
میر محمد ہمام چکواہے التماس ضیافت کردند بخاطر ایشان بمعہ یاران
یک روز در موضع چکواہ شدند و بقبول دعوت شبے سرفراز
فرمودند صبح عزم مراجعت وطن شریف مصمم یافت میر مشار الیہ
بخیال آنکہ ایام گرما و تابستان است بجیلہ ناشتاے نہاری تا گرم
شدن آفتاب توقف باید کرد و چون آفتاب گرم شود بعد از قیلولہ
وقت ظہر خواہد شد آن زمان عرض باقامت یکشب دیگر ہم یقین
کہ معرض قبول افتد صبح کہ وقت روانگی آمد بصد الحاح و منت عرض
کردند کہ تا تیاری ناشتا توقف فرمودہ شود آنحضرت محض بپاس
خاطر ایشان قبول فرمود اما سخت ناگوار خاطر مبارک شد و در
تیاری ناشتہ آنقدر توقف کردند کہ وقت نصف النہار قریب
رسید و تا فراغ از خوردن آن آفتاب برسر آمد و گرم تر شد باز
کہ تہیۂ رخصت دیدند عرض کردند کہ تابش آفتاب آنقدر است

که حیوانات درین وقت از چراگاه پناه بسایهٔ درختان کرده اند و لسعگا
دامن دولت را و رهبر دان رکاب سعادت را تحمل دشوار می نماید
امیدوارم که بعد قیلوله قصد سوار شدن فرموده آید آنحضرت قبول
نفرمود ایشان زیاده تر مجبور گردیدند پس ناگوار شد و فرمود فیام
امشب بر ما دشوار تر است از صعوبت گرما حق تعالی قادر است
که سایهٔ لطف خود بر سر ما اندازد میر ممدوح که از زیاده کد کردن اثر ملال
بر چهرهٔ انور یافتند دیگر جرأت عرض ندیدند و آنحضرت سوار
شد میفرمود حضرت شیخ العالمین رض که هنوز سواری آنحضرت
نصف کروه نرسیده بود که از جانب مغرب ابرے سیاه با هوای
سرد برخاست و هر طرف کنارهٔ آسمان را گرفت گوئی آسمان ابر بود
وا زگرد و غبار اثرے نداشت تا آنکه در آفتاب گرمی نماند و
آخر روز شد ابر هم پاره پاره شده متفرق گردید و آسمان صاف
شد و باد صبا نقاب از روی آفتاب برکشیدند که وقت
عصر آمد باداے نماز معہ یاران مشغول شدند و من بعد نزول
اجلال فرمودند نقل است بجوار شهر بهار قریه ایست نامش
سهو کرده ام شخصی بود که عرصهٔ دراز بیمارے صعب داشت
هر چند چارهٔ صحت میجست امانی یافت معالجه از هر جنس بکار
برده و حسب استطاعت بدوا و دعا صرف کرده لیکن تقدیر
براحت او نرفته از غایت اضطراب رجوع باستخاره کرد دریائے

رحمت بجوش آمد ولطف قدیم واحسان عمیم او تعالی جل جلاله و
اعظم شانہ غمخوارگی فرمود بخت خوابیدہ بیدار گردید و دولت یار شد
ہمانشب چارہ ساز بیچارہ گان دستگیر درماندہ گان حضرت محبوب
سبحانی قطب ربانی غوث الاعظم غوث الصمدانی نائب خاص
رحمۃ للعالمین سیدنا سندنا شیخنا وسیلتنا فی الدارین محی الدین
عبدالقادر جیلانی رضی اللہ تعالی عنہ را بخواب دید و فریاد
برآورد ــہ تو آن شہی کہ کنی رد قضاے مبرم را + بری ز خاطر
ناشاد محنت وغم را + آنحضرت رضہ بکمال عنایت ولطف بیاد در
وی آمد و فرمود دل خوش دار کہ بمراد رسیدی برو در قصبۂ
پہلواری نزد شاہ محمد مجیب اللہ قادری کہ او نائب منست درین
جہان و بایش لشبوے و نبوش کہ نوش دار وی توانیست
آن بیمار صبح کہ از خواب راحت بیدار شد تہیۂ اسباب سفر کرد
روانہ گردید و بقصبۂ مذکور رسید و نزد آنحضرت حاضر آمدہ خواب
را مفصل بیان کرد و عرضداشت کہ براے ہمین تدبیر آمدہ ام
امیدوارم کہ بدان مجاز شوم آنحضرت فرمود چون امر غوث الثقلین
است بہ تعمیل آن منع میکنم اما ما از غلامان آن بارگاہ عالم
پناہم دیگر قابلیت کارے نداریم باز آن بیمار عرض کرد کہ کور ان
راہ ورو ننگار بیاہ را از قابلیت و ناقابلیت حضور چہ خبر واز دریافت آن
چہ کار امتثال اوامر حضرت پیر دستگیر رضی اللہ تعالی عنہ واجب

میدانم خصوصاً جائیکه امید حصول مقصود باشد و قدم شریف آنحضرت برگرفت و بنشست و بنوشید شیخ العالمین رح میفرمود که از همانوقت آثار صحت پدید آمد گویا در عمل و ظهور اثر توقفی نبود و صحت کامل یافت نقل است میگفتند میر محمد جواد عرف میر اچهن علیه الرحمة که در عنفوان جوانی بمرض سیرز گرفتار شدم و ازانجا که برادرے و خواهرے نداشتم چشم و چراغ خانهٔ مادر و پدر بودم مادرم را از غایت تشویش جان در قالب نماند بامید صحت و خوف از دیاد مرض در خورد و نوش پرهیز شاقه می کنانید و از ناخوردنیها تمامتر مجانبت میفرمود چندانکه زندگی برمن دشوار آمد چاره بجز آن ندیدم که بمادر غمخوار عرض کردم امروز عزم دعوت حضرت تاج العارفین دارم اگر قدرے پلاو نفیس و لطیف تیار کنانیده شود کمال ذره نوازی است فرمود عزم دعوت بکدام علت دارے گفتم بذریعهٔ ضیافت صحت خود را خواهم بخوشی تمام قبول کرد وقت طعام آنحضرت با قاب پلاو حاضر شدم و قاب بر دستارخان آنحضرت نهادم پرسید بکدام تقریب آورده عرض کردم که مادرم در اکل و شرب آنقدر بر ما ضبط دارد که بر صحت و شفا نی خود موت را آسان می بینیم امروز بنام ضیافت حضور پلاو پزانیده آورده ام که از حضور ارلتش کرده بغلام عنایت شود تا ازین

پس خوردہ وازبرکت وی صحت یابم ورنہ ازعلام معالجہ وپرہیز
دشوار است آنحضرت تبسم فرمودو قدرے ازان تناول نمود
وقاب بمن بخشید عرض کردم اگر بمکان خود برم ہرگز مادرم روادار
خوردن مانخواہد شد امیدوار اجازت ام کہ روبروے حضور
بآن اقدام کنم آنحضرت بسیار خندید واجازت داد ہمانجا نشستہ
سیر خوردم گویا ہوس بار دگر نماند روز دیگر نیز ہمچنین حیلہ
بکار بردم واولش آنحضرت سیر خوردم روز سوم نیز بردستور
سابق بعمل آوردم واین خبر بمادرم رسید پس غضبناک گردید و
گفت بہ ہلاک خود وتباہی ما کمر بستہ نیکو پسندیدے عرض
کردم کہ حضرت اولش فرمودہ محض قلیل بقدر تبرک بمن بخشیدہ
بود وبالفرض اگر سیر خوردم آن درحقیقت دوای شفائی
ما است چون روز سوم آنحضرت اولش بمن عطا فرمود وسیر
خوردم ارشاد کرد ہالا حاجت ضیافت فردا نیست بروہرچہ
مرغوب طبع تو باشد خوردہ باش ازانروز بے تامل ہرچہ میخواستم
از گوشت وقورمہ وپلاؤ وسبے تکلف میخوردم ومطلق پرہیز میکردیم
ونہ دوا میخوردیم حق تعالی از برکت پس خوردۂ آنحضرت صحت
کامل بخشید کہ گاہے اثرے از سیر زنیافتم نقل است یکسال
وبای چیچک بسیار بود اکثرے از مرد وزن ہلاک شدند والدۂ
ماجدۂ سید العلما سند العرفا مولانا مولوی افاض علینا

فیوضہ را چیچک بر نیامدہ بود صباحے بران قرار گرفت کہ اگر کندیدہ شود
مناسب است تا دانہا قسم بہتر بر آیند و کمتر بر آیند ہمہ ہا استصواب
این معنی بامید اجازت از حضرت تاج العارفین رض کردند آنحضرت را
کہ نظر عنایت و شفقت بہ نسبت دیگر دختران بایشان زیادہ بود حرج
خفیف شان ہم ناگوار بود فرمود ضرورتی ندارد این دخترم را دانہ
چیچک نہ بر آیند حسب ارشاد عمل کندن آن موقوف داشتہ شد ہفتاد
یا ہشتاد سال حیات یافتند ابدعای آنحضرت حق تعالی ازین مرض در
حفظ داشتہ **نقل است** یکی از فرزندان آنحضرت را رنگ بدن بہ تیرگی
و سیاہی مائل بود کسی گفت کہ سیہ رنگ پیدا شدہ فرمود ما را رنگ سیاہ
خوش نمی آید از ان روز رنگ وی صاف شدن گرفت تا آنکہ اصلا میلان
بہ تیرگی نداشت و تا این کہ قریب ہشتاد سال این ماجرا گذشتہ باشد
و فرزندان عالی نسلاً بعد نسل از چہار و پنج صد کم بوجود نہ آمدہ باشند
کسے تیرہ رنگ نیست و بعضے کہ تیرہ رنگ پیدا شدند رنگ
آنہا روز بروز صاف تر مے شد **نقل است** مے فرمود
شیخ العالمین رضی اللہ کہ ہر کسے را در امرے رہبری
بخت مے شود و آنانکہ در جمیع امور دینے و دنیاوے
بخت یاور دارند کمتر اند از ان جملہ یکے حضرت ما بود
تاج العارفین رضی اللہ در علم ظاہر بہ تکمیل فقہ و تفسیر
و اصول و حدیث و علوم مروجہ از علم حساب و ہندسہ

ومنطق وفلسفہ گوے سبقت از معصران بردہ وور معارف الہیہ بخطاب تاج العارفین وآفتاب طریقت ومحبوب اللہ ونائب رسول اللہ ودیگر خطابات عالیہ کہ در آخر احوال مفصل بضبط قلم آوردہ شود ممتاز گردیدہ در کرامت وتصرف وی حدے ونہایتے نبود کہ از حکایات وی شمہ ظاہر است ودر کشود ظاہری از عرس وخرچ خانقاہ ونیازات بزرگان آنقدر داشت کہ در زمانہ خود بدین توکل بحت کسی از مشائخان وقت معاصر درین کار وہمسر وی نبود ودر کثرت اولاد کہ بحین حیات وی رضی اللہ عنہ از زندہ ومردہ بحساب آمدہ بودند از اولاد واولاد آل اولاد یکصد وبست وسہ فرزند بوجود آمدہ بودند مولف کتاب گنجینہ بارگاہ غوثیہ میگوید کہ این یکدولت نصیب آنحضرت رض کہ ہیچ شیخ العالمین را فرزندی خلف داشت وواہی است کہ کہ در سلف ہم ہرگز بدین فائز نشدہ چنانچہ حال خلفیت وی رض از حکایات آیندہ ظاہر وواضح ولایح گردد ومعنی ذلک فضل اللہ یوتیہ من یشاء واللہ ذو الفضل العظیم کماینبغی منکشف شود نقل است کہ جد بزرگ میان میر وصاحب علیہ الرحمہ مرد اقیوفی بودند وباین وصف دستور ایشان بود کہ در بازار با شاہ راہ کہ میرفتند یک کنارہ میگرفتند وچشم را بند کردہ متوجہ بطی مسافت میشدند قضا کارہ درایامی کہ شہر عظیم آباد رفتہ بودند بر

بشاه راه اتفاق گذر افتاد و معمول بدستور بحال بود از جانب
فیل مست را بسوی دریا می بردند فیلبانان و نگهبانان که با نیزه
و اسلحه چپ و راست وی بودند در اثنای راه تمامتر اهتمام حفظ
خلق از آسیب وی مرعی میداشتند ایشان را که دیدند از دور آواز
دادند که جدا شوید و دور باشید ایشان مست نشاء افیون کی باواز
کسی خیال میکنند همچنانکه میرفتند میرفتند تا آنکه درین عرصه مالغت فیل
مست قریب رسید و سبقتی بکار برده خرطوم دراز کرده ایشان را
بگرفت و خواست که پامال کند آنزمان که بهوش آمدند دیدند که مرگ
برسر آمد چاره بجز آن ندیدند که فریاد بتاج العارفین رح کنند مضطربانه
فریاد بر آوردند یا تاج العارفین دریاب و آنحضرت در آن زمان آواز
وجود سراپا جود و بهبود خود عرصهٔ عالم را منور میداشت و رشک
فردوس برین می نمود یکبار درین مخمصه حاضر شد و ایشان را از خرطوم
وی رهانیده بر سر وی پیس فیلبان نشاندند و غائب شد و هر کسی
از بازاریان که حاضر بود و تماشا میکرد برای العین معاینهٔ این امر
شگرف کرده در حیرت افتاده آخر فیلبان و همراهیان وی پرسیدند
که ای پیر مرد تو کیستی و آنکه کجائی و این نجات دهنده تو که بود ایشان
بیان کردند که از قصبهٔ بهلواری آمده بودم در اثنای راه بدست
این دیو بدمست در نشاء افیون گرفتار شدم ناچار پیر و مرشد خود
را یاد کردم و فریاد بر آوردم او تشریف آورده ازین بلای ناگهانی

وآفت آسمانی نجات بخشید فیلبان از جانب پشت فیل ایشان را
فرود آورده رخصت کرد بعضے اکابر در ذکر فریادرسی مردان خدا این
حکایت بیشتر بیان می فرمود **نقل است** بروایت شیخ غلام نبی
عیسی پوری که در تذکرهٔ فریادرسی اولیاء الله ازین گنهگار مولف کتاب
می گفتند روزی از شهر عظیم آباد می آمدم و پای من ورم داشت و تپ
محرق از جرح وی لاحق بود هر چند استطاعت سواری نبود اما بنظر
ضرورتی قصد وطن داشتم و بر تکلیف خود نظر نکردم تا مقام سکری گلی
که مشهور بمقام دزدان و رهزنان است افتان و خیزان رسیدم و دیگر طاقت
گام زدن نماند بر زمین افتادم و دانستم که مرگ تا اینجا رسانید امشب
طعمهٔ نهنگ شمشیر قطاع الطریق شدم و بپای خود تا لب گور رسیدم
از درد پا و خوف رهزنان که وقت شام شده بود بر خود زار
زار گریستم تا آنکه وقت مغرب آمد و آمد و رفت مسافران هم
مندرس شد زیاده تر خوفناک بودم دفعتهً دیدیم که حضرت شیخ تاج العارفین قدس سرهما
بفریادرسی رسید و شاه محمد اکرم یاروی رض همراه بود و فرمود غمگین مباش
و اندوه مکن و هر دو بزرگ دست حق پرست در بغل ما دادند حق تعالے
دانا و بینا است در لحظه که ندانستم بر هوای روم یا هوا از من تیز روی
می آموخت بر کنج قصبه پهلواری که مسافت چار کروه از مقام سکری گلی
بود رسانید و فرمود حالا بپای خود برو و از نظر غائب شدند ما
درون کنج بهزار مشقت و رنج و درد بر مکان که ربع کروه از انجا

نقل است بود تا وقت عشا رسیدم گویا راه یک ساله طے کرده بودم
می فرمود شیخ العالمین رضہ که روزی مجلس سماع بود تاج العارفین رضہ
بوجد آمد و چادری که بر دوش مبارک انداخته بود نظر محمد قوال رنجشید
قوال مذکور را ازانجا که نظر بر گند گے پارچه چادر شریف میداشت چون
جای میرفتی ازان چادر تاب آفتاب را سایه کردی و از گرماے
سخت پناه یاو بروی و قدر وی نمی دانست تا روزے بر مجذوبی
گذر شد آن مجذوب که از دور نظر محمد را مے دید اثر پریشانی
وهیبت در وی یافته می شد چون قریب تر رسید بی اختیار آواز بلند
داد ای قوال چادر را از سر خود بردار و بیرون در بنه و بیا که آداب آن
پارچه از ما می خوران راست نمی آید و ترک ادب هم دشوار می نماید یا در
حلقهٔ رندان یا منه قوال آن چادر را بیرون در نهاد و بمجلس وی آمد و
چیزے سرائید و رخصت شد ازان روز با حتیاط تمام با عتقاد تام
آنرا در دست بقچه گرفت بعد زمانے هواے وبای در عالم
منتشر گردید و خلقے بیمار شدند تا آنکه کسے از یگانه قوال
مذکور هم گرفتار مرض شدید شد بخت رهبرے کرد و عقل
دور بینش بر آن قرار گرفت که چادر تاج العارفین رضہ را بر سر بیمار
خود بندم و همچنان کرد فی الفور اثر صحت بظهور آمد و از اهل خانه اش
این خبر منتشر گردید همسایه وی آمد و بمنت چادر شریف گرفت و بر سر جابیا
لبست صحت یافت باستماع این حال خلقے بروے

هجوم آورد چون بیمار بکثرت بودند ناچار چادر را پاره پاره کردند
و هر کسی رقعهٔ از ان بقدر تعویذ برگرفت و بر بیمار خود بست و
همه را حق تعالی ببرکت آن پارهٔ چادر صحت بخشید و حرز جان و
فرمود قوال بذکر اکثر در بیان این حکایت میگفت که صد افسوس
قدر آن ملبوس پاک ندانستم و تقسیم کردم اگر میداشتم و هر کسی را که حاجت
می افتاد چیزی گرفته میدادم مبلغی فراوان می اندوختم و از فقر و فاقه
نجات می یافتم نقل است میفرمود شیخ العالمین رض روزی در
مجلس عرس که بعضی مشایخان عظیم آباد آراسته بودند عزم رفتن
کردیم چون برخصت بحضور تاج العارفین رض حاضر شدیم فرمود
چه کار است عرض کردم ذوق سماع بسیار دارم و اینجا قوال نیکو
میسر نیست باز فرمود که چرا عرض نمودم که آن بزر میسر شود و ما
زر نداریم نه بطمع آن استادان این فن درین قصبه رسند و در شهر
عظیم آباد این دولت مفت بدست می آید بکمال عنایت که مبدل
حال ما بود ارشاد نمود بروا ما هر قوالی خوش آواز و استاد که درین دیار
از مغرب و مشرق و جنوب و شمال آید سبب حاضر شدن اینجا
باز رفتن نتواند چاره ناچار بدر تو رسد از آن روز تا این زمان که
هفتاد سال گذشته باشد هیچ قوالی در شهر و اطراف این قصبه نرسید
مگر آنکه اینجا هم رسیده چنانچه قوالی بود هم استاد وقت بذهن نام
در شهر عظیم آباد از دیار مغرب رسیده و عرس شریف رسول الله

علیہ وآلہ وسلم در پیش بود نظر محمد قوال کہ ہم درآن عرصہ بشہر مذکور بود
باوی گفت کہ ماہ عرس ربیع الاول بقصبہ پھلواری میروم اگر عزم
شما ہم باشد مناسب می نماید او جواب داد کہ دستور دیار ما آنست
کہ رقعہ مشایخان بنام قوالان می آید وبغیر رقعہ کسی نمیرود اگر رقعہ
بطلب ما خواہد رسید خواہم رسید نظر محمد گفت دستور مشایخان قصبہ
متبرکہ پھلواری آنست کہ بہ مشایخان زمانہ ہم رقعہ عرس نمیفرستند از
یگانہ وبیگانہ ہر کہ میرود بی رقعہ طلب میرود آیندہ تو دانی وکار تو داند
وخود روانہ شد آنکس بدماغ استاذی ونخوت ورعونت کاردانی ہرگز
قصد حاضر شدن نکردہ وبارادۂ شہر مرشد آباد بنگالہ روانہ دیار شرق
گردید بعد چند ماہ از شہر مذکور کشان کشان باز بشہر عظیم آباد رسید
ومجلس عرس دیگر در قصبہ متبرکہ در پیش بود بے طلب حاضر آمد نظر محمد
قوال کہ ہم درین مجلس حاضر بود گفت چرا بی رقعہ طلب آمدی وخلاف
دستور خود بعمل آوردی جواب داد کہ خدا بہتر میداند کہ چون بملک بنگالہ
یا ہمان نخوت رسیدم یک بیک قلق واضطراب بر حرمان خود از دولت
پابوس شیخ العالمین رضی اللہ عنہ پیدا آمد وبندامتے سخت در دل
جا گرفت کہ شرح آن نتوانم کرد ناچار دیوانہ وش از انجا ارادۂ سمت
مغرب شدم وتصمیم عزم کردم کہ تا حصول سعادت حضوری ہرگز بوطن
ہم نخواہم رفت چون بشہر شما رسیدم خبر مجلس عرس دیگر شنیدم وعنان
اختیار از دست رفت بی سر دپا گویا از خود رفتہ حاضر شدم وگفتہ

شما یاد می کردم و می گفتم کہ بارے بی رقعہ طلب چرا عزم حاضر شدن
مے دارم لیکن ہرگز بر دل اختیاری نبود این کمینہ بارگاہ غوثیہ میگوید
کہ بخت وی رہبر بود کہ پس از ہمین قدر گردش و پریشانی رو براہ
آورد ورنہ خدا داند چہ حیرانی مے دید و پریشانی مے کشید آری
سگ مردان آگہ حک کند ہر کہ دگر کند جگر خود ہر کہ در افتد بر افتد اللّٰہم
احفظنا عن خلافک وخلاف اولیائک رضی اللہ عنہم **نقل است**
می فرمود برادر عموی ما شاہ نور الحق قدس سرہ کہ در عنفوان جوانی
مرضی صعب بمن آمد و طاقت طاق شد چند روز گذشت کہ بدولت
پابوس حضرت تاج العارفین رض فایز نشدم عریضہ متضمن شکایت
بیمارے و رنج بحضور عالی وی رض فرستادم بجواب آن بر رقعہ
ارقام فرمود ؎ تنت بناز طبیبان نیاز مند مباد :: وجود نازکت
آزردۂ طبیب مباد :: بخاطرم گذشت مگر آنحضرت را خیال شریف
نہ آمد کہ بجائے گزند لفظ طبیب مزین قلم فرمود وازان مرض روز
بروز تخفیفے حاصل می شد تا آنکہ صحت کلی دست داد اما سبب تغییر
لفظ بخیال نہ آمد الحال کہ عمر تا بہ ہفتاد سالگی رسیدہ بمطلب آن لفظ
رسیدم کہ گزند بار بسیار رسیدہ اما ہنوز در صحت حاجت بطبیب
نہ افتادہ و آزردۂ طبیب نشدم **نقل است** می فرمود شیخنا حضرت
شیخ العالمین رض یک سال در موسم برشکال بارش بیداد بود
خصوصا در آخر ایام کہ در ہندی ویرا نچتر ہتیا گویند و اہل تنجیم

آنرا مناسبت بہ فیل و ہم آنقدر بارش شد کہ تا ہفتہ کسی از ابر و باد روی آفتاب ندیدہ و تمامی دیوار ہای مکانات مسمار و پست گردیدہ پردہ گیان عصمت را در خانہ عصمت بی عصمتی بود و ہر کسی مبتلای رنج و آفت بعد ازانکہ آفتاب رو نمود خلق متوجہ پردہ مکانہا شدند و از برگ درختان تاڑ و غیرہ پردہ مکان میکردند آنحضرت را بسبب رنج و ایذای خلق و ابتلای آنہا بیس ملال خاطر بود و حیرانی و پریشانی احباب از طرف اسباب بس پریشان نمود و فرمود بارہا این نحیتر درین قصبہ اینچنین نخواہد بارید از انسال لغایت این تالیف کہ ہشتاد سال کم و بیش گذشتہ گاہی بارش نحیتر مذکور چنان نہ شدہ بہ نسبت نحیترہای دیگر بس قلیل بارش میشود و خلق را در تمنای بارش دی عمر صرف شدہ نقل است میفرمود شیخ العالمین رضہ مثل این حکایت قصہ سنگ بارانی است کہ یکسال آنقدر سنگ افتادہ کہ برگی در درختان نماندہ و وحوش و طیور کہ از گزندوی بورطہ ہلاکت و معرض تلف درآمدند حسابی نبود و ہر سنگ بر ساق درختان چون تیر تفنگ نشستہ نشان سنگہا ہنوز کہ شصت سال بلکہ زیادہ بران گذشتہ ہست باقیست کہ مانند دانہای چیچک از سر تا پا داغ داشت خصوصاً درخت تار کہ صدہا درخت باہمان داغ باقیست گویا حق تعالی از بہر عبرت خلق نشانہا ہمچو باقی داشتہ است و لطف آنکہ درامیان سنگی بہ مکان پیر نور الحسن صاحب و ہم بر مکان شاہ وعد اللہ صاحب

افتاده بود درون قریب نصف پا و وانچنان سخت افتاده که
شته پاره شده و سالها سال مانده لبس براق و آتش میداد چون
چقماق بروی میزدند حضرت تاج العارفین رض فرمود حالا بار دیگر
قصبه چنین سنگ بارانی نخواهد شد لغایت تا بیعت از حمایت وے
رضی الله عنه گاہے بار چنان آفت سنگ درین قصبه رو نه نموده
خلق این قصبه برای زوا محتاج این سنگ اند و مولف کتاب که
بعمر پنجاه و سه سالگی رسیده به تنهای در ستگی سر که سنگ آسمانی که
در امراض شکی لبس مفید است عمر بسر کرده گاہے انقدر هم نادیدنا
که یک سیر شده باشے هم هیچ سد و در اطراف قصبه اکثر خیر فراوانے
وزی شنیده میشود نقل است عجیب و غریب میفرمود شیخ العالمین رض
و هم بے واسطه از زبان میر محمد جواد علیه الرحمة شنیدم که مرزا قربان
شخصی بود شیعه مذاق و با میر ممدوح و میر جعفر شاه و میر جان لبس مربوط
میگفتند که چون ما همه بدست حق پرست تاج العارفین رضی الله
عنه بیعت کردیم بنظر استحکام سررشته محبت و ارتباط مودت اتحاد
مرزا هم خواست که تقیه بکار برده در زمرهٔ غلامان دینی داخل شود
چون نفاق یکی از اصل طینت اهل این ملت است منع کردیم بجبر لتسخیر
ما بان انکار از ملت پرنفاق خود ظاهر کرده بحضرت وی رض حاضر
آمده درخواست تمامی خود کرده بارها تکذیب وی دران وقت
نیافتم و آنحضرت قبول فرمود لیکن بعد از تامل ساعتی بیعت گرفت

بعد استداد ایام بمرضی صعب مبتلا شد و نوبت بیاس کلی آمد
تا آنکه روزی حالتش بروی متغیر گردید و وقت احتضار رسید
زنش کسی پیش فرستاد که مرزا را وقت آخر است اگر بنظر حق دوستی
و همسایگی وی را از راه ترحم قدم رنجه فرمایند بعید از کرم
نخواهد شد اتفاق در انوقت ما هر سه یاران نشسته بودیم بی تامل
برخاستیم و رفتیم دیدیم که کار از دست رفته ساعتی در انجا
توقف کردیم و گفتیم باز ما را خبر کنی که باداء حق دوستی باز رسیم
و از انجا باز آمدیم و تاسف بر وی میکردیم بعد چند ساعت زنش
کسی را فرستاد که مرزا را عجیب حال است زود تشریف آرند همه
کسان باز رفتیم و دیدیم که تکیه زده نشسته است و مزاج بحال دارد
سلام علیک کردیم و مستفسر حال وی شدیم هنوز جوابی نگفته بود
که زنش فریاد بر آورد مرزا را اثر هوازدگی شده و حواس و افاقه ندارد
تقاضا میکند که نیم آثار برنج را کهچڑی مرخن تیار کن که گرسنه ام همچنین
باز میدارم سخن ما گوش نمیکند و رنج می نماید یقین دارم که خورده مرد
بنابرآن همه بزرگان را تکلیف دادم که وی را ازین طمع سرا پا ضرر باز دارند
مرزا گفت ما سراپا بحواس هستیم اما ترا جنون گرفته است که ما از گرسنگی
طاقت ندارم و تو توقف میکنی تا چند سال نمی میرم ما همه گفتیم که حال
چیست سخنی که داری این بازگو که همه تن حیرت شده ایم جواب داد از
غایت گرسنگی طاقت بیان ندارم و بجز خوردن خیالی بخاطر نمی آید

زنش طعام پیش آورد و مرا سیر خورد که از بیمار خوردن آن قدر ممکن نبود
طاقتی قوتے یافت آنزمان بیان کرد که چهار سال دیگر هم خواهم زیست
ماجرای وی عجیب و غریب است ما همه زیاده تر مشتاق شدیم باعث
بر اظهار آن گردیدیم گفت حال عقیدت و بیعت ما بر همه کسان ظاهر
است بلکه اظهر من الشمس که محض مکر و فریب بود بهر تسخیر شمایان تا نفعی
که از شمایان بمن میرسد بحال ماند بلکه رو بترقی آرد تا حال بر همان نفاق
بودیم اکنون گواه باشید که بدل از پیران خود اعتقاد کردیم و خود را
در حلقهٔ غلامان حضرت پیران داخل کردیم و بجان و دل مرید شدم
سببش آنکه امروز در حالت غشی و احتضار که مطلق ازین عالم خبر
نداشتم صحرائے دیدم بس وسیع و دران حضرت رسول خدا صلی الله
علیه وآله وصحبه واهلبیته وسلم بجانبے تشریف فرمااند و پس آنسرور
علیه الصلوة والسلام پیر ما حضرت تاج العارفین و ما همچنان بیمار
بطرفی ایستاده ایم چون آنسرور کائنات علیه افضل الصلوة والتحیات
قریب من رسیدند و متوجه بطی راه بودند که تاج العارفین رض برای
صحت من عرض کرد سید عالم صلی الله علیه وآله وسلم از گوشهٔ چشم
حق بین بسوی ما نگاہے فرمودند و ارشاد نمودند بخاطر شما چهار
سال دیگر هم حیات داده شد از ان وقت که در افاقه آمدم آناً فاناً راحت
در خود می بینیم و مرض را در تنزل می یابم تمهید انستم که پیر ما اینقدر قرب
دارد تنبیه در دل ما آمد و از ملت رفض توبه صادق کردم و فی الواقع

که رویای وی صادق بود بعرصه دو سه روز صحت کلی یافت بعد عرصه دراز که باز بیمار شد بعیادت رفتم گفت حالا رخصت میشوم که میعاد چهار ساله منقضی شد روزی چند باقیست چون حساب کردیم در روز اختتام سال چهارم بی کم و کاست جان بجان آفرین سپرده رخت حیات ازین عالم فانی بربست نقل است مفیر مود سید نور الحسن سلمه الله تعالی که والد من سید حسن که ازیگانه تاج العارفین بود در سفر دریا بطلاطم امواج غریق رحمت شد خبر بوطن باختلاف اقوال رسید کسی گفت غرق شد و کسی گفت باز جای دگر بر آمده مردمان در تردد افتادند و بحضور اقدس وی رضی الله عنه تحقیق سخن و کشف حال را عرض داشتند فرمود که رجوع باستخاره کنند یکی از یاران آنحضرت بخواب دید که سید حسن غریق رحمت بار وی فرخنده دلشاد و خوشحال نشسته است پرسید که سزاوار این عنایات و مواهب بکدامی سبب شدی در جواب گفت که البته زاد آخرت نداشتم و در دنیا سرمایه عقبی بهم نه اندوختم بلکه از نشاء جوانی خوف باز پرس آخرت هم نبود اما چون کشتی در تهلکه افتاد و طلاطم امواج زنجیر پای ما شد جای گریز نبود غرق گردیدم هنوز رمقی باقی بود که دیدم تاج العارفین زنار لنگ بسته جامی شربت که کام جان را حلاوت می بخشید آورده بدهن ران حالت بمن نوشانید حق تعالی در حق ما انجام را جام شهادت گردانید و بدرجه شهادت رسانید ندا آمد که گناه و فعال

ناپسندیده ام چه شد و کجا رفت که اثری از وی نیافتم و ضرری ندیدم گوی گناہے گناسے ہے در دنیا از ما بظهور نه آمده این راحت و فرخنده روے ما از دار است آن زمان برہر که دم ہلاک وغرق شان متحقق و صدق و کذب اقوال مختلفه متیقن خاص و عام گردید نقل است دختر شاه اسد الله عرف شاه رحمن علیه الرحمة را ذاتی چیچک برآمده بود چون صحت کلی یافت بر رسم مبارکباد خویشان و همسایه جمع آمدند برای حصول دولت پابوس و تمنای مبارکبادی مادرش که دختر رادر آنحضرت بود بحضور عالی وی رضا آورد بحرد دعنه رود و چار شدن آن صبیه قطرات چند از چشم حق بین بر آستین زدامان افتاد داعر پناه عالم را متر ساخت زنان اشک فشان آمد و بحیرت افتادند که وقت سبب اندوه و اندوه الحضیت آنحضرت فرمود این غسل شفا و را چرا خدا را حق تعالی ترقی عمر بخشد همرا حیرت بر حیرت افزود و کم عدد انگشت گرد دختر ازمرض ہم نیست بمراین گریه مقتضای شفقت است که پس از رنج بسیار صحت روشده است مگر مادر خواندن را الی خواسته مضمونی دیگر بدل راه یافت که از ہوش رفت چون همه زنان رخصت شدند کسی عرض کرد که سبب گریه در عین خوشی و وقت مبارکبادی چه بود فرمود که این غسل شفا و لباس صحت را چه اعتبار حق تعالی ترقی عمر بخشد ها تروز آخر وقت آن دختر را تپ گرفت که علاج پذیر نبود و جان بجان آفرین سپرد مادرش

یکسان خود گفت کہ حالا سبب گریۂ آنحضرت معلوم شما یان گردیدہ
یا ہنوز تردّدی باقیست **نقل است** شنیدم از مولوی ابوتراب
صاحب دامت برکاتہ کہ بعد بیان حکایت اول فرمودند حضرت شیخ
العالمین رض میفرمودند کہ میان حبیب اللہ کہ یکی از خویشان حضرت
تاج العارفین رض بودند بیمار شدند و نوبت بیماری کلی آمد اہل خانہ شان
و صلاح زنان دیگر خواستند کہ طبیبی از شہر عظیم آباد طلب کردہ شود
تا معالجہ کند و درین قصبہ کسی حاذق نیست بما گفتند کہ در خدمت
آنحضرت عرض کردہ اجازت حاصل باید ساخت چون بحضور اقدس
وی رض عرض کردم فرمود ضرورتی ندارد باز بعرض پرداختم کہ مرض
شان در ترقی دا شدہ است و زنان از اضطراب سخت مناسب
می نماید کہ طبیبی از شہر مذکور آید اگر شفا مقدر است فہو المراد و الّا
بیمار و بیمار داران حسرت معالجہ و تدبیر رفع خواہد شد آنحضرت فرمود کہ
پس فردا بیمار را سفر آخرت در پیش است آیندہ مختار اند از بعضے
زنان کہ متحمل بار غم و الم بودند مخفیا اطلاع کردیم و طلب طبیب
بتعویق انداختیم تا آنکہ چون پس فردا آمد پیش خانۂ غم با صبح وے
دمساز بود و تیرگی شام الم با وی ہمراز بیار مذکور عیان بجان آفرین
سپرد و داغ مفارقت بر دل اقارب و احباب نہاد خروش
ماتمیان کم از شور قیامت نبود **نقل است** شیخ العالمین رض فرمودند
کہ شخصی از احباب استدعای تعلیم قرآن شریف از آنحضرت رض کرد ارشاد

فرمود فرصت ندارم مگر وقت قیلوله نصف روز آنکس عرض کرد
که در قیلوله چه راه خواهد یافت بجواب وی فرمود مارا فتورے
نخواهد شد اما فرصت خود را باید دید عرض کرد همانوقت حاضر خواهم شد
هر روز میرفت و آنحضرت را در خواب راحت می یافت و آنکس مصحف
می کشاد و میخواند هر جا که غلط کردی آنحضرت همچنان در خواب ویرا
بغلط آگاه کردے و صحت لفظ و اعراب و آیت مطلق و وقف و
مجوز بروی بیان فرمودی که سر مو از بیداری فرق نبود درهم تعین
نط سیپاره عم تمام تعلیم فرمود و از عادت خلقی آنحضرت بود که چون
بخواب رفتی آواز گلو از خرخره بلند میشدی که از دور شنیده میشد
و از بین چنین خواب و تعلیم آنحضرت در وی شاگردانرا معنی حدیث
شریف نبوی صلی الله علیه و آله وسلم عینای تنامان و قلبی لاینام
بر عقل دوربین بخوبی منقح شده و نیز میفرمود که مولوی عبد المغنی
علیه الرحمة که وقت رخصت بشهر عظیم آباد بحضور اقدس وی از روانه
آمده بودند و آنحضرت بعضی کار را باوشان فرموده بود چون باز
مراجعت کرده حاضر شدند دیدند که آنحضرت را خواب است خواستند
که از خلوت شریف پا بیرون نهند که آنحضرت فرمود جواب آن کارها
که گفته بودم نگفتی ایشان بحیرت آمده مفصل عرض کردند و آنحضرت
بطور بیداران با ایشان در سخن بود چون سکوت فرمود و سخن تمام
شد ایشان از خلوت بیرون آمدند وقت ظهر که آنحضرت بیدار شد

مولوی ممدوح باز بہر پابوس حاضر شدند آنحضرت پرسید کہ صورت
آن کارہا چہ شد وحیسان بوقوع آمد ایشان عرض کردند کہ مفصل
بحضور قبل ازین دو ساعت حاضر شدہ عرض کردہ ام وجواب بش
چنین وچنین ارشاد شدہ بود فرمود مارا یاد نیست نقل است از
شاہ خدابخش قدس سرہ میفرمود کہ از خویشان من یکی را آسیب
دیو شدید بود بدفع آن از اعمال طلسم وتعویذ متوجہ شدم وبحضور تاج الفحول
رضی اللہ عنہ بعرض پرداختم کہ بی عنایت ودستگیری حضور کار آسان
ہم دشوار است امید وار عین عنایتم تا دشوار ما آسان گردد از راہ
بندہ نوازی فرمودند نظر بر خدا باید کرد ما غافل نیستیم دران ہنگام
شبی بخواب بودم دیوان وجنیان جمع آمدہ مع پلنگ کہ بروی
درخواب بودم از اندرون مکان برداشتہ در صحن خانہ آوردند کہ
یکبار آواز آنحضرت بگوش من رسید خدابخش خدابخش سے فی العفو بیدار
شدم خود را بر پلنگ در صحن خانہ یافتم بحیرت افتادم کہ از اندرون
در صحن کہ آورد وآن دیوان گریختند وآنحضرت را ہم نیافتم دانستم
کہ این کار خالی از سر نیست حصار خود کردہ شب بسر کردم وصبح
بحضور اقدس وی رہ مفصل گذارش نمودم ہمین قدر در جواب
ارشاد نمودند کہ بلی دیوان وجنیان در فکر ہلاک تو میروند از حصار
واعمال حفظ خود ہوشیار باید بود نقل است گفتند میر ابوالحسن
صاحب کہ در ایام طفولیت از کثرت خارش بس تنگ آمدم وجایجا

ساق پا وران شق شده بود بزرگان من بحضور آنحضرت از شدت
جراحت ما شکایت آوردند فرمود چون بجوانی رسد عافیت ببیند از
عنفوان جوانی تا این زمان که عمر به هفتاد سال رسیده گاهی باز خانه
نشد وگرفتار این مرض نگردیدم نقل است روزی یک ماده خروس
یعنی ماکیان کسی بحضور آنحضرت نذر آورد بوالده شاه وعد الله صاحب
که یکی از دختران وی رضی عنه بود عنایت فرمود وارشاد نمود که ذبح
کن وبحضور آن سیده زنان بطمع نسل وی را ذبح نکرد و با حتیاط داد
بعد چند روز که آنحضرت در خانه سیده رفت ماده خروس را
همچنان یافت پرسید چرا وی را ذبح نکردی سیده عرض کرد که آثار
بیضه بر آوردن یافتم بطمع نسل وی پرورش کردم فرمود در قسمتش
بجز یک بیضه دیگر نیست باز پرورش وی چه سود بعد یک روز
آن ماده بیضه داد از ان تاریخ تا دو ماه دیگر انتظار بردند یک بیضه
هم نداد ناچار ذبح کردند نقل است شاه خدا بخش قدس سره
میفرمود که در هنگامه افواج ظلمه برسگے همراه تاج العارفین رضی الله
عنه ما همه وابستگان دامن دولت جلای وطن کرده بشهر عظیم آباد
اقامت داشتیم روزی سنتے چند از یاران یکرنگ و دوستان
همسنگ بتفرج خاطر سوی بازار رفتیم جائی ازدحام خلق بود
ما همه دوستان نیز به تفحص آن رفتیم و تماشا میکردیم اتفاق دران
مجمع زنی از قوم طوائف هم ایستاده بود بلا قصد در خیال تماشا فرو

شاه حسن علیه الرحمة آمد ایشان که پس جوان محتاط بودند اندسکے
از وی فصل داده ایستادند آن زن دانست که از من کناره جسته
و احتیاط نموده از راه ظرافت باز متصل ایشان آمد ایشان از انجا
هم بفاصله ده قدم علیحده شدند باز او قریب آمد چون دو سه نوبت
برین منوال گذشت و مایان نیز از گوشه چشم بانگاه در دیده تماشا
میکردیم آخر ایشان از انجا متوجه مکان گردیدند او هم دنبال گرفت
چون درین کار هم راه نجات ندیدند گریختند او هم در پس شان دوید
و میخندید تا آنکه چند بار در گریختن بر زمین افتادند آخر در عین بازار
پاپوش در دست گرفته دویدند مایان نیز در عقب خندان خندان
تیز تیز متوجه مکان شدیم بهزار مشقت افتان خیزان بر مکان رسیدند
و آن زن هم ازین حرکت ایشان خنده قاه قاه میکرد و باز میگشت
و میگفت این جوان از خاک ناپاک این شهر نمی نماید در عمر خود چنین
جوان پرهیزگار ندیدم چون وقت نماز آمد آنحضرت فرمود ای حسن
اگر اندکی ایستادگی میکردی و بدان میل خاطرت میدیدم و نمی گریختی
امروز میدیدی آنچه میدیدی از انجا که انحراف کلی داشتی مواخذه
بران نکردم ما همه دوستان را رنگ بر رو شکست که کسی تقریب این
سخن درمیان نه آورده و آنحضرت را جزو کل احوال ما هر لحظه منکشف
است هر لحظه بر حال خود کسی میلرزید و می ترسید و مثل این حکایت حکایت
دیگر مولوی ابوتراب صاحب و مولوی محمد امام صاحب دامت برکاتهما

نقلاً از شیخ العالمین رض میفرمودند که هم در ایام هنگامهٔ لشکر ظلمه آنحضرت بشهر عظیم آباد بود که شخصی مبلغ آورده عرض کرد که توشهٔ حضرت پیر دستگیر رضی الله عنه یا بزرگی دیگر ادا کرده شود آنحضرت بشاه جمن فرمود که برو و اسباب وی خرید کن ایشان ببازار رفته روغن زرد خرید کرده می آمدند و زنی قوم طوائف را با ایشان نظر بود پوشیده آمد و زنکه تنها یافت از بام فرود آمده راه بر ایشان گرفت و گفت که از مدتی شیفتهٔ توام اینک میخواهم که مکان مرا از قدوم خود آباد کنی بسبب کمال ورع و اتقا ایشان ازین سخن برنج شدند و درشتی کردند آخر الامر آن زن بخیال آنکه روز اول است راه ایشان گذاشت اما در روغن یک انگشت از مسخرگی فرو برد و برفت ایشان با روغن بمقام خود رسیدند آنحضرت فرمود برای توشه روغن آوردی که آن ناپاک در و انگشت خلانیده برو بدل وی دیگر بیار ایشان از خوف بر خود لرزیدند که باید دید چه پیش می آید باز فرمود چون ترا انحراف کلی بود ازین امر درگذشتم اگر سر موی هم ترا با وی میل خاطر میشد هرگز ترا دیگر بمجلس خود بار نمیدادم و گاهی روی تو نمی دیدم نقل است میفرمود حضرت شیخ العالمین رضی الله روزی آنحضرت رض را بس استیلای گریه بود و از آثار چنان مستفهم شد که بخوف ایمان باشد خطره در دل ما جا گرفت که چون احوال خاتمهٔ دیگران بر ضمیر منیر مخفی نیست و عنایات نبوی

صلی اللہ علیہ وسلم چنانکہ مبذول حال شریف است دلیل قاطع وبرہان
ساطع برخیر است وانکشاف خاتمہ بالیقین براولیاء اللہ مے شود
علی الخصوص برآن کسیکہ افتخار بہ نیابت نبوی صلی اللہ علیہ وسلم
یافتہ باشد بازاین تردد وخوف چراست فی الفور برین خطرہ مشرف
شدہ بسوی ماںگاسنے تیز کردو فرمودسہ بیرون گور لاف کرامت
چہ میزنی + ایمان اگر بگور بری بس غنیمت است + وباز درگریہ شد
وہم اکثر در ذکر قیامت حکایت کنیز مخدوم شاہ جنید ثانی قدس سرہ
بیان کردے وفرمودی اگر معاملۂ آن بمن کنند دانم کہ گوی بردم
وغنیمت شمارم وتفصیل حکایت وی در ذکر مخدوم ضمناً انشاء اللہ
گفتہ آید نقل است از سید العلماء سند العرفاء دامت برکاتہ وہم
از دیگر اکابر شنیدم کہ میر غلام علی مرد ی بودند بس وارستہ مزاج لد
دل تمنای بیعت از صد افزون داشتند اما چند شرط مکنون خاطر ایشان
بود کہ ازانجہت جائی اتفاق بیعت نہ شدہ بود اول اینکہ رسول صلی اللہ
علیہ وآلہ وسلم بخواب بیعت ماگیرند دویم ہرجا کہ سپرد فرمایند بظاہر بدست
وی بیعت کنم سوم پیر من سید باشد چہارم عالم باشد پنجم خوبصورت
ششم کامل طریقت شبی بخواب دیدند کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم
در مکانی جلوہ افروز اند ایشان درخواست بیعت نمودکردند آنحضرت
صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بیعت گرفت وبحضرت محبوب سبحانے
قطب ربانی رضی اللہ تعالی عنہ سپردند وآنجناب اغاثت مآب رضی

همدران مجلس بحضرت تاج العارفین رضہ سپردو ایشان گاہے صورت
تاج العارفین رضہ هم ندیده بودند صبح که برخاستند برخیال آن صورت
بتلاش تاج العارفین رضہ سیاحت بلدان اختیار کردند و جا بجا که مشتاق
بودند میرفتند تا آنکه گذر ایشان در خانقاه آنحضرت رضہ افتاد بمجرد ملاحظہ
مکان گفتند که مکان همان است که بخواب دیده بودم چون از انحضرت رضہ
دوچار شدند شناختند که همین بزرگ بودند پرسیدند که نسب عالی
چیست ارشاد شد جعفری الزینبی باز از حال علم استفسار کردند
فرمود کتب درسی به تمامها از حضرت مولانا رسول نما رضہ در شهر بریلی
خواندم همه احوال شنیده میر موصوف ساکت شدند بعد نماز عشا
بخلوت شریف حاضر شده عرض کردند که مارا تمنای ارادت بود
مگر چند شروط که امروز حق تعالی همه را بظهور آورده و همه را بیان
کردند و گفتند که حسن صورت بر هر که مظاهر است اما یک شرط
کمال طریقت که آنرا ندانم لیکن این وجاهت و هیبت بران گواه
عادلست که غیر ولی را این بشره نورانی ممکن نیست حالا امیدوارم
که در سلک غلامی مارا قبول فرمایند عرض ایشان مقرون باجابت
گردید بعد بیعت عرض کردند که دین بیناها اول بخواب بردست حق
پرست رسول صلی الله علیه وآله وسلم بیعت کردم وآنحضرت سپرد حضرت
محبوب سبحانی رضی الله عنه فرمود وازان جناب سپرد حضور عالی
شدم و بحضور هر وصف که میجستم یافتم و بیعت ظاهری هم کردم باز

اگر از بازپرس فردا ترسم حیف بر من است و وای بر اعتقاد من
اکنون اگر گناه نه کنم همچو من نادان کسی نباشد آنحضرت متبسم شده فرمود
سید سید بزرگے سیادت داریدہر چہ خواہید بگوئید مولف کتاب
میگوید کہ کلام میر غلام علی ہر چند بظاہر ظریفانہ می نماید اما اگر بتامل
نگرند کلام حق است کہ دران ریبی نیست کہ با چنین وسایل قوی
اندیشہ از گناہ و خوف از بازپرس فردا خالی از ضعف اعتقاد و ایمان
نیست ؎ نانہ بعصیان کسی در گرو + کہ دارد چنین سیدی پیشرو +
لقد در من قال رباعی دی پیر مغان بگوش ما گفت چنین + رندی
کن و می بنوش ہر لحظہ مگذرین + بخشند گناہ تو کہ داری در دست +
دامان مجیب دعوۃ المضطرین + نقل است میفرمودند شیخ العالمین
و دیگر اکابر کہ شاہ عبدالحی قدس سرہ کہ ذکرش در ضمن حکایتے بالا
گذشتہ پس اہل ہمت بودند و یکتا در بذل و جود ہر چہ بدست
آمدی بی تامل صرف کردی و محتاجان بخشیدی و فکر فردا بر خدا
گذاشتے و در استقراض باک نداشتے از بعضی کفار اہل معاملہ کہ
با ایشان معاملہ داد و ستد داشت کسی گفت کہ حال شاہ خرچی
شاہ عبدالحی معلوم است و بی سر و سامانی از طرف ادای قرض
ہم ظاہر فکر وصول زر چہ کردہ میدانم کہ آخر ازین معاملہ پشیمان شوی
و ندامت بری اگر بحیلہ جلای وطن کرد و سفر گزید چہ خواہی کرد
آن کور باطن بے تامل بر زبان آورد فکر آن ندارم اگر او رو بہ بارے

بپروی نخواهد گرفت که صاحب خانقاه است از وی خواهم گرفت
غمازی مخبری این خبر بحضور تاج العارفین رض رسانید یکبار بغضب
آمد فرمود معامله از کسی و ارادهٔ وصول از کسی بلی از من خواهد گرفت
بارے به بینیم چگونه میگیرد هنوز بران آفت زده یکسال تمام نگذشت
که انواع تباهی و آفت سماوی متوجه جان و مال وی عاقبت برباد
گردیده که فردای از کسان وی باقی نماند خانه اش آشیانهٔ جغد و بوم
شد آری ع هر کس که بما کشر نگرد جان نبرد + راست آمد و هم شنیده شود
روزی تحصیلدار پرگنه نفرے چند از ملازمان خود بابت وصول
زر مالگذاری نزد شاه عبد الحی فرستاده آن سیه درونان در
خانقاه شریف آمدند حضرت تاج العارفین که از در خلوت آنها را
دیدند از کسی پرسیدند اینها کیستند و چرا نشسته اند عرض کرد پیادهٔ
تحصیلدار برای شاه عبد الحی آمده اند آنحضرت شاه مذکور را طلب
فرموده عتاب نمود که چرا تقاضای تحصیلدار کشیدی نگفته بودم
که اگر هوس معاش کنی اول از حکام معامله صاف داری ایشان
عرض کردند که چیزی بر ذمهٔ خود باقی ندارم تحصیلدار صرف برای
زر طلبانه آنها را در خانقاه فرستاده و آنهم بدست دارم
و بارها گفته ام که پیادگان را بر مکان ما فرستید از خانقاه چه سروکار
لیکن از شرارت خود باز نمی آید و بنده راست راست عرض میکند
فرمود بلی خانقاه را نشستگاه پیادگان کرده است معلوم خواهد شد

بعضی مریدان آنحضرت که از تحصیلدار مرتبط بودند بوی خبر ملال آنحضرت
گرسنشا انفعال و نکال وی بود رسانیدند و باعث اعتذار شدند
چون آن تیره درا عقیدتی گور در اعتبار باشد نبود بخاطر آنها آمد
و اعتذار نوعی پیش کرد که با همسران می کنند و گفت پیادگان از نادانی
در خانقاه آمده بودند حالا رنج را دور باید کرد از ین بی اعتنائی
و گفتگوی بی پروائی وی آنحضرت را ملال بر ملال افزود فرمود
آنچه شدنی بود شد اکنون قضای رفته برنمیگردد آن عاقبت
نا اندیش از ین سخن هم اندیشه نکرد و بعد ساعتی رخصت گرفت
در عرصه چند روز ناظم وی را معزول ساخت و در مهلکه محاسبه
انداخت که بجز جان دادن راه خلاص خود نیافت نقل است
میفرمود شیخ العالمین رح که روزی بزرگی میر علی قاسم نام مشهور
بشاه قاسم کامل طریقهٔ ابوالعلائیه مرزای رنگین از برگ درخت
انبه در بر وتاجی برسر با تن تنها وارد خانقاه شدند و پرسیدند شاه
صاحب کجا تشریف میدارند بتعظیم تمام ایشانرا نشاندم و گفتم
اطلاع کنم آنحضرت در محل سرا در انوقت تشریف میداشت چون خبر
کردم فرمود چه صورت دارد حال لباس فقر وی عرض داشتم و انوقت
آنحضرت قاشق گذر تناول میفرمود همچنان قاشق را گرفته بخانقاه
رونق افروز گردیده بعد ملاقات به تناول قاشق مکلف شد هردو
بزرگان خوردند آنحضرت پرسید از کجا ایشان گفتند از دیار مغرب

می آمدم در موضع داناپور خورد که از اینجا غالب دو گروه مسافت
داشته باشد رسیده بودم که نسیم عنبر شمیم از بوی عشق دماغ جان را
معطر ساخت از انجا روانه شدم چندانکه قریب تر ازین قصبه میسگر دیدم
زیاده ترمی یافتم تا آنکه همراهیان از انسمت سرای مسافران رخصت
کردیم و مایه جستجوی وی قصد سوی این قصبه نمودیم کشان کشان بر در
دولت شما آورد حضرت فرمود خانه بی تکلف بود چرا شما از انسوی
سرای رخصت فرمودند گفت همراه ما اهل بدعت اند یعنی قوّالان باشن
است بانحضرت فرمود چون مهمان عزیز است طفیلی نیز عزیز است
و کسی از ملازمان خود را فرمود که برو در سرای و رفیقان شاه صاحب
را معه اسباب بیار آنکس رفت و همراهیان را آورد و چندروز در نقاه
اقامت فرمود روزی پرسید اگر اجازت باشد قوالان چیزی
سرایند آنحضرت فرمود نه کاری دارم نه انکاری رخصت یافته
مجلس سماع ترتیب داد و بس خوشوقت گردید چون عزم سفر باز کرد
گفت تمنا دارم که با جازت سلسلهٔ قادریه سرفراز شوم آنحضرت
اجازت بخشید من بعد گفت که حق تعالی اجرای طرق از اینجا داشته
است میخواهم که کسی از یاران حضور را حکم شود تا اجازت سلوک
این درویش گیرند که چندی اجرای طریق ما بر روی زمین باشد
آنحضرت فرمود آلفقراء کنفس واحد ما خود حاضر م حاجت دیگران
چیست مجاز فرمایند از پاس ادب متامل شد بعد اجازت شجرهٔ پیران

خود نوشته داد و دستور طریقهٔ ایشان چنان بود که می نوشتند از
دل پاک فلان بدل پاک فلان رسید تا آخر چون درین شجره برحضرت شاه
نوبت رسید نوشتند از دل گنهگار محمد قاسم بدل پاک حضرت شاه
محمد مجیب الله قادری بعد رخصت سفر در عرصهٔ قلیل مرض موت
لاحق گردید وقت انتقال برفیقان وصیت فرمودند که جنازهٔ ما را
ساعتی در خانقاه حضرت تاج العارفین خواهند داشت چون آنحضرت
رخصت فرماید بوطن خواهید برد رفیقان و مریدان ایشان حسب
وصیت بعمل آوردند خبر بآنحضرت رسید که جنازهٔ شاه قاسم قدس سره
حسب وصیت در خانقاه آورده اند آنحضرت فی الفور از خلوت
شریف بخانقاه تشریف آورد آنحضرت فرمود سرپوش صندوق بردارند
چون سرپوش جدا کردند از دست حق پرست خود کفن از روی
اوشان علحده نموده گفت به بینیم نگاه آنحضرت بر روی شان
بود و اوشان را لب در تبسم باز کفن برابر کرده مردمان را فرمود
بردارید و ببرید نقل است روزی آنحضرت در خلوت شریف
بود وقت خوش شد بے سماع در وجد بود و از غایت جوش طاقت
آنقدر نمی یافت که کسی را طلب فرماید تا چیزی سراید وقت مناسب
آن بود باهستگی تمام فرمود چمن و شاه چمن در مکانی که از خلوت شریف
زیاده از سی قدم فاصله داشت بخواب بود ندا آواز آنحضرت در
گوش ایشان رسید بسرعت تمام بسوی خلوت شتافتند و لطف

آنکه آنانکه از خلوت قریب تر حجره میداشتند شنیدند آنحضرت را
که تحمل سخن گفتن نبود بر پرزهٔ کاغذ نبشت اگر شوق داری ذوق
کن ایشان تنها غزلی سرائیدن آغاز نمودند و حضرت را البتہ وجد
بود شیخ العالمین رضی اللہ عنہ میفرمود که ما و دیگر یاران بر در خلوت
ایستاده بودیم و در دل تمنا داشتیم که کاش اجازت می یافتیم که حاضر
میشدیم ناگاه شنیدم نعمت اللہ و اعظم که آواز آنحضرت هست
همدرین خیال بودم که شاه چمن دروازهٔ خلوت کشادند و ما را گفتند
بیا که حضرت یاد میفرمایند شکر گویان بحضور عالی حاضر
شدم دیدم که چشمان حق بین سرخ برنگ خون است و آنقدر سر
جوشی است که قبل و بعد وی بار گاهے ندیدم و شاه چمن یکی از
یاران آنحضرت رضی اللہ عنہ اند که ذکر شان در ذیل احوال خلفای وی
گفته آید انشاء اللہ تعالی **نقل** است روزی ذکری در حفظ اولیاء
اللہ از اکل و شرب حرام بود کسی گفت جائی دیده ام که مخدوم جهانیان
جهانگشت قدس سره را در انگشت سبابه رگی بود که چون دست بطعام
دراز کردی اگر طعام مشتبه بودی آن رگ در جهیدن می آمد تا آنکه دست
باز میکشید و دیگر بزرگی را زبان خارش میکرد شیخ العالمین رض فرمود
که حضرت تاج العارفین رض را لقمهٔ مشتبه فرو نمیشد چنانچه جای ضیف
بودند میزبان ما حضر مهیا کرده سفره آراست و آنحضرت را
مکلف شد که همه مهمانان منتظر تشریف قدوم برکت لزوم اند آنحضرت

هم تشریف برد لقمهٔ اول که در دهن انداخت گلوگیر شد هرچند خواست که فرو کند اما فرو نمی شد آخر رجوع بحضرت حق آورد که اگر لقمه را از دهن بیرون اندازم سبب نفرت حاضرین محفل باشد و فرو کردن اختیاری نیست بار خدایا این لقمه را بر من ببخش و در حق من مضر مکن دیگر لقمه نخواهم خورد حق تعالی فی الفور این دشوار بر وی رض آسان کرد و لقمه فرو شد دیگر آنحضرت دست از طعام باز کشید میزبان و مهمان دیگر سبب آن پرسیدند و باعث بر خوردن گردیدند آنحضرت فرمود مزاج نادرست معلوم میشود اگر لقمه دیگر بردارم غالب که فرو نشود و سبب نفرت حاضران باشد معاف دارید و همچنین حکایت دیگر در ذکر رسیدن رزق حلال به اولیاء خدا میفرمود شیخ العالمین رض که بزرگے مهمان خانقاه شد ملاقات اجمالی بحضرت تاج العارفین رض کرد آنحضرت بهر استراحت وی حجرهٔ معین فرمود و گفت اندکی استراحت فرمایند بعد نماز ظهر بجمعیت خاطر ملاقات خواهم کرد چون آن بزرگ که بجز سرمایه تفرید و تجرید دیگر نداشت بی یار در حجره رفت خادم خانقاه ما حضر پیش وی نهاد گفت اندکی توقف است طعام را بر طاق بنه که بعد فراغت انشاء الله خواهم خورد خادم بر فرمودهٔ وی عمل کرد و بحضور آن حضرت اطلاع حال کرد چون چند ساعت برین بگذشت و وقت قیلولهٔ آنحضرت آمد حسب معمول بر در خلوت ایستاده دید که در حجره از بیرون بند است خادم را آواز داد که آن درویش مهمان کجا رفت هر چند تلاش بسیار کردند

سراغش نیافتند گمان بردند که بقضای حاجت جانب صحرا رفته باشند
مردمان که رفتند آنجا هم نیافتند آنحضرت فرمود به بین که طعام خورد یا نه
دیدند که همچنان بر طاق نهاده است ساعتی چند در انتظار گذشت
تا آنکه وقت عصر آمد وازوی خبرے یافته نشد آنحضرت بس اندوه
در دل پاک جا گرفت که مگر این طعام از مال حرام بود یا مشتبه که مردی
عارف در وی دست انداز نشد ولقمه ازان نخورد بعد ازین فقر
بی سود ما که از اکل حرام حاصل کردم چه سود وبهبود جهان به که ترک این کار کنم
وبکار دنیاداری شوم واز غایت حزن واندوه از اوراد شب ناخوانده
وچیزی ناخورده بعد نماز عشا بخواب رفت دید رسول کریم صلی الله
علیه وآله وسلم راکه آنحضرت باکمال لطف وعنایت فرمود شمارا رزق
حلال میرسد وآن درویش مسافر که طعام ناخورده رفته بود از جهت حرمت
وشتباه بود بلکه وی روزه دوازده ساله داشته بود ده سال ازان
گذشته ودو سال باقی بود نتوانست که این امر برکسی آشکار کند ودر
فلان کوه مقام دارد چیک قدم برای جواب سخن شاه غلام نقشبند
آمده بود دوبازه همانجا رفت آنحضرت راکه از خواب بیدار شدند بس
بهجت آمد واندوه خاطر دل پاک رسیده بود بالکلیه زایل شد وحکایت
شاه غلام نقشبند که از خلفای اعظم آنحضرت اند وعنقریب ذکر احوال
شان گفته آید انشاالله تعالی آنست که روزی درکمال سرخوشی
فرمودند اگر این نعره برآسمان زنم تاثیر کند بعد ساعتی فرمودند اگر

بر عرش زنم آنجا تا تاثیر کند باز بعد لمحه فرمودند اگر بحضرت قدس کنم
آنجا تا تاثیر کند که همین درویش گلیم پوش رسید وبپرسید شاه غلام
نقشبند کجا است کسی اشاره با ایشان کرد قریب آمده نشست
و در سخن شد حضرت تاج العارفین رض چون دید که با خود ها هم سخن شدند
فرمود که باز بخاطر جمع ملاقات خواهم کرد و در خلوت تشریف فرما شد
و آن درویش در عین سخن نعره بر ایشان کرد که متحمل اثر آن نشدند
و بیتاب برخاستند و راه خانه گرفتند آنزمان درویش فرمود بر
همین قدر در حضرت قدس اثر نعرهٔ خود می انداختی شاه غلام نقشبند
که طاقت جواب هم نبود هیچ نگفتند و همچنان سر جوش بر مکان
خود رفتند و هم دستور ایشان بود که هر گاه در مجلس سماع سر جوش
میشدند و طاقت ضبط نمی‌شد از مجلس بیرون می‌رفتند چون درویش
تنها نشسته ماند بعده این حکایت بحضرت تاج العارفین رض رسید
فرمود که در فلان حجره ویرا فرود آرند چنانکه بالا مذکور شد نقل
است روزی ذکر در بارهٔ انکشاف عواقب امور از سعادت
و شقاوت خلق بر اولیاء الله بود حضرت شیخ العالمین رض فرمود
که دستور حضرت تاج العارفین رح آن بود که تعظیم کافر کردی و بهر
وی نه برخاستے اگرچه از اهل دولت و صاحب منصب بودی
چنانچه راجه رام نراین ناظم صوبه بهار برای ملاقات آنحضرت آمد
چون روبرو شد بکمال ادب آداب و بندگی عقیدت کیشان بجا آورد

وآنحضرت همچنان نشسته دست حق پرست بر سر نهاد و بر تخت پوش
که در صحن خلوت شریف بود اشاره نشستن فرمود و خیریت پرسید
بعد از جلسه خطیبی فرمود که امروز اراده شهر عظیم آباد است عرض
کردم چنین است و دریافت که مرضی رخصت است فی الفور
اذن خواست و رخصت شد باز همچنان آداب بجا آورد و
آنحضرت بدستور سابق سلام گرفت و گاه بودی که با کافر
فرمایه و تهیدست اخلاق فرمودی و ترمت وی کردے
و گاه به نسبت بعضی اهل اسلام همچنین امر پیش کردی که بار اجبه
مذکور بظهور آمد و مطلق پاس دولت و حشمت وی نه نمودے
تا آنکه روزی ما را چنان خیال متمکن خاطر شد که ما در همه امور دینی
و دنیوی پیروی آن حضرت ام در تعظیم کفره چرا متابعت وی رضا
نمیکنم و از مسلمانان اهل دنیا بی اعتنائی نمیورزم و بدین امر
تصمیم عزم کردم اتفاقاً کافری صاحب عزت بملازمت آنجناب
آمد چون تعظیم وی نفرمود ما نیز پیروی وی کردم و حق حرمت
و عزت وی بجا نه آوردم بر آنحضرت ناگوار آمد بعد رخصت
وی از ما پرسید چرا تعظیم وی نکردی از انجا که بس مورد عنایات
و گستاخ بودم بمقتضای طفولیت عرض کردم که پیروی حضور
کردم فرمود تا زمانیکه انکشاف خاتمه امر خلق از سعادت و شقاوت
دست ندهد نه شاید که در تعظیم کسی قصوری کنی چه دانی که مآل کار

وی چون باشد بسا طالح صالح روند و عاقبت بخیر برند و بسا
صالح طالح روند و باشقاوت بر خیزند چون حق تعالی باین مرتبه
خواهد رسانید تفریق هر فریق مضایقه ندارد از آنرو بتعظیم هر کسی
حسب حال وی لازم گرفتم میفرمود شاه خدا بخش و شاه
محمد کریم قدس سرہما که عنایت نبوی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
را بر حال آنحضرت رض حدی ونهایتی نه بود و در مجالس سماع
بیشتر مبذول می بود چنانچه رشحه ازان بمطالعه کتاب فضل النبی
واضح گردد و هیچ یک مجلس احضار ارواح طیبه خالی ترتیبی نبوذی
ازان در ذکر یاران وی رض گفته آید انشاء اللہ تعالی نقل است
روزی در خلوت شریف حاضر بودم تخت پوش کهنه درانجا بود
حضرت شیخ العالمین رض فرمود میخواهم که این تخت پوش را بر بالاخانه
که متعلق آثار شریف نبوی است صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فرستیم
که باحتیاط باشد چراکه حضرت تاج العارفین رض جناب رسالت
مآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم را برای العین برین تخت پوش نشسته
دیده ونشان مقام جلوس ارشاد فرمود و وصیت آنحضرت رض
درباره نگهداشت ادب تخت پوش بیان نمود چنانچه حسب الحکم
این کمینه بارگاه هم در اهتمام بردن آن بر بالاخانه مذکور شریک
بود و تا حال همانجاست و هم در حجره اربعین که زیر بالاخانه آثار
شریف است در صحن خانه شاه عبد الحی آنحضرت برای العین

از جناب رسالت مآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم مشرف شدہ بود و جای
نشست را بنظر احتیاط کہ پای کسی نہ افتد احاطہ کردہ تا هنوز آن
حجرہ و احاطہ در حجرہ باقی است حق تعالی همیشہ باقی دارد نقل است
چون حضرت مولانا رسولنما رضہ انتقال فرمودند صاحبدلی بود در شهر
بنارس کہ از ان احوال اطلاع نداشت و نہ از حضرت مولانا رسولنما رض
آگاہ بود یکبار مضطربانہ از هر دو دست زمین را بزور بگرفت و شور
و غوغا کرد کہ زمین تہ و بالا میشود تا عرصہ دراز درین حالت بود
من بعد با فاقہ آمد و شکر میکرد کسان وی پرسیدند چہ بود و چہ شد
گفت قطب الاقطاب زمانہ ازین جہان رخت سفر بربستہ سوی
جنت خرامیدہ زمین تہ و بالا شدن گرفت بخوف آنکہ عالم زیر و زبر
شود حسب عادت از هر دو دست زمین را گرفتم و زور میکردم
تا آنکہ حق تعالی از فضل خود خلیفہ اعظم آن قطب الاقطاب را در مقام
وی معین و مقرر فرمودہ و زمین بر قرار آمد و فی الحقیقہ کشف آن
صاحبدل بس صحیح و راست بود مطابق و موافق مکاشفہ بعضی
اکابر طریقہ قادریہ و اویسیہ کہ دران وقت حاضر محفل شریف
نبوی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بودند دیدند کہ تجویز قایم مقام قطب
الاقطاب میشود مثال احمد سرهندی قدس سرہ حاضر بود برای خلیفہ
خود سعی نمود بمعرض قبول نہ افتاد آخر مثال تاج العارفین بر فرار اسبب
ارشاد حضرت رسالت صدر نبوت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم حاضر آوردند

همه خطاب حضرت مولانا رسولنما رض بایشان عنایت شد و بر
خدمات متعلقه آنحضرت رض مقرر گردید نقل است از شاه
خدابخش قدس سره و دیگر اکابر طریقه دام ظله چون عزم شریف
حضرت تاج العارفین رض حسب وصیت مخدوم عالم قدس سره
بعطای تاج شاهی و تخت سلطانی شاه عالم بادشاه را آمد شاه
غلام نقشبند خلیفه اعظم خود را که ذکرش عنقریب کرده آید انشاالله
تعالی ارشاد فرموده که ببارگاه نبوی صلی الله علیه وآله وسلم
برای عنایت خلعت سلطنت به علی گوهر مشهور به شاه عالم عرض
دارید ایشان گذارش جناب اقدس وی رض نمودند که فلان
شب در مجلس شریف حاضر بودم فلان کس را خلعت شاهی و تاج
خسروی عطا گردید آنحضرت رض فرمود شما را ازین چه کار بر گفته من
عمل کنید ناچار حسب الحکم معرض عرض حضرت رسالت صلی الله
علیه وآله وسلم در آوردند ارشاد گردید که فلان کس باین عطیه سرفراز
شد باز ایشان به تبدیل تقریر تنویری پیش کردند آنحضرت صلی الله
علیه وسلم روی مبارک از طرف ایشان بطرف دیگر فرمود بعد ساعتی
باز تقریری آراسته و پیراسته از جانب دیگر مقابل روی انور
صلی الله علیه وآله وسلم آمده عرض مطلب نمودند هیچ جواب نیافت
باز جرأت بکار برده به بیانی خوشتر از ان ادای مقصود نمودند که
از زبان حکم شد بخاطر شیخ تو مثل علی گوهر و آنکه خلعت یافته بود حسب الحکم

عالی حاضر آوردند خلعت سلطنت از وی کشیده لعلی گوہر پوشانیدند
وتاج شاہی برسرش نہادند و بہ تخت خسروی افتخار بخشیدند دران
وقت شاه کمال حضرت احمد سرہند قدس سرہ حاضر مجلس شریف بود گفت
این جوان کیست کہ باین جرأت وبی باکی از بارگاہے کہ ملک را
طاقت دم زدن نیست عقدہ کشائی و کارروائی خود کردہ بزرگی
دیگر از حضار محفل اشرف وا قدس جواب داد کہ خلیفۂ شاہ محمد محب اللہ
قادری است حضرت احمد سرہند مجدد الف ثانی قدس سرہ جواب
شنیدہ فرمود بلی این زہرہ و زیر زادگی است و در اصل این کلام
حضرت احمد ایمای لبسری است از اسرار مجلس شریف کہ اظہار وی
نشاید و در فہم عوام راست نہ آید بنابران شہد بز قلم را از جولان باز داشتم
وعنانش بسوی حکایات دیگر کشیدم نقل است بعضی یاران از ذوق
سماع در دل جا گرفت در خواست مجلس سماع از ان
حضرت کردند فرمود قادریہ را نہ انکار است نہ اینکار
باز ملازمت امرے غیر ضروری چہ ضرور و قوالان
ہم از بی شغلی درین قصبہ کمتر اقامت میکردند و کثرت مجالس عرس
در شہر عظیم آباد و ناداری استطاعت آمد و رفت بیاران آنحضرت
زیادہ تر محزون خاطر کہ ذمہ میداشت تا آنکہ شبی آنحضرت را بعالم
خواب یا بعالم معاملات خوب یاد ندارم از جناب سلطان الہند
خواجہ بزرگ معین الحق والدین قدس اللہ سرہ العزیز ارشاد شد

که مجلس سماع مقرر باید کرد و باوی محبوب الٰہی سلطان نظام
الملة والدین قدس اللہ سرہ نیز تشریف میدارند بعد چندی باز بسرود
بزرگان چشت یاد دید که امر مجلس سماع میفرمایند باز چندی بران بگذشت
بار سوم دید آنحضرت رض خواجه بزرگ را فرمود اگر سماع نمی شنوید و مجلس
صوفیه نمی کنید. باری در سلسلهٔ ما بیعت کسی هم نگیرید آنحضرت را
تردد می بدل راه یافت که چه باید کرد در طریقه عالیهٔ قادریه ضرورت
بآن نیست و ارشاد حضرت خواجه آنچنان همدرین تردد بود که
شبے از مجلس شریف نبوی صلی اللہ علیه وآله وسلم نیز اشارے
به ترتیب محفل سماع صوفیه یافت از انروز مجلس یازدهم و دوازدهم
مقرر فرموده و عرس ماه ربیع الاول و ربیع الثانی و بست و یکم
ماه رمضان شریف لازم گرفت و هم میفرمود شیخ العالمین رض
که درین ایام از کمال عنایت نبوی صلی اللہ علیه وآله وسلم بحال
آنحضرت رض آن بود که در موضع اول سیدی بود کریم الطرفین
از آبا و اجداد نسلاً بعد نسل موی مبارک رسول کریم صلی اللہ
علیه وآله وسلم و موی مبارک زلف مشکین امام همام حسن مجتبیٰ
علیه السلام تبرک میداشت بعد رحلت وی فرزندانش بمقتضای
جهل سوء ادب پیش کرده تقسیم آن بدستور متاع خانه خیال کردند هر چند
یکی از انها ایس مانع آمد اما منفعت سودی نکرد و از مقراض ریزه
پاره کرده باخود ها تقسیم کردند و بتباهی هر گونه مبتلا شدند و بلاد

مرۃً بعد اخرے نصیب خود را نزد آنحضرت رسانیدند کہ از ما
پاس آداب وی دشوار ست قابلیت آن نداریم ہمان بہ کہ این
دولت بی بدل ہیچ جا باشد چون احوال صحت وی معلوم ہر صغیر و
کبیر و خواص عوام زمانہ بود کسی را در صحت وی ریبی نہ حاجت بہ
تصحیح نداشت باین میر عصمت اللہ قدس سرہ کہ از خلفاے
کاملین آنحضرت اند ذکر شان در تذکرۂ یاران آنحضرت کردہ آید
انشاء اللہ تعالی یکشب قبل از شرف نزول آن سرمایۂ سعادت
کونین بخواب دیدند کہ زیر عرش مکانی است بس دلکشا و منور
دران مکان حضرت رسالت مآب صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم جلوہ
افروزاند و پیش نظر کیمیا اثر حقہ از نقرہ نہادہ و دران حقہ چند
قلم از شیشہ بطور قلفی و دران قلم ہا موی شریف است حاضرین
را زیارت کنانیدہ بہ تاج العارفین رض عنایت فرمودند و صبح
آنشب این دولت بغیر مترقب از نزول اجلال خانۂ تاج العارفین
را رشک صد بہشت ساخت و ہم میفرمود حضرت شیخ العالمین
رضی اللہ تعالی عنہ کہ حضرت تاج العارفین رضی اللہ عنہ از ریختہ
و گچ کردن قبر راضی نبود و میفرمود اگر کسی ولی قبر ریختہ دیدہ امد و
نے شیافت ازین خیالات ہمان بہ کہ نشان قبر ہم نماند آخر
شبی بخواب از بارگاہ شفیع المذنبین عند اللہ رسول اللہ صلی اللہ
علیہ و آلہ وسلم ارشاد شد ہر کہ قبر ترا روز جمعہ بعد نماز جمعہ بوسہ دہد

مغفور است بعد چندی باز امر شد که در هر شب اول همین خاصیت
بخشیدیم بعد چندی حکم شد که در هر ایام و ماه هر که بر قبر تو بوسه دهد
مغفور است ناچار فرمودند که چون فائده خلق درین امر داشته
شد حالا امت اینکه قبر پختن بر قبه خام گچ کرده دهند از سنگ و خشت
پخته نشان تا دیری باقی ماندن نشان قبر اینقدر کافیست و تفصیل
آن بس طویل است همچنان مردمان لعل آوردند و عنایت نبوی
صلی الله علیه و آله وسلم بحال حضرت ایشان علی وجه الاتم بود و هست
و همیشه باد بحرمت النبی و آله الامجاد صلی الله علیه و اله وسلم نقل است
شاه لعل محمد قدس سره که از خلفای آنحضرت اند و عنقریب ذکر شان
بضبط قلم آورده شود انشاالله تعالی در آنروز که این عنایت بر
حال آنحضرت رض شده بود بعد نماز مغرب از خانقاه شریف بر مکان
خود رفته بودند ساعتی بران نگذشته باشد که این دولت بدست
مفلسان آمد و ایشان را ازین خبر نه شب بخواب دیدند رسول کریم صلی الله
علیه وسلم را ارشاد فرمود فردا که بر شیخ خود روی باب تمام روی و باب تمام بر روی
آئی ایشان را خوفی و ترسی درگرفت و اندوهی رونمود که کدام سو ادب از ما
بوقوع مے آید که بران تحریص فرموده شد مضطربانه صبح کردند و ترسان
و هراسان بخانقاه حاضر آمدند و بخلوت شریف آنحضرت رض رفته
با چشم گریان و دل بریان خواب را عرض کردند تا تعبیر آن
ارشاد شود و مبتلا اے فے آن کوشند آن حضرت

فرمود کہ شب بعد رخصت شما آثار شریف تشریف آورده وقصہ
آن مفصل بیان نموده فرمود کہ این اشعار باد ب آکنست و ہم اکثر
سالکین و مجاذیب شہر عظیم آباد را بر صحت وی اعماد بود باز آنحضرت
رض بہ بعضی یاران ارشاد فرمود کہ قصد دریافت روز و تاریخ دیات
باید کرد چون رجوع ببارگاه رسالت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
کردند حکم عالی بدان نفاذ یافت کہ یازدہم ہر ماه و بمجبوری دوازدہم
اما در ماه ربیع الاول دوازدہم وقت ظہر بعد نماز لازم گیرند و
ہر کسیکہ در ماه ربیع الاول باعتقاد زیارت کرد اگر مومن است
کفاره ذنوب او خواہد شد و اگر کافر است ایمان نصیب وی
شود و این کمینۂ بارگاه غوثیہ قریب بست نفر از کفار را مشاہده
کرد کہ بسبب زیارت ماه مذکور بدولت ایمان فایز شدند و حال
ما قبل ایام شعور خود را نمیداند و ہم میفرمود شیخ العالمین رض چون
این حکم جناب رسالت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم رفتہ رفتہ بگوش
ہر کہ ومہ رسید دران ہنگام تحصیلدار این قصبہ کافرے بود
قوم کایستہ گفت ما بزیارت ماه مذکور مقرر حاضر خواہم شد بہ بینیم
کہ چگونہ مسلمان میشوم آنزمان صدق وکذب این سخن بر ہر کسی آشکار
گردد عرس ربیع الاول قریب بود تاریخ دوازدہم قصد حاضر شدن
کرد بکارے مبتلا گردید کہ فرصت نیافت و از زیارت فراغت
شد کہ رسید گفت سال آینده از قبل وقت حاضر خواہم شد چون

چون آن سال دگر آمد وقت نصف روز در مقبرهٔ حضرت خاصه خلاصه
فرود آمد اول وقت ظهر خواب بروی غلبه آورد کسان خود را گفت
که اندکی قیلوله میکنم چون زیارت شروع شود ما را بیدار کنی
چاکرانش وقت زیارت در بیداری وی هر چند سرزنش کردند
بیدار نشد ناچار همچنان آن بخت خوابیده را بر خاک مذلت گذاشتند
تا آنکه از زیارت فراغت شد واو محروم ماند بس متحیر گردید چند
سال دیگر همبرین منوال اهتمام تمام تر میکرد امایکبار هم در عرس
شریف زیارت نصیب وی نشد آخر فسخ عزم کرد و میگفت که حقیقت
این بیقین دانستم و چون مرد برملت خود مرد و تا حال که سال یکهزار
و دو صد و چهل و هفت از سال هجرت است بعنایت الله و فضله
در فرزندان آنحضرت رضی الله عنه این دولت و کرامت باقیست
حق تعالی مدام باقی دارد و یکی از عجائز آثار شریف آنست که درمیان
مکان متبرک آثار شریف و جای زیارت فاصله چند گام است
و در صحن درخت تمر هندی عظیم الشان که آرامگاه و جای آشیانه
جانورانست خصوصاً زاغ و کبوتران که مردمانرا از ینجال وی بلشیتر
ایذا میرسد اما درین عرصه که قریب نود سال گذشته باشد گاہے
ینجال آنها بر بقچه آثار شریف نه افتاده و خادمان و برادرانوقت
حرجی نرسیده و در مدت پنجاه و سه سال که عمر این کمینه بارگاه غوثیه
رسیده گاہے چنین دیده و شنیده و اکثر بخت یاوران که در وقت

زیارت رجوع بجاجات خود کرده اند بعنایت نبوی صلی الله علیه وآله
وسلم یافته اند تفصیل آن درین مختصر نگنجد شمه ازان برقم می آید حکایت
مردی کشمیری که از معتقدان آنحضرت رضا بود لپسرش بصیغه تجارت
بشهر لاسه رفته بود از مدتے خبر وی نداشت روز زیارت در مجلس
عالی حاضر بود به نیت خبر خیریت وی درود میخواند ولبس تردد خاطر
داشت یکی از یاران آنحضرت شاه لعل محمد قدس سره راهمدان
ساعت که از جمال جهان آرای نبوی صلی الله علیه وآله وسلم
مشرف بودند ارشاد شد که بگو این مرد را که فرزند تو می آید در اثنای
راه تا فلان منزل رسیده است قریب ایام مع الخیر میرسد ایشان
بعد فراغ زیارت بآن کشمیری گفتند که چنان وچنین ارشاد شده
ندانم که این عنایت بچه سبب بود او گفت که بهمین نیت درود
میخواندم تا حالش معلوم شود وبخیریت رسد اما بکسی اظهار اینمعنی
نکرده بودم بعد چند روز که لپسرش بخیر رسید پرسیدند که تاریخ
یازدهم فلان ماه وقت ظهر بکدام منزل بودی نام همان منزل گرفت
که شاه لعل محمد قدس سره ازان کشمیری گفته بودند نقل است
شیخ العالمین رضا میفرمود که بعد از رخصت یافتن از نزد حضرت
مولانا رسولنا رضا در اثنائے راه مسجدی بود در صحرا لیس دلکشا
چون گذر به حضرت تاج العارفین دران مقام شد قصد اقامت
باراده ریاضت دران مسجد متمکن خاطر اشرف گردید اما ایام سرمای

سخت بود و بسبب سایهٔ درختی که در صحن مسجد واقع بود تاب آفتاب نمیرسید
بعد اقامت چند روز از اثر برودت و ریزش نزله تکلیف ده گردیده واز
البسه بجز یک پیراهن و یک چادر زیب بدن شریف نبود ناگاه مرد
پارسا دران مسجد گذر کرد واز آنحضرت گفت که تکلیف سرما بسیار
میکشید و گذر آفتاب هم درین مقام نیست و هجوم نزله این قدر
خوف آنست که بیمارے رو نماید مناسب است که استعمال ناس
تنباکو دارند تا ریزش مواد شده باشد آنحضرت فرمود تیسر آن درین
ویرانه دشوار است آخر ازین تقید هم تکلیف دگر پیش آمدنی است
آن مرد رو پیش ناسدان خود پیش نهاد و گفت و بالفعل تا زمانیکه درین
ناسدان ناس است استعمال کنند بخاطر وی آنحضرت برگرفت و استعمال
کرد نفع تمام یافت چون اندکے باقی ماند باز کسی آمد و ناس نذر آورد
ازان زمان عادت گرفت و ما را نیز بعادت وی ارشاد فرمود و وقت
آخر وصیت کرد بر عدم ترک و فرمود که این یادگار ما است لازم گیرد
تا سه سال دران مسجد بریاضت گذرانید و هم میفرمود در ذکر ریاضت
وی رمز که چون قصد اربعین فرمودے یکمشت نخود در حجره همراه گرفتے
و بعد اتمام اربعین گاه نصف مشت گاه کم و زیاده باقی ماندے
که خلق ازان تبرک میکردند و صوم طی بیشتر داشتے و زور خلقی باین ریاضت
انقدر داشت که از دو انگشت سبوی کلان بگرفتے و بر داشتے و بر
سر آب ریختے و در عرصهٔ اربعین عمر شریف از هفتاد کم نبود و اکثر ایام

شبها بیدار داشتے مگر شبهای بیماری و در ابتدای توکل بریک کلیم سه سال بسر کردی تا دوازده ساله برین منوال سپری شد و در هر هفته دو یکبار فاقه پیش آمدن از لوازم شان فقر آنحضرت بود اطفال که تاب گرسنگی نه آوردند کاربرداران خانه دیگ بر دیگدان می نهادند و هیزم آتش میزدند چون طفلان اضطراب میکردند تسلی بآن دیگ تهی فرمودے و باین حیله او را بر بستر خواب راحت بخشیدی و گاه بودی یکمشت برنج اگر بے رنج بدست آمدی سائیده در آب انداختی و جوش دادی و بگرسنگان غیر مکلف به بهانه شیر گاو سیر خورانیدی تا شب بتسکین گذرد مولف کتاب میگوید که مدت دراز در فقر ظاهر گذشت تا آنکه به یمن قدوم حضرت شیخ العالمین و به برکت وجود پاک شان در ابتدای سال فتحباب ظاهر هم رونمود و حق تعالی جمعیت ظاهر و باطن مجتمع فرمود چنانچه تفصیل آن در ذکر حضرت شیخ العالمین رض گفته آید ان شاء الله تعالی نقل است میفرمود شاه خدابخش قدس سره که یکبار فاقه دو روز و شب افتاده که بصغیر و کبیر قوتی نرسید شاه محمد نور الحق قدس سره که ابن الابن آنحضرت رض بود در حالت ضعف بخواب رفت دید رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم راطعامی مکلف پلاو وغیره باو عطا فرمود و همچنان در خواب میخورد که همدران وقت از شهر عظیم آباد چند خان پلاو رسید آنحضرت بکسی ارشاد کرد تا خانقاه و دیگر کسان را تقسیم کند اما ابتدا از فرزندان وی رض نماید چون شاه

مذکور را بیدار کردند که ماحضر تناول فرمایند از خواب پس غضبناک
بیدار شد که چرا بیدار کردی و از دولت بی بدل دور انداختی که من
بجمال جهان آرای صلی الله علیه وآله وسلم مشرف بودم و مورد بذل
وعطای گرامی بودم آنحضرت رض شنیده تبسم فرمود و گفت اکنون که
طعام حاضر است بخورید باز خواهید خسپید نقل است میفرمود
حضرت شیخ العالمین رض روزی ذکر آرایش مقابر در میان آمد
آنحضرت رض فرمود که قبر ما از سنگ و خشت نسازی میترسم
که بر قبر آرایش ظاهری شود و باطن خراب اگر صاحبدلی گذر کند
حال باطن مرا نفرین کند و اگر باطن ما آباد است ویرانی ظاهر سبب
خجلت از اهل دلان نخواهد شد عرض کردیم در آرایش ظاهری
و بربادی ظاهری اولیا را به نسبت درجات ولایت نفعی یا نقصانی
است یا ازین هردو بالاتراند فرمود نه نفع دارد نه ضرر باز بعرض بردیم
که چون چنین است درستگی قبر شریف برای پس ماندگان داشته
شود سکوت ورزیدند بعد چند زمان از حضور پر نور رسول کریم
صلی الله علیه وآله وسلم بآنحضرت ارشاد گردید و بشارت رسید
هر که روز جمعه با شما مصافحه کند یا پابوس نماید یا بر قبر شما بوسه دهد
مغفور است بعد چندے بشارت هر روز ماه بلا تعین وقت
یافتند ما را طلب فرمود ارشاد کردند که چون عنایت نبوی صلی الله
علیه وسلم به نظر انتفاع خلق ازین عمل خاص مبذول حال ما است گو

اراازان فائده باشد یا نه باشد اما اندراس قبر مانع نفع است
وخلاف مرضی نبوی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بنابر اصلح می نماید کہ
نشان قبر باقی ماند درین امر ہر چہ مناسب وقت برای آن فرزند
ستیقن گردد بعمل آورده باشند چون اجازت و رخصت یافتم بعد
انتقال شریف مزار انور را بلند کرده گچ اندود ساختم و سنگ و خشت
هم نداشتم کہ ناگوار خاطر حضرت بود رضہ مولف کتاب میگوید کہ عنایات
نبوی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم را بر آنحضرت نہایتے نہ بود و در اسلاف
هم کمتر اولیا را چنین دولت دست داده یکی از انہا آن بود کہ بخط
مبارک دست خاص آنحضرت رضی اللہ عنہ در بیاض و خطایف بکمال
اختصار بکنارۂ حاشیہ کہ ہر کسی را بان نظر نہ افتد مرقوم بود باین
عبارت شب تاریخ ششم ربیع الاول ۸۷۱ ہجری حضرت رسول
صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم باین العقر الناس خطاب کرده فرمودند بخشیدیم
ترا و فرزندان ترا و مریدان و احباء ترا و برعایت خاطر شما ہمہ ہا
را بخشیدم انتہی ماخوذ آن نبشتہ را در ان بیاض دیده ام و مثل
این عنایت در رسالہ قبریہ سید اشرف جہانگیر قدس سره کہ بہ
حال شان مبذول شده بود مرقوم است اہی اشرف بخشیدم
ترا و فرزندان ترا صالح و طالح را و مریدان ترا ہم صادق را و ہم
کاذب را دیگر در احوال بزرگے ندیده ام واللہ اعلم بحقیقۃ الحال
ذلك فضل اللہ یوتیہ من یشاء نقل ہست بعد انتقال

آنحضرت رض مولوی شاہ ابو تراب دامت برکاتہ را کہ بعد انقضای دو
سال کامل از سنین رحلت آنحضرت رض از وجود با جود خود خانہ عرش آستانہ
شیخ العالمین رض را رشک صد بہشت ساختہ بودند و ہنوز عمر شریف
از حساب شہور نگذشتہ بود مرضی سخت در چشم ظاہر شان عارض شدہ
کہ بیکار محض گردید حضرت شیخ العالمین رض را از غایت شغف تاب اصطبار
نماند در کنار گرفتہ بر مزار شریف حضرت تاج العارفین رض بردند
و عرض کردند کہ مارا فرزند نابینا خوش نمی آید و خدمت کوران
نتوانم کرد و ہمانجا ایشان را گذاشتند وقت نماز ظہر بود کہ این
ماجرا بوقوع آمدہ بود بعد نماز عصر کہ برای فاتحہ بر مزار شریف تشریف
بردند فرزند ارجمند خود را بینا و ہر دو چشم درست دیدند باز در کنار گرفتہ
بر مکان آوردند این حکایت ہم از شیخ العالمین رض و از شاہ خدا بخش و
شاہ محمد کریم و شاہ شمس الدین و دیگر اکابر بسیار شنیدہ ام نقل است
کہ مردی قوم دون تیرہ فروش بود پسر عزیز وی فوت کردہ چون
ایام انتقال آنحضرت رض روزی چند گذشتہ بود و آن مرد در عقیدت
یکتای زمانہ بود از کمال ناشکیبائی و بیقراری کہ ہوش بر جا
نداشت لاش پسر بر دوش گرفتہ بر مزار شریف آنحضرت رض آورد
و زار زار بگریست و گفت یا دستگیر ہر درماندہ فرزندم را زندہ
کن یا مارا ہم اینک ہلاک کن کہ تاب مفارقت فرزند ندارم ہمان
بہ کہ ہر دو لاش بایکدگر مدفون شوند و رنہ ممکن نیست کہ لاش پسر

من پیش نظر ما مدفون شود و ما زنده مانیم و هرگز از در شما برنخیزم تا درین دو کار یک کار مقرر فرمایند لاش پسر پیش نظر نهاده همچنین کلام میکرد و هر چه در دل داشت بی محابا بر زبان می آورد و خویشان و برادران وی بر فرط غم محمول کرده به نصایح و صبر تسکین میدادند و میخواستند که لاش پسر وی گرفته دفن سازند اما آن مغموم از خود رفته بهوش نمی آمد و لاش را نمیگذاشت هنوز هفت و هشت ساعت بخوبی نه گذشته بود که حق تعالی بوسیلهٔ آنحضرت رض رحم آورده پسرش را عمر تازه بخشید تا آنکه آن غمزده همچنانکه مغموم آمده بود دلشاد با پسر خود رفت و هر کسے از حاضران و سامعان ازین ماجرای شگرف حیرتے بود شیخ العالمین رح و هم شاه خدابخش قدس سره میفرمودند که عنایت حضرت تاج العارفین بر هر کهه و مه برابر است و قوت تصرف ایشان چون قوت اولیاء سلف بود و بیشتر این حکایت سراپا عنایت بیان میفرمودند نقل است شیخ العالمین رض میفرمود که اهلخانهٔ قاضی شاه عالم را بیماری صعب آمد در رفته رفته نوبت بیاس رسید و سبب اضطراب و اضطرار احباب گردید شب بخواب دیدم آنحضرت رض را فرمود نیاز من کباب خصی و نان کنند صحت خواهد شد لیکن خصی فربه باشد مارا خیال آمد که خصی فربه از کجا آید در جواب این خطره ارشاد فرمود که یک خصی بسیار فربه از ملک قاضی در مکانش هست و حال آنکه ما را از ان خبر نبود قاضی مذکور را طلب کردم و خواب خود بیان نمودم گفت راست

است یک خسی فربه از آن خاص ما است رفته فی الفور ادای
نیاز کرد و در نه ماه روز بیماری را تنزل آمد و تا فیوماً صحت رو مینمود
تا آنکه صحت کلی دست داد و تا این زمان نیاز کباب و نان برای
حل مشکلات و بر آمد حاجات و دفع امراض مروج است خصوصاً
در دار السلطنت دہلی در محلہ کٹرہ کی فراشخانہ خانہ بخانہ مروج و مشہور
است و ہم برای حاجات و فتح باب کار ریوڑی کا فوری یکصد و
و پنجاہ عدد یا صرف پنجاہ عدد نیاز آنحضرت مجرب است و نیز نان
خستہ دار شیرین کہ شیرینی در وی زیادہ باشد از سہ عدد کم نباشد و
زیادہ را تعیین نیست یا بارگاہ حضرات شیرین نیاز سہ بزرگ یکی
حضرت ایشان دیگر پیر طریقت ایشان حضرت مولانا محمد وارث
رسولنما سوم پیر بیعت ایشان محبوب رب العالمین خواجہ عماد الدین
قلندر قدس سرہ اللہ تعالی اسرارہم بطور فاتحہ سہ منی شرف بو علی قلندر در
بر آمد حاجت بس سریع الاثر است نقل است مولوی عبد الغنی
علیہ الرحمۃ کہ مفتی ضلع بردوان بودند در ایامی رخصت یافتہ بوطن
یعنی قصبہ پھلواری آمدہ بودند و از انجا کہ از دریا بس خوفناک می بودند
تا وسع بسبیل دریا آمد و رفت وطن نمیکردند روزی بضرورت صلاح
خلاف مزاج بہ تجویز بعضی احباب اختیار افتاد بر مزار شریف آنحضرت
رض رفتہ فاتحہ خواندہ استمداد و اعانت بصد الحاح عرض داشتند و فرزند
ارجمند خود را مولوی نثار علی نام ہمراہ گرفتہ بر کنارہ دریا رسیدند

اما حواس از ترس جان درست نبود و هوش بر جا نه و اندی
طلاطم که بود زیاده تر باعث پراگندگی خاطر شد میفرمودند که
چار و ناچار سوار کشتی شدم و از نهایت خوف استغاثه با آنحضرت
کردم هنوز چهارم حصه یک کروه کشتی نرفته بود و ما همچنان اغثنی یا
تاج العارفین رح وادر کنی ورد زبان داشتم که یک ناگاه برای العین
آنحضرت را بر کناره دریا دیدم که قدم بقدم برابر کشتی میروند و از
انگشت اشاره بسوی دریا و کشتی میفرمودند گویا کشتی را براشاره
روانه میکردند و هوا فی الفور فرونشست و دریا ساکن شد و بسوی ما
نگاهی فرموده با اندک خشونت تادیب کردند که اضطراب بیست
به همین طور تا دوازده کروه برکناره دریا همراه کشتی قدم بقدم میرفتند
چون روز آخر شد از نظر ما غایب شدند باز از ان روز گاهی
تا رسیدن منزل مقصود باد مخالف و طلاطم رونه نمود نقل است
غالب که در سال یکهزار و صد و چهل و یک یا چهل و دو بهجری شخصی قوم کایسته
یعنی از اهل قلم پا حال تباه روزگار رسیا از افلاس پناه بر در حضرت
مخدوم الملک مخدوم شرف الدین بهاری رضی الله عنه آورده و در
چله آنحضرت که واقع کوه راجگیر و مشهور و معروف و زیارت گاه عالم
است و اقامت بهر حاجت در انمقام اکسیر اعظم است در حل
مشکلات بظاهر کنجی است و گوشه اما بباطن گنجی است از روای
حاجات بس جائی دلچسپ و در تفریح خواطر تنگ دلان از وسعت

آباد دنیا دلفزا تر تفصیلش درین مختصر نگنجد ہر سه یکم وران مقام سید
دید انچه دید و یافت انچه یافت ده ماه کامل اقامت کرده فی الجمله
سرمایه که داشت صرف قوت خود کرده ایام سرما و گرما وحیدی از ایام
برشکال بآن صعوبت که داشت بسر کرد هر چند اقارب و احباب آمده
پهلواری و مجیبی وی میکوشیدند دا از سر در پی پندش میدادند
که عنایت مخدوم مخصوص مکانی نیست وسعی در هر باب از واجبات
است حالا بتلاش روزگار پای طلب باید کشاد تا ثمره عنایت
مخدوم بظهور آید قبول نکرده جواب داد که تا از جای منوی
طلب ما نه آید ازینجا برنخیزم ؎ دست از طلب ندارم تا کام
من بر آید ٭ یا تن رسد بجانان یا جان ز تن بر آید ٭ آخر الامر شبی
مخدوم را بخواب دید که میفرماید برو در قصبه پهلواری بر مزار مخدوم
شاه محمد مجیب الله قادری که کار تو وابسته نگاه لطف اوست
چون بیدار شد در دل اندیشید که باوجود قضای حاجات جهانی
مارا بحیله نامراد از در خود میرانند مگر بخت سیاه ما کار ما تباه ساخت
همان به که برنخیزم و هم اینجا میرم و برین عزم کمر همت استوار بست
و مرگ را منتظر نشست بار دیگر بعد چند روز باز مخدوم را بخواب
بر سر عتاب دید که ایام شدت برشکال است و آب و هوای کوه
هر ساعت اثری دگر دارد و مرضی دگر پیدا میکند که تاب تحمل آن
نداری برگفته ما نمیروی مگر هلاک خود میخواهی آینده ترا اختیار است

صبح کہ بیدار گردید ناچار فسخ عزیمت سابقہ کردہ رخت سفر بربست
و بعد طی منازل سہ روزہ در قصبۂ مذکور بر مزار شریف حضرت تاج العارفین
رضؓ رسید و در حجرۂ گلی کہ پائین مزار بود از اندک فاصلہ وحالا مسمار
شد سکونت ورزید تا زمانیکہ سرمایہ داشت قوت خود ساخت
چون اندکی ازان ماندہ بود کہ اضطراب سخت او را درگرفت مواجہ
مزار شریف نشستہ بود کہ دفعۃً برای العین از آنحضرت مشرف شد و بشارت
حصول مقصود یافت فرمود برو بوطن خود کار تو شد اما باندک اعراض
عرض کرد ظاهرا اسلوب کار بنظر نمی آید چون روم جوابی حکم نشد لیکن
ازانروز کہ هر وقت کہ بمواجہ مزار شریف می نشست مشرف میشد
بعد روزی چند کسی از خانہ اش آمد و مکاتیب سراپا منت و الحاح
از زن و فرزند وی آورد کہ اکنون عزیمت وطن کند نرفت و جواب داد
کہ تا بہ مطلب نرسم نمیروم گو خانہ برباد شود و این مولف کتاب و دیگر
دوستان نیز وی را بسیار ترغیب وطن دادیم کہ چون حکم قضا توام
آنحضرت برفتن وطن یافتی و بشارت کار از زبان حق بیان بے
وساطہ دیگرے شنیدی همان بہ کہ رخصت شوی جواب داد تا وقتیکہ
مهاراجہ متر جیت سنگہ پروانہ بطلب مانی فرسید و مخالف ما کہ
عزیز او ست معزول نمیشو نمیروم کہ آنکس ناحق مارا بی روزگار کردہ
و ملک و معاش مارا بغصب گرفتہ مادامیکہ انتقام نگیرم از اینجا بر نخیزم
کسانیکہ از وطن وے آمدہ بودند مایوس بازگشتند بعد چند روز بار

بوساطت بزرگی از تاج العارفین رض مژده حصول مقصود یافت گفت مارا باد رهی آید نخواهم رفت وپرسید که امروز سخن بوساطت شماست وآنحضرت سکوت محض دارند وسابق هم که وعده کار ما فرموده بودند باندک اعراض فرموده بودند سبب وساطت و اعراض چیست آن بزرگ فرمود کفر تو مانع تخاطب و سبب اعراض است بمقتضای اهل الغرض مجنون بی تامل عرض کرده اگر چنین است توبه کردم و براستی ایمان آوردم فی الفور آنحضرت را متوجه حال خود یافت بی وساطت تلقین ایمان فرموده باز از انزوی مطلق اعراض ننمود و بابرام بشارت کار وی داد با اینهمه آن افسرده خاطر را تسکین دل خسته نشد اعتماد برین بشارتها نا کرده همت بران گماشت که یکبارگی ترک اکل و شرب نموده بست و شش روز بی آب و دانه بروی گذشت که قطرهٔ آبی و دانهٔ گندمی بحلق او نرسید رنگ رو زرد شد و از خلو معده و امتلای ریح در دشکم بشدت استیلا یافت هر چند ما همه مردمان وزائران روضهٔ انور از در پند بوی پیوستیم چون همت مردانه داشت پای پند کمند بند ما نشد و اسیر دام نگردید روز دیگر مواجه مزار شریف نشسته بود آنحضرت را لبس بر سر عتاب دید فرمود این چه حرکت است از ترک آب و دانه چه سود یافتی حمق و جهل شعار خود ساختهٔ برو و چیزی بخور عرض کرد که کار ما و البستهٔ عنایت حضور است ع کشود کار دو عالم بیک اشارهٔ تست + باز این قدر توقف است

چگونه خور و نوش کنم زیاده تر عتاب فرمودند که مگر از ین کار بی سود زیان جانی و بدنی اندیشیده بارها بتو گفتم که کار تو انجام یافت باور میکنی این بیچاره که از زیاری بخت بس مایوس بود و عامی محض که از پایهٔ خاصان دور افتاده بود عرض کرد که اگر حضرت بسوگند فرمایند البته باور میکنم آنحضرت بمقتضای رحمت و شفقت بجاهت فرمود که کار تو کردم هرگز دران ریب نیست و مکرر همان فرمودند چون اطمینان کلی یافت عرض کرد چیزی الحال که قوت خود میدارم فرمود در خانقاه مسافران و طالبان را نخود تقسیم میشود برو و بگیر آنمرد باهمت بخانقاه شریف آمد و نخود گرفت و خورد هرگز خللی در هضم نکرد با وجود خامی هضم صافی شد ورنه هر کسی را الیقین بود که در فاقه بست و شش روز این غذای ثقیل خلل عظیم خواهد کرد باز حکم شد که زود بوطن خود برو چون رخصت یافت بمجرد رسیدن بوطن در هفتم پروانه راجه مذکور بطلب رسید شادان و خندان رفت و ... معزول شد و بجایش این را مقرر کردند و روز بروز قرب منزلت یافت ... تر میشد بعد چند ماه لشکر گذاری بدر عالم پناه آنحضرت با تحفه چند ... مرفع الحال آمده نیازها ادا کرده و هم دران هنگام که بر جاده همت نشسته بود احوال هر روزه بمایان میگفت روزی پرسید که بزرگی نوجوان با چنین صورت ولباس اکثر حاضر مجلس شریف آنحضرت رضه دیدم و عرض و معروض خلق و جواب کارها بوساطت اوشان یافتم و کمال مورد عنایت و مقرب هستند و هم برعیب کفر ما را اوشان

اطلاع فرمودند که سبت شکل و شمایل که بیان کرده بود بلا فرق شکل و شمایل مولوی علی حسن مرحوم بود که ابن الابن حضرت شیخ العالمین رض اند و مزار شان هم بر چبوتره مزار شریف تاج العارفین رض واقع است جانب پایین مشرقی و تفصیل حال شان در ذکر فرزندان آنحضرت گفته آید انشاء الله این قصه عجیب در سال یکهزار و دو صد و چهل و یک بوده و کارخانه تالاب باغ مجیبی در پیش بوده که هنوز از کندن فراغت نشده بود و نشست ما همه دوستان در انجا می بود و پند دادن بآن هر دو بلند همت و ترغیب کردن باکل و شرب وی را شریک اند کرده بودیم نقل است چون شاه خدا بخش قدس سره رخت سفر شهر دهلی بربستے معمول چنین بود که دو یکروز قبل بر مزار شریف حضرت تاج العارفین رض رفته گلهای خوشبو که خشک شده یافتے برگرفتے و جمع ساختی و حبوب ازوی درست فرمودی و همراه بردی و در شهر دهلی هر مریضی که بوی رجوع آوردی نه ملاحظه خاطر کردی نه تشخیص مرض نمودی بے تامل هفت عدد حب دادی نا گاه بود که کسی را احتیاج هفت عدد دیگر باشد تا آنکه حبوب ایشان در صحت بیمار اشتهار یافت بعضی از دوستان اطبا و غیر اطبا بے آرزوی تمام طالب آن شدند ایشان که هر د صاف گو و خدا شناس بودند هرگز اخفا نفرمودند و گفتند که گلهای خشک خوشبو از مزار تاج العارفین بهمین نیت برگرفتم و حبها ساختم شما یان را نیز درین باب اختیار است

گلهای مزار شریف بیارید و به بیماران دهید و همچنانکه در گل تخصیص نیست
هر جنس خوشبو که باشد بر مزار می نهند در مرض هم تخصیص نیست بهر مرضی که باشد و در همه مرض نافع
است نقل است مولوی بدیع الزمان علیه الرحمه را که خدمت منصفی شهر بهار میداشتند زنی را
برای خدمت و آرام تن بزنی گرفته بودند او را از مدت دراز خلل دیو و
پری بود که ایشان از این حال خبر نداشتند چون اندکی اثری از آن
ظاهر شد دیدند که لبس شدید معلوم میشود در حجاب لفایسته و طلسم کردند
سود مند نه آمد یکروز به روز سر زنش وی در تزاید بود پس از چند ایام
که اتفاق آمدن وطن افتاد بر مزار شریف آنحضرت رفته فاتحه میخواندند
خطره ایشان را در گرفت که چون باز بر سر کار خود روم باری گلهای
مزار بگیرم و برفته در گلوی آن تعویذ کنم بعد انقضای ایام رخصت
بر مزار شریف حاضر آمده فاتحه خواندند و عرض کردند که بار از تبرک مزار
بجهت حفظ و صحت آسیب زده گلی برم امیدوار لطف و عنایتم چون
بشهر بهار رسیدند حسب نیت آن گلها را تعویذ گلوی بیمار کردند میگفتند
که باز از آن وقت که سالها سال گذشته گاهی اثری از آن خبیث
پیدا نه شد و از همین جنس است حکایت مرید شاه خدا بخش قدس
گفته که از دماغ بد ایشان کو رنجش شده بود از مجاورت مزار
شریف وی رشد در چند روز صحت کلی یافت چنانچه به تفصیل در ذکر
احوال شاه خدا بخش قدس سره گفته آید انشاء الله تعالی نقل است
مولوی ... علی غازیپوری را در هنگام روزگار سر رشته داری

فوجداری اشهر عظیم آباد مخمصه عظیم پیش آمد و یقین بی عزتی و رسوائی
بود و هر کسی میگفت که فردا از وی حال خالی نیست بسبب ثبوت جرم
سخت و بد مزاجی و فرنگی حاکم وقت یا تشهیر بفضیحت ایشان است یا فرزند
ایشان مولوی فخر الدین و معاندان ایشان بس چیره و دلیر شدند
مولوی از خوف آبرو ریزی جان در تن نداشت قریب نصف شب
بخت خوابیدهٔ وی بیدار شد و دولت یار گردید که بر هنمونی عقل و فرست
همانوقت بقصبهٔ ناجیه حضرت پهلواری صانها الله تعالی عن الآفات والاشرار
در خانقاه آنحضرت رض رسیدند شب که دیر گذشته بود کسی را نیافتند
بر مزار شریف رفتند و بعد فاتحه عرض کردند که ما درین اضطرار بر
درحاجت شیخ العالمین رض آمدیم در خلوت مسند دست و وسیلهٔ عرض
محتاجان و مشکل افتادگان جناب مولوی شاه ابو الحسن دامت
برکاته هم بآرامگاه تشریف بردند و رتبه تا شیخ العالمین بذریعهٔ
شان میرسیدم و عرض حال میکردم و کار خود میگرفتم اکنون هم بمزار شریف
مضطربانه آمدیم و وسیلهٔ بجز آن نداریم که نبیرهٔ آن کسیم که اول فرود گاه
آنحضرت در شهر بنارس مکان وی بود و هر روز از انجا بحضور اقدس مولانا
محمد وارث رسولنما رضی الله عنه بهر سبق حاضر میشدند و نیز با آن کس
که نبیره وی هستیم آنحضرت دستاره بدل بودند و نهایت ربط و دوستی
با خود ها داشتند حالا نوبت بر آبرو آمده و درین شهر غریب فرد الپسر ویدن
را بر روی اغیار ذلت پیش آمدنی است و خفت و سبکی بر داشتنی

اگر وسیله ما را قبول فرمائی و بر دیدۂ گریانم و دل حیرانم رحمی نمائے
ازین ورطۂ ہلاک جان بسلامت میبریم یکبار ہمچنان چشم کشاد کہ
التجا میکرد دید آنحضرت را برای العین فرمود غم مخورید و فکر مکن بار ایشان
اضطراب کردند بسیار تسلی فرمود و بر فتح ابرام نمود باز عرض کردند کہ
بحضرت شیخ العالمین سعی ما کرده شود کہ نظر عنایت بر من بنده شهر غریب
مبذول دارند ارشاد کردند بغیر سعی او ایشان تماتر متوجہ حال شما می باشند
حاجت بسفارش نیست چون تسکین خاطر خود یافتند رخصت شده
روانہ شہر مذکور شدند صبح کہ مقدمہ در عدالت پیش گردید بے گواه
ہمہ سخن ایشان آنفرنگی منظور میکرد و گواه مدعی را تکذیب می نمود تا
آنکہ ہیچ قصوری بہ نسبت ایشان یا نسبت فرزندان ایشان مولوی
فخر الدین ثابت نشد و باعزت و حرمت ازین بلا نجات بخیر و خوبی یافتند
ہر کسیکہ در آنوقت حاضر محکمہ بود بحیرت افتاده بود کہ این چنین مقدمہ ثابت
و حاکم بر سر عداوت و یکبار انقلاب حقیقت گردید کہ چیزے
ثابت نشد و حاکم موافق گردید چون برای شکرگذاری حاضر شدند سبب
مہربانی حاکم و فتح مقدمہ مفصل بیان کردند کہ ہمہ از عنایت حضرت
تاج العارفین بوده و از آن روز بس عقیدت کامل داشتند و ہمچنین ذکر نمود
شیخ العالمین خود در ذکر وفات آنحضرت رضی اللہ عنہ و ہم از
زبان ارشاد بیان سند العرفا سعید العلما ر دامت برکاتہ شنیدیم
کہ چون عمر شریف آنحضرت رضی اللہ عنہ بہ نود و سہ سال رسید مرض موت لاحق

شد کہ صحت ازان ممکن نبود تا ریخ بستم شہر جمادی الثانی روز شنبہ سال یکہزار و یکصد و نود و یک از ہجرت نبوی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم مطابق ہفتم ماہ ساون ماہ ہندی سال یکہزار و یکصد و ہشتاد و چہار فصلی قریب نصف النہار شاہ نور الحق علیہ الرحمہ از بہت بخواندن سورہ یٰس رسیدہ چند بار بآواز بلند خواندہ سورہ قرآن شروع کردند حضرت را با ستماع آیات وحی وعیدی بود کہ دست مبارک بر زانو میزد و چشم حق بین از ما سوی اللہ بند داشت و سر انور را حرکتے بود خفیف وابستگان دامن دولت را از فرط گریہ طوفانی در نظر و از صدائے وا فرقتاہ وا مصیبتاہ شور قیامت بر سر حضرت شیخ العالمین کہ جانب پائین در مواجہ شریف ایستادہ بودند و چشم در بار را رشک ابر دریا بار کردہ بودند تا گاہ آواز گریہ جناب ایشان بسمع مبارک وی رضی اللہ عنہ رسید چشم عنایت بکشاد و بعین لطف دو سہ بار بسوی حضرت ایشان تا دیر نگاہ دوختہ داشت و تکمیل از جمالی طریقہ اویسیہ وا رثیہ کنانید تا آنکہ وقت انتقال بسوی خلوت کدہ قدس رسید و وصال حبیب با محبوب صورتی بست قریب شد کہ حجاب جسمانی از میان برخیزد نفس شوریدہ آمدن گرفت چون نوبت خواندن شاہ مذکور بآیت کریمہ نحن اقرب الیہ من حبل الورید رسید جان بجان آفرین سپرد و بمقصود اصلی و محبوب حقیقی شتافت انا للہ وانا الیہ راجعون ورد زبان خاص و عام گردید و ہم میفرمود شیخ العالمین رض

وشاه محمد کریم وشاه شمس الدین قدس سرہما ودیگر اکابر حاضر بودند آن
وقت که وقت انتقال یکزانو ایستاده بود ویک پا دراز همبرین نمط
ماند چون برای غسل بیرون آمدند حیرت یکه بهرکه و مه دست داد
که پای مبارک سخت شده امکان درازی وراستی ندارد غسل وکفن
چسان باید داد درین میان شاه محمد کریم باواز بلند گریه کنان گفتند یا
ولی الله پا دراز کن که غسل دهم فی الفور دراز کردند که غسل میتوان
داده شد در باغ شیخ العالمین رہ دفن کردند وچبوتره وسیع ارسته شد
که بیشتر مجالس صوفیه وسماع همانجا میشود بس جائی است دلچسپ
وبرامدجا جات از مزار شریف بیشتر واکثر وقبر شریف اهلخانه وی
هم پهلوی مزار شریف واقع است ویک قبر پائین مشرقی است قبر
علی حسن مرحوم لخت جگر جناب مستطاب مولوی شاه ابوالحسن صاحب
دام فیوضه علینا مدظله العالی نسب شریف جعفری الزینبی است از اولاد
محمد بن عبدالله بن جعفر طیار زوج زینب بنت فاطمه بنت رسول الله
صلی الله علیه واله وسلم تنبیه اهل هوا وبدعت را وهم بعضی متاخرین
اهل سنت وجماعت برخلاف جمهور متقدمین ومتاخرین اصحاب دین
وارباب یقین صاحب السنت والجماعت اتفاق دارند بر قطع
نسل عبدالله بن جعفر از بطن زینب بنت فاطمه علیهم التحیات
چنانچه از کلام شیخ عبدالحق دهلوی در مدارج النبوت نیز مستفهم است
بلکه ظاهر توان گفت وحال آنکه جمهور قدما ومتاخرین تواریخ خود را

از احوال عبداللہ بن جعفر و محمد بن عبداللہ و اولاد بای ایشان مفصل
مزین کردہ اند از انجملہ سید اشرف جہانگیر قدس سرہ در کتاب خود مسمی
بشرف الانساب بآن تفصیل و اطناب تصحیح فرمودہ کہ ما فوق آن ممکن
نباشد و بابی علیحدہ در ذکر اولاد عبداللہ بن جعفر از بطن زینب بنت
فاطمہ نوشتہ وگروہ وآنانکہ در کربلا با امام حسین علیہ السلام شہید شدند
وآنانکہ معقبات اند وآنانکہ از بطن دیگر اند بتوضیح وتصریح بیان فرمودہ
ونوشتہ کہ در شہر بغداد و فلان جا و فلانجا بسیار و بکثرت اند و مشہور
اند و ماخوذ دران دیار ملاقات آنہا کردہ ایم وہم آن باب را معنون
باین عبارت فرمودہ الشرف الثامن فی اولاد جعفر طیار ہر کرا
منظور باشد بہ بیند آن مبسوطات را انتہی مادہ تاریخ آنحضرت
بسیار از اہل طبعان و طبع موزونان فکر کردہ اند بعضی از انہا از تعمیہ
و غیر تعمیہ نوشتہ می آید لا نظیر آفتاب بہشت شفیع خلق ابر داللہ مضعہ
تعمیہ از سر اعتقاد یحیی گفت * رفت نزد نبی رسولنا * وخطاب ملکہ اند
عنایت بی غایت ختم رسالت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم واز جناب ائمہ
ودیگر ارکان دین رضی اللہ عنہم عطا گردیدہ وسبب افتخار بین الاولیا
شدہ ہر قدر کہ دستیاب شدہ بقید قلم می آریم تا ہر کسیکہ مطالعہ کند قرب
مقام آن حضرت را بقدر حوصلہ فہم کند و باقی احوال تصرفات وسبب
بیعت بر دست خواجہ عماد الدین قلندر رضو در ذکر بابہ ایں و حضرت خواجہ
گفتہ آید انشاء اللہ تعالی ویک کرامت بر مزار شریف ظاہر و باہر است

که سایه گنبدی یا درختی ندارد امام مزار مبارک در ایام گرما همچنان خصوصًا
بالین به نسبت پائین غنک تر می باشد وچبوتره بمرتبه گرم که کف پا متحمل
آن نیست خطابات آنحضرت رض مجیب دعوت المضطرین قطب عالم
قطب الاولیاء تاج العارفین قطب فارس فرد الاحباب شیخ الزمان
آفتاب طریقت سلطان خلیفة الرسول نایب رسول الله شاه بازی
انت انی محبوب رسول الله والی هند محی الدین العرب والعجم والی
شاه جهان آباد وپهلواری اوتاد غوث الرجلین و قدشیخ الکاملین
شیخ قطب الواصلین اشرف جهان قطب الهند هادی وقت خادم
رسول الله مشهور هردو جهان کامل مکمل مخدوم میان مجیب الله
شاه مجیب الله مخدوم شاه مجیب الله صدر الدین ابدال قطب الدین
ابدال محمد محی الدین مجدالدین عابد خلیل مسلم خلیل رحمة للناس محسن
ابو المحسنین ابو المحفوظ ابو قطب الاقطاب محبوب السبحانی مقیم رس
الاوتاد امام المتقین محمد حافظ حافظ دین ومقامات قرة العین نعم حشیم
فرزند اعلی نور شاه جهان آباد روشن هردو جهان باید دانست
که از صدر الدین ابدال تا آخر همه خطاب حضرت مولانا رض بود که یکبار
دفعتًا جناب ایشان را عطا فرموده شد واین امر مثبتی است بر حکایتی
که مجاز باظهار وی نیستم +

ذکر یاران کاملین حضرت تاج العارفین مخدوم شاه محمد

مجیب اللہ القادری فلواری البہاری وطناً جعفری الزینبی نسباً رضی اللہ تعالی عنہ حضرت شاہ غلام نقشبند قدس اللہ سرہ

فرزند ارجمند محبوب رب العالمین خواجہ عماد الدین قلندر اند رضی اللہ عنہ شیخ العالم میفرمود کہ حضرت خواجہ را شبی از شبہا ی ریاضت خواب ربودہ خواجہ بہاء الدین نقشبند رضی اللہ را دید کہ بوجود فرزند صالح بشارت دادند بعد چندی فرزندی بوجود آمد و بعد مدہ قلیل رخت سفر آخرت ازین جہان فانی بربست غبار غم وگرد الم دامن دل آنحضرت را درگرفت تا آنکہ اثر کدورت بر چہرۂ الانور نمایان بود کہ چہ دیدیم و چہ پیش آمد بکشف اسرار باز رجوع بجناب خواجۂ بزرگ نمودند خواجہ فرمود کہ آن موعود دیگر است کہ اکنون بوجود آید صاحب حیات و ولی خدا است از اولیای متصرفین باید کہ ویرا ہمنام من کنید نہ آن وعدہ این طفل تیز روندہ مقصود بود کہ خلف وعدہ پیش آمد چون جناب ایشان از وجود سراپا بہبود جہان را منور کردند حضرت خواجہ بملاحظہ ادب و پاس امر خواجۂ بزرگ غلام نقشبند نام نہادند آثار ولایت از جبین مہر آگین شان لامع و لائح بود قضا کار از مشیت ازلی و تقدیر لم یزلی در خوردسالی کہ ہنوز نوبت بمکتب نرسیدہ بود سپہر بی مہر داغ یتیمی بر دل شان نہادہ و چہرہ رشک مہر و ماہ را از گرد و غبار غم بی پدری

تیره و مکدر ساخت حضرت تاج العارفین در کنار شفقت پرورش
فرمود و آنقدر مرحمت نمود که غم پدر را در دل جا نماند و به تربیت و تعلیم
علوم ظاهری و باطنی تمامتر اهتمام فرمود و منت کسی درین کار بر سر
ایشان ننهاد و در اندک زمانه از تحصیل علوم ظاهری و کسب معارف
باطنی فراغتی دست داد و از هم سبقان گوی سبقت در میدان
معرفت ربودند و بر سجادهٔ پدر بزرگوار خود نشستند و بهدایت خاص
و عام مجاز گردیدند و هم آنحضرت رح بعد تربیت ایشان از العلاقهٔ دامادی
خود گرفته دو دختر آنحضرت در حبالهٔ ایشان آمده بودند ازین جهت
ایشان را اگر ذی النورین این خاندان گویند سزاوار است نقل
است میفرمود شیخ العالمین رح که چون شاه غلام نقشبند قدس سره
بعمر شست و بر خاست رسیدند روزی حضرت خواجه بحضرت تاج العارفین
ارشاد فرمود که مقصد دریافت عمر این فرزند ارجمند باید نمود تاج العارفین رح
حسب حکم قاصد آن شد در علم آگهی ایشان دریافت و دو دختر خود را که
جیب راست ایشان نشسته دید و حال آنکه تا آن زمان دختری نداشت بجناب خواجه عرض
داشت کرد دریافتیم و ازحیا دیگر سخن بزبان نه آورد و خواجه فرمود دیگر چه دید
و تبسم کرد ناچار بار دیگر آنچه دیده بود عرض نمود خواجه آنزمان گفت الحمد لله دریافت
ما و شما مطابق افتاد ما نیز چنین دیده بودیم تا آنکه حضرت ایشان را
بدامادی گرفت چون آن دختر وفات یافت دخانهٔ شان بی چراغ
شد دیگر دختر را بعقد مناکحت شان داد و ازین اهلخانه دو دختر بوجود

آمدند و بقای نسل حضرت خواجه از ایشان بود حق تعالی تا بقای
دنیا نسل آن بزرگوار جاری دارد نقل است در ایامی جناب
ایشان از بیمار سخت رو نمود و سببش کسی را معلوم نبود روزی تکیه زده نشسته
بودند و تیمارداران و دیگر اقارب که برسم عیادت رفته بودند همه
حاضر که یکبار فرمودند دل را حرارت پیدا است مگر باز آن کسے
قصد ایذا کرد ز کالی سوزان چون شعله برافروخته می آید جدا شوید همها
مضطربانه علیحده شدند و جناب ایشان نیز باعث بعلیحدگی گردیدند
فرمودند فکر خود اندیشیده ام همدرین سخن بود که دیوار صحن خانه از جای
شق شد و زکال روشن از وی برآمد و مانند تیر سخت کمان متوجه سینه
گنجینهٔ اسرار محبت شان شد و هر یکی از حاضرین مشاهده می نمود چون
قریب رسید حضرت ایشان از مقابله وی اندک تجاوز فرمودند راه
بر و گذاشتند تا آنکه پس پشت دیواری که بود در وی فرو رفت
و غائب شد باز بجای خود نشستند و گفتند نجات ازین بلای عظیم
ممکن نبود مگر تدبیرے که بکار بردم والا از سینه بدر میرفت و همه
استخوانها می شکست و بجز هلاک دیگر پیش نمی آمد از آنوقت احباب را
سبب مرض دریافت آمد و بدفع سحر از اعمال و ادعیه همت برگماشتند
در ایام قلیل حق تعالی صحت و عافیت بخشید و در ذکر ایشان
شیخ العالمین رضی الله عنه اکثر فرمودی که شاه غلام نقشبند و سے
مادر زاد بودند بجز ذکر و فکر نمی دانستند که در عالم کیست و چیست و

حضرت ومی بعض اوقات تشریف لبرکردند چنانچه روزی گفت که برای
فلان کار گوشت خسی باید نه گوشت گوسفند بسیار خندید و فرمود خسی
گوسفند دو جنس است یا یک جنس گوسفند را علامتے که بسبب امتیاز
از خسی باشد ندانم آنکس هم خندید و برخنده وی متعجب شد و سبب
فرق پرسید چون آنشخص بیان کرد حیرت افتاد و فرمود که من تا این
زمان میان هردو فرقے نمیدانستم نقل است حضرت شیخ العارفین
میفرمود که شاه غلام نقشبند قدس سره را اکثر باخضر علیه السلام
ملاقات بودے و بصورت مختلفه برایشان آمدی شاه ضیاء بخش
قدس سره درین تذکره فرمود که یکبار عرض چند گذشت که ملاقات
نشد ترددی بخاطر شریف شان راه یافت نمازی که مخصوص برای
ملاقات خضر علیه السلام است گذارد خضر علیه السلام تشریف آورد
چون سبب توقف استفسار نمود فرمود درین عرصه دو بار آمده بودم
یکبار بصورت گاذری او آرزداده کنیز شما بر در آمد و گفت که حالا
بر وکه بخواب اند و هم لباس چرکین را علیحده نکرده اند و لباس شسته
نه پوشیده اند که بتو آن چرکین را حواله کنم وقت دیگر خواهی آمد بار
دویم که آمدم بصورت دراز حرفه از قسم جامه دانی و جنگیره و دیگر
اسباب نیزه بانس با خود آورده بودم و آواز دادم همان کنیز بر در آمد
و گفت که مولائی من و صاحب من بخواب است جرأت بیدار کردن
ندارم گفتم بیدار کن که شاید خرید این جنس منظور داشته باشد که از

از ما محتاج امور خانه داری است جواب داد که دیگر خواهی آمد
ناچار بار رفتم نقل است از شیخ العالمین و شاه خدابخش رضی الله
عنهما و از سید العلماء سند العرفا شنیدم که روزی مردی وارسته
مزاج قلندر روزنه قلیان گلی در دست و گلیمی در بر یکبار از در خانقاه نمود
شد مردمان که نشسته بودند پرسید شاه غلام نقشبند کجا است
کسی بسوی ایشان اشاره کرد نزدیک آمد و نشست ایشان از نام
و نشان وی استفسار کردند گفت نور الله پرسیدند از کجا گفت از
نور آباد باز پرسیدند عزم کجا است گفت نور پور ایشان خاموش
ماندند بعد ساعتی گفت من رانی فقد رای الحق و نظر بر ایشان
زد که در خود تحمل اثر وی نیافتند برخاستند و باز آرامگاه خود رفتند آن
مرد قلندر راه هم برخاست و بیرون خانقاه رفت مردمان این
حکایت بحضرت تاج العارفین رض رسانیدند حکم شد که دریافت کنند
کجا رفت هر چند جوینده گان جستجو باطراف و جوانب کردند خبری از وی
نیافتند آنحضرت رض فرمودند که جمیع مجلس شریف نبوی صلی الله علیه
وسلم کنید تا حال وی معلوم گردد یاران صاحب سائی چون محفل بهم رسانیدند
عرض کردند ارشاد شد که رئیس الابدال بود به فلان کوه قیام دارد
جهت کشیدن استقامت غلام نقشبند بامر الهی تا اینجا آمده بود و با
همان جا رفت و خضر علیه السلام آمده بتاج العارفین فرمود که رئیس
بدالان برای استقامت کشیدن شاه غلام نقشبند آمده و معمود را

مستور حال کرده بودند شما را بحال وی خیال آمد نیارا زا حضرت تاج العارفین
را اخفای حال ازان قاصد ناگوار خاطر آمد بیاران حکم فرمود که پیش ازین
شما یا نرا از قصد دریافت حال فقرای صادر و وارد منع کردم که اکثر موجب
ملال آنها میشود حالا هر کسیکه آید قاصد دریافت حال وی شوید تا اگر
از سالکین و کاملین است خدمت وی حسب مرتبه وی کرده آید و اگر
دنیادار محض است اخلاق مناسب حال وی نموده شود و هم حکایات
دیگر که ازین قبیل بود در ضمن احوال حضرت تاج العارفین رض گفته آمد
نقل است از شیخ العالمین رض و شاه خدابخش قدس سره و دیگر اکابر
یاد دارم که میفرمودند برای درستگی خانقاه شهتیر با درست کرده شده
بود از انجمله یک شهتیر باقی مانده هر در خانقاه افتاده بود که اتفاق داشتن از
آن بر دیوار نشده بود در روزی شاه غلام نقشبند حسب معمول از انسو
گذر فرمود چند گام از وی پیش رفته بود که باز مراجعت بسوی وی
نمود و بنشست و گوش بوی کرد گویا سخنی میشنود باز زیر لب سخنی گفت
باز گوش کرد همچنان که از ان شهتیر گفتگو میکند همراهیان همه متوقف و منتظر
چون برخاست بعضی از مورد عنایات شان که گستاخ بودند معرض عرض
در آوردند که ازین سر اثری برا همه ظاهر نشد امید وارم که بمقتضای
الطاف و کرم محرم این راز گردم فرمود چند گام ازان شهتیر پیش رفته
بودم که مرا آواز کرد و سلام گفت از آنجا که خلاف عادت طلب نمود
مراجعت کرده قریب وی شدم و استفسار حالش کردم گفت تا حال

ازآمد رفت شما مسرور و دلشاد می بودیم حالا رخصت میشویم گفتیم کجا گفت مهمانی در راه است وقت شب بخانقاه آید و از نا داری می ترسیم که در مهمانداری فتورے رو نماید آخر از حضور حضرت تاج العارفین رض به بریدن و تراشیدن من حکم صادر گردد و درود گرآید و مارا پاره پاره کند تا طعام مهمانی پخته و آماده گردد گفتیم اگر خواهی بعد رخواست لب کشایم و بحضور حضرت تاج العارفین رض عرض کنم و تدبیر هیمه سوختنی دیگر سازم گفت تقدیر چنین رفته است درین صورت سعی بیکار ست از استماع اینحال حاضران از استجابت دست داده منتظر وقوع این ماجرای شگرف ماندند تا آنکه شام شد همگی چند ساعت نجومی از شب گذشته باشد مهمانی عزیز الوجود در رسید و هیبت مهمانی همه سامان مهیا بود اما هیمه سوختنی که بصرف آمده بود تردد بهم رسانیدن وی بردل آمد هر چند از قرض و خرید بسیار بسیار تلاش کردند نیافتند ناچار چون سبیل آن مفقود بود حکم اشرف بقطع شهتیر نفاذ یافت تبر دار هم بهم نرسید آخر درودگرے طلبیده شد و آن شهتیر را پاره پاره کرده قابل سوختن کرد و مراتب مهمانداری بجا آورده شد

نقل است شاه خدا بخش قدس سره میفرمود و هم از معتمدی دیگر شنیدهم که نامش یاد ندارم مکان رشک جنان جناب شاه غلام نقشبند قدس سره تعمیر میشد هر چند بظاهر گوشه عزلت و عافیت می نمود که بحرکت متاع توکل و خرمن صبر و تحمل گنجایش اساس البیوت دیگر نداشت مگر

بقدر قوت درویشانہ لیکن بہ باطن غیرت صد بہشت بود کہ ایوان
ہفت سلطنت پیش قدر و رفعت وی پست می نمود چہا ستانند
کہ شہتیر بر دیوار روی نہند از قلت مزدوران نتوانستند چنانچہ یکطرف
وی بر سر دیوار بود و جانب دیگر بر زمین خواہر زادہ جناب ایشان
میر صفدر علی علیہ الرحمۃ کہ بس گستاخ و مورد عنایت بود عرض نمودند
کہ از کمی مزدور شہتیر بجای خود تا دیوار رسیدن نمیتواند محتاج اعانت
باطنی است فرمود برو کہ ببینیم و برخاست بر مقام نیزۂ قلم نے
کہ آنرا در ہندی کانڈہ میگویند بقدر دو دست بر زمین افتادہ بود
برداشت و از سر شہتیر عرق کرد مزدوران فرمود زور کنید و بردارید
یکبار از ہمانقدر قلیل مردم بلا حرج و رنج بر سر دیوار رسید و میر صفدر علی
ارشاد نمود کہ ہمین کار دشوار بود و کار زور و طاقت کہ نیزہ کانڈہ
ہم خم نشد چون سابق ازین بس زور و ہمت صرف کردہ بودند و
سودی نبخشیدہ بود ہمہ مزدوران را حیرت دست دادہ نقل
است میر محمود شاہ خدا بخش قدس سرہ کہ شب عرس حضرت
خواجہ بہاء الدین قلندر محبوب رب العالمین بہ روشنی قندیل چراغان
تمام بلطف داشت میر صفدر علی عرض کردند کہ ما و شما صاحب لطف
روشنی بر مزار شریف حضرت خواجہ از حد زیادہ است اگر حضور ہم
تشریف فرما شوند لطف بر لطف گردد فرمود اگر ترا ذوقی باشد برو
کہ وقت فرصت ما نیست چون ایشان مورد عنایات اتم بودند

بے باکانہ عرض ساختند کہ روشنی دیگر وقت میسر نہ آید کہ حضور و بعد
دیگر ہم شدن نتواند گفت ما ازینجا می بینیم حاجت رفتن بمزار شریف
نیست ایشان گستاخانہ عرض داشتند اگر حضور ازینجا می بینند بارے
ارشاد شود چند قندیل است و کدام قسم کدام جانب است متبسم شدہ
فرمود بیا و ببین و اشارہ بسوی درگاہ کردہ فرمود کہ آن قندیل کہ
بس بہتر است بفلان جانب است یا نہ و فلان قندیل فلان جا
است یا نہ دفعۃ نظر میر ممدوح تیز گردید کہ حجاب مکانہا و دیوارہا و
درختان از درمیان برخاست و متصل ہمہ حال تماشا میکردند
از مکان تا درگاہ مفاصلہ بسیار بود کہ قریب پنجاہ مکان مرتفع سوای
درختان وغیرہ درمیان واقع بود و فرمود اکنون باور کردی یا ہنوز
ریبے باقیست نقل است از مولوی ابوتراب صاحب دامت
برکاتہ شنیدم روزے مردی مضطرب الحال بامید شفای بیمارے
طالب تعویذ نزد حضرت ایشان آمد فرمود بنشین و کاغذ و قلم بگرفت
در عین نوشتن تامل کرد بعد ساعتی تعویذ را تمام کردہ بآنکس داد
کہ در گلوی بیمار تعلیق نماید کسی از خاصان سبب تامل پرسید و گفت
کہ تا حال اثر تردد بر بشرہ شریف پیدا است چیست فرمود وقت
اتمام تعویذ مرض سرسام آمد و گفت منویس کہ من بہلاک او مامورم
و مرگ او از دست من است تامل ما ازان بود باز با سرسام گفتیم کہ
آن مرد باضطرار تعویذ صحت میطلبید اگر تو ہم از فریادرسی دوری نماید چگونہ

ندھم وچون تعویذ بہ نیت شفا می نویسم شفا ہم ضروری است تعینہ مقرر مقرر رسید ہم اما تو بروو بکار خود شو اگر در ہلاک وی سبقت کردے بر تعویذ ما بکار خود فائز شدے واگر تعویذ پیشتر از کار تو رسد ترا دیگر مہلت ہلاک ندہد کار خود کند و شفا بخشد و ترا چارہ بجز گریز نماند شنیدہ مستعجل از پیش ما رفت و بعد وی آمد تعویذ گرفتہ رفتہ ندانم کہ سبقت بر دیگرے کرا نصیب شود منتظر خبر ہستم تا چہ پیش آید کہ فی الفور کسے آمد و خبر آورد کہ قبل از رسیدن تعویذ چند ساعت جان بجان آفرین سپرد و تعویذ در دست برندہ ماند نقل است از شیخ العالمین رح کہ حضرت شاہ غلام نقشبند را ورد قصیدہ متبرکہ غوثیہ کہ مشہور بقصیدہ خمریہ است بود روزے در حالت ورد برین شعر سہ دما منہا شہودا ودھوا تھدو تنقضی لالا تنالی + گریہ زار استولی شد ہمدران حال بشرف جمال باکمال حضرت محبوب سبحانی غوث الصمدانی دستگیر عالم غوث الاعظم سیدنا وشفیعنا شیخ الجن والانس شیخ عبد القادر الجیلانی الحسنی الحسینی علیہ وعلی جدہ الکرام السلام ورضی اللہ تعالی عنہ وعنہم مشرف گردید ند ارشاد فرمود کہ ترا ہم مالک این مقام کردم وعطا نمودم بعد فراغ اوراد بحضور شیخ الزمان تاج العارفین رح ماجراسے عرض کردند آنحضرت بہجت فرمود و بشاشت نمود و گفت کہ این مقامیست کہ کسی ولی را عطا نہ شدہ مخصوص بجناب اغاثت مآب بود رضی اللہ عنہ مگر امروز کہ بعنایت او می رضی اللہ عنہ نصیب تو گردیدہ این لطف وعنایت

را حدی و نهایتی نیست از از روز در تمامی عمر ایشان گاہے ماہے
و سالی نگذشت مگر آنکه اول بصورت انسان نزد ایشان آمده از
خیر و شر هر چه در وی بودے بر ایشان عرض داشتے اگر باخیر بودی
بصورت نیکو آمدی والا بصورت زشت و کریه منظر ظاهر شدے
مولف کتاب میگوید که عاقل را همین یک نقطه کافیست در ام
عطا و قابلیت ــ داد حق را قابلیت شرط نیست + بلکه شرط
قابلیت داد اوست + اگر عطا بر قابلیت بودی اولیاء کرام
اسلاف قابل آن محمود ند و بکسی این دولت میسر نشد دیگر از ین حکایت
علوی شان خسرو گیلان رضی الله عنه بر هر کسی که ادنی فراست و
کیاست دارد ظاهر میگردد که بیک عنایت پشیمان را جای رشک
و غیرت پیشینیان کرد کسی راست گفته رحمت بر جان وی باد ــ
بنده خود پشیمانم خوان که بشاهی برسم + مگسی را که تو پرواز دهی شاهین
است نقل است میفرمودند بعضی اکابر هم از شاه خدا بخش قدس
سره شنیدم که معمول جناب ایشان در تعظیم و تکریم خلق چنان بود
که گاه شخص جاهل و نااهل را بسرو قد تعظیم کردے و قابل و اهل را تکریم
نفرمودے و گاه بالعکس کردی روزی شخصی اجنبی محض بر صورت
نااهل بملاقات آمد بسیار عزت و حرمت وی فرمود بعد رفتن وی
کسی پرسید که این کس را باوجود نااهلیت که صورت اسلام هم نداره
اینقدر تعظیم سرو قد فرمودند و اکثر چنین ادا ها بوقوع می آید سر آن

چیست فرمود تعظیم سادات بر خود لازم گرفته ام و او سید است
سائل عرض کرد که مگر از وی تعارف سابق است گفت نه الا اثر سیدی
که در روبروی من می آید علاقۂ سیادت وی چون رشتۂ نور تا ختم رسالت
صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ظاهر و باهر می بینم از انجهت در خود جرأت سوء
ادب نمی یابم بالضرور بهر تعظیم وی بر میخیزم آنکس که جرأت بسوال
وانکشاف امر هذا کرده بود به تحقیق نسب سیادت آمرد اجنبی برخاست
و جائیکه فرود آمده بود رفت واز نام و نشان وی پرسید بیان
کرد که فلان قریه وطن ما است اجداد ما سید ذی اقتدار بودند بنا
از گردش روزگار مبتلای عسرت و جهل ماندیم امروز که درین قصبه
رسیدیم نام حضرت شاه غلام نقشبند شنیده بودیم هم بزیارت
وی رفتیم آنکس بر اعتراض خود بس منفعل گردید و سامعین را عبرتی
شد و هم میفرمود که چون جناب ایشانرا در مجلس سماع وجد آمدی
و طاقت ضبط در خود نیافتی بر معاصران خود حضرت شاه علی محمد
و شاه اکرم قدس سرهما نگاه انداختی متوسطان حال و مبتدیان
نادانسته مآل را حیرت افزودی که بر معاصران کاملین اثر خود می اندازند
و حال آنکه آنها محتاج نیستند و مایان که محتاجیم ازان عطیه محروم میمانند
سبب چیست یکی از رسیده و برگزیده فرمود که تحمل اثران نگاه کرده
است او شان اثر رتبه خود که طاقت ضبط آن ندارند بر آنها
می افگنند اگر بر شمایان رشحه ازان آید هلاک شوید نقل است

شیخ العالمین رضؔ میفرمود که در بدایت حال بمد نظر احتیاج بعضی
اقارب که از آسیب دیو و جنایت در رنج و ایذا بودند شاه غلام
مرتضی قدس سره را خیال نصاب و زکواة سورۂ مزمل متمکن خاطر
شریف گردیده از حضور حضرت تاج العارفین رضؔ اجازت یافته در
حجرۂ نصاب نشستند گاه گاه حضرت غلام نقشبند قدس سره بسبب
الفتی و محبتی که با خود ها بود در حجرۂ ایشان میرفتند و پرسان حال
از حصار موکل میشدند در آخر اربعین روزی عند الاستفسار گفتند
که موکل حاضر نه آمدند و معاینه نشدند جناب ایشان باستعجاب فرمودند
چه میگوئید موکلها صف بسته حاضر می باشند و هر روزیکه آمده ام آنهارا
حاضر یافته ام و مارا باعث بر آنند که شما نصاب دهید تا فرمان برداری
کنم و ما ابا و انکار میکنیم که فرصت ندارم و این وقت هم حاضر اند بعجب
که در چشم شما ظاهر نیستند بعد ازان بجناب تاج العارفین رضؔ مفصل
حال شاه غلام مرتضی و باعث شدن موکلان جناب ایشان را
بر نصاب و زکوة عرض کردند حکم شد از انجا که آنها باعث اند مضایقه
ندارد نصاب بدهند. بازنه عرض داشتند که بے ضرورت این دردسر که
کنند و نیز میفرمود که در سلسلۂ قادریۂ قلندریه حضرت خواجه قدس سره
سیف الله روز جمعه از معمولات است چون حضرت شاه غلام نقشبند
قدس سره آنرا میخواندند عبارات مقهوری اعدا در قرائت می آمد آنرا
گذاشته مابقی را میخواندند بعضی از معاصران گفتند که ترک عبارات

وفقرات کردہ میخوانند این سیف اللہ دگر شد از اوراد شیوخ نماند ومن
مجبورم سابق حرفاً حرفاً میخواندیم دیدیم کہ بعضی مردم را ضرر آن میرسید
بنابران حذف عبارت قہریہ کردہ ورد داشتیم تا بمسلمانی ضرری نرسید
وآداب سلوک بس مرعی داشتے وتا وسع از تصرفات خود را دور داشتے
وہر امریکہ پیش آمدی بی حکم حضرت تاج العارفین رض قصد دریافت راہ
تدبیر وی نکردے وحل مشکلے نخواستے مگر آنکہ از مجلس شریف نبوی
صلی اللہ علیہ وسلم مامور بآن شدے ودر مرض التفات بدوا کمتر
فرمودی علی الخصوص در مرض موت واگر کسی آوردی نخوردی
الا بتحریک حضرت شیخ العالمین رض کہ باوجود ایام طفلگی بمقتضای
پیر پرستی تمامتر ادب حضرت الیشان ملحوظ داشتے ونظر بر صغر سن
شیخ العالمین نہ نمودی وسہ وقد بہ تعظیم برخاستے واز دست مبارک
شیخ العالمین رض بے اکراہ وبلا انکار دوا خوردی والخراف نفرمودی
وعمر شریف شیخ العالمین رض دران زمان بہ سیزدہ سالگی رسیدہ
بود نقل است میفرمود شیخ العالمین رض کہ جناب الیشان از
ہنگامہ افواج برگیان ہمراہ تاج العارفین رض معہ وابستگان جلای
وطن فرمودہ در شہر عظیم آباد تشریف میداشتند مرض موت عارض
گردید شب انتقال افاقہ گشتہ بود یکبار تخشونت تمام فرمود مکرر گفتم کہ
بغیر اذن شیخ کارے نمیکنم برو نزد وی واجازت بخواہ زنان
کہ بیمار دار بود تدبیر رسیدند چہ میفرمائید وکرا میگوئید فرمود ملک

آمده است میگوید که شمارا طلب کرده اند گفتم بی اذن حضرت شیخ میروم
از وی اجازت بخواه وی باز اعادهٔ سخن کرد همان جواب اول
گفتم بار سوم که گفت بروی دقت کردم الحال بهر اجازت بر شیخ
مدظله رفته است و حضرت تاج العارفین بس غمگین و حزین در
قطع دیگر آنمکان نشسته بود یکبار بی اختیار با وازه بلند آهی جگر سوز
بر آورد که گاہے در مصیبتے و غمی چنین آه دردناک نکرده بودند فی الفور
روح پاک ایشان بسوی خلوت قدس شتافت گویا قبض روح
و آه جان گسل معًا بود شور و اویلا از مصیبت زدگان برخاست
غم حضرت خواجه عماد الدین قلندر رض تازه گردید با وجود انسداد
راه از هنگامه و جنگ که درمیان ناظم شهر و داران برگیان بود همانجا
حضرت تاج العارفین رض بتجهیز و تکفین کرده لاش مطهر را بقعهٔ پهلوی
رسانیده بجوار پدر بزرگوار شان حضرت خواجه جانب پائین دفن
فرمودند حالا احاطهٔ مزار شریف علیحده کرده شده و دران احاطه
بجز اهلخانهٔ ایشان که بفاصله دوازده دست مدفون اند تا حال
کسی دیگر دفن نه شده **نقل است** شخصی از نگاهٔ جناب ایشان
بیماری صعب داشت که طاقت پهلو زدن نمی یافت شبی بیمار
و داران را خواب غفلت ربود و بیمار را حاجت بشری بغایت
بود که مهلت آواز دادن بخفتگان هم نیافت از کمال اضطراب نشسته
نشسته بسوی پایخانه که متصل خوابگاه وی داشته بودند رفت و از

قضای حاجت فراغت کرد ضعف و نقاهت آنقدر طاری شد که
دیگر طاقت حرکت نه ماند که ازآنجا تا آرامگاه خود را رساند پس مضطر
گردید که مبادا در مقام نجاست قبض روح شود پایجامه محکم بست
وہمت بران گماشت که بکسی طور ازانجا تجاوز کند مطلق طاقت
نیافت بگریه شد که دفعةً دید حضرت ایشان را تشریف آورده انگشت
شهادت بر دوش وی نهاد فرمود برخیز و بآرامگاه خود برو آنقدر طاقت
پیدا آمد که بی استعانت عصا مانند صحیح مزاجان بجای خود آمد و حضرت
ایشان از نظر غایب شدند ما این حکایت بجنسه از زبان حق بیان
حضرت شیخ العالمین رضی الله عنه شنیدیم و نام بیمار هم را باظهار نامش
بنظر مصلحتی مناسب ندیدم بران تصریح نکردیم و دیگر حکایات قرب
منزلت ایشان به بارگاه نبوی صلی الله علیه وآله وسلم از حد و حصای
افزون است و از فهم عوام بیرون لاجرم برین رشحه از سحاب و
قطره از دریا اختصار کرده آمد و نبذی ازان ضمناً در ذکر حضرت
تاج العارفین رضی الله عنه گفته آمد انتقال شریف سوم ماه ذیقعده بعد از قضای
نصف شب در شهر عظیم آباد سال یکهزار و یکصد و هفتاد و سه از
هجرت نبوی صلی الله علیه وآله وسلم ماده تاریخ انتقال بلغ العلی

ذکر احوال خیر مآل حضرت شاه لعل محمد پهلواروی قدس سره

ایشان از خلفای کاملین حضرت تاج العارفین اند رضی الله عنه میفرمودند شاه

خدابخش و دیگر اکابر قدس سرہم کہ در ابتدای ایام اوقات بسر سے
ایشان از روزگار معلی بود روزی بحضور تاج العارفین رض حاضر بودند
آنحضرت از راہ لطف و عنایت ہدایت فرمود کہ اگر در راہ خدا
قدم راسخ زنید و بطی منازل طلب گرم رو شوید عجب نیست کہ
حق تعالی ما حصل روزگار معلی مع شئ زاید عطا فرماید این کلمۂ الحق
در دل ایشان اثر کرد و ہمانوقت ترک روزگار اختیار کردہ لطلب حق کمر
ہمت استوار بستند و بسلک ارادت منسلک گردید نقل مشہور است
دولت از مستعد نگذرد بانک زمانہ بریگانہ و بیگانہ تفوق یافتند و
گوی سبقت در میدان معرفت از معاصران ربودند یکی از علو ہمت
آن یگانہ زمانہ اینست کہ روزی جہت دریافت کاری از حضرت
تاج العارفین حکم استخارہ مر ایشانرا گردید و عمل استخارہ عنایت شد
شب اول خبری بدریافت نہ آمد شب دیگر ہیچ ہم معلوم نہ شد
بحیرت افتادند از حیا و شرم نتوانستند کہ بحضور اقدس حضرت شیخ
اطلاع حال کنند تا شش ماہ ہمچنان استخارہ میکردند چون امرے
بدریافت آمد برای اطلاع بحضور عالی حاضر آمدند آنحضرت فرمود
یاران دیگر را درہمانشب حال کار مفصل معلوم شدہ بود شما این قدر
ایام چرا برخود محنت و مشقت کشیدید کہ چندان امر ضروری نبود
لیکن ازان روز ثمرۂ علو ہمتی حق تعالی چنان عطا نمود و فتح باب کلی
در باب استخارہ فرمود کہ تمامتر قدرت کاملہ بر دریافت کار داشتند

و حاجت باعمال استخارہ نماند و حضرت شیخ رضی برہمت شان بس تحسین
و آفرین فرمودہ و ہم در باب طریقت ازیاوری بخت دولتی عظمی بدست
آوردہ بود کہ ہیچ خواب و مراقبہ وی خالی از دولت مشرف شدن
مجلس شریف نبوی صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم نرفتی چنانچہ روزی در
حجرۂ بالاخانہ آثار شریف بخواب بود جناب شاہ سعد اللہ علیہ الرحمۃ
گفتند خداوندا امیدانم کہ خواب این جوان خالی از انکشاف مجلس شریف
نیست ما ہم بامید حصول دولت این سر زیر پای وی داشتہ بخواب
میرویم تا ما را بحرمت این جوان از مجلس شریف رسول مقبول خود
مشرف گردانی و بخواب رفت حق تعالی حسب مراد وی مشرف گردانید
حضرت تاج العارفین رضی بذریعہ عریضہ اطلاع حال شان بحضور پرنور
حضرت مولانا رسول نمارضی کرد کہ بعل محمد را دولتی عظمی نصیب است کہ
یک مراقبہ و یک خواب ہم در روز و شب خالی از انکشاف مجلس شریف
و حضوری محفل منیف نبی رود قاصد آن شود یا نشود حضرت سراپا افادہ
بجواب عریضہ قلم و زبان را محرک سلسلہ بیان فرمودہ نبشت کہ این
امر بس عجیب است خاصۂ طریقۂ ویسہ ما نبود و بکس این دولت رو
نہ نمود این محض عطا و لطف است با النصیب یصیب ذالک فضل
اللہ یوتیہ من یشاء واللہ ذوالفضل العظیم و ہم میفرمود شیخ العالمین
و دیگر اکابر قدس سرہم کہ ایشانرا در مجلس شریف خدمت عرض بیگی
بود بعرض ہر معروض از طب و یابس ماذون عام بود ہر کس کہ مطلبی

از دین و دنیا پیش شان می آمد بلا تخصیص وقت فی الفور مراقب شدی
و از مجلس شریف جواب وی دریافته بفرمودی قند سیاه بس مرغوب
طبع وی بود اکثر اہل حاجت قدری قند سیاه نذر آوردی بلطف
خود قبول فرمودی و معمول بود که قدری ازان در کام و دہان چسپانیدی
و مراقب شدی مردمان گفتند که وقت مراقبه علاوہ قند سیاه چه حلاوت
می بخشد فرمودی بس ذائقه میدہد صدہا نماز نوافل و اعمال و اذکار
و اشغال از مکشوفات ایشان است و طریقه ولیه وارثیه محبیبه جاری
است و کتابی ازان مرتب شده فضل النبی نام کرده شده است ہفته
و ماہی نمی گذشت که از جناب سالت مآب صلی اللہ علیه و آله وسلم
یا حضرت امیر المومنین علی مرتضی کرم اللہ وجهه الشریف یا دیگر ائمه
علیهم الرضوان یا جناب اغاثت مآب محبوب سبحانی رض ذکری و فکری
یا نقلی و عملی ارشاد نمیشد و حضرت شیخ معه یاران ہمان عمل منیفرمود
منقول است شیخ العالمین رض می فرمود که شب اول محرم الحرام از
جناب مستطاب قرة عین الرسول الامام الہمام ابی عبداللہ الحسین
علی جده و علیه السلام ایشان را حکم شد بگویند ہمه مردمان را ہر که ده
روز محرم ہر روز دو رکعت نماز بلا تقید قرأت گزارد و بعد سلام
ہزار درود بیکجا خوانده نیاز من کند و بروح من بخشد حق تعالی ده
فائده بوی عطا نماید و من یک فائده ثواب اول آنکه با من بہشت باشد
دوم آسانی سکرات موت سوم حشر با شہدای کربلا چہارم آسانی گذر بر پل صراط پنجم ثواب حج ششم آزادی

هفتاد برده هفتم ثواب صدقه زر چون کوه براه من و برای من هشتم گناهان صغیره و کبیره خطاءً و عمداً سراً و علانیة آمرزیده شود نهم روشنی قبر و آسانی سوال منکر و نکیر دهم گرانی پله حسنات در میزان اعمال از اتفاق وقت در فهم ایشان بعدد درود خطا افتاد و دانستند که ده هزار حکم است صبح بخدمت فیضدرجت حضرت تاج العارفین رض عرض داشتند فرمود به کسی از یاران و وابستگان اطلاع بخشند هر کسی حسب مکاشفه ایشان نفل دو رکعت و ده هزار درود خوانده نیاز کرد اما از زیادتی تعداد درود مردمان را حرجی عظیم در کار و بار دنیاوی پیش آمد شب دیگر ایشان بخواب دیدند حضرت امام همام را که بس عتاب فرمود و ارشاد کرد که ما یک هزار درود گفته بودم شما ده هزار که گفتید و خلق را در رنج و ایذا مبتلا کردید چه سبب بود و این عدد که گفته بود اگر فهم و سمع شما غلط کرده بود چرا تصحیح آن از ما نکردید بس هراسان بیدار شدند و همگنان را بر غلط فهمی خود آگاه کردند و اعتذار نمودند نقل است میفرمود شیخ العالمین رض اله قرب و قبول شاه لعل محمد قدس سره در بارگاه نبوی صلی الله علیه و آله وسلم چون قرب اولیای کرام بود که جرءت عرض هر رطب و یابس میداشتند و بسبب کمال لطفی و عنایتی که مبذول حال ایشان بود گاهی در امری اعراض ندیدند چنانچه یکبار در باره مریضی ارشاد گردید که ورد دعای یا ما شوره و حانی پنجبار بعد نماز صبح و شام بدفع سحر و رجعت دعوت کافی است ایشان بی تامل عرض کردند

یا رسول اللہ اگر مسحور تارک نماز باشد او چه کند حکم شد او هم خواند فائده خواهد کرد معاصران بحیرت و عجب افتادند و گفتند که چه گوید زبان شما عزیز چنین سخن جرأت کرد جائیکه ملک را از نگهداشت از ادب رسالت طاقت دم زدن نباشد حال تارک الصلوة پرسیدن و باز باین جرأت سلامت بر رتبه خود باقی ماندن بجز عنایتی و لطفی که حد و احصار ندارد ممکن نیست

نقل است از شیخ العالمین شاه خدابخش رضی اللہ عنهما و از سید العلماء اسعد العرفاء دامت برکاته و دیگر اکابر یاد دارم میفرمودند که شیخی الیشان در خواب بودند دیدند که رسول صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بر تخت سوار سمت مغرب از حجره شان بر هوا تشریف شریف میبرند در عالم خواب الیشان هم پای تخت اعلی گرفته همچنان بر هوا روانه شدند تا آنکه به میدانی وسیع و صحرای دلکشا تخت اشرف رسید و دران مقام تالابی است پر آب آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فرمود حالا پای تخت بگذار و برو حسب ارشاد پای تخت گذاشته دران صحرا بر کناره تالاب فرود آمدند و آن حضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم روانه شد همدرین حال از خواب بیدار شدند و چشم کشا خود را در سواد قصبه پهلواره سے جانب مغرب بر کناره تالاب مغربی که جانب دیگر وی صحرای وسیع است یافتند و آنمقام را شناختند چون جای خوفناک و سیرگاه دزدان بود و قصبه نگور از ان بمسافت نصف کروه بیش و کم بود جرأت باز آمدن تا خانقاه شیخ نیافتند در جائی خود را نگاه داشتند تا آنکه مطلع صبح منور

ازانجا روانه شدند و مردمان خانقاه در حجره میزدند و آواز میدادند که صبح دمید و بحیرت بودند که زنده است یا مرده که جواب نمیدهد و آخر شب بر معمول خود بیرون حجره نه آمد و در نکشاد سبب چیست هر کسی را تردد و تعلق می افزود خواستند که در کشا نیده اندرون شوند یا فتند همه درین بودند که ایشان از در خانقاه نمود گردیدند همه خلق در حیرت افتادند و پرسیدند کجا رفته بودند و در حجره کرا جای داده اند که با وجود چندان آواز از خواب غفلت بیدار شده و در نکشاده ایشان گفتند که کسی نیست و خاموش شدند چون در خلوت حضرت شیخ حاضر آمدند مفصل حال شبینه عرض داشتند آنزمان بر یاران دیگر این سر آشکارا گردید و برین معامله عجیب و غریب و خواب نادر الوقوع هر کسی را عجبی بود نقل است یکبار حضرت شیخ العالمین رض که شاه احسن علیه الرحمة را ورم کله که قسم بد عارض بود طاقت خورد و نوش مطلق نبود خواب خیال شده نه طاقت لب کشادن نه لب بر لب نهادن و از کمال صعوبت آن تب محرق داشت چند روز در سختی گذشته تا آنکه روزی حضرت تاج العارفین رض ایشان را بعبادت شان امر فرمود حسب الحکم رفتند و ساعتی نزد بیمار یعنی شاه احسن علیه الرحمة مراقب شدند درد و سوزش که بود فی الفور سکون یافت و ورم آنًا فانًا رو بکمی آورده گرفت جناب ایشان ازانجا بعد افاقه بیمار برخاستند تا آنکه بخانقاه رسیدند تمام کله ایشان ورم کرد و همان درد و سوزش پیدا شد همه حالت که بیمار بود بر ایشان

طاری گردید و به جان حالت چاره و ناچار رجشو به تاج العارفین رح
آمدند آنحضرت حال شان دید و فرمود ما بعیادت فرستاده بودم
نه بهر برداشتن مرض اگر چنین منظور بود قاصد از فلاع آن چرا نه شدند
و بفایده تکلیف کشیدند بر خود گرفتن ضرورتی نبود و ساعتی بعد این
هدایت مراقبه نموده که فی الفور ورم و درد و سوزش از ایشان تمام
دفع گردید گویا هیچ نبود و مزاج شان تمامتر بحال خود آمد نقل است
از سید العلماء و سند العرفاء دامت برکاته شنیدم که روزی حسب
معمول چند یاران حاضر خدمت فیضدرجت حضرت تاج العارفین رح
بودند و دران میان شاه چمن قدس سره غزل حافظ شیرازع ۔ قت
را غنیمت دان آنقدر که بتوانی ۔ بسرائید یکبار مجلس گرم شد و همه ها
بوجد و شورش شدند بعد انقضای محفل حضرت شاه عبدالحی مالسی
دیگر باستعجاب از شاه لعل محمد قدس سره گفت که هرگز سان و گمان
این جوش و خروش درین وقت نبود که بوقوع آمد بجواب فرمود
عجب است که شمایان ندیدید حافظ شیراز دران وقت تشریف آورده
بود و هر دو دست خود در بغل داشته سر جوش از کناره دالان تا کناره
دیگر مشی اقدام میفرمود اثر وی بر مجلسیان افتاده و مجلس گرم شد نقل
است از حضرت شیخ العالمین رح که وجد شاه لعل محمد بس پر اثر بود
مجلسی نبود که ایشان را وجد شود و مجلس گرم نبود یاران را معمول بود که
چون در سماع حلاوت ذوق و شوق نمی یافتند از غزل و راگ مطلق انقضا

ایشان بر قوال فرمایش میکردند تا ایشان بوجد آیند و مجلسیا از او قت
خوش گردد و اکثر بودند که در وجد چند قدم بر هوا رفتے و کف پا از
فرش یک بالش بلند ماندی و هر کسی معاینه کردی نقل است
روزی ذکرے در صفائی طینت ایدحضرت شیخ العالمین رض فرمودند
طینت آنست که خطرہ گناه بدل راه نیابد و در خواب هم بدان نسبت
نه آید چنانکه درین زمانه شاه لعل محمد را حق تعالی عطا فرموده بود گویا ولی
مادرزاد بودند که از کمال صفائی طینت شان بخواب هم شیطان را
بر ایشان دست نه افتاده چون بخواب محتلم شدی دیدی زنے را که
با دو مرد آمده و هر دو مرد را گواه کرده عقد مناکحت با ایشان بسته و
بعد نکاح خلوت ساخته و بجز این از زنا گاہے محتلم نه شدند چون
اصل طینت ازین گناه پاک بود بخواب هم شیطان را بجز صورت حلال
دیگر چاره نبوده ناچار بصورت حلۂ شرعی پیش می آمد مولف کتاب
عفی الله عنه میگوید که ازینجا وجه عدم احتلام انبیا و بعضی اولیائے
کرام بخوبی واضح گردد که بسبب کمال صفائی طینت به کسی طور شیطان را
بخواب هم در قلب شریف شان دخلی و دست رسی نیست العاقل
تکفیه الاشاره نقل است که چون وقت رحلت شاه لعل محمد رسید
و در دم و اپسین دفعةً نوری درخشید که عکس چهرۂ حاضران بر دیوار پیدا فتاد
و همه را حیرت در گرفت که این برق از کجا آمد و حضرت شاه غلام نقشبند
قدس سره بر مکان خود بودند یکبار نظر بسوے آسمان رفت دیدند

که ملائکه بر هوا صف زده می‌پرند پس منور و پر نور گرد دیگر وی دیگر ملائکه بسیار اند و علم آمد که روح کسی ولی است بزیر عرش اعلی می برند اما معلوم نه شد که کدام ولی است و کدام واصل کامل است که با چنین اعزاز و اکرام می برند جهت اطلاع حال قاصد خدمت حضرت شیخ رح شدند چون بیرون خانه شدند شنیدند که همین یکساعت میشود که شاه لعل محمد واصل بحق گردیدند فرمودند واه برادر لعل محمد یار را این گمان نبود و دیگر احوال شان ضمناً در ذکر آثار شریعت نبوی صلی الله علیه وآله وسلم گفته آمد و اگر بتفصیل آیم از احوال ایشان کتابی مرتب و مدون گردد سال انتقال یکهزار و یکصد و شصت و هشت از سال هجرت ماه جمادی الثانی تاریخ بست و سوم وقت شب مزار شریف در مقبرهٔ امیر عطاء الله قدس سره در جنب شاه محمد مقیم قدس سره واقع است

ذکر احوال کرامت منوال حضرت شاه محمد اکرم پهلواری قدس سره

جناب ایشان از کملین خلفاء حضرت تاج العارفین اند رضی الله عنه بس مرتاض و صاحب خرق عادات یکی از جمله ابدال اهل خدمات بودند و در حضوری مجلس شریف اختیار تام داشتند بعنایت مرتضوی بر حال شان نسبت معاصران زیاده تر مبذول بودی و در باب مکاشفه هم قول ایشان بود که اگر در یافت الهام غلاف واقع باشد ریش بر روند دارد و مردمانرا که غلط بیش می آید آن در حقیقت دریافت نبود و تخیل خود را

مکاشفہ نامیدہ اند غلط در مکاشفہ معنی ندارد و دستور جناب غفران مآب
بود کہ ہر کاری در مجلس شریف عرض داشتند ہر چہ در جواب آن معلوم
شدی تصحیح آن از جناب مرتضوی کرم اللہ وجہہ الشریف کردی چون حلّ آن
نہ دیدی ثالثاً تصحیح از جناب محبوب سبحانی قطب ربانی غوث الصمدانی
رضی اللہ عنہ و ناد قریب طرفۃ بعد طرفۃ عند حضرت مولاہ
نمودی ہر گاہ از ہر سہ بارگاہ باتفاق جواب یافتی بسائل گفتی کہ کار تو
چنا و چنین شدنی است نقل است حضرت شاہ عبد الحی قدس سرہ
را در عنوان شباب خیال سفر شہر دہلی کہ دار السلطنت است منبسط
سیر در سر پیچید از جناب شاہ محمد اکرم قدس سرہ درخواست دریافت
حال سفر از خیر و شر نمودند جناب ایشان بپاس مرشد زادگی معز الیہ
رجوع بحضرت پیر دستگیر محبوب سبحانی غوث الصمدانی رضی اللہ تعالی
عنہ آوردند و از پیش آمدنی سفر مفصل نویسانیدہ دادند از انجملہ ملاقات
بادشاہ و احوال شتی سالہ وی از بقای سلطنت و خذلان عساکر اعداء و
جنگ و جدال باطلہ وغیرہ و شکست و ظفر بادشاہ و فساد بغات
و ابتری سلطنت تا ہنگامہ غلام قادر خان بتفصیل مندرج صفحۂ
قرطاس فرمود و گفت ہر گاہ از بادشاہ اتفاق ملاقات گردد مکرر ملاقات
گردد از حال سلطنت و رونق تخت و یاوری بخت سوال کند انچہ
عنقریب پیش آمدنی است بی تامل درین کاغذ ملاحظہ فرمودہ جواب
دہند کہ بعد الوقوع بصدق دل پیش آید چون ایشان بشہر مذکور رسیدند

همچنانکه جناب ایشان فرموده بودند بلا تخلف پیش آمد و بادشاه را از وقوع چند امور مطابق اظهار موی الیه پس عقیدت آمد و تمامتر معتقد و مسخر شد و تا زیست ایشان طوق انقیاد و بندگی در گردن داشت و هم میفرمود شیخ العالمین عزکه در اثر نگاه ایشان منفرد و یگانهٔ عصر بودند بر هر کسی از مبتدی و منتهی بعد مراقبه نگاه اول ایشان افتادی بیخود بر زمین افتادی و از خود رفتی بنا بر آن معمول بود که بعد مراقبه چون سر بر داشتی نگاه بر زمین کردی و بسوی کسی ندیدے خاصته در محفل سماع که حضرت تاج العارفین رضه دران بودے بپاس ادب شیخ هرگز بسوی کسی ندیدی و این ثمره نگاه بلا مقدشان نظهوری آمد و در حیثیت علمی بجز حرف شناسی دیگر نبود بایام طفلگی گلستان و بوستان سعدی سیر کرده بودند و گلهای چند چیده بودند گاه گاه بوے آن مشام جان را تر و تازگی می بخشیدند اما از صفائ باطن آنقدر کشف دست داده بود که بی تامل از کتاب مقصود القاصدین نقل و عمل بر مے آوردند و میخواندند اگر کسے می پرسید که این نوافل از کجا رسید و که آموخت میفرمودند از مقصود القاصدین عبارت آن مقام بر آورده آنچنان مے خواندند که جائے در نحویت خطا نمیشد و تصحیح اعراب فعل و فاعل و مبتدا و خبر تمامتر میکردند خلق در حیرت می افتاد که حیثیت فارسی هم بجز چند باب گلستان و بوستان ندارند و عبارت عربی با صحت اعراب خواندن و مطلب ازان بر آوردن عجیب است و کراهتی

ظاهر و در حکایات بزرگان بیشتر بکاشفه تمام کتب گرفتی که فلان کس
در فلان کتاب این حکایت نبشته است نقل است میفرمود
شیخنا شیخ العالمین رض که شاه محمد اکرم قدس سره را در ایامی اتفاق
سیر و سفر بشهر دهلی افتاده در ان زمان صاحب دولتی بود از عمدها
که صحبت علما و فقرا را بس غنیمت انگاشتی و با این طایفه محبت داشتی
ناگاه از وی ملاقات گردید از نام و نشان شان پرسید و در میان
تقریبات گفت که ما را با درویشان محبتی است و با این طایفه الفت
که بمقتضای ان مجالست با این فقره دوست میدارم و موانست
و مکالمه را غنیمت میشمارم ایشان فرمودند که از اعظم آثار سعادت
امیر است و محض عنایت الهی است که بعطیه دین و دنیا سرفراز فرموده
امیر گفت چگونه گفتند عطیه دنیاوی از مال و منال و زن و فرزند و جاه
و منصب ظاهر است احتیاج به بیان ندارد و عطیه دینی آنکه خدای تعالی
بدوستی خود گرفته در زمرهٔ اولیای خود شمرده امیر باستعجاب گفت
بکدام وجه فرمودند در فلان کتاب فلان بزرگ که مستند اولیا است
و مقتدای خلق خدا نبشته است که روزی کسی در راه چند شخص را دید
که کاغذی در دست گرفته چیزی می نویسند گفتند ما ملک هستیم بنوشتن
اسامی اولیا خدا ماموریم گفت از کرم دور نیست که نام ما هم نویسند
هر چند از اولیا نیستم لیکن از دوستان اولیا ایم و از عقیدتمندان
این طایفه آنها گفتند که ما مور بدان ایم که گفتیم و این دوستی دوستان

وی تعالی امری دیگر است که بدان ولی نمیشوی بازآنکس پرسید
که نام همه اولیا هر روز می نویسید فرشتها جواب دادند که روزانه شهر
بشهر و دیه بدیه تا کوه و صحرا میگردیم و هر کس راکه حق تعالی رتبه ولایت
کرامت میفرماید نام وی برین قرطاس ثبت میکنیم و بر فتند چون در
حضرت قدس رسیدند حکم شد که نام فلانکس چرا نه نوشتید عرض داشتند
بار خدایا تو دانا هستی که او ولی نیست فرمود او چه عذر پیش کرده بود
بعرض آوردند که عذر محبت با دوستان تو اما از انجا که ولی نبود بلکه
محب اولیا بود ما هم عذر بر عدم اجابت مسئول وی کردیم منشور یفعل
الله ما یشاء و یحکم ما یرید ناطق بران گردید که نامش را بالای
نام های اولیای ما نویسید و عنوان دفتر ولایت از اسم پاک وی کنند که
او دوست دوست ماست و دوست دوست خود را دوست تر
میدارم از دوست ازین حکایت یقین دارم که نام امیر صدر نما همای
اولیا زمانه نوشته باشد چون حاضرین نیز ازین حکایت و از آن کتاب
مطلع بودند کسی را جای انکار نبود امیر را بس بشاشت آمد پرسید از کدام
بزرگ سلسله ارادت دارند فرمودند بزرگے است در اطراف شهر عظیم آباد
بقصبه پهلواری شاه محمد مجیب الله قادری مدظله العالی امیر مبلغ یکصد و
پنجاه روپیه طلب داشت و گفت پنجاه نذر شما است و صد نذر
شیخ شما از طرف من و باعزاز تمام رخصت فرمود چون مع الخیر بوطن رسیدند
و حکایات سفر در تذکره آمد کسی از معاصران گفت شما آن کتاب که سند

وی آوردہ بودید خواندید و دیدہ اید یا شنیدہ اید فرمود نخواندہ ام
نہ دیدہ ام نہ شنیدہ ام اما حق تعالی از لطف در آنوقت نام کتاب
ومقام ومصنف وصورت صفحہ مفصل منکشف گرداند ومطلق خفا
نداشت گویا عبارت پیش نظر بود کہ مطلبش با امیر تقریر میکردم نقل
است در ایامی ایشانرا مرضی صعب پیش آمد سرمایہ نداشتند کہ
بآن کوشند ومعالجہ قصد سازند شبی حضرت محبوب سبحانی غوث الصمدانی
رضی اللہ عنہ را بخواب دیدند آنحضرت ازراہ لطف وکرم فرمود توشہ
من نیاز کنید صحت خواہد شد چون بیدار شدند وزن توشہ یاد نماند چیند
روز دیگر در صعوبت گذشت باز شبی مشرف شدند وآنحضرت رضی اللہ
عنہ فرمود چرا بوسیلۂ توشہ شفای خود نخواستی وبجستی عرض کردند
وزن وی سہو کردم حکم شد پنج آثار بختہ آرد گندم ویک آثار یاؤ بالا
روغن زرد وہموزن روغن بورہ وبقدر توفیق میوہ چون جناب
ایشان بمرتبہ اقصی مورد عنایت ولطف اتم بودند بیباکانہ عرض
کردند کہ تا مقدور ادای وی ندارم حکم شد کہ نصف وزن ادا کن بلکہ
این تحفہ مخصوص نیست ودیگران وزن کامل کردہ باشند باز
عرض داشتند این توشہ مخصوص بشفای بیمارست یا بجمیع حاجات
ارشاد شد بحل جمیع مشکلات وحاجات دینی ودنیوی کافی است
اما شرط است کہ صوفی ومتقی خورند وغیر ایشان از تارک الصلوات و
مرتکب المنکرات از خوردن آن اجتناب دارند ایشانرا بعد ادای

بنا بر صحت گردید و تا این زمان برای کشود کار مطلقاً مروج این بارست
و اکثیر اعظم در حل مشکل به ازین نیافتم و تا عرصه تالیف این کتاب
سالی ندیدم که بحضور شیخ العالمین رض اهل حاجات بعد حصول مقصود
نقود باد ای توشه از چهار و پنجصد منی فرستادند و در هر ماه پانزده
عدد یا بست عدد کم و زیاده باحتیاط تمام پخته میشد و صوفیان میخوردند
و همچنین از جناب مرتضوی کرم الله وجهه الشریف برای حل مشکلات
عموماً بایشان ارشاد شده وزن وی آرد گندم شش آثار یا و بالاروغن
و بهوره هر واحد سوم حصه از دو حال کثرت رواج این توشه بر توشه اول
بلا فرق دانند و این هر دو توشه بحل مشکلات شهره تمام دارد و دیگر از
دریافت ایشان توشهٔ خاتون جنت حضرت فاطمه زهرا است.
علیها التحیة که در شفای مرضی مثل وی عملی دیگر مجرب ندیده شد
لیکن ازانجا که این توشه قبل حاجت است و حصول کار و شفای
بیمار از شدن و ناشدن قبل کار معلوم میشود و آن آنست که اگر
توشه لذیذ و خوش ذایقه درست شد و زود تر بخوردن صرف گردید
جلد تر و حسب طلب مطلوب حاصل شود و هر قدر که بد ذایقه شد دلیل
فقدان مقصود است و با این همه بار دیگر توشه میکنند تا سه توشه اگر
هر سه بد ذایقه یا خام ماند هرگز آن کار برآمدنی نیست و اگر سومی
توشه خوش طعم است آخر بتوقف کار برآید ازینجهت مردمان کمتر این
توشه را میکنند خصوصاً در باره بیمار اقدام بران دشوار دانند مجرب است

بلا خلاف وزن توشه آرد گندم سه اثار ریخته روغن زرد یک آثار نصف
پاو بالا چینی یا بهوره هموزن روغن نقل است از سند العرفا و سید
العلما ادام برکاته شنیدم روزی شاه محمد اکرم و شاه لعل محمد قدس سرهما
بحضور شیخ الزمان تاج العارفین رض در سماع بودند و شاه محمد اکرم کثیر الوجد
بود کمتر مجلس از وجد و شورش وی خالی ماندی ابتدا و انتها مجلس در
جوش و خروش وی منقضی شدی و شاه لعل محمد را بیشتر تسکین ماندی
تا گاه بوجد آمدی هر دو بزرگ دران مجلس از امیر المومنین یعسوب المتقین
ابو الائمة المعصومین علی مرتضی کرم الله وجهه الشریف مشرف شدند
از راه عنایت بشاه لعل محمد فرمود برخیز و در وجد شو تا کی نشسته باشی
یکبار صبر و سکون از دست رفت و مطلق افاقه نماند و از آنروز گاهی
در مجلس ایشان بجز وجد و رقص سکون و قرار نبود و شاه اکرم قدس سره
بس هر خوش نشسته بودند قریب بود که عنان اختیار از دست رود و بر قصر
و وجد آیند ارشاد شد بنشین تا چند بوجد آئی امتثالاً للامر آنچنان ضبط
یکار فرموده که گاهی باز وجد نه نمود و در نگاه این اثر پیدا شد که سابق
گفته آمد نقل است از شیخ العالمین رض فرمود که در ابتدای سلوک
شاه محمد اکرم را شبی از جناب مرتضوی کرم الله وجهه بی درخواست
نسخه اکسیر عنایت شد که بی درد سر در خرچ قلیل مبالغ کیمیا درست
می توانکرد چون بیدار گردیدند سه شبانه روز در گریه ماندند و نزد حضرت
تاج العارفین حاضر نه شدند بخیال آنکه اگر بحضور عرض کنم آنحضرت فرماید

مگر ہنوز در دل تو طلب دنیا بودہ کہ نسخۂ اکسیر عنایت شد و بشغلی و ذکرے امتیاز افتخار یافتی و چشم عنایت از ما باز دارد و اگر نگویم در قیامت نابینا برخیزم کہ درین طایفہ مقرر است ہر خوابی و واردانی کہ از شیخ مخفی دارد در قیامت کور برانگیختہ شود بعد سہ روز رای بران قرار گرفت کہ بر آنحضرت عرض باید کرد و از نابینائی قیامت ہمان بہ کہ در زمرۂ اہل دنیا محسوب شوم و در خلوت شریف حاضر شدہ زار زار بر حال خود گریستند و عرض حال کردند تاج العارفین رض فرمود اجزا نسخہ یاد است گفت بلی فرمود درچہ قدر توانی خرید ہمین چہار تنگہ یا ہفت تنگہ فلوس ظاہر ساختند حسب عرض شان فلوس عنایت شد کہ دوا بیارند و درست کنند چون زر خالص درست کردہ حاضر آوردند فرمود در بازار بفروش و قیمتش بیار رفتند و بقیمت مروجہ آنزمان فروختند زرگر بعد امتحان مبنت تمام گرفت آنحضرت فرمود زرش وی بر فقرای خانقاہ بخش کن و اجزاے نسخہ دوا را بسہو و فراموشی دہ ہرچند از انجناب مستطاب کرم اللہ وجہہ بتو عنایت شد لیکن بالفعل ترا قابلیت آن نیست بعد تکمیل طریقہ ایشان روزی شاہ عبدالحی قدس سرہ کہ عنفوان شباب داشتند گفتند کہ تمنای من آنست کہ آن نسخہ اکسیر بمن بخشند تا از فکر آل و عیال کہ سبب تشطط خاطر است وا رہیدن درین وارہیم و بفراغ دل بکار دل بنشینم جناب ایشان سوگند یاد کردند کہ حسب ارشاد پیر و مرشد او را بسہو و فراموشی گذاشتم و

فی الحقیقة این محض کرامت شیخ ما بود که چنین نسخه قلیل الاجزا سهو مطلق
گردد و رسد دریغ منیداشتم خوشا دولتی که بکار فرزندان حضرت شیخ آید
شاه عبد الحی گفتند که حالا ماذون عرض و معروض هستند برای ما عرض
دارند جناب ممدوح حسب مدعای شان قبول فرمود در بارگاه مرتضوی
کریم اشاره وجه عرض داشتند حکم شد که او شان قابلیت آن نسخه ندارند
اگر خواهند نسخه النقره درست کنند و اجزای وی ارشاد شد که درستگی
آن دشوار و فائده محض قلیل ناچار ازین خیال درگذشتند و باز دعوی
سودای هوسی نکردند و گرد آن نگردیدند مولف کتاب میگوید که مجاز
نفرمودن حضرت امیر المومنین ایشانرا بآن نسخه اکسیر و در محنت انداختن
محض عنایتی بود و هدایتی خاصه ورنه درین سودا عالمی خانمان بر باد
داده و گوهر مقصود بدست نه آورده و اگر کسی اتفاقاً بمراد رسیده باشد
بے اعتنائی را بروی موکل میکنند که چون خواهم خواست درست
خواهم کرد و گاہے آنقدر هم درست نه کنند که از ما یحتاج خود فارغ
باشند مدام لباس نکبت در بر و بهر یک قرص نان در بدر و نخوت
غنا در سر حضرت شیخ العالمین خاکسار را همیشه بر اجتناب وی
تحریص فرمودی و پند و موعظه نمودی چنانچه آینده در ذکر وصایا
انشاء الله تعالی مفصل بیان کرده آید حق تعالی برین دارد و از آفت جمیع
مطلقه حفظ بخشد نقل است از بعضی اکابر که نامش یاد ندارم
میفرمود روزی ذکرے در طاقت تصرف بود که در اسلاف فلان

دلی فلانکس را شاہی بخشید و فقیری را بر تخت نشانید و بادشاہ را بکنج
گدائی رسانید اما درین زمانہ خصوصًا از حلقہ یاران و ارشتہ محبیبہ کسی
باین طاقت نرسیدہ یا رسیدہ و روی مردان چالاک ولایت ندیدہ
یکی ازان میان گفت بسیار یاران تاج العارفین رض بودند کہ طاقت
تصرف آنہا مافوق ازین تصرفات است و بعضی تصرفات ازین قبیل
ہم بظہور آمدہ چنانچہ روزی شاہ عبدالحی از تنگی معیشت و کثرت اولاد
بس تنگ دل نشستہ بودند علی الخصوص از تردد کد خدائی دختران پریشانی
خاطر زیادہ تردد داشتند شاہ محمد اکرم کہ این حال دیدند از بلند ہمتی بغیرت
افتادند و فرمودند خزینہ حضرت حق برای شما است یک بالشت زمین
چہ قدر منزلت دارد و فکر معاش میکنند اگر مرضی شریف باشد ازاینجا
تا شہر عظیم آباد از دو کانہا دو رویہ آبادی شود و ہزارہا منزل چھکڑہ
از خزینہ آراستہ و پر بار کردہ تا شہر مذکور ہر طرف بازار گرفتہ پیراستہ
گردد ہر قدر کہ خواہند صرف سازند کاسہ درکی نہ آید و در طرفۃ العین
این طلسم میتوان نمود ہمین کہ سخن تمام شدہ بود و شاہ عبدالحی چیزی
ہنوز نگفتہ بودند بر حضرت تاج العارفین این حال منکشف شد فی الفور
از خلوت شریف کسی را بطلب جناب ایشان فرستاد حسب الحکم
حاضر آمدند آنحضرت فرمود کہ بازار و شہر آباد میکنند و از خزینہ منازل
چھکڑہ پر بار میسازند بس مناسب است ازین جا بروند و دیرآبادی
باشند و سفرہ عام بکشند ہر چہ خواہند بخورند ما را درین قصبہ بنان خشک

قناعت کردنی است و بس عتاب فرمود که مضطرب و بیحواس ترسان و
لرزان از خلوت شریف بیرون آمدند و بازگاهی چنین سخن چالاکی مبنی بر
بر زبان نه آوردند اگر آنوقت حضرت تاج العارفین رض عتاب نمیفرمود
و باز نمیداشت میکردند آنچه میکردند نمیدانیم که میدید **نقل است**
از شاه خدا بخش قدس سره یاد دارم که یکبار فوج ظلمه تمامی قصبه را
تاراج کرده بود بعد دفع آنها حضرت تاج العارفین رض شاه محمد کریم را
همراه جناب ایشان از عظیم آباد رخصت قصبه داد که درستگی مکان کنند
تا از شهر مذکور مراجعت فرموده وطن را آباد سازد هر دو بزرگ آمده
حال خرابی تماشا معاینه فرموده در فکر نیزه های بانس و رسن و کاه شدند
درین میان جناب ایشان بشاه محمد کریم فرمودند که عرصه سه روز کوچ
افواج ظلمه را شده چند روز دیگر هم در درستگی مکان توقف باید کرد
که اهل حرفه هم آباد شوند و در بهم رسانی اسباب تردد راه نیابد و نیز مبادا
که ظلمه باز رسند و اسباب بهم رسیده را بغارت برند شاه محمد کریم
گفتند که لشکر از سه منزل باز مراجعت خواهد کرد این چه خیال است و
خلاف قیاس جناب ایشان فرمودند باری بعید از قیاس است از روز
سوم معلوم شود اگر افواج ظلمه نرسد اکرم بگوئید بلکه دروغ گو نام کنید
ببینیم که از راه سه روزه چگونه مراجعت میکند شاه کریم باور نکرده شنیده
نا شنیده کردند و اسباب چهاونی بهم رسانیدند همین روز سوم
بود که لشکر رفته باز معاودت کرد و هنگامه دوباره برپا شد اسبابها که

مہیا شدہ بود لغارت رفت و خلقی کہ سامان آبادی کردہ بودند پا
بفرار نہادند خلفشاری عظیم گردید چون بار طمانیت دست داد شاہ
محمد کریم گفتند حالا منظور چیست فرمودند نگر اسباب سازند اکنون
بارہ نمی آید نقل است شیخ العالمین رض میفرمود کہ یکبار ہنگامہ
برگیان بسیار شدہ عالمی بے خانمان گردید حضرت تاج العارفین
معہ وابستگان جلوہ افروز شہر عظیم آباد بودند چون عزم آبادی وطن آمد
بشاہ محمد اکرم ارشاد شد کہ بر مزار شریف حضرت شاہ ارزانی قدس سرہ
حاضر شدہ دریافت نمایند کہ مرضی شریف چیست بوطن روم و آباد
شوم یا چندی توقف درین شہر گزینم حسب ارشاد رجوع کردند شاہ
ارزانی قدس سرہ دیدند فرمود بہمین عبارت مجیب دعوت المضطرین
بقصبہ پھلواری تشریف برند فی الفور سر از مراقبہ برداشتند و بحضور
شیخ حاضر شدہ عرض داشتند آنحضرت قصد آبادی وطن فرمود و مکان
فیض نشان را از قدوم میمنت لزوم رشک صد بہشت ساختند
نقل است در ایامی مجذوبی بود بشہر عظیم آباد نواب خود را نام
کردہ بدستور وی چنان بود کہ ہر سالکی را کہ میدیدی بسوی وی رو دیدی
وجذب حال وی کردی و مسلوب الحال ساختے خلقی از طائفہ
درویشان ترک آن راہ کہ نشستگاہ مجذوب بود کردہ بودند و از دست
وی نالان بودند اتفاقاً گذر شاہ محمد اکرم از آن سو افتاد و از دور
آن مجذوب کہ دید گفت کہ صاحب دولتی می آید و دلشاد برخاست

وبر زبان میر اندامروز شاہ بازی بدام ما افتاد یا خزینہ در شاہوار بدست آمد و بسوی ایشان دوید و مصافحہ کرد و در عین مصافحہ قصد جذب حال ایشان نمود چیزے بسوی او نرفت معانقہ کرد ایشان کہ حال رہزنی وی شنیدہ بودند یکبار سلب حال وی کردند و آنچنان مسلوب فرمودند کہ ازین راہ کور محض گردید و روان شدند آن مجذوب باضطرار آمد و بر پای افتاد و منت و زاری آغاز نہاد و عذرہا پیش آورد قبول نکردند و گفتند خلقی از دست تو نالان ہست و از رہزنی تو بر ہلاک خود کمر بستہ و بجان آمدہ اینچنین کس قابل عطیۂ الٰہی نباشد مجذوب بیچارہ با ہزاران ہزار منت و الحاح پس ایشان میرفت و مسلسل فی الحقیقت درین گفتگو طی شد و نوبت لجاجت و عذر خواہی از حد در گذشت فرمودند حال تو بر تو رد نہ کنیم مگر بشرطیکہ توبہ کنی و باز با کسی چنین معاملہ نہ کنی و حال ہر کسیکہ سلب کردۂ باز بادہی توبہ کرد و عہد نمود کہ خلاف نکنم آن زمان وی را بحال ساختند و در حال وی کردند **نقل است** شاہ خدا بخش قدس سرہ میفرمود در زمانۂ بعضی از خوایشان من کہ بس قریب بودند آسیب خبیث شدید بود ایذا می سخت میداد و خبیث از قسم جوگی مردہ بود روزی یکی از احباب زبان طعن بر من کشاد کہ فقر اختیار کردہ اند و ترک دنیا نمودہ اند دفاع یک خبیث دشوار ہست زہے کمال و زہے طاقت تصرف و زہے کرامت ع برہمن میشدم گر اینقدر زنار می بستم ٭ حیف برین تضییع اوقات سخن

وی بر من تلخ تر از زہر شد گفتم راست است آنچہ گفتی اما بہ بین کہ چہ میشود و درتہ بیر دفع وی دست انداز شدم و کمر ہمت استوار بستم طلسم فلیتہ ہر روز روشن میکردم احضار موکل بر فلیتہ ہم میسگردید و جنات معاون و مددگاران آن جوگی کہ سردار اشرار بود گرفتار شدہ می آمدند و میسوختند اما وی را در شرارت و ایذای مردم مطلق تفاوتی نبود تا آنکہ شب گرفتاری او رسید موکلان زبانی وکیل فلیتہ خبر دادند کہ شب فردا آن سردار اشرار بر فلیتہ حاضر خواہد شد زبردست و شدید است ہشیار باید بود من صبح نزد شاہ محمد اکرم قدس سرہ حاضر آمدم و استمداد خواستم کہ وقت اضطراب بود تسلی فرمودند و گفتند خواہم رسید چون وقت شب آمد و فلیتہ روشن شد بعد ساعتی کہ منتظر تشریف آوری شاہ ممدوح بودم آن جوگی یکبار بر فلیتہ حاضر آمد و بسیار تسلیط کرد دیدم کہ با آن طنطنہ و نخوت بر شرارت است کہ وجود کسی در خاطر نمی آرد و میخواہد کہ بر مردم حاضران مجلس حملہ آورد رجوع بموکلان فلیتہ کردیم سودی نبخشید و مہلت آنقدر ہم نبود کہ کسی را نزد شاہ موصوف فرستیم بخوف آنکہ مبادا بر من حملہ آرد و کشتی کند و سبکی پیش آید مضطربانہ رجوع بجناب ایشان کردیم کہ جوگی آمد و خود با دولت ہنوز نرسیدند حالا کار از دست میرود در ہمین بودیم کہ بر آن جوگی تعذیب شدید شروع گردید و ہر دو دست وی بر پشت مشک گرفتہ شد ہر چند زور میکرد و راہ رہائی از مصیبت اما مفر نمی یافت و آنہمہ نخوت و کبر از سر بدر رفت

وکیلی دیگر که بود گفتم به بین در فلیته چه پیش آمد که رنگ دگر نمود شد
گفت شخصی نحیف البدن تشریف آورده اند که گاهی در عالم جسمانی
او شانرا ندیده بودم و نه بر فلیته گاهی دیدم موکلان را میفرمایند
که دست وی برپشت وی بندید و سرگرم تعذیب انداین گرمی
عدالت سبب او شان است چون آن خبیث سوخته شد باز از وکیل
پرسیدم که اگر آن بزرگ تر رفته باشند باید پرسید که کیستند چون وکیل
استفسار کرد جواب شنید که محمد اکرم نام منشی بریاد شما آمدیم و
ایفای وعده کردیم حالا میرویم و از نظر وکیل غایب شدند صبح که باز
حاضر خدمت عالی ایشان شدیم بمجرد دو چار شدن نگاه متبسم شدند
قریب رفتم پرسیدند شب چه سان گذشت در شکر گذاری همه قصه
مفصل بیان کردیم باز تبسم فرمود خاموش ماندند نقل است
میفرمود شاه خدا بخش قدس سره که جناب ایشان بس لاغر بدن
و نحیف الجثه بودند و ریاضت از قلت غذا و جوع کشی زیاده تر
ضعیف و ظاهر کرده بود که بجز چرم و استخوان دیگری نمود برادر ان خانه
ایشان که در فن کشتی و پهلوانی و زور مشهور بودند و بس توانا و جسیم
اکثر از راه ظرافت میگفتند که افسوس برادر یافتم قوت بازو نیافتم
هر چند کمال فقر داشته باشد امامارا چه سود و ازین جسم نحیف که از نفت
زدن چون کاه بر زمین افتد و مانند خس بر هوا رود چه بهبود اگر قوی
و پهلوان بودی قوت بازوی ما شدی در جواب میخندیدند و میفرمودند

که روز امتحان ظاهر گردد که پهلوان زور آور از ما و شما کیست وقت
را نگاه دارید و مرا یاد آرید برادر ایشان جواب سخن را محمول بر
خوشطبعی میکردند و نمیدانستند که درین سخن سری است که روزی ظاهر
گردد اتفاقاً از پهلوانی فرومایه بعد چندی نزاعی درمیان آمد و بمقتضای
آن وقت پهلوانی و کشتی گیری هر یکی دشمن جان دیگری شدند و منتظر
وقت نشستند تا آنکه شبی وقت سحر برادر ایشان برای حفاظت زراعت
برکشت زار خود رفته بودند در اثنای راه از آن دشمن دوچار شدند و
قصد یکدیگر کردند آخر در کشتی حریف غالب آمد و پشت ایشان بر زمین
آورد و بر سینه نشست میخواهد که هلاک کند ایشانرا سخن جناب برادر یاد
آمد بخاطر گذرانیدند که مگر برای همین وقت فرموده بود که وقت را نگهدارید
و مرا یاد کن یکبار بر زبان آوردند ای برادر محمد اکرم وقت امتحان
آمد طرفة العین جناب ایشان حاضر آمده آن فرومایه را از سینه برادر
کشیده بر زمین زدند و برادر را بر سینه وی نشاندند و دست وی
گرفتند هر چند زور میکرد چاره نمیدید گویا طفلی در دست پهلوانی
گرفتار بود آخر الحاح کرد که از سر دشمنی گذشتم جان بخشی کنید و برای
خدا بر من ببخشید و این نحیف البدن زور آور کیست و این چه
سر است هر چند زور میکنم از نیکدست ما را زیر و زبر میکند و بر شما
هنوز غالبم ایشان عذرش قبول فرمودند و از جان وی درگذشتند
و راه وی گذاشتند آن زمان جناب ایشان فرمودند ای برادر

باری بگو امشب پهلوان از من و تو کیست و از روی لاغر بدن دیگری یا هنوز حسرت باقیست و غایب شد ندا آن فرمایه که بصدق دل صلح کرده بود باعث بیان این ماجرا شد ایشان گفتند بارها دیده و شناخته برادرم شاه محمد اکرم بود و قصه از سر نو بیان نمودند و جناب ایشان از انجا نزد اهل خانه خود آمدند چو شد من و دیگر اقارب بگیر افتادم که درین شب تا که چهار ساعت عرصه صبح را باقی مانده باشد تن تنها از کجا آمدند و کدام ضرورت داعی بود فرمودند برادر فلان که پرگشت شب زار رفته است با استعجال تمام طلب کرده بود بها نجا نزد وی بودم مردمان گفتند که امروز کسی بطلب شما فرستاده نشده و نه کسی طلب بود فرمودند که چون از گشت زار باز آمده واقف شد که چه کار بود مردمان در فکر طعام مهمانی شدند آنها را منع نمودند و باز داشتند که صبح قریب است آخر نوبت خوردن بروز خواهد آمد تکلیف بی فائده ضرورتی ندارد بعد ساعتی برخاستند مردمان پرسیدند کجا میروند فرمودند می آیم مردمان دانستند که شاید بقضای حاجت بشری میروند زیاده متعرض نکردند چون دیر گذشت هر سو مردمان به تجسس شتافتند و نیافتند حیرت بر حیرت افزود تا آنکه صبح دمید برادر آنجناب از گشت زار بخانه رسیدند خلق از ایشان استفسار میکرد و بیان حال مینمود تا آنکه ایشان مفصل روداد ظاهر کردند و گفتند که حالا شاه ممدوح [illegible] در خانقاه شریف رسیده باشند تلاش شما یان درین قریه [illegible]

چه سود دهد و کسی را نزد جناب ایشان بطلب خیریت روانه کردند مردم
که بخانقاه رسید جناب ایشان بمجرد دیدن ملول تشن خندیدند و فرمودند
برادرم فلان پهلوان چه حال دارد آنکس عرضداشت خوش است جهت
دریافت خیریت حضور شما فرستاده گفتند بجز لاغری و نحافت دیگر
خیریت است و رخصت کردند بعد چند روز که برادر ایشان بهر ملاقات
آمدند بمجرد دوچار شدن متبسم شده گفتند بیا برادر پهلوان او شان عرض
کردند پهلوان هم شما هستید و زور آور و کشتی گیر هم شما که بدولت پهلوانی
شما جان بسلامت بردیم ورنه در هلاک ما توقفی نبود و از آنروز بس
نگهداشت آداب جناب مستطاب شاه محمد اکرم قدس سره میکردند
نقل است میفرمود مولوی ابوتراب صاحب دامت برکاته
راویًا و حاکیًا عن شیخ العالمین رض که در موضع چکواه که از اطراف
و نواح شهر بهار است مردی بود لبس جلیل القدر میر محمد همام علیه الرحمة
از مریدان حضرت تاج العارفین رض در ایامی بیمار شد و از اشتداد
مرض نوبت بیاس کلی رسیده بود دفتر حال بذریعه عرضی بحضور
تاج العارفین رض نمود و ختم برین مضمون کرد که اگر کسی از برادر و بینے
رخصت فرموده شود بهر حال مناسب می نماید بر تقدیر شفا و صحت
اورا ثواب عیادت است و الا تجهیز و تکفین از دست وی سبب
رستگاری و نجات من است آنحضرت شاه محمد اکرم قدس سره با رخصت
فرمود بعد طی منازل سه روزه که رسیدند حالت میر مشارالیه بس ابتر

دیدند قصد دریافت مرض وسبب آن و علاج صحت فرمودند معلوم
شد که عتاب و نفس رانی فلان صاحب قبر است خوشحال شدند که حالا
چارۀ کار بدست آمد از مردمان پرسیدند که صاحب قبری مشهور بفلان
نام کسی درین قصبه هست همه باگفتند بلی هست و قریب تر ازین مکان
است یکی را از آنها بدلالی همراه گرفته بران مزار تشریف بردند و مراقبه
بس طویل کردند بعد مدۀ دراز سر بر داشتند آثار سرور و بهجت بر بشرۀ
شریف پیدا بود فرمودند الحمد للہ که برین صاحب قبر فتح یافتم حالا
شفا است و بیمار را تسکین خاطر بآرام تمام بخشیدند بیمار پرسید که
اول تشویش خاطر بود اکنون اثر انبساط و فرحت اگر از بیان آن
بنده را هم افتخار می بخشند بعید از لطف نیست فرمودند این ولی
صاحب قبر را بسبب فلان کار شمار نجشی و اعراضی آمده بود از عتاب
و نفس رانی وی باین حالت رسیدید و اول به خلوص و نیازمندی راه
عفو جستم نیافتم چند آنکه سعی بکار بردم انکار کرد آخر مارا هم رنجی آمد و گفتم
که سزاے اینچنین قصور اهلاک نیست دست از هلاک
وے بردارید و اثر رنج و عتاب خود بر کشید دما هم زور خود کردم
و بر دا اثر وی کوشیدم تا آنکه چارۀ بجز بر داشتن اثر خود ندید و پیروی
غالب آمدم و فتح کردم چون بعرصۀ قریب بیمار را شفا حاصل شد جناب
ایشان رخصت شده بحضور تاج العارفین رض رسیدند و مفصل
ماجرا بعرض در آوردند نقل است روزی مولف کتاب بتقریبا

از شاه خدا بخش قدس سره عرض کردہ کہ تصرفات وکمالات حضرت
شاہ محمد اکرم و دیگر یاران کاملین حضرت تاج العارفین رض بسیار
شنیدم معلوم نیست کہ بعد انتقال ایشا بان را چہ پیش آمد و در
کدام مشاہدہ مستغرق اند کہ گاہی در حل مشکلے بکار کسی نمی آیند
اغیار را کہ میسر سد او لا د تاج العارفین رض ہم گاسہے ممنون اعانت
و امداد شان در امرے نیستند فرمودند طفلگی مکن و فضول مگو
حال یاران دیگر نمیدانم مگر شاہ محمد اکرم بالفعل ہم در سفر مولوے
ابو تراب تا شہر دہلی منزل بمنزل در آمد و رفت ہمراہ بودند و دمے
جدا نمیشدند تا وقتیکہ بمکان رسیدند و بہ آل و عیال خود آمیختند
اینقدر التفات میدانم و می بینیم و ہم در ہنگامہ غلام قادر خان
در شہر دہلی بودم حسب ارشاد حضرت تاج العارفین رض کہ در رویاے
صادقہ برائے نصاب سورہ مزمل حکم فرمودہ بودند امتثالاً
للامر نصاب میدادم روزی اندیشہ در دل جا گرفت کہ مبادا
در کاری بے احتیاطی رو نماید و سبب ایذای موکلان شود
و کار ناتمام ماند رجوع بجناب ایشان کردم فی الفور حاضر آمدند
و فرمودند خوف مکن کہ بالتوایم و از آنروز ہر روز وقت خواندن
سورہ مذکور ظاہر ظاہر تشریف می آوردند و تا زمانیکہ فارغ شوم
قریب من نشستہ بودند و گاہ گاہ حضرت تاج العارفین نیز دران وقت
بشرف جمال باکمال خود افتخار می بخشیدند در آخر نصاب چہار موکل

حاضر آمدند اما بسبب حاضر بودن شاه محمد اکرم قدس سره خوف مخالفت
و خیال نافرمانی موکل سر مو هم نمی آمد نقل است روزی در ذکر پیر پرستی
مولوی ابوتراب صاحب دامت برکاته میفرمودند که از شیخ العالمین رض
شنیدم در ایام طفولیت شاه شمس الدین ابوالفرح ابن الابن حضرت
تاج العارفین رض بمرض صعب گرفتار شدند که ظاهر احیان بری دشوار
بود پدر بزرگوار شان شاه عبدالحی قدس سره حالت ردیه وی دیده
بحضور آنحضرت رض بس مضطرب هواس آمدند آنحضرت مراقب شد
شاه محمد اکرم که در انوقت حاضر بودند هم مراقب شدند بعد ساعتی
سر برداشتند و فرمودند صاحبزاده اضطراب نفرمایند خیریت است
از بقیه عمر خود نصف نذر فرزند ارجمند شما کردم و حضرت تاج العارفین رض
فرمودند فقط دفع شد میخواستم که رفع ضعف هم همین وقت شود اما
امر الٰهی چنان است که یکبار بدفع ضعف نکوشند باهستگی رفع
خواهد شد حق تعالی شفای عاجل بخشید و بعمر شصت و پنج سال رسانید
هفتدهم ماه شوال سال یکهزار و یکصد و هفتاد و چار جلیس ارباب قدر
گردیدند و احباب را بداغ مصیبت گذاشتند قبر شریف هم پهلوی
قبر شاه لعل محمد قدس سره کرده شد +

ذکر خیر السالکین الواصلین حضرت شاه غیاث الدین عظیم آبادی قدس سره

یکی از یاران کاملین حضرت تاج العارفین اند رضہ در دخول مجالس شریف نبوی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ایشان را اختیار تام بود و در تبرزخ و فنا فی الشیخ فرد الانام بودند که درین مقام نظیر خود نداشتند ہم صورۃ وہم سیرۃ حاضرین مجلس را در بادی النظر اکثر غلط افتادی و تعظیم حضرت شیخ بہ نسبت ایشان بجا آوردندی علی الخصوص وقتیکہ از خلوت شیخ بیرون می آمدند بے اختیار خلق برگمان حضرت شیخ بہ تعظیم وی برمیخاستند وہمی شناختند کہ آنحضرت اند یا شاہ غیاث الدین نقل است روزے در مسجد شریف وقت ظہر در مراقبہ معمول نشستہ بودند آذان عصر شد وجناب ایشان دران وقت فانی فی الشیخ بودند برخاستند و بر مصلای شیخ رضہ ایستادند امام ومقتدیان دانستند کہ حضرت شیخ از خلوت تشریف آوردند تکبیر اقامت شد ونماز آغاز کردیدار عقب آنحضرت در مسجد تشریف آوردہ دیدند کہ نماز میشود وصف اول معمور است در صف آخر تحریمہ بستہ بعد فراغ نماز نمازیان دیدند کہ آنحضرت رضہ در صف آخر ہست وشاہ غیاث الدین بجای وی رضی اللہ عنہ نشستہ آنحضرت متبسم شدہ فرمودا گراندکی توقف در آمدن میکردم شاہ غیاث الدین از ثواب جماعت محروم میداشت نقل است ایشان در مرض موت باقارب وصیت فرمودند کہ ہمراہ جنازہ من قوالان ہم باشند وسرودگویان تا گورغریبان لاش مرا رسانند چون بعد انتقال بر وصیت عمل کردہ اند از مکان ایشان تا گورغریبان کہ مسافت دور درشت در اثنای

راه از مسافران و بازاریان هر کس را که نظر بر جنازه افتادی بس متاثر شدی و زار زار گریستی و همراه رفتی عالمی همراه جنازه تا قبر رفته و هر که و مه با خود میگفت که این چنین اثر گاهی ندیدم و نیافتم لاریب این ولی خدا است تاریخ نهم شهر ربیع الثانی سال یکهزار و یکصد و هفتاد و هفت هجری از این دار فانی بعالم جاودانی شتافتند قبر در مقام پچابهاری است که مشهور است در عظیم آباد

ذکر خیر اهل صفا صاحب تسلیم و رضا حضرت شاه غلام مرتضی قدس سره

ایشان از روسای موضع بیرونی اند از آبا و اجداد در خاندان فردوسیه مخدوم مظفر بلخی رحمه و بروایتی در خاندان قلندریه حضرت شاه محمد چرم پوش سلسله ارادت داشتند اما بذات خود رجوع بحضرت تاج العارفین آورده بودند و در سلک مریدان و یاران آنحضرت منسلک گردیدند نقل است حضرت شیخ العالمین میفرمودند اول نگاه حق بین که برمن کردند ایشان بودند و تفصیلش آنکه روزی مجلس سماع بود و یاران از وقت خوش در العرصه ما را عنفوان شباب بود و علاقه اذکار و اشغال نداشتم ناگاه دران مجلس شورش مفرط آمد که بیخود شدم چون از این جنس اشغالات نبودم هر کس سوی من از حیرت میدید بعد انقضای مجلس حضرت ایشان بحضور شیخ رضی الله عنه در تخلیه

سخنی عرض داشتند و بعد چند روز روزی از من بسیار معذرت نمودند و بکمال اعتذار پیش آمدند که آنشب مجلس گرم بود و ما در مراقبه بودیم دیدیم که نوری از سینهٔ من بسوی سینهٔ گنجینهٔ اسرار شما بی قصد میرود که مطلق ما را دران اختیاری نبود ناچار چشم کشادم و نگاهی بسوی جناب شما افتاد و از خود دربود امیدوارم که این جرأت و بی باکی از ما عفو فرمایید و نیز میفرمود شیخ العالمین رض که ایشان را در سته حال اهتمام تمام تر بودی حتی که در وطن رفتی و آنجا اگر گاهی وقت خوش شدی در صحرای خالی از مردمان رفتی و غزلی مناسب وقت و حال خواندی و وجد کردی و جوش و خروش مستانه فرمودی بعد تسکین گرد و غبار از بدن پاک کردی و بخانه تشریف آوردی

نقل است میفرمود شیخ العالمین رض و هم از سید العلما اسند العرفا دامت برکاته شنیدم که شاه غلام مرتضی قدس سره برای کشف مجلس شریف نبوی صلی الله علیه وسلم ذکر و سیفی و از شیوهٔ قادریه یا احمد یا محمد یا مصطفی بطریق ماثوره میکردند چندی برین گذشت و روی مقصود ندید از بلند همتی تنگدلی را راه نداد و بکمیاس کامل درین ذکر مشغول میشد عنایت نبوی مبذول حال وی شد و لطف مصطفوی بغمخوارگی آمد در اندک زمانی فتح باب علی وجه الاتم دست داد که در ضرب هر لفظ از آن سرور انبیاء صلی الله علیه وآله وسلم مشرف میشد و این گوهر نایاب نقد بدست آمد که کسی دیگر را درین ذکر

نصیب شد نقل است مولوی ابوتراب صاحب دامت برکاته
راویا عن شیخ العالمین رض میفرمود شخصی بود محمدی فیاض نام مرد سیاح
در خانقاه وارد شد می گفت که قریب نهصد فقرای کامل و غیر
کامل را دیده ام شبی شاه غلام مرتضی قدس سره ذکر جهر میکرد محمدی
فیاض از خواب بر آواز وی بیدار شد و آمده بر در حجره ایشان بایستاد
و تا دیر ماند چون نظر ایشان افتاد پرسیدند کیست گفت محمدی
فرمودند چرا ایستاده گفت ذکر شما بر دل من اثر کرد بنا بران بر آمدم و امیدوارم
که چیزی از آن کار ارشاد فرمایند شیخ تمام جواب دادند برو بجای
خود اگر چیزی آرزو داری فردا بحضرت شیخ الکل عرض کن و ما
خود هنوز محتاج تربیت هستم ترا چه تربیت کنم چون صبح دمید و طاوس
زرین بر بام فلک برقص آمد از مردمان میگفت که حضرت تاج العارفین
اینچنین یاران صاحب اثر را که برتبه شیخی رسیده اند تا کی در بغل گرفته
خواهند داشت چرا بهر هدایت خلق در شهرها نمیفرستند آنحضرت
رض کلام وی شنیده تبسم کرد و فرمود او هنوز طفل شیرخوار است
دندان شیر وی هم نه شکسته تربیت خلق چه داند که رخصت کنم اما
محمدی فیاض از آن روز بس ادب ایشان نگاه میداشت و میگفت
عمر من آخر شد چنین اثر جائی ندیدم نقل است حضرت شیخ العالمین رض
میفرمود که مراقبه در وجود ایشان ازان قدر بود که کسی وقت عقد انامل ایشان
موقوف ندیده و در نشست و برخاست یکنمط بودی در مرض موت

که حالت آخر رسید بحضور تاج العارفین رضی عرض داشتند که طاقت
خواندن درود ندارم حکم شد بر نصف درود قصر کنند چون از انهم
نوبت درگذشت حکم شد فقط بر اللهم صل علی سیدنا محمد
اختصار کنند تا آنکه قبض روح شد نقل است از شیخ العالمین رض
میفرمودند شبی ایشان را بخواب دیدم حال معامله قبر پرسیدم گفتند
بسیار خوشم حق تعالی بس لطفها بر من مبذول فرمود که احصا نتوان
کرد و نعمتها بر من ارزانی داشت از انجمله یکی انست که مجازم اگر
خواهم به همین جسم دنیاوی باز در دنیا آیم و چندانکه خواهیم بمانیم اختیار
کلی داریم گفتم بسبب انتقال تاج العارفین رض و یاران کاملین وی
از چند عرصه خانقاه بس خالی است خوش وقتیکه بر اجازت داون
حق عمل فرمایند و خانقاه را از شرف قدوم آباد سازند گفتند دشوار
نیست مگر بعد رنج دنیا راحتی که درین عالم یافته ام نمیگذارد که بسوی
این رنج آباد دنیا روی کند و راحتی که بدل ندارد از دست دهم و میفرمودند
سید العلماء سند العرفاء دامت برکاته که مادر طفلی صحبت ایشان درک
کرده ام چون مارا دیدند بکمال شفقت میفرمودند بیا بیا اگر دیگران مولوی
شوند تو مولوی گر شوی و بزبان هندی این مضمون باین عبارت
ادا می نمودند اور کوئی مولوی تو تکیں مولیا مولف کتاب میگویند که
فی الواقع فرمودن ایشان راست بود انچه از علم و فضل نصیب سید العلماء
شده در زمان ایشان کسی را نصیب نشد و باین مرتبه شهرت نیافت

از شاه جهان آباد دهلی تا کلکته هر کسی از فضلاء زمانه قایل ایشان بود
وتحقیق مقامات علوم از حواشی ایشان بر میر زاہد وصدرا وغیره ظاہر
است وتفصیل حال در ذکر یاران حضرت شیخ العالمین رض گفته آید
پانزدهم ماه ربیع الاول در خانقاه حضرت شیخ بسوی خلوت قدس شتافت
و بمحبوب حقیقی وصل شد بعد نماز جنازه لاش انور در وطن شریف که
موضع بیرونی نام دارد روانه کرده آمد وسال انتقال جالی ندیدم که
داخل این کتاب کنم۔

ذکر خیر مقتدای خاصان بارگاه اله حضرت سید شاه عصمت الله متوطن موضع هرلا قدس سره

وطن شریف در موضع هرلا بفاصله پنج شش کروه از قصبه پهلواری
واقع است پس کریم الطرفین اند آثار سیادت ونجابت از سیمای
سعادت ایشان ظاهر وسیادت وکرامت از پاک طینیت ونیک سیرت
شان باهر از یاران کاملین حضرت تاج العارفین اند بنظر کمال وصال اگر
جناب ایشان را زبدة الواصلین وتتمه کاملین گویند بجا وسزا است چنانکه
شریف النسب بودند کریم الحسب هم بودند نقل است شیخ العالمین
میفرمود که در ابتدای سلوک ایشان وقت انتقال شاه لعل محمد قدس سره
پیش آمده حضرت تاج العارفین رض را نهایت حزن واندوه بود حضرت
مخدوم عالم محمد مخدوم قدس سره برسم مصیبت پرسے تشریف آورده بودند

در میان سخن تاسف بر زبان مبارک راندند که افسوس است اینچنین
عرض بیگی محفل شریف که مجاز عرض هر رطب و یابس باشد باز کسی
شود یا نشود و لیکن چونکه از دست رفت آنحضرت رض را سخن مخدوم عالم رض
ناگوار آمده و فرمودند فیض روح القدس ار باز مدد فرماید دیگران هم
بکنند آنچه مسیحا میکرد بعد انقضای مجلس یاران را بکسب طریق کشف
محفل شریف نبوی صلی الله علیه وآله وسلم ارشاد فرمود هر کسی همت بران
گماشته چون استعداد در هر کار شرط است جناب ایشان دریں کار
بنسبت دیگران رهروی زیاده تر دیدند متوجه ترقی باطن و فتح باب
ایشان شدند تا آنکه حق تعالی بر ایشان بنوعی فتح باب انکشاف محفل
شریف فرمود که کسی را نبوده بیشتر اوقات در نظر شریف هر دو عالم یکسان
نمودی حاجت بمراقبه چشم بند کرده نبود و در مشاهده هر دو عالم یکی را
بر دیگری غلبه نبودی ظاهر و باطن برابر گردیده و حجابی در میان نمانده
نقل است میفرمود شیخ العالمین رض که در عمل شب دوشنبه که مخصوص
برای دخول مجلس شریف است و تعیین ایام عمل یکسال جناب ایشان
عرصه دو سال بعمل آوردند فتح باب نشد حضرت تاج العارفین رض بعضے
یاران صاحب رسائی را فرمودند که بحضور اقدس نبوی صلی الله علیه
وسلم عرضدارید که میر عصمت الله را در استخاره شب دوشنبه دو سال
منقضی گردید و فتح باب نشد آیا ازین استخاره اثر برداشته شد یا در بخت
ایشان این دولت نیست بعد عرض و معروض صاحب دولتان

ارشاد گردید نہ اثر از وی برداشتہ شدہ نہ بخت نارسا است موقوف بر وقت قابلیت است عنقریب فتح باب خواہد شد و آنچنان منظور خواہد آمد کہ کسی را نشدہ بود یکسال دیگر ہم برین عمل گذشت کہ دست طالب بدامن مطلوب رسید فتح باب کلی گردید نقل است سیف سود سید العلماء سند العرفاء دامت برکاتہ کہ جناب ایشان بیمار بودند چون صحت و دست داد خواستند کہ بدولت پابوس شیخ فایز شوند فقط ظاہر و جذب محبت باطن سبب ہندوبست سواری کشان کشان بہ سر راہ آورد افتان خیزان بدست یاری عصا تا صحرائی کہ سواد وطن بود رسیدند متوقف شدند تا آفتاب غروب شود و اطفای حرارت کہ بسبب ضعف عارض شدہ بود کم گردد چون ہمانجا نماز مغرب گذاردند خطرہ بر دل پاک مستولی شد کہ معلوم نیست ضعف بیماری تا کجا رسانید آیا در بدن طاقتی ماندہ یا نہ بر ہوا باید رفت و از انجا بہوا طیران نمودند نصف راہ طی شدہ بود کہ در اثنای راہ از جمال جہان آرای نبوی صلی اللہ علیہ وسلم مشرف شدند و از راہ عنایت و ذرہ پروری ارشاد فرمود کہ بس کن ہنوز طاقت بدنی نداری حرج از ضعف زیادہ خواہد شد بوطن باز گرد بپاس ادب امتثالاً للامر ازان مقام تا دولت سرای خود پیادہ تشریف بردند چون قرار واقعی رفع ضعف شد بحضور حضرت شیخ آن زمان حاضر آمدند و تفصیل ماجرا عرض نمودند نقل است روزی در مجلس سماع دوازدہم ماہ ربیع الاول مراقب

بود ندریدند که جناب مستطاب عین الانسان سیدنا سید المرسلین
صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم جلوہ افروز مجلس سماع شدند ایشان از سبب
استغراق بی علمی محض از ین عالم بود عالم دیگر را عین این عالم دانسته
یکبارہ بر خاستند و در اہتمام مجلس شدند و ہر بار آنکہ گرد مجلس ایستادہ
بودند بیدار میشوند و را دکشادہ بیشتر میبودند و ہر کسی را میگفتند
بیدار شود و سرراہ بگذار کہ رسول صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم تشریف ارزانی
فرمودہ اند نہایت اہتمام شان شاق بہر تعظیم بر خاستند کہ یکبار جناب
ایشان را افاقہ آمد و دانستند کہ غلط کردم این عالم دیگر بود و ہمہ ارباب بصیرت
معلوم کردند کہ از کمال استغراق دران عالم امتیاز عالم ظاہر نماند از ان
سبب این امر سرزدہ است و ہم معمول آن بود کہ جناب ایشان در
مجلس سماع بہ پہلوی حضرت تاج العارفین می نشستند گاہی چشم کشادہ
و گاہی بستہ احوال احضار ارواح طیبہ اولیا اللہ بحضور حضرت شیخ عرض
میکردند از کمال قوت انکشاف ہر دو عالم ظاہر و باطن یکسان می بود
احتیاج بمراقبہ چشم بند کردن نمی افتاد این حکایت بکرات مرات از
شیخ العالمین رض و از سید العلماء دامت برکاتہ شنیدم
و ہم شیخ العالمین رض روزی در اثر جلوۃ دائمی میفرمود کہ مطابق ملفوظ
حضرت مولانا مولنا رضی اللہ عنہ ایشان را اثر وی اکثر مترتب میشد
بسا بودی کہ سہ شبانہ روز یا گاہے ہیچ پاس کامل مطلق افاقہ
این عالم نمی ماند حسب عادت بشری ہمہ عادات بحال می بود و این

عین کرامت است درین عرصۂ مذکورہ از روزہ و نماز و وضو و
قضاے حاجت کہ حسب عادت جاری بود مطلق علم نمید اشتند
و ہر کسی را از بشرۂ ایشان اثر مدہوشی و بے افاقگی ازین عالم ظاہر
ظاہر محسوس میگردید و ہم دران ایام بعضی حرکات خلاف عادت سر میزد چنانچہ
در حجرہ مراقب بودند و روز روشن بود و در بند یکبار شور دزد دزد
برداشتند مردمان خانقاہ از چار سو دویدند کہ ماجرا چیست بعد افاقہ
فرمودند کہ نشستہ بودیم و شیطان ملعون بر صورت دزد در خلوت
کدہ انس یعنی در خانہ دل دخل کرد بی اختیار شور دزد دزد در بی افاقگی
کردم و ناحق خلق را در خلفشار انداختم و گاہ بودی کہ دران ایام
بچمنستان رفتی و از دیدن گلہا مستانہ دست و پا زدی و گرد گلہا
میگردیدے نقل است شبی در ایامی کہ حضرت شیخ العالمین
درس ملفوظ شریف ارشاد میفرمود و این کمینہ بارگاہ را سبق میداد
چون بیان مقام حضور آمد حسب بیان ملفوظ شریف مستفیض مطلب
گردانید اما از ان تفصیل کہ عین جمال بود ہچنانکہ آرزو داشتم تسکین
خاطر نہ شد فرمود کہ ما را ہم در بدایت حال کہ باین مقام رسیدہ بودم
خاطر را خلجان بود و اکثر یاران معاصر ما با خود ہا ازین مقام سخن میکردند
و حال را در قالب قال می آوردند چون تسلی خاطر ما نمی شد روزی
از سید شاہ عصمت اللہ قدس سرہ پرسیدیم کہ حضور عبارت از
کدام حال است و در حضور چہ طور میشود بعد تامل بسیار در جواب فرمود

که حضور حالتی است بیرون از بیان در ضبط تقریر نیاید و از کسی
این راز سربسته نه کشاید ذائق من ذاق گفتم که با وجود عبور برین مقامات
که الحال زیر مشق است از بیان آن عجز میفرمایند و دیگران که هنوز روی
ساحل ندیده اند این مقام را شرحی مبسوط دارند فرمودند که همین سخن
رانی آنها دلیل قاطع است و برهان ساطع بر عدم علم ازین مقام میدانند
که در مقام حضور راه ندارند لیکن مراحل از ان دور اند کسیکه دارد در بیانش نداند
نقل است از شاه خدابخش و دیگر اکابر قدس سرهم که جناب ایشان
در ایام سلوک بهمت اتباعی خضر علیه السلام صلواة الخضر میخواندند عرصه دراز
برین گذشت و ملاقات دست نداد ملالی بخاطر شریف راه یافت
و نماز هم ترک کردند اتفاقاً یکبار در آمد و رفت موضع سرلا و قصبه پهلوار
پاره از شب گذشت و راه گم شد متحیر بودند که شخصی از دور آواز داد
بسوی ما بیا که راه اینجا است بکشف باطن دریافتند که خضر است
علیه السلام آنسو رفتند چون قریب رسیدند از هر دو جانب آداب السلام
از سلام ادا گردید و باز روانه شدند خضر علیه السلام دید که دیگر سخنی نکرد
فرمود ای سید عصمت الله ما را مگر نشناختی تا حاجتی داشته باشی بگوئی
گفتند خوب شناختم اما حاجتی بشما ندارم باز فرمود اگر حاجت نبود نماز
چرا میگذاردی جواب دادند وقتیکه میخواندم بشما محتاج فتح باب
کار خود بودم آن زمان ملاقات نکردید اکنون که حق تعالی بوسیله
شیخ همه دشوار بر ما آسان کرد محتاج شما نیستم اگر شما را حاجتی و دشواری

بوده باشد نگه شید تا ر و اکنم و بجل آن کوشم و روانه شدند حضر علیه السلام
هم سیر راه خود گرفت نقل است شیخ العالمین رض میفرمودند که در
ابتدای ایام سلوک جهت اشتغال اذکار قلندریه عمادیه مجابئیه از حضرت
تاج العارفین رض رخصت کوه راجگیر که مقام ریاضت وچله حضرت مخدوم
الملک شرف الدین بهاری است رضی الله عنه گرفتند و در آنجا مشق
اذکار میکردند روزی وقت ظهر بود و ایشان مشغول به نماز ناگاه
شیری آمد و پیش ایشان به هر دو پای نشست دانستند که مرگ رسید
اینک شیر مارا میگیرد و میگذارد خوشبختی وزهی وقتیکه در نماز جان بجان
آفرین سپارم ترک نماز بخوف آن نکردند هر بار که برکوع و سجود میرفتند
شیر از حرکات ایشان بحیرت بود و همچنان او هم در رکوع و سجود
سر فرو برده بسوی ایشان میدید و باز چون بقیام می آمدند بر روی
ایشان نگاه دوخته میداشت تا آنکه از چهار رکعت فراغ یافتند چوب
دستی بر بستر آرام میداشتند یکبار در دست گرفته بروی حمله آوردند
شیر دفعتاً باضطراب برجست و بگریخت و ایشان تا احاطهٔ حجره
شریف پس او دوان آخر او را نیافتند باز آمده مشغول به بقیه نماز شدند
وقت شب بخواب دیدند حضرت مخدوم الملک را که فرمودند درین
مسکن ماندن ضرورتی ندارد برو دیده به شیخ خود همانجا مشق کنید صبح حسب
روانه خدمت فیضدرجت حضرت شیخ شدند و هم میفرمود حضرت
شیخ العالمین رض که بعد فتح باب کار بجای شاه لعل محمد قدس سره در

عرض و معروض ہر رطب و یابس بر خدمت عرض بیگی محفل شریف نبوی صلی اللہ علیہ وسلم مقرر گردیدند انتقال شریف تاریخ بست و چہارم ماہ محرم است در سال یکہزار و یکصد و ہفتاد و شش از سال ہجرت است قبر شریف در موضع ہرلا است

ذکر احوال خیر مآل کاشف رموز دقائق واقف اسرار الشق مولانا مولوی محمد وحید الحق قدس سرہ

جناب ممدوح ہم جد حضرت تاج العارفین رضا اند و ہم علاقۂ دامادی و بیعت و تربیت طریقت از ابتدای سلوک تا آخر از آنحضرت رضا داشتند و نیز نسبت فرزندی از حضرت محبوب سبحانی قطب ربانی غوث الصمدانی رضی اللہ تعالی عنہ بایشان رسیدہ بود تحصیل علوم ظاہری از امثال خود ملا مبین پہلواروی قدس سرہ نمودند و تکمیل باطنی از تاج العارفین کردند در علم و فضل مشہور بہ لانظیر بودند محقق شرع ختم المرسلین مولوی جمال الدین علیہ الرحمۃ کہ معاصر جناب ممدوح بودند می گفتند کہ معاً تحصیل علوم و کیفیت علمی کہ محققان رائیس از صرف عمری دراز بدست می آید در تمام عمر خود دو کس را دیدم یکی در دیار مغرب و دیگر ایشان بودند جزو کتاب از دست گذاشتن و نقد تحقیق بدست آوردن گویا در دست بود شیخ العالمین رضا میفرمود کہ مثل شان در علم و فضل و تقوی و ورع دران عصر کسی شنیدہ نہ شدہ و در حقیقت ابو حنیفہ وقت بود و کسی

ازین قصبہ نیست کہ نصیبی از خوان علم و نعمتی از سفرہ کرم شان نبردہ باشد
و ازین سبب در تمامی بلاد و امصار فیض عام شان منتشر گردیدہ و
ہر کس حسب قسمت وی رسیدہ یا شاگرد است یا شاگرد شاگرد و
ہمچنین گوئی در شان وی گفتہ اند ع ہر آن صید یکہ از دام بر جستہ است
اگر بسمل نباشد زخم خوردہ است آئین درس و تدریس و قانون تربیت چنان
بود کہ ہر سبقی کہ طالب العلم گرفت ملک او شد سبب آنکہ ثابت یا تقریر
مطالب از وی می کنانید ند کہ ہرگز در تقریر حشو و زوائد بر زبان نیاید
ہر چند سبق ذات الکتاب از نصف صفحہ زیادہ نوبت نمیرسید اما اگر حواشی
ما لہ و ما علیہ حواشی را اعتبار کنند تا نصف جزو میشد از ہر علم یک کتاب
طلبا را کافی و شافی بود دی مولوی عبد المغنی علیہ الرحمہ جلد اول
شرح وقایہ بر ایشان خواندہ بودند در عرصہ یکسال با تمام رسیدہ
بود دیگر از متون فقہ و اصول و شروح آن اتفاق خواندن نشدہ
نہ از عبادات نہ از معاملات اما قوتی بر مطالعہ آنچنان بود کہ عمر شریف
شان در افتای عدالت حکام زمان صرف گردید و گاہے کسی را در
مسئلہ بر فتوای مشار الیہ جای اعتراض نبود جناب مستطاب سید
العلما از سند العرفا را کہ نور دیدہ و سرور سینہ حضرت ایشان اند
بجز ایشان چہار دو کتاب درس کہ در ریاضیات است احتیاج
نہ افتاد چون صدرا و شمس بازغہ و تحریر اقلیدس و شیخی و میر زاہد شرح
مواقف و شرح تجرید و حاشیہ قدیمہ و دیگر کتب کہ فقط از مطالعہ بر آن

عبور یافتند و حواشی نوشتند که هر کسی را از علما ر زمانه بر تحقیق ایشان
اعتراف است و بر تبحر شان اعتماد علی الخصوص حاشیه بر میرزاہد جلالی
و صدرا و عالمی را از محققین و متبحرین شرف تبحر و تحقیق ایشان کرده
و بعد فراغ سید العلما از تحصیل علوم دیگر آنجناب را اتفاق درس
و تدریس نشد همه شاگردان را سپرد ایشان فرمود و این مصرع
از زبان حق بیان ادا نمودع یک آشنای بامزه صد عالم آشنا است
از انجا که تحصیل علوم گردید و از تو خلقی فیضیاب علم گردد اثر دعای
وی قدس سره بود که عالمی بردست ایشان فراغ علم کرد تفصیلش
در ذکر ایشان گفته آید انشاء الله تعالی دحال تقوی و ورع آن جناب چنان
بود که گاهے اشعار نخوانده مگر آنکه یا از مبالغه شاعری معرا بوده باشد
یا مدح جناب رسالت مآب صلی الله علیه وسلم بوده باشد و در معنی
حاجت بتاویل شرعی هم نداشته باشد و در مجلس مشاعره نشستے
و گاہے بقهقه نه خندیدی و نیز دیگران که بقهقه میخندید بند امر بتجدید وضو
کردی که بعض فقها مطلق قهقه را ناقض وضو گفته اند مخصوص نماز
نکرده اند و کلمات تصوف بر زبان نه آوردی مگر وقتیکه با شیخ العالمین رض
نشستے و تخلیہ محض یا فتے اگر کسی بپرسیدے که سبب تحاشی از دیگران چیست
آیا آنها قابل نیستند فرمودی همه قابل و لائق اند لیکن بار قابلیت
ولیاقت شیخ العالمین رض بالیقین معلوم است و حال دیگران به یقین
نمیدانم احتیاطاً عن الغیبت نسبت عدم علم بچیز کردی و رعب و هیبت

تشرع آنقدر داشت کہ دیگر یاران معاصر را با وجود کبر سن جرات شعر خوانی
و سخن مزاح و ہزل پیش وی نبود گویا در شان جناب ایشان گفتہ اند
ہیبت حق است این از خلق نیست + ہیبت این مرد صاحب دلق نیست
و گاہے در مجلس سماع نہ نشستے مگر با اتباع شیخ و فرمودی سماع حرام نیست
اما قابلیت شرط است و آنرا کہ قابلیت نباشد اگر بہ تبع قابلی شنود
جائز است والا حرام و فتوای علماء صوفیہ رضی اللہ عنہم برین است
چون ما قابل آن نیستم بے تبع شیخ نمیشنوم و اما شنیدن سماع با الشیخ العالمین
ازان جہت است کہ او نائب و قایم مقام شیخ ما حضرت تاج العارفین
است اتباع او عین اتباع شیخ است و اتباع وی تا بلوغ حضرت
شیخ را از واجبات طریقہ است فمن نکث فانما ینکث علی نفسہ و
در جواب عطسہ آنقدر رعایت ملحوظ داشتے کہ با وجود ضعف پیری
و ضیق النفس نزدیک عاطس رفتہ جواب عطسہ گفتی یا وی را طلب فرمودے
تا جواب کما حقہ ادا کردہ آید و نیز میفرمود شیخ العالمین رح کہ با وجود
تکلیف مرض ضیق النفس ریاضت شاقہ در سلوک طریقت بکار کردے
و در ہیچ حال ترک اوراد نفرمودی و بر توکل قدم مردانہ داشتے تکلیف
فقر و فاقہ و سرما و گرما بسیار کشیدی اما در رضای حق چنان مسرور
ماندے کہ اثر فاقہ ہرگز ہرگز بر بشرہ مبارک ظاہر نشدی و اکثر اوقات
از عدم فتح باب در امور باطن افسردہ خاطر ماندے لیکن دست از
طلب باز نداشتے تا آنکہ روزی حضرت تاج العارفین رض مارا بہ پیغام

بروی فرستاد کہ بگو مولوی را خاطر جمع دارد و از توقف اندوہگین نگردد و در حضرت حق برای فتح باب تو بسیار بسیار دعا کردہ ام و حق تعالیٰ استجابت فرمودہ اما موقوف بر وقت است چون وقت آن آمد اثر دعا آنچنان بظہور آمد کہ دیگر ان را در انوقت چنین فتح باب نشد نقل است سفیر مؤسسۃ العلماء دامت برکاتہ کہ حضرت مولانا را افقر ظاہر مرتبہ بود کہ قوت شب بہ تردد بہم رسیدی و ایام شادی ضروریہ پیش بود فکر اینمعنی بغایت داشت کہ ادای حقوق برادری چون توان کرد طالب علمی در مدرسۂ عالیہ وارد بود کہ کسی بر حال وی اطلاع نداشت بظاہر بس شکستہ حال بود در تخلیہ چند عدد دینار سرخ نذر گذرانید فرمود بجز مریدان نذر از کسے نمیگیرم عرضداشت چون نذر مقبول نیست قرض گرفتہ شود بہ نسبت دیگران در ادای وی رخصت طمانیت است تامل فرمودہ خواستند کہ واپس سازند کہ معاملہ داد و ستد از مرد مسافر خوب نیست مبادا تا وقت رفتنش سبیل ادا بنظر نیاید باز در خیال شریف آمد کہ استصواب با اہلخانہ ضرور است کہ مادر انرا حوصلہ شادی فرزندان بہ نسبت پدران زیادہ تر میشود آن دینار ہا گرفتہ بمحل سرا تشریف بردند و سرگذشت بیان نمودند برا ہل آنحضرت بس ناگوار آمد و گفت اینچنین استقراض ہرگز مناسب نیست شاید تا رفتنش صورت ادا نہ بندد و خجالتے در دست ماند اگر خدا خواستہ است از جای دیگر سامان خواہد شد چون مولانا از انطرف تمامتر انحراف دید فرمود کہ ما را نیز ہمچنین تامل بود

وہمه دینار بمالک دینار واپس فرمود هرچند آنکس الحاح کرد و گفت ما
از دزدی نه آورده ام نه از دریوزه و گدا گری حاصل کرده ام نه این ثمره
گدائیست نه نتیجه سیاست بادشاهی لیکن ما کیمیا گرام و اکثیر درست
میسازم احتیاج بسلطنت ندارم اما می خواهم که از استاذ سرمایه سعادت
ابدی اندوزم باز سبب انکار چیست فرمودند تا حال درس و تدریس
خالصا و مخلصا لله بود چون از شما قرض گرفتم یا نذر منظور کردم خوف
اختلاف در صدق نیت دارم وما ابرء نفسی ان النفس
لامارة بالسوء معاف دارید و تکلیف بآن مدهید پس بر خدا
بگذاشتم هر کار و بار خویش را + میر سامان ساختم پروردگار خویش را +
نقل است میفرمودند شیخ العالمین رضی و سند العرفاء دامت برکاته
که مولانا ممدوح در مسجد آبائی خود اربعین کرده بودند روزی برای العین
از جمال جهان آرای نبوی صلی الله علیه وآله وسلم مشرف شدند و از آنروز
هر کس که بحل مشکل خود عرض مینمود میفرمودند که چراغ نیاز رسول صلی
الله وآله وسلم با تعین ایام در حجره مسجد روشن کن چون چنین آنکس بعمل
می آورد بلا توقف حاجتش روا میشد در قضای حاجت این
عمل اکسیر اعظم بود اتفاقاً شخصی به نیت فرزند عرض کرد که بدولت حق تعالی
فرزند می بخشند تا ایام شادی وی چراغ و شیرینی نیاز کرده باشم فرمودند
بعد تولد فرزند ادای منوے تا این عرصه دراز دشوار خواهد شد عرصه
تعلیل نیست باید کرد آنکس گفت که برمن ایفای نذر دشوار نیست

گو عرصه درازاست باز فرمود ازان میگویم که خلاف وعده مباد اثره تباهی دهد چون از وی ابرام تمام دید فرمود تو دانی در عرصه قریب دختری بخانه اش پیدا شد پس شادمان آمد و بایفا وعده همت بکار بست چند روز نبودان ماند و بانمود تعویذ کرد آنحضرت فرمود خبردار و هشیار باش آخر همان پیش آمد که گفته بودم هنوز وقت است که باز برد فاقه نازسر گرم شومی عیالش نه آمد آخر بعد چند سال آنقدر تباه و برباد گرفت که نه خود ماند نه دختر نه از نسل وی نه نشانه باقی ماند نقل است میر منور سید العلما دامت برکاتهم که بعضی فرزندان خورد سال مولانا قدس سره را اثر خفا گشته بود تعویذها و طلسمها در گلوی آنها انداخته بود روزی بعد فراغ اوراد از حجره بیرون آمد و فرزندان را طلبیده همه تعویذ و طلسم از گردن شان کشیده فرمود که خفا از تعویذ تا کجا وقتیکه که همه شد یا کم گردید باز همان پیچ در پیش است کسی گفت باز تدبیر حفظ چیست فرمود فرزندان ما را گاهی خلل و آسیب ارواح خبیثه نشود از آنروز تا ایام تالیف این کتاب که عرصه شصت سال یا زیاده بران گذشته باشد هیچ یک فرزند آنجناب را درین بلا مبتلا ندیدم و نه شنیدم و مکاشفه آنحضرت بس تیز و تند بود و مرتبه حق الیقین داشت نقل است در خویشان مولانا قدس سره دو کس بودند که از آل و عیال بس خانه آباد بودند و آبادی خانه شان ضرب المثل قصبه پهلواری بود باوجود وسعت مکانات از

از کثرت اولاد گنجایش نبود روزی پیش آنحضرت کسی در ذکر آبادی خانه مثلی از ان هر دو کس زد بسوی سید العلما متوجه شده فرمودند آن هر دو خانه منحوس است و این آبادی چند روزه اعتبار ندارد کسی را از حاضرین مجلس برین قول اعتمادی نه آمد که بظاهر بس خلاف می نمود بعد چهل یا سی سال آن قول وی قدس سره راست آمد و نحوست هر دو مکان ظاهر شد که یکی از ان ویران مطلق است که دیوار سهم درست ندارد و اهل وی تباه روزگار اند و دیگر هم رو بتباهی آورده یک کس اولاد صاحبخانه دران مکان است آنهم مبتلا به بلاها و عسرت و افلاس و همچنین از شاگردان سید العلما دامت برکاته دو کس از اقارب قریبه بودند که بسوی یک کس از ان هر دو خیال تربیت بیشتر داشت روزی آنحضرت فرمود که ترا دل بر تربیت و تکمیل فلان شاگرد است و حال آنکه او هرگز از آن تو نشود و حق تو تلف نکند و با تو تقابل جوید و دیگر را که حقیر می بینی و خوار میداری آخر او از آن تو شود ظاهر این قول آنحضرت بس خلاف قیاس بود که گروهی هم بان نمیرفت بعد سی سال حال هر دو تلامذه بی کم و کاست حسب فرمودهٔ آنجناب پیش آمد و تفصیل آن از بیان مقصود باز میدارد همان به که عنان شبدیز قلم را از انسو پیچیده بسوی حکایات دیگر آنحضرت کشیم و در صحرای مرام جولان دهیم و نقلی از کشف علوم آنحضرت ثبت این قرطاس کنم نقل است میفرمود سید العلما دامت برکاته

که بعد تحصیل علوم شغل کتاب بینی بسیار داشتم و تبحر وافر بهم رسانیدم چون
از انتشار علم بدماغ گشتم در سر پیچید که این کتابها که مطالعه کردم نایاب
محض است بچندین تلاش و هزار رنج بهم رسانیدم حضرت استاد را گاهی
اتفاق سیر این علوم نگشته سرمایه بدست آوردم که در خانه من نبود
آنحضرت بخطره ما شرف شده در مقامی از من استفسار فرمود که
از پایه استفسار ساقط بود و مطلق دقتی و تکلفی نداشت بیان آنمقام
کردم و در دل می اندیشیدم که سبب استفسار آنمقام چیست درین
اثنا بر بیان ما اعتراضی فرمود چون آنمقام معه حواشی مستحضر تمام بود
بے تکلف جواب عرض کردم باز عود نمود همچنین مراتب گفتگو چند
درجه درمیان آمده و سرمایه که از اقوال محشیان بهم رسانیده بودم
همه صرف نمودم و آنحضرت همه را رد میکرد و هم جائیکه تامل در اقوال
محشیان میکردم آنرا خود از زبان فیض ترجمان بیان میفرمود و میگفت
که فلان محشی چنین جواب نوشته است اما بر قول وی باز اعتراض
وارد میشود تا آنکه آخر لا جواب و بند شدیم و اعتراض اول بحاله وارد
ماند و سراپا غرق لجه حیرت شدم که این جوابش در کتب خانه این قصبه
نیست و نه گاہے از جای استعاره آمده که بملاحظه شریف گذشته
باشد چند روز است که ما بهزار تلاش بهم رسانیده ام آنحضرت از کجا
بر اقوال وی مطلع گردید چون ساکت ماندیم متبسم شده فرمود چون
صاحب اکنون خزینه خالی شد باز فرمود تحقیق من درین مقام

دیگر است و آنرا بیان نمود که هیچ اعتراض بر وی وارد نمیشد پس
خجل گشتیم که چه خیال میداشتیم هنوز ابجد خوان این علوم هستیم باز فرمود
الحمد لله یاران گمان تبحر شما این قدر نبود و نمیدانستم که این حواشی هم بنظر شما
گذشته است لیکن ای فرزند باید که با تبحر در هر مقام تحقیقی هم پیدا
کن **نقل است** شنیدم از مولوی محمد ابراهیم صاحب که از شیخ العالمین رض
روایت میکردند روزی ذکر در اثر ادعیه بود شیخ العالمین رض فرمود که
اتقای مولوی صاحب یعنی مولانا ممدوح قدس سره آنقدر بود که
گاهی تعویذ شان بی اثر در امری کسی نیافته چنانچه یکبار زنی پیش وی
آمد و گفت شوهر من بسفر رفته و عرصه گذشته که با وجود نوکری کفاف
ما هم نمیفرستد و خود هم عزم آمدن نمیکند تعویذی عنایت فرمایند که
زود از سفر باز آید تعویذی نوشته عنایت کردند بعد از عرصه قلیل
خبر مرگ وی رسید ما همه مردمان که ازین ماجرا مطلع بودیم ما خود در حیرت
شدیم که گاهی تعویذ جناب ایشان ثمره خلاف نداده اکنون چنین پیش
آمد و آن زن بعد ایام عدت عقد دگر کرد روزی بعد نسبت شخصی کسی
ازوی آن تعویذ طلب داشت بجنسه از بازو کشاده بفرستاد حیرت
واکرد دید که در آخر تعویذ همین حکم نبشته بود الهی بحرمت این نقش حامل
ویرا شوهری عطا کن آنزمان آنکس آن تعویذ را بنظر ما یان آورد و گفت
ببینید که موافق حکم ثمره بظهور آمد هر کسی متعجب شد **نقل است**
روزی ذکری در امر انتقال اولیای خدا بود که قبض روح پاک

شان بانواع مختلف میشود چنانکه عوام را از سکرات موت و
تخفیف آن دیده شده خواص را نیز شدت و تخفیف مشاهده کرده اند حضرت
شیخ العالمین رض فرمودند بلی چنین است و بعضی را وقت مرگ خبر هم
نمیشود که کرا قبض روح کرد و که کرد و کی کرد از انجمله حضرت مولویصاحب
اند یعنی مولانا ممدوح گمان می برم که ایشانرا در وقت نزع مطلق
علم از عالم نبود حتی که ندانستند که قبض روح کیست و که میکند چنانکه
در مراقبه بودند سر موی مبارک را هم جانبی میل نشد و نه عضوی را
حسی کفتی بود بیک نمط که در مراقبه نشسته بود نشسته ماند و حاضران مجلس را
هم مطلق خبر انتقال نشد چون از عادت معهوده دیر گذشت قریبان
وی قدس سره تامل کرده گفتند که بنسبت معمول سابق توقف هم
زیاده شد و فی الجمله سر مبارک را بجانب قلب شریف زیاده خمیده گشت
یقین که انتقال فرمودند چون از قریب دیدند یکبار آه جگر سوز همه ها از دل بیدرد بر آوردند
انا لله وانا الیه راجعون و نیز از کلام شیخ العالمین رض و از زبان
سند العرفا سید العلماء بیان مستفهم سامعین گردید که از یاران حضرت
تاج العارفین رض چهار شخص خدمت ابدال داشتند یکی حضرت شاه
محمد اکرم دیگر حضرت ملا وحید الحق سوم شاه محمد کریم چهارم شاه چمن
قدس الله اسرارهم و احوال دیگر یاران گاهے به تفصیل خدمات مذکور
مجلس عالی نشده و مابقی احوال آنحضرت قدس سره در ذکر حضرت
شیخ العالمین رض گفته آید انشاء الله تعالی و بعضی ازان در ذکر احوال

سید العلما رسند العرفا گفته آید انشاء الله تعالی انتقال شریف بست وچهارم ماه صفر سال یکهزار و دو صد از سال ہجرت نبوی بود صلی الله علیه وآله وسلم قبر شریف در جوار مزار حضرت تاج العارفین بفاصله چند گام از چابوتره جانب پائین گوشه نیرت یعنی مغرب وجنوب واقع است

ذکر احوال حضرت شاه خدابخش قدس سره

وطن شریف ایشان موضع عیسی پور است متصل قصبه پهلواری از آباء واجداد زمیندار و قانونگوی بودند میفرمودند در سبب ترک دنیا و اختیار فقر که در عنفوان جوانی در اکثر منهیات شرعی مرتکب بودم روزی در موسم بهار گلاب برای تفریح خاطر بباغی سیر میکردم ناگاه طایفه رقاصان رسید وپیش من بے اذن ورضا سرود و رقص آغاز کردند ما نیز همچنان در سیر بودیم و سرود می شنیدیم طرفه ماجرا آن بود که طفل رقاص باوجود کمال حسن وجمال واداهای محبوبانه در عین رقص چشم پرفتنه از سیل اشک طوفانی داشت و دیده دربار را رشک ابر دریا بار کرده بود و قطرات آب حسرت چون غمدیده گان میریخت از معاینه این حال بحیرت افتادیم و در فکر دریافت حال وی شدیم لیکن از انجا که دران وقت راه تفتیش نیافتم مبلغی چند که در جیب ما بود بروی انعام کردم ومکان سکونت وقیام وی پرسیدم و رخصت نمودم بخیال آنکه همانجا رفته تفحص حالش کنم گفتم

اگر بر مکان تو ایم ضیافت خواهی کرد چون انعام قدر معتد به بود
و طمع لوازم ذات این فرقه بر گمان آنکه در اثنا لمی راه چنین انعام
وا فراست یقین که در صورت رفتن ما بر مکان وی زیاده تر منفعت
بدست آید همه ها بس دلشاد شدند و غنیمت انگاشتند و باعث بر
تصمیم عزم گردیدند و فی الجمله گمان فریفتگی ما بسوی آن طفل بردند
بعد چند روز در شهر عظیم آباد بر مکان آنها رفتم بمجرد دوچار شدن همه ها
دویدند و بس افتخار خود کردند و گفتند امروز دعوت از طرف این
طفل مقرون اجابت گردد و او هم برین معنی بس گلوگیر بود گفتم مطلب
با تو خلوت میسر آید تبسم کرد و گفت حاضرم گفتم اول شرط بجا آر بعد
ازان شغل طرب کن و در حجره که داشت رفتم و اندکی از رفیقان
وی حجاب در رسیدم و از وی سبب گریه آنروز استفسار کردم
در افشاء آن اباء کرد و انکار نمود و منتها بر عدم تکلیف اینمعنی پیش
آورد گفتم که ذوق مجلس طرب ندارم نه شیفته جمال توام اگر مراد من
است همین دریافت راز تو چون شرط ضیافت فوت شد ما هم
میروم باضطراب پای من گرفت و منتها کرد قبول نکردم ناچار شده
گفت که میگویم اما بر کسی آشکارا نشود و زار زار بگریست و بیان
آغاز کرد که گریهٔ من نه در همان روز بود بلکه هر جا و در هر مجلس رقص
ما برین حالت است که مشاهدهٔ حضور آمد و ماجرا آنست که مردی
مسافر روزی در مجلس تماشای رقص ما میکرد تا آنکه آتش عشق

دامن دلش گرفت و متاع صبر و قرار وی را پاک سوخت ترک مقر
اختیار کرده رفاقت ما گزید هر جا که میرفتیم با ما همراه بود تا شد از خود آزاد
و خود نگار وی نه بعینه دلش با قرار وی رفته رفته در دل با شعار عشق
به پیکر وی شایع شد و گذشت ایام ایشان و رفیقان با او سنگ دلی
در فکر هلاک او شدند تا ناگاه آن دلخسته بمقتضای حاجت بشری بصحرا
رفته بود ایشان این وقت را غنیمت شمرده به بهانه سیر و تماشا ما را
بسر کوه بردند و بسیار بسیار بمن تقیید کردند که چون فلان کس از عقب
آید و بسوی تو نظر دوخته دارد از وی بپرس که چه میبینی مگر بر من عاشق
شده اگر او اقرار کند بگو که ازین کوه خود را بینداز تا در صدق دعوی
سر آمد و مقتدای عاشقان شوی و الا ترک صحبت ما کن و سر راه
خود گیر در همین سخن بودیم که آن آشفته روزگار چون ما را بر مکان ندید
دوان دوان بر کوه رسید و تلافی مفارقت که چند ساعت پیش آمده
بود بدیدن جمال ما میکرد گوئی از خود خبری نداشت پرسیدم که دلت
مایل بمن است که همراه منی یا غرضی دیگر داری گفت آری شیفته جمال
توام و گرویده حسن با کمال تو گفتم اگر بدعوی صادقی خود را از سر کوه بزیر
انداز که از تو حجتی بر ما باشد و از نام در حلقه محبوبان نامی و افتخاری گفت
همین تماشا آرزو داری گفتم بلی و یکبار از کوه برجست در دامن کوه
کشتزار بود که در صیانت وی هر چهار طرف خارها حصار کرده
بودند تا جانوران ضایع نکنند بران خارها افتاد که هر خار مانند تیر و سنان

در بدنش پیوست دران حالت چشم بکشاد و بسوی من نگاهی کرد و
گفت من کار تو کردم تو از کار ما نیز غافل مباش و چشم بند کرد و جان
بجان آفرین سپرد از آنوقت شنیده ام که دل ما را چه پیش آمد هر وقتیکه
مجلس طرب میکنم خواه پیش سرداری یا بنظر تفریح خاطر خود فی الفور
صورتش پیش نظر نمایان میشود که گوئی برای العین وی را می بینیم و چشم
من و او با یکدگر دوخته و گریه بر من مستولی میشود که از خود میروم و بیخود
میشوم بعد اتمام سخن باز زار زار گریست و گریه های پیش کرد
که ما را دل از دست رفت و غایت افسردگی در خاطر جا گرفت که
حال عشق بازی دنیا آخر هلاکت است و مآلش سراپا ضلالت ترک
دنیا گرفتم و بر حضرت تاج العارفین رضی الله آمدم و بیعت کردم از
تفضلات بی پایان در زمرهٔ طالبان دخل فرمود و نگاه لطف
وی ما را از هر طلب و مطلب دنیا در ربود و شیفتهٔ جمال مهر مثال
خود ساخت و اکثر عقب چنین حکایات عشق شیخ غلبه کردی و در
جوش آمدے و این رباعی بر زبان آوردی رباعی هوشم نه مصاحبان
و خویشان بردند + این کج کلهان و مو پریشان بردند + گویند چرا
تو دل بخوبان دادی + والله که من نداده ام ایشان بردند + و اشارهٔ
دست بسوی مزار حضرت تاج العارفین رضی کردی و هم میفرمود که بعد
از ادای مراتب بیعت بخیال آمد که پیران پیر حضرت امیر الدین میر مولانا
محمد وارث رسولنما رضی الله تعالی عنه بقید حیات است می باید که بدولت

زیارت وی رسم جذبۂ محبت واستیلای شوق چنان غلبہ آورد کہ مہلت
اجازت والدین ہم نیافتم و دنبال مسافری گرفتم منزل بمنزل پیادہ میرفتم
ہرچند عادت نبود لیکن از یاوری حضرت عشق طی منازل شاقہ میکردم
تا آنکہ بشہر بنارس محمدآباد رسیدم و بشرف دولت پابوس فائز شدم آنحضرت
رضی اللہ عنہ از نام ونشان ما پرسیدند و از باعث استفسار فرمود مفصل
ہمہ حال عرض داشتم روزی چند حاضر خدمت سراپا برکت ماندیم و
رخصت وطن خواستیم فرمود سواری ہست عرض کردم کہ ہمان سواری
کہ بروی حاضر شدم ساعتی تامل کردہ از زبان حق بیان ارشاد فرمود
خدا خدا بخش کے ساتھہ دو سہ بار مکرر کرد و رخصت داد بر کنارہ دریا ایدیم
و قصد عبور کردیم اما چیزی زاد و راحلہ نداشتیم یکمنزل کشتی یہ بار کنارۂ
دریا بود و دران شخصے ذی شوکت نشستہ ناگاہ چشمم وی برمن
افتاد کسی را برمن فرستاد و طلب کرد رفتم از نام ونشان ما پرسید
من بعد گفت خوشا دلتیکہ با ما در سفر در یار فیق باشی تا در صحبت یکدگر
قطع منازل کنیم و دلشاد بوطن مالوف رسیم ما ہم بشہر عظیم آباد میرویم چون
آنمرد از قوم کایتہ بود و خدمت دیوان در سرکار یکی از عوامد شہر
عظیم آباد داشت قبول کردم و بی فکر اکل و شرب و راہ خرچ از دعای
حضرت مولانا رسولنا رضی در وطن رسیدیم و سعادت پابوس حضرت شیخ
حاصل کردیم و مورد لطف عنایت قدیم و تفصیل تصرفات و کرامات
ایشان درین مختصر گنجایش ندارد مجمل ازان ثبت این قرطاس تیمناً

و تبرکا کردہ میشود نقل است کہ چون حضرت تاج العارفین رض مجاز
ہدایت خلق فرمود و خلافت شہر دہلی کہ دار السلطنت اسلام است بوی
بخشید مدت چہل و پنجسال در انشہر بر سجادہ ہدایت نشست ہمدرین عرصہ
ہنگامہ غلام قادر خان بود کہ روزی نزد بادشاہ کسی را بہ پیغام فرستاد فرمود
است کہ بلای عظیم بر تو رسد و تا حال دفعہ وی دشوار نیست وقت تدبیر
باقیست و چارہ کار در دست اگر توانی نیاز بزرگان دین ادا کن یا من مبلغ
دوازدہ ہزار روپیہ بفرست کہ نیاز ہا کنم و با طعام مساکین و غربا بکار انجام
رسانم بادشاہ ملتفت نشد باز بعد چندی پیام فرستاد کہ اکنون شش
ماہ باقیست بادشاہ برگفتہ جناب ایشان باز التفات نکرد بار کسی را
فرمود کہ بگو بہ بادشاہ حالا آن بلا قریب رسید دو ماہ باقی است تا این
زمان اختیار بر دفع وی دارم و چون برسد دران ساعت بکسی بگو کہ
جبہ و آستین کلان دارد کہ دران وقت کار ہمچو من ضعیف نیست بادشاہ
را طمع زر گرفت و بخل مانع افتاد و از حفظ بلا باز ماند چون بعد دو
ماہ غلام قادر خان بر سر بغاوت برخاست و آتش عناد
فسادا فروختہ کرد بادشاہ را بر عین تخت بمحاصرہ گرفت
آن زمان سخن جناب ایشان یاد آمد و خواصے بروے
فرستاد کہ وقت امداد است جواب فرمود کہ ور انرا اول از
افتادن در چاہ باز میدارند اگر گفتہ کسے نشنود چارہ آن چیست حالا
بدستار کلان و جبہ دراز چارہ باید جست از ما شدن نمی تواند

بنابر همه مراتب اول گفته بودم در خیال نه آمد مگر بادشاه بخل کرد یاد نست
که درویش طمع دارد و باین حیله زر کشی میخواهد و رخصت داد خواص به
بادشاه مفصل حال آباء و انکار ایشان ظاهر کرد بعد ازان متوجه بحفاظت
شهر شده حکیم حامد را فرمود که آرد گندم موجود باید داشت که نام نست
حکیم ممدوح نفهمید اما حسب الحکم قدری آرد مهیا ساخت و خواست که اسباب
البیوت خود را در حصار قلعه فرستد جناب ایشان منع فرمود و باز داشت
و گفت که قلعه امروز تاراج شود و اسباب بغارت رود و هر چند بنظر تدبیر
ظاهر خلاف قیاس بود اما بسبب حسن عقیدے که حکیم مذکور را در جناب
ایشان بود فرستادن اسباب در قلعه موقوف کرد و عالمی اسباب
و متاع خانه بنظر حفظ در قلعه فرستادند فرمود ای حکیم تردد خاطر مکن
شهر در حفظ حق ماند و قلعه تاراج شود و همچنان پیش آمد که فرموده بود
دران عرصه مجذوبان حق اکثر به مکان حکیم حامد می آمدند و می پرسیدند
شاه خدا بخش کجاست کسی بسوی حجره اشاره میکرد نزد ایشان می آمدند
و میگفتند کدام جا برای ما تجویز کرده اند ایشان اول از حکیم دو نان طلبیده
و مجذوب را خورانیدی و گفتی فلان بازار را حفاظت کن کسی بر شهر پناه و
کسے را ببازار و کسی ابیرون شهر برای حفظ شهر مقرر میفرمود تقریباً
از مولف کتاب بیان نمود که علاوه از مجذوبان
شهر چهار ده نفر مجذوب بیرونی مجتمع بودند تا
آنکه شهر بعافیت مصئون و محفوظ ماند و بر قلعه انچه گذشت

گذشت و تباهی بر سلطنت آنچه نارسیدنی بود رسید که آخر نوبت
بر چشم بادشاه رسید و باغیان وی را کور کردند قصه آن مشهور و معروف
است درین هنگامه از بعضی مجذوبان تصرفی عجیب پیش آمده بود نظر
اطناب را وازان برتافتم که کار از کار است و مقصود ما ازین تالیف
بیانی دیگر است این نوا سنجی و غزل سرائی با برگل دیگر است که رنگ
و بوی آن دیگر و تراوت و نزاکت آن دیگر ان شاء اللہ تعالی عنقریب
بعد ذکر یاران حضرت تاج العارفین رضی کہ سرو چمنستان ولایت اند بتفصیل
گفته آید نقل است که چون درمیان نجف خان وزیر و سرداران
مرہٹه نائرہ جنگ و جدال و قتال بلند شده بود نجف خان ہر روز
در مقابله آنہا می رفت و محاربه می نمود اما فتح و ظفر از ہر دو جانب
کسی را میسر نبود چند ماه برین گذشت روزی نواب نجف خان
فرمود عرصه دراز منقضی شده اما صورت فتح بظہور نه آمد معلوم
نیست فقرا اے صاحب کشف را درین باب چه سخن است
امیر بیگ سرآمد رفقای وی بود عرض کرد اگر رخصت شہر دہلی یابم
حال این کار دریافت کردن می توانم فی الفور اجازت یافت و
در عرصه پنج روز طی منازل کرده بدہلی رسید و بدولت پابوس حضرت
ایشان فائز شد و عرض کرد که عرصه بسیار به تضییع اوقات گذشت خدا
داند تقدیر چیست و فتح کرا نصیب است و در بخت کیست جناب ایشان
جوابی نفرمودند پنج چہار روز برین نمط تذکره می آمد و سخنے صاف نشد

آخر روزی وقت خوش بود فرمود در جنگاه درختی است از برامیر عرض کرد بلی هست و درخت بس عظیم و سایه دار فرمود تا زمانیکه آنجانب چپ لشکر وزیر است وزیر را فتح میسر نه آید باید که نواب وزیر آن درخت را بر یمین خود گیرد و خود لیسار درخت باشد آن امیر رفیق رخصت گرفت و بوزیر رسید و در تخلیه احوال مفصل بعز عرض رسانید نواب فی الفور حکم داد که خیمه ما و جمیع لشکریان از جانب یمین درخت بر کنند و بر لیسار وی زنند چون بعمل آوردند روز دوم کلید قلعه خصم بدست نواب افتاد و صدای نقاره فتح و ظفر تا گوش جان منتظران رسید و هزیمت فاحشه نصیب مخالفان شد مولف کتاب میگوید که ما بحضور جناب ایشان از طفلگی بسر گستاخ بودم و خو کرده لطف روزی از سرآن پرسیدم بمقتضاے کمال عنایت و شفقت فرمود که بران درخت دیوی بود لیس قوی عادت وی بود هر که بکارے رود و از ان سوگذرد اگر آن دیو را لیسار خود نهاد و رفت کارش را خراب میکرد و اگر بر یمین نهاد معاونت مینمود چون نواب نجف خان بر خلاف وی کرده بود خلاف کار خود معاینه میکرد تا آنکه درخت را بر یمین خود کرد آن دیو از خلاف وی درگذشت و معاون وی شد زود تر فتح و ظفر رو نمود و نیز حضرت ایشان را در هر امر جلالت لتے و مهلبتے بود که بادشاه وزیر از وی خایف می ماندند و از گفتن حق سر مو نه ترسیدے اگرچه بر روی بادشاه باشد و صاحبدلان زمانه را از گفته وی مجال جواب نماندے چنانچه

نقل است روزی کبوتر بادشاه در حلقهٔ کبوتران پرواز جناب ایشان افتاد و گرفتار شد بادشاه را خبر کردند که کبوتر حضور در کبوتران شاه خدابخش اسیر است بادشاه خواصی نزد ایشان فرستاد که کبوتر عنایت فرمایند چون پیام بادشاه رسید فرمود بلی هست بگیر و ببر لیکن به بادشاه از ما بگو که چون کبوتر شهر در پرواز کبوتران شما گرفتار شود رهائی آن دشوار می نماید که شکار منست و از دیگران کبوتر خود طلب داشتن آسان نبود مگر این دماغ سلطنت است بادشاه را عدل باید آنچه بر خود نه پسندی بر دیگرے مپسند امروز کبوتر میدهم بار دگر نخواهم داد

نقل است مجذوبے صاحب تصرف دران زمانه بدیار دهلی بود روزے بملاقات وی رفت مجذوب قدرے افیون برآورد و خورد و بسوی ایشان دید و گفت که خواهی خورد ایشان از برا امتحان وی غضب آمد حاجی میرن و شیخ فصیح الدین که حاضر مجلس بودند میگفتند ان مجذوب قریب چهار تولہ کم و بیش از ظرفیکه برآورد خود خورده بود بایشان داد بے تامل از دست وی گرفت و در دهن انداخت و مانند شیرینی لطیف فرو کرد حاضران مجلس را الیقین کامل بر هلاکت جناب ممدوح تمکن خاطر گردید چون رخصت شدند همراهیان مترددخاطر بر مکان رسیدند که باید دید سمیت افیون نوبت تا کجا میرساند مطلق نه بوست رمزاج شریف بود و نه تکلیف قبض گویا سر مو نخورده بود نقل است شخصے به تهمت قتل ناحق که بحجت شرعے ثبوت نداشت

از خوف حکام روپوش بود اما از سرگرمی جستجو مفری نیافت و آثار جانی
بسید بجنیالش آمد که آخر بدست جاسوسان نواب نجف خان وزیر
گرفتار خواهم شد همان به که پناه بر در دولت شاه خدا بخش بریم تا باشد
که از برکت انفاس وی ازین بلاها نجات یابیم وقت شب تبدیل
لباس کرده بحضرت ایشان رسید و فریاد برآورد و زار زار گریست
و ماجرا بعرض رسانید و گفت هر چند ناآشنای محض بودیم اما بدل از
مخلصانیم و مخلصانه به پناه آمده ایم بر حال وی رحم آمد فرمود برو
در حجرهٔ من سه روز در حجره داشت و بروز در را مقفل میکرد بجنسه
این خبر بنواب وزیر رسانیدند سرهنگان را فرستاد که خونی را از حضرت
ایشان بگیرد و اگر بدست نه آید خانه تلاشی کرده اسیر آرد سرهنگان
رسیدند و معلوم آنها بود که در فلان حجره مخفی است گفتند خونی
ما در حجرهٔ جناب سامی مخفی است نواب فرموده است که ویرا حاضر
آرند والا خانه تلاشی در صورت انکار بقطع صحبت و ارثان مقتول
ضرور است حضرت ایشان دانستند که سخن به تحقیق در گوش نواب
رسیده و در انکار کذب ما یا رسوائی در پیش متامل شده جواب فرمودند
هر چند از نواب ملاقات ندارم اما از طرف من بگوئید مجرم تو نزد من است و انچه
بتو رسیده را ست رسیده است اگر ویرا میخواهی پادشاه را بفرلیس که
بیاید و با خود ببرد ترا زهرهٔ این نباشد سرهنگان عرض کردند سخن ارشاد
میشود که وقوع آن غیر ممکن فرمود پناه داده شاه را هم

شاه باید که ببرد و قفل زده شاه را هم شاه باید که بکشاید ماوی را در
پناه گرفته ام و بر در قفل زده ام بگو که شاه عالم را بفرسید تا ببر دوزه
بو زیر منید هم و هم وزیر را در کارخانه شاه دخلی روا نباشد همان به
که برگفته من عمل کند و دست از سوء ادب باز کشد آینده تو دانی و
کار تو داند سرهنگان را از مهابت و جلالت وی زهره آب شد و چاره بجز
آن ندیدند که ماجرا بر نواب عرض کنند باز رفتند و صورت حال بیان
نمودند نواب را هیچی در گرفت و بر خود لرزید و سرهنگان را گفت
حالا مروید که فهمیده گفته خواهد شد و قتیکه کسی را نزد شان فرستاد
که خون بر وی ثابت است و قصاص واجب و از عدالت ناگزیر
امید دارم که قاتل بمن سپارند چون سخن به نرمی در میان
آمده فرمود بلی ثابت شده باشد اما از انجا که با ضطرار امید دار
رهائی بر در ما آمده و از گناه خود سرا پا منکر ست میخواهم که نواب
وارثان مقتول را بر خون بها راضی فرماید و از قصاص باز دارد
آنکس رفت و نواب را بر فرموده جناب ایشان اطلاع نمود نواب
وارثان مقتول را بسیار بسیار بر خون بها راضی کرد اما قبول نکردند
ناچار خبر فرستاده که راه رضا بر خون بها بند است نصیحت من
در گوش مستغیثان اثر نکرد دیگر صلاح مناسب آنست که دو سه روز تا آخر
سرگرمی نخواهیم کرد مجرم را بفرمایند که از شهر بگریزد بار دیگر دم بخدمت
شریف جهت گرفتاری وی خواهیم فرستاد و تلاش کرده باز خواهد آمد این و راندیشی

نواب مقبول رای عالی شد بعد هفته که وارثان مقتول نزد نواب آمده
باز بر جناب ممدوح مستغیث شدند که خوب میدانم هنوز آن قاتل در حمایت
شان معتکف حجره است میخواهم که اسیر آید فرمود سرهنگان باز روند
واز شاه صاحب به نرمی عرض دارند که مجرم عنایت شود یا خانه تلاشی
را اجازت دهد تا حجت فریادیان منقطع گردد سرهنگان بحضرت وی
حاضر آمده ملایمت تمام پیش کردند فرمود آنروز که شما بر سر حکومت
بدماغ سرهنگی آمده بودید جواب آن هم همان بود که گفته بودم اکنون که
به نیازمندی وانکسار آمدید جواب وی نیز چنان باید وخادمی را فرمود کلید
حجره بسرهنگان حواله کن او کلید حجره آورده در بکشاد سرهنگان تمامتر در
اسباب وگوشه حجره دیدند مجرم را نیافتند ومستغیثان هم که با سرهنگان
بودند اثری ازان ندیدند ناامید به نواب باز رفتند نواب مستغیثان را
فرمود چون سراغ وی یابند اطلاع سازند که تدارک آن کرده خواهد شد
نقل است در شهر دهلی زنی بود که آبا و اجداد و خویشان و برادران
وی در خاندان بزرگی عقیدت وبیعت میداشتند وی را اعتقاد بحضرت
ایشان درست شده و مرید صادق گردید بر دل احباب بس گران
چون در امر عقیدت کسی را اختیار نیست ناچار ماندند
اتفاقا بعد ایامی چند دخترش بمرض صعب مبتلا شده
جان بجان آفرین سپرد غم والم فرزند که خود اعظم المصایب
است آن بیچاره را جان بلب داشت دیگر بروی طعن احباب که این غم و

الم با وجود چنین پیر کامل که اعجاز مسیحی یکے از کمترین تصرفات او باشد بس عجب است چرا بوی رجوع نیکنی ولاش دختر بروی نمی برے که غمت بشادی مبدل گردد کسی گفتے که چون در چنین ابتلا بکار نه آید فردا که روز سخت از همه روزها است چه کار آید ازین قبیل سخنان طعن و تشنیع دران حالت بسیار بروے میکردند از آنجمله یکے گفت سزاے اعمال است که خاندان قدیم را ترک کردن و بمرد اجنبی غریب الوطن بیعت کردن چنین ثمره میدهد ورنه چرا این مرده را زنده نمیکنند که در اسلاف صدها بزرگان چنین کرده اند تا اینجا که غیرت بجوش آمد گفت بلی چنین میشود و یکبار لاش دختر درکنار گرفت و دیوانه وش بے سروپا بسوے مکان حضرت ایشان روان شد کسان وی از عقب دوان میرفتند و حسب عادت می فهمانیدند که باز گرد از تقدیر ناگزیر نیست و زبان طاعنان همچنان دراز و با تسخر دمساز چون غم بر غم داشت الم بر الم سخن احباب گوش نکرد و با جمع غفیر از غمزدگان و تماشائیان بر در پناه پیر خود برسید و گفت این دختر بر ما گران نیست که آخر این و زهر لشهر را پیش آمدنیست اما جراحتی و رنجے که از نشتر طاعنان بر دل دارم مرهم پذیر نیست بیگانگان بلباس یگانگان تمامی جگرم از طعن پاره پاره کرده اند خیر همین بس است که آنحضرت قسم راانده که به زبان برگویانش پدید شود ورنه خود را هم درین مجلس هلاک کنم تا هردو لاش بیک گور دفن کنند آن وسیاه دران وقت هم از راه تسخر حرف طعن بر زبان آوردند

وگفتند حضرت این زن بیچاره که بجز یک دختر نور چشم نداشت چون
مرید است دادرسی ضرور باید وصدها اولیاے مرده صد ساله را از گور
زنده کرده اند این مرده دو ساعت را اگر حق تعالی بعنایت جناب
سامی جان بخشی فرماید دور نیست و مریدان امیدوار حل مشکلات
دینی و دنیوی از پیران می باشند و این غمزده که در زمرهٔ مریدان حضور
داخل شده و ترک خاندان قدیم خود کرده واجب الرعایت است چون
تمام تر یقین بود که امر هذا شدنی نیست و طاقت احیاء اموات در
زمانهٔ قدیم ختم شد زبان طعن و تمسخر بے مهابا از هر سو دراز داشتند و
جناب ایشان از انجا بسکوت حیرت امرے بدست نبود که چه باید کرد حال
آن بلا رسیده آنچنان و زبان طاعنان چنین ناگاه حرفی چند از
کلمات تسلی و صبر از راه موعظت بر زبان آوردند و فرمودند که بر گفته
کسے نباید رفت و بصبر باید پرداخت زن غمزده را زخم بر زخم رسید
و گفت ما را بصبر نصیحت مفرما که کار از دست رفت پیشتر عرض
داشته ایم که رنج مرگ چندان نداریم اما طاقت تحمل تمسخر و مطاعن
بدبینان از کجا آرم و هم اگر بر ما بودے متحمل آن میشدم چون حرف
بر پیران آمد با همین رسوائی که سبب ما پیران ما مورد طعن شوند
زنده کسے ناگوار است تلافی آن از صبر نشود در همین سخن بود که
یکبار جناب ایشان برخاستند و غیرت حق را معین گرفتند بر
لاش دختر چیزے دم کردن آغاز فرمودند و متوجه بصفت محیی و قیوم شدند و ساعتی

نجومی گذشته بود که حرکت تنفس پیدا شد و تماشائیان را ازین ماجرای
شگرف حیرت بر حیرت می افزود تا آنکه دختر چشم بکشاد و آب طلبید پیر ما
فرمودند شربت خوشگوار بیار آن زن از غایت مسرت در خود نگنجید و شربت
درست کرده فی الفور آورد و دختر شربت نوشید و با فاقه آمد بعد از غش
گفتند پیر دختر خود را که در غش افتاده بود اندکے ضعف دارد حق تعالی
آنهم بطاقت مبدل خواهد کرد و متوجه بآن کوردلان شده در جواب
طعن آنها فرمودند که آیا شمایان را در قدرت حق ریبی بود یا بر عدم
تصرف اولیاء زمانه دلیلے بود یا هاتفی گفته بود که تصرف مقام حی و
قیوم بر اولیاء سلف اختتام پذیرفته آنچه سابق بود حالا هم موجود
است ؎ همون خمخانه با مهر و نشانست * هنوز آن ابر رحمت
درفشان است * بلی بتصدق پیران خود زنده میکنم و دیدید آنچه دیدید حالا
بگوئید آن تیره بختان سراپا حیرت از خجالت سر در پیش انداخته بجز اعتذار دیگر
بر زبان نداشتند و آن زن که نعمت غیر مترقب و عطیه بیبدل از عنایت
بے غایت حضرت واهب العطایا یافت تو گوئی ع که بادی بگل نگنجید
در پیرهن * همچنانکه از فرط غم حواس بر جا نداشت از شادمانی در خود نمی گنجید
و در عوض زبان طعن بر طاعنان کشاد و گفت ای دشمنان دین و ایمان
من حالا طاقت پیر ما و کرامت پیران ما دیدید اگر غیرت دارید تصرفی از
پیران خود نیز بمن نمائید یا از ضلالت توبه کنید و رجوع به پیران
ما کنید می خواستید که هتک حرمت پیران ما شود

وعزت خاندان شما الحمد لله که الحق لعلیو ولا یعلی صادق آمد اگر پیر
شما هم چنین طاقت دارد برو ید و وی را بیارید به بنیم که مرض هم از وی
دفع گردد یا خود نام فقر میفروشد واکنون منتظر آنم که چون روزے
از اولاد شمایان کسے بمیرد پیر شما که خاندان قدیم دارد زنده میکند
یا نه الغرض چندانکه توانست عوض خود گرفت و کسی را زبان جواب
وی نبود و بجز خجالت وحیرت چیزے در دست نه و دختر را بخانه
آورد تا حال از ان دختر نسل وی جارے است ولیس شیخ هجرت
رسیده فوت کرد این حکایت در شهر دهلی خصوصا در محله حکیم جامد
مشهور است **نقل است** از مریدی که ناپسندیده وے
قدس سره اکثر بوقوع می آمد بمقتضاے تشرع منع میفرمود
روزے ازان بخت نارسا جواب نالایق سر زد و گفت حضرت تا چشم
داریم بند نتوانیم کرد واز تماشا باز ماندن نتوانیم بغضب آمده فرمود
چشمیکه برخلاف شرع جرئت دارد کور به آنکه شب وی بسر نشد که کور مطلق
گردید صبح گریان و نالان بدستیاری کسے بحضور وی قدس سره آمد و بر پاے وی افتاد
که بسزاے اعمال خود رسیدم اکنون عفو فرما جواب داد که تا چشم است از تماشا باز
ماندن نتوانی و تا کور شد مابه کردن نتوانم بر سر خود گیر چند ماه برین گذشت تا
و خلقی لبسعی و شفاعت آورد بجایی نرسید روزی خوشوقت بود
آن مرید معتنب وقت را غنیمت شمرده بسی الحاح و زاری کرد دران
ساعت گریه وی رحم آمد فرمود اگر تمناے چشم داری سفر کن و برو بمزار شریف

حضرت تاج العارفین رض وجاحت خود بخواه آن بیچاره عرض کرد باین
کوری وتهیدستی سفر دشوار است کو رهبری که ما را تا در مقصود رساند
گفت همت پیشه خود کن و برو که هم از عنایت تاج العارفین سفر آسان شود
و چون قصد کامل کنی راه هم بتو نموده شود حسب حکم از ما یحتاج بقدر ضرورت
که از ان چاره نبود گرفته قصد سفر دراز کرد در راه بی تامل میدید و محتاج بدیگری
نه شد اما دیگر هیچ یکسر دم یا اسباب را ندید تا آنکه منازل یکماهه طی
کرده بر مزار شریف حضرت تاج العارفین رسید آن گنهگار هم ویرا در
حالت ابتلا و هم در حالت نجات از بلا دیده بود بر مزار شریف زار زار
میگریست و میگفت فریاد رسا توبه کردم از ناکردنیها و بر درت پناه
آورده ام و ترا شفیع گرفته ام فریادرس و ببخش غالبا از عشره زیاد نگذشته
بود که هر دو چشم بینا گردید و رخصت وطن یافت و هم ازین قبیل
است حکایت جوانی که در گفتگو سوء ادب کرده بود ما نیز ویرا مبتلا
بکوری دیده بودم اما از سبب مرض مطلع نبودم روزی در تقریب
کوران شیخ محمد فصیح قانونگوی قصبه از من گفتند که فلان جوان کور که
دیده اید چشمش از عتاب شاه خدا بخش نابینا شد سبب عتاب پرسیدم
بیان کردند که در سخنی حرفی سخت بر زبان آورد و من در ان وقت حاضر
بودم جناب ایشان فرمودند مگر کور شده که بر عزت و حرمت ما نظر
نداری عقب آن در عرصه قلیل بر مردمک گل چشم عارض شد و هر دو چشم نابینا
گردید هر چند تدبیرها بکار برد سودی نه بخشید چون این حکایت از معاینه

و مشاهدهٔ ما بود بنا بر احتیاج بسند نه افتاد **نقل است** غالبکه همین
مریدی باشد یا مرید دیگر نیاد یازدهم قدرے پلاو که پنجاه و شصت
مردم را کفایت کند پخته میکرد یکبار بعد نیاز که هنوز نوبت تقسیم رسیده
بود مردمان بسیار جمع آمدند آنکس باضطرار پیش جناب ایشان آمد و
عرضداشت که پلاو حسب معمول پخته شده لیکن از ازدحام خلق آنقدر
است که اگر چهار چند وزن معمول پخته شود گمان نمی برم که بحاضرین
کفایت خواهد کرد و سبکی و رسوائی در پیش حکیم و نه استطاعت دارم
که بر وقت دیگ دیگر پخته کنم فرمود برو چادرے بر روی دیگ
بکش و هر کسی را نصیب می بده حق تعالی قادر است که همه را سیر
خوراند آنکس آمد و چادرے بر روے دیگ کشید و هر کسے را یک
رکابی میداد و پیش می نهاد تا آنکه همه اهل مجلس سیر خوردند چون چادر را از
دیگ بر کشیدند دیدند که هنوز سوم حصه پلاو در دیگ باقی است و همچنین در
در عرس حضرت تاج العارفین که در شهر دهلی میکردند اتفاق افتاده و بقیه پلاو
تا دم صبح در دیگ همچنان گرم بود و آنقدر بود که همه مجلسیان را نهاری کفایت
کرد و خلقی بحیرت افتاده بود **نقل است** روزی شیخ فصیح الدین کمکولے
میگفتند که فرزندم در ایام شیرخوارگی بیمار شده نوبت بیاس کلی رسید نگریستم
و بی اختیار مجنون وقتی بر زبان ما همین راگ جاری می بود آن متواری سنے
موهی موهن سے بگانی پیالا لو پیالا لو بهی لو لگانی و وقت صبح بود حضرت ایشان
در قطع دیگر مکان تشریف میداشتند یکبار برخاستند و همین راگ بر زبان

مبارک جاری بود و چون لفظان متواتر سے میگفتند اشاره از دست
بسوی وطرفی چنان میکردند که گویا کسی حاضر است و بسوی وی اشاره
میکنند و از چشم خدا بین اشک میریختند تا آنکه بر سر بیمار آمدند و همچنان عرق
و سر مست و بیمار را امید دیدند ساعتی نگذشته بود که مرض رو بکمی آوردن گرفت
و صحت دست داد چون صاف گوئی در اصل طینت شان بود و نظر
عنایت بر این گنهگار از همیشه مبذول بنده پرسید که در آنوقت اشاره
بطرف که بود فرمودند ترا ازین طفلگی هنوز نجات نیست این چه پرسیدنی است
خدا داند چه بود و چه شد عرض کردم که از حضور اخفای همین سر است و ما
منتظر آنیم که اسرار زنده کردن آن دختر زن بیچاره که از حضور در شهر دهلی بوقوع
آمده بر من منکشف فرموده شود متبسم شده فرمودند که در هر دو حکایت نعمات
حضرت تاج العارفین بود ما سفیر محض بودیم در قصهٔ آن دختر که انقاش سابق
ذکر کردم فرمودند در آنوقت که مردمان وسے بر من زبان طعن کشاده
بودند و تمسخر میکردند و ما خاموش بودم که چاره نداشتم یکبارگی
دیدم حضرت تاج العارفین را تشریف آورده فرمودند تردد
خاطر چیست برخیز و بشغل حی و قیوم متوجه شو برخاستم
و بر سر میت نشستم و رو بطاعنان کرده گفتم که مگر در گمان شما
احیاے اموات بر اسلاف منحصر شد و متوجه شدم و آنحضرت
نیز متوجه احیاے وی شد چون تنفس پیدا آمد آنحضرت فرمود
حالا میروم تو متوجه باش تا آنکه بحال اصلی آید ورنه بے عنایت آنحضرت

مارا طاقت تصرف این مقام نبود و درین قصه پسر شیخ فصیح الدین که
در موضع قاضی چک پیش آمده هم عنایت آنحضرت بود که فصیح الدین
میگریست و آنراگت بر زبان وی جاری بود که یکبار آنحضرت را دیدم
تشریف آوردواندکی تبسم برلب و بجانب طفل بیمار متوجه شدما ازین ایذا
بیهوش شدم وازخود رفتم و نزد طفلک آمدم آنحضرت متوجه شفای وی
شدو ما بار بار اشاره بسوی وی در لفظان متواری مستانه و دیوانه
وش میکردم ما را درین هردو مقدمه براسه دخل تصرف نبود نقل است
یکبار اتفاق تشریف فرما شدن موضع قاضی چک که مسکن خواهرزاده
ایشان بود شده در عرصه قلیل بس ناتوان و بیمار که بے استعانت
طاقت گام زدن نداشت مراجعت فرموده در خلوت عرش منزلت
بهر پابوسی حضرت شیخ العالمین رض حاضر آمد شیخ العالمین رض فرمود این چه
حالت است که می بینیم چون تخلیه بود عرض کرد اهلخانه قاضی کریم بخش
همشیره زاده من بیمار بود حالت متغیر شد شور و فغان و ویلا از هرطرف بهخاست
متحمل گریه و اضطراب آنها نشدم مرضش را بر خود گرفتم و براصحت دست دادو
و با بیمار شدم و دفع آن از خود عسیر دیدم بنابر بگمان آنکه بیماری از وی
آرد و طاقت رفتن هم نماند خود را باستقبال بر در دولت رسانیدم که گوشه
از جوار مزار حضرت تاج العارفین رض نصیب من باشد و بر تقدیر صحت
را معالجه هم اینجا است شیخ العالمین رض بجه داستماع بس
آزرده شد و برنج تمام فرمود که در پیران سالگی مزاج

جو آنی دارند برای عوام که درحقیقت حشرات الارض اند خود را بعوض
دادن و در تهلکه انداختن از ایشان بس عجب است اگر همچنین ضرورت
داعی بود چرا از وی ازاله مرض نکردند بر خود چرا کشیدند عرض کرد از غایت
اضطراب آنها خیال اینمعنے هم بر دل نه آمد باری حضرت شیخ العالمین
رہ متوجه ازاله مرض از ایشان شد تا آنکه حق تعالی صحت کلی بخشید نقل
است شخصی مولوی نظام الدین نام داشت و در شهر دهلی به تعصب
مذهب مشهور هر چند خود را از اهل سنت و جماعت میشمرد لیکن بر ملت
خارجیان عمل داشت و معروف بود و سوء اعتقاد در شان فرزند
رسول مقبول الامام الهمام ابی عبد الله حسین شهید کربلا علی جده و علیه السلام
اکثر از بیانش واضح بود که سامعان را باکراه آوردے و جناب ممدوح
قدس سره را بر عکس بجناب امام علی جده و علیه السلام محبتی و رسوخ
عقیدتے بنا بر با خود ها رنجشی بود گاه گاه که مولوی مذکور بخدمت شریف حاضر
آمدے مجلس ایشان از سخنان بیهوده منغص کردے تا آنکه روزی نزد وے
قدس سره با مجلسیان نشسته بود و کسی از حاضرین به آنجناب متوجه شده پرسید
که تعزیت حضرت امام اجرے دارد یا فعل عبث است فرمود اگر بے
اشتراک امری نامشروع باشد ممنوع نیست وامید اجر قوی است
آن مخالف ملت را این سخن ناگوار آمد و از راه تعصب بقطع
کلام ایشان سعی بر گماشت و گفت که چون در اصل قضایا کسی را
نکال و عذاب نیست که هر دو مجتهد بودند تعزیت چه معنی دارد

واجر چه صورت دارد چرا که درین جنگ کسی مظلوم وظالم نبود هر دو باجتهاد
خود جنگیدند و خطائی الاجتهاد ظلم نیست ومقتول مظلوم نیست که تاسف
برحال وی متاسف را اجری بخشد جناب ممدوح فرمود ظلم یزید محتاج باثبات
نیست وتقوی وبزرگی وی از فتوای جواز وحلت زنا وخمر وقتل اولاد
رسول صلی الله علیه وآله وسلم بر هر که ومه ظاهر وبند کردن راه آب ودانه
بر چنین ارکان دین برای جهاد وی دلیلی باهر چنین وهمچنین را هم بر ظلم
وی اتفاق است مگر شما را درین معنی خلاف هست علاوه برین ایذای
امام علیه السلام عین ایذای فاطمه است علیها افضل التحیة وانچه در حق
موذی جناب بضعة الرسول وارد ست مشهور ومعروف است شاید
بسمع ایشان نرسیده باشد آن متعصب مقتدای نواصب
گفت در قتل امام ایذای رسول تسلیم نمی کنم ثبوت آن حضرت
است فرمود این هم مناسب گفتی اینچنین فرزند خلف باینهمه بیکسی
وتشنه لبی در دشت کربلا از دست ظالمی تلف شود وهمچو نبی
رحمة للعالمین را از قتل وی رنج وایذا نباشد بار بجواب
آمد وگفت یزید قاتل نبود نه آمر قتل وبالفرض اگر روایت امر
وی یافته شود در صورت اختلاف روایات یقین رنج وایذا رسول نتوان کرد و
لعن نباید گفت فرمود جمهور بر روایت کدام رفته اند ودر اختلاف روایت
خلاف جمهور نشاید که جمهور را ترجیح هست گفت هرچند ترجیح باشد لیکن یقین نمیدهد
قول جمهور نباید که قول خلاف وی موجود هست وما باین حجت ایذای رسول امام

از قتل امام مسلم نمیدارم حجتی واضح و برهانی ساطع باید و اعتقاد در اودرین باب
دخل نیست جناب ایشان چون دیدند که سخن از مناظره درگذشت و بمکابره
افتاد خاموش ماندند اما در باطن که وی ازان کور بود تصرفی نمودند تا جواب
شافی گفته آید هنوز مجلس بر آن قرار بود که پسرش گریان فریاد کنان رسید که
فلان طفل بر روی من طمانچه زد بمجرد استماع آن متعصب بس آشفته
شد و گفت او را هم بارے چنین بارا شد صبر کن که عند الملاقات وی را
بسزا رسانم ناگاه آن طفل هم دران وقت بدفع اتهام و تکذیب پسر
متعصب حاضر آمد هنوز سخنی نگفته بود که این متعصب تا صحن خانه
دویده وی را بگرفت و گفت ترا هم مجال آن شد که بر روی پسر ما طمانچه
زنی آن بیچاره گفت او خود مارا طمانچه زد بخوف عوض گرفتن و
نالش دروغ کرده گواهان من موجود اند و با اینهمه بر صدق قسم خود میکنم
و حلف کرد متعصب زیاده تر آشفت و سه چهار طمانچه زبردست بر رخساره
نازنین وی زد و گفت طمانچه زدن و بار تکذیب مستغیث کردن فرزند ما
کاذب است و تو صادقی باز طمانچه بر روی وی زد آن طفل بیچاره زار زار میگریست
و میگفت که ناحق برما اتهام کرده بود ما تکذیب وی از پنج چهار اطفال که شریک بازی
بودند کردن میتوانم باز متعصب زجر کرد که خاموش باش ورنه دیگر بسزا رسانم و دست
وی گذاشته بر جای خود آمد و نشست جناب ایشان فرمودند سبحان الله طفل
نابالغ بر طفل نابالغ مستغیث شود که فلان کس مارا طمانچه زد
و بر گفته وی آنقدر درد فرزندے بجوش آمد که افاقه تحقیق

صدق و کذب مستغیث هم نباید گو یا ثابت است و نا حق بر روی
غیر مکلفے طمانچہ معاوضہ زنند و گواه آورانش سبب سزاے ثانیا باشد
که در هیچ شرع آوردن گواه مستوجب عقوبت نباشد و بر گفته صاحبزاده
یقین کلی بر راستی سخن کنند و با وجود دعوی اثبات وی از گواه یا حلف
مدعی نخواهند علاوه ابوت و بنوت در عدالت فتوی جدید داد که گاهی
در شرع محمدی کسے نداد و بر گفته کسے که مکلف نیست و نه حاکم
که بر آینده از اکابر دین شود یا ار فساق بد آئین صدق کامل آمد و
سبب رنج آن بیگناه شد و باعث ایذای آن بیگناه گردید و غایت
قصور همین یک طمانچہ و با آن علوی مرتبہ امامت و با آن شفقت ابوت
که حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم را بران عالیمقام بود قتل و ایذاے
وی از اب و دانستہ مظلومی و بے کسے وی علیہ السلام موجب رنج و
ایذای رسول صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نباشد و اینجا بر اخبار ضعیفہ معاوضہ
کرده آید و انجا بر روایت جمهور اعتماد نکنند و لعن یزید ممنوع دانند
البتہ سخن فرزند نابالغ که آنهم بثبوت نرسیده باشد بر قول جمهور تفوق دارد
اللہ اکبر زہی انصاف و زہی کلام حق اللہ تعالی که سمیع مطلق است همین وقت
تفریق حق و باطل فرمود و لہ العظمۃ و الکبریاء آن متعصب بس شرمنده
سر در پیش انداختہ عرق عرق گردید و اهل مجلس بے اختیار در قہقہہ افتادند
تا آنکہ متحمل ذلت و خجالت نشده بر خاست و برفت و از اشتہار
این ماجرا پسر کرامت رسوای شهر گردید نقل است مولوی ابو تراب صاحب

دامت برکاته میفرمودند که چون بشهر دهلی رسیدم در اول ملاقات
ازجناب ایشان گفتم که برای سیر شهر آمده ام اگر آنجناب از کسی حال
من ظاهر نکنند و از نام و نشان خاندان و مسکن و ماوای من اطلاع
نفرمایند و کسی را برضیافت تحریک نه نمایند چندی درین شهر اقامت
کنم و بے تکلف هرجاکه خواهم سیر کنم فرمود فرمان برداریم هرگز خلاف
رضای شما نه کنیم مگر بشرطیکه تا زمانه اقامت مودی از طرف من مقرر
باشد بعد رد وکد بسیار مولوی ممدوح قبول کردند و مکانی بر چوک
شهر که از مکان ایشان فاصله بعید داشت کرایه گرفتند تا در قرب
مکان بسبب کثرت ملاقات دوستان ایشان افشای سخن نگردد و
هم هرچه از خور و نوش مطلوب و منظور باشد بے کلفت می تواند شد
اول تصرفیکه در کار مولوی ممدوح آنجناب فرمود آن بود که دو وقته
از صبح و شام ضیافت روز و شب میرسید یکبار هم اتفاق پخت طعام
بر مکان نه افتاده روزے گفتند که برخلاف وعده هر روز ضیافت
پخته میرسد فرمود والله نه کسی را ایماء او اشارةً هم محرک ضیافت
شما شده ام نه اظهار فرزندی شما با تاج العارفین رضی الله عنه بر کسی کرده
ام اگر حق تعالی از خود در دل خلق چیزی اندازد مارا چه اختیار و هم دران ایام
ماه عید الفطر آمد پرسیدند نماز عید در عیدگاه گذاردن منظور است یا در
جامع مسجد ایشان گفتند دیدن بادشاه منظور دارم هرجاکه بادشاه خواهد گذارد
هم آنجا خواهم گذارد فرمودند معمول بادشاه در عیدگاه هست و آن مقام از ینجا

دور است مناسب که در جامع مسجد تشریف برند باز ایشان همان
عذر پیش کردند که اشتیاق دیدن تجمل شاهی دارم از ینجهت در عیدگاه
رفتن میخواهم فرمودند ممکن است که بادشاه هم امسال در جامع مسجد حاضر
شود درین سخن بودند که کسی خبر آورد سواری بادشاه متوجه عیدگاه شد
بعد طی مسافتی از راه دیگری خبر رسانید که در عین راه حکم مراجعت بسوی
جامع مسجد نفاذ یافت و داخل مسجد شدند و هم مولوی ممدوح میفرمودند
که روزی از راه ظرافت گفتم شهره ازدحام خلق بر مسجد جامع از مدتی
می شنیدم و بر مسجد هیچ ندیدم جناب ایشان جوابی ندادند تا آنکه بار
دوم بر مسجد رفته بودم آنقدر هجوم خلق بود که جای قدم برداشتن نبود
چون بر مکان باز آمدم در تقریب آن رنج از کثرت و هجوم خلق بیان کردم
تبسم کرده فرمودند عجب تماشا است اگر هجوم خلق نه بینند حمل بر ویرانی
و تباهی شهر نمایند چون ازدحام خلق باشد اکراه طبع میفرمایند آنزمان دانستم
که جناب ایشان در جواب آرزو زاین تصرف کرده اند موافق کتاب میگویند
بعد از زمانیکه هردو جناب و نواح فروز وطن شدند واین ماجرا از جناب
مولوی ممدوح شنیدم گستاخانه عرض کردم که در هجوم خلق کدام دعا بکار آمده
بود از راه نوازش فرمودند عملی و دعائی نبود مگر آرزو در مقام جامعیت نشسته
بودم اثر آن بود **نقل** است مولوی فخرالدین دهلوی قدس سره چندبار
پیام اشتیاق ملاقات جناب ایشان فرستادند جواب دادند برای چه آن
کمال دارم که زیارت کامل موجب اجر ست نه غرضی از دنیا فیمابین است

بعد چندروز مولوی ممدوح کسی را فرستادند از خود تشریف آوردن منظور
نبا شد اجازتی جہت حاضر شدن خود میخواہم ناچار جواب گفتند کہ
مکان نداریم مگر روزی حاضر خواہم شد باوجود آنکہ مولوی ممدوح در آن عرصہ
بس صاحب تصرف بودند و در باب فقر و مراتب کمالات نظیر نداشتند قطب
وقت در شہر دہلی ایشان بودند و مکاشفہ خطرات قلوب بس تیز و تند و در زبان
ہدایت و کرامت شہرۂ آفاق و در فتوح ظاہر نظام الدین وقت جناب ایشان
قدس سرہ بنظر ایفای وعدہ در عین تاریخ عرس بزرگی مولوی معنوی
فاتحہ وی معمول میداشتند تنہا رفتند و در مجلس ملاقات خلق حاضر شدند
والسلام علیک گفتہ باندک آفادت نشستند او شان کہ بار یکسی از روسای
در سخن بودند باتفاق سفر مودند قطع سخن کردہ وعلیکم السلام گفتند و نام
پرسیدند ایشان فرمودند کہ خدا بخش از وطن نشان جستند بیان نمودند
از سالہا درین شہر اقامت داریم بعد این ہمہ گفتگو باز متوجہ تواضع و مدارات
آن رئیس شہر شدند و بایشان ملتفت نگردیدند حضرت ایشان دو سہ
ساعت دیگر ہم نشستند و برخاستند آن زمان مولوی معنوی
فرمودند خواہے رفت جناب ایشان ہم گفتند بلی و رخصت
شدند و چنان اخفاے حال خود کردند کہ سر موے مولوے
معنوے احوال ایشان منکشف نگردیدے کہ تعظیم حسب
حال شخص ہم بعمل نہ آمدہ بعد چندے باز پیام رسید کہ ہنوز انتظار ایفای وعدہ میکشیم
جواب فرمودند کہ ما بروز عرس حاضر شدہ از عہدۂ وعدہ بیرون آمدیم

خود بدولت با فلان کس در اخلاق بود ند رسم سلام ادا کردم و فلان طرف بانک فاصله نشستم نام و نشان پرسیدند گفتند از چند سال درین شهر سکونت دارم و نام من خدا بخش است باز چیزے تفرمودند که جواب آن گفته آید دو سه ساعت نجومی حاضر ماندم باز وقت رخصت پرسیدند میروی گفتم بلی سلام کردم و رخصت شدم دیگر ایفای وعده و صورت ملاقات چه معنی دارد چون جواب باصواب رفت مولوی ممدوح را همه سخن یاد آمد پس متاسف شدند و فرمودند که شاه صاحب تصرفی بکار بردند این قدر اخفا کردند که سر مو بر حال الیشان اطلاع نیافتم و محض عامی انگاشتم و خجل شدم و بزور تصرف وی را معتقد گردیدم و دو چند از سابق مشتاق لقای گشتم و امیدوار اجازت هستم باید که کسی برود و از من پیام رساند چون پیام بر آید جواب دادند که حالا معاف دارند ما را فرصت که حاضر شوم نه آن قدر مهلت که شما را طلبم ثمرهٔ حاضری ما سودی نه بخشد اقل ترین وی آنست که مسرتے در دل هر دو از شناسائی با خود باید آید انهم بسبب مدارات بعضی ارکان شهر مهلت نیافتند که بدست آرند و ثمرهٔ تشریف آوری بر مکان فقیر بجز افتخار بخشی این حقیر دیگر بخاطر نمی آید و این تمنا و آرزو ندارم اگر کس است حرفی بس است مولوی معنوی اکثر در تذکرهٔ الیشان بحاضرین فرمودی که او در مایان جنس دگر است و طاقت تصرفے که دارد درین زمانه ندیدم افسوس که ما را در خجلت و ندامت گذاشت و اعبارت نشد فع

دامت برکاته که جلالت و مهابت جناب ایشان در مشایخان شهر
دهلی از صد زیاده بود کسی را بر خلاف ایشان طاقت دم زدن نبود
و هر کسیکه نزد ایشان شهر معتقد بکمال و طاقت تصرف ایشان بود چنانچه
قصه شاه آبادانی مشهور است در طریقهٔ ایشان جوش و خروش بسیار
بود در هر مجلس که شاه آبادانی میرفتے از جوش و خروش یاران شان مجلس
پراگنده شدے و بر مجلسیان تنگ گردیدے که همه از ذوق و شوق باز
می ماندند آخر فقرا از شهر دهلی محضر نوشتند و بران قرار دادند که شاه
مذکور در مجالس معمولی چون مجلس سلطان نظام الدین اولیا
و عرس قطب الدین بختیار کاکی و مجلس سنت نه آیند و اگر حاضر شوند
معه یاران وے بدر کرده باید داد باینهمه اگر بجنگ شوند ماهمه بجنگ
شان شویم اما در مجلس او در راه ندهیم و هر کسے بر محضر مهر کرد چون اجرای
آن موقوف بر مهر حضرت ایشان قدس سره بود بعد تکمیل خواتم درویشان
محضر نزد وی قدس سره فرستادند تا مزین به مهر کرده شود و بعضے از درویشان
چنان گویند که محضر درست نکرده بودند صلاح در حضرت ایشان
پرسیده بودند بهر تقدیر جناب ایشانرا این سخن بس ناگوار آمد فرمود
ما غیر یک جهل شمایان نیستم و در امر جهالت مصلح نمیشویم پرسیدند که
بر سر اینمعنی مطلع نیستم امید دارم که بر مایان هم منکشف سازند فرمود
این طور نزاع مخصوص باهل دنیا است و خلاف شان فقرا اگر طاقت
دارید و می توانید شورش آنها سلب کنید که بوجد و رقص نشوند والا

بر ضعف حال خود نظر نمایند جنگ فقرا صاحب حال ایست نه رد
و ضرب علاوه ازین شما بان را برا اخراج کسی از مجلس محبوب آگهی یا دیگر
بزرگان چه اختیار نه تولیت مزار شریف شما را ست نه اهتمام مجلس بدست
شما هر کس و ناکس رجا های متبرکه حاضر میشود زیاده برین نیست که در جاے
اهتمام خود یا در مجلس خانگی خود شاه آبادانی را راه ندهید وجه ممانعت
در جا هاے متبرکه چیست کسی را بجز سکوت جوابی نماند و همه ها سخن و
قدس سره تسلیم کردند محضره حایک غد شاه آبادانی باستماع این ماجرا
بس مشکور جناب ایشان بود میگفت که نه از وی ربط و دوستی داشتم
نه سلام و پیام محض از لطف خود مارا پناه داد ورنه سکونت ما درین شهر
دشوار بود مولوی ممدوح می فرمود که ملاقات شاه مذکور کرده ام بسیر
درویش دل و مرد خلیق بود نقل است میفرمود حضرت ایشان قدس
سره ازین مؤلف کتاب که از قدیم خو کرده لطف و نوازش بود در ایام کسب
سلوک آتش عشق نبوی صلی الله علیه وسلم در کانون سینه ام بالتهاب
آمد و شعله شوق خرمن صبر را پاک سوخت آرزوی دیدن جمال جهان آراے
آن اصل وجود صلی الله علیه وسلم بحضور تاج العارفین رضی الله عنه کردم
باعمال استخاره اجازت فرمود و هدایت نمود هر شب باران قیام داشتم
بعد چندے که روی مقصود بخواب و خیال هم دست نداد عرض حال
کردم بریاضت صوم و تقلیل غذا ایما کرد عرصه سه سال بران گذشت
یکوقت بوزن نه فلوس لیته مخود غذا داشتم روزی بر لاغری و ناتوانی

بارحم آمد بشاه اکرم قدس سره فرمود که این بیچاره ریاضت شاقه بکار برده و هنوز بر در مطلوب نرسیده بحضور اقدس نبوی صلی الله علیه وآله وسلم عرض داریدایشان ریاضت کرده بحضور اطلاع نمودند که شب وعده عنایت است آنحضرت فرمود باید که بشاه خدابخش این مژده جان بخش رسانند تا دل بیقرارش به تسکین آید چون مژدهٔ تازه بگوش جان من رسید از سر نو زنده شدیم آخر آنشب نیز به تمنا گذشت صبح بعد نماز در حجره شاه محمد اکرم رفتم گفتم که کتاب مقصود القاصدین کجا است پرسیدند چرا گفتم بر اعمال باطله استخاره قلم خواهم زد و خط خواهم کشید تا دیگری درین غلط نیفتد و فریب نخورد پس آزرده شده گفتند این سخن خوب نیست من بحضور اقدس حضرت پیر و مرشد اطلاع خواهم کرد گفتم از راست باک ندارم و سخن راست نمیگذارم و در باطن منظور هم چنین داشتم که ایشان بحضور شیخ حال من عرضدارند و کلام را بسط دادم تا آنکه ایشان بحضور شکایت ابردند چون برون خلوت آمدند ما هم برای سلام رفتم اما در باطن مضمون آنکه ببینم چه تقریب می آید بمجرد حاضر شدن از کمال لطف ارشاد کردند میان خدابخش امروز چه بود که بر اعمال استخاره قلم میزدید عرض کردم آنچه بحضور رسیده است راست رسیده است البته غلام میخواست که بر اعمال استخاره قلم زند تا کسی دیگر بغلط نیفتد و بر تجربه من کفا سازد آنزمان زیر لب فرمودند که عمل چه نقصان دارد چرا شب به بیداری میگذرانید اعمال

مشرف شدن بخواب است یا به بیداری و فی الحقیقة چنین بود که
درین مدت بعد عمل استخاره تا سحر بیدار می بودم تا در بیداری مشرف
شوم و کسی برین راز من اطلاع نداشت دیدم که حالا کار از دست
میرود و قصور من عاید شد اکنون کارے باید کرد که یا بمطلب رسم یا محروم
ابدی شوم و این راز بر آنحضرت منکشف شد یکبار دست بر سر خود زدم
و گفتم وای بر بخت نارسائی من و بر زمانهٔ من شیوخ سابقین مریدیرا
که بلند همت میدیدند مسرت میکردند و شکر میگفتند و شیوخ زمانهٔ ما از
بلند همتی طالبان متنفره و ناراض چون حق تعالی درین زمانه ما را آفرید
چرا پست همت نه آفرید که بر خلاف شیوخ در کارے بلند همتی میکردم
زار زار گریستم آنحضرت که متحمل دیدن گریه و اضطراب کسی نبود همین قدر
فرمود بسیار خوب صاحب بسیار خوب عنقریب زیارت و عرس شریف
بود در تاریخ زیارت همه کسان حاضر بودند آنحضرت زیارت کنانیدند
ما هم ایستاده بودم نگاهے فرمود و اشاره بر زیارت موی شریف نبوی
صلی الله علیه وآله وسلم نمود و انگشت سبابه قریب موی شریف نهاد
و باز نگاهی بسوی من کرد یک بیک از جمال جهان آرای مشرف شدم
چنانکه تمنا داشتم بعد فراغ زیارت چون بخلوت شریف تشریف
بردند حاضر شده عرض کردم فرمود دیگران هم همین بیان کرده اند که تو
گفتی و از بعضی یاران صاحب رسائی ارشاد نمود الحمد لله امروز خدا بخت
هم بعنایت الهی کامیاب شد یاران به مبارکباد آمدند خصوصاً شاه

محمد اکرم قدس سرہ گفتم شما کار را تمام کردہ بودید اما لطف و کرم حضرت شیخ
دستگیری کرد نقل است در ایام جنگ و قتال اہل اسلام شہر بنارس
و کفار آنشہر بعضی اہل دولت شہر کہ در مال و متاع رئیس کفاران بودند بحکام
وقت یعنی نصرانیان کہ تسلط شان بر ملک ہند بود درخواست دادند کہ
مبلغ سہ کرور روپیہ نقد برین شرط میدہیم کہ مسلمانان را ازین شہر بیرون
کنید و شہرے دیگر از انہا آباد کنید تا درین شہر کہ معبد ہنود است
کسی از مسلم نماند و ہم برائے آبادی شہر دیگر از خانہ و عمارت مسلمان
علاوہ ازین سہ کرور میدہیم حکام را طمع در گرفت قریب بود کہ رای آنہا
برین قرار یابد و حکم باخراج مسلمانان از شہر نفاذ گردد از خط بعضی مریدان
جناب ایشان مضمون ہذا واضح رای گردید و دران عرصہ خود بدولت
در قصبہ پھلواری صانہ اللہ تعالی عن الآفات تشریف میداشتند فرمود
تاریش بر روی منست ہرگز چنین شدن ندہم بعد دو ہفتہ خط دیگر رسید
کہ رای حکام خود بخود تبدیل یافت و اہل دولتان را جواب دادند کہ
مضایقہ ندارد و مسئول شما بے صرف نقود مقبول است اما بیک
شرط کہ اگر مسلمانان ہم درخواست اینمعنی کنند کہ کافران قلم و نصرانیان
بجز شہر بنارس در شہری دیگر از بلاد اسلام آباد نمانند شمایان مسئول
آنہا منظور دارید کفار لاجواب شدہ از مراد خود محروم آمدند و نیز از مولوی
محمد امام صاحب دامت برکاتہ میفرمود کہ ہر روز دو وقت بر مکان
مریدان رفتہ چیزی خواندہ دم میکنم کہ از شر کفار بحفظ مانند چگونہ شہر

کردہ خواہند شد وہم در ایام تسلط نصرانیان بر شہر دہلی بحضور شیخ العالمین
عرض کردہ بودند کہ اگر دست حمایت بر پشت ما نہادہ شود و نظر عنایت
بسوی ما کردہ ما تنہا نصرانیان را ازین ملک بدر میکنیم شیخ العالمین رض جواب
فرمودکہ این ارادہ بحکم کسی از حضرات عالیات است یا از خود گفت
نہ حکم است از جائے نہ ممانعت از جائی و نمیگوییم کہ حضور متوجہ شوند الا
ہمین قدر کہ بندہ را حکم فرمایند ارشاد شد کہ ما ہمہ بندہ ایم و مالک ملک
خدا است ہر کسی را کہ خواہد مسلط کند بندہ را در کار وی دخلی نباشد
وچون از جائی حکم نیافتند لاریب کہ این قصد بے شائبہ نفس نباشد ورنہ
ما کیستیم کہ بے امر کارخانہ الٰہی دست انداز شوم و راحت نفس جوییم
ہر چند انچہ از تسلط کفرہ رنج بر دل است چہ گفتہ آید لیکن از راہ تصرف
دفع ایشان ہم بے امر نشاید اگر از جنابے ہم ارشاد شود بیکروز
دفع این کفرہ از تمامی ملک ممکن است و جناب ایشان از عاشقان
حضرت تاج العارفین اند و حکایات پیرپرستی و دیگر تصرف ایشان چندانست
کہ اگر ہمہ نوشتہ آید کتابی مطول شود علی الخصوص در شہر بنارس کنانان
چھاونی شاہزادہ مرزا خرم عجیب و غریب تصرفات ایشان بیان
میکنند نسب شریف بخواجہ نصیرالدین چراغ دہلی قدس سرہ
بواسطہ سید زین الدین میپیوندد تاریخ انتقال شبنمہ ۵ رجب
وقت ظہر سال یکہزار و دو صد و سی و یک ہجری در شہر بنارس و
مزار شریف بجوار حضرت مولانا رسولنما رح متصل متکا رجانب مغرب

ذکر احوال حضرت شاہ جمال محمد عرف جمن قدس سرہ

ایشان از طبقۂ یاران متاخرین حضرت تاج العارفین رحمۃ اللہ اند بس مرتاض
داد تجرید و تفرید دادہ از عنفوان شباب تا دم واپسین بریاضت شاقہ و
عزلت نشینی خانقاہ شیخ رحمۃ اللہ گذرانیدہ یکی از ریاضت وی بود کہ مدت
دوازدہ سال بر نان خشک بی نمک بسر کردہ و دایم درین عرصہ صایم
بودہ و شش سال دیگر بر کھچڑی بے روغن گذرانیدہ و گاہے
کسی را غضب نکردہ و لفظ موذی ہم بر زبان نہ آوردہ طاقت
بر مثال آنقدر داشت کہ از سید العلماء سند العرفاء در تقریبی میفرمود
حاجت بہ حاضر کردن مثال چہ میشود او خود مثل کنیز دست بستہ ہر وقت
حاضر است سماع دوست بسیار بود چنانچہ یک شبانہ روز در سماع
بیک وضو نشستہ ماندہ و بجز نماز از مجلس بر نخاستہ و نہ چیزے خوردہ چو
قوالان بعد چار چار ساعت تبدیل کردہ میشد و خدمت ابدالی داشت
ہر گز قدم از سلوک بیرون نہ نہادے در مرض موت وصیت فرمودہ بود کہ
بر جنازۂ من سماع ضرور است چون از ہجوم غم کسی را یاد نماند بعد دفن
اداے وصیت بر قبر کردہ شد عالم اثر آن روز بیرون از تحریر است
از وصد مردم شریف و وضیع کم بود کہ غریق سیل چشم نہ بود در سجیت
دعاے اثرے داشت کہ درین زمانہ کمتر دیدہ شد نقلست وقت
رفتن مولانا شاہ ابو الحسن صاحب دام افضالہ در قصبۂ آرہ ہمراہ استاد

کہ جہت علوم تشریف می بردند فرمود مفارقت شما بر من از کوہ گران

تر ہست و چشم پر آب شدہ فرمود بروا ما خوب میدانم کہ انشاء اللہ

تعالے دو ماہ برابر ماندن شما در آنجا نشود مگر اینکہ از دیدار خود ما را

مسرور کنید از راہ شفقت سخنے بر زبان آوردہ بود اثر آن چنان

بظہور آمد کہ تا عرصہ پنجسال جناب ممدوح را اتفاق اقامت دران قصبہ

ہمراہ استاد عالی نژاد افتادہ اما گاہی دو ماہ برابر اتفاق ماندن نشدہ و

بعد ایام تحصیل ایشان حضرت استاد کہ مفتی عدالت آن ضلع بودند

تا چہل سال اقامت بود لیکن ہزار ہزار حیلہ اقامت دو ماہ برابر بکار

بردگاہی سو دنکرد خواہ مخواہ امری پیش آمدی کہ قبل تمام ماہ دوم لوطن

ضرور آمدی و حضرت تاج العارفین رضہ ایشان را بہ جمن جنتی یاد کردہ و فیضان

بخشیدہ بود نقل ست بعد انتقال ایشان ہم دران ایام سند العرفاء

بخواب دید کہ مزار انور رسول صلے اللہ علیہ وسلم درباغ حضرت تاج

العارفین رضہ واقع است و خود را دید کہ بر مزار شریف آنسرور صلی اللہ

علیہ وسلم از قضای حاجت بشری فراغت میکند صبح کہ بیدار شد

بس گریان و بیحواس بحضور شیخ العالمین رضی اللہ عنہ آمد و فریاد

کرد کہ حالا از دین ایمان برباد رفتم چنین سوء ادب کافر ہم بخیال نگذشتہ

باشد کہ از ما در خواب بوقوع آمد و بیان خواب کرد آنحضرت فرمود

غم مخور تعبیر وی دیگر ست کہ قبر مقبولی از مقبولان بارگاہ رسالت را مرمت

خواہی کرد چنانکہ جاذورات در خواب زر د سیم است ہر چند تسکینی آمد

اما تمامتر رفع تردد نبود تا آنکه خواب وتعبیر آن هردو از خاطر شریف و
سهو رفت روزے بر مزار حضرت ایشان ایستاده فاتحه میخواندند و قبر
اندک شکسته و بدحال بود یکبار در دل خطره مواثق آمد که درستگی مزار شریف
شان نماید و بحضور شیخ العالمین رض عرض کرد و اجازت گرفت چون مرمت
قبر باتمام رسید خواب یاد آمد و دانست که همین بتعبیر بود قبل از خیال
عرض شان حضرت شیخ العالمین رض فرمود که اکنون خواب و تعبیرش
بوقوع آمد باهنوز چیزدی باقیست و این خواب بر کمال قرب شاه محمد حسن
با حضرت رسالت صلے اللہ علیہ وسلم و از حضرت تاج العارفین رضی اللہ
بخطاب چمن جنتی سرفرازی یافته بود تاریخ انتقال نوزدهم رجب
روز پنجشنبه وقت اشراق سال یکهزار و دو صد و هشت از سال هجرت
صلے اللہ علیہ وسلم است قبر شریف در احاطهٔ باغ تاج العارفین رض
پائین قبر مولوی اشرف علی قدس سره که ذکر کمال وی در ذیل احوال
یاران شیخ العالمین رض کرده آید واقع است

ذکر احوال حضرت شاه محمد کریم قدس سره

ایشان از یاران حضرت تاج العارفین رض اند اکثر امور خانقاه از مهمانداری
و خدمت فقرا وارد و صادر متعلق بایشان بود در حب و عشق
شیخ بس غالی بود و آنحضرت در حق وے فرمودی خسرو من است
و بیشتر در مجلس سماع غزل سرای کردی و چون بلبل هزار دستان بر

برگل روی شیخ در نواسنجی سحر نمودے وگاہی برگل دیگر مترنم نشدے
واکثر اوقات در عالم سکر ماندی و وجد ورقص مستانہ فرمودے
کمتر وجد شان بود کہ از سکر و مستی خالی بودی غزل حافظ شیرازے منم
کہ گوشۂ تبخانہ خانقاہ من است ٭ دعای پیر مغان ورد صبحگاہ من است
بس مطبوع طبع بودے ہر وقتیکہ قوال می سرائید از خود رفتے و مستانہ
دست و بازوی بر نام تاج العارفین کہ از نشاط و سرور رنگ رو و گرگون
شدی گو یا نام معشوق بر روی عاشق کسی گرفتہ باشد و چشمش
محو گردیدے وقت حضرت مولانا رسول نما رضہ نیز درک فرمودہ است
و بسعادت ارشاد از انجناب نیز فائز شدہ است و از خدمت ابدال
افتخار یافتہ بود سید العرفا دامت برکاتہ می فرمود کہ والد من حضرت
مولانا وحید الحق ابدال قدس سرہ در ایام طفلگی اکثر فرمودے
کہ چون بخانقاہ روی ضرورست کہ یک دو ساعت بخدمت شریف شاہ
چمن و شاہ محمد کریم ہم حاضر شوی و دعاے خیر از ایشان التماس
داری کہ این ہر دو بزرگان از ابدالان اند و دعاے ابدال مستجابست
و از سوء ادب دور باشی تا از لطف و عنایت ایشان محروم نمانی
تاریخ انتقال شریف چہاردہم ماہ رجب روز پنجشنبہ وقت صبح در سال
یکہزار و دو صد و نہ از سال ہجرت بود تہم پہلوی شاہ چمن قدس سرہ
جانب مغرب مدفون اند قبر شریف ہر دو بزرگ خام است چہار کس از
یاران حضرت تاج العارفین کہ داخل ابدالان بودند و برین خدمت انتہ

بارگاہ رسالت سرفراز شدہ بودند ہمین چہار بودند یکی شاہ محمد اکرم دویم مولانا وحید الحق سوم شاہ جمال محمد عرف جمن چہارم شاہ محمد کریم قدس سرہم

ذکر احوال حضرت شاہ محمدی قدس سرہ

ایشان در عمر شانزدہ سالگی بذوق فقر در خدمت فیض درجت حضرت تاج العارفین از اطراف بلدۂ لکھنؤ آمدہ بودند و عمر در خانقاہ بسر کردند یکی از ریاضت شان اینست کہ مدت شصت سال در یک حجرہ قناعت کردند سرما و گرما راہم در آرامگاہ یکسان داشتند و گاہی پا دراز کردہ یا بر پلنگ نخفتند و روزہ طی بسیار داشتند ثلث اخیر شب گاہی در مدت العمر از اوراد فوت نشد و از طلوع آفتاب تا یکپاس بتلاوت قرآن و بجز خانقاہ یادرگاہ شیخ دیگر از مکانات قصبہ واقف نشدند موذن مسجد شریف خانقاہ ایشان بودند و لی یادرزا دو سیف زبان عبارتیست از مجموعۂ کمالات ایشان و در بارگاہ رسالت قربی حاصل بود کہ کمتر کسی را بودہ باشد نقلست روزے یکی از بزرگان دین بی اجازت جناب ایشان اذان گفت و از کمال رغبت گفتن اذان از کسی کہ بر ایشان در اذان سبقت کردے بس رنج و ملال در دل پاک وی قدس سرہ جاگرفتی اما از غایت تحمل صبر کردی و حرفے از شکایت بزبان نہ آوردی آنشب گویندہ اذان از رسول صلی اللہ علیہ وسلم مشرف شد و چین بر جبین الورا زطرف خود

دید و فی الفور در باطن خود تفرقہ عظیم یافت و او را اضطراب در گرفت و توبہ کرد کہ گو بر گناہ جدید مطلع نیستم اما توبہ کردم و اگر اطلاع بر گناہ یابم دیگر بتوبہ بازم آنحضرت فرمود چرا شاہ محمدی را برنج اندا ختی و بروی سبقت در اذان کردی آیا وقت نماز میرفت و ہم چند بار بعضی بعضی درویشان در امری کہ ایشان را رنج دادہ بودند دیدند حضرت تاج العارفین را رام کہ می فرماید ہر کسی کہ شاہ محمدی را ایذا و رنج داد مارا رنج و ایذا رداد و در ملال انداخت و در استخارہ بہر جناب ید طولی داشت و خلقی برای دریافت کار او را تکلیف میدادند و از اخلاق کسی را محروم نمیداشت و ہرگز در دریافت وی غلط نشدی و با وجود توکل بحث داد سخاوت دادہ بود و بیشتر مقروض ماندے اگر کسی گفتی کہ ہر چہ از جای میرسد ہمان روز بر طلباء و فقراء و مساکین حتے اطفال تقسیم میفرمایند و ادای قرض نمیسازند فرمودی ما برای ذات خود قرض نکردہ ایم بلکہ بہر محتاجان ادای آن بر ذمہ خدا است و فی الحقیقت ہمچنان پیش آمد کہ بعد از انتقال و ہر یکی از غریم می آمد و تاسف میکرد و می گفت قرض خود بروی بحل کردم تا آنکہ یک خرمہرہ ہم بر ذمہ وی قدس سرہ نماند نقل است یکی از صاحبدلان را بسبب بعضی امر کہ در ظاہر مستکرہ می نمود دربارہ شان تردد میفرمود شبی بزرگی را از بزرگان نقشبندیہ بخواب دید کہ میفرمایند شاہ محمدی بی شک ولی است ہرگز در ولایت او ریب نیست نقل است آ نداقی در اجرت با وی بد دیانتی کرد پنبہ ہم دزدیدہ و اجرت را نقاضا میکرد

فرمود بینه هم درز دیدے و موافق شرح معمول اجرت هم گرفتی و دیگر
را دعوی داری فقیر را نخ دادی و کاذب گفتی بگیر آنقدر که مدعی آن هستی
اما انشاء الله تعالی روز هشتم بر تو نگز رد که پیوند زمین شوی آن بدبخت
بر رنج وی قدس سره خیال نکرد و شب هشتم از مرض دفعی هلاک شد
و پیوند زمین شد نقل شبی قریب سحر بعد فراغ اوراد با آواز بلند گفت
هر که مراد خود خواهد نان و کباب و شیر چای ما را خوراند شب دویم هم برین
سخن گذشت شخصی بطلب روزگار غایت درمانده بودند بر کرده نان و
کباب و شیر چای هما نوقت سحر پیش اورده تناول فرمود آنکس گفت
ایفای وعده کردم اکنون امید وارم که بر سر روزگار شوم فرمود چنانکه
تو کردی حق تعالے هم با تو خواهد کرد و بعد چند ماه بر سر روزگار شد
و بس عزت پیدا کرد از حوصله وی نهایت بلند بود حکایات وی ازین
جنس بسیار ست تاریخ انتقال شب هفتم شب دوشنبه ماه ربیع الثانی
آخر شب سال یکهزار و دو صد و چهل و ۳ از سال هجرت است قبر شریف
پائین قبر شاه محمد کریم است

ذکر احوال حضرت شاه غلام سرور قدس سره

در یاران حضرت تاج العارفین ایشان قوی قرابت آنحضرت بودند و قرابت قریبه میداشتند
صفات احوال رفیع و جد ایشان در عالم مستی بود و مستانه دست و بازوی را شکر دو سر و ریشتر
مغلوب الحال ماندی چند بار در وجد قریب بهلاکت رسیده بود که بجز نفسی چند دیگر باقی نمانده بود

بدستگیری حضرت شیخ العالمین رضہ ازان مہلکہ نجات یافت چنانچہ
در تصرفات آنحضرت رضہ انشاء اللہ تعالی ذکر کردہ خواہد شد نقل است
در مرض موت خود مبلغ دہ روپیہ نیاز عرس حضرت تاج العارفین حوالہ
مولانا شاہ ابو الحسن صاحب ام افضالہ کردہ کہ بحضور شیخ العالمین رسانند
تا ما ہم شریک سعادت نیاز عرس شوم بعد دو روز کہ مولانا ممدوح بعیادت
تشریف بردند آنجناب فرمود کہ شاید بنظر قلت نذر رسانیدن وی برمن
اطلاع نہ فرمودند واز رد وقبول وی ظاہر نمودند و بانتظار داشتند
لیکن صاحب نیاز از کمال کرم ولطف قدیم خود شب بمژدہ قبول جان
تازہ و حلاوت نے اندازہ بخشیدند در بدیم کردہ چند یاران شاہ حسن و
شاہ محمد کریم وغیرہ آنحضرت رضی اللہ عنہ تشریف آوردہ عیادت
فرمودہ گفت نذر تو مبلغ دہ روپیہ بابت عرس رسید مولانا ممدوح میفرمود
کہ ازین الزام جناب ایشان بس منفعل و خجل شدم تاریخ انتقال ششم
ماہ رجب روز جمعہ وقت چاشت سال یکہزار و دو صد و چہل از سال ہجرت
است قبر شریف در احاطہ جد امجد امیر عطاء اللہ قدس سرہ بر دروازہ
مشرقی سنگین مسجد بفاصلہ پنج شش قدم واقعست

ذکر احوال شاہ غلام رسول قدس سرہٗ

وطن شریف شان موضع ہرلا است در بلدان تاج العارفین مثل
ایشان کسے مستور الحال و متحمل المزاج نبودہ بجز خاصان بارگاہ

دیگر طالبین را ہم بر حال شان اطلاعی نبود و اطفال باوی مسخرگی و بے ادبی می کردند امااز رحم بر کسی زجر نہ کردے و در پاسخ سخن آنہا سکوت ورزیدے واز ترشروی بسوی کسی ندیدی نوافل ہم اوراد بسیار خواندی از شیخ العالمین رض و ہم از سید العلما ر دامت برکاتہ یاد دارم میفرمودند یکی از احوال رفیع ایشان آن کہ در خواندن التحیات چون بمقام تشہد رسیدی از جمال جہان آرای نبوی صلی اللہ علیہ وسلم مستغرق شدی ہیچ نماز از فرائض و نوافل نبود کہ بدون این دولت با تمام رسید تاریخ انتقال سیزدہم ماہ محرم وقت شب اول پانس سال یکہزار و دو صد و پنج از ہجرت نبوی صلی اللہ علیہ وسلم بود قبر شریف در احاطہ باغ حضرت تاج العارفین است اما از شکستگی قبر و امتداد ایام نشان قبر ہم باقی نماندہ است

ذکر احوال حضرت شاہ مسیح اللہ قدس سرہ

وطن شریف شان موضع عیسی پور متصل قصبہ پھلواری بفاصلہ ربع کروہ است نسبت فرزندی بخواجہ نصیر الدین چراغ دہلی قدس سرہ دارند از یاران حضرت تاج العارفین رض اند چون عہدہ قانون گوئی داشتند خود را از زمرہ فقرا نمی شمردند اما احوال رفیع و ریاضت شاقہ نسبت معاصران نمود میداشتند گاہ بودی کہ برنخود خام بے نمک نشستش باگذرانیدے گاہ بر برنج ہیچ ہفت ماہ بسر کردی و از اذکار و افکار آنچہ رسیدہ بود تا مرگ در سفر و حضر قضا نکردی یکی از حسن طینت ایشان آن بود کہ در کار دنیا

ہرگز چیزے صرف نکردی مگر آنکہ اول آنقدر برداشتے لباس کہنہ و شکستہ در برداشتے و نو درست نکردی مگر اول براے محتاجے درست کنانیدے و پوشانیدی نقل ست در ابتدای ذوق سلوک بحضور تاج العارفین رضہ آمد بیعت کرد از انجا کہ دران ایام عسرت زیادہ داشت بجز یک بطانہ بستار رنگین آنہم کہنہ دیگر نبود کہ نذر آرد پیش نظر حضرت شیخ نہاد آنحضرت فرمود کہ بیعت اگر بہر حصول دنیا می کنی بغیر آن نیز ممکن ست بازگشتی [illegible] صاحب دولتی حاصل نشود ضرورت بیعت ندارد عرض کرد کہ نیت خالص بحصول دین دارم آنحضرت ارشاد کرد اگر فی الحقیقت چنین ست گاہے بحاجت دنیاوی مارا تکلیف ندہی و بیعت گرفت و ایشان ہم تا زندگی برین عہد ماند بعد چندی بر استقلال وی رحم آورد و فرمود شیخ اللہ بس مرد مستقل ست با چنین عسرت گاہی شکایت آن پیش من نکرد حق تعالی وی را صلاح و فلاح بخشد در اندک زمانہ از عنایت شیخ بدولت ظاہر ہم ممتاز اقارب و سرامد ارباب عزت شد و در باطن بمرتبہ اعلی رسید نقل ست می فرمود شیخ العالمین رضہ کہ روزے نوجوانان از یاران آنحضرت رضہ بر وجد ایشان حرفے نہادند و سخنی بر زبان آوردند آنحضرت رضہ را ازان خبر شد فرمود شیخ اللہ ہرگز در شورش و وجد بر نخاست مگر آنکہ ہر سر موی او در دریاے نور شناوری میکند نقل ست مشہور و معروف و ہم از حضرت

حضرت شیخ العالمین رض شنیدم معمول و دستور ایشان چنان بود که اہل معاملہ غرض خود می گویند و ایشان سر بمراقبہ چون سخن بتمام کردند سر بر داشتہ جواب وی مجمل میگفت و باز بمراقبہ می شد و در کچہری تحصیلدار پرگنہ میرفت اگر در معاملہ توقف می دید در حجرہ از کوتہای نہان کچہری منزوی شدی و بوظائف و اوراد پرداختی و ہرگز از ظاہر بینان باک طعن خود نمائی نداشتی تمامتر مصروف کار خود بودے و تضئیع وقت پس نکردہ داشتی روزی تحصیلدار کہ ملت کفر داشت و از قوم کایستہ بود گفت شیخ مسیح اللہ وظیفہ و اوراد بسیار دارد اما حیف کہ با این دوستی بکار ما نہ آمد دیوی سخت دختر ما را گرفتہ و ایذا از ہر جنس میدہد و ہر نوع تدبیر بکار بردم در خاصہ خود فرقے و فصلے نکرد آخر بر عرض عام چارہ کار وی گذشتم و بہر کس و ناکس رجوع آوردم تا این زمان رہا و کلیۃ از مقصود اثری نیافتم ہر چند از حصول کار ناامیدم لیکن بر فرزندی نمیگذارد کہ رو بہ تدبیر نکنم و بطلب نسازم و اکنون از ایذای آن شیطان بر حم بجان آمدہ ام جناب ایشان جوابے ندادند و حسب دستور نخواندن اوراد در قطع معمول از مکان داخل شدند و خیال دفع آن دیو در دل بود بمجرد بند کردن دروازہ حجرہ آن دیو بصورت کرنہ و توانا و عظیم الجثۃ مجسم شدہ ظاہر شد و حملہ دلیرانہ بر ایشان آورد و بکشتی افتاد و با وجود نحافت بدن و لاغری ریاضت بزور باطن خود وی را بر زمین زد و بر سینہ وی نشست و شور و فریاد کرد کار بجایی رسید

کار دبیارید و فتح گنبد مردمان در شگفت افتادند و دویدند چون در حجره
بند بود آواز دادند رسیدیم در بکشایند که یکبار آن دیو بفریاد آمد که مارا
بگذار عهد واثق بتو می بندم که دیگر این دختر هرا آسیبی نرسانم و بوی
نزدیک نه شوم اما ایشان قبول نکردند تا آنکه بکسی طور خلاصی خود کرد
و بگریخت دررا وا کردند و از زور گشتی عرق بودند تحصیل دار پرسید
که ماجرا چیست سرگذشت بیان کردند باز ازان روز گاهی بر دختر ش
ایذای آن دیو بکسی نوع نشد نقل است شیخ العالمین فرمود که مرضی
صعب بشاه شمس الدین ابو الفرح در ایام طفلی عارض شده بود حضرت
شاه عبد الحی قدس سره را در فرزندی باضطراب آورد دو روزے
حال ردی فرزند دیده پس گریان بحضور حضرت تاج العارفین رح آمدند
و استغاثه کردند که سامعان را جگر آب می کرد آنحضرت در مراقبه
شدو شاه مسیح الله که در انوقت حاضر بودند هم باتباع شیخ مراقب
شدند بعد ساعتے سر از مراقبه برداشته گفتند خیریت است فرزند
دلبند عمر طویل دارد جاے تردد و تشویش نیست و هم می فرمود شیخ
العالمین رح اگر شب نخستین عالم قبر بشاه عصمت قدس سره که ذکرش بالا
گذشت بخواب خبر مرگ خود کرد و او شان در وطن خود موضع سائین
هرلا بودند به همین عبارت میر صاحب ما فراغت کردیم نقل است
شیخ العالمین رح می فرمود روزے از کشود کار و فتح باب شکایت
کردم همان شب شاه مسیح الله بخواب دیدم آمدند و گفتند محنت در

در مراقبه واذکار در شبانه روز چهار ساعت هم نمی شود و بریاضت سر مو خیال نمی آید و زبان شکایت هر وقت دراز و برفت تاریخ انتقال بست نهم ماه ربیع الاول سال یکهزار و یکصد و هفتاد و پنج از سنین هجرت قبر شریف جانب جنوب قصبه پهلواری پس متصل جائی ست مشهور بمقبره و درختهای تمر هندی عظیم الشان دران مقبره است خصوصاً یک درخت که عمده آن کسی را از اهل قصبه معلوم نیست حضرت تاج العارفین رض میفرمودکه ما ساق و تنه وی را از طفلگی همچنان دیدم که امروز می بینیم و عمر شریف آنحضرت نود و سه سال بود و انتقال را هم امروز پنجاه و هشتاد سال گذشت مردمان ازین قول تخمیناً عمر آن درخت سه صد سال میگویند واللہ اعلم پائین قبر شریف مخدوم خادم خلاصه بفاصله چهل و پنجاه قدم واقع است

ذکر حال شاه مظفر قدس سرہٗ

در احوال ایشان از حضرت شیخ العالمین رض شنیدم که در محبت شیخ یگانهٔ زمانه بودند و طبع موزون داشتند چنانچه این شعر وی از قصیده مدحیه مقبول حضرت تاج العارفین رض است ع چو کار فکرت دلخسته بر عنایت تست + مجیب رحم کن و بر قضا بهانه مگیر نقل است می گفتند مولوی محمد قادر سلمه الله تعالی که در موضع کسمر مسکن و مدفن شاه غلام مظفر قدس سره وارد بودم و از مزار شان واقف نبودم بعد نماز مغرب چشم کشاده یاد راد

مشغول شدم برای العین دیدم شخصی چیچک رو آمد و قریب من سبقت سلام کرده دو زانو نشست بیقین دانستم که شخصی از اشباه عالم مثال ست پرسیدم اسم شریف فرمود مظفر مخدوم خود منم از نام یاد استند که نه فهمیدم تصریح نمود مظفر تاج العارفین منم از انجا که شغل نمیره آنحضرت هستید نتوانستم که حاضر نگردم و قبر من ازینجا قریب ترست تا دیر نشستند و رخصت شدند بعد فراغ او را از مردمان حال قبر شان پرسیدم و صبح برای فاتحه بر قبر حاضر شدم ولیس التفات یافتم چون ازان موضع مراجعت وطن کردم و بحضور حضرت شیخ العالمین رض مفصل احوال عرض نمودم ارشاد فرمود صورت اصلی شان همین بود که دیدے واین اخلاق سبب همان محبت وی بود که با شیخ رض میداشت

ذکر حال میر بدلی قدس سره

در احوال ایشان شیخ العالمین رض می فرمود که مشتاقی حسب شان ابن مرتبه رسانیده بود که کسی از سالکین بآن شتاقی نرسیده و از کار که تعلق بجسم است دیگران را بکید مشکل مے افتاد و ایشان آن چهار عدد بیک نفس میکردند تا آنکه اتفاق سفر حضرت تاج العارفین رض بشهر بنارس افتاد و ایشان همراه رکاب سعادت بودند آنحضرت ملازمت یاران بحضور مولانا رسول نما کنانید چون نوبت بایشان رسید عرض داشت که میر بدلی ایشان اند که ... در عدم ... احوال ... ایشان نگارش کرده بودم ... ساعت ...

میکنند حضرت مولانا یاری را فرمود که برو با میر بدلی در حجره و کیفیت
حبس دم وی بمن اطلاع کن شیخ العالمین رض می فرمود که حضرت تاج
العارفین ارشاد میکرد که در وقت امتحان میر بدلی رنگ بر روی
ما شکست گویا در خود نبودم از انجهت که دستور حضرت مولانا چنان
بود که اگر کسی یکبار در سخنی فضول گوشد اعتبار وی دیگر در هیچ
سخن نمیفرمود مبادا که در امتحان میر موصوف از کاذبان شمرده شوم
باری حق تعالے از فضل خود عزت و آبرو بخشید که ممتحن آمده وقت
دیگر بعرض رسانید که یکپاس کامل حبس دم کرده شش ساعت را که
میرسد حضرت مولانا ارشاد کرده که کمال حبس پیدا کرده است شش ساعت چه یکپاس
کامل حبس دم داشت و تحسین و آفرین فرمود بار چسان لطف و التفات بسعادات شکر
بجا آورم و دیگر یاران آنحضرت رض میر ابا الله و میر ابو العلی که احوال ایشان از کس نشنیده ام
و ننوشتم حضرت شاه محمد واسع قدس سره که مکاشفه وی بس تند بود نقل است
شخصی جهت تسخیر ایشان بر شیرینی ادعیه دم نمائیده پیش
او برد و عرض کرد که ذائقه فرموده شود فرمود رغبت ندارم هر چند آنکه او مبالغه
می کرد وی قدس سره ابا می نمود تا آنکه واپس رفت بعد چند ساعت اتفاقاً
از عامل ادعیه ملاقات شد گفت ای فلان امروز جهت تسخیر ما بر شیرینی
چیزی خوانده فلان کس را داده بودی ملی در خواندن تو اذیتی یافتم
که وقت آوردن شیرینی پیش نظر من دیدم ملائکه اثر قبول وی را بر آسمان
می برند دانستم که خواندن تو مقبول حضرت حق شد اگر خواهم خورد

البتہ مسخر خواہم گردید لیکن مارا خوردن چہ ضرور نخوردم حالا اثر عمل تو چگونہ خواہد شد آن صاحب عمل پس شرمندہ شدہ و غزلت نشینے بیشتر اوقات داشت و باخلق کمتر می ساخت حتی کہ بحضور شیخ ہم تا زمانیکہ چیزی از واردات نمی دید نمی آمد

ذکر فرزندان حضرت تاج العارفین و احوال آنہا

فرزند ارجمند کلان شاہ عبدالحق قدس سرہ بعمر جوانی عزم شہر مرشد آباد کردہ ہمانجا عمر بسر فرمود ہر چند از کسب سلوک و اخذ طریقۂ خود را معرّا داشتہ خیال بآن نمی فرمود اما التفات حضرت تاج العارفین آنقدر ہمراہ وی بود کہ اکثر تصرفات بظہور مے آمد و خلق بر کمال وی در دیار بنگالہ اتفاق داشتند نقل ست کسی از اہل شہر مجلس بزرگے آراستہ بود ایشان و مشائخان شہر ہمہ حاضر بودند ناگاہ ابر غلیظ برخاست و ترشح شدن گرفت مجلسیان پراگندہ خاطر شدند و از ایشان گفتند حرجی عظیم پیش آمد فرمود دفع آن دشوار نیست ہمہ ہا دستک دہید و شور و غوغا بردارید کہ رفت رفت بر گفتہ شان ہمہ مشائخان و از اوان خفقیر و امیر کہ حاضر بودند بموافقت شان دستک میزدند و شور میکردند رفت رفت فی الفور ابر پارہ پارہ شد و بر رفت و آسمان صاف شد گویا طلسمی بعمل آمدہ بود نقل ست سال قحط بود ہر کسی از آب حسرت گلستان را سیراب می نمود خلقی برگشت زار آب از دیدہ تمنا

سیر نخیت و عالمی خاک مذلت بر سر مے بیخت غربا و مسکین را که می پرسد
اغنیا را ہم دل بر مرگ بود ہمہ ہا رجوع بجناب ایشان آوردند فرمود
طعام وافر پخت کنید و درویشان و گرسنگان را بدان دعوت سازند
من ہم سیر ہم خلقت شہر کہ معتقد بودند با خود ہا مشارکت کردہ پلاؤ
پزانیدند و فقرا و مساکین را حاضر آوردند جناب ایشان ہم تشریف بردند
فرمودند با حضرا فاتحہ پیران مں کنید و بخورید چون از اطعام فراغت
دست داد دست دعا برداشت و ہمہ خلق در پس او آمین می گفتند ہمانوقت
ابر آمد و چندان بارید کہ حاجت دیگر بہ بارش نماند و ہر کسی از صاحبدلان
کہ واقف بود می گفت این محض زور تصرف پدر بزرگوار ایشان است و
ارکان دولت سرکار منتظم الدولہ نواب جعفر علی خان از زن و مرد بسر
مطیع و معتقد وی قدس سرہ بودند

ذکر فرزند دویم شاہ عبدالحی قدس سرّہ

شمہ از احوال ایشان در ضمن حکایات شاہ محمد اکرم قدس سرہ بقید
تحریر در آوردہ شد صاحب سلوک بودند ملاحظہ وقت تمامتر داشتند
و غنیمت می شمردند شیخ العالمین رضی اللہ عنہ می فرمود کہ از ابتدای
ایام سلوک تا مرض موت مراقبہ صبح و بیداری آخر شب از ایشان
فوت نشدہ اگرچہ بعضی روز عرصہ قلیل یافتی اما ہمانقدر مراقب شدی
و ترک نکردی و ہم وقت سحر کہ از خواب بیدار گردیدی با وجود خادمان

کسی را برائے دادن آب وضوء ہم آواز ندادی خود از چاہ آب کشیدی واز غسل و وضوء ہرچہ بدان احتیاج داشتی کردی و در جود و سخاوت مشہور خلق بود و ہم می فرمود حضرت شیخ العالمین رضی اللہ عنہ کہ بسبب التزام مراقبہ صبح بعد انتقال نام ایشان در دفتر اولیاء خدا داخل کردہ شد تاریخ بست پنجم ماہ جمادی الثانی وقت نصف شب انتقال کرد سال یکہزار و یکصد و نود و دو از ہجرت و بجوار حضرت تاج العارفین دفن گردید چون ذکر حضرت شیخ العالمین رضی اللہ عنہ کہ فرزند سوم حضرت تاج العارفین و ہم خلیفہ و سجادہ نشین آنحضرت بود و مقصود اصلی ازین تالیف ذکر اوست در ضمن تذکرہ وے رضی اللہ عنہ ذکر یاران وی نیز منظور خاطر بود بنا بر احوال وی رضی اللہ عنہ عقب تذکرہ یاران و فرزندان تاج العارفین کہ داخل طریقہ بودند خواہم گفت انشاء اللہ تعالےٰ

ذکر شاہ محمد نور الحق قدس سرہٗ

ایشان ابن الابن حضرت تاج العارفین اند پدر بزرگوار ایشان شاہ عبد الحق قدس سرہ است در علم ظاہر رتبہ فضیلت بہم رسانیدہ و در فن شاعری شہد بر قلم را با اساتذہ پیشین در میدان فصاحت دوانیدہ صاحب دیوان و قصائد ست کلام پر اثر وے گواہ صاحبدلی اوست اشعار مدحیہ بسیار دارد از انجملہ یک غزل کہ در مدح حضرت تاج العارفین در عالم شوق انشاء کردہ ہنوز زبان زد قوالان است و مقبول مدح

مطلعش بر سبیل تذکرہ نوشتہ می آید ؎ من بلبل نالان گلستان
محبیم + پروانہ شمع رخ تابان محبیم + واز مطالع قصائد کہ در شان وی
رضی اللہ عنہ گفتہ است یکے از انجملہ آنست ؎ با ماہر انچہ کرد بجا
کرد روزگار + الا ہمین کہ از تو جدا کرد روزگار + و در قصیدہ دیگر سبب دخول
خود در طریقہ بیان فرمودہ کہ تلاوت قرآن حسب معمول میکردم اثرے
بر دل طاری شد وگریہ برمن استیلا یافت کہ بیخود شدم چون بحضرت
شیخ اطلاع شد ہمانروز شغلی وفکرے ارشاد کرد مطلع آن قصیدہ
اینست ؎ اول کہ بنام حق تعالی + شد نالہ وآہ من دو بالا + و در
استخارہ ید طولی داشت اکثر استخارہ وی بحضرت مرتضوی کرم اللہ
وجہہ الشریف بودی یا بجناب غیاث مآب حضرت محبوب سبحانی رضی
اللہ عنہ واذکار و اشغال کہ در حین حیات حضرت شیخ رضہ از مکاشفات
اوست لبس پر اثر است وہنوز معمول وجاری است و بیشتر لوائحل
از معلومات ایشان داخل فضل النبی است و در رویاے وے
غلط کمتر واقع شدی و در وجاہت ومہابت ظاہری ہم نظیر
نداشت لیس شکیل وخوبصورت بود وچون در مجلس نشستی بسان شیر
غران در چشم خلق می نمودی ہرگز رعب وہیبت اغنیاء وفقراء صاحب
باطن درو دلش راہ نیافتی نقل ست روزی ذکر رویاے صادقہ بود
شیخ العالمین رضہ فرمود کہ حضرت تاج العارفین رضہ را مرضی صعب آمد
کہ وابستگان دامن دولت را از غایت تشویش در ظاہر وباطن فتور تام

افتاده و ایام عشره محرم بود در بند و بست نیاز امام علیه السلام و ادای
نوافل با شوره سخت اختلال راه یافته هر کسی باعمال صحت شیخ صرف اوقات
میکرد شاه نور الحق مرثیه امام قاسم بن الحسن علیهما السلام گفته بود شبی بخواب دید
که امام حسین علیه السلام در تعزیه خانه متعلق الکنه شاه غلام سرور جلوه
افروز است پیش رفتم و سلام عرض کردم حضرت امام فرمود مرثیه فرزندم
قاسم بن الحسن انشاد کرده عرض کردم بلی ارشاد فرمود بخوان تمام مرثیه
پیش آنجناب خواندم گریه فرمود و پرسید چه میخواهی عرض نمودم استشفاء
شیخ خود آنحضرت دست دعا فراز کرد و بزبان حق ترجمان آورد برای
صحت شاه مجیب الله فاتحه خیر از غایت مسرت پاره از شب باقیمانده بود
که بر در خانقاه آواز داد حضرت تاج العارفین را بمدران وقت افاقه آمده بود
فرمود آواز نور الحق معلوم میشود خبر گیرید کسی آمده دروازه خانقاه بکشاد
حاضر شده خواب خود عرض کرد حضرت فرمود از باطن مزاج منشرح
می یابم و افاقه هم خود بخود دیده است تا آنکه صبح صادق دمید آثار شفاء
آناً فاناً یافته می شد بعد نماز صبح ارشاد کرد بگویید مردمان را که متوجه
ادای نماز معمولی عشره محرم شوند و نوافل عشره را قضا نکنند
و در عین عشره صحت کامل دست داد و دیگر حکایات ازین قبیل بسیار است
انتقال شریف در ماه شعبان تاریخ چهارم روز سه شنبه سال یکهزار و دو
صد و سی و سه هجری است مزار شریف در احاطه خواجه عماد الدین قلندر
رضی الله عنه است۔

ذکر شاه شمس الدین ابوالفرح قدس سرہ

بن شاه عبدالحی بن تاج العارفین قدس سرہم ایشان لبس مرتاض
بودند یکے از ریاضت شاقه استقامت براوراد با انضباط وقت بود که
گاہے در سفر و حضر فتورے راه نیافت صاحب ارشاد و ترشید بود
مکاشفه تیز و تند داشت با وجود معاش از وی دست بردار و قدم
بر توکل مردانه دار که گاهی یک خرجهره ازان مصرف خود نه آورده فرزندان
وی در تحت تصرف خود میداشتند و بود بر فتوح اوقات بسر میفرمود
بعضے اذکار که عددش معلوم کسی نبود از دریافت شان حسب عادت
رواج طریقه یافته نقل است یکی را از احباب بیماری صعب بود رفته
رفته نوبت بیاس کلی رسید و وقت احتضار آمد خویشان و برادران مغموم
و مهموم بودند ایشان در حجره خود بقصد دریافت حال مراقب شدند
یکدو نفس باقی مانده باشد که بحضور حضرت شیخ العالمین رض آمده عرض
کردند صحت است ملک الموت را در فهم خطا واقع شده است سبب آنکه
همنام بیمار شخصی است در شهر سورت پدر و مادرش نیز همنام پدر و مادر بیمار
اند حتی که خوشدامن و خسر بیمار نیز همنام خوشدامن و خسر آن شخص اند
حکم قبض روح وی شده است بعد ساعتی که بیمار با فاقه آمد پرسیدند
چه حال است گفت عجب امر است دیدم دو شخص آمدند یکی ازان متوجه بقبض
روح گردید که شخص سومی آمد و گفت شما یان را جناب رسالت مآب صلی الله

علیہ وسلم طالب میفرمایند یکے ازان دو کس رفت و باز آمد و برفیق خود
گفت بگذار این بیمار را و بیا برسیدم کجا میروی هر دو گفتند در شهر سورت
همنام تست متعین قبض روح او شده بودم از غلط بر تو آمدم چندی خوش
باش و رفتند تفصیل اینحکایت در زمرهٔ یاران شیخ العالمین رضو گفته خواهد
شد نقل است از اکابر شنیدم که نبیرهٔ جناب ایشان مولوی
ابو قلندر را در عنفوان جوانی دیوے سخت گرفته بود و اکثر اوقات تسلیط
میکرد و ظاهرا بجز محنت شاقه چندی دفع آن ممکن نبود مولوی همت و
قصد کامل جناب ایشان بران آمد که بدون تدبیر فتیله و چراغ بتوسل
اسم اعظم حضرت محبوب سبحانی رضے اللہ عنہ و بتاثیر نگاه دفع آن باید
کرد متوجه این کار شدند و وقت تسلیط از تاثیر نگاه حق بین غلبه خود بروے
میکردند آن دیو شدید با وجود زور و شور متحمل گرمے نگاه ایشان نشد
خدا داند که سوخته گردید یا بگذاشته و از ابو قلندر کناره جسته در هفته اثر بے
از وی نماند و باز گاهی ظاهر نشد و هم اکثر اوقات سرجوش بودے
و تربیت یلان بر همه امر مقدم فرمودے صاحب دیوان و یگانه عصر
در علم عروض و حق آنست که در علم عروض نظیر نداشت یک شعر از مطلع
غزلیات وی که یاد داشتم تیمنا این تالیف کرده می آید ع ز وصف
آن قد رعنا چه گویم + خبر از عالم بالا چه گویم + از چندی در شهر کلکته باب
هدایت بر روے طالبین کشاده بود و همانجا عمر بسر کرد نقل است
می گفت شیخ نور اللہ عیسی پوری که بعد چند سال بعضی مریدان جناب

ایشان را بسبب خلش چند مفسدان بی ملت چنان بر دل متمکن گردید
که بهانه سپردگی لاش شریف را از بنجا بر آورده بجاے دگر مدفون
سازند در خلق مشهور کردند که اینجا لاش را سپرد کرده بودم اکنون
ایام منقضی شد باید که لاش از زمین بر آورده در فلان مقام باید برد
و دفن باید کرد چون روزی برین امر جمع آمدند قبر شریف وا نمودند و
یقین بران داشتند که بجز استخوانی چند دیگر نمانده باشد جسم مطهر ایشان
همچنان که دفن کرده بودند صحیح و سالم یافتند سر موا ثر بوسیدگی
و کهنگی بنود و ریش هم نریخته بود و نه بر کفن داغی رسیده بود گویا اینک
دفن کرده بودند و خوشبوی کافور نیز همچنان تر و تازه بیرون آوردند و
متامل شدند که چه باید کرد و آن مفسدان که از جادهٔ انقیاد روبرتافته بودند
پس نادم گردیدند بحکم قاضی القضاة قاضی نجم الدین خان باز لاش را
معطر کرده همانجا دفن فرمودند با نیز شریک این دفن ثانی بودم از انروز سرکرده
مه را از اہل محله اعتقادی تمام بحضرت ایشان درست شد تاریخ انتقال
سیزدهم ماه شعبان وقت چاشت در سال یکهزار و دوصد و بست و هشت
از سال هجرت بوده

ذکر خیر مآل آفتاب عالمتاب محبوب الهی محبوب رسول الله مخدوم شاه نعمت الله قادری رضی الله عنه

که مقصود اصلی ما ازین تالیف بیان احوال خیر مآل حضرت ایشان است

نہ بزبان حال مطلق درویشان غزل سرائی با براین گل خندان ولایت
است ونوا سنجی با برین بہار چمنستان ہدایت کہ گل ولیش گلستان
طریقت را تازہ بہارے بخشید ورنگ وبوئیش بستان حقیقت را
طرفہ تر رونقی وتراوتی داد نسیم عنبر شمیم الطاف وافضالش غنچہ
دل گرفتہ طالبان را در شگفت آورد ونکہت روح افزای کمالش مشام
جان گل چینان مقصود را معطر ساخت حضرت شیخ العالمین رضی اللہ
عنہ ولد سومی حضرت تاج العارفین رضی اللہ عنہ است ہم در عالم صورے
وہم در عالم معنوی از بدایت تربیت تا نہایت مقام طریقہ ہر کسی را بر آن
سلطان ولایت حقی بر تربیت نبودہ ومنت کسی بر خود نہ کشیدہ خیر الخلفا
ومحبوب ترین خلق از اولاد ویاران طریقت آنحضرت رضہ حضرت ایشان
بودند وسجادگی آن آفتاب طریقت ازین مہر سپہر ولایت رونق گرفتہ
حق این است کہ این چنین دولت فرزند خلف نصیب کمتر اولیا رسیدہ
باشد بنا بر مناسب مینماید کہ از بدایت عمر شریف وی رضی اللہ
عنہ چیدہ چیدہ احوال بقید قلم آرم تا فی الجملہ رتبہ آن عالی مقام منکشف
ہر خاص وعام گردد وباللہ التوفیق ومنہ الاستعانۃ بسم اللہ الرحمن الرحیم
نقلست ہم متواتر ومشہور ومعروف اما مولف کتاب را بروایت
ثقات شاہ خدابخش وشاہ محمد کریم وشاہ شمس الدین قدس سرہم
وہم بروایت سند العرفا سید العلما دامت برکاتہ رسیدہ کہ از کثرت
بنات والدہ ماجدہ شیخ العالمین رضہ را غایت رنج بود ہشت دختر دا شت

روزی بحضور تاج العارفین رض عرض کرد کہ از طرف من بحضرت رسالت
صلی اللہ علیہ وسلم عرض دارید کہ تمنای پسر دارم یا باین مراد فائز شوم
یا از وجود دختر ہم نجات یابم آنانکہ موجود اند ہمین بس اند آنحضرت
شاہ لعل محمد قدس سرہ را بعرض حال در بارگاہ رسالت صلی اللہ
علیہ وسلم امر فرمود بعد عرض ارشاد شد کہ دو فرزند نرینہ بوجود آید
خاطر مشوش و ملول نشود پس از چندی فرزندی بوجود آمد پس جمیل و
ذکی در عمر یازدہ سالگی جان بجان آفرین سپرد و داغ مصیبت بر دل
مادر و پدر نہاد آنحضرت را قلق بسیار آمد و دیگر حیرت بر حیرت افزود
کہ از ارشاد نبوی صلی اللہ علیہ وسلم یقین حیات فرزند موعود واثق
داشت و شاہ لعل محمد را نیز تحیر تام بود باز و قصد تصحیح از جناب مرتضوی
علی نبیہ وعلیہ السلام کرد حکم شد کہ آن موعود دیگر ست اکنون بوجود
آید صاحب حیات و صاحب طریقت باشد مورد عطیات و انعامات
الہی و ولی متصرف آنوقت و صاحب کرامت گردد نامش نعمت اللہ
خواہند داشت چون وجود با جود شیخ العالمین پر تو انداز عالم شہود گردید
و مہر سپہر ولایت از برج سعادت طلوع کرد یکی از آثار عطیہ الہی آن بود کہ از
ہمان روز بحضرت تاج العارفین رض فتحہا ظاہر ہم و نمود در ہر امور ابنساطی
دست داد ورنہ قبل از وجود پاک وے رضی اللہ عنہ ہفتہ نگذشتی
کہ دو مرتبہ سہ مرتبہ فاقہ نمی افتاد چنانچہ تفصیل آن در ذکر حضرت
تاج العارفین رض گفتہ آید **نقلست** میفرمود شاہ خدا بخش و شاہ محمد کریم

قدس سرہما و یکی دیگر از اکابر کہ نامش یاد ندارم کہ چون وجود بہبود
شیخ العالمین رضی اللہ عنہ عرصۂ زمین را از لمعۂ انوار خود منور ساخت والدۂ حضرت
ایشان تا ایام رضاعت گاہی بی وضو شیر نداد روزی اتفاق تشریف
فرما شدن بمکان بعضی اقربا شدہ بود بعد مراجعت دید کہ فرزند
ارجمند بر بستر ناز در آرام ست و آثار سیری بر جبین مبارک ہویدا است
بخوف آنکہ مبادا کسی بے وضو شیر دادہ باشد از دایہ پرسید سبب
تسکین فرزندم چیست مگر کسی شیر داد عرض کرد بی بی الحجانہ حضرت
شاہ عبدالحی قدس سرہ تشریف آوردہ بود صاحبزادہ را از گرسنگی
در گریہ یافت و مضطرب دید شیر داد و رفت فی الفور بمجرد استماع این معنی
بمکان ایشان رفت و پرسید کہ فرزندم را تو شیر دادہ عرض کرد تشویش
خاطر نہ فرمایند عادت ستیدہ مارا معلوم بود تجدید وضو کردہ شیر
دادہ بودم فرمود الحمد للہ طمانیتی دست داد بدریافت ہمین معنی مشوش
آمدہ بودم و ہم از بعضی اکابر یاد دارم کہ در ایام طفولیت حضرت شیخ
العالمین را شوق تحصیل علوم ظاہری نبود و ذوق تاکیان و خروس
خوبصورت بسیار داشت کہ اکثر وقت دران شغل ماندی روزی حضرت
تاج العارفین رضی اللہ عنہ در مجلس انشستہ بود و حضرت ایشان متوجہ بجانوران
بودند والدہ ماجدہ فرمود مطلق خیال خواندن ندارد خدا داند چگونہ
عمر بسر خواہد کرد مگر بجلہ برداری برادران خود اوقات بسری خواہد نمود
حضرت تاج العارفین را سخن وی بس ناگوار آمد فرمود اینچہ سخن است

او شایان حق برداری وی خواهند کرد و بعضے کوته بینان راهم
از سوء ظن بود اینچنین کلمات ورد زبان بود چنانچه نقل ست
یکے از یاران متاخرین حضرت تاج العارفین ضروری در تذکرۂ اجرا
سلاسل بدین بیان آورد که سلسلۂ عوارشیۂ قادریہ ہم شل سلاسل بزرگان
سلف برآنحضرت ختم شد نه از یاران طالبین کسی باقی مانده و نه از
فرزندان کسی سرگرم راه سلوک شده شیخ العالمین که ذوق سلوک دارند هنوز
طفل اند و حضرت را عمر آخر رسید اگر رو برو ے حضور پر نور
تکمیل طریقت دست میداد اجراے طریق بود حضرت تاج العارفین
چین بر جبین شده فرمود طریقه حضرت مولانا رسولنا رض تا قیامت
جاری و باقی خواهد ماند و ترتیب از قبر هم ممکن ست شمشیر تا در نیام است
بُطالان نسبت چون از نیام بدر آورده شود بران ترمی شود و ثمره
این ارشاد آن بود که وقت رحلت بیک نگاه حضرت شیخ العالمین
را تا مقام تکمیل رسانید و تفصیل آن اجمال شیئاً فشیئاً از عالم قدس
عطا فرمود که بهر روز بلکه هر ساعت ترقی باطن دست میداد و کوته بینان
سراپا چشم حیرت بودند و دانستند که شمشیر از نیام بر آمد نقل ست که عرض
و معروض خلق بحضور اقدس حضرت تاج العارفین رض بوساطت حضرت
ایشان بود و از غایت قرب منزلت و قبول بارگاه عزت جرءت بر
عرض هر رطب و یابس میداشت و پذیراے شد و جواب خطوط
نیازمندان هم متعلق بحضرت ایشان بود شخصے بنام کسی خط سفارش

درخواست کرده بود حسب حکم والا نوشته عنایت فرمود چون سائل
خط بمکتوب الیه رسانید بروی کار برآری سائل دشوار نمود حیله بجز آن
ندید که گفت این خط حضرت تاج العارفین بنسبت صاحبزاده نوشته است
آن بیچاره مکتوب شریف واپس آورد و جواب مکتوب الیه عرض خدمت ا
آنحضرت شیخ العالمین فرمود خط واپس آمد و یکبار از رنج خطر بکشاد
واز دست حق پرست قلم و زبان را بر پشت خط جولان داد و نوشت فرزند
نعمت الله آنچه می نویسانم مے نویسید و هرچه میگویانم میگوید هرکه قبول
کرد مقبول شد و هرکه رد کرد مردود شد و حواله سائل فرمود که پیش وی
ببر چون ثانیا خط نزد وی برد مخبر در دیدن بس خوفناک شد و دیگران را
موجب عبرت گردید نقل است شیخ العالمین رض میفرمود که روزے
آنحضرت بہ امتحان ما آمده فرمود این قدر خروس و ماکیان چرا فراهم
آورده براے تماشا یکدو جانور کافیست عرض کردم فقط ضیافت مهمان منظور
دارم که بر وقت تیسر گوشت دشوار می شود آنحضرت جوابے نه فرمود
وازان روز هر مهمان که وارد می شد ذبح یک مرغ حکم مے فرمود هرگز
در امتثال امر بابرکت تامل نکردم تا آنکه روزے پرسید چه قدر باقیست
و چند عدد بود عرض کردم همگی صد عدد بود اکنون هم چهار عدد باقیست
فرمود بیار حاضر آوردم چون بس خوبصورت بود ذبح آن تجویز نکرد و
ارشاد نمود که این چهار را برای نسل باید داشت دل شاد گردید و از
آن زمان در تقریب امتحان اکثر بر زبان مبارک آوردی که نعمت الله را

بس رست گویا فہم در امتحان سختی قریب صد عدد مرغ وے ذبح کنانیدم
ہرگز بر بشرۂ وی ملالے و تاسفی ندیدم و در امتثال امر با سر مو
تامل نکرد و از آنروز قدر من در نظر کیمیا اثر وے روز افزون بود
چون بعمر پانزدہ سالگی رسید ذوق فقر و شوق حصول معارف در
دل جا گرفت رجوع بہ پدر بزرگوار خود حضرت تاج العارفین آورد و باعانت
استعداد باطن در اندک ایام آتش عشق الہی از کانون سینہ بالتہاب
آمد و میل خاطر اشرف بوجد سماع زیادہ تر شد شعلہ محبت بلطفے
کتبخانہ علوم ظاہری را پاک سوخت ہرچہ در ایام مکتب آموختہ بود نسیا
نسیا کرد و بزبان حال میخواند سہ تا درس غمت داد مرا عشق تو
واللہ + جز مصحف روی تو دگر یاد نماندست + بعد زمانے چند اتفاقاً
در مجمع دوستان سخن در تحقیق معنی شعرے بودہ ہر کسی رای
می زد و مطلبے تقریر مے نمود شیخ العالمین رض ہم تقریر مطلبی کرد
حضرت استاد برحق مولانا محمد وحید الحق قدس سرہ کہ ذکرش
سابق در سمت تحریر یافت در حجرۂ دیگر نشستہ بود بیان ہر کسے
مے شنید حضرت ایشان را آواز داد حاضر شد فرمود بیان سامے
نسبت دیگران صواب تر مے نماید و اقرب الی الفہم ہست انتقال ذہن
باین باریکیہا سابق نبود مگر تصفیۂ باطن سبب انکشاف این مضامین
بودہ باشد اگر اکنون اندک خیال بہ تحصیل علوم ضرورے آید
کافی میتواند شد آنحضرت عرض کرد کہ علم صرف و نحو ضرور نیست بالفعل و

یک مسئلہ ازان یاد ندارم اگر حکم شود باز از سر گیرم فرمود ہیچ احتیاج
بآن نیست فوائد الضیائیہ کہ مشہور بشرح ملا است آغاز نمایند انشاء اللہ
تعالی ہمہ صرف و نحو یاد خواہد آمد بموجب حکم استاد باشتغال آن نمود ہر روز
چار پنج سطر سبق میگرفت و ہر صیغہ کہ مے آمد مجرد و مزید فیہ و تعلیل
آن یاد مے کرد تا چہار ماہ این محنت شاقہ برخود اختیار فرمود
حق تعالی روا نداشت کہ صرف اوقات بعلوم ظاہری گردد و فتح باب
در کار وی کرد و قوتی از قوت قدسیہ بدست آورد کہ دیگر محتاج
باستخراج مسائل شرعیہ عبادات از کتب فقہ و متون مختصر و قدوری
و کیدانی کسی نگردید بحضرت استاد عرض کرد کہ تضیع اوقات در
علوم فلسفہ نمیخواہم و باستخراج مسائل فقہ قاصر نیستم فرمود حالا ضروری
نیست بکار اصلی ہمت مصروف دارند نقل ست امے فرمود شاہ
خدابخش و دیگر اکابر قدس سرہم کہ تاج العارفین رضی اللہ عنہ
اول خیال تربیت طریقت بشاہ عبد الحق داشت چون ہمت وے
بران نیافت متوجہ حال شاہ عبد الہی شد ایشان را قدم بر توکل
راسخ ندید افسردہ خاطر گردید کہ از جگر گوشگان کسی را سرگرم این
کار نمی یافت و بحضرت شیخ العالمین ہم بنظر کم سنی و ایام طفولیت
و افسردگی خاطر ازان و فرزندان چند خیال نمی کرد شبی از غایت اندوہ
بخواب رفتہ بود بزرگے را دید کہ فرمود آنرا کہ تربیت وی ضرورست
و نظر التفات بآن واجب واہم خیال ترتیب ندارند و باین و ان

مصروف ہمت اند و ہیچ نمی فائدہ میگشتند ازان روز اہتمام تربیت
تمام تر بسوے حضرت شیخ العالمین فرمود و ہم رفتہ رفتہ امور
خانقاہ دارے و ترتیب مجالس عرس و تہیہ اسباب مہانداری
مفوض بحضرت ایشان کرد چون در اصل طینت شیخ العالمین انباط
بہر کار افتادہ بود روز بروز در ہر کار بسط مے افزود اکثر حضرت
تاج العارفین از اسباب مستعار منع می فرمود اما حق تعالے تا زمان
عطای اسباب اسباب مستعار را در حفظ خود میداشت کہ گاہے
الزام کسے از تلف اسباب نشنید و شیئًا فشیئًا ہمہ مایحتاج
جمع ہم گردید و بلاتردد بہم رسید و ہم از سند العرفاء مولوی
ابو تراب صاحب دامت برکاتہا شنیدم کہ چون حضرت تاج العارفین
شیخ العالمین را بغلامی حضرت امیر المومنین علی مرتضے
رضی اللہ عنہ و کرم اللہ وجہہ الشریف داد و سپرد حضرت امیر از
راہ لطف فرمود فرزند تست و ہم وے را بفرزندی خود گرفتم
و نتیجہ وے آن چنان بوقوع آمد کہ عنایت و امداد وی کرم اللہ
وجہہ الشریف در ہر امور ظاہر و باطن تمامتر مبذول حال مے بود
نقل است روزے ذکر التفات و عنایت بزرگان بود برو ابستگان
خود درین میان حضرت شیخ العالمین رض فرمود کہ در ایام حیات حضرت
تاج العارفین عمر من سی و دو سال بود کہ داغ یتیمی از تیر بیداد فلک
بر دل ما رسید و این روز تیرہ چشم را خیرہ کرد و جگر از نشتر غم پارہ پارہ

گردید وسعت آسمان و زمین بر من تنگ شد و کوه الم بر سر افتاد خصوصاً از اندوه امر خانقاه دارے بیس دل افگارے بود بعد فاتحہ چہارم کہ از تجویز اکابر زمانہ خرقہ خلافت در بر کردم و تاج فقر بر سر داشتم و بر سخاوت آنحضرت نشستم سالہای دراز عنایت و التفات خاصہ آنحضرت چنان بمن مبذول حال من بود کہ ہر چہ پیش آمدنے مے شد بجواب ارشاد میکردحتی اگر مہمانے مے آمدی فرمود کہ چنین و چنین لیاقت دارد بادے چنان و چنان اخلاق باید کرد و در ضیافت از گوشت وغیرہ ہم تکلف باید نمود و شمہ ازین عنایت در ذکر نیاز آنحضرت کہ نان و کباب می کنند سمت تحریر پذیرفتہ و ہمچنین اہتمام در تربیت ظاہر و باطن ہم بودی گوئے سر مو از عالم حیات فرقے نمود نقل است مے فرمود حضرت شیخ العالمین رضہ کہ بار صحبت آنحضرت بمرتبہ بود کہ ہرگز آنچنان با کسے نداشتم در ایامی بیمار شدم و بمرض صعب گرفتار گردیدم کہ ظاہر صورت شفا بنظر نمے آمد و اطبار را مایوسے تمام بود ہفتہ روز بر یک حال بود کہ از تنفس و شوریدگی نفس آب ہم فرو نمیشد و طاقت پہلو زدن نبود و پشت بر تکیہ زدہ شبانہ روز بسر میکردم خواب و خور مطلقاً متعذر بود روز ہفتہ ہم بس تکلیف رو نمود و درین عرصہ بسیار بسیار رجوع بجناب حضرت تاج العارفین رضہ کردم سر مو التفات نیافتم و شبے ہم بخواب ندیدم غایت تنگے بدل رسید و تیقن شد کہ اگر عمر تمام شد بہ نیت رفع صعوبت

رجوع بحضرت رسالت صلی الله علیه وسلم کردم و بدرود استعانت
جستم هنوز نوبت سه صد درود نرسیده بود که یکبار دیدم حضرت
تاج العارفین معه بعضے بزرگان و اطبار سلف عالم ارواح تشریف
آوردند پرسیدند چه حالت است چون از عدم التفات بس دل شکسته
بودیم دانستیم که این تشریف آوری از التفات و عنایت نیست محض ثمرۂ
استعانت ماست و در حقیقت جناب نبوی است صلی الله علیه
وسلم که الحال حضرت ایشان تشریف آورده اند گفتم حال ما خوش
است و با کسے که گفتنی بود گفتم ساکت مانده به بزرگان دیگر که همراه
آمده بودند اشارت بدم کردن ادعیه نمودند و با طبار عالم ارواح
تجویز دوا فرمودند با هم سخنے در جواب این لطفها نگفتم باز پرسیدند
که اکنون چه حال ست درین عرصه اندکے فرصت از صعوبت مرض
پیدا بود لیکن از غایت رنج که بسبب بے التفاتی آنحضرت داشتم
همان جواب اول عرض کردم فرمودند نه آمدن ما با وجود رجوع شما بسبب
بے التفاتی نبود و نه رنجے از طرف شما رسیده لیکن مے دیدم
که شما را محبت من بر محبت همه عالم غالب بود و هر بشر را باید که محبت
رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم بر همه محبت غالب دارد هر چند
فکر آن میکردم و راهے مے جستم نمی یافتم تا آنکه این مرض صعب
شمارا در گرفت و تکلیف از حد زیاده رو نمود نظر آنکه درین اضطراب
در رجوع شما و بے التفاتی از ما موجب شکستگی خاطر خواهد شد آخر رجوع

بحضرت رسالت صلی الله علیه وسلم خواهد آمد و عنایت آن سرور
سبب مزید محبت و رجوع دل بآنسو خواهد گردید و همان پیش آمد
و مقصود ما همین بود که اکنون بچندین فکر از کتم عدم رو نمود و باز از آن
روز هر روز بعیادت تشریف می آورد تا آنکه حق تعالی صحت کلی
بخشید بعد سالهای چند باز محبت شیخ غلبه آورد هر چند محبت
نبوی صلی الله علیه وآله وسلم را غلبه میدادم اماره بجائی نبود اتفاقاً
کاری دشوار پیش آمد استخاره کردم چیزی از مطلب ندیدم و آخر
شب محتلم شدم چون برخاستم شب زیاده بود طهارت بدن کردم
و پائجامه دیگر در پا کشیدم و بخواب رفتم که قریب صبح غسل خواهم کرد
بمجرد خواب آمدن دیدم حضرت تاج العارفین را بس پر غضب و در خشم
و عتاب آغاز فرمود که استخاره کردی با بی غسل جنابت بخواب
شدی چرا غسل نه نمودی انقدر بر سر عتاب بود که یارا مطلق یارای
سخن نمانده توبه را مهلت نبود سراپا غرق لجه حیرت بودم که چندان
قصور نبود یک ناگاه در همان حالت دیدم که رسول الله صلی الله علیه وآله و
سلم از دری جلوه افروز شدند و تاج العارفین رض راه سکوت
در گرفت و آن سرور انبیاء علیه الصلوة والسلام قریب ما از لطف
تمام نشست و بغایت شفقت و دلجوئی حسب مراد جواب مشکل ما فرمود
و وعده بر آمد کار نمود و سر مو اثر ملال و اعراض بر چهره انور نیافتم چون
از خواب بیدار شدم فی الفور مضمون اشفق من الوالدین یاد آمد و دلم

از دست برد که با وجود نسبت ابوة و نبوة دراندک قصور بدر را
رنج افزون آمد و مواخذه نمود و آن سراپا نور لاتم ظهور صلی الله
علیه و آله وسلم را با آن نزہت و لطافت که روح عالم را با جسم انور
وی مناسبتے نیست از راه شفقت نظر بر عدم طهارت ما نفرموده
و جواب ما بکمال لطف و نوازش ارشاد نموده ورنه جائی که انبیار
و رسل را با وجود شراکت در اصل نبوت در حضرت قرب و ے
باریابی نباشد و جبرئیل و میکائیل را بهش علوی قدرش و قرب
منزلتش رتبۀ نه بود ما را چه رتبۀ و مناسبتے باشد که در حالت جنابت
مشرف شویم مگر شفقت و لطف وی که بر کافه خلق علی وجه الاتم است
ما را باین دولت رسانید و از ان وقت باز محبت نبوی غالبه خود آورد
که دیگر برین محبت کسی نماند اکنون همین تمنا است که حق تعالے برین
دارد دبرین بمیراند و دانستم که این هدایت از جانب حضرت تاج العارفین در ین
باب مرة بعد آخری است و نیز در ذکر التفات حضرت شیخ روزی میفرمود
که شبے در محفل عرس توقف دست داد شب آخر شد اندکے غنودگے
بمن راه یافت آنحضرت رضی را بخواب دیدم که میفرماید خیر وقت آخر
شد و شما را خواب راحت است ما قل و فاتحه می کنم شما آئید یا نه آئید
و در مجلس میبرم و برخاست فوراً بیدار شدم و در تهیۀ اسباب قل
شدم و مجلس آمدم و میفرمود که عنایت و شفقت آنحضرت را
پایانے نبود در هر امر بلا فرق از عالم حیات مے نمود این کمترین

بارگاہ غوثیہ خادم درگاہ مجیبیہ مؤلف کتاب محمد ابو الحیاۃ قادری میگوید حق آنست کہ اینچنین فرزند ارجمند پدرے را کہ نصیب شود چگونہ فریفتہ جمال باکمال او نگردد و شیفتہ خوش خصال او نباشد ورنمائے وے بجوید در مقام پیری پرستی یگانہ عصر بود و در استعداد فقر فرید دہر اگر ذکر محامد و اخلاق وے رضی اللہ عنہ مفصل برقسم آرم کتابے گردد مطول شمۂ ازان بتحریر آوردہ میشود

ذکر محامد و اخلاق

یکے از محامد حضرت شیخ العالمین رض آن بود کہ باہر کسے مراعات اخلاق چنان مرعی داشتے کہ از کودکان و جوانان و پیران ہر کسے در تذکرہ گفتے کہ حضرت را باخود در اخلاق محمدی آن قدر یافتم و تشفیق حال دیدم کہ شفقت مادر و پدر سہو رفت و باکسے چنین التفات ندیدم کہ بسوے خود دیدم و باین سخن افتخار خود میکردے فقیر و وزیر پابند خلق وے بودند طفلان چہار سالہ کہ ہمراہ پدر یا مادر خود می آمدند وقت رخصت پدر را میگفتند کہ بنشین و برنمی خاستند و از غایت لطف سرادقے از اعلے را مشیر کار بودے ہر کہ و مہ محرم راز و غمخوار و غمگسار خود بجز آنحضرت رضی اللہ عنہ نداشتی از زن و مرد ہر کرا المی و اندوہے رسیدی از کمال شفقت چندان دلجوئی فرمودے و غمزدائی نمودے کہ دلشاد و خندان از خلوت شریف بیرون

آمدے ومضمون این شعر بزبان حال بیان اوردے ۵
بار غمی که خاطر ما خسته کرده بود + عیسی دمی خدا بفرستاد و برگرفت
واکثر مصیبت زدگان را چنان مرهم بر دل ریش نهادی که فی الفور
تسکین یافتے ومریدان ویاران را از دست بسته ایستادن پیش
خود چنانکه دستور مشایخ زمان بود مکروه داشتی ومنع فرمودے
ونشستن اشاره نمودی وبیشتر بزبان مبارک آوردی که این شان
متکبران است وگاهے مریدے را بکاری جبر نکردے تا آنکه رغبت د
بران کار ندیدی وهر حکمے که از زبان حق بیان وے رو نفاذ یافتی
بطریق اباحت بودی نه وجوب اگر کسی عرض کردی که غلامان مامورانند
چرا امر بر طریق اباحت فرموده میشود بجواب ارشاد کردی که امر بطریق
وجوب در حق مرید نباید مگر در احکام شرع وامّا در امور دیگر خوف
دارم که مبادا بر ترک آن عاصی شود یا ضرری بوے رسد بنا برام هم
استحباباً میکنم که اگر وی را از آن اکراه آید یا بعمل نه آرد گنهگار طریقت
نشود واز فرمایش چیزے بر مریدان بس احتیاط داشتی و فرمودے
که در عدم تیسر منجر بحجاب خواهد شد و ترک ملاقات خواهد کرد و وهم
در حق مرید خلل ست واکثر دیده ام که مردمان بر مریدان و دوستان فرمایش
مے کنند اگر بهم نرسید سبب رنج خاطر از وے میشود که در بهم رسانیدن
ودادن آن تکاهل یا بخل ورزیده وآن مرید و دوست بخوف اعراض
یا بسبب عدم تیسر محجوب شد و ترک ملاقات گرفت مگر کارها که بخدام

ذوی الاکرام متعلق بود بر رتبہ کار از وجوب و اباحت امر فرمود
از آغاز جوانی درد عرق النسا بشدت تکلیف دہ بود اما بجز انکہ بالشر
دوا متعلق آنہا بود گاہے دیگران را وقت عدم فرصت آنہا مامور
نکردے و استعمال روغن موقوف داشتی صدہا غلامان بارگاہ بودند
کہ خدمت آنحضرت را سعادت کونین مے دانستند لیکن کسے را بجا رفی
خلوت گاہے امر نفرمود بسا بودی کہ اہما بیمارے کشیدی و طاقت
رفتن تا بیت الخلا نداشتی بر چوکی پاےخانہ رفتی و بجز خاکروب ہرگز
کسے را بپاک کردن طشت قاذورات تجویز نساختی اگر کسے مستعد
سعادت اندوزی شدی منع فرمودی وازین کار بردا شتی و بعیادت
ہرکہ وہ از خویشان و مریدان رفتے و در وقت تکلیف مرض دو دو پاس
بر سر مریض نشستے و ادعیہ دم کردی تا التسکین دست دہد و باہمہ
کسان دوستانہ بسر کردی و گاہ گاہے بنظر رافت و شفقت تالیف
قلوب اصحاب بظرافت کردی و منشرح خاطر نمودے اکثرے از
جہلا زمان کہ در لباس درویشان داشتند و بعضے ازان خود را
از فضلا عصر مے فہمند برین اخلاق وی رضی اللہ عنہ زبان طعن
میکشادند و جہل خود را اخلاق محمدی صلی اللہ علیہ وسلم روے
خلق ظاہر میکردند و در حقیقت خود را از عدم علم توہین مے نمودند
چراکہ یکے از اخلاق وی صلی اللہ علیہ وسلم ظرافت با اصحاب بود
و تمامی کتب تواریخ ازان مملو است بلکہ در شرح کافیہ کہ مشہور بشرح ملا

ہم در ضمن حسنی لفظ ظرافت آن سرور کائنات با اصحاب در اکل رطب وجواب امیر المومنین علی کرم اللہ وجہہ الشریف کہ یا رسول اللہ اکلت التمرۃ ولفظت النوات بیان کردہ است و چون بسمع مبارک اقوال طاعنان رسیدی جوابی بجز سکوت نفرمودی و بپرداز سخن ایشان مکروہ بنداشتی و ہیچ کار پرداز روا نداشتی تا اینجا کہ بعضی از یاران را ارادۂ ترک لباس دنیا آمد چون حال شان مقتضی آن نبود منع فرمود وارشاد نمود تا زمانیکہ حال مقتضی ترک نباشد بہ دستور ہمہ امر باید گذاشت وصول مطلوب بر ترک روزگار ولباس دنیا موقوف نیست و اناناکہ حال شان مناسب توکل بود ترک روزگار سلطے کہ ترک ملاقات دنیا دار را ہم امر می فرمود چنانچہ نقل است ہنگامیکہ از ارکان دولت شہر عظیم آباد مرزا مغل نام کہ از غلات روافض بود بہدایت غیبی بعنایت لاریبی ترک رفض کردہ درخواست بیعت بحضور عالی جناب وریخ مستطاب ایشان یعنی شیخ العالمین نمود فرمود فقراء در شہر شما بسیار اند واز ہموطنی حقی بر شما دارند رجوع بآنہا باید کرد چون عقیدت راسخ بجناب مستطاب داشت بزبان حال بارہا این مقال کرد و باین مضمون مترنم شد

خیال در ہمہ عالم برفت وباز آمد کہ از حضور تو خوشتر ندید جائے را

پس وسال درین گردش ماند و عالمی را از یاران کاملین وغیر کاملین مشرف عرض ومعروض مختار بودند بسعی وسفارش آورد بعد لدبسیار عرض مرشدزادہ مولانا شاہ ابو الحسن

افاض الله علینا بشرف اجابت رسید و بعیت مرزا الرفتہ شد
بعد چند عرصہ دوستے از دوستان وی کہ در رفض شریک وے
بود کہ در غلو بر مرزا ہم علو میداشت و تفوق می نمود و در فلاح و جاہ معاصر
و ہمسر و باخود ہائے تکلفانہ بسر میکردند چنی کہ عیب و ہنر یکے بر دیگری
مخفی نبود گفت تمنا دارم کہ پیر و مرشد شما را زیارت کنم و ہم باوجود تحالف
ملل صدہا فقیر را ملاقات کردہ ام و دیدہ ام شما را ہم معلوم ست کہ شوق
این کار بسیار دارم با مرزا سوار شد و بر در عالم پناہ شیخ العالمین رسید
چون بدولت زیارت جمال باکمال فائز شد و عادات و اخلاق وے
و انداز سخن پدید دستاد رخصت گرفت و بیرون در خانقاہ شدہ گفت
اے برادر مرزا مغل واللہ باللہ این مرد ولی خدا ست بسیار فقرا دیدم
اما این درویش شان دیگر دارد مرزا پرسید چگونہ شناختی گفت
بہ چند وجہ اول آنکہ نفسے خواستہ مجرد دیدن قلب بر ولایت وے
گواہی دہد و انس گیرد آنکس لاریب مقبول خدا ست و ولی است
دیگر آنکہ در کار و بار وے ہیچ نفس او دخلے نباشد و این ہر دو امر یافتم
مرزا گفت امر اول را اللہ دانے اما امر ثانی را تفصیل فرما بجواب
گفت در ہیچ امر از گفتگو و نشست و برخاست و فرش و فروش
پرداز ندیدم از اخلاق و گفتگو ہر چہ میکردند بے تامل و بے خواستہ
میکرد کہ در ان شمہ از تکلف و ریا نبود و رنہ ہر فقیرے کہ دیدم پاک از
ریا و پرواز نیافتم انتہے و نیز گاہے مریدان را بر نوافل سجدہ ترغیب

تحریص ہرگز نشدید نکردی و کار محتاجان کشود کار را بر اولاد خود مقدم
داشتی و پاس ادب بزرگان سلف آنقدر فرمودے کہ از اولاد و مریدان
آن بزرگان در ادائے آن عاجز بودند با وجود ضعف پیری و ناتوانی
ریاضت بزیارت اولیاء اللہ تا مزار شریف پیادہ پا رفتے و بس رنج کشیدے
اما این تکلیف گوارا کردے و اگر طاقت رفتار نیافتے نہ رفتے و ہر
کسے کہ مرید بزرگے باشد بپاس پیران سلاسل وے بیش اخلاق
و خاطرداری نمودی و از رنج وے حذر فرمودی و وابستگان دامن
دولت را ہدایت بآن کردے کہ رنج و ایذای مرید عین رنج و ایذای
پیر ست و آخر منتہے برنج رسول صلی اللہ علیہ وسلم میشود ہر کس را
ملاحظہ اینمعنے ضرورست و بسا بودے کہ در مجلس سماع بعضی نا اہلان
خود را بصورت اہلان در وجد و شورش آوردندے و مجلس را
منغص کردندے ہرگز در حال ایشان نظر نفرمودے و رنج خود
بر کسی بیان ننمودی مگر در حق بعضے از انہا این قدر بزبان مبارک
آوردہ بود کہ بار دگر آمدن چنین کسان از خدا نمیخواہم و غالبکہ حق تعالے
چنین بظہور آوردند انم درین سخن چہ سر بود کہ باز توفیق آمدن آن ناکسان
تا عالم حیات آنحضرت رضہ در ہیچ محفلے نشدہ از انجا کہ نام آنکسان
برین صفحہ قرطاس ثبت کردن موجب قباحت است بنا بر ترک آن کردم
و ہم یکے از اخلاق و حفظ آداب سلوک وی رضی اللہ عنہ آن بود
کہ ہرگز در لباس درویشان دیدے نظر بر حال باطن وے ناکردہ

تمامتر مصروف تعظیم و تکریم وے گردیدے گو بر حاضرین شاق
آمدی چنانچه نقلست از مول خان بین نواز که استاد این فن بود
و مشهور عالم با اسباب حشم و خدم حاضر آمده بروتیرهٔ قوالان ملازمت
وے شد و بدستور مطربان در خانقاه چند روز مانده بعد ایامے
چند ترک لباس دنیا کرده بر دست شاه عشق علی بیعت نموده و لباس
آزادگی پوشیده مول شاه نام کرد اما شیوهٔ بین نوازی و رفتن
بدربار اغنیا در مجالس طرب بدستور داشت بار دگر هم بملازمت آنحضرت
رسید چون نظر کیمیا اثر بر وے افتاد دید که لباس درویشان در بر
دارد به تعظیم وے اهتمام فرمود. بعضے حاضرین مجلس را ناگوار نمود بر
خطرهٔ آنها مشرف شده بعد رخصت وی هدایت حاضرین کرد و باب
تربیت کشاد که مخدوم الملک حضرت شرف الحق و الدین بهارے
قدس سره . بعضے مکاتیب خود نوشته است که تعظیم لباس
مردان از واجبات طریقت است تا آنجا که اگر زنادقه و زندیقے
بلباس فقر آید هر چند بذات خود قابل آن نباشد اما عظمت لباس
فقر که لباس مردان است نگاه باید داشت که در حقیقت تعظیم لباس
مردان عین تعظیم مردان است و بدین معنی نوشته است که روز
حشر خاصان بارگاه حضرت حق هم لباس خود را شفاعت کنند
و گویند که بار خدایا اگرچه این زندیق سزاوار عذاب و عقوبت
است لیکن در دنیا لباس مردان درگاه تو و خاصان بارگاه تو در بر

اکنون اگر عذاب لنی اہانت شان ماست نمیخواہم کہ نقال و ہم
لباس ما گرفتار عذاب گردد بار خدایا این کس نقال ما بود ور دنیا او را
بمن بخش و تنک حرمت ما در خلق مکن و وی را باین گناہ مگیر تا آنکہ
حق تعالے بجشد بوسیلہ شفاعت درویشان انتہے بمضمونہ
و ہم یکے از کمال وی رضی اللہ عنہ آن بود کہ بعضے اکابر میفرمودند
چون شیخ العالمین نور چشم جہان را از جمال باکمال خود نورے بخشید
حضرت شاہ کالن قدس سرہ در موضع شہباز پور موطن و مسکن خود
تشریف داشتند فرمودند امروز شیخ الشیوخ زمانہ خود پیدا شد
شب ما را حضرت شیخ الشیوخ شہاب الدین سہروردی قدس سرہ
باین بشارت مسرور و مشکور گردانیدہ و چون شیخ العالمین را دیدے
فرمودے شاہ نعمت اللہ ولی پلاؤ دوست بود آخر ہر دو قول بصحت
رسید و بہ وقوع آمد کہ ہم پلاؤ گلی گلی بست بسط وقت حضرت ایشان
آنقدر فتح باب ظاہر ہم بود کہ ہمہ ہفتہ از پلاؤ تا پنجشنبے بود در عرس
ربیع الاول نوبت پخت تا یکصد و پنجاہ من عسرفے درو و شب رسید
و در ہر عرس ربیع الثانی و جمادی الثانے و دیگر مجالس بست و ہفتم
ماہ رمضان و سنت امیر خسرو ہمچنین با بسط تمام اطعام کردے و مخلصان
پلاؤ جمع کردہ برادی یک فلوس یک رکابی بدست بازاریان میفروختند
دارا اثر بسط وی رضی اللہ عنہ بود کہ ہر حلوائی و ترہ فروش را برین
کار ہمتے تمام بود کہ در کارخانہ شادی و غمی بجز پلاؤ دیگر اطعام نمیکردند

نقل ست درویشی از اطراف ملتان پشاور درین دیار وارد شده
در شهر عظیم آباد اقامت کرده اکثر مجالس سماع حضرت شیخ العالمین حاضر
میشد می گفت سیر عالم کردم و بسیار فقرا صاحب خانقاه دیدم لیکن نظام الدین
زمانه خود بجز جناب ایشان نیافتم هم و ظاهر و هم و باطن فتح باب ظاهر
با این توکل ست که یکجو جب معاش ندارد و یک خرمهره یومیه از جای مقرر نه
و بر در امیری گذر نه از تملق و لجاجت اغنیا البته و از سفر وسیله
ظفر باشکسه با اینهمه روزانه خرج دوصد مردم دارد و اعراس ربیع الاول
و ربیع الثانی و جمادی الثانی و دیگر مجالس یکروزه با چنان لسبط انجام
میدهد و سرکاره به را اطعام میکند ... دوکانداران هم ممنون همت
و ... وی ست ... بدین خفیف زمانه از ملتان و پشاور تا حیدرآباد
و سورت کسی را ... شیخ الملک عدم عواید زمانه هر چند عرض معیشت داشتند
قبول نکرده ... بعض قناعت دارد و عزلت و ریاضت شاقه سرمایه
عمر ساخته و با وجود کثرت آل و عیال و خانقاه داری در هدایت ارشاد
خلق فتورے راه نیافته و گاهی در اوقات معینه مراقبه قصورے
نرفته و در باطن بمرتبه ولایت رسیده که بخطاب محبوب الٰهی و سلطان
شیخ العالمین و دیگر خطابات از حضرت نبوت امتیاز و افتخار یافته
او فی الحقیقت نظام الدین وقت ست ظاهراً و باطناً راقم الحروف کمینه
بارگاه غوثیه میگوید که علو شان شیخ العالمین رض از خطابات وے
که در آخر احوال ثبت قرطاس خواهد شد معلوم هر کسے خواهد گردید انشاء الله تعالیٰ

نقل است سید العلماء و دیگر اکابر در تذکرهٔ ریاضت آنحضرت
میفرمودند تا سه سال و شش ماه باوجود خانقاه داری و مسافر پروری
سکوت محض ورزیده بود و باشاره هم کسی را کاری نفرموده هرچه میکرد
از دست خود میکرد تا اینجا که خود از چاه آب وضو میکشید اگر کسی میدید
می دوید و دلو از دست وی رضی الله عنه میگرفت و آب میداد و گاهی
فتورے در امر خانقاه داری نگردیده و هم قریب چهار سال بر غذای
نمک قناعت نمود و در عمر جوانی صوم طی اکثر میداشت و در آخر عمر شریف
قریب بست و پنج سال تقلیل طعام بحدی فرموده که در ایام صحت از پنج
شش توله زیاده نخوردی و در بیماری که از خوردن دوا ناچاری بود
وزن دوا هم در غذا محسوب نمودی و هرگز بران مقدار معین نه افزودی
و مدام همت بر قلت فاقه غذا مصروف داشتی و در عرس ربیع الاول و ربیع الثانی
از تاریخ دهم غذا مطلقاً نکردی و لیکن شب سیزدهم رغبت بطعام ساختی و در نیم
اوراد و وظائف و نشست مجلس و سماع صوفیه که از آخر شب تا نصف
نهار شرعی معمول بود آنچنان بحال داشتی که هرگز اثر ضعف بر بشرهٔ مبارک
ظاهر نشدی بزرگی صاحب حال در سلک ابو العلائیه اکثر حاضر مجالس عرس
میشد از او راک این حال بس متحیر گردید که فاقه سه روزه آسان است اما نشست
و برخاست مجالس و خبرگیری مهمانان و بحال ماندن اوراد بر وقت معین و
درستگی حواس بس دشوار است علی الخصوص اشتغال ریاضت آن بود که از
شب یازدهم تا نصف شب سیزدهم هرگز نه خفتی و اکثر از مریدان صاحب

فراشش شدی اما هیچ امر فوت نکردی و تمامتر بر روای حاجت خلق همت مصروف داشتے و یاران را نیز ترغیب و تحریص بر روای حاجات خلق فرمودے و حق برادری تا وسع فوت شدن ندادی هر که بیمار شدی بعیادت وی رفتی و براو راد اعانت و فریادرسی را مقدم کردے چون ضمناً ذکر اوراد مجملاً در میان آمد مناسب که تفصیل وے بقدر یاد نوشته آید

ذکر اوراد

آنحضرت هر روز شصت رکعت نفل گزاردی و در اکثر نوافل قرات طویل کردے و فاتحه سلاسل قادریه و قلندریه و فردوسیه و نقشبندیه و چشتیه و مداریه و امامیه و سهروردیه که اجازت آنها حضرت تاج العارفین ازو یافته بود و فاتحه مخدوم الملک مخدوم شرف الدین و سلطان ابوسعید ابوالخیر و سید اشرف جهانگیر و حضرت مولانا رسولنما و فاتحه پیران سلسلهٔ خاص خود لازم داشتی و کتابے از تواریخ مرگ بزرگان سلف و دوستان و اقربا مرتب فرموده بود هر روز ملاحظه کردے و فاتحه اسامی آن تاریخ خواندے و بتشبیر خیر بزاینده هم فاتحه دادی و یک فاتحه تامی همت بخشیدی و وقت خواب درود اللهم صل علے محمد و صل علے ملکیت تا آخر که برابر دو سورهٔ فاتحه باشد و دیگر درود طویل قریب سه هزار خواندے و بغیر خواندن هرگز بستر

ایام نه غلطید و داعیه حفظ علاوه برین و با اینهمه مراقبه معمول
وقت ظهر تا عصر و مغرب تا عشا فوت نشد درویشان مرتاض که معاصر
آنحضرت بودند بر ریاضت شاقه و مشق سلوک وی رضی الله عنه
زهره آب میکردیدند و میگفتند که شرف الدین وقت ما شاد نعمت الله
ولی محبوب الهی است یکی از کسر نفس و نگهداشت ادب و سلوک طریقت
و بلند همت وی رضه آنست که نقل است از بعضی محرمان راز که بواسطه
از آنحضرت شنیده بودند می فرمود بعد انتقال حضرت تاج العارفین
تمنای شرف لقای جمال جهان آرای نبوی صلی الله علیه وسلم آتش
شوق در کانون سینه برافروخت و متاع صبر و قرار را پاک سوخت
رجوع دل باعمال استخاره یافتم وقت شب بعد فراغ اوراد
تجدید وضو کرده بر مصلا نشستم خواستم که استخاره مشرف شدن
بعمل آرم هیبتی سخت بر دل آمد که با این ناقابلیت تمنای دولتی
که دین و دنیا در نرخ وی قدر جوی دارد کردن و باین نسبت
داد و نیت آرزوی رویت کردن و درخواست مشرف شدن
نمودن بجز سوء ادب نیست چندان خوف طاری شد که درین
تردد صبح دمید و نماز گذاردم و دیگر عزم فسخ کردم باز چون شب آمد
همچنان غلبه شوق دیدار بر دل یافتم که عزم فسخ را هم فسخ کردم و حسب
دستور شب اول وضو نموده بر مصلا نشستم باز همچنان تردد و خوف
لاحق شد که دیگر جرئت بر این کار ندیدم و در همین پس و پیش شب بسر شد

آواز اذان صبح بگوش رسید همبرین نمط شش ماه کامل بر من گذشت
که هر شب وضو جدید کرده مستعد این کار می شدم و تمام شب از غایت
خوف و گمان سوء ادب اتفاق استخاره نمی افتاد و صبح میشد و باز وقت
شب از غایت شوق بیتاب می شدم و بدستور وضو کرده بر مصلا می نشستم
و دو زانو نشسته درین ردّ و بدل صبح می کردم شبی خواب غلبه
کرده غنودگی بار ار بود که عنایت بی غایت و لطف بی نهایت بغمخوارگی
آمد و کار را حسب مراد ساخت بر سر کمال لطف مشرف شدم و آنحضرت
علیه الصلوٰة و السلام عمل خاص ارشاد فرمود که هر گاه منظور باشد این
عمل مخصوص بنسبت بعمل آر و ازان شب در جمیع مهمات باطنی و مقصود اصلی
فتح باب دیدم و گاهے دران عمل تخلف نیافتم تا آنکه حق تعالے بمن
داد آنچه داد و در رہائی مقصود از لطف خود کشاد آنچه کشاد نقل است
رفع
سفر مود فرزند دلبند محرم اسرار از داران مقتدائے صغار و کبار
ابو تراب صاحب دامت برکاته روزے تذکره رسائی محفل
شریف نبوی صلی الله علیه وسلم درمیان آمد آنحضرت ارشاد فرمود
درین باب دو امر بسی شوار است که کاملین را هم بیسر نیست مگر خال خال
و گاه گاه یکے بر صورت اصلی رویت نبوی صلی الله علیه وآله وسلم مشرف شدن
و دیگر بچشم سر دیدن یعنی برای العین و حضرت تاج العارفین رضی
را سه نوبت این دولت دست داده بود یکبار در اربعین بحجره قدیم
آثار شریف نبوی صلی الله علیه وسلم و یکبار در خلوت ریاضت خود در تخت

بوش حوبین ویکبار دیگر که ذکر آن بالا گذشت و بعنایت قدیم نبوی
صلے اللہ علیہ وسلم سہ بار این دولت بی بدل و نعمت غیر مترقب
نصیب این فقیر شدہ یکبار در خلوت ریاضت و یکبار وقت زیارت
آثار شریف کہ تشریف فرما و جلوہ فروز شدہ ارشاد فرمودہ ما آمدیم حالا زیارت
باید کنانید و من از خود رفتم و یکبار در مجلس سماع و این امریست بالاتر از
رسائی و دخول مجلس شریف کہ آن ہر روز بلکہ در ہر مراقبہ ممکن است و ہم از ان
روز کہ در زیارت برائی العین مشرف شدم بصورتے الطف دیدم کہ چون
آنصورت می بینم از خود میروم و سر مو اختیار ضبط در خود نمی بینم گویا برائے
من آنصورت خاص است کہ مارا از من میربایدو می فرمود مولوے
ممدوح کہ در تذکرۂ آن صورت زیبا یکبار اختیار از ان حضرت گذشت
دگر بہ استیلا آورد این کمینہ بارگاہ میگوید کہ بعد ایام تذکرہ قریب بست
و پنج سال یا زیادہ از ان آنحضرت بر سجادہ ہدایت و ملک ولایت کرامت
فرمانروا بود و باعث امن و امان این جہان و تذکرۂ تشرف شدن
بچشم سر باز ا کسی نہ آمد کہ از ان معلوم گردیدے کہ چند بار باز این
دولت بدست آمدہ بود و دخول محفل شریف را حدے و حسابے
نبود کہ ناگاہ بودے کہ یک مراقبہ ہم از ان خالی رود و دیگر حکایات عنایات
نبوی صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم در ضمن مجالس سماع ذکر کردہ آید انشاء اللہ
تعالے **نقلست** روزی بعضے از یاران را گفتگو در توقیر و تعظیم کفار
افتادہ بود یکے گفت حرمت آنہا بی غرض ضرورے نیست و در عرض حجوید

شرعی است ورنه دل را بس انحراف است شیخ العالمین رح
ارشاد فرمود بعضی کفره که متعصب کفر بودند در حل مشکل رجوع بحضرت
تاج العارفین رض میکردند وانحضرت در آمد و رفت آنها بعضے را تعظیم میفرمود
واحترام مے کرد. بعضے را باد دولت وحشمت ظاهری مطلق عزت
وحرمت نمی بخشید می دیدم که تعظیم وتوهین فرقه کفار نزد انحضرت
بر دولت وعسرت ظاهرے نیست و فلاح دنیا در نظر کیمیا اثر وے
اعتبار ندارد. این خطره در دل راه یافت که انحضرت بهر تعظیم کفره و بعضے
ودنیاداران اهل اسلام برمے خیزد ظاهر بجز کفر وتلبیس بلا بنیا سببے دیگر نسبت
چون در همه امور رئیس و تابع آن جناب هستم چرا درین امر هم
اقتدا روی نکنم و براین کار مستعد شدم یک ناگاه کسے ازین جنس
حاضر خدمت فیض درجت شد و آنحضرت تعظیم وی نکرد اتباعاً بانحضرت
بهروی برنخاستم بعد رد احاجت رخصت یافت وحضرت بسوے
من عتاب فرمود چرا از تعظیم وتوقیر وے باز ماندی عرض کردم
که محض اتباع شیخ منظور داشتم نه راحت نفس نه از کبر ونخوت از انجا که لطف
اتم در تربیت مامبذول میداشت فرمود تعظیم وتوهین خلق هر کسی را از اوست
است که حق تعالی وی را بر خاتمه خلق علم داده باشد هر که در مواجهه این
چنین درویشان می آید اول حال وی از سعادت وشقاوت آخر
وے برایشان منکشف میگردد وبران کار می کنند اگر سعید است
تکریم وی کردند واگر شقی ست گو بظاهر صورت اسلام دارد توقیر وے

بتو ہین بدل سازند و سعادت و شقاوت و کفر و اسلام حالیہ را
اعتبار نہ کنند اما آنرا کہ این حال ست نداده باشد و کشف خاتمہ ہر
کسے نبوده باشد ترک تعظیم کسی عین بداخلاقی ست باید کہ توقیر ہر
کسے حسب قدر وے کرده باشد تا زمانیکہ حق تعالےٰ ترا
باین مرتبہ رساند در تعظیم کسے دریغ مدار و بر کفر و شقاوت ظاہر
نظر مکن سہ بسا سوار کہ انجا پیاده خواہد شد * بسا پیاده کہ آنجا
سوار خواہد بود ** از ان روز التزام این امر گرفتم و حسب قدر ہر
کسے اعزاز و اکرام میکنم مسلم باشد یا کافر ازین ارشاد یاران
راہدایتے شد و معترضان بدباطن را جواب نشافی آری اے
برادر این نکتہ سراپا منفعت ازین مولف کتاب یاد دار کہ بی دریافت
کار ہرگز ہرگز و زنہار زنہار بر کار محرمان اسرار و خاصان کردگار زبان
طعن و اعتراض نکشائی و لم و لا را در حکم و الای شان دخل ندہی
ورنہ منتظر ضرر خود باش کہ خسران دین و دنیا خواستی و بعد ظہور
سبب و دفع اعتراض آخر آنہمہ طعن و رد عائد بطاعن میشود و محمول
بر جہل و حمق وے میگردد مولوی معنوی مولوی روم قدس سره
در مثنوی فرموده ست سہ کار پاکان برقیاس خود مگیر * گرچہ ماند در
نوشتن شیر شیر * و ما در اکثر کتب بسیار بسیار حکایتہا دیده ایم
کہ جہلائے بسبب طعن و لعن برین فرقہ درویشان گرفتار نکبت عظیم
در دنیا شده و بعد مرگ ہم در عذاب قبر مبتلا گردیده اللہم احفظنا

دعا فنا سحق نبینا و شیوخنا سلام اللہ علیہ و علیہم اجمعین و در ستر امور
باطن و مقامات عالیہ آنقدر ہمت مطروف داشتی کہ کلمات تصوف
زنہار بر زبان نہ آوردی و اگر کسے در تذکرہ حال مشایخان عصر از
بیباکی در گفتگوی تصوف بیان کردی فرمودی البتہ فلان را از تعبیر
کلمات توحید ذوق بسیارست و کلام را توجیہ شرعے فرمودی کہ خلاف
شرع نباشد و تاویل کردے و زبان بدگویان را بحجت شرعی
بند کردی ناگاہ بودی کہ بر زبان مبارک در مجلس خاص و آنہم در تذکرہ
مقامات توحید کلمۂ تصوف بر زبان آوردی و رنگ روی از سکر و مستی
دگرگون شدی و اگر از یاری تصرفے و خرق عادتی بظہور آمدی نا وسع
در کسر نفس وی را امر فرمودی تا غبار نخوت و انانیت و سرور دل بر صحیفہ
عبودیت وی نہ نشیند و اگر کسے تصرف بقصد کردی بس زجر فرمودی
و فرمودی کہ مخدوم الملک را امر کہ مخدوم و مظفر را بقصد متصرف دیدہ
بود فرمود چندانکہ بقصد کردی از حق دور ماندی و در رویاے
صالحہ کہ بعضے یاران را میشد و شرف لقای جمال جہان آرای نبی
صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم فائز شدی و پیش وی رضی اللہ عنہ تفاخر
بیان کردی ہدایت بان فرمودی کہ تو کجا و آنصورت سراپا نور کجا صورتیکہ
دیدہ در حقیقت طینت خود دیدہ ہر کسے آنحضرت را می بیند امادر اصل
معنے خود را سے بیند مثال آن صدر رسالت آئینۂ حق نماست ہر صورتیکہ
مقابل آئینہ آید بجنسہ رنگ و روی خود مے نماید بس صفائی قلب

باید کہ ازان صورت پاک مشرف تواند شد جائیکہ جبرئیل میکائیل
را در صفائی طینت و زیبائی صورت و قرب منزلت با آنسرور مناسبتی
نیست ما و تو کی توانیم دید آنسرور ائینہ جمال حق است قدسیان تاب
بینائی وے ندارند شنیدہ کہ بعضے مردم آنسرور کائنات را
صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم در خواب بر صورت خلاف شرع دیدہ اند و
شیوخ زمانہ بتعبیر از طینت و نیت و اعمال بندہ کردہ اند کہ در نفس
الامر صورت و طینت خود دیدہ نہ آن حضرت را بلکہ خواب را کہ بیہر رسد
در دار دنیا ہم از اصل صورت آن سرور کسی ندید الا صورت خود در آن ائینہ
معائنہ کردہ ابوبکر صدیق رض بر حسب طینت خود در آن آئینہ جمالے دید کہ بخود شیفتہ گردید
و ابوجہل بجز صورت عناد و منافیت و بر انکار و عداوت جان باخت و حسن و جمال کمال
آن جلوہ حق مظہر اتم صفات مطلق کسی ندید صد یوسف در چاہ زنخدان وے
محبوس ہزاران ہزار زلیخا صورتان از پرستاران وی از زندگے
مایوس جگر سوختہ از آتش عشق وی نظر دوختہ بر رہگذر وی سر نیاز
بر در وی عمر ہا بسر کردند و بے دو دیدند اما بدولت دیدار نرسیدند
احمد ار بکشاید آن کف جلیل + تا ابد بیہوش ماند جبرئیل + و ہم
یاران را تقیید سلوک و آشتی و فرمودی حالات و کیفیات بحیوانات
ہم پیدا میشود از برکت نگاہ اولیاء اللہ بلکہ در اشجار و احجار سرایت
اثر ایشان میشود حکایت سگ نجم الدین کبری و گربہ سید اشرف
جہانگیر و فیل ست میر ابو العلے قدس سرہم مشہور و معروف است

و در کتابہا مندرج آما آثر حال شان در اشجار و احجار در دیار ما حاجت باثبات ندارد ہر کسی کہ خواہد برود در کوہ راجگیر مقام اربعین مخدوم الملک شرف الحق والدین بہاری وبہ بیند کہ ہر سنگ آن از تروی چنان مملو است کہ گوئے بیش زندہ صاحبدے نشستہ و ہر عوام و خواص بدان قائل اند تا اینجا کہ رفاض نیز لیکن ازین اثر آن گریہ و سنگ را یا آن سنگ را عارف باللہ نتوان گفت کہ آن موقوف بر انسانیت است و انسانیت بی کسب سلوک نمی شود و سلوک قہر بر نفس ست فی مرضات اللہ اکلاً و شرباً و لبساً و رغبتاً و نوماً و لقظۃً وغیرہا مما لا یخفی علی السالکین و در فتح باب باطن بہترین تدبیر حاجت روائی خلق را شمردے و صرف ہمت دے رضی اللہ عنہ در بر آمد کار محتاجان سابقاً سمت تحریر یافت و پاس شرع چندان ملحوظ داشتی کہ تا زمان طاقت رفتار ہرگز ترک جماعت نکردی و عذر بیماری رو الفر مودے گاہ چنان بودے کہ اطبا و احبا بر تجویز تیمم و گذاردن نماز در خلوت شریف یکزبان می شدند و بر ضرر آب وضو و رفتن تا مسجد اصرار میکردند کہ موجب ازدیاد مرض است آن زمان باکرہ تمام در خلوت نماز گذاردے و بر تیمم قناعت نمودے نقل است در ایامی مرضی صعب داشت و باستعانت خدام چندبار تا مسجد شریف آورد و نماز بجماعت کرد و ازین سبب در بخار بس اشتداد شد چون باز قصد فرمود جناب سید العلما سند العرفا

اورع عصر اتقی دہر سید مولوی احمدی افاض اللہ علینا فیوضہ
کہ از خلفاء اعظم ان حضرت اند عرض کردند خلوت حضور است
وپیش حضور بحلف شرعی میگویم تا یقین صدق ما گردد کہ ہرگز ہرگز
در جواز تیمم وضرر آب وضو شک نیست وحرج کردن بہر جماعت
تا مسجد شریف زنہار نباید وغلام حاضر است ہمین جا در خلوت
امامت میکند ودر مسجد کسے دیگر را برائے امامۃ میفرستید وعمل
شیوخ وفقہا ہم چنین دیدہ شدہ منظور رای عالی نشد فرمود
این وقت طاقت رفتن میدارم آیندہ حال مزاج دیدہ کردہ خواہد شد
وبغایۃ حرج تشریف بمسجد شریف آوردو بعد نماز از سید العلماء
استفسار معنے لا یکلف اللہ نفسا الا وسعہا نمود حسب رائے
مفسران عرض کردند کہ تکلیف شرعی بقدر طاقت نفس است
در صحت وسقم وما لا یطاق ساقط از پایہ اعتبار است فرمود کہ در
مرض موت رسول کریم صلے اللہ علیہ وسلم باوجود شدت مرض
وتپ ودرد سر وضعف وناتوانی کہ طاقت رفتار تا مسجد شریف
نداشت ہر دو دست حق پرست بر دوش علی مرتضے وعباس
رضی اللہ عنہما نہاد وبار جسد شریف بران ہر دو قوت بازو داد
وچنان میرفت کہ قدم شریف بر زمین مے سود ولیشت پا گرد آلود
بود تا داخل مسجد مشغول گردید چنانچہ در تواریخ معتبرہ مذکور است
ودو مرتبہ باین رنج وتکلیف از حجرۂ مطہر تا مسجد انور جلوہ افروز

شود اختیار این حرج و تحمل این اذیت از دایرهٔ وسعت آن حضرت
و طاقت البشری خارج بود یا اینقدر تکلیف اعتبار ندارد بهر تقدیر
مارا این قدر ناتوانی نیست نه آنچنان تکلیف باز درین صورت ترک
جماعت مسجد چگونه روا باشد مولانا را بجز سکوت جوابی نبود روز
دیگر این کمینهٔ بارگاه و جناب مولوی محمد امام صاحب دامت برکاته
حاضر خدمت فیضدرجت بودیم استفسار معنی آیهٔ مذکوره فرمود
تفسیر ظاهر که از استاد یاد داشتم بمعرض بیان آوردم همان ردّ
و معارضه ارشاد نمود چون در حقیقة جواب معارضه نبود سکوت کردیم
بعد تامل ساعتی در معنی وی هدایت بمضمونی فرمود که تسکین
خاطر هر کسی گردید گفت وسعت نفس آنست که متحمل آن امر شود
خواه متحمل جزو وی یا متحمل کل هر قدر که طاقت دارد بجا آرد و مواخذه
بر حسب طاقتست چنانچه بیمار اگر داند که تحرمیهٔ و دیگر یک رکعت
ایستاده می تواند گذارد و دیگر رکعات نشسته باید که همچنان کند و دیگر رکعت
را نیز همچنان قصد ادا کند تا زمانیکه یقین افتادن بر زمین نباشد
نه نشیند بسا است که نفس امّاره در پیرایهٔ بیماری بهانه جوید و حیلهٔ
آرام دران خواهد و از طاعت چنانکه بر وی واجب است باز دارد
و تمام و کمال ادا شدن نه دهد و گاه بودی که در نماز از غایت ضعف
مرض طاقت ایستادن نداشتی چون دیدی که پا در لغزش آمد
آن زمان به نشستی و فرمودی زنهار از مکر نفس ایمن نباید شد دریافت

نباید گذاشت و در مراتب سلوک عمل بر مکتوب حضرت مخدوم الملک کرده و فرمودے کہ وے دقایق شیخیہ را خوب حل کردہ است و نیکو میداند در مقام شیخی نظیر خود نداشت و در باب ہدایت خلق استاد زمانہ بود وہم شاہ غلام بیکیہ کہ منتسب بفرزندی حضرت محبوب سبحانی رضی اللہ عنہ و متوطن قصبۂ امجھر اند مے گفتند کہ روزے در بسیجہ ادعیہ و آیات بہر حاجات دینی و دنیوی بعد مقررات فرض بنجفارمی خواندم آنحضرت مکرر بسبوے ما دیدچون شب در خلوت حاضر شدم فرمود چہ مے خواندی عرض حال کردم ارشاد نمود کہ نزد علماء ظواہر تفسیر آیۂ ولا تشتروا بآیاتی ثمنا قلیلا چنانکہ در کتب نوشتہ اند نیکو میدانی و بنا بر تجویز اُجرت حفاظ در تراویح و چہارم سیت وغیرہ نمی کنند اما نزد صوفیان آنست کہ برائی حاجت دین و دنیا ہم نباید خواند کہ اینہم بیع و شرا است ولاریب در مقابلۂ کلام حق تعالےٰ طلب ہمہ ما سوی او ثمن قلیل است ہر چہ از آیات خوانند محض رضاء اللہ خوانند عقب آن حق تعالےٰ ہر چہ بخشد عطیۂ محض دانند سبحان اللہ نعم الکلام کلام الملوک ملوک الکلام انتہیٰ نقل است یکے را سخن در باب سلوک بود عرض کرد فایدۂ ریاضت چیست فرمود صفاے قلب و صفاے قلب صلوح قلب پیدا میکند کہ عطیۂ الٰہی بسبب آن در قلب سالک ابقاء پذیرد و ملک وے گردد یکے از فواید وے انیست

که گفتم عرض کرد بعضے مشایخان زمانه قائل اند که حالتیکه دست
داد منی رود بلکه از گناه هم زوال نه پذیرد و این را بر قوت طریقهٔ خود
حمل کنند و گویند ما مستانیم ریاضت و زهد خلاف عنوان نسبت
حالات قویه را از گناه ضررے نیست و در طریق دیگران که آن
زور و قوت نیست هر چه بر دل سالک وارد شود پس ضعیف باند
که نفس زایل میشود در جواب این واهیات سخنی نگفت و هدایت فرمود که
حضرت مخدوم الملک شرف الحق والدین قدس سره در جائے تحقیق حالات رحمانی
و شیطانی و علامت تفریق آنها نوشته است که هر کیفیتے و حالتی که بعد افعال غیر شرعی
بحال ماند باید دانست که محض شیطانیست و از زوال آن دلشاد باید شد و بر عمر رفته اندوه
باید بود که در حال شیطانی برباد رفته و اگر بعد نامشروع زائل کرده هم دلشاد باید شد که
الحمد لله کیفیت رحمانی بود و توبه و استغفار باید کرد تا حق تعالی باز بحال کند و بر اعمال اسلاف
که بظاهر خلاف شرع مے نماید زبان طعن نکشاید لیکن باشد که
کاملین این فرقه چنین حرکات کنند اما آن حرکت در نفس الامر خلاف
شرع نیست و قصه سلطان بایزید بسطامی در خواندن وی لا اله
الا انا فاعبدنی و گرفتن نان از دوکان مردے اجنبی مفصل نوشته
است که در حقیقت آنهمه حرکات موافق شرع بود و هم در جمیع امور
بر خلاف نفس باید رفت که عبادت همین است هم درین میان
ذکر کشف حال آمد که بعضے مشایخان اکثر سخن از کشف خود بیباک
می گویند و بوقوع آن یقین دارند فرمود مخدوم الملک نوشته است که کشف خود گفتن

باید زد و اعتماد نباید کرد کسے عرض کرد کہ اسلاف دربارۂ خلاف بسیار مکاشفہ دارند اعتماد بران باید کرد یا نہ فرمود اہل مکاشفہ چند قسم اند یکے ازان صاحب سر خفی و جلی است کہ در مکاشفۂ وے کذب گنجایش ندارد گویا در حق آن ولی مکاشفۂ وے حکم وحی دارد و شیطان و نفس را در مکاشفہ صاحب سر سرسو دخلے نمے شود اما چنین اولیاے صاحب السر در ہر زمانہ کمتر و نایاب اند وجود شان کبریت احمر است و قول ایشان نوعی است از وحی در مرتبۂ صدق و دیگران از مکر نفس و شیطان کہ مطمئن نیستند بر کشف شان اعتماد آنقدر نباشد. وازین مقام کلام مخدوم مشعر است کہ بر کشف خود کفش باید زد و اعتماد نباید کرد و ہم سالک را خیال کشف نباید کہ از راہ مطلوب باز میدارد کار مردان دیگر است و ہم ازین قبیل است کہ روزے در فواید ریاضت و مجاہدات بسط کلام میداشت و خلق را ہدایت مے نمود این کمینۂ بارگاہ عرض کرد. شاہ محمد اکرم و شاہ چمن قدس سرہما از حلقۂ یاران حضرت تاج العارفین رض ہر دو مرتاض بودند و شاہ چمن بہ نسبت شاہ محمد اکرم ریاضت شاقہ مے کرد اما ثمرۂ ریاضت ہر چہ شاہ محمد اکرم را بود بشاہ چمن دست نداد و چنانکہ ایشان را دست بدامن مقصود رسیدہ بشاہ چمن را نرسیدہ سواے بخت و تقدیر سبب در ظاہر چیست فرمود ریاضت شاہ چمن

ہرچند شاقہ بود لیکن نزد این طایفہ اعتبار نداشت چراکہ مثلاً
مجاہدۂ گرسنگی بصوم طے کردے باز وقت افطار سیر خوردے
و گرسنہ نماندے و شاہ محمد اکرم گاہے سیر نخوردیک حصہ سیر
خوردے و سہ حصہ گرسنہ ماندے ریاضت الیشان دائمی و ہر لحظہ
بود و ریاضت اوشان تا وقت گرسنگی دیگر آنکہ شاہ محمد اکرم
ریاضت تا مرگ بحال داشت و شاہ محسن را چنین نبود و سالک را
ساعتے از ریاضت باز ماندن آفتی است حضرت غوث الصمدانی
قطب ربانی محبوب سبحانی رضی اللہ تعالےٰ عنہ در کتاب فتوح الغیب
فرمودہ کہ سالک ہرگز از مکر نفس غفلت نہ ورزد و ریاضت نگذارد
و یکے از حلم و رحم وے رہ آن بود کہ با چنان تشرع و تورع کار حلم
کردے و بہ ملایمت و نرمی حصول مقصود جستے اکثر طلبا ء نووارد
کہ نماز نمی گذاردند بہ نرمی تمام نصیحت فرمودے و خلقے از ین
خلق شفقت وے اختیار صلوٰۃ خمسہ کردہ و عادت بعبادت
گرفتہ واگر نصیحت اتفاقاً اثر نمی کرد و نیازات بزرگان شل سہ
منی و توشہ وغیرہ کہ اکثر درست بلشد فرمودی بی نمازی را خوردن
نباید والقاسم امر فرمودے کہ درین نیاز خوردن اتقیا شرط است
تارک صلوٰۃ را و مرتکب مسکرات را ہرگز ندہی چون چندے بدین
میگذشت آن طالب علم بطمع اطعمہ لذیذ ناچار ترتیب نماز آموختے
و از خوردن منہیات مسکرہ اجتناب ساختے بعضے خدام بارگاہ

عالی عرض کردند که اینها توبه لطبع طعام لذیذ توشه وسه منی شیرین
ونمکین وغیره که بیشتر ملیشود سکینند چون بعد حصول علم مابعد ترک
عزم تحصیل از ینجا میروند باز مرتکب بمنهیات میگردند و درنا کردنے
می اوفتند فرمود حال باطن تائبان وصالحان چون معلوم شود
که توبه دروغ بسته اند وفساد باطن دآرند یا توبه نصوح دارند ونیک
طلینت اند وبر توبه وعهود استقلال هست یا نقض حکم شرع ظاهر است
وهم توبه دولتے هست علیحده واستقامت بروے امر سیت علیحده
چون زیور مرصع در بدن عروس اگر حق تعالےٰ هر دو دولت کسی را
بخشد نورٌ علےٰ نور وبنده ماخوذ بر ترک توبه هست نه بر استقامت توبه
بظاهر از وسے توبه دیدم تائب شمردم علاوه برین تا زمانیکه در طلب
علم مقیم خانقاه هست ولطبع طعام از ممنوعات مجتنب ومحترز است
چه کم هست هر قدر ایام که از گناه پاک ماند غنیمت است این هم
دولتے هست وهم در امر تقوےٰ شاه غلام بیگهه که از فرزندان
حضرت محبوب سبحانی رضی الله عنه اند ودر موضع امجهر سکونت
وتوطن از ابا دارند نقلا از آنحضرت رضی گفتند که روزے
مارا ارشاد فرمود که هر چیز را در شرع شریف قضا است اما تقوی را
بجز ادا قضا نیست چون درکارے فوت شد همه برباد رفت
این خرقه پیوند پذیر نیست هر ساعت اهتمام باید داشت که درکاری
از دست نرود نقل هست یکے از دوستان هم بزم ما از راه جوانی

در حلق ریش بیباکی میکرد اکثر دوستان پند و ملامت میکردند اما بسبب
نمی آورد و سود نمے داشت روزی پسرش در خلوت شریف
حاضر بود لحیه بر روے وی لبس مزیب و از اتفاق این کس نیز
در خلوت شریف بعرض و معروض مطلبے رفت بعد گذارش مطلب
آنحضرت شیخ العالمین رضی متبسم شده فرمود حالا ریش گذاشتن ضرور
آمد تا علاقۂ ابوۃ و بنوۃ بحال ماند بلکه در ارسال هم ملاحظۂ ابوۃ واجب
شد ورنه فرقے بجز اجنبیت محضه درمیان هر دو ظاهر نیست و
درمیان پدر و پسر تا ظهور علاقۂ ابوۃ و بنوۃ فرقے در اوصاف
ظاهری باید تا پدر را پسر نگویند و پسر را پدر ندانند چندان
بر دلش اثر کرد که ازان روز دیگر حلق نکرد و متوجه صلاح گلب شد

ذکر احوال مجلس سماع در ایام عرس وغیره معه فواید دیگر

هر چند حضرت شیخ العالمین رض قادریه بهت هم کسب سلسله ظاهر
و هم حسب طریقه باطنیه اما جوش و وجد و سکر و مستی عشق و
ذوق و شوق آنقدر داشت که چشتیان زمان بران رشک می بردند
و حسرتها می خوردند یاران را آتش عشق وے رض آنچنان سوختے
که خس و خاشاک حرص و هوا خاکستر گردیدے بعضی را یکروز
کامل و بعضی را هشت پاس و بعض را سه روز غایته تا هفته در
شورش و وجد می گذشت که درین عرصه فرصت اکل و شرب

وخواب نبودے الا از کراست وے رضہ بود کہ نماز ہم از کسی فوت
نمیشد وگاہے ندیدم کہ صاحب وجدرا در محفل شریف وے یکوقت
نماز دریے افاقگی شورشش زہرہ مگر آنکہ اینقدر افاقہ می آمد کہ آغشتان
خیزان نماز فرض سنت مے گذارد وبعض یاررا نوبت بہلاکت
رسیدی واز دستگیری آن جناب جان بسلامت بردی چنانچہ
در ذکر مجالس گفتہ آید انشاءاللہ تعالےٰ معائنہ اول وزیں
حضرت تاج العارفین رضہ بزرگے بود شاہ غلام سرور کہ ذکرش بالا
گزشتہ در مجلس سماع نشستہ بود معمول نشست در پہلوئے
حضرت شیخ العالمین رضہ داشت در وجد آمد وقصد کمال بضبط
کرد وتحمل غرد کردن آتش عالم سوز نہ آورد ہمچنان نشستہ
درغش آمد وکس را بر حال وے اطلاعے نہ یکبار شیخ العالمین رضہ
سرازمراقبہ چنان برداشت کہ گوئی اہتمام کارے دشوار پیش
آمد وبسوئے ایشان نگاہے تادیر فرمود فی الجملہ افاقہ آمد و
سرش را حرکت ہویدا شد چون گاہے دستور آنحضرت در تربیت
یاران باین نسق نبود مجلسیان از مشاہدہ این حال درحیرت
گردیدند باز آنحضرت رضہ دست ایشان را گرفت وجذب حرکت
کرد تا آنکہ فی الجملہ طاقت نشست یافت وبرنشست اما
ہنوز ہواس نا آمدہ بود کہ دربرش گرفت وتمامتر در افاقہ آورد
والا اثر ضعف وحرارت باطن تمامتر مضمحل ساختہ بود این

کمینهٔ بارگاه را بآوردن گلاب ارشاد فرمود حسب الحکم شیشهٔ
گلاب حاضر آوردم و دو سه بار بر سر و رویش ریختم و راحتے بر
چهرهٔ وے یافتم حکم کرد که حالا الیشان را از مجلس مسجد برند
سر دو دست زیر بغل نهاده بمسجد بردم و بر جاے نماز بپهلویش
غلطانیدم ساعتے نگذشته که در وجد برخاست و رقص
کنان بمجلس آمد بعد انقضاے مجلس در تقریب حضرت
شیخ العالمین رض میفرمود که ما را دران وقت مطلق اطلاع حال
الیشان نبود محض لطف او تعالی است که خبر داد اگر یکساعت
دیگر بغفلت می گذشت باز الیشان را زنده نمی یافتم جوش
مفرط بود ضبط آن باین حالت رسانید و نوبت تا اینجا رسید
معائنهٔ دوم در عرس جمادی الثانی قریب یکپاس روز آمده
بود صاحبدلان در شوق و ذوق بودند از انجمله سید نظر علی
که سر آمد یاران حضرت شاه شمس الدین قدس سره بود در شوق
مفرط آمد رفته رفته در عین دور رنگ چهره زرد شد و نزد شاه
ممدوح رسیده این قدر گفت ملک الموت حاضر شد بیش ازین نطق نشست
دیگر طاقت گفتگو نماند و بر زمین افتاد جناب موصوف مضطر
در کنار گرفته جذب حال کرد سود ے نه بخشید و هیچ تسکین نداد
دید که کار از دست میرود در و بسوے شیخ العالمین رض کرد و مضطربانه
دید آنحضرت حسب سلوک طریقه بظاهر در قبض و بسط کسی تصرفے

نمی فرمود کو مرید مرید باشد مگر بسوے یاران خود با وقت اضطرار
کسی چون دید کہ وقت تنگ است وکار از دست میرود دفعۃً
معانقہ نمود کہ حواس وافاقۂ آمد و بہ نشست آن زمان دست
حق پرست بر دست وے نہاد تا آنکہ ہمہ حرقت وجوش وی
جذب فرمود وآن حالت مشاہدۂ ملک الموت ہم زوال پذیرفت
وتمامتر تسکین یافت لیکن ضررے عظیم بحضرت شیخ العالمینؒ
رسید وآن این بود کہ میر نظر علے را مرض سل بمرتبہ رسیدہ بود
کہ ہر روز در سرفہ خون مے آمد وتپ مفارقت نمی کرد در جذب
سورش آن مرض ہم اندکے بسوے آنحضرتؒ منجذب شد
تا سہ روز شدت سرفہ بود وخون در سرفہ می آمد وتپ انفارقت
نمی کرد مردمان رابس تشویش رو داد آنزمان فرمود جای تردد
نیست عارضی است آنروز کہ میر نظر علے را حال متغیر شدہ بود
از کمال تشویش مہلت تفریق درمیان شورش ومرض
نیافتم قصد شورش وے کردم با حرقت مرض ہم اندکے
منجذب شد ولطف آنکہ تا سہ روز میر موصوف رانہ تپ
بود نہ خون در سرفہ مے آمد این کمینہ در آن وقت حاضر بودن چون
باخود ہا علاقۂ محبت وربط بسیار داشتم از کیفیت آنوقت
پرسیدم گفتند یکبار درعین دورۂ وجد حرارت آتش عشق
زیادہ تر شد وملک الموت را دیدم کہ بقبض روح حاضر آمد

و مستعد کار شد بجز مہلت گفتن این قدر کہ ملک الموت آمد
دیگر افاقہ نماند اگر یک ساعت در دستگیری توقف می شد
جان بری ممکن نبود معائنہ سوم مریدے از مریدان
آنحضرت شاہ خدابخش نام در ابتدائے سلوک حرقت قلب و
کثرت شورش بسیار داشت شبے مجلس سماع بود و او در رقص اتفاقاً
از دالان مجلس دور کنان در صحن آمد و ساعتے در شورش ماند بعد
مردمان کہ قریب وے بودند دانستند مگر سکون شد کسے التفات
بحال وے نکرد و مجلس ہم گرم بود حضرت شیخ العالمین رضی اللہ عنہ را نیز از جوش
جسد شریف در حرکت و جنبش بود ساعتے نگذشتہ باشد کہ یکبار باین
کمینہ بارگاہ متوجہ شدہ فرمود کہ حال خدابخش چیست در باب آمدم
و دیدم کہ بیخود افتادہ است ہمچنان کہ دیدم عرض کردم سید العلماء
سند العرفاء خلیفہ اعظم مولائی سیدی سید مولوی احمدی افاض
علینا فیوضہ را فرمود خدابخش را دریابید چون نزد وے آمدند
دیدند کہ رمقے باقی است فوراً العرض پرداختند کہ کارش تمام شد
الارمقے باقیست آنحضرت باضطراب حکیم غلام جیلانی صاحب
رحمۃ اللہ علیہ را کہ سرآمد اطباء شہر عظیم آباد بود و دران وقت سعادت
اندوز مجلس اشرف بود فرمود کہ خدابخش را خبر گیرند کہ غشی کردہ
است ایشان بر دست وے ہرچند جستجوے نبض کردند نیافتند
عرض کردند کہ نبض ساقط است اندکے گرمی بر سینہ دارد قلب ا

فی الجملہ حرکت است باستماع این حال باستعجال قریب وی آمد
دید کہ بر زمین افتادہ است سینۂ اسرار گنجینہ بر سینۂ بے کینۂ وے
نہاد کہ چشم بکشادوواند کے افاقہ آمد حکیم ممدوح را فرمود کہ اکنون ملاحظہ
نبض فرمایند چون دست بر نبض نہادند قوی یافتند سراپا حیرت
شدند و خندان خندان عرض کردند کہ برجای خود است و با قوت است
اما این امر دگر است کہ در دست اطبا نیست باز آنحضرت دست
حق پرست بر سینہ وے نہاد و ساعتے دیگر مراقب شد کہ یکبار نعرہ
نعرہ زدہ در رقص برخاست حکیم صاحب فرمودند کہ ازین حالت
کسی را ہیچ ندیدم مگر ایشان را فی الحقیقہ مضمون شعر مولوی روم
امروز خاطر نشین باشد ؎ اولیا را طاقتے ہست از الہ * تیر جستہ
باز می آرد ز راہ * معائنۂ چہارم مولوی محمد علی اکبر علیہ الرحمۃ
برادر خورد سید العلماء سند العرفا دامت برکاتہ بودند ایشان را
چنین حال اکثر بودے و کمتر مجلس ازان خالی گذشتی و بدستگیری
شیخ جان بسلامت بردے چون احوال شان طوال و طویل است
بنا بر اینجا ترک کردم در ذکر یاران انشاء اللہ تعالے گفتہ آید
نقل است روزی مولوی محمد علی اکبر رحمہ اللہ را در ایام محرم
حالتے دست داد و شورش مفرط آمد کہ نوبت بہ ہلاکت رسید
سید العلماء معہ دیگر برادران دینی نیز حاضر بود ہر کسے بجذب
حرقت وے مشغول شد مطلق کمی نگردید و آنا فانا رنگ گرگون

بود مضطربانہ جناب سید العلماء کسی را نزد حضرت شیخ فرستادند
کہ وقت دستگیری است دران وقت جناب مستطاب مولانا شاہ
ابوالحسن صاحب افاض علینا فیوضہ حاضر خدمت اشرف بودند
وایشان را دران عرصہ محض ابتدائے سلوک بود واز اشغال
افاضہ واستفاضہ وجذب حال چیزے ارشاد نشدہ بود آنحضرت
ہمین قدر فرمود بروید ودریابید جناب ایشان امتثالاً للامر روانہ
شدند اما در راہ سراپا حیرت میرفتند کہ ما را گاہے چیزے
ازین جنس ارشاد نشد وبتدی محض ام واوشان صاحب احوال
ُبیع ماخود آنجا رسیدہ چہ خواہم کرد علی الخصوص جائیکہ سید العلماء
ودیگر یاران صاحب طاقت در عجز اند تا آنکہ بر سر شان رسیدند
ہنوز گامے چند باقی بود کہ بمجرد مواجہ بلاقصد ہمہ حرقت وحرارت
شان لبسوے ایشان منجذب شد وافاقہ تام دست داد سید العلماء
ودیگر صاحبدلان سخت متحیر گردیدند ودانستند کہ ایشان جذب
کردند واین طاقت تصرف شان محمول بر محض عطیہ الٰہی کردند
جناب ممدوح اکثر درین ذکر مے فرمود کہ سر موقصد جذب شورش
اوشان نکردہ بودم وچہ جذب میکردم کہ ما را درین باب ہیچ دخلی نبود
بے خاستہ بمجرد مواجہ جذب حال شد این محض تصرف وطاقت
حضرت شیخ العالمین بود نہ انم کہ وقت رخصت چہ کار کردند این
کلینہ بارگاہ در ذکر روز ولایت وطاقت تصرف شیخ العالمین

بارہا از زبان مبارک جناب مستطاب مولانا شاہ ابوالحسن افاض اللہ علینا فیوضہ وبیشتر و بکر ر شنیدہ است معائنہ ششم جناب سید العلماء را الغیر سماع در حادثہ نوبت بہلاکت رسیدہ شور وا ویلا از ہر طرف برخاستہ خبر بحضرت شیخ العالمین رسید باستعجال تمام برخاستہ و بسوے خانہ شان شتافت دید کہ تمام خانہ ماتم است و سید العلماء را حالت ردی است رمقے جان باقی است و نفس شوریدہ در رشتہ ، ادو چشم حق بین چون چشم محتضر و بزمین افتاد آنحضرت ہمانجا بر زمین نشست و الیشان را بر داشتہ در کنار گرفت تا دیر کہ بافاقہ آمد اما ضعف بسیار داشت فرمود یاد کش کنید و قدرے گلاب بر روے وے زنید و بر سر و سینہ ریزید کہ ضعف و حرارت زوال پذیرد معائنہ ششم مولوی محمد ہادی سلمہ اللہ تعالے کہ افضل فرزندان جگر گوشگان حضرت سید العلماء است روزے در سماع بود حالتے طاری شد کہ حالش دگر گون گردید و کسے را بران اطلاع نہ چون آنحضرت دید کہ کار از دست میرود از جاے خود حرکت فرمود بر الیشان آمد و در کنار گرفت و باز بحالش برآورد آنزمان مجلسیان را معلوم شد بعد انقضاے مجلس فرمود کہ تا زمانہ وسع در قبض و بسط کسے دست انداز نمی شوم گو مرید باشد بجز مریدان خود و درین وقت دیدم کہ مولوی صاحب را مطلق از حال فرزند خبری

نیست وکار برباد مے شود بالاجبار قاصد جذب حال وی شدم
سید العلمار بشیتر در ذکر گرمی وجوش یاران آن حضرت رضہ فرمودی
احسان او تعالی است کہ ما یان را وابستۂ دامن دولت مسیحادمے
شیخے کاملے کردہ کہ احاطہ بر مجلس وحال مجلسیان تمام تر دارد و ویرا
با غلامان وحاضران مجلس معیتے است ہمچنان کہ جان را با جسم ورنہ
حالی را کار بہلاکت کشیدے چنانکہ بعض بزرگان را پیش آمدہ
کہ خود در مراقبہ بودند وپسر شان را در شورش نوبت بہلاکت سید
والیشان را خبر نشد تا آنکہ جان بجان آفرین سپرد وصاحب
بود شاہ غلام حیدر نام ما نیز وے را زیارت کردہ بودم حال فرزند
وے ہمچنین شد معائنۂ ہفتم مولوی محمد علی سجاد صاحب
فرزند ارجمند حضرت شیخ العالمین رضہ بود در درجہ ششم از فرزندان
از افراط شورش وغلو والی حرقت در زمرۂ معاصران نامی پیدا
کردہ بود اکثر نوبت وے بہلاکت رسیدے علے الخصوص بسبب
نسبت عشقیہ کہ بحضرت رسالت از یدو شعور حق تعالے
ویرا بے کسب عطا فرمودہ بود غزل مدحیہ او را بشیتر باین حال
رسانیدے وحضرت شیخ در حق وے اعجاز عیسوی بکار نمودے
وگاہ بودی کہ آنحضرت در مسجد تشریف میداشت وبعضے یاران
را کہ شورش مفرط آمدے اہل مجلس را از حال شان خبر نبودے
وآنحضرت کسے را فرمودے کہ بمولوی احمدی بگو کہ فلان را دریاب

وباایںہمہ اگر درتسکین توقف مے دید خود تشریف مے آورد و فی الفور
تسکین مے بخشید چنانچہ مولوی محمد علی اکبر علیہ الرحمہ را روزے
وجد بود و آنحضرت در مسجد شریف بعد نماز صبح قصیدۂ غوثیہ
مے خواند رفتہ رفتہ حال شان متغیر شد و یاران در مجلس حاضر بودند
اما بسبب استغراق حال خود کسی را اطلاع بر حال ایشان نشد
یکبار آنحضرت کسے را نزد سید العلماء فرستاد کہ بگو مولوے
احمدی را کہ برادر خود را خبر گیرد جناب ایشان سر از مراقبہ برداشتند
و قاصد تسکین وے شدند در جذب حرقت مفرط اندکے توقف
رو نمود باز آنحضرت دید کہ در توقف کار از دست میرود خود تشریف
آورد و قصیدہ ہمچنان بر زبان حق بیان جاری بود نشست و
نگاہے تیز بسوے وے کرد کہ فی الفور در حواس وافاقہ آمد اما
اثر ضعف زیادہ از حد بود فرمود این ضعف بے وجد و سماع نخواہد رفت
و دست ایشان گرفت و رنگ دگر نمود کہ دفعۃً در وجد شدند
گوی دست گرفتن و در وجد برخاستن معًا بود نہ ضعف باقی ماند
نہ حرج دیگر بعد مجلس پیش آمد نقل است بعضے اہل دل را
از اتفاق وقت بر حال مرید اطلاع نشد و آن مرید در شورش
دور مے نمود ہر مرتبہ کہ قریب شان رسید تا تسکینے بخشد
آن صاحب دل میدانست کہ قصد استفاضہ میدارد افاضۂ
ذوق و شوق در تزاید مے کرد تا اینجا کہ حال وے از کمال حرقت

قلب متغیر شد و بر زمین افتاد و آنحضرت رض مے دید باز الیشان
متوجه افاضه شد آنزمان حضرت رض فرمود او را حال دگر ست
و شما را خیال دگر قریب است که از جان گذرد چون بر اطلاع حضرت
شیخ متوجه حال مرید خود شد دید که فی الحقیقة خطا کردم و کار
برباد رفت خواست که تسکین وے کند نتوانست رجوع بحضرت
شیخ رض آورد آنحضرت درکنار گرفت و بالکل تسکین وے کرد
و لطف دیگر در تسکین بخشی وے رض آن بود که فی الفور بعد تسکین
و جان بخشے حالش را رنگ دگر داد وے که دفعةً در وجد بر جاسے
و از ان حال ترقی کردی **نقل است** روزے در مجلس وقت صبح
بعد فراغ نماز همه کس در مجلس بودند و هر یکے را حسب استعداد
خود حال خوش بود و هر کسی سرگرم مراقبه و آنحضرت را از آنجا که
راگنی صبح یعنے بھیرویں بس پسند خاطر اشرف بود از ین سبب
بیشتر بعد نماز صبح مجلس گرم مے شد و حسب حال هر کسی را مستفیض
مے فرمود آن روز که در جوش آمد جد شریف را جنبشے بود که
گویے از حرکت وی رض عرش اعظم در جنبش آمده یکبار بر مجلسیان
نعره زد که کسے را از مبتدی و متوسط و منتهی و از عوام و خواص
و یگانه و بیگانه تا قوالان طاقت تحمل آن نماند قریب بهفتصد
مردم معه تماشائیان حاضر مجلس بودند اما کسے را افاقه نبود کسی
در شورش و کسے در گریه و ناله این کمینه بارگاه هم از حاضرین مجلس

بود و طرفہ حالے بہر خاص و عام بود لبعد القضاے مجلس
ہر کسی ازین عنایت دیرین زور ولایت سخنے مے کرد و کسے
حیرت بیان مے کرد و مے گفت کہ گاہے چنین عنایت
و تصرف بر اغیار از آنحضرت ندیدہ بودم و مشایخان زمانہ
کہ خود را در امر باطن معاصر وے می دانستند سراپا غریق
لجۂ حیرت بودند جناب سید العلماء دامت برکاتہ فرمود تصرفے
اعظم کہ درین نعرہ مخفی بود کسے را بسوے آن خیال نیست
حاضران متوجہ استماع آن شدند ارشاد کرد لطفے اتم و تصرفے
اعظم درین نعرہ افاضہ آن بود کہ بیک نعرہ ہر کسے را حسب
حال وے متاثر نمود مبتدے را بقدر وے و شورش آورد و
منتہے را بر قدر وے ورنہ اثرے کہ حسب حال مبتدی
است منتہے را سود مے نمی بخشد و اثرے کہ حسب حال
منتہے است اگر بر مبتدی او فتد تحمل نتواند کرد و بہلاکت
خواہد رسید و ہمچنین حرقت مبتدے در حق عوام مہلک است
این چہ طور تصرف بود کہ مناسب حال ہر کسے اثری بوی
رسد لبعد ازان بحضور حضرت شیخ عرض کرد کہ امرے
عجیب دران نعرہ مشاہدہ کردم کہ نہ از کسے دیدم نہ
شنیدم آنحضرت متبسم شدہ ارشاد کرد کہ راست
است چنین بود کہ گفتے و از سابق حضرت تاج العارفین رحمۃ

هم ارشاد این طریق خاص افاضه نفرموده بود اما دران
وقت خیال استغنے دردل جاگرفت که اسلاف چنین می
کردند معلوم نیست طریق آن چه سیت یکبار از حضرت
حق جل جلاله وعم احسانه الهام این طور شد وفی الفور
آن را تجربه کردم واین یکے از اثر دعاے حضرت
تاج العارفین رض است که روزے در ابتداے سلوک عرض
کردم که تمناے طاقت نعمانیه دارم که بیک نگاه دو دو هزار
مردم را تربیت بیکرد واحتیاج صحبت شیخ ساقط ے نمود
حضرت تاج العارفین رض باکراه فرمود که این چه درخواست است
بالفرض اگر بیک نگاه تربیت بیکرد کسے از طریقهٔ وے باقی
ماند باجراے طریقه وے ماند اگر مے طلبی طاقت میر ابو العلی
طلب کن که زور زور ایشان است که طریقهٔ وی هنوز جاری است و
جاری خواهد ماند باز عرض کردم که در اجرای طریق زور ایشان و در تربیت
خلق طاقت اوشان می خواهم چون عنایت اتم مبذول حال ما داشت
جوابے نفرموده بعد چند روز که از طرف خلوت شریف اندرون
محل سرامی رفتم فرمود به نشین زمین خدمت ببوسیدم و به نشستم مژده
جان بخش داد که آنروز آرزوے نسبت نعمانیه کرده بودے از
حق تعالے برای تو درخواستم از فضل خود اجابت فرمود باین طاقت
ترا خواهد رسانید مطمئن باش آمروز خیال آمد که عمر رشید والیفاے وعده

راہنوز روز اول است بر مزار شریف حضرت تاج العارفین رضا حاضر شدہ
فاتحہ خواندم وعرض کردم کہ حالا طاقت انتظار ہم ندارم درین مجلس
امتحان طاقت خود میکنم یہ ببینم کہ ایفاے راوقت آمد یا ہنوامروز و
فرد است الحمد للہ کہ روے مقصود از پردہ غیب جلوہ ظہور فرمودہ
و نیک صورت نمودہ این کمینہ بارگاہ مے گوید کہ دران مجلس ہر کسے
بود وے راز اثر نعرہ حلاوتے پیدا بود و ماند کہ شرحش نتوانم کرد
و نیز سید العلمار مے فرمود کہ از کرم خود آن طریق نعرہ ہم بمن و دیگر
یاران خاص ارشاد فرمود و بیشتر در مجلس سماع وے رضا و در زیارت
آثار شریف نبوی صلی اللہ علیہ وسلم احضار ارواح طیبۂ اولیار اللہ
میشد و مشرف از جمال جہان آرائے نبوی صلے اللہ علیہ وسلم می شدند
و در احضار ارواح طیبہ صدی و نہایتے نبود **نقل است** روزے
در مجلس عرس ربیع الاول بزرگے شطاری شاہ رضا نعلی نام علیہ الرحمہ
حاضر بود و دران عرصہ بر طریق شطاریان از کشف کونیات فراغت
یافتہ در کسب الہیات ہمت مردانہ مصروف داشت مجلس سماع
صوفیہ را سر جوش و سر گرم دیدہ متوجہ دریافت حال گردید و از دوستان
محرم راز خود میگفت کہ ما بر حال مجلس شیخ العالمین مطلع نبودم اکنون
نیکو دریافتم کہ اینجا نہ حاجت قوال ست نہ قول و قلیانہ نہ غزل و راگ
ہر چہ خواہید با آواز بلند بخوانید مجلس سر گرم خواہد شد بلکہ یک و نیم بالکلی
است اینجا قواسے دیگر ست و مطربے دیگر و سازنے دیگر است و سرودے

دیگر این اثر ارواح طیبہ است کہ حاضر مے شوند و در جوش و خروش
دست و پا مے زنند و بر عنایات گوناگون کہ از ارواح طیبہ مشاہدہ کردہ
بود پس متعجب مے شد و با ہمہ کس بے تامل بیان حال میکرد و مسرت
اینمعنے کہ این کشف مخصوص نصیب شطاریان است بخبرین کس دیگر
از مجلسیان برین حال اطلاع ندارد از حد زیادہ مے داشت و در تہ
سخن بمضمون تفاخر اداسیکرد تا آنکہ رفتہ رفتہ این سخن بحضور شیخ العالمینؒ
رسید فرمود کہ ازین ذکر نکردہ اند چون بعد عرس شاہ مذکور بخلوت
شریف حاضر آمد و بتقریب حکایات بزرگان گفت کہ اینجا حاجت
قوال نیست یک ذفالی کافیست و از کثرت نزول ارواح طیبہ
و عنایت و افاضۂ آنہا بر اہل مجلس بتفصیل بیان کرد و در سخن خیال خام
وے از عدم اطلاع دیگر بزرگان مجلس ظاہر شد شیخ العالمینؒ پرسید
کہ فلان طرف بلباس فلان رنگ کہ بود و فلان طرف قریب ستون
والان بالباس چنان و چنین کہ بود و فلان جا متصل فلان شخص
کہ بود و در صدر کہ نشستہ بود بعض را بیان کرد و از اکثرے بعلمی
خود ظاہر نمود و در لجۂ حیرت و عجب افتاد کہ ما باوجود علم اجمالے
مسرت میکردم و تفاخر بدان جستم و ندانستم کہ شیخ العالمینؒ
نیز ازین اسرار غافل است و وے را باین تفصیل سے لے نیست و صاف
خیال خام خود بزبان آورد و گفت کہ آنحضرت را طریق انکشاف
تفصیل حیثیت آنحضرت فرمود کہ از اتفاقات است ور نہ مارا

ازین حال کے خبر مے شود وچہ دانم باز پرسید کہ بزرگانے
کہ آنہا را نشناختم کہ بودند آنحضرت بعضے را نام گرفت و
بعضے را اخفا فرمود ہر چند منت بکار بردہمین قدر جواب داد
کجا آن عالم ارواح وکجا این خاکدان وکجا آن جناب
عالی وکجا من درین حیلہ سخن سربستہ داشت وہرگز مفصل
بیان نکرد شاہ موصوف بس برخود پشیمان شد وتنبہ
کشید ومنفعل گردید واز آنروز قائل کمال آنحضرت بود
ودر حل مشکلات باطنی خود بے تامل رجوع میکرد
واکثر این حکایت در تذکرہ کمال آنحضرت باخلق بیان میفرمود
نقل دیگر ازین جنس مناسب مقام بود کہ نوشتہ مے آید اینجانب
سیدی سندی مولائی سجادہ نشین وافضل اولاد شیخ العالمین
مولانا مولوی شاہ ابوالحسن افاض علینا فیوضہ را مرضے صعب بود
کہ یکبار سرفہ پیدا شدی وآواز سرفہ ہمچو سنگے کہ برسنگ زنند شنیدہ
وتا دو پاس درین شدت میگذشت کہ آب ہم فرو کردن نمی توانست
ودر پہلو استیلای وریاح شد عارض می گردید کہ جان بری
دشوار مے نمود تدبیر لاتعد ولاتحصے زہر جنس بہ تجربہ آمدہ اما سود ے
نہ بخشیدے مگر فصد رگ باسلیق یا ہفت اندام یا رگ دیگر ونوبت آن
برخلاف ما تقرر حکماء یونانی وہندی بعضے روز تا بست بار می رسید
وہر بار ساعتے بعد فصد تسکین میشد اگر خون از رگ نمی آمد بہ زرداب

تسکین سے یافت و چون در دست جای فصد از کثرت زخم نشتر نماے
دریا و انگشتان دست و پا نشتر سے زدند و این حال تا سیزده سال
ماند و تفصیل آن در مقام صبر و رضاے حضرت شیخ العالمین رض گفته
آید انشاء اللہ تعالےٰ روزے مولانا ممدوح لبس محزون خاطر از شاه رضا علی
شطاری علیہ الرحمہ فرمودند که حال صحت و موت بیمار ہنوز معلوم
نیست و از امتداد مرض جگرم آب شد جناب بسامی که طریقه شطاریه
دارند نسبت دیگر طرق دریافت حال درین طریقه آسان است
واقوی که از ملائکه ہم درین طریق دریافت ممکن است می خواہم که از در یافت
مآل این حال مارا تسکینے بخشند اگر صحت مقدر است در چند روز و چند
ماه و اگر موت رفته است آنرا ہم تعلینے فرمایند و دوائی نافع ہم سوال
دارم قبول کرد چون شب بسر شد صبح دمید جناب مولانا باستکشاف
حال نزد وے رفت شاه موصوف بعد تامل بسیار لب بکلمات صبر
وتسکین کشاد مولانا فرمود از تقدیر ناگزیر است اما آنچه دیده اند بیان
فرمایند ناچار فرمود که دیدم فلان روز است و فلان تاریخ و فلان ماه
وقت نصف النهار جنازه بر زمین نهاده و ماتمیان گرد بگرد زار زار و نمایان
شرف بقدوم مغفرت لزوم والد شما در انتظار دیگر تفصیل چه می پرسید
جناب مولانا را اضطراب سخت در گرفت لیکن ضبط بکار فرموده بر حاشیت
وبحضور حضرت شیخ العالمین رض حاضر شده مفصل دریافت شان عرض داشت
واز عنایت اندوه که بسبب نامرادی در دل پاک وے جا کرده بود طاقت

شکیبائی نداشت بے اختیار زار زار گریست باآنکه معمول و دستور
شیخ العالمین رض ستر امور بود که هرگز از کشف حال کسے سخنے بر زبان حق
بیان نرانده اما درآنوقت تاب دیدن گریه و اضطراب جناب ایشان
نه آورد فرمود غم مخور شاه رضا العلی را غلط واقع شده هست هنوز وقت
بیمار تو نه آمده هست و ایشان که بیان کرده اند حال بیمار دیگرست چون
قصد دریافت حال بیمار تو بود دانستند که آنچه دیده ام حال همین بیمار است
جناب مولانا را فی الفور تسکینی حاصل شد و دل قرار گرفت که درین
اثنا شاه موصوف هم حاضر خلوت شریف شدند و احوال شبینه که دیده
بودند با کلمات تشفی و تسلی بیان کردن آغاز نمودند شیخ العالمین فرمود
آنچه معاینه شده حال بیمار دیگر است و بیمار هذا را هنوز وقت دور است
و عمر دراز لبس متعجب شده عرض کردند آن کدام کس است جواب نفرمود
و سکوت نمود از سکوت آنحضرت شاه ممدوح را خیال بر غلط و خطا ء
خود نیامد اما انتظار آن تاریخ و ماه و روز مے کشیدند تا صدق رویائی
خود معلوم کنند تا آنکه ایام موعود رسید و همان روز و تاریخ و ماه وقت معین
مفتی افضل علیه الرحمه فوت کردند و اقارب و احباب در مصیبت وے
گریه هائے مے نمودند و بعد تکفین انتظار قدوم مغفرت لزوم
حضرت شیخ العالمین مے بردند چون بر جنازه رفت و نماز کرد آن زمان
شاه ممدوح را بر خطاء خود یقین کلی آمد و جناب مولانا را غدغه که بود از دل برخاست
بعد ازان شاه ممدوح سبب غلط خود پرسید همین قدر ارشاد شد که اهل کشف

را ابتداً این چنین خطا واقع مے شود وسرّ آن ارشاد نگردیده نقلست
روزے آنحضرت در ذکر گرمی مجلس و ذوق وشوق مجلسیان مے
فرمود که سرگرمی مجلس وتاثیر قلوب بغیر التفات ارواح طیبه و نزول
آنها در مجلس سماع ممکن نیست انانکه چشم بینا دارند نیکو مے بینند وتاثیر
وتاثر بر حسب استعداد موثر ومتاثر ست چنانچه شبے مجلس سماع بود
تا صبح اثرے از ذوق وشوق در دل کسی پیدا نبود شاه محمد نور الحق
قدس سره از انقباض مجلس دل تنگ شده در خلوتے بخواب
بودند قریب نماز صبح بخواب دیدند که مزار حضرت تاج العارفین رض
رفته اند و آنحضرت رض نشسته است بعد حصول دولت پابوسی ایشان از
ارشاد فرمود برویدد در مجلس تا سماع کنم و برخاست و حاضرین عالم ارواح
نیز با وے همراه شدند تا دروازهٔ احاطهٔ مزار شریف خود رسیده بود
که یکبار از شور مجلسیان بیدار شد و مجلس را آنقدر سرگرم دید که
بحیرت افتاد و بمجلس آمد بعد انقضائی مجلس با ظهار رویائے
صالحه خود دفع حیرت مجلسیان کرد ونیز حکایتی دیگر ازین قبیل فرمود
که همچنین در شب عرس یکبار دیگر انقباض محض بود در مراقبه
بودم دیدم دو شخص آزاد وش آمدند و گفتند که مجلس شمارا
سرگرم کنیم گفتم مضایقه ندارد آن هر دو کس درمیان حلقهٔ محفل
نشسته ذکرے از اذکار آغاز کردند چون سر از مراقبه برداشتم
دو کس را از مجلسیان جوش پیدا بود و جسم در جنبش دانستم که

طاقت آن ہر دو آزاد وش ہمین قدر بود و نیز آنحضرت را رضی اللہ
عنہ بر قلوب اہل دلان تصرفے تام بود کہ کسی درین زمانہ چنین
متصرف الوجود ندیدیم و نہ شنیدیم نقل است روزے از روزہاے
عرس حضرت شاہ حسن رضا خلیفہ ممتاز و جانشین حضرت شاہ
محمد منعم قادری ابوالعلائے عظیم آبادی قدس سرہما معہ یاران
تشریف آوردہ بودند اما یاران ایشان را دران روز تا انقضائے مجلس
سماع ذوق و شوق مطلق نشد بعد فراغ مجلس و کارخانہ عرس
آنحضرت فرمود کہ امروز شاہ صاحب را باید داشت و وقت شب
کہ شب سیزدہم است دعوت سماع باید کرد و ضیافت ایشان
خاصۃً باید نمود وقت رخصت فرمود کہ میخواہیم امشب ضیافت
سامے کنم فردا قبل از گرمی آفتاب تشریف فرمای دولتخانہ خواہند
شد قبول کردند چون شب سیزدہم از سماع صوفیان مجلس ترتیب
دادند یاران ایشان را ہم ایشان را تا انقضاے مجلس آنقدر
وجد و رقص بود کہ قلم و زبان از بیانش قاصر است و لطف آنکہ
یاران حضرت شیخ العالمین را باوجود جوش و خوشوقتی مطلق حرکت بدن نبود
ہر کسی در مراقبہ سرخوش بود و بس پرجوش اما کسے راقص نمی آمد مگر سید العرفا
و برادرش مولوی محمد علی اکبر را اندکے وجد بود باز در ساعتے تسکین
دست داد و بشتر صوفیان مشاہدہ شدہ کہ قوال غزلی یا راگی بسراید کہ ناگوار
خاطر ہر کس نیست و مجلسیان در تمنای آنکہ چیزے دیگر بسراید و باز در سماع ہم ان غزل و راگ

دل متاثر شدن گرفت و آناً فآناً تغیر حال رو نمود چون نیکو دید
آن حضرت را اثرے از ذوق و شوق یافتند دانستند که مگر اثر
جوش آنحضرت بود که ناگوار را یکبار مطبوع و گوارائے خاطر ہر که و مه
کرد و دل را حلاوت تازه و بے اندازه بخشید و یکے از رتبه کمال
وے آن بود که اول قبض و بسط مجلس و قلت و کثرت مهمانان
بروے رضه منکشف شدے و آن چنان در اسباب نیاز عرس
اہتمام فرمودے اگر دانستے که مردمان زیاده خواهند آمد هم
زیاده سامان کردے بسا بودے که سامان خرچ دو عرس بیک
عرس نمودے و گاهے در یک عرس از تخمین کارپردازان کم فرمودے
وہرگز تصریح آن بکسے نفرمودے چنانچه در عرس ربیع الاول اکثر
ہفتاد و ہشتاد من برنج بوزن پخته خرید ساختے یکبار فرمود امسال برائے
عرس مذکور یکصد و پنجاه من باید گرفت بعضے نامحرمان اسرار
عرضه داشتند که ضرورتهای دیگر بسیار است مناسب که بقدر خرچ عرس اسباب
کرده شود و باقی مبالغ صرف ضرورت دیگر کرده آید فرمود که اسباب از خرچ باقی
خواهد ماند در عرس ربیع الثانی بکار خواهد آمد چون در عرس ربیع الاول همه اسباب
بصرف آید فرمودی و درین باب اگر خریدنی کردم بروقت چهار چهار تردد بر دل می آمد
و گاه بودی که یکجنس خواه از برنج یا روغن یا تیل زیاده از صرف خرید فرمودی
و درین باب از استقراض باک نه نمودے و فائده آن بروقت معلوم شدی که
در عرس ربیع الثانی آن جنس بس گران و نایاب گردیدی و سامان باقی مانده

عرس اول بکار آمدے وگاہ بسیار قبل از اعراس حکم بخیر غلہ
بلوجود گرانی دادے اگر کسے عرض مے کرد کہ اندک توقف فرمودہ شود
تا نرخ ارزان گردد فرمودے شاید ازین ہم گران تر شود و نزد ما گرانی
وارزانی برابر است این پس وپیش اہل معاش را سزاوار است و
فائدہ آن آخر ظاہر میشد کہ مصیبتے پیش مے آید وآن زیادتے
غلہ در فاتحہ چہلم وچہارم میت بکار مے آمد آنزمان سبب تقید
خرید وگرفتن غلۂ فراوان معلوم میشد کہ این بود کہ پیش آمد وگاہ
در تقریبے از جناب مستطاب مولانا شاہ ابوالحسن مولوی شاہ
ابوتراب وسید العرفا راست برکاہم حال مجلس وکثرت وقلت
مہمانان مفصل ہم بیان فرمودے ونیز بارہا مشاہدہ ومعائنہ افتاد
کہ ساکنے از سبب بیماری حاضر مجلس شدن نمی تواند بحضور
اقدس کسے را فرستاد تا تمنائی حاضر شدن عرض دارد واجازت
گیرد گاہ فرمودے کہ ویرا برداشتہ بیارند کہ از سماع گمان راحت
قوی است چون مردمان آن بیمار را مے آوردند در ساعتی بذوق
وشوق ووجد میشد بعد افاقہ نہ مرض ماندے نہ اثر ضعف کہ بلا
استعانت عصا تا آرامگاہ رفتے وکسے باستعانت عصا وازان وز
ہر لحظہ طاقت وتوانائی دراز دیاد شدی تا آنکہ صحت کلی یافتی
وبعضے را فرمودے کہ چندے صبر کند تا ازالہ المرض کردہ در مجلس
دیگر خواہد آمد وسماع درحق وے مضر است باعث اشتداد حرارت

خواہد گردید بااین حکم اگر وی بذوق سماع خواہ نخواہ طالب اجازت
شدے بپاس خاطر وے اجازت دادے لیکن تا انقضائے
مجلس وے را در مراقبہ دلبستگی تام بودے اما بدن را ہرگز حرکت
ہم نشدے و سر موحرقت قلب بوی راہ نیافتے گویی کہ از سالکان طریقت
نقشبندیہ است و بیشتر مجلس صبح تا وقت چاشت بس گرم
و پر اثر بودی ازینجہت کہ آنحضرت را وقت صبح و راگنی بھیروی و اہیا
بس مطبوع بودے سماع ہم بعد نماز صبح اکثر سرجوش ماندے و
فیض عامش عالمے را از خود ربودے نقل است مولوی ابو ترابؔ
صاحب دامت برکاتہ میفرمود کہ بالسبب عوارض چشم ہر وقت
یک چشم بندمے ماند و آب می آمد روزے مجلس سنت خسروی
بر درگاہ حضرت تاج العارفین رضہ بود یکسے طور خود را حاضر محفل ساختم
اما از رنج چشم بس منقبض بودم چون وقت برخاست مجلس قریب
آمد آنحضرت تسبیح و ناسدان و رومال برداشت و برخاستہ ہمہ مردمان
دانستند کہ حسب معمول قصد جلوہ افروزی بخانقاہ عالم پناہ دارد
و از انجا آہستہ آہستہ قریب ما کہ بفاصلہ چند قدم ایستادہ بودم
تشریف آوردہ اندک سرجوش بود گمان بردم کہ وقت رخصت
از مزار شریف اکثر چنین طور جوش مے شود کہ یکبار قریب تر از من
آمد و بازوے مبارک خود از بازوے من باندکے زور چسپانید
گویا خفیف نہیب بود یعنے شبک دستگہ کہ یک بیک چشم بند باکشاد

و من از خود نشستن رفتم که اصلاً افاقہ نماند و در شورش و رقص شدم ندانم که کدام
وقت چشم نا کشاد بعد شورش چشم کشاده یافتم باز دیگر از آنوقت آن ہمہ
تکلیف گاہی نشد و آب از چشم نہ آمد و این عنایت را قریب دوازده سال شده
باشد این کمینه بارگاه نیز دران وقت حاضر بود و این تصرف آن منفرد
الوجود بچشم خود دیده بود و نیز حکایت بعضے ارباب کشف شنیدم که در
مجلس سماع جای نشست شیخ العالمین رضی اللہ عنہ جناب رسالت
مآب را صلے اللہ علیہ وسلم نشسته یافتند و حضرت ایشان زانده بد نقل است
شنیدم از سند العرفا دامت برکاته روزی در مجلس عرس ربیع الاول سالکان
در وجد بودند سید مولوی اشرفعلی قدس سره که یکی از فرزندان حضرت
غوث الاعظم محبوب سبحانی رضی اللہ عنہ بود و از یاران شیخ العالمین رض
ممتاز بود ہم در احوال و ہم در تصرفات در مراقبه بود دید که جناب رسالت
مآب صلے اللہ علیہ وسلم جلوه افروز مجلس سماع شدند و بجائی نشست حضرت
شیخ العالمین رض نشستند و شیخ العالمین رض بصورت طفلکی خورد سال در کنار مظہر
انوار آن صمدیت نشسته ہست و آنحضرت صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم دست شفقت بر سر و پشت
شیخ العالمین رض می مالد و بکمال عنایت متوجه حال شیخ العالمین رض ہست
مولوی ممدوح را از غایت استغراق خیال عالم مکاشفه نبود میدانست
که این معامله در عالم شہود ہست و ہر کسی می بیند از مشاہده این عنایت لا
وادا ہای دلفریب تاب و تحمل از دست رفت و آتش عشق خرمن صبر
و تحمل را پاک سوخت و وجد مفرط وے را در گرفت چندانکه

سر بر ستون سخت افتاد و دندان از جانب عرض یعنی پہن از ان صدمہ زیادہ از نصف بشکست واز دہن افتاد و ایشان را طلق خبر نبود کہ کرا سر بر ستون افتاد و دندان کرا شکستے رسید ولطف آنکہ نہ المے بسر رسیدہ ونہ دردے بدندان وخلق گمان می برد کہ حرج عظیم وضربے شدید بر استخوان سر رسیدہ باشد گو سر نہ شکستہ چون افاقہ آمد وچشم کشاد شیخ العالمین را بر جائے خود دید دانست کہ آن عالم دگر بود وازین قبیل چند حکایات سراپا عنایات کہ دلالت بر کمال قرب وے رضی اللہ عنہ در حضرت رسالت صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم دارد بعضے ازان کہ قریب الفہم عوام وخواص است در ذکر احوال شیخ کرمعلے رحمۃ اللہ علیہ وبرکاتہ گفتہ آید انشاء اللہ تعالے

تذکرہ بر سبیل حکایت

روزے وقت خوش بود ویاران وفرزندان مستفیض خدمت فیض درجت بودند ذکر اولیاے سلف آمد فرمود کہ حضرت مخدوم علاء الحق پنڈوی قدس سرہ از فرزند خود مخدوم نور قطب عالم پنڈوی قدس سرہ چہارچہار ریاضت گرفت ومجاہدہ کنانید یکے ازان آن بود کہ پاک وصاف کردن بیت الخلاء خانقاہ متعلق بایشان بود وخانقاہ آنچنان لق ودق بود کہ زیادہ از ہزار مردم دران مقیم ماندے چنانچہ روزے شاہ نور قطب عالم بیت الخلاء

ناپاک میکرد و شخصے باضطراب بر سقف وے آمد و لقضای حاجت
بہ نشست و دیرا ہمال شد کہ مخدوم را سراپا آلودہ نجاست کرد
مخدوم ہمچنان ماند و مطلق حرکتے نہ نمود تا وے را اطلاع برین معنی نشود
و شرمندہ نگردد چون آنکس از قضائے حاجت فراغت یافت
جناب الیشان باز متوجہ پاک کردن تغار وزات شدند و صاف کردہ
بہ ہمان حال بسوے دریا شتافتند در اثنا راہ از پدر بزرگوار کہ از
جائے معہ یاران تشریف مے آوردند دو چار شدند مخدوم بزرگ
حال الیشان دیدہ تبسم شد و فرمود کہ فرزندم لباس زرد پوشیدہ
است و بتامل ملاحظہ حال دل وی کرد دید کہ سر موکبر و نخوت النفس
وے را اثرے نکردہ ازان روز امتیازے بخشید و غرے داد کہ حالا
خدمت بیت الخلا موقوف کند در مطبخ خرج مصالح بسیار ہست
باید کہ لبسودن و کوفتن زرد چوب و فلفل گرد وغیرہ متوجہ باشد
از غایتہ محنت سودن و کوفتن مصالح مطبخ کہ در وے ہر روز پنجہزار
شش ہزار مردم را طعام پخت شدے مانند زرد چوب رنگ
زرد گردیدہ چون شیخ علاء الحق قدس سرہ دید کہ اکنون اثرے
از شعیدہ النفس باقی نماندہ فرمود اے نور قطب عالم وضو کن
و بیا وضو کردہ حاضر آمد گفت در طریقہ چشتیہ بار یاضتے نیست
کہ تا ابدان امر کنم مگر ہمین کہ دو رکعت نماز پیش من بگذار و دران
دو رکعت تکمیل طریقہ بوے کنانید درین میان مظہر عنایت تم

مورد الطاف و کرم فرزند ارجمند نور دیدۂ آنحضرت رضہ مولانا شاہ
ابوالحسن افاض علینا فیوضہ عرض کردند خوشا تکمیلے و زہے تربیتے کہ بعد دو رکعت
نفل کار تمام شد کاش در طریقہ وارثیہ ولیثیہ قادریہ ہم چنین بودی
کہ مانیز کامیاب می گردیدم ازآنجا انبساط طبع و وقت خوش بود و عنایت حاضر بر
مبذول حال مولانا و مجالس ہم از اغیار خالی فرمود کہ کمال آن بزرگان
و خوبی استعداد مستفیض طاقت مفیض از کجا آید اما این قدر ممکن است کہ ہر چہ حق تعالیٰ
بتصدق پیران بما اعطا فرمودہ در دو رکعت نفل شما ہم دادن می توانم اگر
تمنا دارید اول کبر و نخوت نفس بریاضت پاک نمودن بیت الخلاء خانقاہ
کہ محض مکانے مختصر ست رفع باید کرد تنقیۂ نفس درین راہ از اہم واجبات
است چون ایام طفلگی بود عرض کردند کہ این ذلت اختیار کردن در خانقاہ
خود بس دشوار مے نماید آنحضرت تبسم فرمود و گفت بغیر اختیار این امر
ناگوار حاصل مقصد ہم دشوار است کارہای دشوار مانند مخدوم نو قطب عالم
اختیار کنید ہم مانند اوشان بدو رکعت نماز فایز مطالب شوید ؎
گویند سنگ لعل شود در مقام صبر ✤ آرے شود ولیک بخون جگر
شود ✤ حافظ صبور باش کہ در راہ عاشقی ✤ ہر کس کہ جان نداد
بجانان نمیرسید حاضرین در تاسف ماندند کہ کاش ما باین ریاضت مامور شدیم
و مولانا ممدوح را گفتند چرا اختیار این دشوار بر خود نہ پسندیدے فرمود اگر
بغیر این ذلت ممکن نبودے اختیار مے کردم چرا دیگر ریاضتہا کہ پیران ما
کردہ اند وسیلہ حصول مقصود خود نسازم تا کجا روزے ذکر خیر حضرت

خواجه بایزید بسطامی رضی الله عنه درمیان آمد فرمود که اهل تواریخ در حال
شان نوشته اند که بعد مرگ از وے سوال شد ای بایزید چه آوردی
گفت توحید حکم شد اذکر لیلة اللبن و آن حکایت مشهور ست که روزی
بایزید شیر گاو خورده بوده ازان درد شکم عارض شد فرمود که شیر گاو
درد پیدا کرد بران سخن از حضرت حق تعریض بود که دعوی توحید داری
و نسبت درد بشیر گاو مے کنی و همچنین در جواب و سوال اسلاف سخن
بود که رابعه بصری را رضی الله تعالے عنها پرسیدند اے رابعه در بارگاه عزت
ما چه آوردے عرض کرد بار خدایا در دار دنیا شنیده بودم که ذات تو غنی است
احتیاج بچیزے نداری بنابران هیچ نه آوردم اگر میدانستم که هم جستجو تفحص
اینجا نیز مے شود البته چیزے براے تو می آوردم وازین پرسش خود را
رهائی می کردم بعد ختم حکایت اسلاف فرمود که اکثر درین اندیشه خواب بمن
تلخ شد و شب درین اندوه بسر کردم که اگر از من پرسند چه جواب دهم
که سرمایه آخرت ندارم تا آنکه روزے درین فکر همین جواب بخاطر آمد و تسکین
داد که این سوالها سراپا لطف از خاصان درگاه هست و مقربان بارگاه نه
هر مفلسی و غریبے و بے بضاعتے و شعر فغانی یاد آمد ع بروز حشر فغانی
زباز پرس مترس * تو بیکسی و غریبی ترا که مے پرسد * با اینهمه اگر بپرسند
که چه آوردی گوییم خداوندا ازل راهی که با ما همراه داده بودی از خیر و شر
نه بران افزایش کرده ایم نه ذران نقصانے آورده ایم بنده ایم اگر بفضل
خود بخشی هم ترا زیبد و اگر بگناه گیری هم ترا سزد ع کرا زهره آنکه از بیم تو *

کشاید زبان جز بتسلیم تو۔ پیش عدل تو عیب ناکم گناه در خمیر ماست و بد طینتی
و تیرگی در ضمیر ما و در بارگاه عفو و کرم تو ہیچ بین مطیعی و زاہدی و عابدی
نیست انتہی آمدم بر سر سخن که دران بودم **نقل است** سیفر سود دسوے مولوی
ابو تراب صاحب دامت برکاته و ہم جناب مولوی محمد امام صاحب دام مجده
نقلاً از شیخ العالمین رضی که روزے سیفر بود آنحضرت رضی احضار اجنه در مجالس
اعراس و روز زیارت آثار شریف نبوی صلی اللہ علیه وسلم اکثر و بیشتر می شود
زیاده از شمار بوده باشد این کمینه بارگاه غوثیه مے گوید که کمال نائب آنست
که عمل منیب بے ترد د بر دست وے و از دست وے جاری گردد و حضرت
شیخ العالمین رضی نائب رسول اللہ و نائب غوث الاعظم محبوب سبحانی
بود بر روے زمین و بالاے آسمان علیه و علی آله الصلوة والسلام و در مجلس
نبوی صلی اللہ علیه و آله وسلم و در وعظ حضرت محبوب سبحانی علی جده
و علیه السلام بیشتر و بسیار از بسیار اجنه حاضر میشدند و مستفیض و عظ
مے گردیدند چنانچه تفصیل در سیر بزرگان سلف مذکور است مانند تحفة القادری
و مناقب غوثیه و بہجة الاسرار در احادیث و آثار در مجلس سماع شیخ العالمین
ہم حق تعالی با حضار آنہا اداے مسنون کرده تا نیابت کامله متحقق شود
والحمد للہ علی احسانه و لطفه **نقل است** طرفه و عجیب جنے بر زنے
تسلیط کرد اما ایذاے نمے داد روزے خویشان زن گفتند ہر چند از
آستانه حضرت شیخ العالمین دوریم و استطاعت راه دور وزه نداریم
دادرسم و راه رسل و رسایل محروم ایم اما بکسے منظر ان آستان عرش نشان

که بالفعل پناه عالمیان است خود را باید رسانید باشد که حل این مشکل از آنجا
گردد چون برین معنی عزم مصمم کردند آن جن باز آمد و گفت شمایان چنان
و چنین عزم دارید بے سود محض است فریاد از ظالم باید ما بر شما ظلم و ستم
نه کرده ایم و ایذا ے نداده ایم و رنجے نرسانیده ایم مگر گاه گاہے بدین
این زن می آئیم و نیز نه خبیث مرده ام و نه کافرم با جن زنده ایم مسلمان
و مرید حضرت شیخ العالمین رح ام گفتند غلط و دروغ می بندی گفت درین سخن
صادق ام نام من عنایت علی است مدتها در خانقاه طالب علم بودم
و بخدمت صاحبزاده ها اکثر آب وضو می دادم نام صاحبزاده ها و بعضی دیگر
اکابر مفصل از من بشنوید و بعضے علامات صدق خود چنان بیان کرد که کسی را
جائے انکار و تکذیب نماند و هم بار دیگر در عرس ربیع الاول که زائران
از اطراف و جوانب زن و مرد هر سال می آیند یکبار بر زنے تسلیط جن شد
و آن زن صاحب عصمت در خانه میان مصطفی فرد آمده بود حاضران
به تدبیر اعمال و فتیله ملتفت شدند گفت این در سر چرا ما خبیث نیستیم
و نه باراده ایذا آمدم صورتش خوش آمد ساعتی نزد وے نشستم باز خواهم رفت
پرسیدند نام تو چیست گفت عنایت علی مائیم که درین خانقاه حضرت شیخ
العالمین رح مدتے طالب علم بودم حاضران تکذیب وی کردند گفت از
مولوی محمد امام صاحب که جگر گوشه مولوی آنحضرت اند سبق سے گرفتم
و اکثر در پائے خانه برائی اوشان آفتابه می بردم اگر باور ندارید از وشان
تحقیق کنید چون بعضی مردان از مولوی محمد استفسار این ... کردند

فرمودند نام یاد ندارم که عرصه دراز گذشته اما طالب علمی البته بیشتر
درین کار سبقت میکرد **نقل دیگر** عجیب تر و غریب تر از نقل سابق
شخصے میر خیرات علی نام متوطن شہر بہار بصیغهٔ طالب علمی در خانقاه
بود بعد ایامی چند پدر و مادر وے بحضور حضرت شیخ العالمین رح حاضر آمدند و
عرض کردند که بتمنائی بیعت آمده ایم و استطاعت ماندن نداریم بذریعهٔ
شادی بعض احباب در شہر عظیم آباد آمده بودم و بباطن حصول این سعادت
آرزو می کردم و باز ہمراه برات بعافیت خواہم رفت ورنه تنہا خواہم ماند
و راه سه روزه با سواری زنانه تنہا طے کردن نتوانم چون دران ایام بنصیب
دشمنان مزاج مقدس را کسل بیماری بود بخوف حرمان بسیار الحاح
کرد بعد فراغ از امر بیعت اہل خانه وے عرض کرد که سبب استعجال مادر
امر بیعت دیگر است و آن امرے است عجیب می خواہم که بعرض پیر رسانم
و تشفی خاطر خود سازم بعد اجازت عرض کرد که از مدتے یک جن با ما
فریفتگی دارد و گاہے چون تسلیط آجنه مسلط ہم نمی شود اما ہر عقده
که پیش می آید حاضر مے شود و حل آن میکند و بارہا گفته ما را از تو
کارے نیست مگر الفتے که با تو دارم قطع آن ہم نمی توانم کرد از ان سبب
در امور دینی و دنیاوی ترا معین و مصلح مے باشم و گاہے بندی دہم و گاہے
تادیب بزجر مے کنم اکنون ترا اراده بیعت است و ہیچ جا تمامتر رجحان
نمی آید از ان متفکر مے باشی گفتم بلی چنین است چرا که حال خاندان سلف
ظاہر است که فرزندان آنہا بخر زندی و او باشی دیگر شعار ندارند بلکه مذہب

رفض دارند هر چند اجازت صحیح یافته باشند لیکن با این ضلالت دیگران را
چه هدایت خواهند کرد و هم آخر فرزندان من نیز قصد بیعت همانجا کنند و
به پیروی پیر در فسق و فجور و خلاف مذهب مبتلا شوند درین اندیشه افتادم
که عمر هر ساعت در تقصیر است و موت هر لحظه نزدیک حکیم و نجار و مادر آن
جن گفت راست گفتی چنین است اما من ترا جائے نشان میدهم که درین
زمانه از وے جائے بهتر نیست برو بقصبۂ پهلواری در بارگاه عالم پناه حضرت
شیخ العالمین شاه نعمت الله قادری که وے درین زمانه نظیر ندارد
بیعت کن و زیر دامن پناه وے عمر بسر فرما که دولت دین و دنیا
فراهم آورے گفتم تو چه دانی بخندید و گفت ما منی دانم عجب است
اے زن ما و امثال ما بسیار از بسیار در مجلس شریف وے بهر اعراس
حاضر مے شویم کمال وے ندانم مگر این قدر که در مجالس صوفیه این زمانه
مایان هم گاه گاهے میرویم اما اثرے و حلاوت قلبی در خود نیافتیم
مگر در مجلس شیخ العالمین رض که وقت وجد و مستی صوفیان ما همه چنان
متاثر مے شویم که گوئی از خود مے رویم خصوصاً وقتیکه آن حضرت
را وجد مے آید اثر آن وقت بتقریر نمے آید من ذاق ذاق و اکثر اجنه در
مجلس وے حاضر مے شوند و با خود که در سلسلۂ قادریه بیعت دارم
به نسبت انبائے جنس خود زیاده حاضر مے شوم از سخن وی این کنیز را
بس حیرت در گرفت کہ این چنین سخن گاهے در گوش ما نرسیده
بر گفت ترا دو علامت صدق خود بیان کنم که از دو گواه تصدیق

دعوی اسے شود وہم رفع حیرت تو خواہد شد یکے آنکہ عرصہ ہشتاد سال
گذشتہ باشد کہ در زمان والد بزرگ آنحضرت حضرت تاج العارفین قدس سرہ
دران خانقاہ طالب علمی کردہ ام وآن زمانہ طالب علمی شاہ حسن و شاہ
محمد کریم بود و دیگر علامت آنست کہ از چندے فرزند ارجمند آنحضرت
مولوی ابوتراب نیاز حضرت محبوب سبحانی غوث الصمدانی رضی اللہ
عنہ مقرر کردہ اند و دران نیاز احتیاط طہارت وغیرہ تا متر مرعی می دارند
کہ کسی بیوضو یک چیز را ہم از جاے بجاے بر نمی دارد حتے کہ باورچی
و قصاب ہم بے غسل دست انداز نمی شوند وآن نیاز شان بس
قبول ہست و دران شب بسیار بسیار از ارواح طیبہ و اجنہ حاضر
می گردند و شریک فاتحہ می شوند بنا بر این کنیز حضور عرض میدارد
کہ این ہر دو سخن وے مقرون بصدق ہست یانہ و در پسوے زنان
یکے کہ حاضر بود ندکرد و گفت کہ سترا ہمیشہ بر من آشکارا فرمایند حاضران
انمتند کہ درست ہست و دوازدہ سال شدہ باشد کہ مولوی ابوتراب
صاحب از ارشاد آنحضرت با چنین احتیاط کہ گفتی نیاز ادا می کنند
وکثرت اہل حاجۃ وغیرہ امور بیان کردند و شاہ حسن و شاہ محمد کریم خود
عرصہ وفات ایشایان را زیادہ ایام گذاشتہ و زمانہ کہ وے بآن
نشان دادہ قرین صدق ہست آن زن را بر صدق قول آن جن
وحصول بیعت شیخ خود خواہ بسبب ہدایت وے ہزار ہزار شکر بر زبان
جاری بود باید دانست کہ آن جن نام مولوی ابوتراب صاحب نگرفتہ بود

نگرہمین قدر کہ فرزندے از فرزندان شیخ العالمین نیازی بتقریر کردہ است نام مولوی ممدوح در بابت حکایت ما ثبت کردہ ام انتہیٰ

نقل است در سال دیگر باز آن زن یعنے مادر میر خیر العلی بدولت پابوس حضرت شیخ العالمینؒ فائز شد بعد پرسش خیریت فرمود بکدام تقریب اتفاق آمدن شدہ عرض کرد ماجرای شگرف است و در حقیقت فرستادہ آن جن ہستم متصل مکان من در کندن زمین حجرہ پیدا شد مقفل و کلید وسے بر قلابہ آویختہ تماشائیان بسیار گرد آمدند و مشورہ کشادن قفل در کردند بعد تفتر صلاح خوفے عظیم در دل ہر کہ دمہ آمد کہ کسی جرات بر آن کار کردن نتوانست بعضے از آنہا کہ نظر بر تقدیر داشتند گفتند ہر چہ بادا باد و قصد کشادن نمودند ہر چند بخت آزمائی کردند قفل نکشاد و ہیبتی بر ایشان غالب شد و بگذاشتند آن جن بر من ظاہر شد و گفت درین حجرہ مقفل خزینہ از زر و نقرہ بسیار است حساب لکھوکھا دارد در دیگہا نہادہ اما ممکن نیست کہ از زور بازوی کسی قفل وسے کشادہ شود و چیزے بدست آید آفات دران بسیار است و این یک حجرہ اول است کہ دیدہ علاوہ ازین ہفت حجرہ متصل وے واقع است معمور بدفاین الّا تر اقصد آن باشد کشادن قفل از دست تو ممکن است و سے تو اگر امداد دفع بلا ازین صورت نہ بندد و چار ناچار بلاہا بسوے تو متوجہ گردد گفتم باز چہ سود ہمین بلاسے افلاس کہ دران مبتلا ہستم ہزار گونہ اہون است ازان کہ در فلاح باشم و بر شوہر و فرزند یا جسم خود

آفات بہیم گفت راہے بتو مے نمایم آیندہ بخت نشست بر و بحضور شیخ العالمین رض و حال بروے عرض کن اگر اجازت داد ہر قدر کہ خواہی بگیر دیگر ترا آفتے نرسد گفتم دران چہ سر نیست و حضرت پیر و مرشد را ازین چہ علاقہ گفت تو نمی دانی صرف اجازت آنحضرت در حصول مقصود بے آفت و بلا کافی ست دیر اید تصرفے است بر خزینۂ عالم ہر کرا خواہد بخشد و اگر اجازت ندہد مجبورم بنا بر حاضر شدم و حال عسرت ما ظاہر است آنحضرت تامل بسیار کرد و بر بلاے افلاس و عسرت صبر و شکیبائی بخشید و فرمود گرد این ہوس مگرد و رخصت مراجعت داد سنوز سر این معنی بر کسے ظاہر نشد کہ چرا اجازت نداد و این ماجرا قبل از انتقال وے رضی اللہ عنہ یکسال یا دو سال بودہ **نقل است** بر شخصے تسلیط جن بود بدفع آن رجوع بحضرت شیخ العالمین میداشت از آنجا کہ بس شدید و قوی بود تدبیر کما ینبغی از وے دشوار مے نمود آنحضرت ہم تدابیر سہل کہ موجب تخفیف ایذائی آن جن باشد بنا بر خاطر وی مے فرمود تا آنکہ روزے در خلوت شریف آن آسیب زدہ حال ایذاے جن بیان مے کرد در عین کلام یکبار آن جن بروے مسلط شدہ قصد کشتی و ایذاے حضرت شیخ العالمین رض کرد و آہستہ آہستہ با خشونت و غضب از جاے خود حرکت کرد قریب مصلای آنحضرت رسید و کسی از خادمانِ بارگاہ ہم در آن وقت حاضر نبود کہ شر وے را کفایت کند و آن آسیب زدہ خود مرد قوی الجثہ و زور آور بود دیگران

تسلیط خبیث شدید آنحضرت را اندکے تغیر بر بشرۂ مبارک آمدہ
یکبار آن جن فریاد بر آورد سوختم سوختم وپاک بسوخت و مریض را افاقہ تام
آمد دیگر گاہے بروے تسلیط نکرد آنحضرت سے فرمود کہ من دران عت سخت
متحیر شدم کہ آن موذی قصد کشتی با من دارد و قریب رسید قربان
من از من دور مہلت آن ہم نیافتم کہ کسے را آواز کنم ناچار رجوع بحضرت
پیر دستگیر غوث الاعظم رضی اللہ تعالےٰ کردم کہ فی الفور در طرفۃ العین
امداد فرمود و چنان تعذیب و نعتا بر آن موذی شروع گردید کہ فرصت
فریاد ہم نیافت و پاک بسوخت و بعنایت حضرت غوث الاعظم
رضی اللہ عنہ ازین مکروہ نجات یافتم **نقل ست** زنے را
شیخ سدو گرفتہ بود دعوی عشق با وے داشت و ایذا میداد شوہرش
از ہر سو مایوس و از صحت وے ناامید گشتہ مضطر بحضور شیخ العالمین رض
آمد فرمود خبیث زبر دست است بسبب حمایتے کہ دارد از فتیلہ
ہم نمی ترسد اما تدبیر متوکلاً علے اللہ باید کرد فتیلہ حضرت پیر دستگیر
محبوب سبحانی غوث الصمدانی روشن کن و باسم اعظم آن جناب رضی اللہ
عنہ چارۂ نجات بجد و جو ینده یابنده منقوش خاطر خود ساز حسب ارشاد
فتیلہ روشن کرد چندماہ برین گذشت کہ بجز از دیاد ایذا دیگر ہیچ نوع
تسکین میداد آنحضرت بسبب اضطراب شوہرش و کیلے را فرمود کہ
از موکل فتیلہ استفسار کنند کہ این چہ حالتست موکلان جواب دادند کہ نیکو
معلوم است کہ حکم سوختن وے نیست مگر بخاطر شیخ العالمین رض چندبار

بروے تعذیب دشدہ ہم کردیم و وقت نمودیم ہرگز باز نمی آید و دست
بردار نمی شود و عذر شیفتگی خود باوے از ایام طفولیت وے پیش می آرد
دیگر چہ کنم حضرت شیخ العالمینؒ فرمود بحضور حضرت غوث الاعظم
رضی اللہ عنہ از طرف من عرض کنید آنہا قبول کردند لیکن باز چند ایام
بدستور درایذا گذشت دیگر بار استفسار حال از موکلان کردہ شد
جواب دادند عرض ہم کردیم و حسب حکم آن سودی را بسیار فہمانیدیم
ہم بہ نرمی و ہم بگرمی مگر ہرگز منظور نمی کند و بے تعذیب احراق دفع
آن دشوار است و راہ آن مسدود شیخ العالمینؒ فرمود اگر ہمچنین است
پس ہرگز اخواہد ایذا رساند و کسے بدا و خود نتواند رسید این چہ سخن است
باز از طرف من عرض کنید و ماہم عرض میکنیم دیگر روز کہ از موکلان جواب
پرسید گفتند حسب فرمودۂ شما عرض کردیم از حضور حضرت اغاثت مآب
بروے بس عتاب شد و حکم قضا توام بدان نفاذ یافت از سر بیمار
درگذر و از وے دست بردار چون چارۂ ندید مہلت یکماہ درخواست
کردہ کہ یکبار قطع تعلق دیرینہ دشوار است درین عرصہ باہستگی قطع تعلق
خواہم کرد لیکن از بیمار ہم عہد گرفتہ شود کہ بار دیگر از فاتحہ وغیرہ گرد من نگردد
ورنہ دیگر بار نخواہم گذاشت بعد یکماہ بیمار را از شر وے نجات کلی دست داد
کہ عرصہ دہ سال بغایت تنویر این صفحہ قرطاس است کہ گاہے اثر وی
بازبران زن نشدہ نقل است الحاکہ مولوی محمد قادری صاحب
کہ جگر گوشہ یحیٰی شیخ العالمینؒ اند بیمار شد و از شر دیو نوع بنوع ایذا

بوی میرسید و لطف آنکه تسلیط یکبارنمی شد مگر در نظر وی آن
موذیان ظاہر می شدند و عجیب و غریب ایذا میدادند منجملہ آن
یکے این بود کہ بیمار در مجمع خویشان و حلقۂ اقارب و احباب نشستہ
ہست یکبار بے اختیار آہ و نالہ کرد و فریاد برآورد کہ دست ما بدندان
می گیرند و می گزند و دست می افشاند چون حاضرین دست وی میدید
نشان ذدانہائی صغیر و برنا و پیر از قبضہ دست تا بازو چنان می یافتند
کہ قریب بودے کہ از زخم دندان خون برآمدے استفسار میمنمے کہ
از وے می کردند می گفت ہیچ چہار مردان صغیر و کبیر از خباثت آمدند
و دندان گزیدند و ہمچنین گاہے ناخن بر کلہ و گردن وے میخلانیدند
و مضطر مے ساختند و گاہ بودی کہ در عین تحریمۂ نماز آن چنان آواز
طمانچہ آمدے کہ ہر کسے می شنیدے و بیمار یکبار بر مصلا افتادے
و گفتے مردے کریہ منظر آمدہ برروی سن طمانچہ زد کہ طاقت تحمل
آن نداشتم برزمین افتادم گاہے باضطراب فریاد می کرد کہ مردی
کریہ منظر نیزہ در دست دارد و می گوید کارت اکنون تمام سکینم از آنجا
کہ تدبیر ہر جنس بکار بود و نفع نمی بخشید اقارب و احباب ہم مضطر
بودند کہ آیا سبا دانیزہ زد چہ خواہم کرد چون اضطراب و فریاد مولوے
محمد قادر سے از حد گذشت و این تکالیف ہم تا یکماہ ماند و روز و شب
بیداری بر احباب ہم دشوار تر شد حضرت شیخ العالمین را فریادرسی
در جوش آمد آری ع تا نگرید کودک حلوا فروش * بحر بخشایش نمی آید بجوش

بیہوش * فرمود از موکلان فتیلہ پرسید کہ این چہ حالت است اکنون
نوبت ایذا بجایی رسید تا اینجا رسید کہ اداے نماز ہم متعذر شد و عرصہ
یکماہ با سید فریادرسی در امروز و فردا گذشت بارے ازان روز
در نماز ایذاے بدبختان بیدین موقوف شد و موکلان گفتند آسیب
بس شدید است و از روز ولادت جنے بس قوی شیفتہ بیمار است
و ہفتصد نفر جن کہ ہریک در قوت و جثہ نظیر خود ندارد رفیق آن بدبخت
است شادی این دختر بر وے گران تر آمد در ایذائی وے کمر محکم
بستہ است و ہنوز حکم بگرفتاری و سوختن آنہا نفاذ نیافتہ سبب آنکہ
جن مسلمان است و نالش وے بر شما و فریاد شمایان از ظلم وی ہر دو
ببارگاہ عالم پناہ حضرت رسالت صلے اللہ علیہ وسلم رسیدہ است
ندانم فسخ کرا نصیب است اگر بنظر تعلق دیرینہ وے کہ انقطاع
آن دشوار است سکوت آمد بیمار را صحت نیست و اگر بر آنہا عتاب
شد خیریت است اما تا زمانیکہ امرے صادر نشود ہیچ حاضرات
نخواہد شد شیخ العالمین بمجرد استماع این سخن فرمود حالا فتح ما است
کہ ما قصد ایذاے آن جن نکردہ ایم ایذا ہم از طرف اوست باید کہ
ہر صغیر و کبیر استغاثہ بحضرت رسالت صلے اللہ علیہ وسلم کند و درود
با استغاثہ اکثر رساند ہمہ وابستگان دامن دولت سرگرم امتثال
امر شدند درین ایام یورش و ایذائی آنہا زیادہ تر شد چنانچہ یکبار
وقت شب خواستہ بودند کہ چہپر مکان مولوی ابو تراب کہ سنی و سہ

دست بریخته طول داشت و هفتده دست عرض بر خوابیده گان افگنند
و از ایستاده ها آن چپّر را حرکت داده بر ستونها آوردند که از بار وی ستونها
خم شده بود و از عنایت حضرت غوث الاعظم محبوب سبحانی رضه آن
ستونها همچنان خم شده تمام شب ماند و خوابیدگان صبح بخیریت بیدار
شدند آخر الامر در مهلت یکماه دیگر موکلان فتیله بحضرت شیخ العالمین رض
مبارکباد دادند که فلان روز بران جن لبس عتاب شد اکنون از حضرت
محبوب سبحانی رضی الله عنه هرچه حکم نفاذ خواهد یافت بدان عمل
خواهیم کرد بعد عرصه پانزده روز خبر دادند که حکم حضرت پیر دستگیر رضی الله
عنه چنان نفاذ یافته آنهارا که شدید تراند گرفتار کرده در بغداد شریف آرند
و ضعیف را بدار العدالت سید اشرف جهانگیر رسانند و ضعفا را روبروئے
بیمار بر وکیل فتیله سوزند و کارخانه حاضرات گرم شد ضعفا که بر فتیله
حاضر می آمدند از قوت و شرارت آنها هوش از مایان میرفت و عجیب
و غریب کارخانه مشاهده میشد که نه جائے دیدم نه شنیدم اگر به تفصیل
آیم هرچند از لطف خالی نیست اما رساله علیحده گردد و ارقام آن از اصل
مطلب باز دارد و بیشتر در حاضرات فتیله بچشم خود دیدم که بعضے خبیث
عرض کردند که ما ایمان داریم اما بسبب شامت نجاست یا گناهے گرفتار
عذابیم اگر شیخ العالمین رض از کرم خود دستگیری فرماید نجات مے یابیم
و آنحضرت همان ساعت بر روے رحم آورده بموکلان ثواب فاتحه بخشیدی
و گفتے که بر روے عذاب نکنند و چیزے از اعمال مغفرت برای وی لازم

کردے تا آنکہ او را نجات شود و احوال بعضے بیان ہم فرمود کہ فلان خبیث لبس راست گو بود شب بخواب آمدہ از مژدہ مغفرت خود مسرور ساخت و ہم ازین حکایات عجیبہ غریب تر حکایت اہلخانہ مولوی محمد علی بن شاہ شمس الدین ابوالفرح قدس سرہ بود بخوف اطناب قلم انداز کردم اما یک ماجرا ازان بقید تحریر مے آید تا بر دیگر ماجرا ہم قیاس کنند کہ ہر روز وقت روشن شدن فتیلہ دو شنبہ در نظر روشن کنندہ فتیلہ ظاہر مے شد و این کس را بحواس بیکرد کہ از افاقہ میرفت و باز بدستگیری شیخ العالمین رض ازان حالت نجات می یافت و یکبار جنے حاضر آمد و پرسید کہ از شما یان چیزی میپرسم اگر احسان کنید تعلیم من فرمائید حاضرین پرسیدند بگو گفت سورۂ والعصر مارا سہو شدہ است اگر کسے را یاد باشد یکبار رو بروے من با آواز بلند بخواند کہ یاد گیرم کسے از ما یان گفت بشنو والعصر ان الانسان لفی خسر آیت دیگر نخواندہ بود کہ موکلان فتیلہ یکبار بوساطت وکیل منع بلیغ نمودند آن جن گفت افسوس اگر یکبار تمام صورت می خواندے می دیدی آنچہ می دیدی و درین یک آیت کہ خواندہ بود حال آنکس بس ابتر شد سوزش بدن و بیہوشی بروے طاری گردید کہ بس تکلیف کشید حاضرین ازان جن پرسیدند کہ درین کار چہ اسرار بود اول در اظہار آن انکار کرد بعد سعی بسیار گفت راست آنست کہ من عامل این صورت ہستم لیکن بر ما عتاب

حضرت محبوب سبحانی رضی اللہ عنہ است و ثمرہ آن یکے ہمین است
کہ سورۂ والعصر از سینۂ ما محو کردہ شد و بر شایان عنایت است اگر
موکلان از خواندن سورۂ مذکور باز نمی داشتند ہمدرین وقت جمیع حاضرین
مجلس را ہلاک میکردم در حمایت شیخ العالمین ہستید ہرچہ خواہید بکنید
نقل است شاہ محمد یوسف علیہ الرحمۃ کہ سروکار بدعا و تعویذ
داشتند ہرچند عنفوان شباب بود امابنظر تفاوت و تشرع و صلاح
شان از حضور شیخ العالمین رضہ اکثر خصمت فتیلہ وغیرہ مے یافتند
اتفاقاً از موضع سید یوسف پور یکے کائستہ بطلب شان عرضے
بحضور اقدس کردہ کہ از شر خبایث بس دلتنگ آمدہ ایم اگر دستگیری
شود و شاہ محمد یوسف خصمت کردہ شوند باہمہ از شروی نجات یابم
شاہ موصوف را حکم شد کہ حاجتمندی باضطراب طلب شما کردہ است
بروید عرض کردند کہ احوال شدت و قوت آن خبیث از چند ایام
بہ تفصیل شنیدہ ام و حال اثر اعمال و حکومت بر موکلان فتیلہ انچہ دارم
بر بندگان حضور نیکو روشن است رفتن ما بجز رسوائی و سبکی در مجمع کافران
دیگر ثمرہ نخواہد داد و یقین است کہ تدبیر ہر جنس ساحران آنجا ہم کردہ
باشند باز خود را دشمن یک موذی کردن و گرفتار مخمصہ و مضحکہ شدن
چہ سود ہرچند امید منفعت است اما عسرت باعزت از منفعت با ذلت
گوارا است فرمودند بروید و نظر بر خدا دارید ما ہم غافل نیستیم و یک فاتحہ شاہ
اسمعیل قدس سرہ کہ موکل فتیلہ کلان اند خواندہ فرمودند بروید ہمین

انشاءاللہ تعالیٰ ہمہ کار حسب مراد خواہی دید شاہ ممدوح ازین گنہگار
مولف کتاب میگفتند کہ واللہ حکومتے کہ بر موکل در آنجا می کردم
حاضران و تماشائیان را حیرت بود کہ زور و حکومت اہل نصاب و زکوۃ
ہان برابر نمی شد و در اندک زمانہ کارخانۂ وے حسب مراد انجام
یافت و اہل قریہ بس معتقد کمال ما شدند انتہیٰ و حال آنکہ حضرت
شیخ العالمین رض را از نصاب و زکوۃ اعمال بس انحراف بودی اکثری
از طالبان این فن کہ سے آمدند منع نمودے و فرمودے کہ ما گاہے شغل
بنصاب اعمال نکردم و ازین تضیع اوقات دور ماندن بہتر است
کہ خطر جان در وے بیشتر است سبب آنکہ درین زمانہ مردمان قصد
لتسخیر موکلان از بہر دنیا میخواہند در زمانہ سلف جہت کشود باطن
بود و در تبع وے کار دیگرے گرفتند مناسب کہ اجازت اعمال از
عاملی بگیرند مگر نصاب قصیدۂ متبرکہ حضرت پیر دستگیر محبوب سبحانی
رضی اللہ عنہ یا نصاب اسم اعظم آنجناب را ہر کسے اجازت میداد
بعضے را ترک حیوانیات و بعضے را محض قلندرہ بنظر آنکہ در مراقبہ
بس معین و مفید است و ہم میفرمود کہ در ایام شباب قصد نصاب
بعضے اعمال کردم حضرت تاج العارفین رضی اللہ عنہ فرمودند خواہم
کہ این قدر وقت شما در روز حساب بطلب دنیا محسوب شود
ہر ذکر بجز یاد خدا وسوسہ است ٭ شرمے ز خدا بدار کاین وسوسہ چند ٭
و تا وسع بطلب حق ترغیب نمودی و ازین واہیات باز داشتی کہ کار

از کار است و اثر اعمال و تعویذ را حواله بر عنایت حق کردی که التجا بخدا کرده و توسل به اولیای وے نموده رجوع باعمال کنید اگر خدا خواسته است حسب مراد شما خواہد کرد و چیزے کہ خواہست دی نسبت از اہل نصاب ہم بخبر عجز نشنیدم ہر چند درین زمانہ کسے نصاب دہد و تسخیر ہوکلان نماید اما غوث گوالیر نخواہد شد و با وجود کمال ظاہر و باطن وے کہ غوث وقت بود و بر ستارہ حکومت داشت اما عجز دی با وجود توسل باعمال در اکثر امور دنیا وی مشہور و معروف است و معمول شریف آن بود کہ ہر کسی کہ طالب اعمال آمدے بی تامل بنظر خوشی خاطر وے جلد تعویذ و اعمال حوالہ فرمودے و ہرگز بخل نکردے و دستور مشایخان زمان کہ در دادن اعمال گو بے اثر و بے حقیقت باشد چون اکسیر مید انند و نمی دہند بسر نکردہ داشتی و یگانہ و بیگانہ را در عطیہ یکسان بنداشتے اما در بان تصرفی میکرد کہ از نا اہل ظہور اثر نشدے و بحضور شکایتہا کردی در جواب فرمودی کہ حسن نیت و طہارت و صفائی طینت الشرط اعظم است بیدل نشوند ہمت بکار برند کسے عرض کرد کہ اعمال سر جلنس اکثر نا اہلان بردہ اند خصوصاً اعمال محبت و عداوت کہ از خوف فتنہ و فساد بسیار امین نیستم ارشاد کردہ حق تعالی مالک اثر است و قادر است کہ جائے فتنہ اثرے نہ بخشد ما را در ہمہ امور بخل ناگوار است مگر در اشغال و اذکار طریقہ کہ دران ماموریم باخفا ہستم

هستم و فی الحقیقت عالمی را خود مشاهده کردم که صدها اعمال حب و عداوت می کردند سرمو فائده نمی کرد و چون بحضور شکایت می آوردند بفرمود ما از همان اعمال کار میگیریم دیگر علی ندارم و تصرفات آنحضرت که در شفای امراض بود حاشا که درین مختصر گنجد مگر دفترے علیحده مرتب گردد و جلدی مدون کرده آید حکایات چند در ضبط تحریر آورده می شود بمنه و کرمه خلقی را در اطراف عالم گمان آن بود که این شفاے بیماران و خرچ خانقاه باین توکل محض از اعمال و ادعیه هاست چنانچه نقل ست فقیرے از شهر دهلی باستماع شهرهٔ تصرف و کرامت حضرت شیخ العالمین رضه لطلب بعضے اعمال ره نورد قصبهٔ شریف گردید در اثناے راه خیالش آمد که حقیقت الحال معلوم نیست آیا فقط شهره ایست یا از جنس اعمال چیزے دارند استخاره کرد بزرگے وے را فرمود شیخ العالمین رضه از ارباب اسمار نیست او خالصاً مخلصاً ولی خداست او از جنس دیگر است اسپے که در دل داری آنجا نیابی تلاش اهل اسمار کن واگر طلب خدا داری نزد وے برو آن فقیر دهلی می گفت که دلم بس شکسته شد اگر منازل راه طے نمی کردم هرگز قصد نمی نمودم چون منزلها بسر برده بودم گفتم حالا حاضر باید شد که قریب است بنابراین محنت سفر بر خود کشیدم و بحضور عرض کرد که طریق اسم یا و تاب اگر باشد عنایت شود آنحضرت وظیفه اعمال به وے داد طریق آن نوشت و بعد هفته رخصت بوطن گرفت نقل است این کمینهٔ بارگاه را در ایام طفولیت زخم بر پشت پا بشمشیر

می شد گاہے در یک سال دو بار و گاہے سہ بار ہم و یکبار معمول بود
پس تکلیفہا مے کشیدم کہ نوبت بجان می رسید و سالہا درین صعوبت
بسر کردم چون بعمر چہاردہ سالگی یا پانزدہ سالگی رسیدم سالی چنان
باین رنج مبتلا شدم کہ گاہے نکشیدہ بودم سخت یاوری کرد و حضرت
شیخ را در رحم آورد رومال خود عنایت فرمود کہ از کف پا تا زانو بطور کارب
بہ بند در نشست و برخاست آرام خواہی دید ہر چند جرأت این کار نداشتم
لیکن از ابرام آنحضرت چارۂ از کار ہم نبود حسب حکم بعمل آوردم باز
ازان سال تا این زمان کہ عمر بہ پنجاہ و سہ سال رسیدہ گاہی زخم نشست
پا نشدہ و نشان جراحات سابقہ ہنوز باقیست نقل است می فرمود
مولوی ابوتراب صاحب دامت برکاتہ کہ در عنفوان جوانی از درد
سر و دندان ہر روز ایذای نو و رنج سخت میکشیدم و امامت مسجد
خانقاہ بمن مفوض بود ناچار وضو میکردم و تکلیف در دسر و دندان
دو چند می شد روزی آنحضرت فرمود در نماز وتر در رکعت اول
بعد سورۂ فاتحہ وَالتِّیْنِ و اِذَا جَاءَ نَصْرُ اللّٰہِ ضم کن و در ثانی سورۂ
کافرون و لہب و در ثالث سورۂ اخلاص بدفع ہر دو درد مفید است
تا این زمان کہ بعمر پنجاہ و شش سال رسیدم گاہے ازان روز نہ درد
سر شد نہ درد دندان و بارہا نوبت شکستن دندان رسیدہ لیکن
سر مو اثر درد نیافتم اکثر مردمان بر گمان قوت عمل اجازت آن گرفتند
و اثر ہم بسیار یافتند الا آنکہ اینقدر کہ در حق خود دیدم گویا این عنایت مخصوص

بمن بود **نقل است** باہلخانہ میر مظفر علی علیہ الرحمۃ مرضے صعب
آمد و بطول انجامید کہ حالت یاس رو نمود آنحضرت رضی اللہ عنہ
سید العلماء سند العرفاء دامت برکاتہ را ارشاد کرد کہ بحضور رسالت
مآب صلی اللہ علیہ وسلم جہت شفائی شان عرضداریہ ہرچند بہ نظر
ظاہر حال سید العلماء را تاملی بود اما بحکم شیخ کہ دران چون وچرا
را دخلے نبود عرضداشتند حکم شد کہ اکثار استغفار در حق وی موجب
شفاء است اگر طاقت ندارد دیگرے را بر خواندن نائب خود سازد
آنحضرت مولوی ممدوح را فرمود کہ طاقت بیمار طاق است نیابتاً
از وے بخوانید حسب حکم لکھہ بار استغفار خواندند حق تعالی صحت کلی
بخشید **نقل است** بعد چند سال باز باہلخانہ میر موصوف بیماری
دگر صعب تر لاحق شد ہر چند اضطراب بسیار داشت اما التفات
تام آنحضرت نمی دید تا آنکہ رفتہ رفتہ در عرصہ چند ماہ مرض مشتد
گردید و وقت احتضار رسید از اقارب واحباب فریاد ہای برخاست
میر موصوف کہ در فن طبابتہ ہم ید طولی داشتند با گریہ زار زار بیرون
خانہ آمدند و بر پاے آنحضرت سر عجز نہادہ بے اختیار گریستند کہ کسی را
تحمل گریہ شان نبود درین عرصہ خبر رسید کہ جان بجان آفرین سپرد
تہیا تجہیز وتکفین جلدتر نمایند آنحضرت را بر گریہ خلق دل آب شد
و برخاست بر مکان بیمار رونق افروز شدہ بر بالین وے نشست
دید کہ نبض ساقط است اما بر چہرہ اندکے سرخی باقی است فرمود صبر کنید

در غش و بیهوشی هم چنین صورت ظاهر میشود مراقبه طویل کرد هنوز سر
از مراقبه بر نه آورده بود که آناً فاناً رنگ چهره بحال شدن گرفت و آمد
و رفت دم زندگی با ضعف تمام شروع شد سر از مراقبه بر داشت
و میر مشارٌ الیه را طلب کرد که ملاحظه نبض کند تا زمانیکه اوشان حاضر
شوند بیمار در افاقه آمد و چشم بکشاد و حال عنایت حضرت شیخ العالم قدس سره
و گریه و تردد خاطر مصیبت زدگان را معاینه کرد و گفت راحت میبایم
و ساعت بساعت تخفیف می بینیم آنحضرت بخلوت شریف آمد بعد ازین
چند روز صحت کلی بدست آمد او میر موصوف در شکر گذاری باد ای مضمون
این شعر مترنم بودند ع بار غمی که خاطر را خسته کرده بود ۰ عیسی دمی
خدا بفرستاد و بر گرفت ۰ نقل است بعد چند سال باز صاحب فراش
شد و عرصه پنج شش ماه در بیماری گذشت و درین مدت نمود اری
اشیاء خبایث و ایذای آنها بسیار کشید اثر سحر و جادو بر خاطرش
متمکن گردید و فی الحقیقت چنین بود که بگفته دشمن هفت کس از ساحران
با خود با اتفاق کرده بودند و همت بر هلاک وی بستند رجوع با ادعیه
و اعمال کرد چون در صحت زمانے دراز گذشت آخر وسوسه بدل راه
یافت که بغیر بر آوردن سحر مدفون از زمین صحت ممکن نیست کسے
گفت در فلان موضع برهمنے است که درین فن مهارتے تعظیم دارد و مشهور
آفاق است اگر وی را طلب سازند فی الفور پتله مدفون خواهد بر آورد
چون اطلاع جناب آنحضرت رضی جرئت باین کار مناسب ندید اجازت

خوہست و در حصول خصت ابرام نمود آنحضرت ارشاد فرمود که بدیہی صحت
ضرورست و چون بیقین واثق بران است که برہمن آید و بوتلۂ مدفون بدر آرد
آن زمان صحت خواہد شد بر طلب وے ضرورتے داعی شد پس مناسب است
که طلب نمایند بعضی مردمان زبان طعن بسبب سوء فہم بر کشادند که اجازت
رجوع به کافرے ہرگز مناسب این شان نبود بلکه خلاف طریق خاندان
ہیچ کس را جواب نه فرموده و میر مظفر علی کسی را بطلب آن برہمن فرستاد
در عرصه دو روز حاضر آمد و جد وجہد بسیار کرد چاره کار ندید و مایوس از منفعت
موعود گردید بعیاری صورتے از پارچه کثیف درست کرده و سوزنے چند دروے
خلانیده پارۂ از استخوان مرده دروے نهاده از نظر تماشائیان نہان در جائے
انداخت و یکبار دیدۂ آن صورت را برگرفت و شور کرد که ہمین است ہمین است
وحالا ہیچ نیست و ہمه را در آتش سوخت و وعدۂ صحت شیئاً فشیئاً نمود
و موعود خود گرفت و راه وطن بیکروزه را به تیز گامی در عرصۂ نصف النهار
طی کرد کوته بینان که از مآل اندیشی دور افتاده بودند بامید صحت دلشاد
شدند که اکنون سبب مرض نماند چون دو ہفته برہمان حال گذشت و اثر
صحت ہم پیدا نشد بلکه در بعضی امر تکلیف زیاده یافتند ہمه را دلشکستگی آمد
و بر گمان فاسد خود نفرین کردند و بسے بے اعتقاد گردیدند و کسی مکر و فریب دے
نیز بر ہمه کسان ظاہر کرد در آنوقت آنحضرت فرمود که وجه سکوت ما از
جواب نادانان معترض بنا بر ہمین مصلحت بود که اگر دران وقت اجازت
نمی دادم تا ایام صحت ہمین گمان فاسد می ماند که طول بیماری از نکردن

تدبیر سحر است و تا زمانیکه پوتلۂ مدفون بیرون نہ آوردہ شود آرام نخواہد شد
و تربیت انسان بے زجر نفع نمی بخشد و ہر کار را ادبے است چنانکہ طفلان
را بضرب تادیب دہند و را اعتقاد فاسد برفع عقیدت و فقدان مطلوب
تادیب باید کہ دیگر گرد آنچنان خیال فاسد نگردد اکنون کہ بیمار را ازین تدبیر
سودی نشد تمامتر بے اعتقاد گردید دیگر رجوع بہ برہمنی نخواہد آورد و چارناچار
رجوع باعمال علوی و ادعیۂ ماثورہ خواہد داشت کہ جز این راہ دیگر نیست و اگر صحت
میشد مطلوب بدست می آمد و عقیدت باعمال سفلی زیادہ میگردید و ما سورد طعن
میشدم کہ ازین تدبیر باز میداشتم صلاح درہمین دیدم کہ خود را در محضۂ طعن نہ اندازم و
بخدا رجوع کنم کہ ویرا نیز ازین اعتقاد فاسد و رجوع باعمال سفلی نجات بخشد الحمد للہ علی
احسانہ کہ ویرا ہم از عقاید باطلہ نجات شد و مارا ہم از طعن خلق و ہم حباب و اقران بیمار و عافیت حفظ
بخشید و خیالات فاسدہ کہ باعمال سفلی آمدہ بود و قوت اثر آنرا متمکن خاطر داشت از فقدان
مطلوب ثمرۂ ندامت داد بعد چندروز کہ حال ابتر شد و ندامت کارے داد آیہ بہ توبہ و استغفار نمود
آنحضرت بمیر موصوف فرمود کہ مادہ گاوی ذبح بہ ہم بہماند زیادہ رخت بیمار بلاتوقف بہم رسد این کمینہ
بارگاہ را حکم قضا توام نفاذ یافت کہ دعای عقیقہ از طرف بیمار خواندہ
ذبح کن چون حسب الحکم بعمل آمد تخفیف آنا فانامے گردید در اندک
روز صحت کلی دست داد و این قسم تصرفات آنحضرت را حدی نبود
و بشیر اعجاز علیسوی مے نمود **نقل است** می فرمود مولوی ابوتراب
دامت برکاتہ کہ سنہ نوبت چنین حالت با اہلخانہ من پیدا شدہ بود نفسے چند
و گاہے رمقے باقی بودے و روشنی چشم نماندے و مردمک متحجر شدے

کہ آنحضرت رضی اللہ عنہ آمدے در بالین وے مراقبہ فرمودے حق تعالیٰ
در قبول شفاعت وے گاہے از یکساعت نجومی زیادہ توقف نکردے و
بوسیلۂ وے رضی اللہ عنہ لطف و عنایت مبذول داشتی کہ از ورطۂ
ہلاک بیمار را نجات می شد و گریہ ہائے ہائے خویش و احباب بخندہ قاہ
قاہ بدل می گردید گوئی در شان وے رضہ گفتہ اند ؎ تو آن شہی کہ کنی
رد قضائے مبرم را ٭ بری ز خاطر ناشاد محنت و غم را ٭ و نیز میفرمود
کہ یکبار اہل خانہ من بیمار بود عارضۂ دیگر در عین بیماری لاحق شد کہ
روشنی چشم بالکل زایل گردید و بیمار را الم دوبالا شد کہ از روی عمامہ صحت دل
بعد صحت باستعانت کسے در خلوت شریف آنحضرت حاضر آمدہ بر چشم نابینائے
خود زار زار بگریست آنحضرت از راہ عنایت پرسید کہ اندک روشنی
ہم باقیست یا بالکل زایل شد عرض کرد کہ مطلق بے نور است ساعتی
تامل کردہ فرمود تردد مکن کہ حق تعالیٰ بر اعادۂ آن قادر است باز عرض کرد
تمنا دارم کہ بے معاونت احدے رشتہ بسوزن کنم فرمود چنین شود
انشاء اللہ تعالیٰ و قصیدۂ متبرکۂ غوثیہ کہ در ورد داشت تا ہفتہ دم کرد
تمامتر روشنی چشم بحال گردید قریب دہ یازدہ سال شدہ باشد کہ ہنوز
محتاج کسے در دادن رشتہ بسوزن نشدہ و عمر قریب بپنجاہ سال رسیدہ
نقل است از شیخ محمد اکرم ساکن موضع بیروی شنیدم کہ اہل خانۂ وے
بدرد سر مبتلا شد و از نہایت صعوبت چشم وے ہر دو بی نور شد
بیمار را ازین رنج مرگ آسان گردید و گشت تمنائی صحت داشتم الغرض

از زندگی گورانہ موت آرزو دارم الشان ہر چند بظاہر تسلی صحت دادند
وگفتند رجوع بحضرت شیخ العالمین کن کہ گو بہ تن از وے دورم اما
بجان نزدیک حضرت وے امام او بظاہر از چشم ما غایب است لیکن
بباطن با ماست ؎ دست شیخ از غائبان کوتاہ نیست * پنجہ اش
جز پنجۂ اللہ نیست * اولیا را قوتے ہست از آلہ * تیر جستہ باز گرداند
ز راہ * می گفتند ہر چند بظاہر تسلی میدادم مگر در باطن ہوش و حواس من
بر جا نبود چندانکہ دل را قوت مے بخشیدم ضعیف تر شید و اندوہ دو بالا مے
گردید ناگاہ درین آشوبش خواب بر من غلبہ کرد کہ خفتم و بیمار ہمچنان رجوع
بآنحضرت میداشت و فریاد میکرد بخواب دیدم کہ حضرت شیخ العالمین رح
تشریف آوردند و بسیار تسکین بیمار کردند و فرمودند جاے تردد نیست تا فلان
روز و فلان تاریخ تکلیف است آینده صحت یابی بکمال مسرت بیدار شدم
و مژدۂ جان بخش بہ بیمار رسانیدم فی الحقیقت بے کم و کاست تا میعاد
صعوبت و رنج ماند باز روشنی چشم بحال آمد و از جمیع امراض دیگر ہم صحت کلی
یافت **نقل است** دیگر اہلخانۂ شیخ محمد ولی کہ نابینا شدہ بود بہ رہبری
زنے حاضر آمد و زار زار گریست و عرضداشت یا صحت بخشیدہ شود یا دعاے
مرگ در حق من کردہ آید کہ ازین زندگی نجات یابم فرمود نظر بر خدا دار
و بدو امتوجہ شو عرض کرد دواہای تیز و مجرب ہر کسی کہ گفت از استعمال
آن دریغ نداشتم و بجز ضرر ندیدم کار ما آفت زدہ گان و بلا رسیدہ گان و دابستۂ
دامن پناہ حضور است یا این ہمی گویم کہ خلاف تقدیر صحت یا ہلاکت بپیز

آید بلکہ ازین دو کار ہر چہ مقدر باشد بدان دعا فرمودہ شود و باز بسیار
گریست کہ آنحضرت را گریۂ وے در رحم آورد آرے ع تا نگرید کودکے
حلوا فروش ❊ بحر بخشایش نمی آید بجوش ❊ فرمود اضطراب مکن وقت
اشراق کہ وقت ورد قصیدۂ متبرکہ غوثیہ است حاضر می باش در یک یا
عشرۂ کامل صحت عاجل دست داد و بامراد رخصت وطن گرفت نقل
است طرفہ اینکہ جناب سید العلماءؒ را در روشنی چشم قصورے
تمام آمد کہ منبر و محراب مطلق نمی دید بحضور عالی شیخ العالمینؒ عرض کرد
کہ حالا امر امامت بدیگرے مفوض گردد تا نماز بلا کراہت ادا شود فرمود
امروز امامت کنید شاید این قدر بصارت عود کند کسی دست گرفتہ
امام را بر مصلاے امامت رسانید یکبار بعد تحریمہ فی الفور ہمہ صفہای
مسجد و مقام امامت بنظر آمد منبر و محراب را کہ می پرسد بعد نماز تا
زمانیکہ در مسجد بودند ہمچنان روشنی بحال بود چون بیرون مسجد آمدند باز
نابینائی بدستور بود کہ تا مکان بے دستیاری کسے رفتن نتوانستند اما
ازان روز ہر وقت کہ در مسجد داخل می شدند تا زمان ماندن در مسجد روشنی
بحال می شد و باز بعد بیرون آمدن مسجد چیزے مطلق نمی دیدند و می
فرمودند این تصرف عجیب و غریب است و تا زمان بقاے سایۂ دولت
آنحضرت بر سر عالم ہمچنین طور امامت میکردند بعد انتقال آنحضرت
تکلیف بے بصری بنسبت مسجد و دیگر اماکنہ یکسان بود این ماجرا عالمی
معائنہ کردہ بود و بحیرت میشد دیگر حالت امراض و تصرفات در آن عصر

که از سید العرفا بطور پیوسته در حکایات اسلاف هم کمتر دیده و شنیده
شده در رساله دیگر که متضمن احوال یاران باقی ماندگان آنحضرت رضی الله
عنه گفته ام مفصل نوشته ام و بخوف آنکه اظهار احوال زندگان سبب
ملال خاطر می شود و هر کسی افشار راز خود مکروه می دارد بالفعل درین
تالیف مجلد نکرده ام و آنانکه روبروی آنحضرت یا وقت تالیف ره نورد
عالم باقی شدند ذکر شان درین مختصر کردم نقل است حکیم ابوالمظفر
را عارضه خناق پیدا بود که چند روز طاقت فرو کردن آب نیز نداشت
واز غایت صعوبت مرض و ضعف گرسنگی طاقت پهلو زدن نبود و حال
ابتر می نمود هر وقت رجوع بحضرت شیخ العالمین رضی الله عنه داشت تا آنکه آنحضرت
مولوی ابوتراب صاحب دامت برکاته را نیز بعیادت فرستاده بود
شبی نهایت تکلیف پیدا شد که هر که و مه در تشویش افتادند و مسافت
وطن شان از قصبه متبرکه آنحضرت دوازده کروه با این درمیان
راه عبور دریاے گنگ ضروری که بغیر آن رسیدن منزل مقصود ممتنع
هر کسے بحیرت افتاده که درین وقت شب که رود و اگر رود فرداتا شام
رسد و این قدر مهلت کو اتفاقاً در عین اضطراب خواب بروے غلبه آورد
دید که آنحضرت تشریف آوردند و قلیه کدو از دست حق پرست خود چند
لقمه خورانید و رفت فی الفور از خواب بیدار شد و دفعتاً دمّل حلق شکست
و ریم خون بکثرت می ریخت و از دهن می انداخت تا آنکه همه صعوبت رو
بکمی آورد و عنبت لغذا کرد و گفت کدو تلاش کنید هر چند شب دیر

آمده بود تا بدست آمد و قلیه برنجیده آورده شد و دو سه لقمه از آن فرو کرد
و در خود راحتی دید و خواب بر اسباب نقل کرد و در عرصه هفته صحت
یافت می گفت این مؤلف کتاب که هیزده روز بر من سخت گذشت
که یک قطره شیر هم فرو کردن نمی توانستم چون نهایت گرسنه و تشنه
می گشتم به هزار تکلیف دایه از چند قطره آب بزور تمام فرو می کردم
نقل است عجیب کنیزی از کنیزان آنحضرت را درد زه پیدا بود
و عرصه بطول کشید تا آنکه بچه در شکم هلاک شد معالجان این امر مهلک
بسیار بسیار بعمل آمد سود نداد و از امتداد عرصه سمیت پیدا کرد
که سر تا پای کنیز تا لب و دندان سبز گردید و غش کرد کف سبز از
دهن بیرون می ریخت و تغیر بشره ظاهر شد مادرش را جگر از این غم
پاره پاره گردیده تحمل و صبر جواب یافت بی اختیار مجنون وار دوید
و در خلوت آنحضرت رسید و بی تحاشا فریاد کرد و پیران طریقت
را شفیع آورد که وقت دستگیری است از غایت اضطراب وی
آنحضرت چاره بجز آن ندید که متوجه شود برخاست و بر سر بیمار رسید
دید که رنگ بدن سبز شده و کف زنگاری از دهن ریخته دم واپسین
می کشد ساعتی تامل فرمود و ارشاد نمود که نظر بر خدا کن که چاره
بیچارگان در دست وی است و بخلوت آمده در مراقبه نشست
دو ساعت نجومی که عرصه پنج گهری می باشد بچه مرده از شکمش
بیفتاد سراپا رنگ زنگار بود و بیمار را ساعتی دیگر کف زنگاری از

ازدہن می آمد بعد ازان فی الجملہ راحت یافت ادویہ مجربہ سمیت دیگر
بکار بردند ازان مہلکہ نجات یافت صحیح شد ہنوز آن کنیز موجود است

نقل است دوستے از دوستان من رای بلبہہ نام قوم کایتھہ ساکن
موضع سید یوسف پور کہ بس صاحب عزت و جاہ بود در حضرت شیخ العالم رض
عقیدتے راسخ داشت اما از طرف فرزند کہ منجمان بہ نا شدن وی ابرام
کردہ بودند بس محزون خاطر می بود روزے از حکیم اشرف کہ رفیق ایشان بود
گفتگوئی طول و طویل درین باب با منجمان افتاد کہ قول اینہا اعتباری
ندارد و جای اعتماد نیست یکی از اینہا در پالائش سخن نمود گفت کہ اگر قول
ما یقین ندارند چرا رای صاحب تدبیر فرزند نمی کنند تا صدق و کذب
ما منجمان نیکو روشن شود ما ہمہ متفق بر آنیم کہ در بخت رای صاحب فرزند نیست
ایشان کہ بس مرد عجول بودند و تند مزاج گفتند البتہ اگر عنایت کسے دلی
از اولیاء اللہ مسند دل حال گردد بمقصود می توان رسید چون آنہا را از زیجہ
قول رای صاحب ابرام بر حکم نیستی فرزند بود از راہ تمسخر زیادہ تر باعث
بر ادعای اینکار شدند و مطمح نظر آنکہ وقت عجز ایشان تصدیق منجمان برای
رای رایان تمامتر موثق خواہد شد حکیم موصوف را تمسخر آنہا ناگوار آمد و یکبار
دعوی بشدن فرزند ارجمند کردند و بر زعم آن کفرہ فجرہ سوار شدہ بحضور
حضرت شیخ العالمین رض حاضر آمدند آنحضرت سبب حاضر شدن پرسید
عرض کردند کہ حال چنین است امیدوار تربیت آمدہ ایم اول التسکین غضب
شان بصبر و شکیبائی نمود چون متحمل تمسخر کفرہ ندید فرمود تردد مکن

حق تعالی قادر ست یفعل ما یشاء و یحکم ما یرید فی الحقیقت
قول منجمان در شرع محمدی صلی الله علیه وسلم اعتباری ندارد و ایشان را
رخصت کرد خوشوقت و دلشاد رفته مدعی این کار شد و به رای مشار الیه
بشارت این دولت غیر مترقب داد بسبب رسوخ عقیدت حال رای
موصوف همان بود که ع زشادی نگنجید در پیرهن * و پدرش را چه شنیدن سخنهای
در حیرت شد که حکیم صاحب چه میگویند در همان بی دینان بر عقیده راسخه خود
نازان از تمسخر پیش آمدند تا کی این مقصد بظهور آید فضل الهی شامل حال ایشان
بود در عرصه قریب آثار حمل ظاهر شد و ثمره خجالت نصیب آن کفره گردید
رفع شرمندگی باین مضمون کردند که حمل را منکر نبودم اگر آبستن شد شد
لیکن یا ساقط شود یا بچه مرده بیرون آید یا دخترے که در عرصه قلیل بمیرد
و حاصل غرض آنکه فرزند نرینه صاحب حیات بوجود نه آید ایشان گفتند
که حال شمایان معلوم شد اکنون ثبات بر سخن نماند که اول انکار مطلق بود
حالا تقیید در کار ست در دل خود منفعل شوند ازین تبدیل کلام روسیاهی
که نصیب منکران شد نمیرود و از آب دریای محیط هم شسته نگردد باری
بفضله تعالی ایام ولادت مع الخیر رسید رای صاحب با اهل خود در رات
بخواب بودند در خواب آنحضرت را دیدند که می فرمایند برخیز که وقت ولادت
رسید فی الفور بیدار شدند اهل خود را نشسته یافتند پرسیدند خیر ست گفت
خوابی دیده ام عجیب بزرگے باین صورت و شکل و لباس بسر مالش لیعت
آورد و فرمود برخیز که وقت ولادت آمد و بشوهر خود بگو که طلب [illegible]

فوراً بیدار شدم واثرے از درد زہ نمی یابم گفتند بانیز چنین دیدہ ام درین
سخن بودند کہ اندک درد پیدا شد رای صاحب در دیوانخانہ آمدند آنجا
درد زیادہ استیلا کرد تا آنکہ حق تعالے بعافیت تمام فرزند نرینہ بخشید
وشور مبارکباد از ہر طرف برخاست ومنجمان را بجز رسوائی وروسیاہی
دیگر نصیب نبود اکنون آن فرزند بعمر بست سالگی رسیدہ ودیگر برادرانش
ہم بوجود آمدند وازآن روز تمامی خاندان رای صاحب زیادہ تر منقاد
ومعتقد شدند راے صاحب ازین مولف کتاب میگفتند کہ زن من گاہے
از جمال باکمال حضرت شیخ العالمین در بیداری مشرف نشدہ بود وشب
کہ بخواب دیدہ ہمہ حلیہ آنحضرت بعینہ بیان کردہ بود وہمچنین حکایت
عم راے صاحب بود کہ وے را نیز لطلب فرزند نوبت بجان بود و
تدبیر کفرہ سود نہ بخشید آخر رجوع بحضرت شیخ العالمین رض آورد بعرصہ قلیل
فایز بمطلب گردید نام آن مولود غلام علی کرد ورسم تکتب نیز در خانقاہ
آنحضرت ادا کرد در زمانہ سابق شیخے غلام علی پانڈے نام داشت در زمانہ
حال غلام علی کایتھہ ہم بوجود آمد نقل است شیخ غلام مجیب بیمار شد
معالجہ نفع نمی بخشید عرصہ طول کشید لاغری وناتوانی بجاے رسید
کہ وی درشان وی گفتہ اند ع از ضعف بہر جا کہ نشستیم وطن شد ٭
وتپ محرق ہر ساعت وافاقہ کمتر داشت والد شان روزے باضطرار
حاضر بارگاہ عالی شدند آنحضرت حسب اخلاق ذاتی استفسار حال
بیمار فرمود از نہایت اندوہ طاقت عرض نداشت خاموش ماند نظر

اضطرار شان بهر عیادت برخاست و بر مکان شان نزد بیمار آمد بیمار
که طاقت حرکت نداشت همچنان افتاده دست بر قدم شریف دراز
کرد آنحضرت یکبار دست وے گرفت و تا دیر نگذاشت از همان وقت
ازالۂ تپ شده که دیگر نه آمد در هفته ضعف هم بالکلیه زایل گردید و صحت
یافت **نقل است** دختر مفتی برکت الله عظیم آبادی که بعد هزاران
تمنائے فرزند پیدا شده بود در شهر مذکور سجانه خود بیمار افتاد و نوبت
به هلاکت رسید شور و اویلا از خویشان وے برخاست و مادرش
حضرت شیخ العالمین رضا یاد میکرد و می گریست شاه مراد علی نوآباد
قایم پوری ازین گنهگار حی گفتند که من دران وقت حاضر بودم و مفتی
صاحب و دیگر آشنایان و ملازمان شان مغموم نشسته بودند که یکبار
ما همه کسان برای العین دیدیم آنحضرت از دروازه صدر تشریف آورد
و وقت قریب یکپاس روز برآمده بود همه ها بهر تعظیم برخاستند و متعجب
بسوے وی رفته دیدند که آنحضرت از روز سجادگی تا این زمان بجز خلوت
خود در شهرے و قریۂ گاهے نرفته بود و کسی هر حسب رتبۂ خود آداب
و تسلیمات بجا آوردند مفتی ممدوح بعد ادای مراتب آداب عرض کرد که
که عزم کجا است درین شهر چگونه اتفاق تشریف آوری شد و دیگر غلامان و
وابستگان همراهی بکدام مکان فرود آمده اند یا از عقب می آیند در جواب
ارشاد فرمود ضرورت عیادت بیمار است و بیمار دیده می آیم و متوجه مجلس
مفتی مذکور شد اهل خانه و دیگر زنان که معتقد یا مرید بودند سراپا حیرت بسوے آنحضرت رضی

دویدند و بمضمون ع مژده اے دل کہ مسیحا نفسے می آید * از خوشی در
پیراہن نمی گنجیدند ساعتی بر بالین نشستہ چیزے خواندہ دم کرد کہ افاقہ
تامہ آمد و از آنجا برخاست و باز در صحن نشست گاہ مفتی ممدوح آمد زنان نستند دا
کہ نزد مفتی صاحب نشست خواہند فرمود بعد آرام ساعتی دیگر بشرف
ملازمت خواہیم رسید مفتی صاحب بہر تعظیم برخاستند و منتظر جلوہ افروزے
در دالان بودند آنحضرت فرمود بہ نشینید و متوجہ بسوئے دروازہ شد
کسے را خیال نامد کہ تا دروازہ ہمراہ رود زنان ہر کسی بند بود بعد ساعتے
ہر کسی را تردد آمد کہ کجا تشریف بردند ہر سو دویدند و جستجو نمودند اثری
نیافتند ہمہ را حیرت بر حیرت افزود اول آنکہ بخبر شہر بہار کہ برائے
زیارت مخدوم الملک رضی اللہ عنہ یکبار تشریف فرما شدہ بود باز گاہے
از خانقاہ خود حرکت نفرمود امروز درین شہر تنہا چگونہ آمد دیگر آنکہ آنچہ
معائنہ شد نہ بر خواب محمول توان کرد نہ بر طلسم نہ بر وہم و خیال یک
کس ندیدہ بود خلقے دیدہ در پابوسی و مصافحہ ہر کسے سختے و نرمی بدن
شریف محسوس کردہ و ہم روز روشن بود و دفعتاً غایب گردید و لطف
دیگر آنکہ بعض حاضرین آنوقت بمجرد معائنہ جمال انور آنحضرت و تشریف
فرما شدن بسوئے محلسرائے مفتی نامبردہ فی الفور بہ تہیار ضیافت از ما حضر
وند بسہ بیگانہ رفتند و بدوستان خبر کردند تا آنکہ بسمع ہر کسی رسید و خلقے
از غلامان و دوستان و معتقدان از ہر سو بہر ملازمت دویدند و کسی از کسی
سلام آوردہ بود چون بمفتی ممدوح رامع حاضرین متحیر و متردد دیدند و اثری

از قدوم میمنت لزوم آنحضرت نیافتند پرسیدند که حضرت ما حضرت
شیخ العالمین رض کجا فرود آمده و از جمال خورشید مثال خود کدامی مکان را
منور فرموده الیشان بگمان آنکه قصه عجیب است کسی باور نخواهد کرد
انکار محض کردند که تشریف آوری آنحضرت از جمله محالات است کسی
از عزلت نشینی وی واقف است مردمان گفتند تحقیق شنیده ام که در ان
ریب نیست فلانکس از دوستان من ملازمت کرده بمن خبر رسانیده است
و خود در تهیای اسباب ضیافت رفته هرچند الیشان انکاری کردند آنها
ابرام می نمودند ناچار سرگذشته بیان ساختند آنزمان مردمان تسکین
یافتند و بمسکان خود رفتند نقل است شیخ محمد اکبر حکایت خود بیان
می کردند که هردو چشم مارا عارضه نزول بار بود که مطلق نور نماند ناچار بصلاح
دوستان و اطبائی زمان قدح کنانیدم هنوز صحت و آرام نیافته بودم
شبی درد بغایت شدت پیدا شد و روشنی بعد قدح که پیدا شده بود باز
بالکل زایل گردید و بس رنج و ایذا می کشیدم و هر شب عمل لا اله الا الله
نور العین بحق محمد رسول الله سید الکونین یکصد و بست مرتبه بعد عشا می کردم
و هرچند مرید نبودم نه آنچنان اعتقاد کامل داشتم که در زمره آنها شمرده
شوم اما در اضطراب هر شب شیخ العالمین رض را یاد میکردم و فریاد می نمودم
که از در دولت شما بفاصله پنج کروه دور افتاده ام و آمدن نمی توانم
بلطف خود دریاب تا آنکه شبی متردد بسیار بخواب رفتم دیدم که شیخ العالمین رض
تشریف آوردند و جای زخم گل هردو طرف انگشت شهادت نهاد دیگر

سخنے تقریر مود و بوقت چون صبح بیدار شدم سر سواثر درو نیافتم و نور رفته
بحال آمد و صحت کلی دست داد **نقل است** میر فرزند علی غازی پوری
که عهدهٔ سر رشته داری عدالت شہر عظیم آباد داشتند ہر چند مرید و
مسترشد آنحضرت نبودند بلکہ در اوایل ایام کہ نو وارد این دیار بودند
از ملاقات ہم اندک تحاشے بود و آخر ایام عقیدت راسخہ آمد کہ بحضور ذات
مقدس وی رضہ بدیگری عقیدت فقر و کمال باطن ندشتند در عرصہ
بیمار شدند و پس گردن دمّل بر آمد و سبب بیماری سحر قوی بود کہ نجات
از وے دشوار می نمود و ساحران بر ملا می گفتند کہ تا روز فلان ہلاک سکیم
والیشان ہم برای العین اشباہ خباثت می دیدند و احضار ارواح
خبیثۂ آنہا مشاہدہ می کردند و گفتگوی کہ با خود ہا در املاک شان بعد اشتند
می شنیدند احوال مفصل زبانی دوستی بمعرض عرض عالی آوردد در ضمن
آن غرض دیگر آنکہ اگر صحت مقدر باشد ہم درینجا باشم و بمعالجہ پردازم
ورنہ عزم وطن سازم کہ مردن وطن بہ از بیماری غربت و در پردہ این
سوال دریافت موت و حیات تمنا داشت آنحضرتؓ جواب فرستاد
کہ کار ما دعا است اگر ارادۂ اقامت و صحت درین شہر منظور باشد چنان
دعا کنم والا برسیدن وطن مع الخیر دعا کنم حال تقدیر کہ داند ہر چند
سر زنش کردند کہ چیزے از موت و حیات ارشاد فرماید لیکن ہرگز اظہار
اسرار نفرمود ناچار عرض کرد کہ ہمین جا صحت می خواہم جواب فرستاد
کہ چنین دعا کردہ خواہد شد باوجود مایوسی جراح در اندک زمانہ آرام شد

که بدربار ہم رفت بعضے دوستان از قصبۂ پھلواری براسی مبارکباد
رفته بودند گفت فلان شب حضرت شیخ العالمین رضرا بخواب دیدم
که تشریف آورده بس شفقت ودلجوئی کرد وفرمود غافل نسیم حق تعالے
قریب صحت خواہد بخشید ہم ازان شب درمرض تخفیف دیدم وباز نموداے
اشباه وارواح خبیثه گاہے نشد وخود ہم بادای شکر برآستانۂ عرش نشانه
حاضر شده بود بعد مهلت چند روز باز بیمار شد وروزی از دوستی محرم
راز خود گفت که حالا کار ما آخر شد پرسید بکدام قرینه مو آثار این خیال متمکن
خاطر شد گفت سابق عنایت شیخ العالمین رض باوجود یاس کلی تمامتر می
یافتم وہمیشه بخواب وگاہے دربیداری می دیدم اکنون آن التفات نمی
یابم ودر عرصه پنج شش روز رحلت کرد نقل است مولوی فضل علے
می گفتند شخصے درکچهری زمینداری ما آمده برگماشته دیهی زد وکوب
کرده درانوقت مقابله باوی نیکو ندیدم درفکر سزائیش نالش پیش حاکم کردم
وتمامتر اہتمام یاران بود که سزائی بدنی پیروی کرده شود تا رعب زمیندار
ما بحال ماند ہر روز بدربار حاکم می رفتم ۳ روز برین گذشت که فرصت
حاضر شدن بحضور نیافتم از فرزندم مولوی آل حسنین بمقتضای غلام
نوازی پرسید که والد شما از ۳ روز کجا می باشند ایشان مفصل حال تردد
وتشویش دربار عرض داشتند فرمود ویرا بگو که فردا ملاقات کرده بدربار
رود حسب الحکم حاضر آمدم استفسار حال فرموده رخصت داد عرض کردم
که شخصے مخالف ما را درامر بے جرمی گواه خود کرده است میخواہم که نوبت من

بحلف نرسد دشمن بسزا رسد ارشاد کرد خدا تعالیٰ چنین خواہد کرد
بروچون پیش حاکم رسیدم سخن معاملہ درپیش شد خصم گفت بحیر می ما
از مولوی فضل علی پرسیدہ شود کہ دران وقت حاضر بودند وآقای مدعی
اند بحلف ہرچہ میدانند پیش حاکم ظاہر کنند برگفتۂ او حکم بطلب من نفاذ
یافت آن عدو ظاہر کرد کہ او خود در محکمہ حاضر ہست ناچار حاضر شدم
حسب دستور گفت قرآن شریف در دست وی دہند در آنوقت نہایت
مضطر شدم و یاد شیخ العالمین ضمے کردم کہ فریادرس یکبار خود بخود
آن حاکم بفراسنے گفت از دست این گواہ قرآن بگیرید واز گواہی
باز دارید کہ او خود مدعی ہست دعوی ملازم بابت ظلم مدعی علیہ عین دعوی
آقائی اوست گواہی او درین مقدمہ معتبر نیست وبرگواہی دیگر گواہان
تجویز جرم کردہ بقید یکسال حکم حبس با محنت داد و ما دلشاد از آنجا بشکرانہ
حضرت شیخ العالمین رضؓ روانہ شدم **نقل است** حکیم غلام جیلانی
علیہ الرحمہ در مقدمۂ گرفتار محمصۂ عدالت محکمۂ حکام انگریزے شدند
کہ مآل آن بجز آبروریزی دیگر نبود بحضور شیخ العالمین رضؓ مضطربانہ
عرضے کردند کہ حاکم بس جابر وظالم ہست باندک قصور آبروی وعزت
رؤسائے شہر ریختہ وما کہ بنسبت ارکان مرد غریب ام وجرم ما بثبوت
رسیدہ رسوائی را کہ گویند سزائے بدی نصیب ما ہست ؎ آبرو میبرد
ای ابر خطاشوی ببار ✤ کہ بدیوان عمل نامہ سیاہ آمدہ ایم ✤ ونیز برسزائے
بدلی وی بنظر ظلم وجبر حاکم ظالم وبدمزاجے وتندخوئی آن ناانصاف

هر کسی را الیقین تام بود و همه یکزبان بودند آنحضرت را بس تشویش و تعلق
سخت آمد بعضے یاران را جهت عرض مطلب بر مزار شریف حضرت
تاج العارفین رضہ رخصت فرمودانها که رجوع کردند وی رضی اللہ عنہ را
سر مو ملتفت نیافتند بلکه بعضے اثر ملال در بشرۂ مبارک معاینه کردند
بعد جد بسیار فرمود کردۂ خود را چه علاج چند بار از ایشان همین حرکت
نامعقول پیش آمده اکنون بے مکافات عمل باز نخواهد آمد چون مکاشفان
کشف خود بمعرض عرض شیخ العالمین رضہ در آوردند شرد خاطر دو بالا شد
خود در جوع بفاتحه جناب اغاثت مآب غوث الثقلین دستگیر درماندگان
چاره ساز بیچارگان حضرت محبوب سبحانی قطب ربانی سیدی سندی
وسیلتی فی الدنیا والآخرۃ شیخ عبد القادر جیلانی رضی اللہ عنہ و علی
جده و علیه السلام کردند و یک فاتحه حضرت مولانا رسول نما امیر الدین
جنید عصر اویس دہر سید محمد وارث بنارسی رضی اللہ عنہ خواندند و
عرضداشتند هر چند که حکیم ممدوح سراسر پر قصور اند لیکن بعیز سے
و رسوائی اوشان هرگز گواره ندارم اگر درینوقت آبرو بخشی شود و ذره
نوازی گردد از فریادرسی دور نخواهد شد و این رجوع آنحضرت بر کسے
معلوم نبود درین عرصه حکیم واعظ اللہ برادر خورد حکیم غلام جیلانی
موصوف بخواب دیدند که حضرت مولانا رسولنما و حضرت تاج العارفین رضہ
رضی اللہ عنهما یکجا نشسته اند و حضرت مولانا رسولنما به همین عبارت
خطاب به تاج العارفین کرده سیفرمایند (میان مجیب اللہ کیا کوئی گناہ

کرے تو بخشانجاوے خواہ مخواہ سزا ضرور ہے کچھ ہو پھر آخر مرید تو ہے
ترجمہ این عبارت آنکہ چہ اگر کسے گناہ کند بس بخشیدہ نشود خواہ مخواہ
سزا اے وے واجب است گو غلام جیلانی بدکار و گنہگار باشد اما
آخر مرید است و پیران را در بارۂ مریدان رحم ضرورست و تاج العارفین رح
در جواب ساکت است باز فرمودند ہمراہ من شو کہ رفتہ بحضور حضرت
اغاثت مآب محبوب سبحانی رضی اللہ عنہ عرض دارم و ہر دو بزرگ
برخاستند و می گفتند خود را دیدیم کہ ما نیز در رکاب سعادت دوان
می رفتیم در مجلس مقدس غوث الاعظم رضی اللہ عنہ حاضر گردیدند حضرت
مولانا رسول نما چیزے عرض کردند کہ در فہم من نہ آمد و حضرت تاج العارفین رح
آنجا ہم ساکت بود از خواب بیدار شدہ مفصل حال رویا رخود عرض
کردند و از اعراض تاج العارفین رفع تردد خاطر داشتند حضرت شیخ العارفین رح
ہیچ سخن در جواب ایشان نفرمود روز دوم کہ مقدمہ در پیش شد و عرضی
ثانی حکیم ممدوح رسید کہ امروز روز قیامت است و اول حساب و کتاب
این گنہگار در پیش خواہد شد نہ جرات بر مرگ حرام دارم نہ طاقت صبر
برین ذلت و رسوائی و ہم چشمان و دوستان ہمہ حاضر و منتظر مآل کار آنحضرت
بس مضطر سر بسجدہ نہاد و تا دیر ماند وقت نصف النہار حکیم واعظ اللہ
از غایت تردد مضمحل خاطر بخواب رفتند دیدند کہ حضرت مولانا رسول نما رح
تیز تیز تشریف آوردند و فرمودند کہ مقدمہ حکیم غلام جیلانی حسب خواہ
بخویز شد و حق تعالیٰ از آبروریزی و ہتک حرمت محفوظ داشت الغیاث

عرض داشتند که جناب حضور این وقت که آفتاب گرم است از کجا
باین عجلت تشریف می آرند فرمود بشهر عظیم آباد رفته بودم این وقت
مقدمہ در پیش بود بحضور حضرت محبوب سبحانی رضی اللہ عرض داشتم
که حاکم نصرانی ملت بس ظالم وجابر و بدمزاج است ارشاد شد در باب
حکیم غلام جیلانی را بنابر تسخیر ترفیتم یازده بار اسم اعظم آنحضرت علی جده د
علیہ السلام و رضی اللہ عنہ خوانده بر روی وی دم کردم تمامتر بر حال
حکیم مهربان شد و بخوبی رهائی داد بنظر رفع تردد شما آمدم که اطلاع
حال کرده بروم فوراً از خواب بیدار شده منتظر کسے آینده بودند که خبر
کچهری عدالت معلوم شود هم درین فکر بودند که بعد چند ساعت ملازمی
از ملازمان حکیم موصوف بر سواری تیز گام رسید و مبارکباد بہیادا دو
مراتب شکر ادا کرد که مقدمہ آنچنان حسب مراد فتح یافت کہ ترتیب بجصد
مردم از فریادیان و تماشائیان جمع بودند حیرت میکردند و تعجب از فیروزی
حاکم می بردند و عرض شکرانہ بحضور حضرت شیخ العالمین رض گذرانید آنحضرت
سر نیاز بسجده شکر نهاد و تا دیر ماند بعد ازان فرمود که من درین مقدمہ بس
خوفناک بودم که بسبب ملال و اعراض حضرت تاج العارفین رض چاره کار
مفقود بود بجز این پناه خود ندیدم که استغاثہ بر در دولت حضرت پیر دستگیر
رضی اللہ عنہ کنم بالتجا تمام عرض کردم که هر چند حکیم غلام جیلانی بر بنا حق
بوده باشد اما هتک حرمت وی بس ناگوار است و عفو کرم از حد شمار
امیدوار الطاف باری دستگیری ما فوق از طلب ما سید دل حال شد که شکران

اداکردن نتوانم ؎ گر بر تن من زبان شود ہر موئی * یک شکر تو از ہزار نتوانم کرد نقل ست در سال یکہزار و دو صد و شتی ہجری وبای عظیم اطراف عالم را در گرفت در ہر بلاد و قریہ آفت مرگ بود و از خطوط اخبار معلوم شدہ کہ در ملک فارس و روم و املاک نصرانیان ہمین حال ہندوستان ست شہرہا ویران شدند و قریہا خراب گردیدند کسی بعد قی و تہو و کس عقب اسہال ہلاک میشد دران عرصہ خلقی درین قصبہ ہم مبتلا باین بلا بود حضرت شیخ العالمین رحمۃ للناس شفقۃ علی الانام درودے تصنیف فرمود ہر کس کہ بر قراءۃ وی التزام کرد یا بر خود تعلیق نمود حق تعالی آنکس را حفظ فرمود چنانچہ شخصے حکیم اشرف نام کہ سابق در قصہء رای بلبہہ صاحب ضمناً ذکر شان رفتہ ہر روز سہ بار ورد مید اشتند ناگاہ گرفتار این مرض شدند نوبت تا اینجا رسید کہ ناخن دست و پا از سمیت خلط سبز شد و بر لب و دندان سیاہی آمد ہر کسی مایوس از زندگی و صحت ایشان کہ شب ہم بسر شدنی نیست چون بخت رہبر بود دران حالت ہم ورد آن درود موقوف نکرد بخواب دید کہ در صحرای وسیع تنہا ایستادہ است و فیل مست بسوی وی حملہ میکند و قصد اہلاک دارد مفر نیست کہ گریزد اضطراب سخت در گرفت ناگاہ از جانبے چند شخص تیرانداز حاضر آمدند و چپ و راست ایشان ایستادہ بران فیل در ہر حملہ تیرے زدند کہ سراپا مجروح شد و گریخت و ایشان را گفتند برو کہ سلامت ماندے ایشان پرسیدند شما کیستید کہ درین بیکسی یارا

از شر این موذی ربانی داد بید گفتند ہمان درود ام کہ ہر روز ورد سیداری داین نیل مست و بای عالم گیر است اینک اگر بمد ومی رسیدم ہزار ہلاک می گرد چون از خواب بیدار شد احباب خود را گفت تشویش مکنید کہ بفضل الٰہی شفا و صحت است ہرگز ہلاکت نیست و خواب خود نقل کرد و در ہفتہ صحت کلی یافت از آن روز ہمہ اوراد و رد این درود مقدم مید اشت و با وجود ماندن وبا گاہے بشدت و کثرت و گاہے بضعف و قلت تا پانزدہ سال ایشان را ہرگز بار دیگر صدمہ آن رسیدہ درود نیست بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ ؕ اَللّٰھُمَّ صَلِّ عَلٰی سَیِّدِنَا مَوْلَانَا مُحَمَّدٍ شَفِیْعِ الْمُذْنِبِیْنَ رَحْمَۃِ لِّلْعٰلَمِیْنَ وَسِیْلَتِنَا فِی الدَّارَیْنِ جَدِّ الْحَسَنِ وَالْحُسَیْنِ دَافِعِ الْبَلَاءِ وَالْوَبَاءِ وَالْاَلَمِ اِسْمُہٗ مَکْتُوْبٌ فِی اللَّوْحِ وَالْقَلَمِ وَعَلٰی اٰلِہٖ وَاَھْلِ بَیْتِہِ الطَّاھِرِیْنَ وَاَصْحَابِہِ الْکَامِلِیْنَ الْمُھْدِیِّیْنَ بِعَدَدِ کُلِّ سُرُوْحٍ وَرَاحَۃٍ وَعَافِیَۃٍ وَدَفْعِ الْبَلَاءِ وَالْوَبَاءِ وَالسُّقْمِ وَالْاَمْرَاضِ اَلْفَ اَلْفَ مَرَّۃٍ وَصَلِّ وَسَلِّمْ عَلَیْہِ وَعَلَیْھِمْ فِیْ کُلِّ سَاعَۃٍ وَّلَمْحَۃٍ اَلْفَ اَلْفَ مَرَّۃٍ اَللّٰھُمَّ عَافِنَا عَنْ جَمِیْعِ الْبَلَاءِ وَالْوَبَاءِ وَالْاَسْقَامِ بِحُرْمَتِ سَیِّدِ الْاَنَامِ وَاٰلِہٖ وَاَھْلِ بَیْتِہٖ وَاَصْحَابِہٖ وَصَلِّ وَسَلِّمْ عَلَیْہِ وَعَلَیْھِمْ اَجْمَعِیْنَ اٰمِیْنَ اٰمِیْنَ اٰمِیْنَ ۔

بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ ؕ اَللّٰھُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ وَارْحَمْ وَبَارِکْ عَلٰی سَیِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَّاٰلِہٖ وَاَھْلِ بَیْتِہٖ وَاَصْحَابِہٖ وَاَحِبَّائِہٖ وَاَتْبَاعِہٖ مِنْ اَوَّلِ الْخِلْقَۃِ اِلَی الْاٰبَادِ فِیْ کُلِّ سَاعَۃٍ اَلْفَ اَلْفَ مَرَّۃٍ وَاحْفَظْ جَمِیْعَ الْمُؤْمِنِیْنَ وَالْمُؤْمِنَاتِ عَنْ کُلِّ مَکْرُوْہٍ وَّاَمْرَاضٍ وَّوَبَاءٍ بِحُرْمَتِ مُحَمَّدٍ وَّاٰلِہٖ صَلَّی اللّٰہُ

علیہ وآلہ وسلم نقل است حکیم اشرف کہ در زمانے بر کار تحصیل افیون
مقرر بودند فرنگی کہ حاکم ایشان بود از طرف ایشان غبارے می داشت
روزے در مکان تحصیل افیون معہ یک فرنگی دیگر آمد وگفت روبروی
خود وزن خواہم کنانید ایشان را اضطرابے سخت آمد کہ این کافر خیال
ہتک حرمت ما دارد و می خواہد کہ در وزن افیون بہ نسبت سنین سابق
بر ما خیانت و وزدی ثابت کند و مخالفان مستعد این کار بحضور حضرت
رضی اللہ عنہ حاضر شدہ استغاثہ کردند حکم شد بروید و نظر بر خدا
دارید کہ او حافظ عزت شما ست چون باز پیش حاکم جا بر رفتند و وزن
کردن شروع گردید ہر چہ ایشان می نویسانیدند ہمان وزن می نوشت
و دم نمی زد و سکوت محض داشت ہر چند آن فرنگی دیگر می گفت کہ
این وزن را اعتبارے نیست ہر چہ او نویسانیدہ است نوشتی و چیزے
تحقیق غلبن وی در وزن نکردی و چشم نمائی نہ نمودے باز آمدن تو
و وزن کنانیدن روبروے خود چہ سود بخشید سر فرو افگند و ہیچ
جواب نداد روز دیگر حکیم اشرف آمدہ حال خصومت آن فرنگی دیگر عرض نمودند
آنحضرت تبسم فرمود و ارشاد نمود کہ شما را یک کس گفتہ بود بروید باز کہ
روز دیگر حاضر شد نداو را ہم تمامتر مہربان یافتند و حسب مراد انجام کار شد
و ہمچنین است حکایت رائی رام بلبہہ کہ در قید جلس بودے توقفی
باقی بنود عرضی بحضور اقدس کرد کہ امروز روز اختتام مقدمہ و وقت آبرو
ریزی ما آمدہ ندارم کہ از این رہائی یابم لقید خانہ رفتن ضرور افتاد ہمان روز

باوجود فتحیابی مدعی حکم قید ملتوی ماند و مدعی را زیاده تر تنہا ہمین بوده
ہر چند عذر ہا درمیان آورد اما حکم حبس صادر شد اینچنین حل مشکل از برکات
انفاس وے رضی اللہ عنہ زیاده ازان بوقوع آمده که درین مختصر نوشته
آید نقل است مولوی فضل علی پھلواروی که سابق ہم حکایتی از ایشان
برقم آمده بسبب عداوت حاکم با آقای ایشان در مقدمہ مخمصہ عظیم پیش آمد
واز شیوه مختارگی ناچار حاضر شدن ضرورت افتاد ہر که دمه بیعیزتی
ایشان و دیگر مختار کار که بود ند شیخ اسرار اللہ نام یقین کلی بود ہر دو کسان
حضور آمده عرضه داشتند که قید و حبس چندان ناگوار نیست مگر از دشنام یا
زدوکوب که محض بیعزتی است بس ترسناکم و جاے گریز ہم نیست که شیوه
مختارگی دارم اکنون بے دستگیری حضور از بلاے بے عزتی نجات نیست
سوا جز این جناب مقدس که تکیه گاه منست ٭ دگر وسیله ندارم خدا
گواه منست ٭ آنحضرت بر اضطرار ایشایان رحم آورده فرموده چون
چاره کار بجز توکل بر خدا نیست ناچار نظر بر خدا باید داشت بروید
از دعا دریغ نخواهد رفت ہر روز ایشایان بدربار می رفتند و بجز در مقابله
باحاکم آتش غضب بروے مشتعل میشد و بر عملهاے خود بر آقای
ایشایان دشنام سخت میداد و بے محابا در سقط گفتن زبان می کشاد
لیکن این ہر دو کس را خشونت ہم نمی کرد چون روزے بسیار غضبناک
بود گفت اینوقت از دار العدالت ما بدر روید اینها تامل کردند گفت
بابا دور شوید که باد رخود بنشستم ایشایان بیرون آمدند باز روز دوم بدستور

حاضر کچہری شدند ہمہ خلق درحیرت بود تا آنکہ مقدمہ اختتام یافت
نقل است مفتی برکت اللہ عظیم آبادی را صاحب عدالت ضلع
بہار کہ بس جابر و ظالم بود طلب کرد سائل شدند کہ اگر روپوش شوم
ہمہ ملک و معاش ہن بضبط آرد و اگر حاضر باشم خدا داند چہ پیش آید و اکثری
از اہل عزت را سبک کردہ بحضور حضرت شیخ العالمین رضہ حاضر آمدہ
ماجرا العرض درآوردند و بر قدم شریف سر نہادہ زار زار گریستند کہ در عزت
پیرے بعیزتے می شود آنحضرت ہر چند تسلی میداد سر بر نمی آوردند و گفت
کہ از حرف تسلی تسکین ما نمی شود تا زمانیکہ ضمان عزت ما کردہ نہ شود
واثنیین دستور آنحضرت نبود کہ دعوی در امرے نماید مگر ہمین قدر کہ
نظر بر خدا دارند کار ما دعا ہست چنانچہ شمہ از عادات وے سابق ہم
بضبط قلم آمد و بقیہ انشاء اللہ تعالی الیقید تحریر آوردہ شود مفتی ممدوح
را ہمان یک حالت اضطرار بود ناچار آنروز بجز ضمانت چارہ ندید
فرمود کہ ضامن شدم بروید ہمان وقت رخصت شد چون بدار العدالت
ضلع بہار کہ قصبہ بہرہ پور نام دارد رسید صبح آنروز عرضی حسب دستور
بحاکم فرستاد بمجرد ملاحظہ عرضی گفت کہ حاضر آمد علماے عدالت عرض داشتند
بلے شب وقت شام داخل قصبہ شد پہ ہمان عرضیہ دستخط کرد کہ چون
حاضر آمد و حکم ما بجا آورد ملاقات ضرور نیست رخصت وطن دادہ شد
ہر وقت کہ خواہد روانہ وطن شود ایشان ہمان وقت از آنجا کوچ
کردہ منزل بمنزل بوطن رسیدند و شکر گزاری حاضر آستانہ فیض نشانہ

شیخ العالمین رضی شدند نقل است شیخ محمد اکرم را در مقدمہ حکم
حاکم جابر بتشهیر نفاذ یافت کہ بعد تشهیر بغیب خانہ رود از خویشان وی
کسے عرضی بحضور آنحضرت متضمن حال شیخ مذکور فرستاد و اضطراب
بسیار نوشت کہ وقت دستگیری است رباعی احوال دل شکستہ ام میدانی
* در صفحہ جان مرا در من می خوانی * حیران شدہ ام ز لطف خود دستم گیر *
اے آنکہ تو دستگیر ہر حیرانی * چون آنحضرت بمقتضاے رحم خلقی تحمل
دیدن اضطراب کسے ندانست خصوصا در مقدمہ آبرو و عزت فرمود چنین
نوبت نخواہد رسید ہمان شب خصم وے با وے خود بخود صلح کرد و راضی
نامہ وقت عدالت داخل کرد حاکم را چارہ بجز رہائی شیخ موصوف
نماند ناچار از سزاے بد درگذشت متخاصمین را رخصت داد حکایات
تصرف ہر جنس مختصر نوشتہ شد ورنہ در ہر باب کتابے مطول میتوان
نوشت نقل است عجیب کہ روزے لشکریان نصرانی در قصبہ
پھلواری قریب احاطہ باغ حضرت تاج العارفین رض کہ مزار شریف ہمدران
باغ است فرود آمدند و اکثرے از سپاہ و سرداران بمقتضاے رعونت
و نخوت حکومت در دماغ سپہ گری دران باغ آمدند و دست انداز بتلف
اثمار شدند کسی را از خوف مجال دم زدن نبود آخر روز دو فرنگی کہ
از سرداران لشکر بودند ہم آمدند ہنوز تقصانے از دست شان بظہور
نہ آمدہ بود چند جوانان طفل مزاج کہ بفاتحہ مزار شریف رفتہ بودند دانستند
کہ این ہر دو از مہتران قوم خود نیستند بحیلہ ایشان را از باغ بدر باید کرد

یکے از آن مجمع گفت شما ہر دو اینجا سیر می کنید و در قدمگاہ برای قواعد
معمولی تلاش شماست ازین سخن ہر دو سخت بر آشفتند و گفتند اینوقت
وقت قواعد بایان نیست و ہنوز از باغ شما چیزے تلف نکردہ ام باین
دروغ گوئی و فریب بازی چہ بود و دست آن جوان بزور گرفت باحتمال
آنکہ شاید ضررے رساند جوانے دیگر ازین مجمع زائرین بمدد برادر خود
برخاست و شاخ درختے افتادہ بود در دست گرفتہ بران لشکری زد
وگفت اے ملعون دست برادرم بگذار و ہمہ زائرین برخاستند و گرد
آن لشکری شدند و گفتگو طول شد یازدہ نفر تلنگہ سیاہ لشکر بر سر جادہ
بفاصلہ پنج شش بست نشستہ تماشا میدیدند باین ہر دو فرنگے
بآنہا گفتند کہ ایشان را گرفتار کنید کسے سبقت نمی کرد گویا نقش
دیوار بودند مولوی ابو تراب صاحب دامت برکاتہ دیدند کہ آفتے
عظیم برپا شد قریب رفتہ آن ہر دو را دلجوئی کردند آنہا گفتند
قصور ما چہ بود کہ یکے با ما دروغ گفت و دیگرے شاخ درخت برمن زد
و سومے دشنام داد ایشان تملق بسیار نمودند کہ شما حاکم وقت ہستید
کرا مجال کہ با شما چنین حرکت کند و اشارہ بجوانان کردند کہ آہستہ
آہستہ یک یک کس از آنجا گریخت و روپوش شد آن ہر دو فرنگی چون
چارہ ندیدند بمقام خود در قدمگاہ رفتہ بسردار لشکر نالش کردند کہ اہل
این قصبہ با ما چنین سلوک کردند از آنجا دو تلنگہ بخانقاہ رسید و گفت
آنکسان کہ با فرنگی لشکری تکرار و فساد کردہ اند سردار لشکر مے طلبد

حاضر آمدید و شمایان قیامت برپا گردید که بر عهده داران لشکر چوب دستی زدید و دشنام دادید او بر شمایان پیش حاکم لشکر نالش سنگین کرده است مولوی ممدوح و دیگر حاضران گفتند که اینجا هر کسے که مجرم شما باشد گرفتار کنید و ببرید ما مانع نیستیم و جائی که نزاع و خصومت شده آن مقام زیارت گاه است خلقے اجنبی از قصبه و شهر عظیم آباد هم برائے زیارت می آیند نمی دانم که با کدام کس نزاع و فساد گردیده و کرا حاضر کنم آن هر دو تلنگه را خود بخود رحم آمد هر دو گفتند که بعینه چنین ماجرا در فلان مقام با اہل سکنه پیش آمده بود تمامے قریه را ویران کردند و اسباب بغارت بردند اگر کسے حاضر نخواهد شد امروز هم همان آفت در پیش است و زندگی بر اہل سکنه تلخ خواهد شد و بس خیر نمی خواهد گردید اینها لشکر یانند از کسے نمی ترسند کسے را بالضرور همراه می کنید که همین جواب پیش سردار لشکر عرض کند و غیر حاضری محمول بر عدول حکمی نشود حضرت شیخ العالمین را تردد سے آمد که کرا رخصت کنند حافظ بدن خان که نوجوان بودند یکبار برخاستند و عرض داشتند اگر حکم قضا توام نفاذ یابد غلام پیش وے رود ارشاد شد بس مناسب است برو حافظ ممدوح رفتند سردار لشکر را بس آشفته و پر غضب یافتند و هر دو فرنگی را خواه حاضر بودند گفت شمایان چه حرکت نالائق کردید که با حاکمان دست تعدی دراز نمودید الیشان گفتند چه طاقت پر سیده شود که فدوی چنین امر پیش کرده و رعایا را مجال اینقدر سرتابی و نافرمانی ممکن نیست

آن هر دو فرنگی گفتند تو بر من چوب نزده بودی آن مرد دیگر است
باز حافظ مذکور گفت من حاضرم اگر قصور ثابت شود اینک سزا کرده
آید و هرگز امر خلاف عقل از رعایا با حاکم ممکن نیست این هر دو صاحب
بنظر حکومت کسی را سخن تلخ گفته باشند یا طمانچه زده باشند او داد
و بیداد کرد یقین است که قضیه بالعکس بوده باشد بدفع الزام ازین سبب
سبقت در نالش و دادخواهی شده است یک بیک رای آن افسران
دگرگون شد و گفتند البته صاحب چنین بوده باشد که ایشایان دماغ
دارند و ازین جهت بر رعایا تعدی می کنند آن هر دو دادخواهان زار زار
گریستند و گفتند که مایان هرگز تعدی نکرده ایم و ناحق بی عزت شدیم
آنها گفتند چرا بی حکم ما در باغ رعایا رفته بودید قصور شمایان است
تعدی بر تعدی کرده آید و باز رفع الزام بنالش می خواهید هر چند جزع
و فزع کردند کسی شنوا نشد و حافظ صاحب را آن سردار لشکر گفت
بروید صاحب لیکن شمایان را باید که اگر کسی از افسران تعدی کند
بجنگ و فساد مقابله نکنید بلکه از افسر افسران خبر کنید و این هنگامه مناسب
نبود ایشان گفتند چه طاقت و چه مجال که با حاکم هنگامه پردازی کنیم
و آن مقام زیارتگاه است و امروز روز پنجشنبه صاحبان عالیشان
را در چنین جاها امروز رفتن و بر کسی تعدی کردن هرگز مناسب نبود
آن افسر گفت دو نفر تلنگه از ما بگیرید و بر در باغ متعین کنید که کسی را
از لشکریان اندرون باغ رفتن ندهد و دو نفر تلنگه با ایشان همراه دادم

شاد شاد از انجا بحضور اقدس وے رضی اللہ عنہ حاضر شدہ ماجرا عرض کرد
خود آن ہر دو تلنگہ می گفتند کہ چنین فیصلہ بالعکس درین مقدمۂ سنگین گاہی
از لشکریان ندیدم اگر ہیچ نمی شد بر حافظ موصوف کہ در عین حالت
غضب افسر حاضر شدہ بودند حکم زدوکوب ضرور بالضرور صادر می شد
و بعد بعیزتی و قید یک شب بہ تحقیق سخن متوجہ می گردید این محض کرامت
است و دیگر اہل سکنہ کہ یقین بعیزتی حافظ بلکہ اذعان خرابی سکنہ
می داشتند سراپا حیرت بودند و شکر ظل حمایت حضرت شیخ العالم
از سجدات شکر ادا مے کردند و ہر کسی کہ می شنید از لشکریان فرنگی
این چنین فیصلہ و ترحم عجب مے دید کہ گاہے جائے بوقوع نہ آمدہ و
جا ہاہست کہ در اندک ہنگامہ بالیشایان خراب و ویران شدہ **نقل است**
راجہ انند کشور سنگھہ کہ رئیس امیر کبیر بود با حاکم ضلع سوء مزاجی پیش
آمدہ آن فرنگی حاکم شب و روز در تلاش جرم وے اوقات بسر کرد
تا آنکہ کسے از فریب نالش سنگین بر راجہ در محکمہ آن فرنگی حاکم ضلع کرد غنیمت
شمردہ مستغیث را بسیار تسلی نمودہ و بر داد خواہی مستقل گردانید و بطلب
وے پروانہ کرد کہ بالاصالت حاضر شود در نالش سنگین کار مختار و وکیل
نیست چون مفر ازین ذلت نیافتند بخوف عزت گریختند حاکم البر
برآشفت کہ عدول حکم ما کردہ پیادہ ہا ہر سو روانہ کردہ کہ ہر کجا کہ یابید بیارید
دگر فتار آرید و یکطرف ناظر عدالت را با فواج چپراسیان فرستادہ کہ سر راہ ہا
بگیرید و از حدود دریا مانع آید راجہ کہ از زندگے مایوس بود دید کہ در قلمرو این

ظالمان ہر کجا کہ خواہم رفت گرفتار خواہم آمد دشمن سخت در پیٔ جانِ ما شدہ مناسب کہ بر در درویش پناہ برم تا کہ از برکت دعائی وے ازین مخمصہ نجات یابم و از صعوبت سفر دور و دراز محفوظ مانم پناہ بر درِ عالم پناہ حضرت شیخ العالمین رضی اللہ عنہ آورد خبر بحاکم ضلع رسید کہ در ضلع شہر عظیم آباد قصبہ ایست پھلواری نام بر مکان درویشے پناہ گرفتہ است حاکم ضلع بحاکم شہر مذکور نوشت کہ فلان راجہ مجرم جرم سنگین در ضلع شما گریختہ رفتہ است از راہ مہربانی اسیر کردہ بفرستید و قانون مروجۂ عدالت این نصرانیان چنین بود کہ اگر مجرمے از ضلع بضلع دیگر گریختہ رود حسب درخواست صاحب ضلع حاکم آن ضلع وے را اسیر کردہ پیش آن صاحب ضلع بفرستد حاکم شہر بعد ملاحظہ خط از ناظر وے پرسید کہ مجرم کجاست گفت در قصبۂ پھلواری حکم داد کہ برو و او را گرفتار کن ناظر عرض کرد کہ در خانقاہ شیخ العالمین رضی اللہ عنہ طلبا و فقرا بسیار اند مارا بعزت خواہند کرد و او را از حمایت بیرون نخواہند فرمود گفت این چہ سخن است ما مردم بگرفتاری وے او را نخواہم فرستاد اگر کسے با تو جنگ کند و ندہمین اطلاع کن کہ معاونت کنم و اینجا خبر ہر روزہ می رسید و حضرت شیخ العالمین تسلے می فرمود کہ روپوش مباش حق تعالے حافظ است با صد نفر مردم تا ہفتہ مقیم خانقاہ بود و علانیہ گاہ گاہ سوار ہم می شد و ناظر از خوف و ہیبت چنان درگذشت و اسیر کرد کہ ہرگز جرات آمدن تا قصبۂ مذکور نیافت و حاکم شہر بر خلافِ قانون انگریزی ہرگز متوجہ عرض ناظر

عدالت نشد تا آنکه انگریزی دیگر که صاحب عدالت کلان بود حامی راجه
شد و مقدمه از ضلع طلبیده خود فیصله کرد و بیجرمے راجه ثابت شد
بصاحب ضلع نوشت که طلبی راجه اصالتا در ہمه مقدمات حالیه و
مستقبله موقوف کند و بتاکید حرمت اہل عزت بر نالش دروغ کسی
از طلب بالاصالت نه نماید که آبروریزی ذی عزتان بعید از عدالت
است ناظر عدالت که ذمه گرفتاری راجه کرده بود و از سرزنش که
در گرفتاری وے داشت این بدگوئے مردمان خانقاه کرده که حاکم
متغیر شده خود بگرفتاری مجرم مردمان را فرستید اتا نامراد و روسیاه
برگشت و راجه از حضور رخصت یافته با شکوه تمام بشهر عظیم آباد رفت
و درین عرصه که در خانقاه پناه گرفته بود نهاری روز و طعام شب از
حضور اقدس رضی الله عنه مے یافت تمامی خلق ازین حمایت
آنحضرت و بدگوئی ناظر در حق فقرا پیش حاکم متفق بود که قباحت
عظیم بنظر مے آید مبادا حاکمان را ازان حضرت غبارے در دل راه
یابد بسبب فساد گردد راجه شیوسهائے صاحب اکثر در محفل خود
می گفتند که اگر ازین قصه در زمان سلف میشد بسے کتابها مدون
میگردید چرا که در زمانه سابق بعضے مجرمان را که از برکت التماس درویشان در
رہائی از پنجه ظالمان شده بود تکلفے نداشت سبب آنکه حکام و
سلاطین خود با درویشان یک دین و یک ملت بودند و معتقد
فقرا بنابر عزت صوفیه تمامتر مے کردند و حمایت این طایفه را نیز

عزیز میداشتند و شفاعت این فرقه بدل قبول میکردند بخلاف نصرانیان
که نه بملت خود ثابت اند نه عقیدت بحضرات عالیهٔ صوفیه دارند
بلکه از عناد باطن تا وسع در تحقیر اهل اسلام و دیگر اهل ادیان تمامتر
سرگرم اند خصوصا در حق شریف قوم هر ملت تذلیل قانون ایشان
و درکشی و توهین آئین ایشان درچنین وقت نازک مجرمے را بنا دادن
و کار بیرآوردن باین خوبی که نه بر خود الزام حکام آید و نه مجرم را جرم
ثابت شود محض تصرف عظیم است نقل است مردے پیرو نام از
قوم تنبولی در مسکن خود قصبه بیتا که از قصبهٔ پهلواری شریف پنج چهار
روزه مسافت دارد مے بود برادرش پیرن نام از حضرت شیخ العالمین
بیعت داشت ازین جهت وے را نیز عقیدت بیعت پیدا بود
اما بسبب دوری مسافت و بعد مفاصله و تعلق امور خانه داری
از دست زمانه فرصت نمی یافت که بحضور آنحضرت گاهے حاضر
شود و بشرف جمال باکمال وے رفع فائز گردد دردین تمنا سالها بروے
گذشته اما روزے دست بدامن مقصود نرسیده تا آنکه در سال یکهزار
و دو صد و شصت و دو هجری یا قریب وے سالے دیگر باشد دران قصبه
آتشے عظیم برخاست که پنجاه و یک نفر مردم دران آتش سوختند و آنچنان
سوختند که تا استخوان گزند آتش رسیده بود چنانچه نه نفر یکجا زیر ظل
خام پناه گرفته بودند بعد دهوا آتش جهان سوز آنچنان سرگرمی کرد که
تمام ظل بسوخت و خاکستر شد و آنهمه از جهان هلاک گشتند و تمام قصبه

پاک سوختہ بود در حقیقت قیامتے برپا بود القصہ چون آتش بجوالے
خانۂ پیر و رسید و خانہاے گرداگرد کہ باہم گرچسپیدہ بودند سوختن
گرفت وے را و مردمان خانہ اش را بجز جان دادن مفرنماند از سو
آتش مشتعل و ہواے تند از مجاورت آتش از آتش ہم تیز تر بود کسی طرف
راہ گریزنے یافت زن و فرزند مضطر دل بر ہلاک نہادہ از صدمۂ
حرارت ہواے گرم و دود آتش سہرسو بے حواس گاہے از دالان
در گوشۂ خلوتے و گاہے از خلوت در دالان آمد و رفت می کردند
و مکان ہم مسقف نبود کہ فی الجملہ طمانیت بودے لیکن تا آنزمان
ہمہ مرد و زن خانہ استعانت بحضرت شیخ العالمین رضی اللہ عنہ مے کردند و فریاد
مے نمودند آخر الامر از غایت گرمے ہوا دچپہ قریب فرغلہ و فرجک
مکان آنہا را نیز آتش در گرفت پیر و ہمہ ناموس را گرفتہ باز متوجہ
خلوت خانہ شد و گفت اکنون جان بری دشوار شد چون از دالان
در صحن خانہ آمد و مے خواہد کہ بخلوت خانہ رود نظرش بالای مکان بر
فرغلہ و فرجک افتاد بے اختیار از غایت مسرت شور برآورد کہ
اے آفت زدگان غم مخورید و بیدل مشوید مکان ما محفوظ است
نخواہد سوخت برادرش بیرون گفت خیر است و در دل خود اندیشید
کہ مگر از نہایت حرارت و اضطراب خللے در دماغ وے راہ یافتہ
و تشویشے دگر لاحق حال بیرون گردید کہ یکے مکان را آتش دوستہ جا
درگرفت دیگر بے حواسی برادر کہ باز برادرش شور برآورد و قسم یاد

آورد کہ راست میگوییم حضرت صاحب قریب فرغلہ استادہ آتش را
از دست حق پرست فرو مے نشانند ہرجا کہ آتش میگیرد و مشتعل میشود
از آب رحمت خود سرد مے کنند و ما را میفرمایند غم مخور خیر است و
گفت اگر گفتہ ما باور ندارید بہ بینید کہ آتش دران جاہا با وجود تندی
ہوا خود بخود سرد گردید چون برادرش ہم بتامل نگاہ کرد دید کہ فی الحقیقت
چنان است کہ او مے گوید خود بخود آتش جا بجا مے گیرد و باز فی الفور
سرد می گردد اما با وجود آنکہ بیعت داشت آنحضرت را نمی دید و پیر و
کہ محض عقیدت داشت ہمچنان مے دید و مشرف بود تا آنکہ ہفت
جا آتش افروختہ و خود سرد شدہ مولف کتاب ہم بچشم خود معائنہ
کردہ بود بعضی جا یک دست و بعضی جا زیادہ سوختہ بود و مکان
دیگین جملہ از ہلاک و خراب شدن محفوظ ماندند بجز مکان وے
ہیچ مکانے نبود کہ پاک نسوختہ بود ہر کسی را حیرت و تعجب دست
میداد بعد طمانیت و تسکین پیرن از برادر خود پیرو پرسید کہ آنچہ
گفتی راست آمد اما بچہ طور دانستے و پنداشتے کہ حضرت ما ست و
حال آنکہ گاہے آنحضرت را ندیدہ جواب داد ہمہ را نوقت کہ ما و شما
و ہمہ زن و مرد فریاد مے کردیم و مے گفتیم کہ یا حضرت صاحب دریاب
یک ناگاہ چشم من بر بالائے فرغلہ رفت دیدم بزرگے با چنین صورت
و قامت و لباس بر فرغلہ ایستادہ آتش خانہ ما را سرد مے کنند بحیرت
افتادم کہ چہ مے بینم فرمود غم مخور خیریت است دیگر تردد در دل

راه یافت که این بزرگ کیست و سبب این الطاف چیست در همین
تامل بودم و چشم من بسوے وے دوخته بود که تبسم کرده ارشاد نمود
انداکه یاد مے کنی و فیر یاد می نمائی آن حضرت صاحب منم بنابر شمایان
آواز دادم و اطمانیتے که در دل یافتم شمایان تسلی و تسکین ہمی بخشیدم
بیرن ازین مولف کتاب میگفت بیر و صورت و شکل و لباس که بیان
کرده بود بعلیم دکاست صورت آنحضرت بود و بعد فرو شدن
آتش از نظر وے غایب شد و اعتقاد وے از مشاہدۂ این کرامت
دوچند گردید تا آنکه در سلک مریدان منسلک شد مولف کتاب
ہم دران عرصه مقیم آن قصبه بود و ازین جنس تصرفات در نوم
و یقظه بیشتر به نسبت دیگر تصرفات در حل مشکل خلق جارے
بود از آنجمله اکثرے ازان سابق بقید قلم آمده و بقیه بقدر یاد مرقوم
مے گردد **نقل است** میر زادے علی بہاری با وجود تخالف ملت
بجناب اقدس شیخ العالمین رضی سودے و عقیدے راسخ و کامل
داشت و خاضر و غایب در صدق محبت یکسان بود از چندے
در شہر عظیم آباد سکونت داشت شبے بدرد صعب مبتلا گردید
شب زیاده گذشته بود تنہا بر بستر خواب افتاد بکمال حزن و اندوه
که از شدت درد داشت این شعر آہسته آہسته مے خواند و آب
از چشم مے ریخت ع یا حبیب الاله خذ بیدی * مالعجز بے
سواک مستندی * و گاہے چشم بند مے کرد ہمدرین حالت

که چشم بند بود و شعر مذکور بر زبانش جاری اثر آمد کسے یافت گویا شخصی
درین مکان آمد یکبارچشم بکشاد دید حضرت شیخ العالمین رضا بر بالین
وے ایستاده است باستعجال قصد ایستادن از بهر تعظیم کرد طاقت
نیافت آنحضرت فرمود همچنانکه هستید بباشید و بر بستر شان
بنشست و دست حق پرست بر جائے درد نهاده چیزے
دم نمود که تسکین تمامتر دست داد و یک بیک از نظر غائب شد
ایشان را حیرت گرفت که چه دیدم نه خوابے است که علانیه دیدم
و سخن کردم و ثمرۂ عنایت از صحت مشاهده نمودم و اگر در بیدارے
دیدم باز نه برخاست وے رضی الله عنه وقت رفتن دیدم نه رفتن
وے مشاهده کردم یک بیک از نظر غائب شد امابکسی یاد آن
این ماجرائے شگرف متنبیه ظاهر نساخت بخیال آنکه کسی باور نخواهد
کرد باحمل بر خلو دماغ خواهد فرمود صبح آن شب که مولوی محمد قادری
صاحب بعزم شهر عظیم آباد از حضور پر نور وے رضا رخصت خواستند
فرمود عیادت تا میر نادر علی هم ضرورست سهو نخواهی کرد مولوی
ممدوح بابرام تمام عرض داشتند که میر موصوف بیمار نیستند بالفعل
هم درعرصۂ دو سه روز است که خط شان بنام کمترین رسیده بود
باز ارشاد شد که مزاج نادرست شده بود عیادت مناسب است
اگر صحت شده باشد فایده ملاقات از دست نمی رود و الا از کرم
عیادت تا فراخت خواهد شد مولوی مذکور متعجب بودند چون بشهر رسیدند

بعد فراغ کار خود قصد ملاقات میر نادر علی شدند خوشحال صحیح یافتند زیادہ تر تعجب رونمود دانستند کسے خبر غلط بحضور شیخ العالمین رضہ رسانیدہ بود باز براحتمال بیماری پرسیدند کہ حال مزاج شریف چونست میر صاحب مشار الیہ بشکر و سپاس حق سبحانہ رطب اللسان شدند مولوی موصوف را حیرت بر حیرت افزود گفتند عجب حال اہل زمانہ است ندانم کدام کس خبر بیماری سامی بحضور اقدس رسانیدہ مشوش خاطر گردانید کہ مکرر برائے عیادت باِبرام حکم فرمود ہر چند عرض داشتم کہ خوب تحقیق میدانم بیمار نیستند وہم دو روز است کہ خط آمدہ بود باہمہ تقید بلیغ نفاذ یافت میر موصی الیہ از زبان متبسم شدند و گفتند حال اسرار سخن بدریافت آمد و تردد یکہ بود رفع گردید بلے بیمار بودم و ماجرائے گذشتہ بیان کردند و گفتند تا این زمان کسے را ازین حال خبر نیست و خود در حیرت بودم کہ چہ دیدہ ام گاہ خیال تخییل خود میکردم گاہ خیال مے آمد کہ کسے از عالم ارواح شبیہ شیخ العالمین رضہ از راہ لطف و کرم بفریاد رسی آمدہ و در دل تمنا داشتم کہ این سر برسن ہویدا گردد امروز یقین کلی آمد کہ شبیہ نبود خود آنحضرت بفریاد رسی ما آمدہ بود اکنون ریب و شک از دل جانماند

نقل است مولوی محمد قادری صاحب از موضع قاضی چک می آمدند در اثنائے راہ بریو کی موضع دانا پور آفتاب غروب شد بانتظار پس ماندگان راہ ساعتے توقف کردند و بنماز مغرب مشغول شدند

برادر زادهٔ نور چشم علی حسن مرحوم نیز با ایشان بود ہمراہیان را در طی مسافت
در نگ شد و تیرگی شب از نظر خلق عالم را روپوش کرد رہزنان و
دزدان سر راه گرفتند و کہاران قصد فرار کردند ایشان را بنظر فرزند
عزیز علی حسن مرحوم اضطراب سخت آمد که مبادا بروے صدمۂ ازین
تیره بختان رسد یکبار دیدند که حضرت شیخ العالمین رضہ موجود شد
و فرمود خوف نیست بروما با تو ایم ایشانرا دل قوی شد و بر کہاران
آواز کردند که مترسید این کافران ہیچ کردن نمی توانند کہاران میانه
بر دوش گرفتند و روان شدند خدا داند رہزنان و دزدان را چه خوف
در گرفت سر راه گذاشتند و دم نه زدند و آنحضرت فرمود ما بخبر گیری
پس ماندگان مے روم شما بروید چون ایشان بخیریت داخل مکان
شدند آنحضرت از حال راه خطرناک پرسید مفصل بعرض عرض آوردند
ہدایت نمود حق تعالے بحفظ خود آورد از عقب بعد عرصۂ دراز
ہمراہیان ہم مع الخیر رسیدند نقل است بزبان اسمعیل خان
داناپوری ازین مولف کتاب مولوی محمد قادری صاحب سے
فرمودند اسمعیل خان از حضور وے رضی اللہ عنہ رخصت شد
مع قبایل بسواری بہل ره گرائے قصبۂ داناپور بود در اثنائے
راه قطاع الطریق سر راه او گرفتند و محاصره کردند نامبرده فریاد
بر آورد یا شیخ العالمین برائے زیارت شما حاضر شده بودم و رخصت
گرفته می روم دریاب که راه بر من تنگ شد فی الفور دید که آنحضرت

موجود شد و تسبیح که در دست حق پرست داشت بر پشت یکے
از دزدان زد آنها بے اختیار گریختند و فرار نمودند که در خود نبودند
والیشان یاران جان بسلامت بردند **نقل است** هم از ایشان شنیدم
که زبانی مولوی افضل علی عظیم آبادی روایت میکردند بخانه مولوی
ممدوح هنگامه ارواح خبیثه بود اهل خانه ایشان را دیوے شدید بنوع
بنوع ایذا مے رسانید و اکثر سرش گرفته بلند بر میداشت و به
سقف خانه ملصق مے کرد و باز به نرمی مے انداخت که شکستے بر
استخوان نمی رسید الا ایذاے ضرب از وے میکشید بیمار را حال
به تنگ آمده بود ضعف و لاغری روز بروز در تزاید و اثر اعمال و فتیله
در ضعف و نقصان همه احباب و اقارب روز و شب در تشویش و
خوف آنکه مبادا روزے آن موذی بیمار را بزور افگند و هلاک کند
آخر الامر روزے بیمار را ضعف زیاده بود که خویشان وے مضطر دست
دعا فراز داشتند همدران حالت آن موذی یکبار سر بیمار گرفته بر داشت
و با سقف خانه ملصق کرد مادر مولوی افضل علی ممدوح با اضطراب فریاد
بر آورد یا شیخ العالمین رضه بهر خدا دریاب اینک جانبری دشوار است
ندانم آه جگر سوخته وے همدران وقت چه کار کرد دفعتاً آنحضرت
رضی الله عنه موجود شد و تسبیح که در دست مبارک داشت بر سر آن
دیو زد و به هیبت تمام فرمود بگذار اے ملعون فی الفور آن دیو زن را
گذاشته گریخت و زن بر زمین افتاد سر موالم ضرب بوے نرسید و باز

از ان روز اثر دیو به بیمار شد و صحت یافت نقل است مردی
عظیم آبادی مرزاجان نام که بسبب غلوی رفض در حضرت صوفیه صافیه
از احیاء و اموات مطلق عقیدت نداشت پسرش را عوارض
چشم بی نور کرد اول با طبای شهر رجوع آورده ماه برین گذشت
که دوا و معالجه اطبا سودی نه بخشید چار ناچار بفقرای شهر رجوع
نموده همچنان از حصول مقصود محروم بود روزی خبیث بروی
تسلیط کرد و گفت من چشم را هرگز نمی گذارم بکن هر چه توانی
بعد افاقه پسرش گفت امروز مردی که به منتظر بر سر من ایستاده
می گوید ممکن نیست که از دست من رهائی یابی دیدیم حال اطبای
شهر و فقرای این دیار معلوم شد میخواهیم که ما را در قصبه پهلواری
بر در عالم پناه شیخ العالمین به برید یقین واثق دارم که انجا مشکلکشائی
ما خواهد شد و از عالی التعریف کمال فقر وی شنیده ام هر چند مرزا را
از صوفیه انکار محض بود لیکن شعر مشهور است ہ هر که شیران را کند
روبه مزاج * احتیاج است احتیاج است احتیاج * از در فرزندی ناچار
اختیار کردند و بحضور پرنور شیخ العالمین رض حاضر آمده عرض حال کردند گفتند
از مدتی تمنای دولت پابوسی داشتم علی الخصوص بیمار را آرزوی
دولت جبهه سائی آستانه فیض نشانه بسیار بسیار است اما چشم وی
متحمل تاب آفتاب نیست محض مجبور است آن حضرت که اخلاق محمدی
در اصل خمیر داشت با وجود تخالف ملت و ناآشنائی محض نظر بر بحض عجز

نفرمود ارشاد نمود که هر امر موقوف بر وقت است فرمایند وساعت
روز بر آمده معه بیمار حاضر شوند روز دیگر که حاضر آمدند آنحضرت تشفی کرد
و چیزے که دران وقت میخواندند بر چشم وے دم فرمود در اندک روز
همه بیماری چشم وغیره زایل گردید و رخصت وطن گرفت احباب
واقارب بس متحیر گردیدند که هرگز گمان صحت نداشتند کسے بحضور عرض داشت
کرام عمل بر چشم وی خوانده شد که دفع مرض خبیث شدید و مهلک یکبار حسب مراد مرزا بوقوع
آمد فرمود تعین نبود وقت حاضر شدن او هر چیز که مے خواندم دم می کردم
از آنروز مرزا را عقیدت بحضرات صوفیه فی الجمله پیدا بود و بعد چند ایام
باز بیمار شد و بر عادت قدیم بحضور حاضر آمد دران ایام آنحضرت را
بیماری صعب بود فرمود بعد صحت خود متوجه خواهم شد هر چند مرزا
عرض کرد که کسے ملازم بارگاه را حکم شود جواب شافی نداد همان روز محرمان
عادات را از صحت پسرش مایوسی دست داد و بعد چند ماه بمرد +

نقل است مولوی محمد علی سجاد صاحب فرزند ارجمند ششمے آنحضرت
روزے غلامے را بر قصورے تادیب بحضرت داد ناگاه ضربے شدید
بر سینۀ غلام رسید غش کرد بگمان آنکه مکرے پیش کرده از روے
غضب دو چهار ضربے دیگر زدند که حالش ابتر شد و رنگ و پریشان را
بس ندامت آمد لیکن چون چارۀ کار بدست نبود تشویش مطالبه حاکم
حقیقی و مجازی در دل جا گرفت خبر بآن حضرت رسید نهایت رنج کرد
و تاکید ظاهر نمود و فرمود الشیایان هر چه مے خواهند بے محابا مے کنند

ومارا در تردد و رنج مے افگنند ساعتے متوجہ شفاے وے گردید کہ
ازان حال افاقہ آمد ملازمان را حکم داد کہ اکنون بتدبیر کوشند حق تعالی
قادر است کہ صحت بخشد بعد تدبیر در عرصہ قلیل صحت کلی یافت
کہ لغایت تالیف این کتاب قریب ستی سال برین ماجرا گذشتہ
گاہے در ایام سرما و برشگال اثر ضرب از درد وغیرہ در اندام خود نیافت
نقل است عجیب روزے میر اسد الدین در ایام سرما لبادۂ
نو لبس مکلف نذر آنحضرت رض فرستاد معرض قبول در آمد وقت ظہر آنرا
پوشیدہ بمسجد شریف تشریف آوردند و بعد نماز فی الفور برخاست و برخلاف
عادت بخلوت ریاضت جلوہ افروز شد و آن لبادہ را از جسد مبارک
خود برکشید و لبادۂ کہنہ مستعمل را پوشید و باکراہ تمام در گوشۂ انداخت
و برنج بسیار این قدر فرمود کہ مردمان را چنین جنس پیش ما فرستادن چہ
ضرور و باز گاہے دیرا باستعمال نہ آوردند و بکسے ندادند تا آنکہ ہمانجا آنرا
طعمۂ کرم و موش کرد و کسے را مجال دریافت سبب رنج و اکراہ نبود
اما ہمہ خادمان را فکر آن در دل بود بعد عرصۂ چند بدریافت آمد کہ از مال
حرام بود متروکات قاضی عبد الرشید خان کہ خود بر جمع مال حرام و
رشوت ستانی ید طولے داشت بلا حق دین و وارث در وجہ ارث میر
مذکور رسیدہ بود و وارثان شرعی از متروکۂ نامبردہ محروم محض ماندند
و بیداد میر مشار الیہ بنظر اظہار نیازمندی و خلوص عقیدت ازان متروکات
این لبادہ را بحضور وے رضی اللہ عنہ فرستادہ بود آنزمان کہ بہر کہ و

این حال ظاہر شد کسے از مقبولان عرض کرد کہ وقت این اکراہ طبع
بحسب الشرع پوشیدن لبادہ مکروہ نبود کہ احوال آن معلوم نبود فرمود
چہ کنم فی الفور علیٰ بابزالقباضی منتشرو نمود گویا گناہے عظیم بوقوع آمدہ در
فکر آن شدم کہ کدام امر باعث انقباض گردید عنایت الٰہی دستگیری
فرمودہ طرفتہ العین بردل ما ریختند کہ مال حرام در بر داری بنا بر استعجال
از مسجد آمدم و آنرا از تن در کشیدم بعد چند روز میر موصی الیہ بملازمت
عالی حاضر آمدند و خاصان بارگاہ نیز حاضر بودند از راہ لطف استفسار
نمود کہ این لبادہ از کجا بدست آمدہ بے تامل از زبان وے برآمد
قبلہ گاہا از متروکات قاضی عبدالرشید خان بغلام رسیدہ بود
چون جنس گران بود بحضور فرستادم بمجرد اظہار او بر بشرہ مبارک
تکدر آمد و فرمود کہ در متروکات وے شما را استحقاقے نیست بظلم
از وارثان وے گرفتید باچنین مال حرام بمن چرا فرستید اکنون از
تحالیف شما تحاشے ضرور باید و لس نفرین برین حرکت ناپسندیدہ
شان کرد کسے را از حاضرین خطرہ آمد کہ معلوم نیست کہ چرا بر گیرے
عنایت نمی فرمایند کہ بکار وے آید و نیز حکایت بزرگان سلف
مانند این شنیدہ شدہ کہ مال حرام و مشتبہ را بدریا مے انداختند و
بمحتاج و فقیر نمی دہند درین چہ مصلحت است کہ کرم خورد و پوسیدہ
گردد و بکار فقیرے نہ آید بر خطرہ وے مشرف شدہ فرمود حضرت ابوبکر
شبلی رضی اللہ عنہ را کسے صُرّہ زر نذر داد بخاطر وے قبول کرد و بعد

در بیان دستگیری غمگساران

رفتن او صره را بدریا انداخت وگفت یکساعت که نزد من ماند هزارگونه
خطره ها پیدا کرد واز یاد حق در غفلت انداخت ندانم خلق چگونه با خود
شب و روز میدارند یکی از حاضران مجلس عرض کرد در دریا انداختن
چه سود داشت اگر بمحتاجی می بخشیدند اجر اخروی می یافتند
فرمود صد حیف چیزی که از خدا دور انداز دو داشتن وی بر خود
مکروه دارم به برادر مسلمانی دهم واز این عطا رهائی خود از بلا خواهم و
برادر دینی را در آن مبتلا سازم و غفلت وی از یاد خدا گوارا کنم بنابر
بدریا انداختم اینهمه لطف وقتیکه خوش باشد که اصل کار از دست نرود
و چیزی که از مقصود اصلی دور دارد بوسیدنش و ضایع شدنش از
عطا بهتر و خلقی را که در عسرت و افلاس دستگیری فرمود و بجاه
و فلاح رسانید مشهور عالم است درین مختصر گنجایش ندارد معهذا چون
از هر جنس تصرفات وی رضی الله عنه شمه از دریا ثبت این قرطاس
شده لاجرم ارقام حکایتی چند ازین جنس هم ضرور افتاد تا دانند
که تصرف آن متصرف الوجود ابو الوقت رضی الله عنه در جمیع امور
برابر بود واین برهانی است قاطع بر آنکه هر ولی که قدمت بر قدم نبی از انبیا
علیهم السلام و مقتضای اوانست که معجزات مخصوصه آن نبی بر دست
این ولی کرامات من الله ظاهر می شود مثلا هر ولی که بر قدم مبارک
حضرت عیسی علیه السلام باشد شفای بیمار از وی اکثر می گردد
و اگر بر قدم موسی علیه السلام باشد ابطال سحر و جادو و شعبده بوقوع خواهد آمد

ہمچنین ہر ولی کہ بر قدم اشرف رسول صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم باشد
واین اقصے مراتب است ازان ولی تصرفات ہر جنس کرامتاً من اللہ
بظہور مے آید ازانجہت کہ در رسول ما صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم معجزات
وکمالات ہر نبی علیہم السلام مجتمع بود ودلیلے واضح برین بیان قول
حضرت محبوب سبحانی قطب ربانی نایب مختار سید المرسلین سیدی
محی الدین عبد القادر الجیلانی الحسنی الحسینی رضی اللہ عنہ است
ع وکل ولی لہ قدم وانی ٭ علے قدم النبی بدر الکمال ٭ وتفصیل
این مضامین در کتاب وصول الی اللہ از اقوال شیخ اکبر حضرت محی الدین
بن العربی رضی اللہ عنہ باید جست انتہے **نقل است** مولوی
آل حسنین سلمہ بہ راہوس روزگار در سر پیچید از حضور پر نور آنحضرت
اجازت طلبید فرمود یک طبقہ درس علم دہ اگر تا توانی سہ سال کتاب
بینی کن کہ علم تو نور مے گیرد و بر ہمسران تفوق جوئے روزگار تو بہتر
وعمدہ خواہد شد حسب ارشاد فسخ عزم روزگار کرد وشغل کتاب
بینی شعار ساخت فی الحقیقت کیفیت علمی سر آمد معاصران
شد ودر ابتدائے سال چہارم از غیب صورت روزگار جلوہ گر
شد و بر کار منصفے کہ درین زمانہ عمدہ روزگار ہست مقرر گردید
نقل است میر قدرت علے عرف میر بہا کن ساکن موضع ہہرائے
را از مخالفت زمانہ دل تنگ آمدہ بود بہزار تمنا طور ناخن بندے
در عدالت یکے فرنگی شدہ بود کہ باز در اندک روز رنجشے ومخالفتے

رونمود راه بجز گریز ندید و روپوش شد و حاکم جابر بسر هنگان و پیادگان
حکم داد هر جا که مرد العلی را یابید حاضر آرید و مستحق انعام واکرام
شوید میر موصوف بخوف عزت از استصواب دوستان شبا شب
از آن شهر گریخت و بقصبه پهلواری آمد هر چند بحضور آنحضرت رسم خط
وکتابت نداشت اما بنظر ضرورتے که در پیش بود حاضر آمد و تمنائے
دستگیری کرد حکم شد بر و بر کار خود و منتظر وقت باش چون آن فرنگی
بتفریح خاطر سیر صحرا کند تو هم بر اسپے سوار شده از پیش نظر او
در دور بجانبے رفته باش حق تعالے قادر است که وے را بر تو مهربان
سازد میر موصوف عرض کرد که دید و بعزت کرد او دشمن جان ماست
بجواب فرمود مترس و برو هر چند بس خوفناک بود اما بر ارشاد
آنحضرت دل قوی کرد و برفت چون دران شهر رسید یاران و همدمان
بس تنفیرها کردند که چرا آمدی در بعزتے خود کمر بستی زود بازگرد
گفت فرستاده شیخ العالمین رضہ آمده ام آنحضرت بارام رخصت فرموده
و چنین و چنین گفته اکنون بدون بجا آوری فرمان و ے نمی روم
همه یکزبان گفتند هرگز هرگز چنین مکن ورنه بعزت شدی و بقید
خانه رفتی گفت هر چه باد اباد از گفته بزرگے سر نخواهم پیچید آینده
او داند و منتظر وقت نشست اتفاقاً صبح سمان شب آن فرنگے
بر اسپے سوار شده راه صحرا گرفت ایشان هم بر پا بو سوار شده
دران صحرا رفتند و از دور بجانبے مے رفتند یکبار نظر با خود حاکم بادید

وازملازمان ونوکران پرسید که این سوار مردانعلی است یا مرد دیگر
همه عرض کردند همان مردانعلی مفرور است گفت ویرا آواز کنید
که حاضر شود وزود بیارید پیاده گان دویدند وآواز دادند که بیا
حاکم وقت ترا یاد فرموده است الیشان لگام اسپ باین سو کردند
چون قریب رسیدند خاستند که فرود آیند پیاده گان هر سو منتظر
حکم بے عزتی در محاصره که مبادا چالاکی نموده اسپ را خیز کند دیگر نزد
فرنگی گفت سوار باش حاجت فرود آمدن نیست اما نزدیک بیا
چون قریب تر شد سلام کرد یک نظر بتامل دیده پرسید کجا بودی
میر موصوف عرض کرد بخوف غرت از رنج آقا روپوش بودم گفت
هیچ خوف نیست در کچهری بر کار خود حاضر باش سلام کرد وهمان
وقت در کچهری رفت ورو زبروز اقتدار یافت گوئی خود حاکم عدالت
شد که هر چه بحاکم مے گفت همان میکرد ازین سبب چندان علو و
اقتدار پیدا کرد که اقران ویرا عرق حسد در جوش آمد بعد چندے
بمقتضائے عقیدے که داشت در سلک مریدان آنحضرت داخل شد
وتا مرگ داد پیر پرستی داد **نقل است** شاه غلام شبلی علیه الرحمه
روزے بخلوت گنجینه معرفت آنحضرت حاضر آمد فرمودام وز تاریخ
جد شما حضرت مخدوم قدس سره است الیشان عرض کردند که معلوم
است اما مجبورم که هیچ ندارم آنحضرت فرمود چیزے فاتحه دادن
ضرور است گو قلیل باشد باز ظاهر نمودند که بسیار تردد کردم از شما

ایام بگذشت برنج ہم بدست نہ آمد ونہ یکفلوس کہ شیرینی نیاز کردہ شود
قرض ہم میسر نشد چون بخت یاور بود آنحضرت را بر حال شان
تاسفے آمد رحم کرد و فرمود بروید ہر غلہ کہ در خانہ باشد فاتحہ کنید
سال آیندہ چنین نوبت نخواہد رسید الیشان رفتہ بتردد و تلاش
قدرے سامان پلاؤ نمودند و بحضور نیز تبرک آوردند ہمد را لسال
ابواب فتوح بر روے شان کشادہ شدہ و روز بروز ترقی میگردید
تا آنکہ غنے در دنیا پیدا کردند **نقل است** احمد قوال کہ از زیار سفر
آمدہ بود در شیوہٴ سرود مشہور عالم بود بس خوش مے سرائید مقبول
طبع عالی آنحضرت گردید وقت خصت مبلغ دو روپیہ موجود بود عنایت
فرمود احمد قوال عرض کرد براے غلام حاجت این عطا نیست
تبرکا و تمنا میگیرد اما آرزو اندارد کہ بہ برکت این عطیہ در شہر عظیم آباد
دولتے رو نماید کہ از دست عسرت نجات یابم فرمود انشاء اللہ
چنین شود کہ میخواہی شہر شہر گشت ہر جا کہ خواہی برو چون شہرت
ہر جا و بہر امیرے کہ میرفت معزز و مقبول قلوب میشد تا آنکہ راجہ
سادہو رام غلام او شد و بس انعام و اکرام در حق وے مبذول
داشت و صاحب ثروت گردانید بعد چندے ایام قصد شہر مرشد آباد کرد
و بہ برکت دعاے حضرت شیخ العالمین رض مقرب نواب مظفر جنگ
ناظم ضلع بنگالہ گردید و صاحب فیل شد کسے بحضور اقدس
آنحضرت رض عرض کرد کہ امسال مراجعت احمد باین دیار دشوار است

فرمود اگر خدا خواسته بہت قریب میرسد در عرصہ چند ماہ ترک
روزگار نواب کردہ قصد این دیار کرد ہر چند نواب بالغ آمد جواب داد
کہ تمناے زیارت شیخ العالمین رضی اللہ عنہ آنقدر دارم کہ وجود این روزگار
و دولت دنیا در نظر من قدرے و منزلتے ندارد میخواہم کہ بقیہ عمر
بر در دولت آنحضرت بر ہر چہ نان خشک بسر کنم و روانہ شد
و بقیہ عمر بر آستان عالی آنحضرت بسر کرد **نقل بہت عجیب**
در سال یک ہزار و دو صد و چہل و یک ہجری برمن عسرت سخت
آمد و ماہ مبارک رمضان شریف برسر رسید و کفیل خرچ بعضے دوستان
ہم بودم تردد خاطر تمامتر داشتم شب ہیزدہم ماہ شعبان ہم دران
خیال حساب خرچ ضروری ماہ رمضان بنظر دلبستگی میکردم تا آنکہ
خواب آید از روے حساب مبلغ دہ روپیہ ضرورے بایست کہ بغیر آن
طعام سحر و افطاری شام دشوار بود اما درین عہد بکمال قلت
و شدت تردد ممکن بود و گنجایش بہ تکلیف تمام مے تواند شد و راہ
تدبیر آنقدر ہم مسدود مے دیدم و بہ کسے این راز ظاہر میکردم و نظر
بر خدا مے داشتم تاریخ بستم ماہ شعبان خالہ زادہ من علی حسین از وطن
خود آمدہ بود چون دران ایام بیشتر سکونت در قصبہ پہلواری داشت
قدرے روغن گاؤ براے خرچ ضروری ہمراہ آوردہ بود در خلوت
شریف بحصول شرف قدمبوسی حاضر آمد و دران وقت حضرت
شیخ العالمین رضی اللہ عنہ را براے خرچ ضروری مہمانان تردد روغن گاؤ افتاد

خادمے را فرمودہ کہ برو نزد قاضی ابراہیم حسین دبگو کہ ہنوز روغن
نفرستادی و قیمت چندان پیشتر گرفتی ضرور بضرور ہر قدر کہ
بندوبست شدن تواند بفرس پس گر نتوانی دو آثار سہ آثار ہم امروز
تدبیر باید کرد و باید فرستاد برادر ممدوح عرض کرد غلام چہار پنج آثار
روغن ہمراہ آوردہ است امید قبول دارد فرمود بصرف خود آر کہ
امروز قاضی مذکور مقرر خواہد فرستاد باز معرض بیان آورد کہ غلام
را حاجت نیست و ہم اگر احتیاج خواہد افتاد از فلان خواہم گرفت
و نام این کمینہ بارگاہ عالم پناہ بر زبان آورد کہ کفالت جمیع امور ما
از نقد و جنس علاقہ اوست آنحضرت زیر لب فرمود کہ او از کجا تدبیر
خواہد کرد خود در پریشانی است و اضطرار دارد چون این راز ایا گرا
و اشارتا ہم بکسی نگفتہ بودم و محض نظر بر خدا امید داشتم برادر ممدوح
در تامل افتاد بعد گذرانیدن روغن از خلوت شریف بیرون آمد
و از من پرسید کہ بالفعل تکلیف عسرت داری و رنج می کشی گفتم
کہ فضل الٰہی است و بنظر اخفار راز مبالغہ کردم کہ از احتیاج
زیادہ موجود است اگر شما ضرورتے داعی باشد ہر قدر کہ خواہید
بدہم گفت یقین میدانم کہ بالفعل عسرت است باز انکار کردم گفت
جناب اقدس حضرت پیر و مرشد این وقت زیر لب چنین فرمود
و راز شما آشکارا کرد خاموش ماندم گوی سکتہ دران حالت
بود ہوش برجا نماند کہ این چنین حال جزئیات ہر متنفس بر آن

روشن ضمیر ظاہر است واے بر حال دیگر امور ہر لحظہ وہر لمحہ
از من گناہے سر مے زند وازین خیال چنان تشویش دامن دل
گرفت کہ نفس بر من تنگی کرد و مرگ از خجالت گناہ اہون شد
ودرین تامل از خود رفتم و بخود گردیدم تا آنکہ تاریخ بست وچہارم
ماہ شعبان آمد مارا طلب فرمود وارشاد کرد کہ رقعہ نوید از میان
شیخ رجب علی رسیدہ است باید کہ رسم نوید وے ادا کنی وملتبسم
شدہ باز فرمود کہ در کارخانہ مکتب پسر شیخ مذکور مولوی محمد
قادری رفتہ بودند اکنون در برات ترا رفتن مناسب است صبح
آنشب روانہ شدم وقت رخصت شیخ موصوف مبلغ چہار روپیہ
نذر آنحضرت بمن داد دانستم کہ براے خرچ ماہ رمضان آنحضرت
تدبیر کردہ است کہ طرف ثانی وے ہمان ساعت رسید ومبلغ
چہار روپیہ نذر داد در دل گفتم کہ حساب مبلغ دہ روپیہ بود وحال
مبلغ ہشت روپیہ بدست آمد باید دید کہ بقیہ دو روپیہ از کجا می رسد
واکنون کسے نیست کہ نذر خواہد داد چون سوار شدم کہ شخصے آمد
ومبلغ دو روپیہ نذر آورد بر مکان رسیدم وابعد حصول شرف دولت
پابوسی آن ہمہ نقود پیش نہادم کہ فلان وفلان نذر حضور فرستادہ است
تبسم کرد وفرمود چرا نزد من آوردہ بہ بر وبمصرف خود
آر وہمچنین ماجراے کم وکاست در مرض موت وے رضی اللہ عنہ پیش
آمدہ بود وبہ کسے ظاہر نکردہ بودم وہم بیماری وے رضی اللہ عنہ

انقدر بہر که و مه را پریشان کرده بود که حواس نداشتم خرچ ماه رمضان
را که مے پرسید و ہمان ماه شعبان بود و انداز ہمان خرچ که روزی تاریخ
بست و یکم ماه شعبان بجناب مستطاب مولانا شاه ابوالحسن صاحب
مدظلہ العالی فرمود تشویش ابوالحیوٰة مرض ما را زیاده کرده غالبیکه تردد
خرچ خانگی بسیار دارد تدبیر مبلغ ده روپیه کرده باو باید داد و چشم پر آب
شد کسے را جرأت دریافت سبب گریه نبود مگر از اثر گریه آنجناب
حاضرین ہم میگریستند مولانا ممدوح بعد ساعتے عرض کرد که تشویش
اوشان از بیماری حضور ہست فرمود بلے لیکن تدبیر مبلغ ہم ضرورست
خواہ مخواه امروز تدبیر کنید اگر نتوانند قرض کرده دہند جناب مولانا
مبلغ مذکور قرض کرده بمن عنایت فرمود و ماجرا مفصل بیان نمود
عرض کردم بجز اندوه بیماری حضور پر نور دیگرے خیال ندارم گو تردد
خانه داری ہم بعض اوقات مخل امور دینی می شود فرمود خیر بہر کیف
انکار را مجال نیست بگیر و از مایان کسی را مفہوم نشد که آنحضرت رضوان الله
علیه اراده آن فرمود که ما را در ماه رمضان بدو اندوه و تشویش مبتلا نگذارند
یکے مصیبت آنحضرت که قیامت کبری بر وابستگان دامن دولت
است و دیگر تشویش فقر و فاقه چون تاریخ بست نہم ماه شعبان بخلوت
قدس شتافت و خلق را در غم و مصیبت گذاشت و سلخ ماه آمد ہمان
روز تردد خرچ ماه رمضان بر سر افتاد و ہمان مبلغ بکار آمد **نقل است**
مولوی محمد امام صاحب دامت برکاته مدیون مبلغ پنجاه روپیه شدند

وراہ ادا مسدود بود اضطرار سخت داشتند اما از کسی ظاہر نمی کردند روزے از موضع قاضی چک عرضی مریدے رسید لطلب یکی از فرزندار جمند برائے گرفتن بیعت بدین مضمون کہ فلان کس بیمارے صعب دارد صاحب فراش است بمقتضائے عقیدے کہ بجناب اقدس و اعلے دام ظلہ علینا میداشت میخواہد کہ بسلک غلامی آزادے ارکان بیعت منسلک گردد اگر یکے از مرشد زادگان رخصت فرمودہ شوند دولت آخروے نصیب بیمار مذکور می شود آنحضرت مولوی ممدوح را رخصت نمودند رفتہ بیعت گرفتند وخواستند کہ مراجعت وطن کنند چندان ہجوم خلق شد کہ از گرفتن بیعت تا شام فرصت نشد و مردمان اطراف وجوانب آن موضع پے درپے می رسیدند ناچار روز دوم ہم بخاطر ضعیفان و زنان کہ مقدور زاد راہ ہم ندا شتند اقامت کردہ بیعت گرفتند واقویا و اہل مقدور را فرمودند کہ بحضور پر نور اقدس و اعلے حاضر شدہ مستفید این دولت با سعادت شوید و نیابت ما در حق عاجزان است نہ برائے شما کہ مقدور رسیدن بہ نیب دارید و از آنجا روانہ شدند تا وقت روانگی مبلغ پنجاہ روپیہ بے کم وکاست نذر آمد و خرچ راہ آمد ورفت ذمہ طالب اول بود کہ عرضی ارسال داشتہ چون بحضور رسیدند لبعد اظہار بیعت مردمان مبلغ مذکور بحضور گذرانیدند ومعمول چنان بود کہ اگر از جائے باین نمط نذر زیادہ مے آمد حکم میشد کہ باخود ہا ہمہ برادران تقسیم کردہ بصرف آرید

آنروز برخلاف دستور ہم الیشان را حکم شد کہ بمصرف ضروری آرید ایشان
فی الفور ادائے قرض خود کردند **نقل ست** طرفہ حکایتی است وعجیب و
غریب نقلے در کار خانۂ شادی میان علی اشرف فرزند ارجمند مولوی محمد علی
اکبر قدس سرہ در عین وقت گشتِ برات جناب سید العلماء دام ظلہ
کہ طرف ثانی مولوی ممدوح قدس سرہ بودند با ضطراب تمام در خلوت
عرش منزلت آنحضرت حاضر آمدند و عرضداشتند کہ تردد سخت پیش
آمدہ ہنوز کہ از نصف شب زیادہ گذشتہ آرد گندم از قصبۂ داناپور
نرسیدہ و رکابی ہم موجود نیست با وجود وعدۂ انعام کلالان این وقت و
جواب صاف دادند و بر خلف وعدہ و عہد کمر بستند مردمان خانہ
تلاشی آنہا نیز کردند اما یک رکابی نیافتند صبح کہ برات خواہد رسید تدبیر
اطعام مہمانان متعذر ست و سبکی و رسوائے بقدر و مردمان برائے
از سہ ہزار مردم اد نے و اعلےٰ کم نباشد آنحضرت را نیز تشویش آمد
چون راہ تدبیر مسدود دید بمقتضائے عنایت خاصہ کہ بہ سید دل حال
جناب سید العلماء دام ظلہ بود ارشاد فرمود کہ چہ قدر اسباب مہیاست
عرضداشت ہزار جفت نان تنوری موجود است و رکابی پلاؤ ہفتصد
و طشتری زردہ یکصد و پنجاہ تامل کردہ فرمود فردا ہمہ اسباب را یکجا جمع
کردہ قبل از تقسیم بمن اطلاع بخشند کارپردازان حسب ارشاد ہمہ رکابی
پلاؤ و طشتری زردہ و نانہائے تنوری مع لوازمہ قلیہ و جغرات و گوشت
ہمہ ترتیب دادہ بحضور آنحضرت رضی اللہ عنہ خبر رسانیدند کہ بحضرت آ

هم جلوس فرمود و اسباب هم بجنسه مرتب کرده شد مگر طشتری زرده
که جائی گذاشتن وے در صحن خانه نبود بعد وے چند از وے آورده ام
باقی در باورچیخانه است آنحضرت برخاست و در صحن که رکابی اطعمه
ترتیب یافته بود تشریف آورد و بر کناره صحن بایستاد و توقف کرد
و نگاه دیده حق بین بسوی آن اسباب انداخته لمحه نگذشت که
بسیار امعان روا داشت برکاته فرمود ایام گرما است و کثرت مگس مناسب
که در ضیافت برادران تعجیل کنند که هنوز سردی صبح باقیست و آفتاب
از دو ساعت متعارف زیاده سیر نکرده است ایشان متامل شدند
که این قدر قلیل رکابی چگونه تقسیم کنم و به که دهم و کرا ندهم چون آنحضرت رض
ایشان را در تامل دید فرمود تردد نکنند آنچه موجود است بسیار است
غالب که همین کفایت کند و باز بخلوت عرش منزلت جلوه افروز
شد و کار پردازان سرگرم خورانیدن برات شدند این کمینه بارگاه
که یکی از مهمان کارخانه بود از بدایت کار تا نهایت حاضر بود دانم که
نگاه چشم خدا بین آنحضرت رض چه کار کرد بخدای دانا و بینا که گاهی
چنین امر عجیب ندیده بودم که دران اسباب همه برادران را حسب
دستور حصه پلاو و جفت نان طشتری زرده و قلیه و خیرات بوفور رسید
و بعد فراغ ضیافت سه صد رکابی پلاو و نود طشتری زرده و دو صد
جفت نان فاضل ماند وقت رخصت برات همراه توشه کرده بخانه
اش فرستاده شد و چون حساب مردمان براتی وقت تقسیم کرده شده

بود از سه هزار مردم زیاده بشمار آمده بودند و این ماجرای شگرف
قریب هفتاد نفر را مشاهده شده بود آنها که شنیدند حساب ندارند و لطف
آنکه قریب صد عدد رکابی طشتری همچنان که ذخیره داشته بود معطل
ماند حاجت بوسی نه افتاد اصل آنست که چون آن حضرت را نیابت غوث خاصه
سید المرسلین صلی الله علیه وسلم و حضرت غوث الصمدانی رضی الله عنه بود بنابر
در هر باب ویرا تصرفی بود ظاهر و باهر که کسی را جای انکار نمی ماند و از آن است
که کارکشای عالم از هر فرقه اسلام و کفر مشیت ازلی و عنایت لم یزلی
بر دست حق پرست حضرت ایشان داشته بود و هر کسی سر نیاز بر در
حضرت ایشان می سود **نقل است** حاجی عبد الواحد سرهندی
از خلفاء شاه محمد دائم صوفی ڈھاکوی قدس سره بعد انتقال صوفی صاحب
سالها سال ریاضتها کردند و لبس سالک مستقل بودند عقده دشوار در کار
شان افتاد و مدتی در حل آن سعی نمودند چاره بجز رجوع بجناب شیخ العالمین رض
ندیدند روزی بحضور اقدس وی رضی الله عنه حاضر آمدند و عرض حال داشتند
همان وقت آنحضرت مراقب شد و ایشان هم مراقبه کردند بعد ساعتی سر برداشت
و حاجی یکبار لشکر گذاری بر پای افتاد و قدمبوس کرد فرمود اکنون
رخصت شو و بکار خود باش حاجی اکثر می گفت که آنحضرت غوث وقت
هست چرا که بجز غوث دیگری را طاقت تصرف در طرق مشایخ نمی شود
علی الخصوص این چنین طور که هر اهل طریق را در طریق وی تربیت کردن
که سر مو اثر و نتیجه طریق دیگر طاری نشود آنحضرت قادریه و سرهندیه و

ازارباب وجد و جوش که چشتیان زمان ازان رشک برند و لطف آنکه حل عقدۂ ما چنان برروش سرهندیان فرمود که مطلق اثر جوش نیافتم نقل است شاه روشن علی خلیفۂ اعظم صوفی صاحب قدس سره را بعد انتقال صوفی صاحب عقیدۂ پیش آمد چندروز در حل آن انتظار کرده صورتی توقع نه آمده عریضه با ضطراب تمام از شهر ڈہاکه که مسافت یکماه از قصبه پہلواری راه دارد فرستاده مرقوم بود فریاد رسا دریاب که جز تو بکه گویم و بجز در تو کجا روم آنحضرت در جواب چیزی نوشته فرستاده و فرمود که همین خط بار تماد رفع انقباض وی کافیست اگر با حتیاط دارند شاه محمد والی نصیرآبادی علیه الرحمه که از وطن عازم پابوسی شیخ العالمین شد در اثنای راه وارد خانقاه شاه موصوف بود میگفت که شاه ممدوح می فرمود که بسیار بسیار حل مشکل ما از مطالعۂ آن مکتوب وحی اسلوب شده و ازان زمان که این ارشاد نامه وحی ختامه نزول اجلال فرموده هر انقباضی که طاری شد از مطالعه اش با نبساط مبدل گردید بنا بر وی را حرز جان خود کرده ام و از لبس شاهی عافیت یافتم سبحان الله باز غمی که خاطر ما خسته کرده بود علیه و هم خدا فرستاد و برگرفت ❊ نقل است شاه کریم بخش مجذوب عظیم آبادی چون ذکر آنحضرت در مجلس وی آمدی گفتی او قطب وقت است و ما برده وایم و بس با ین ادب میکرد چنانچه در سال یکهزار و دو صد و یازده هجری که اتفاق جلوه افروزی شهر بهار شده بود بعد فراغ عرس حضرت مخدوم الملک قدس سره که مراجعت

فرمود در وسار شهر عظیم آباد باستقبال رفته عرض داشتند که اگر خاک
این شهر هم لشرف پابوسی بندگان عالی مشرف شود رشک طوطیای اہل
بصیرت گردد مقرون باجابت گردد اراده ملاقات مجذوب مذکور که
در اثنائے راه قصبۂ پهلواری بیرون شهر سکونت داشت متمکن خاطر
اشرف شد هنوز سواری دور بود و مجذوب مذکور از غلبۂ شوق بس
بیتاب بار بار از هر کسی مے پرسید که تا کجا رسیده باشند مایان که از پیشتر در
مکانش رسیده بودیم میگفتیم که هنوز سواری دور است و هر که می
رسید بے اختیار برمے خاست و با همه میگفتم که آنحضرت عقب
هست و این فلان یار اوست ؎ رسید لشکر عشق و گرفت کشور
جان ٭ هنوز گرد شهنشاه عشق پیدا نیست ٭ تا آنکه سوارے
آنحضرت نمود شد یکبار بے اختیار برخاست و بسوے آنحضرت
تیز روان شد و از غلبۂ شوق پا در لغزش بود آنحضرت آواز داد
که بنشیند تکلیف نفرمایند او شنیده ناشنید کرده پیش قدمی نمود
و پایۂ پالکی گرفت خواست که همچنین تا نشست گاه رود آنحضرت
کهاران را فرمود جلد پالکی از دوش بگزارد و قصد فرو آمدن فرمود
هر چند آنمجذوب گفت که تمنائے دویدن در رکاب سعادت دارم
آنحضرت قبول نکرد و از پالکی فرود آمد بغل گیر شده در نشست گاه
آمد و به نشست آنمجذوب را بجنب دو زانو سر فرو افگنده دیگر نشستے
نبود و هرگز چشم برابر نمی کرد و در سخن میگفت ما بنده توایم هر جا که بنشانند

نشستہ ایم وتمامتر با حواس بود کہ مطلق اثر جذب در سخن وے
یافتہ نمی شد نقل است مولوی غلام محے الدین مجذوب بس
طاقت تصرف داشت ومکاشفہ تیز نند ورشہر عظیم آباد بود شش
ماہ سالک ماندے وشش ماہ مجذوب خرق عادات وے زیادہ
از حد احصار است ہرکہ ومہ معتقد وے بودند روزے در ایام جذب
بمیر محمد سعید علیہ الرحمہ کہ عازم زیارت آثار شریف نبوی صلی اللہ
علیہ وسلم در عرس ربیع الاول بودند گفت چہ خوش باشد کہ
مارا ہم ہمراہ بری الیشان بخیال آنکہ ہر وقت بمسکرات مبتلا است
رفتنش وران مجلس مناسب نیست ومساغ انکار ہم نبود گفت
بسیار خوب ودوقت روانگی بغیر اطلاع وے درقصئہ پہلوارے
آمد وبحضور شیخ العالمین رضہ از ارادہ آمدنش ظاہر ساخت آنحضرت
فرمودہ خطا کردے کہ ویرانہ آوردی ورنج دادی آمدنش بر ما ناگوار
نبود کہ او مکلف نیست اینجا در خلوت شریف این تذکرہ بود وآن
مجذوب ہمدران وقت در شہر عظیم آباد از میر محمد جواد کہ در خدمت
وے حاضر بودند گفت اے محمد جواد آن پیر مرد کہ مارا عیب دید
وہمراہ نبرد بحضور شیخ العالمین رضہ سبب نبردن ما دران مجلس
عرس بیان کردہ کہ مرتکب بخمر ہستم چہ قدر ذلیل شدہ است
آنحضرت بر راے اوبس نفرین کرد وملامتہا نمود کہ نہایت خجل
شدہ است آرے اگر اوشان حمایت ما گنہگاران بے بضاعت

نکنند دیگر که کند و عزت که بخشد میر ممدوح که ازین حال اطلاع
نداشتند گفتند که هیچ نفهمیدم گفت میر محمد سعید را گفته بودم
که ما را نیز در مجلس عرس و زیارت همراه برد بسبب ارتکاب ما نحن فیه
نبرد و غمازی مانند شیخ العالمین رض گردید لنسبت که کار بهتر کرد آنحضرت
بر عقل وے لیسے نفرین فرمود و گفت که او مکلف شرع نیست
آمدن وے بر ما ناگوار نبود نهایت ملامت بر تجویز وے کرد اکنون
شرمنده نشسته است و نیز هر کسی از یاران و مریدان شیخ العالمین رض
که بملاقات وے رفتے نهایت تعظیم وے کردے و اخلاق و مودت وے
و اگر دران وقت جذب غالب شدے عذر خواستے که وقت
دیگر تشریف آرند نقل است صوفی محمد دایم قدس سره که کامل
طریق سرهندیه و یگانهٔ عصر بودند چون در مجلس شان ذکر شیخ العالمین رض
آمدے بے اختیار مبتهج و مسرور شدے و گفتے فرزند سه قسم
اند یکے آنکه در لیاقت با پدر برابر باشد دوم از پدر اعلی باشد
و این محض نایاب است و وجود این قسم فرزند کبریت احمر است
و اکسیر اعظم و سوم نالایق محض و شیخ العالمین از قسم دوم است
در خاندان خود و چون کسی رونده و آینده را می یافت گاه گاه مصلا
و پاپوش از تحایف شهر دهلی که میفرستاد هر چند بظاهر ملاقات جسمانی با آنحضرت
نداشت اما پیوسته در محبت آنحضرت بود شاه محمد والی وارد خانقاه وے
قدس سره بودند فرمود خوش آمدے مدتے است که اتفاق ارسال خط

نہ افتاد حالا خواہم نوشت وقت رخصت شان کاغذ و قلم در دست گرفت
ہنوز حرفے ننوشتہ بود کہ گریہ بروے استیلا کرد کاغذ تر شد قلم از دست
بنہاد و عذر آورد کہ امروز در عزیمت سفر فسخ نمایند و فردا انشاء اللہ تعالی
خواہم نوشت ہمچنین تا سہ روز گذشت روز چہارم تصمیم عزم کردند ناچار
از گریہ بخبر این قدر مہلت نیافت کہ بر پرزہ نوشت دایم خاک شو
خاک شو و از آب دیدہ حسرت و ندامت گل شو گل شو و زیر نعلین یاران
چسپیدہ شو چسپیدہ شو تمام رقعہ اینست و بالیشان حوالہ کرد این مولف
کتاب ہم زیارت آن پرزہ کردہ انہم از قطرات اشک تر بود نقل است
درویشی عالی خاندان میر محمد شاہ ملتانی از فرزندان حضرت محبوب سبحانی
رضی اللہ عنہ از ستیزہ حکام کفرہ خانمان و معاش را از دست دادہ بتلاش
شیخ شدند ہر جا کہ از بود و باش بزرگے مے شنیدند قریہ بقریہ شہر بشہر
می رفتند تا آنکہ بخانقاہ شیخ العالمین رسیدند عمر ہفتاد سالہ و صلاح ہیاں
در بر و پیش قبضہ فولادی در کمر صورت ظاہر منافی ارباب طریقت بود بعد معانقہ
فی الفور چشم بند کردند و بعد ساعتے سر از مراقبہ برداشتند صبح دیگر درخواست
اشغال و اذکار کردند و مدت دو نیم سال کامل اقامت ورزیدند و در
عرصہ دو اربعین کشیدند اکثر در تذکرہ فقرا مے فرمودند شما یان کجا رفتید
خود فقیر چہ دانید و چہ شناسید از ما پرسید قدر شیخ العالمین را کہ
از شہر ملتان تا اینجا بتلاش فقرا در بدر شدم و دیہ بدیہ سیر کردم و خانقاہی
و خلوتے نبود کہ دو روز دوازدہ روز در آنجا قیام نکردم و حقیقت حال

ندریافتم نہ این کمال طریقت دیدم نہ استقامت علی الشریعت این یک
چراغ میرانجی است کہ حق تعالے روشن کردہ وہمیشہ روشن دارد اگر
در دیار ما مے بود ہزار ہزار کس از وے تربیت مے یافتند آنجا طالبان
اند و رہبرے نیست واینجا رہبرے ہست و طالبے نیست وہم میگفت
کہ در شہر ما مجذوبے بود مشہور اکثر در خدمت وے حاضر مے بودم
روزے از عین عنایت بمن نگریست و فرمود چہ میخواہی گفتم مارا ہم
مثل خود کن بتامل شد بعد ساعتے گفت نصیب تو در دیار مشرق
از بزرگے است اگر پائے طلب داری بر خیز سر راہ خود گیر از ہمان
وقت عزم این دیار مصمم کردم للامروز و فردا میگذشت تا آنکہ روزے
خواجہ بہاء الدین ذکریا ملتانے قدس سرہ را بخواب دیدم و از وے
چیزے درخواست کردم فرمود نصیب تو در دیار مشرق است
ہر چہ شدنی است از آنجا شود چون بیدار شدم عزیمت سفر
کردم بجز شیخ العالمین رضؓ دیگر ندیدم س ہمہ شہر پر زخوبان
منم و خیال ماہی ٭ چہ کنم کہ چشم بدخو نکند بکس نگاہے ٭ و دیگر
آنچہ دیدہ ام از اینجا مناسب نیست غنیمت دانید صحبت آنحضرت
را و زبانہ ویرا و شکر بجا آرید برین نعمت بے بدل **نقل است**
شاہ منیری علیہ الرحمۃ کہ در باب نصاب اسمار یاضت ایشان
چون ریاضت اسلاف بود کہ روز پانزدہم از برگے چند سائیدہ غذا
کردے و بیشتر در کوہ نصاب دادے و استخارہ نزد وے امرے نبود

دیگرے رافرمودے دی شب اول از حضرات عالیات بوسیلۂ
او مشرف شدے وسیر کوہ ہا بسیار کردہ بود روزے از راہ شفقت
در ذکر آمد و رفت بزرگان کہ وارد خانقاہ مے شدند فرمود کہ سبب
آمد و رفت و رجوع ما بحضرت شیخ العالمین رضؓ عجیب بود در ایامی بر سر
کوہ راجگیر اقامت داشتم و مشغول اصحاب بودم صحبت عمل شد و
سودائے سرشار در دماغم جا گرفت کہ سنگ سنگ و غار غار و قلہ
قلہ و درہ درہ سراپائے برہنہ شوریدہ می رفتم و از آنجا می گذشتم
چند روز برین گذشت بارے عنایت الٰہی دستگیری کرد کہ شبے
مخدوم شعیب رضی اللہ عنہ را دران شوریدگی بخواب دیدم وردے
بمن آموخت و فرمود اکثار آن کن گفتم بچہ حال خوانم فرمود بہر حال
کہ باشے بخوان اینقدر حواس خواہی یافت صبح کہ بیدار شدم
درود بمن یاد بود خواندن شروع کردم در عرصۂ قلیل تمامتر افاقہ
آمد و از برہنگی بسر آمدم باز بخواب فرمود خواص این درود بسیار است
یکے از خاصۂ وے اینست کہ دیدی مجنون را التزامش فوراً با فاقہ
می آرد اکنون برو در شہر بہار بفلان محلہ نزد فلان اخوند واز وی
اجازت این درود بگیر عرض کردم کہ حاجت باذن اخوند چیست
فرمود آنچہ میگویم بران عمل کن باز در شہر ندکور نزد اخوند آمدم
و طلب اذن کردم گفت پیر ما بخواندن این درود طریقۂ ما را البتہ
مجاز فرمودہ اما بارشاد آن دیگرے را حکم ننمودہ چگونہ دہم و ترا چگونہ

معلوم شد گفتم ترا ازین قصه واقف ساختن ضروری است چکار بحکم مخدوم شعیب نزد تو آمده ام
تا چار شد واجازت داد چندے دیگر مداومت کردم که اثرے از جنون
نماند باز بار سوم در خواب فرمود اکنون ترا این درود بحالت اصلی دارافاقه
آورد باید که در قصبه پهلواری نزد شاه نعمت الله حاضر شوی و از وے
اجازت واشغال این درود حاصل کنی گفتم چون از حضور اجازت یافتم
بارے منازل کرده برائے تحصیل حاصل رفتن شاق و گران می آید اسیدوارم
که آنچه اشغال وے باشد از حضور ارشاد شود مخدوم فرمود در غیر طریق
ما وا مسیکه صاحب آنطریق موجود باشد تصرف کردن نشاید و آنقدر
که اجازت داده بودم ضرورت داعی بود که ترا افاقه رفتن نزد شاه نعمت الله
نبود اکنون که بحال خود آمدی اجازت گرفتن از و شان باید و ما را تصرف
در طریق شان نشاید بنا بر آن اینجا رسیدم و لعنایت و برکات انفاس
شیخ العالمین باشغال و افکار و درود مستفیض شدیم و انواع فواید ازان
درود بر داشتم فی الحقیقت قدر این درود کسے داند که ملازمت او کرده
باشد نقل است شبے شاه منیری موصوف بعضے کلمات بر زبان آورد
که حسب حال او نبود و ظاهر از کلام وے مستفهیم میشد که آنچه در ریاضت
اسما حاصل کرده ایم کسے را بر آن اطلاع نیست و کسے بر ما غلبه کردن نمی
تواند چون وقت ملاقات آنحضرت در خلوت عرش منزلت حاضر آمد ساعتے
نگذشته که خود احوال ماضیه تا حال در سیر کوه و خواندن اسماء و غیره بیان
کردن آغاز کرد گویا در افاقه نیست بعضے راز مخفی که از جان عزیز تر داشت

بیباک برزبان آورد و مے گفت کہ در اختیار خود نیستم اینوقت جذب
برمن غالب ہست این کمینہ بارگاہ نیز در آنوقت حاضر بود چون بعد نصف
شب بہ تقاضائے بسیار برائے خوردن طعام برخواست آنحضرت رض
این کمینہ را طلب فرمودہ ارشاد کرد رازہائے کہ شنیدی برکسی افشار
مکن و شاہ منیرے را جذب نہ بود خواستم کہ او خود بامریکہ افتخار خود میکند
وبرہمہ امر عزیز پسیدار دبر ملا از زبان خود آشکارا کند فقط جذب سخن ازو
کردہ بودم وآن جذب کہ اگمان کردہ پس دور ہست و دیر اسباب این
افسانہ گوئی خود ہم خیال نیست کہ چرا خود بخود مثل دیوانہ سخن میکند
انتہے این مولف کتاب کمینہ بارگاہ غوثیہ مے گوید کہ تا زیست شاہ
منیری و بقائے وجود با جود شیخ العالمین رض گاہے تا این زمان سخن
ازین قصہ باکسی برزبان نہ آوردم و حالا ہم ازان راز ہا داخل این تالیف
نکردم بعضے مقربان آنحضرت رض کہ دران وقت حاضر بودند ہم بران
راز ہا مطلع ہستند **نقل ہست** دوست علیخان زمیندار کہ از اولاد
راجہ کامگار خان راجہ ہتین بود از شاہ منیری علیہ الرحمہ بس اعتقاد
کامل داشت والیشان را ہم ببعیت او مطمح نظر بود روزے خان مذکور
بشاہ موصوف گفت کہ ارادۂ بیعت دارم اما چند جا ہستند انم نصیب
ما کجا ہست یکے بجناب شاہ دیگر مولوی شاہ حسن رضا سوم شاہ
حسن علی کہ این ہر دو از یاران حضرت شاہ منعم عظیم آبادی قدس سرہ
اند چہارم حضرت شاہ نعمت اللہ قادری پھلواروی اگر چہ ازان بزرگان

چندان رابطہ ندارم خصوصاً در قصبہ پھلواری گاہے نرفتہ ام مگر از شہرۂ
اوصاف کمال شیخ العالمین رضہ رجوع دل مے یابم بحکم شاہ منیری
فرمود استخارہ بجناب مستطاب حضرت محبوب سبحانی غوث الصمدانی
رضی اللہ عنہ باید کرد خان مذکور مے گفت کہ استخارہ کردم و شاہ موصوف
ہم دران مکان خواب کرد شب اول ہیچ ندیدم صبح بیدار شدم
واز محرومی خود بیان کردم فرمود آنحضرت رضی اللہ عنہ تشریف آوردہ
بود چون سیر خوردہ بودے مشرف نشدے امشب نیم سیر بخواب
شو شب دیگر نیم سیر خوردم و استخارہ کردم ازان جناب مشرف شدم
وعرض حال کردم ارشاد فرمود اینہمہ کسان راکہ نام گرفتی ہمہ ازان ما
اند امانصیب تو از شاہ نعمت اللہ است واو ولی زمان است برو
نزد وے بیعت کن و آنہا درویش اند و این قطب وقت است یا قطبا
زمان درین ہر دو لفظ ما را شک در یاد خود است بعد ازان می گفت
کہ صبح بیدار شدم و بجنسہ حال خواب بر شاہ منیری علیہ الرحمۃ عرض
کردم فرمود توقف مکن برو نزد شیخ العالمین رضہ و بیعت کن کہ او
فی الحقیقت قطب وقت است شاہ وارث علی بہارے
و شاہ حمید راجگیری اکثر در ذکر آنحضرت رضہ فرمودندے
درویشی ما از لباس درویشان است ظاہر شاہیم و باطن مفلس محض
درحقیقت شیخ العالمین رضہ شاہنشاہ ماست کہ آبروی ما و حرمت
و عزت لباس درویشان درین زمانہ از اوست و افتخار ما درویشان

این زمانه هم بروایت اوشیرے است در صحرائے فقر و ما همه روبهانیم اندله خوران وے **نقل است** مولوی محمد ادریس مغربی که وطن شان از مکه معظمه هشت ماه راه بود در مکه معظمه از بزرگے سلسله ارادت داشتند در جمیع علوم فقه و اصول و احادیث و جفر و تکسیر و نجوم یگانه عصر خود بودند مثل حافظه شان ندیدیم که شش هزار حدیث طویل و قصیر بر زبان بود و در اکثر مقام که گفتگو پیش آمدے سند اقوال شارحین از حجر عسقلانے و سید شریف علامه آوردے و حال آنکه در سفر مطلق شغل کتاب بینی از هفت سال نداشت می گفت که از شیخ خود عرض کردم که عزم سیاحت ملک هند دارم و در سفر تعلق درس و تدریس و شغل سیر کتب متعذر می نماید می ترسم که مبادا همه علوم سهو کنم دست مبارک خود بر سینه من نهاد و گفت علمک فی صدرک چون در شهر عظیم آباد وارد شدند هشت ماه اقامت ورزیدند باستماع اوصاف اهل قصبه پهلواری مشتاق ملاقات تشریف آوردند در اول ملاقات حضرت شیخ العالمین رض از خود رفتند و همچو کمترین بندگان در سلسله غلامان تا دو ماه در قصبه مذکور اقامت ورزیدند و برایام ماضیه تاسف میکردند که بیفائده در شهر مذکور چندین ماه اوقات ضائع کردم روزے در تذکره فقرا گفتند که شام و روم و حجاز و مصر و بندرها چندانکه سیر کردم کم کسے سیاحت کرده باشد و در هر شهرے که رسیده ام از رؤسا و ارکان انجا علی الخصوص با طائفه درویشان و علما و فضلا تکرر ملاقات کرده ام و بسی نوادرات دیده ام لیکن کاملے که طالب یارت

وے شدم و استفاضه از حضرت او سعادت ابدی شمارم بجز سه کس
نیافتم یکی شیخ ما که در حرم شریف است و دیگر بزرگے است در شهر
و سوم شیخ العالمین رض که تا حال نظیر این سه کس ندیدم کسے از دوستان
وے که با او رفاقت داشت پرسید یاران و فرزندان شیخ العالمین رض را چگونه
یافتی گفت کلهم فان فی الشیخ والشیخ سار فیهم کالروح فی الجسد یا اری
شیخا ولا مریدا مثل هذا الشیخ و مریدیه و پاس ادب آنقدر میکرد که در مکان خانقاه
فرود نه آمد در کنج خانه میکے از غلامان آنحضرت رض فرود آمد ما همه مردمان
گفتیم چرا از خانقاه که مکان دلبستگی است و قرب حضرت شیخ با دوری
اختیار کردی گفت در خانقاه قطعے از قطعات زمین قابل اقامت نیست تا یہ
و بر بالاخانه ما دزن نمے توانم که مبادا اسو ادب شامتے و نکیتے بمن پیش آرد
حضرت شیخ در خلوت مسقف و ما بر بالاخانه خانقاه حیرت ما تقاضاے
این بے ادبے نمی کند و هم در قرب مکان شاید وقتے از غفلات بسوے
خلوت پا دراز کنم و بآن ماخوذ شوم **نقل است** ملک نور محمد مردے
سیاح از ملک دکهن وقت آخر ظهر در خانقاه حضرت رض وارد شد
در اول قدم نظر بسوے مسجد کرد دید شیخ العالمین رض را که در مراقبه
نشسته است نزد ما مردمان آمد و نشست حسب دستور از راه اخلاق
مستفسر نام و دیار وے شدیم گفت از ملک دکن شهر حیدرآباد و
چینا پٹن و مدراس سیر کرده تا اینجا رسیده ام و اصل وطن ما قریه ایست
در اطراف شهر لکهنو که از ایام طفلے ازان قریه بے خانمان شدم اکنون

بفرمائید که وقت ملاقات از حضرت شیخ کدام است گفتیم بعد نماز عصر
باز پرسیدیم که اسباب سفر کجا است گفت در سرای فرود آمده ام
مایان مبالغه کردیم که اسباب خود اینجا بیارند که خانقاه مکان پناه مسافران
و سرای این قصبه سیرگاه دزدان هرگز اقامت شب در آنجا مناسب
نیست رفت و رخت خود باز آورد و در قطعهٔ خانقاه فرود آمد تا آنکه نماز
عصر قایم شد بعد فراغ از آنحضرت ملازمت کرد و فی الفور درخواست
بیعت نمود آنحضرت فرمود چندان استعجال در امر بیعت نشاید دو چهار
روز رفع ماندگی راه دور و دراز کنند بعد دو چهار ملاقات اگر قرار دل بر یکار
ببیند مضایقه نیست و در ملاقات اول ما شما را چه دیدیم و شما ما را چه دیدید از آنجا
که شیوهٔ سپهگری داشت مزاج هم سپاهیانه صاف صاف بود از تملق
و پرداز سخن ناآشنای محض گفت آنچه دیدم بر حضور روشن است احتیاج
بتکرار ملاقات ندارد ندانم فردا چه پیش آید و شب حامله فردا چه زاید
همان به که ازین مقصود اهم و مطلوب اتم امشب کامیاب و بهره مند
باشم باز آنحضرت فرمود که اندک صبر ورزند بهزار گفت و شنود شب
بسر کرد صبح سامان بیعت مهیا ساخت ما هم پرسیدیم که سبب چندین
استعجال و اضطراب چیست گفت چون عقیدت درست باشد
سبب توقف در امر خیر چیست و مانع کیست ما را درین باب داستانی
است در ملک دکن که عملداری سلطان ٹیپو بود در سلسلهٔ سپاهیان بودم
خیال بیعت در سرم پیچید نزد هر درویشی که میرفتم و عقیدت درست میکردم

چون وقت تهیار اسباب میرسید دل از دست میرفت و منحرف می‌شد و چندان ایارے آورد که بر خود متحیر مے گردیدم آخر بخدمت بزرگے حاضر شدم و صورت حال عرض کردم فرمود فردا بیائی که جواب تو گفته شود روز دیگر که حاضر شدم گفت بخت تو در هند وستان از بزرگ است که در قصبه متصل شهر عظیم آباد سکونت دارد این کهولت رسیده صورتش چنین است کامل وقت خود است و در جمعیت طریقت و شریعت نظیر وے نیست بنا بر هرجا که عقیدت درست میکنی راست نمی آید برو تلاش وے کن ترک روزگار کردم و روانه ملک هند شدم اما بسخت تردد طی منازل مے نمودم که بارخدایا من آن ولی را ندیده ام و برگفته آن ولی مخبر که هدایت فرموده هم شناختن نتوانم چگونه بمطلب رسم و چسان شناسم شبے در اثنائے راه بخواب دیدم حضرت شیخ را بهمین لباس که امروز دیدم در خانقاهے بمسجدے مراقب است شب دیگر دیدم میفرماید بیا چون نزدیک وے شدم نان و تره مرا خورانید و لطف بسیار مبذول حال ما داشت چون اینجا رسیدم خانقاه و مسجد همان یافتم که بخواب دیده بودم و حضرت شیخ را بهمان صورت و لباس و جلسه در مراقبه دیدم یقین کلی آمد که مقصود ما همین است و از آن وقت در انجام امر بیعت اضطراب می یابم و رسوخ عقیدت هر لحظه زیاده تر مے بینم بیعت کرد و ترک دنیا فرمود و داخل حلقه یاران گردید **نقل است** فقیرے بود هند و صاحب خانقاه که در زمان آنها این چنین فقیر را مهنت گویند

وخانقاہش را سمعہ بالفتح گویند قریب قصبہ آرہ عمرش ہشتاد و دو
سال بود گاہے بطریق سیاحت ہم گذر آن فقیر در قصبۂ پلوانی شدہ
بود ناگاہ بضرورتے اتفاق ورود وے درین قصبہ افتاد بملاقات
حضرت شیخ العالمین رضہ آمد تا دیر روبروے آنحضرت نشست قریب
وقت مغرب رخصت شد باز روز دیگر حاضر آمد ہمچنین تا ایامیکہ اقامت
داشت ہر روز حاضر میشد و چون کمترین بندگان در مقابل مے نشست
میگفت کہ درین عمر ہشتاد سالہ سیر عالمے کردم اما ہمچنین جمال نورانے
و مردم مرتاض نہ در فرقۂ اسلام دیدم نہ در فرقۂ ہنود چندانکہ فکر کردم بجز
تصرف روحے در جسد شریف شان نیافتم بدن اصلا طاقت نماندہ اما
روح پاک متصرف بدن است کہ کار خود ہمہ از جسم میگیرد ورنہ درین
ایام پیران سالگے کسے چنین ریاضتہا را التزام نداشتہ کہ پیرے
ایام راحت است نہ وقت ریاضت نقل است شاہ ارتضی علیہ الرحمۃ
کہ از فرزندان خلف خواجہ مودود چشتی مرد صاحبدل بودند روزی
در خانقاہ شیخ العالمین رضہ وارد شدند حضرت شاہ حسن قدس سرہ
در مدارات و اخلاق بالیشان بودند پرسیدند بکدام تقریب اتفاق
سیر این دیار افتاد گفتند ارادہ دیار بنگالہ دارم چون بمسافت یک کروہ
این قصبہ باقی بود بوے عشق بمشامم رسید و دماغ جان را معطر ساخت
کشان کشان تا اینجا رسانید و از ملاقات جناب شما بس مسرور شدم
و اشتیاق ملاقات صاحب خانقاہ دو چند شد اگر درین وقت ممکن باشد

اطلاع فقیر ضرورست میر نورالحسن صاحب که از قرابت قریبه نبیره
آنحضرت اند برای خبر در خلوت تشریف رفتند و آنحضرت را از قیلوله
بیدار کردند و عرض داشتند که مردی در لباس جوانان زنده مشرب از
فرزندان خواجه مودود چشتی تشریف آورده تمنای ملاقات دارد
شاه چمن صاحب در تواضع و اخلاق وی اند آنحضرت رضو فرمود مرد
صاحب حال معلوم میشود اثر وی تا اینجا می آید بگو که حاضر می شوم
ایشان باز آمدند و خبر تشریف آوری از خلوت شریف میگفتند که آنحضرت
هم از عقب تشریف آوردند بمجرد ملاقات چندان مسرور و دلشاد شدند
گوی در خود نمی گنجید تا دیر ماند و تقریب هر جنس در میان بود چون همراهیان
را از راه رخصت طی منزل اراده بود باین عذر خود هم رخصت گرفت
و روانه شد نقل است بختاور سنگهه برهمنی بود و برادرش
اودان سنگهه متوطن موضع چندهریا متصل قصبه جهانان از فرقه زمینداران
از کسی فقیر هند و چیزی یافته بودند و هر دو در کسب آن میکوشیدند
ناگاه بعد عمری و روزگاری دراز که درین سعی بکار شده بود عقده
در کارش افتاد بختاور سنگهه متحمل آن بار انقباض نشد دیوانه وار
جا بجا که مقام فقرا بود می رفت و تخصیص فقرای اسلام و کفر نداشت
و یا سر گشته در اظهار مطلب سخن با ایشان چون دیوانه میکرد و باز ناامید
از آنجا بر میگشت و لسبو اشهور شد روزی رفته رفته در خانقاه رسید
مضمون این شعر در زبان خود ادا نمود ع نه بمن بیهوده گرد کوچه و بازار میگردم

نداق عاشقی دارم بہے دیدار میگردم ٭ واز طلباء خانقاہ پرسید کہ حضرت
کجا ہست چون دیوانہ وش بود جواب دادند کہ وقت ملاقات نیست
برو واگر طلب طعام شب داری از مودی دہانیدہ آید گفت مارا از
طعام غرضے نیست فقط ملاقات حضرت میخواہم و درین رد و بدل
آواز بلند شد آنحضرت کہ جلوہ افروز در قطع دیگر پیش دالان مسجد بود
پرسید کیست و چہ مے گوید خادمان بارگاہ عرض کردند دیوانہ ایست
شوریدہ حال سخن واہیات میکند ہم درین سخن بودند کہ سنگہ ندکور
پیش قدمی کردہ روبروے آنحضرت آمد و سخن پریشان آغاز نمود
حاضران خاستند کہ ویرا ازین طور باز دارند آنحضرت فرمود بگذارید
منع مکنید کہ او دیوانہ من ہست آنزمان خلق دانست کہ این مرد جنس
دگر ہست بعد چند ساعت کہ وقت نماز مغرب آمد فرمود رخصت
شو فردا خواہی آمد چون صبح باز آمد بر خودمی پیچید و حسرت میخورد کہ
چندین اوقات شہر بشہر و دیہ بدیہ سرگردان شدم و حال اینجا معلوم
نبود بعد حل عقدۂ دشوار خود مستی میکرد و سخن مستانہ مے گفت
کہ آتش بر دل مے آمد گاہ گفتے حضرت جی چون در ہمہ تو ئی مارا
سرگردان چرا داشتی گاہ گفتے ہمہ تو ئی مارا بدنام مے کنے بعد از چند
ایام کہ باز آمد بے مہابا مے گفت حضرت نزد شما قریب و بعید برابر ہست
دیگر باز مارا چرا بخود کشیدی روزے در مجلس با مردمان نشستہ بود ذکر
تصرف اولیاء اللہ آمد از ان میان او ہم بسخن آمد و گفت ما مرد دہقان

هستم سخن پردازی ندانیم قصهٔ حال از من اگر شنوند چیزے بیان کنم
ما همه اجازت دادیم گفت زن پسر من بتقاضائے حاجت بشری
رفته بود بیهوش شد و بر زمین افتاد هر کسے تدبیرے بکار برید اثبت
وسودے نمی دید ما را مردمان تکلیف دادند ما هم رجوع باصنام کردیم
نزد مهادیو حاضر شده شفاے وسے خواستیم ساکت ماند باز دیگر
اصنام رجوع کردیم دیدیم همه را اما حل مشکل نیافتم گویا مجبور و
عاجز اند چون از هر طرف مایوس شدم بخیالم آمد که چرا رجوع دل
بحضرت صاحب نه آریم که حل عقدهٔ باطن ما هم از وشده شاید
حل این مشکل هم از وشود رجوع دل بحضرت آوردیم و چشیم از غیر
وسے بند کردیم فی الفور حاضر شد و فرمود که تشویش مکن که صحت
میشود وساعتے متوجهٔ حال بیمار شد بیمار طرفة العین بافاقه آمد
و خود غایب شد دانستم که این طاقت تصرف که حضرت صاحب
راست و فریاد رسے که ایشان راست نه مهادیو راست نه رام
را نه دیگر اصنام روزے پیام برادر خورد آورد که از چندے
بعضے خطرات در وقت مراقبه مے آید و از ان بس فتورے واقع
است حضرت فرمود او را بگو که برائے یک روز حاضر شود نجتا و سنگه
گفت حضرت نزد شما اینجا آنجا برابر است باز اینجا طلبیدن چه ضرور
آخر رفت و او را یکبار همراه آورد و بمقصد رسانید بعد انتقال آنحضرت
هم هر دو برادر آمده بودند و بر مزار شریف تا دیر جلسهٔ طویل کردند و بیا

مراقب شدند دریافت مطلب از مزار بروے سهل کار بود اکثر احوال
دریافته مے گفتے **مشاہدات** معاینہ در پیرایہ نقل شخصے قوم کایتھ
مخفیا بر دست حق پرست حضرت شیخ العالمین رض ایمان آوردہ و بسلک
ارادت در آمدہ بود تمناے کشف بصری داشت عنایت ازلی ہمدوش
حال وے شد شغل کشف بصری بوے ارزانی فرمود و ارشاد
نمود اگر چندے محنت بکار کنی و ہمت مردانہ بدرقہ راہ گیری بچشم
سر از حجاز زیارت مدینہ منورہ و دیگر جاہاے متبرکہ میتوانے کرد
و اصل مقصود ازین قسم اشغال ہمین است در عرصہ دو ماہ او را این قدر
مشتاقی شدہ بود کہ تا سہ خانہ ہمسایہ کہ یکے بعد خانہ دیگرے بود
از مکان نشست خود شب و روز برابر مے دید و ہر شخص و ہر چیز
کہ در قطعات مکانہاے ہمسایہ بود بے تامل نشان می داد و ہرگز
خطا نمی دید در و دیوار حجاب نمی شد در مکان تاریک و شب تار
بلا سفے بر روکشیدہ ہر چیزے مے دید معاینہ دوم احمد خان شاہجہان
پوری در عرصہ سکونت و توطن خود بموضع گوپا ضلع سارن از فقیر
فرقہ ہنود کہ وارد موضع مذکور بود بملاقات رفتند دیدند کہ چندیاران
ہمراہ دارد از ہر جلنبش گفتگو پیش آمد پرسیدند اتفاق سیاحت گوشہائی
ز انبیا پیش آمدہ حال فقراے زمانہ ہم بیان باید کرد گفت ہر جا
کہ رسیدیم بجز صورت فقر سیرت درکسے ندیدیم نہ در اسلام نہ در
کفر ہر دو فریق در طلب دنیا بلباس فقر سرگرم اند مگر در قصبہ پھلواری

معاینہ اول

هر چه هست اینجا است اگر کسے تمنائے زیارت فقیر دارد در اینجا رود واگر خدمت کاملی آرزو کند خدمت شیخ العالمینؒ اختیار کند گفتند که شما را اتفاق گذر دران قصبه افتاده است یا کسے دیگر نزد شما چیزے بیان کرده گفت ما نو در رفته ایم ده پانزده سال است که عقدهٔ دشوار در کار افتاد و هر جا دویدیم و سیر دیر و حرم کردیم از کسے چارهٔ کار ندیدیم و مرشد من گفته بود اگر ترا عقدهٔ پیش آید حل آن از بزرگے کنی که در قصبهٔ پهلواری سکونت دارد چون او را خواهی دید خواهی دانست که کامل چنین کس را می گویند و از جاے دیگر درین زمانه فتح باب متعذر است بالاخرهٔ حسب فرمودهٔ مرشد در قصبهٔ مذکور رسیدم دریافتم که تعمیر بالاخانهٔ مولوی محمد قادری در خانقاه میشد غنیمت شمرده خود را داخل زمرهٔ مزدوران کردیم وانچه اجرت می یافتیم کفاف خود می ساختیم و هر روز آخر وقت که آنحضرت در پیش دالان مسجد نشست میفرمود بحیلهٔ سلام روبرو می شدیم و ساعتے مے استادیم گاہے سخنے از زبانم برسید و نه من چیزے عرض داشتم روز سوم در کار خود فتح باب یافتم صبح چهارم بر دستور با مزدوران بسر کردیم وقت شام بارادهٔ رخصت سلام کردیم درانوقت این قدر فرمود خواهی رفت عرض کردیم اگر حکم شود رخصت شدیم مولوی ممدوح و دیگر کارپردازان التعمیر از راه مهربانی بسیار گفتند که چرا مے روی کار بخوبی مے کردی چندے بباش من حیله پیش کرده رخصت شدیم و نام دیگر برادران مولوی محمد قادری و احوال سید العلماء سند العرفاء است

برکاته هرچه درین روزها دیده بود همه مفصل بیان کرد که خان مذکور را جای
شک نماند خان مذکورے گفتند که چون سخن وے مطابق یافتیم
و هرگز دران ریبے ندیدیم گفتیم عقدهٔ دشوار داریم اگر از راه لطف
حل آن کنے و منتے برجان من نهی دور از کرم نباشد و اظهار
مطلب نکردم آن فقیر گفت مامردم مسافریم صبح خواهیم رفت اگر اول
صبح آئی جواب تو گفته آید حسب حکم وے اول صبح صادق حاضر
شدم گفت شما اکثار چیزے از دعا می کردید و نبی خواندید و بدان
سبب گاه گاه از عالی جنابے مشرف در خواب میشدید روزے
از شما خون ناحق واقع شد ازین جهت آن دولت از دست رفت
گفتم آنچه گوشائین بیان کردند راست راست هست البته شبے
از ما خون ناحق شده که دزدے در خانه من از راه نقب آمد از خواب
بیدار شدم و بسوے وے دویدیم بگریخت تعاقب کردم آخر الامر
دوان دوان عقب وے بصحرا رسیدم و بضربت شمشیر او را کشتم و از آن
شب باز مشرف نشدم و قبل ازین بیشتر از جمال جهان آرای رسول
کریم صلے الله علیه و آله وسلم بملازمت اکثار درود مشرف میشدم
بارے منتے دیگر هم برجان من نهند که تدبیر عفو تقصیر و باز بدست آمدن
دولت رفته دریافته فرمایند که بسیار توبه ها کردم لیکن ثمره نداد و نقاب
از روئے مقصود نکشود ساعتے تامل کرد و سکوت ورزید بعده گفت
در نظر ما بجز شیخ العالمین رض کسے نیست که باز شما را بسر دولت رفته آرد

اگر توانید بخدمت وے حاضر شوید وبد و توسل کنید بعد رخصت
از وے چندروز توقف کردہ درعرس ربیع الاول بحضور شیخ العالمینؒ
حاضر شدم ومفصل حال خود وحال آن فقیر ہند وعرض داشتم وگفتم
کہ اکنون از سر نو توبہ میکنم کہ دیگر خون ناحق نکنم آنحضرت از کمال
نوازش وکرم تسلی داد وبدرود طریقہ ارشاد فرمود بعد چندے از ملازمت
درود طریقہ باز بدولت خود رسیدم والحمد للہ علی ذالک ؓ نقل است
مولوی ابوتراب صاحب دامت برکاتہ مے فرمود در ایام عرس ربیع الاول
از شہر بردوان مے آمدم در منزلے کنارہ دریا راہ بود سواری می رفت
حاجی محمد میرن علیہ الرحمہ گفتند کہ بربہل نشستہ یادر دکردانند کے
دراز کنم و پیادہ شدند سوارے یا دور رفت واو شان عقب ماندند
درکنارہ دریا ودو پرتاب تیر از ما مفاصلہ افتاد تا آنکہ در انتظار شان زیر
درختے توقف کردم چون رسیدند می گفتند کہ کنارہ دریا بزرگے
درلباس درویشان پس با مہابت ایستادہ بود وچنان معلوم میشد کہ با نتظار
کسے است قریب رسیدم وسلام کردم فرمود مولوی ابوتراب پسر
شاہ نعمت اللہ قطب رفت گفتم بلے ما ہمہ پرسیدم کہ نام ومسکن آن
بزرگ با پرسیدہ بود ید جواب دادند خیال انہیں نہ آمد بس ملامت کردم
ونفرین نمودم نقل است میان نور اللہ جانگامی از ین حقیر مولف
کتاب میگفت کہ وقت عزم این قصبہ از شہر عظیم آباد مولوی
بشارت علی عمل بن دادند کہ براے سن از حضور شیخ العالمین اجازت

گیری گفتم این عمل خاندان قادریہ نیست آنحضرت ہرگز اجازت
نخواہد داد کہ خلاف دستور شیوخ است بلکہ دخل در طریق غیر ممنوع
مے دانند مولوی موصوف گفتند بلے چنین است کہ مے گوئی اما
باید برد وطلب اجازت باید کرد باز انکار کردم وا وابرام تمام کرد
سبب طلب اجازت از حضور شیخ العالمین رضا از وے پرسیدم
گفت بعد ازانکہ مراجعت خواہی کرد خواہم گفت چون بشرف
قدمبوس آنحضرت حاضر شدم و فایز گردیدم التماس وے
عرض داشتم آن عمل را ملاحظہ کردہ فرمود از طریقہ قادریہ نیست
نہ از جائے مرا اجازت است لیکن اگر او شان را خواندن آن خواہ
مخواہ منظور است مضایقہ ندارد بعمل آرند چون بمولوی موصوف
باز ملاقات کردم مفصل حال گفتم بمجرد شنیدن اجازت گفت لاریب
آنحضرت غوث وقت است پرسیدم از اول کار تا آخر باین ربط و محبت
کہ بامن دارید اخفاے سر کردید اکنون شرح آن ضرورست گفت
اصل کار مقصود از تحصیل اجازت نہ این بود کہ ظاہر پنداشتے بلکہ
مراد دیگر است در کتابے دیدہ ام کہ یکے از علامت غوث آن است
کہ در ہر طرق حق تعالے ویرا تصرفے تام بخشیدہ حکم او نافذ است
بر ہر چیزے حتے الشجر و حجر و غیر وے در طریقہ دیگران دخل کردن نتوانند
بنابر برائے امتحان این عمل را چند جا کہ خیال ہمین داشتم پیش کردم
ہر کسے عذر کرد کہ عمل موکلانی است و از طریقہ ما نیست اجازت دادن

نمی توانم مبادا از موکلان ضررے رسد بالآخرۃ معرفت شما بحضور
شیخ العالمین رضہ فرستادم آنحضرت باوجود عذر اجازت داد و فرمود
کہ قباحتے نیست دانستم کہ قول صاحب کتاب راست است و نیز
آنحضرت در محل ضرر موکلان مارا ہرگز نمی انداخت کہ نسبت دیگر شیوخ
زمانہ عنایت وے بر حال ما زیادہ ست مگر آنکہ دانست کہ موکلان بر
اجازت وے رضہ ضرر رسانیدن نمی توانند معاینہ آنحضرت
رضی اللہ عنہ را بر ہر چیز تصرفے تام بود حتّی الْمَرَضِ وَالصِّحَّتِ
در بیماریہا مکرر دیدہ شدہ کہ مطلق طاقت ندارد و در روز مجلس عرس با زیارت
آثار شریف رسول صلے اللہ علیہ وسلم آمد. خادمان را فرمود کہ بکسے
طور مارا بمجلس باید رسانید و باستعانت خادمان تشریف آورد و بحسب
معمول چنان نشست فرمود کہ سر مو اثر مرض معلوم نمی شد و مجلس از
آخر شب تا نصف النہار قایم ماندے بعد فراغ باز ہمچنان بیمار ماندے
کہ طاقت گام زدن نبود چنانچہ یکبار در عین ایام عرس
ربیع الاول تکلیف پیچش و اسہال سخت بود کہ طاقت رفتن تا بیت الخلا
نداشت شب یازدہم و روز یازدہم حرج زیادہ شد کہ نوبت اسہال
باپیچش در شب چہل و پنج ۴۵ بار رسیدہ و در روز پنجاہ و سہ ۵۳ بار یا قدرے
کم و زیادہ بودہ باشد و طاقت مطلق نماند از تردد خاطر احباب نشست آب
فقط قل کردہ شد و مجلس موقوف ماند لیکن آنحضرت در قل باستعانت
خادمان مجلس را رونق بخشید و تا اختتام قل دو زانو بے تکیہ زدن

مراقب ماند باز در خلوت شریف تشریف برد صبح که اشتداد ضعف دید
و ہیچپش نیز بدستور فرمود که امشب شب دوازدہم ربیع الاول است
از مرض جنگ خواہم کرد مجلس موقوف نخواہم نمود در روز دوازدہم
زیارت موئے شریف نبوی صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم است باید
دید تا نصف شب دوازدہم ہمچنان تکلیف بود وا غلامان بارگاہ
عرضداشتم کہ ہرگز خیال مجلس سماع نفرمودہ شود مبادا ضعف
رو باشتداد آرد چون از طعام وارد وصادر فراغت دست داد برائے
مجلس قول فرش کردہ شد پاسے از شب باقی بود کہ آنحضرت
فرمود مارا بر دارید و مجلس ببرید غلامان دوش در بغل دادہ مجلس
آوردند از آنوقت کہ دوزانو در مراقبہ نشست برابر تا نصف النہار
کہ وقت اختتام مجلس بود بے استعانت تکیہ بیک جلسہ ماند و باز
بعد فراغ مجلس بے استعانت عصا و خادمان در خلوت تشریف
فرما شدند چون موذن اذان ظہر گفت بے استعانت احدے
برائے نماز بمسجد شریف جلوہ افروز شد و باز متوجہ کار زیارت
گردید و حسب معمول تا اختتام دو غزل مدحیہ ایستادہ ماند از اول
تا آخر مجلس زیارت خلاف معمول در ہیچ امر بوقوع نہ آمد بعد نماز
عصر و فراغ جمیع امور متعلقہ عرس بخلوت شریف رفت ہنوز قدرے آفتاب
رمقے باقی بود کہ تکلیف مرض وجع آن شروع شد فرمود حالا از بیماری
باک ندارم گو باید و روز بروز شدت مرض زیادہ مے شد تا آخر ماہ

حق تعالیٰ صحت کاملہ عطا کرد چنین معاملہ بیشتر و کرات و مرات مشاہدہ افتاد مولف کتاب میگوید مماثل این حال حال بزرگے در اسلاف جناب مولوی ابوتراب صاحب دامت برکاتہ از کتابی حکایت نقل میفرمودند کہ بزرگے را نامش یاد ندارم بیماری تپ و لرزہ از شش ماہ بود و بیشتر لرزہ وقت نماز آمدے و آن بزرگ گلیم را از دوش برکشیدے و بنہادے و فرمودی اے لرزہ تا زمانیکہ از وضو و نماز فارغ شوم درین گلیم باش گلیم در لرزہ آمدے و خود متوجہ نماز شدے و ہمچو صحیح و تندرست گذاردے بعد فراغ باز گلیم بردوش کشیدے و گفتے اے لرزہ بیا کہ از نماز فارغ شدم و فی الفور لرزہ دیر گرفتی

حکایات متفرقات مشتمل بر فواید چند بلا ملاحظہ ترتیب و مناسبت درمیان حکایتہا در احوال شیخ العالمین رضی اللہ عنہ نقل است

در شجرہ سابقہ کہ مریدان را عنایت میگردید بجز یک نسبت قادریہ آبائیہ حضرت محبوب سبحانی قطب ربانی غوث الصمدانی رضی اللہ عنہ دیگر نوشتہ نمی شد از عہد حضرت تاج العارفین چنین دستور بود و سالہا برین نمط گذشتہ روزے حضرت شیخ العالمین رض وقت ظہر بر معمول مراقب بود اتفاقاً از جناب مستطاب امام ہمام سبط الرسول قرۃ عینے البتول امام حسین علیہ السلام مشرف شد آنجناب فرمود کہ

که نام من در شجره چرا نوشته نمی شود آیا در پیران شما داخل نیسیم و هیچ ازین
کلام سخت بر دل شیخ العالمین آمد سر از مراقبه برداشت و یاران و
خادمان فرمود که از امروز در شجره اسامی پیران نسبت ثانی حضرت محبوب
سبحانی و نسبت ثانی خواجه معروف کرخی و سید سلیم رضی الله عنهم
همه داخل کنند و از کاہل فرو گذاشت نکنند درینمعنی تقید بلیغ دارند
اکثرے از دوستان استفسار سبب با خودها میکردند آخر از مولوی ابوتراب
صاحب دامت برکاته و بعضے محرمان اسرار مفصل بدریافت آمد

نقل است مے فرمود مولوے ابوتراب صاحب دامت برکاته
که عزم زیارت قبر شریف سید اشرف جهانگیر قدس سره کردیم وقت
رخصت از حضور شیخ العالمین رض حکم شد که از سید چراغ درگاه هم
براے حاجات طلب خواهند داشت اگر عنایت نه یابند و راه
عطا مسدود بینند بتر نج ما کرده عرض دارند چون بقصبه کچھوچه رسیدیم
و بشرف زیارت فایز گردیدیم اول تمامتر بستر حال خود اهتمام کردیم
که بر کسے حال وطن و مسکن ما ظاهر نشود لیکن لطف و عجب تر آنکه تا
دو کانداران هر کسے که مے دید میگفت که اینها از قصبه پھلواری می آیند
و قریب هفتاد نفر آزادگان که در صحن مزار شریف بستره داشتند
با خود ها مے گفتند که این مرد پسر شاه نعمت الله ولی است و کسی
میگفت پسر شاه نعمت الله قطب است چنانچه از بعضے پرسیدم
که بکدام آثار شناختے ایا اتفاق سیر در قصبه پھلواری شده است

گفت نرفته ام اما هر کسے مے گوید ما نیز مے گوئیم وحال آنکه محض مسافروار رفته بودم القصه هر روز بر مزار مبارک حاضر میشدم و در فاتحه درخواست چراغ مزار شریف میکردم اما مطلق التفاتی که ازان احتمال قبول عرض باشد نمی یافتم وارشاد حضرت شیخ العالمین رض از خاطر سهو رفته بود چون عزم مراجعت وطن مصمم شد یکبار یاد آمد که تبرزخ شیخ نکردم امروز استقامت واقامت باید کرد و رخت سفر باید کشاد واز رفیقان عذر خواستم و بر مزار شریف حاضر شده فاتحه خواندم و متبرزخ الشیخ العالمین رض پیش مزار شریف مراقب نشستم فی الفور گویا برای العین دیدم که حضرت سید بالین قبر بر جاے نماز نشسته اند گفتم چراغے از تبرکات مزار شریف تمنا دارم بکمال لطف و بادب تمام دو زانو شده متوجه گردیدند و فرمودند بسیار خوب در برخاست چراغ گلے که بالین قبر روشن بود آورده گفت حاضر است عرض کردم خادمان درگاه هدیه چراغ روضه متبرکه کم از شصت و هفتاد روپیه نمیگیرند و بنابرین خلقے ازین چراغ خاص بے نصیب است که این قدر هرکسے استطاعت ندارد و ما نیز از انجمله هستیم مگر مبلغ ده روپیه فاضل از زاده خرچ دارم یقین است که خادم حضور باین قدر قلیل متوجه نخواهد شد مگر از عنایت حضور و آرزوی دیگر آنست که تخصیص یکی جنسے نباشد برائے هر کار که روشن کنند بر آید و هم تمام زاده طلبیده سر از مراقبه برداشتم و خادمے را

طلب کردم آمد و بہ ہمان جلسہ کہ سید قدس سرہ را در مراقبہ
دیدہ بودم دوزانو پیش من نشست بہ گفتم چراغ از تبرکات درگاہ
تمنا دارم گفت بسیار خوب ما خود اول نیت کردہ بودم کہ وقت
رخصت خواہیم داد گفتم فردا اول صبح نماز گذاردہ سوار خواہم شد
آن خادم برخاست و بے درخواست ہمان چراغ پائین روشن نزد
من آورد و برہمان جائے کہ مصلاے سید در مراقبہ دیدہ بودم بہ
ہمون جلسہ سید بہ نشست و چراغ روشن پیش من نہاد گفتم حال ما
معلوم است ہدیہ چہ قدر گذرانم گفت ہر چہ منظور باشد باز گفتم کہ
برائے شما گذاشتم تامل کردہ گفت خوب تحقیق فرمایند کہ ہدیہ چراغ
پائین گاہے از شصت روپیہ کم نشدہ مگر شما مبلغ دہ روپیہ عنایت
کنید و فتیلہ وے کہ روشن شدہ است از وے علیحدہ مکنید و گلی
چند از مزار شریف دران انداخت و بمزار شریف چسپانیدہ گفت یا سید
این چراغ بالیشان سید ہم کہ بہر حاجت دینی و دنیاوی کہ روشن کنند
برآید و بمن داد و چراغے دیگر آہنی کلان ہم داد و گفت این عطائی
سید است سلام بر مزار شریف کردہ بگیر بدید در دل گفتم کہ این ترادب
شدہ بود کہ بمن آموختند سلام کردہ گرفتم و از آنجا رخصت شدم
و خوب حقیقت خود دریافتم و قدر خود شناختم کہ پیش سید قدس سرہ
وجود و قدر ما برابر وجود یک خس است کہ چندین مرتبہ التجا کردم سر مو
متوجہ نشد چون تبرخ شیخ العالمین رضہ کردم التفات و ملاحظہ ادا آب

آنقدر مرعی داشت که با ہمسران مے کنند چون بحضور حضرت شیخ
رسیدم مفصل حال عرضداشت چراغ پیش نظر آوردم حکم شد که بحاجات
روشن کرده باشند تا این زمان که نوزده سال منقضی شده باشد از اہل
حاجت یکروز ہم چراغ فرصت ندارد و در ماہ محرم و ماہ ربیع الثانے
اہل حاجات زیادہ مے رسند و ہم ازین جنس حکایات بزرگان ایں فقیر
بنسبت شیخ العالمین رضہ متزاید از حساب است چنانچہ حکایت
مخدوم یحیےٰ امنیری قدس سرہ کہ از خلفاے شیخ الشیوخ شہاب الدین
سہروردی قدس سرہ اند سابق گذشتہ تکرارا در ضبط قلم آوردہ میشود
نقل است سید العلما رسند العرفا دامت برکاتہ مے فرمود کہ
روزے بر مزار شریف یحیےٰ منیری قدس سرہ حاضر شدم بعد
فاتحہ مراقبہ کردم مخدوم فرمود مبارکباد مبارکباد شیخ ترا رتبہ دادہ
کہ تو بآن رتبہ نتوانی رسید بلکہ فہم آن نتوانی کرد شیخک شیخ العالمین
ما را بس اشتیاق شد کہ کاش بکسے طور آن رتبہ معلوم شدی مخدوم
فرمود کہ آن قربے است خاص بحضرت نبوی صلے اللہ علیہ وآلہ
وسلم کہ در اسلاف ہم کمتر اولیاء بان بہرہ مند و سرفراز شدہ اند دیگر
چہ تفصیل کنم و ہمچنین است فرمودن رسول صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم
در بیماری یکے از احباب شیخ العالمین رضہ کہ برائے وے ابن متفکر
و اندوہناک بود ما را دیدن ریخ الیشان گوارا نمی شود و از ہمان شب
بیمار را تخفیف شروع شد تا آنکہ صحت کلی یافت و ہم دیدن باری

درمرض آنحضرت که کسے سحر کرده بود بیمارے صعب بود و شدت
و ایذا از حد زیاده رسول را صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم که تشریف آورده
فرمود فلان کس سحر قوی کرده است و اینجا سحر را مدفون کرده اثر وی
را باطل کردم خواہی آن نوشته را از زمین برآرد یا بدین خواہی ہمچنان
مدفون بگذار که حالا اثرے ندارد و از صبح آن شب ازاله مرض شد
و صحت رو نمود **نقل است** روزے در ایام بیماری خود آنحضرت
تذکره فرمود از چندی خلق که برا بیعت می آیند در خواست بیعت در سلسله عالیه قادریه
حضرت مولانا رسولنما رضہ مے کنند حتے که اہل قرابت حضرت
محبوب رب العالمین خواجه عماد الدین قلندر قدس سرہ نیز الحال در
سلسله حضرت مولانا محمد وارث رسولنما قدس سرہ بیعت
مے کنند و حال آنکه آبا و اجداد آنہا بسبب قرابت و جزئیت
که بحضرت خواجه داشتند در سلسله حضرت خواجه مرید بودند هم
سبب آن چیست مے ترسم مبادا خلاف رضائے حضرت خواجه
کرده و آن درحق من سراسر ضرر دارد اکثر تامل و تردد اینمعنے قلب را
مشوش مے دارد و اشاره بسید العلماء کرده فرمود که چون مولوی
صاحب خواہند آمد برائے دریافت این کار از مزار حضرت خواجه
گفته خواہد شد چون چند کس از معتکفان حریم اسرار از انجمله مولوی
محمد امام صاحب دامت برکاته نیز حاضر بودند و ہر کسے در وجه
آن رائے مے برد ہمان شب مولوی ممدوح بخواب دیدند که حضرت

مولانا رسولنما رضی اللہ عنہ تشریف آوردند مسعود الشان را یعنے
شیخ العالمین را تشویش و تردد اینمعنے چیست شاہ عماد الدین قلندر
را ایا معلوم نیست کہ من ایشان را از رسول صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم
برائے خود درخواست کردہ بودم کہ این فرزند ارجمند ما را عنایت شود
تا طریقۂ ما آباد کند کہ جز وے ما کسے نیست و از ان جناب ما را عنایت
شدہ و نیز عرض کردہ بودم کہ برائے اجرائے طریق شاہ عماد الدین
قلندر بسیار کسان اند و ما را ہمین یک فرزند امید وارم کہ اجرای طریق
ما از و گردد و در اول روز کہ درخواست اینمعنے بہ مجلس شریف نبوے
صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم کردہ بودم شاہ عماد الدین قلندر از ان مطلع
ہستند باز تردد چیست و این فرزند فرزند خاص منست از عطای
حضرت رسالت صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم صبح آنشب مولوی محمد صحح
بحضور شیخ العالمین رض حاضر آمدہ عرض کردند کہ شب چنین دیدم و چنان دیدیم
آنحضرت ہمین قدر فرمود کہ بلے راست است و ہمین سبب است چرا
کہ در سلسلۂ حضرت خواجہ رض اکثر فرزندان حضرت تاج العارفین رض
بیعت دارند و مجاز اجرائے آن طریق اند و بیعت دران سلسلہ
بالخصوص میگیرند و سلسلۂ حضرت مولانا از انہا کمتر اجرا یافتہ
مگر بیعت من کہ بے درخواست جناب تاج العارفین رضی اللہ عنہ
در سلسلۂ حضرت مولانا گرفتہ بودند و لبعد بیعت ہمان وقت ارشاد
کردند کہ شمار البغلائے حضرت مولانا رسولنما دادم تا یک کس اجرائے

طریق مولانا رسولنما ہم کردہ باشد و بیعت دیگر برادران ما در طریقہ
حضرت خواجہ نہ گرفتہ شدہ بود ہر چند اجازت جمیع سلاسل بہر کسے
دادہ بودند اما اجرائے طریق بر حسب ارادہ حضرت تاج العارفین رضؓ
بظہور آمدہ و مے آید باوجود آنکہ دستور من است کہ وقت گرفتن
بیعت از مریدے پرسم کہ در کدام سلسلہ رسوخ عقیدت است تا
دران سلسلہ بیعت گرفتہ شود اما ہر یکسے درخواست در سلسلہ حضرت
مولانا مے دارد محض خال خال مردم در سلسلہ قادریہ قلندریہ
بیعت میکنند این محض جذب حضرت مولانا رسولنما است
رضی اللہ تعالیٰ عنہ نقل است مے فرمود مولوی ابوتراب
صاحب دامت برکاتہ در مقام خوردہ کہ از شہر کٹک دوازدہ کردہ
مسافت دارد و از قصبہ پیلواری راہ یک و نیم ماہ وارد بودم از
روسار آن شہر یکے بیمار بود ہر چند تدبیر ہا بکار بردہ اما ہیچ سود مے
نمی بخشید بعد چندے کہ از ما مرتبط شد حال خود بیان نمود کہ اینجا
مجذوبے است صاحب مزار روزے در نیاز و فاتحہ کندوری
وے پاس ادب مرعی نداشتم بخواب دیدم لبس غضبناک آمد و گفت
ترا مجال آن شد کہ آداب فاتحہ من ترک کنی و از صبح آن شب بیمار
شدم راہ رہائے من اگر باشد بفرمایند مارا دران وقت خطرہ
آمد کہ مجذوب صاحب تصرف معلوم مے شود اگر مرا ہم از حال
خود مشرف گرداندے خوش بودے وقت خواب شب فاتحہ وی

خوانده بخواب رفتم دیدم شخصے مجذوب صورت موئے پریشان
در لباس خاکساران نزد من آمد و بر چارپائی نشست تعظیم کردم بسیار
با ما تلطف کرد هنوز سخنے از مطلب دینی و دنیاوی درمیان نه آورده
بودم اما مے خواستم که حاجتے به وے بگوئیم یکبار دیدم که حضرت
شیخ العالمین رض تشریف آوردند ما و مجذوب هر دو بهر تعظیم برخاستیم
آنمجذوب بکمال ادب بر کناره چارپائے نشست و حضرت
شیخ العالمین رض خطاب بمن کرده فرمود که شما را منع نکرده بودم
که در حاجات خود رجوع بمجذوبان مکنید چرا باز به اینها رجوع می
کنید و آن مجذوب ازین سخن سرنگون شد گویا طاقت سخن نبود ا
و ما هم از هیبت ساکت ماندیم و آنحضرت برخاست و تشریف
بردند مجذوب هم برخاست و برفت چون بوطن باز آمدیم روزے
بحضور اقدس آنحضرت تفصیل ماجرا عرض کردیم همین قدر فرمود
که توسل به شیوخ کرام خود در همه امر نیکو است آنچه ایشان نخواهند
داد مجذوب طریقه کے تواند داد و سابق هم بشما گفته بودم که بمجذوبان
رجوع در حاجات ضرور نیست **نقل است** سید العلماء سند العرفا
دامت برکاته مے فرمود که بضرورت گرفتن بیعت بعضے مردان
به تحریک شیخ احمد الله صاحب در قصبه سوان رفته بودم و
ایام نسبت حضرت امیر خسرو دهلوی قدس سره بود مولوی
ابراهیم صاحب بعد دو روز از عقب قصد قصبه مذکور کردند چون

بہر رخصت بحضور حضرت شیخ العالمین رضہ حاضر شدند حکم شد
کہ مولوی احمد سے را خواہی گفت کہ خبر بسنت ہست یا نہ ایشان
گمان ظرافت بردند کہ گاہ گاہ بر طریق مسنون رسول صلے اللہ علیہ
وآلہ وسلم با یاران ظرافت کردہ میشود فہیم از ہمان جنس بودہ باشد
لیکن چون بشرف ملازمت سید العلماء دامت برکاتہ فایز شدند
بنظر الامر فوق الادب عرض کردند کہ از حضور شیخ العالمین رضہ
چنین ارشاد شدہ بود سید العلماء سے فرمود در آنوقت ما را نیز بجز سخن
ظرافت دیگر خیال نہ آمد تاریخ سوم ماہ عربی کہ روز بسنت خسروی
بود مردمان آن قصبہ ہمہ مجتمع شدہ سامان بسنت مہیا کردہ شیخ قوال
حاضر آمدند و اثرے بر قلوب ہر کہ ومہ بخواستہ طاری بود از یکساعت
بجوے روز بر آمدہ مجلس شروع شد آنقدر پر اثر وگرم شد کہ تا
نماز مغرب بر یک نمط ماند اہل قصبہ سے گفتند کہ از صبح شعور ما کاہے
چنین مجلس درین قصبہ نشدہ بود و ہر کسے عنایت والتفات
حضرت شیخ العالمین رضہ چنان سے یافت کہ گویا درین مجلس تشریف
میدارند آنزمان ما را یاد آمدہ کہ سخن ظرافت نہ بود بلکہ منظور چنین
بود کہ روئے نمود واز مولوی محمد ابراہیم گفتم کہ درین وقت مطلب
حضرت شیخ فہمیدم نقل است در ایامے جناب مستطاب
مولانا شاہ ابو الحسن صاحب افاض علینا فیوضہ را بیماری سرسام
عارض شد سہ روز در پے افاقت گئے از دو سہ روز شدت بخار برابر

گذشت هر که و مه را تشطط و پریشانی بود برائے عیادت مے
رفتند اما حضرت شیخ العالمین یکبار و یکروز هم دریں هر و صه
بنظر عیادت تشریف نه آوردند و نه از کسے مستفسر حال میشدند
حیرتی از ینمعنے خلق را دست داد تا آنکه روز چهارم بعد نماز جمعه تشریف
آوردند و به تدبیر تمام متوجه شدند و مرض در اشتداد بود و روز
بروز تشویش ازین سبب در قلب شریف متزاید سید العلما سند الوفا
دامت برکاته عرض کردند که سبب بے التفاتی در ابتدائے مرض و تعلق ما
با فوق التقریر در ایام اشتداد وے برکسے ظاهر نشد امیدوارم که اظهار
آن فرمایند فرمودند هیچ سببے نیست مگر بیچارگی و بندگی کدام روز بود
و کدام وقت که برائے دیدن آن فرزند ارجمند دل اضطراب نمی کرد
اما هر وقتیکه بتصمیم عزم عیادت میکردم از حضرت حق تعالی امید
و بجز منع سببے ارشاد نمی شد آخر یقین آمد که مگر رشته حیات
بیمار منقطع شده که حکم عیادت هم نمی شود و جگر ازین اندوه آب بود
چون تحریمه فرض جمعه بستم در عین نماز حکم شد که بعد فراغ بعیادت
برو و معالجه شو و عنایتے از حضرت رسالت صلی الله علیه و آله
وسلم یافتم که همه اضطراب به تسکین مبدل شد و فی الفور بعد نماز
برخاستم و بر سر بیمار رفتم دیدم که مرض کار خود کرده است
تشویش دو بالا شد باز سید العلما عرض کردند که حال عمر هم
معلوم رائے بندگان عالی است و صحت یقینے دیگر تشویش چرا است

فرمود اگر خلاف معلوم شان کبریائی و بے نیازی بظہور آرد کرا
مجال که دم زند تا زمانیکه موعود بوقوع نه آید بنظر شان کبریائی حضرت
حق جاے اعتماد نیست الله غنی عن العالمین یفعل ما یشاء و یحکم
ما یرید و لا یسئل عما یفعل و هم یسئلون **نقل است** مولوے
ابوتراب صاحب دامت برکاته مے فرمود که در شهر بردوان بودم ایام
عرس ربیع الاول قریب رسید خواستم که از فرنگی که در رفاقت او بودم
رخصت گیرم اما بنظر لطف امر احتمال قوی عدم اجازت بود بنا بر
احتمال بودم شب در خواب دیدم که پیش وی رفتم و درخواست رخصت وطن
کردم اجازت نداد صبح که بیدار شدم پس اندوه ناک برخاستم که
آنچه پیش آمدنی بود اول بخواب معلوم شد اکنون چاره کار چه توان
کرد شب دیگر که آمد باز وقت معمول پس متردد خاطر بخواب رفتم
دیدم که حضرت شیخ العالمین رضه تشریف آوردند و فرمودند تردد چیست
رخصت طلب کنید خواهد داد عرض کردم که شب پارینه آنچه شدنی
است معلوم بخواب دیدم حالا امید اجازت چیست فرمودند آن منع
و عدم قبول بر خواب گذشت اکنون اجازت خواهید صبح که بیدار
شدم بدربار رفتم و گفتم در وطن ضرورتے داعی است اگر اجازت
شود تهیه اسباب سفر کنم فی الفور بکمال مهربانی رخصت سه ماه
داد و گفت مشاهره هم اگر پیشگی منظور باشد بگیرند گفتم همین مشاهره
سه ماهه و آنجا بامراد روانه وطن شدم **نقل است** مولوی ابوتراب

صاحب دامت برکاتہ راخیال نصاب وزکوۃ سورۂ مزمل در سہ پہر
درخواست اجازت کردند بر خاطر اشرف حضرت شیخ العالمین رضہ
ناگوار آمد لیکن ہر گاہ در فرزندان عالی پایۂ قبول شان بلند بود
بنظر ملال خاطر از عدم قبول عرض جواب صاف نفرمود ارشاد
کرد لتعلق حفظ از ایذائے موکلان ہر وقت ضرورست و آنقدر
فرصت کو مناسب استخارہ کنی کہ از بزرگے رخصت یابی مضائقہ
ندارد و سر رشتہ کار بحیلہ سپرد بعد چندے جناب ممدوح راخیال
اربعین مراقبہ آمد بحضور وے رضی اللہ عنہ عرض کردند فی الفور
بعرض قبول شرف پذیرا یافت و برائیمعنے ترغیب بسیار فرمود
ایشان ثانیاً عرض داشتند کہ از نماز صبح اکثر قضا میشود غلبہ
خواب از حد افزون است و ہم غسل در شب کردن نمی توانم
کہ حسب خواہ بے خادم طہارت متصور نیست در آنوقت خادم
و معینے از کجا آید. فرمود ہر کارے کہ اہتمام تمام تر باشد حسب مراد
بظہور میآید اہتمام نماز صبح تمامتر بدل باید داشت و اربعین نشاید
فرمود مولوے مشار الیہ کہ در ہر دو امر تا اختتام اربعین بجز کرامت
حضرت شیخ دیگر ندیدم یکبار کہ در اربعین محتلم شدم مطلق ہیچ
در طہارت نیافتم سبب آنکہ بعد نماز صبح بمراقبہ نشستہ بودم کہ خواب
برمن غلبہ آورد و ہمچنان نشستہ محتلم شدم خادم ہم ہمان وقت
از مکان خود رسیدہ بود آب مہیا کرد و فی الفور غسل کردم دیگر

گاہے در اربعین محتلم نشدم و امر نماز صبح ازین عجیب تر بود کہ ہر شب
قریب صبح صادق گاہے بخواب میدیدم کہ حضرت شیخ وضوء
میکنند و مسواک بر تختہ چوبے وضوء مے زنند و بران آواز مسواک
بیدار میگشتم و بعد بیداری ہمچنان مے یافتم کہ بخواب میدیدم و
گاہے میدیدم کہ آنحضرت برائے نماز در مسجد تشریف فرماست
و بر آواز پاپے مبارک بیدار میگشتم و از فرجۂ در ہمچنان می دیدم
تا آخر اربعین بہمین نمط امداد و اعانت بود کہ نماز صبح یکروز ہم قضا
نشدہ بود و ہم از کرامت وے بود رضی اللہ عنہ کہ در آخر اربعین
سہ روز باقی بود درد شکم استیلا کرد و بمرتبۂ صعوبت شد کہ
از غایت شدت جان بری دشوار مے نمود و از سہ روز قبل قبض
شدید بود کہ مطلق اجابت نشدہ فکر کردم کہ از غیر حیوانیات چیزے
استعمال باید کرد از غایت صعوبت یک چیزے ہم از دوا یاد نہ آمد بجز
ہلیلہ باز اندیشیدم کہ اینہم دشوار است از اشارہ کسے نخواہد فہمید
و نوشتن عمل لاطائل است در اربعین مراقبہ و بحضور ہم اگر بایشان
اطلاع کنم شاید بسبب شفقت پدری و صعوبت درد ترک اربعین
را حکم فرمایند و حالا سہ روز باقیست ہمان بہتر کہ بر خدا گذارم اگر
موت مقدر است چارۂ ازان نیست و اگر حیات مستعار باقی
است آخر صحت خواہد شد و بصبر پرداختم بعد ساعتے اندک سکون
پیدا آمد و فی الفور خواب غلبہ کرد حضرت شیخ را دیدم کہ میفرمایند

اکنون چه قدر ایام باقی است که استعانت به دوا خواهی کرد صبر کن
یکبار از خواب بیدار شدم و احتیاج پاے خانه لبشدت پیدا شد که تحمل
آن دشوار دیدم و به استعجال تمام به بیت الخلا رفتم لفراغت تمام
اجابت گردید و اثرے از درد نماند و باز تا روز ختم گاہے قبض نشد
بعد اربعین که بدولت پابوسی در خلوت شریف حاضر شدم روزانه
احوال مفصل بیان فرمود که فلان روز چنین حال تو بود و فلان روز
چنان وقت وقت و ساعت ساعت را شرح نمود که نوبت بیان
واردات ما نرسید و ہمچنین حال اربعین خود مولوی محمد امام صاحب
بے کم و کاست بیان مے فرمودند بعضے یاران را در عین اربعین
وحشتی و برخاستگی طبع لاحق شد که یکساعت طاقت توقف
دران حجره نداشتند ازانجمله میان محبوب شاه بودند که از غایت
وحشت اثر جنون طاری بود و از حجره بیرون آمدند آنحضرت یکساعت
نزد وے دران مکان مراقب شد ازہمان ساعت در تمامے
اربعین باز گاہے اثر وحشت نیافت نقل است سید العلماء
سند العرفاء دامت برکاته را در بدایت حال انقباضے پیش آمد که
مدت ۶ ماه دران لبسر شد روزے در کمال اضطراب قصد ہلاک
خود کردند باز خطره آمد که وقت نماز آمد گذارده کار خود باید ساخت
وضو کرده بنماز مشغول شدند بعد فراغ از نماز باز خطره سابق
متمکن خاطر شد و کارد یا کتاره پیش قبض العرض ہرچه موجود داشت

برگرفت و خواست کہ در شکم زند یکبار جذب حضرت شیخ غالب آمد
و بے اختیار عزم بران شد کہ چون وقت آخر ست زیارت شیخ
باید کرد و باز آمدہ کار خود باید ساخت سلاح املاک ہا ناگذاشتہ
بحضور اقدس آنحضرت حاضر آمد آداب بندگی بجا آوردہ خواست
کہ پس پا شود آنحضرت فرمود بہ نشینید و مکتوب صدی حضرت
مخدوم الملک مخدوم شرف الدین بہار رضی اللہ عنہ برآوردہ
مقامے رانشان داد کہ مطالعہ کنید جناب ایشان ناچار امتثالاً للامر
بمطالعۂ آن مشغول شدند و دفعتاً رفع انقباض شد و انبساطی
آمد کہ گاہے نشدہ بود جوش و خروش آنقدر از خود در بود کہ از بیان
بیرون بود و باز در تمام عمر آنچنان انقباض پیش نہ آمد نقل است
روزے ذکر در کشف خطرات باخود ہاسے کردیم سید العلماء دران
مجلس تشریف میداشت فرمود کہ حضرت شیخ العالمین را احاطہ
تامہ بر دلہا و قلوب عالم ست لیکن بمقتضاے کمال حلم آنقدر
ستر مے فرماید کہ ہر گز کسے گمان کشف حال خود بر آنحضرت نمی برد
و در حقیقت این ستر محض براے آبرو و حرمت بخشی گنہگاران
بود کہ مبادا اینہا خجل شوند و ترک ملاقات گیرند ورنہ مرا یاد است
کہ در بدایت حال روزے در خلوت شریف روبروے آن
حضرت نشستہ بودم و خطرۂ نفسانی بر من غلبہ کرد کہ معلوم نیست
حضرت شیخ را از تاج العارفین رضی اللہ عنہ تکمیل طریقہ شدہ بود

یا نہ اگر کامل ہستند رجوع ما بجاست والا بے سود است کہ ما طلب
تکمیل داریم و آنحضرت دران وقت خطے می نوشت یکبار بسوی
من دیدہ تبسم کردہ فرمود بسیار است کہ از ناقص ہم کامل مے
شوند موقوف بر آن نیست کہ تکمیل با قصان را کاملے باید تحنان
شرمندہ گردیدم کہ عرق عرق شدم **نقل است** یکبار آنحضرت
را مرضے آمد و بطول انجامید چون دو سہ ماہ منقضے شد و ہر کہ و مہ
را تشویش سخت بود بعضے یاران آنحضرت کہ در جذب مرض و
شفائے بیمار ید طولے داشتند با خود ہا مشورہ نمودند کہ امشب
بیمارے شیخ جذب باید کرد اگر مرض صعب است خود را عوض
کنیم والا دفع مرض سازیم وقت شب کہ آنحضرت در خواب بود فلتند
و خواب راحت را غنیمت شمردہ قریب تر نشستند و قصد
جذب مرض کردند آنحضرت فی الفور بیدار شد و چشم حق بین
کشاد دید کہ اینہا قاصد جذب مرض اند ہیچ نفرمود و منع نکرد اما باواز
بلند سہ بار ورود خواند یا ز ساکت ماند چندان کہ یاران زور و طاقت
خود صرف کردند سر موازالہ مرض ندیدند قریب یکپاس وقت در
مراقبہ بسر نمودند سودے نہ بخشید ناچار سر بر داشتند بعد دو روز
ذکر کردہ از یارے دیگر آنحضرت ارشاد کرد کہ اینہا کو دکے می کنند
و نمی دانند کہ طاقت تحمل این بار گران دارند یا ندارند دیدیم کہ منع
من سود نخواہد کرد ہمان بہتر کہ مرض خود را فلن ندہیم بنا بر سہ بار

درود خواندیم وچیزے باایشان نگفتیم وآن یاران سیفر سودند که
طرفہ ترماجرا بود اوّل که قصد کردیم مرض لسبوسے مایان منجذب
شد چون آنحضرت درود خواند دیدیم که چیزے که سمے آمد گویا کسی
ویرانید کرد واز آمدن باز داشت که سرمومی نمی آید ودر جذب مایان
مطلق فتورے وقصورے نبود ونیز از معمول آنحضرت
بود که هیچ یک کار بغیر اجازت پیران طریقت وبے رضاے
آنها نمی کرد گو امر مشروع ومباح باشد حتے که امر بیعت ہم چنین
بود نقل است یکے از معتقدان آنحضرت که از مدت درراه
محبت قدم راسخ داشت خواست که بسلک غلامی منسلک
گردد درخواست بیعت نمود فرمود استعجال چیست باز بعد چندے
التجا آورد بحیلۂ وحوالہ موقوف داشت آخر آن بخت شوم سلسلہ
جنبانی از بندگان عالی که بپایۂ قبول داشتند کرد ہر یکے را ہمان
جواب اول داد ہمہ ہا در حیرت بودند که باوجود رسوخ عقیدت
وچندین التجا در گرفتن بیعت وے تاخیر است وہرگز التفات
عالی یافتہ نمی شود سبب چیست تا آنکہ وے را اتفاق سفر افتاد
ودر پنجہ شیطان گرفتار شد ومذہب وہابیان اختیار کرد ومرید
میر احمد وہابی گردید ووے را از تمامے اولیاء خدا خصوصا اہل قبور
ودر اہل قبور ہم خاصتاً از امام حسین علیہ السلام وحضرت امیر المومنین
علی مرتضے کرم اللہ وجہہ الشریف وعلیہ السلام عداوتے پیدا کرد

د استخفاف شانِ رسالت شعار خود ساخت و خلق را بدان
وعظ می نمود نعوذ باللہ من ذٰلک آن زمان ہمہ کس را معلوم شد
کہ سبب نگرفتن بیعت ہمین بود کہ این بدبخت را سعادت شفاعت
نصیب نیست و الحال آن ملعون مستخفّ شان رسالت در عداوت
خاندان شیخ العالمین نظیر خود ندارد و ہمچنین مردے دیگر بود کہ
بیعت وے نیز در تعویق افتاد با وجود آنکہ سالہا سال در صحبت
یگانہ عصرے نمود و خود را محبیبے مے نوشت حتے کہ خلقے را یقین بیعت
وے در خاندان مجیبیہ بود آخر کارش خراب شد و ہرگز بکسے صاف
نفر مود وے کہ بیعت تو نخواہم گرفت مگر در تعویق انداختے
و اکثر در مجلس خاص با محرمان اسرار بر سبیل حکایت ہدایت فرمودے
کہ شخصے قوم افغان از ارکان دولت راجہ پتھورا با خواجہ بزرگ
حضرت سلطان معین الحق والدین خواجہ معین الدین چشتی رضی اللہ
عنہ عقیدت کاملہ داشت و ہمیشہ درخواست بیعت میکرد خواجہ
بزرگ بلطف و حیلہ کارش در تعویق مے انداخت تا آنکہ روزی
یکے از خاصان بارگاہ عرض داشت کہ فلان امیر حضور عالی مجلس راسخ
دارد و بارہا برائے بیعت عرض داشتہ سبب عدم قبول چیست
فرمود ما دست جہنمی نمی گیریم او راشقے ازلی آفریدہ اند ازین سخن
حاضران را حیرت بر حیرت افزود کہ او مرد مومن است و معتقد حضرت
التیان و در حق وے چنین حکم مے شود آخر بعد چندے او را ارتداد

آمد ودر خرابی اسلام کمر ہمت چست بست واز آنجا کہ دران زمانہ
دیدہ بار ہا مشہور ترین ارکان دین حضرت الشان بودند بالخصوص
در عداوت آن جناب سرگرم شد وبر عداوت جان داد وبعضے
مریدان کہ در ضلالت وانکار افتادہ بودند چون خبر مفصل شان
بحضور اقدس آنحضرت رضہ رسیدہ بود فرمود کہ در کتابے دیدہ ام
کہ کسے بحضور عالی حضرت زبدۃ الانبیاء خواجہ فرید شکر گنج چشتے رضہ عرض
کرد کہ فلان مرید حضور لباس مرید دربر کردہ خرقہ ارادت ازبر کشید
وبر جادۂ انکار سرگرم رفتار ہست انچہ نے شاید میکند وہرچہ نمی باید میگوید
دراز ندادمحض گرفتار ہست ساعتے تامل کرد وفرمود وقت بیعت
طاقیہ پیران رضوان اللہ علیہم باو پوشانیدہ بودم یانہ حاضرین بالاتفاق
عرضداشتند کہ عنایت شدہ بود وباین سرفرازی افتخار یافتہ است
باز فرمود کہ ببیند آن طاقیہ در اسباب وے ہست یانہ چون تلاش
آن کردند در ملبوسات وے یافتند عرض کردند بلے ہست خواجہ فرمود
حالا جائے تردد نماند کہ آخر آن طاقیہ پیران وے را بر راہ راست
باز آرد و فی الحقیقت کہ بعد چندے آن برگشتگان را دیدیم کہ خود
براہ راست آمدند وبعضے را کہ ہنوز در ضلالت گرفتار اند متوقع آنیم
کہ حق تعالے ببرکت آن طاقیہ باز ہدایت کند **نقل است**
کہ گاہ گاہ آنحضرت در امر ہدایت بہ یاران مے فرمود کہ حضرت
تاج العارفین رضی اللہ عنہ در تذکرہ ارشاد کردہ بود کہ اینجا اولیا مانند

که هرگز دست و پای بے حکم حرکت نه بند هر آن و هر لحظه با ایشان خطاب
است و هر دم حکمے و باین قرب خاص هر کسے نرسیده بعضے حاضرین
را از استماع این حکایت خیالے در دل جا گرفت که معلوم نیست که
حضرت ما شیخ العالمین رضـ را این مقام عطا شده است یا نه بعد چندے
کارخانهٔ شادی بعضے فرزند ارجمند آنحضرت در پیش شد و کسے را
از یاران وسوسه بدل راه یافت یکے آنکه این ترددات به تهیار
اسباب شادی که محض رسم دنیاوی است از فقرائے کاملین
و واقفین بس بعید است علی الخصوص چنین شیخ اکمل علاوه ازین
مآل آن بجز مورد طعن فقراء و دنیادار شدن دیگر متصور نه و از انجام
این امور بجز حظ النفس سودے نه دیگرے آنکه صرف مبالغ
کثیره در رسوم شادی است نه مصرف آن لله است که محسوب
در دین کرده شود نه بکار دنیا است که حظ امور دنیا و عیش آن موقوف
بر نفس کافر است اگر این دیو مرید اکشته است آنکس هرگز لذتے
و سرورے از عیش دنیاوی نخواهد برداشت و اگر بشنوند معنے ازین کم
با قلیست لذت دنیاوی هم حسب حوصلهٔ وے توان یافت و یقین
دانم که حضرت شیخ از حظ النفس مبرّا است و شائبهٔ نفس در وی
باقی نیست باز این صرف بیجا بکار حظ دنیا هم نشد و چنین مصرف
بیفائده از همچنین بزرگے استغراب عجیب امر است بلکه از ظاهر شرع
هم بعید مے نماید چه جا که در طریق شیوخ و حال آنست که در یک کارخانه

از مبلغ پنجہزار شش ہزار خرچ کم نیست و موجودات یک خرمہرہ
ہم ندارند حق تعالیٰ کہ ہادی مطلق است یکے را بخواب ہدایت
فرمود کہ شبے امام محمد غزالی را در خواب دید کہ با اسباب زینت تشریف
آوردند این کس پرسید چگونہ اتفاق تشریف آوری شد فرمود در
کارخانہ شادی فرزند ایشان و اشارہ بسوے شیخ العالمین رضہ کرد
آمدہ ام و این اسباب سرمہ وغیرہ ہمراہ آوردہ ام کہ روز شادی
تزئین نمودہ حاضر شوم آنکس عرض کرد مگر این کارخانہ دنیاوی
ہم مقبول است فرمودند کدام کار ایشان بے رضاے رسول صلی اللہ
علیہ وآلہ وسلم است چہ در ظاہر چہ در باطن ما خود را چہ گویم بسیاری
از اولیاے خدا فرستادہ سید الانبیاء صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم درین
شادی خواہند آمد ہیچ یک کارخانہ ایشان بے حکم و بے رضاے
رسول صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نیست تو چہ دانی کہ درین چہ سیر است
شیخ العالمین رضہ را در حضرت رسالت قربے است تام و قبولی است
خاص کہ در سلف ہم ہر ولی را میسر نشدہ مگر خال خال و ذلک
فضل اللہ یوتیہ من یشاء آنکس را حق تعالیٰ بوسیلہ این خواب
و ہدایت امام غزالی از وسوسہ شیطانی نجات داد و دیگرے کہ بود
وسوسہ خاطر خود بحضور اقدس حضرت شیخ رضہ عرضداشت و علاج
تسکین خاطر از آنجناب جست ارشاد فرمود در ہر کار نیت شرط است
دیدیم کہ سالہا سال فرقہ امیدواران انتظار این روز مے بردند اکنون

که وقت آن آمد اگر بخیال آنکه من درویشم و درویش را زین تجمل و آرایش چه کار ترک آن کنم خلقی محروم و نامراد از نفع خود میشود و این عین انانیت و نفس است بلکه بدتر از هر نوع نفسانیت که خود را مبرا از نفسانیت نمودن و خلق را از نفع محروم داشتن و در آرایش و تجمل بجز آن نیست که بدنامی ماست به اتباع نفس اما دل خلق شاد میشود و بمراد میرسد و رنج قلوب و نامرادی آنها بدتر از همه بدیها است الا اذا امر خلاف شرع نظر بمراد قلوب و خوشی خواطر نباید و اطعام بهر حال امر بهتر است و سبب صله رحم خواجه ابو الحسن خرقانی رضی الله عنه امیر پیری بود انزوای محض اختیار کرده و در بر روی خلق بسته روزی خواجه بدیدنش رفت چون در حجره در آمد شبکه دید پرسید که این شبکه چرا بدیوار داشته عرض کرد که بنظر روشنی و هوا که گاه گاه در گرما متاذی میشدم خواجه فرمود وای بر تو و صد مصیبت بر تو گر این شبکه به نیت شنیدن آواز اذان نماز میکردی هم ثواب میشدی و هم روشنی و هوا که مقصود تو بود حاصل بود اکنون که محض به نیت روشنی و هوا این شبکه کردی کار دنیا کردی که در ان دین را دخلی نشد و در عین انزوا گرفتار دنیا شدی پس هر بشر مومن را باید که در هر کار نیت را ملاحظه کند و دنیا را در تیغ دین اندازد و انما الاعمال بالنیات مدار کار سازد ازین ارشاد هدایت انشاد آن یار راهم وسوسه از دل برخاست اقل ست کار نماید شادی فرزندی دیگر پیش بود

وعسرت ظاهری سخت آمد که راه فتوح مسدود مطلق شد شیخ
کریم علی رحمة الله و برکاته که از یاران آنحضرت بودند ارشاد شد که
بدرود توسل کنید و رجوع سازید که قرب ایام شادی این قدر عسرت
عارضی آنقدر که خرج خانقاه هم روزانه به تردد میشود شیخ مذکور
که در حالت درود به در زمرهٔ مشتاقان ممتاز بود بعرصه چهار روز ختم
کلان که عبارت از کرور است یعنی صد لکهه کرد عنایت تام از جناب
رسالت صلی الله علیه وآله وسلم یافت که در ضبط نتوان آورد
گویا خود بنفس نفیس در اهتمام امور بود و سید العرفا سند العلما
حسب ارشاد آنحضرت رجوع بحضرت شیخ الزمان تاج العارفین
رضی الله عنه کرده بود حکم شد همه نعمتهای عالم برای شیخ العالم
است او محبوب الهی است تردد چیست و دید که انوار از
آسمان تا زمین محیط جسم شریف آنحضرت است و نزول انواع
نعمت الهی بر وی است چون پانزده روز انصرام کارخانه را
باقی بود آنقدر فتح باب ظاهر دست داد که حساب ندارد و
خرید اسباب و غله و پارچه و دیگر لوازم شادی همه درین عرصه
مذکوره انجام یافت والحمد لله علی ذلک مولف کتاب میگوید آنچه
در باب عنایت سلاف بضبط قلم آمده قطره ایست از دریای
ذخار و رشحه ایست از ابر دریا بار که تفصیل آن درین کوزه نگنجد
و شرح آن درین مختصر غیر ممکن داند آنکس که در آن عرصه حاضر بود

وبیانش در فہم ہر غبی وغوسے نہ آید منجملہ آن عنایات یکے ارشاد
حضرت مولانا رسولنا رضی اللہ عنہ باآن حضرت بود کہ براسے
میمنت وبرکت وحفظ آفت در حضور پرنور نبوی صلے اللہ
علیہ وآلہ وسلم عرض کردہ بودم کہ اگر باولیاسے اہل قبور اجازت
شود احضار ارواح طیبہ شان موجب میمنت وخیر وبرکت
دینی ودنیاوسے گردد از کمال عنایت ارشاد شد کہ تادہ منازل
ہر چار طرف قصبۂ پھلواری ہمہ اولیاسے اہل قبور را اجازت
دادہ خواہد شد ورخصت خواہند یافت وثمرۂ آن انچہ بشب
برات از حفظ آفات بظہور رسیدہ ومشاہدۂ خاص وعام گردیدہ
بیرون از تحریر ست کہ چہا چہا آفات رسیدہ بود وبکدام خوبی
وآسانی دفع گردیدہ بود چنانچہ بسبب ازدحام خلق مولوے
احمد علے آروسے در چاہ افتاد ند کہ عمیق بود ودران شب تاریک
وہجوم خلق وکثرت شور وغل وروشنی کسے ازین حال مطلع
نہ او بیچارہ اسیر در دست مرگ افتاد بجا نبے افتاد کہ آب
تاکمر بود وآوازش ہم کسی نمی شنید بعد از دیر معلوم شد مردمان
بر سر چاہ رسیدند واو را از چاہ برکشیدند ہیچ صدمۂ ضرب بوسے
نرسیدہ بود دیگر بر سر دکانے کہ زن ومرد دران خفتہ بودند ہنوز
آن بیچارہ گان بہ تماشا بیرون نہ آمدہ بودند کہ فرد دران ہفت
عدد ٹوکرۂ کلان پر از آتش بازی بسبب آنکہ اخگرے دران

توکره افتاد بر زمین انداختند و بهر جهت توکره را آتش در گرفت و بلند شد . دروازه دوکان بلند تا کمر و سایه دیوار از گاه غوغا برخاست که دوکان را آتش در گرفت و آن زن و مرد از اندرون اضطراب می نمودند و فریاد می کردند که سوختیم حفظ الٰهی به کیفیت احضار از واح طیبه شامل حال بود که همه توکره صاف و پاک سوخت و آتش بازی انار و هوائی و مهتابی وغیره که دران بود بس بازی می سوخت و یک جنس از سکان دکان وی را نگرفت بعد فرو شدن آتش در که از بوریا بسته بود یک شد و هر دو بعافیت بیرون آمدند اینچنین معامله بسیار بسیار از وحشت فیلان وگر نجات آنها و تحت خلق و حفظ مردمان از پا مال آنها وغیره آفات که بود بپیش آمده و چنان زوج یافتند که گویا هیچ تردد بپیش نه آمده مولف کتاب می نویسد که اینهمه امور چه انجام کارخانه اعراس و مجالس و چه امور شادیات و رسوم برادری که بر دست حق پرست آنحضرت رضا انجام یافته این اول مکاشفه بزرگی بود شاه محمد فاضل ساکن موضع اربی که در سلسله کاملین طریقه سرهندیه نقشبندیه یگانه عصر و فرید دهر بود بس صاحب تصرف اگر بشرح حال وی پردازم رساله علیحده مدون گردد بشیخ العالمین رضا ربط و اتحاد قلبی بمرتبه داشت که حد و پا یان نے

نبود بعد انتقال حضرت تاج العارفین رضہ بادائے رسم تحیہ
تشریف آوردہ بود بمقتضائے ربط با شیخ العالمین گفت
از مقامات فقرا آنچہ حق تعالے برائے شما داشتہ و در ازل عطا
فرمودہ است خواهید دید درین زمانہ نصیب دیگران نیست و
این از آن مے گویم کہ در طریقہ سرهندیہ ما سہ علامت است
یکے نشان غوثیہ دیگر مطلق کمال طریقہ سوم رشد ظاهری
کہ دران هرگز خلاف نیست و هر کسے از سرهندیان آن نشان
نہ آموزند از آن نشانها یک نشان غوثیہ بر رخسارهٔ حضرت
تاج العارفین رضہ بود و بر رخسارهٔ شما دو نشان است یکے علامت
غوثیہ و قطبیہ دیگر رشد ظاهری از اجرائے طریق و فتح باب ظاهر
و اشتهار در عالم و نیز کارها متعلقہ بشما بسیار بسیار است و بلاها
برائے شما بے شمار زنہار بہ هیچ بلا مضطر نشوید و بہ هیچ کار دنیاوی
دل مدهید هر کارے کہ دل خواهید داد تباه و خراب خواهد شد
و چندانکہ دل از وے پاک خواهید داشت حسب مراد بظهور خواهد
آمد از آنجهت کہ مقتضای شان عشق بشما با حضرت حق چنین است
غیرت حق نمے خواهد کہ شما بدل متوجہ بغیر وے شوید
حضرت شیخ العالمین رضہ میفرمود کہ سخنے شاہ محمد فاضل
قدس سرہ بلا خلاف یافتم و بارها بہ تجربہ آوردم سرمو
فرقے ندیدم در هر کار کہ دل دادم تباه و خراب شد و بکارے

که از دل متوجه نگشتم حسب مراد بظهور آمد تا آنکه
از شدن و ناشدن هر کار دل بر داشتم و بر خدا
بگذاشتم شود و نشود چیزی که احوال
در صحت و سقم فرزندان هم مشوش خاطر
نمی شوم و عافیت طریقت هم درین است

چون ذکر خیر حضرت شاه محمد فاضل نقشبندی
ضمناً مجملاً درمیان آمد مناسب که بنظر
محبت و ربط ایشان با شیخ العالمین رض
برخی از احوال شان هم نبشته آید نقل است

می فرمود شیخ العالمین رضی الله عنه که از کاملین طریقت
سرهند یکی ایشان بودند در زمانه من و در مکاشفه
یگانهٔ روزگار اول که در خانقاه تشریف آوردند وقت
ظهر بود حضرت تاج العارفین رضی الله عنه در مسجد
شریف مراقب بود ایشان نیز بقصد دریافت عقب نشستند
آنحضرت را معلوم شد که کسی قاصد دریافت است
از مقام خود فرو تر در مقام قرب نوافل نزول
فرمود ایشان که سر برداشتند فرمودند که ازین مقام

قرب فرائض ولی ست لیکن قوتی که ایشانرا دیدم کسے را ندیدم که طاقت
مقام شیخے دارد وچندان محظوظ نشدند بار دویم که اتفاق فرود آمدن
در خانقاه شده از اتفاق وقت ہم وقت ظہر بود وآنحضرت را در مراقبت
یافته باز بقصد دریافت عقب وی رضی الله عنه مراقبه کردند دران وقت
آنحضرت بر مقام خود ماند وازایشان اخفا نکرد چون سر از مراقبه برداشتند
بی اختیار دست بر قدم آنحضرت نهادند وگفتند که حالا فقر وفقیری
ختم شد ندانستم که سابق مارا در غلط انداخته بودند آنحضرت را دران
ایام از کبر سن گرانی گوش اندک عارض بود فرمود چه فرمودند گفتند
نوشته خواہم فرستاد شیخ العالمین ہم سے فرمود که دران عرصه جوان بودم
عجلت مزاج مهلت نداد که ایشانرا فرصت دہم گفتم که انچه دریافت شده
امید دارم که بنویسند قلم ودوات طلب کردند واحوالے چند بران
نوشتند اول سطر آن که در فہم من آمده بود این بود که در تمامی ذرات
عالم احاطه شما یافتم وازہر ذره مشاہد جمال دوست دیدم چون آن رقعه
بحضور اقدس حضرت تاج العارفین رسانیدم تبسم کرد فرمود سابق که
شاہ صاحب آمده بودند وقاصد دریافت حال شدند مارا معلوم شد
در دل خیال کردم که ایشان را در مغلطه باید انداخت از مقام خود نزول کرده
در مقام قرب نوافل نشسته بودم بنابر آن محظوظ رفتند امروز نزول نکردم
ودیگر ہیچ تفرمود باز وقت شب که نزد ایشان نشستم در تقریبات ہرگونه
پرسیدم که حضرت شیخ را چسان یافتند وچون دیدند فرمودند چه گویم فقر و

فقیری راحضرت شیخ خاتم است سابق ما از مغلطه انداخته وادراک حال وی
از فہم ما بلندتر است اما این قدر بشما می گویم کہ دران وقت آنحضرت
در ہر ذرہ عالم محیط بود از ہر ذرہ مشاہدہ مے کرد از عرش تا فرش
واز قاف تا قاف یک ذرہ از وے خالی نہ بود ونیز آنحضرت
شیخ ما شیخ العالمین درکشف ایشان مے فرمود کہ روزے
در مجلس سماع مراقب بودم واز آمدن ایشان خبر نداشتم یکبارکہ
سر بر داشتم دست شفقت بر پشت من نہادند وگفتند بارے
از سابق ترقی کردہ دران وقت چیزے نگفتم چون بعد مجلس در
فرودگاہ ایشان رفتم پرسیدم کہ شب چہ دریافت کردہ بودند فرمودند
اگر بکسے ظاہر نشود بگویم گفتم بفرمایند گفتند چون خبر آمدن شما
درین مجلس شنیدم بتلاش شدم نظر من یک ناگاہ بر شما افتاد
دیدم کہ مراقب ہستید قریب آمدم وقاصد شدم سابق کہ ملاقات
شدہ بود چنین حال داشتید واکنون این قدر ترقی کردید بالفعل
فلان کیفیت وفلان حال دارید وشغل اللہ ہو ہو اللہ دران وقت
مے فرمودید شیخ العالمین رضؔ مے فرمودند کہ یکبار سراپا حیرت شدم
کہ دریافت حال آسان است ودریافت الفاظ اذکار بس دشوار
ست وخوب دانستم کہ دریافت بر ایشان ختم است نقل است
ایشان را دُبلی عارض شد تکلیف بسیار داد ہر چند دوا بکار بردند
ہیچ تخفیف رو ننمود ناچار صلاح نشتر مقرر گردیدند کہ محل

نہادن انگشت از صعوبت درد نیست تحمل زخم نشتر چون توان کرد
و بجز نشتر چارہ ہم نیست آخر فرمودند فصّاد را طلب کنند چون فصّاد
آمد و سامان نشتر کرد گفتند در چند ساعت فراغت خواہد شد
گفت ربع ساعت فرمودند اندک توقف کن کہ بکار خود شوم
و مراقب شدند و در مقام فنا نشستہ فصّاد نشتر داد حسب خواہ
خود مواد ازو افشرد و مرہم بروے نہاد و پارچہ بستہ رخصت
شد بعد یکساعت چشم کشادند مے پرسیدند کہ فراغت شد یا نیست
مردمان عرض کردند فراغت شد شیخ العالمین پرسیدند کہ چہ تدبیر
بکار شد گفتند دیدم کہ تحمل اذیت نشتر نبودم ناچار در مقام فنا
نشستم خبر نشتر ہم نشد اذیت را کہ مے پرسد **نقل است** از حضرت
اعظم وے قدس سرہ یکے آن بود کہ شیخ العالمین رض و از سید العلماء
و دیگر اکابر شنیدم آنحضرت رض مے فرمود کہ در ایامے مارا بیماری
سخت آمد کہ ظاہر اطباء را مایوسی تام بود و از بعضے آثار امید
صحت کمتر یافتہ مے شد و عرصہ بیماری دراز کشیدہ از اتفاق
وقت مردے رونده موضع اربے براے ملازمت حاضر شد وقت
رخصت گفتم بروی اما بخدمت شاہ صاحب سلام من رسانی
و دعای خیر براے سلامتی ایمان از طرف من درخواست کن
آنکس کہ در خدمت اوشان رسید و سلام و پیام رسانید
بمجرد استماع فرمودند میان چہ مے گویند از وشان عالمے راہدایت

نصیب است و بسیار بسیار کارها متعلق ذات بابرکات اوشان
است و از یکے حُضّار مجلس خود پرسیدند امروز کدام روز است
گفت پنجشنبه فرمودند حجام را طلب کن حسب طلب حجام حاضر
آمد حجامت سر کنانیدند و غسل کرده لباس نو پوشیده بعد نماز عشا
مراقب شدند و قصد جذب مرض ما از آنجا تا متر کردند بشدت بخار آمد
و ما را که بفاصله ده کروه بودیم از همان وقت تخفیف پیدا شد و دامان
خود را فرمودند که فردا نزد میان کسے را باید فرستاد و سلام من باید رسانید
و خاموش شدند قریب صبح جان بجان آفرین سپردند و ما را از وقت
صبح افاقه شروع گردید که اطبا را سراسر حیرت بود و آناً فاناً
مرض رو بکمی آورد وقت شام از موضع ارہے خط رسید و مفصل حال
معلوم گردید اکثر حضرت شیخ العالمین بیان این حال کردی و می‌فرمودے
که بس غلط کردم که بادشاهان سلام فرستادم و استدعائے
ایمان و خاتمه بخیر کردم اگر چنین میدانستم مرگ خود اختیار کردم
و بادشاهان خبرے فرستادم که بقاے شان بس غنیمت می شمردم
و بکمال تاسف مے فرمود و از سلوک آنحضرت رضی الله عنه یکے
آن بود که هر کس برائے دریافت مقصودے آمد و عرض میکرد و هرگز
قبول نمے فرمود و باستخاره امر مے نمود و مے گفت که کار ما دعاست
و اجابت از و تعالے و اگر فقط دریافت شدن و ناشدن آرزو است
استخاره کنند ما را نه فرصت استخاره نه دخل در رمل و نجوم نه حکومت است

تتمه در سلوک شیخ العلمین رض

کہ از موکل وسے کار شما دریافت کنم وشمۂ ازین عادات در حکایت
مولوی فرزند علے بنارسی سابق گذشتہ مگر ناگاہ دخل آنحم گویا مخصوص
بحضرت مولائے سیدی مولانا شاہ ابو الحسن صاحب افاض علینا
فیوضہ بود و با دیگران از یار و فرزند کمتر بجہت آنکہ حضرت مولانا مذکور بہ نسبت
خلفاء و فرزندان دیگر بس مو رد عنایت بودند و اکثر آنحضرت رضہ
مے فرمود کہ از ہر کس چارہ دارم و تحمل اضطراب وسے
کردن تو انم مگر ابو الحسن کہ از دست وسے ناچار ترام و
متحمل دیدن اضطراب و تشویش وسے نیستم و ہر کارسے کہ جناب
الیشان گلو گیر مے شوند از سر لطف ہمانوقت حال مطلب بیان
فرمودسے روزسے در ایام اشتداد بیماری اہلخانہ جناب مولانا
افاض علینا فیوضہ خوشدامن الیشان را نیز مرضے صعب آمد و ہفتہ
بران گذشت با اہلخانہ مولانا از بیماری مادر غمخوار مرض دو بالا شد
جناب باستطاب مشوش خاطر بحضور اقدس آنحضرت عرض کردند
کہ بیماری خوشدامن اہلخانہ را از غایتہ تردد در اشتداد آورد
ظاہرا یاس از ہر دو بیمار است امید وارم کہ حال صحت خوشدامن
دریافت فرمودہ شود اگر صحت مقدر است با اہلخانہ این مژدہ رسانم
کہ موجب انشراح و قوت مزاج گردد والا بصبر و سکوت پردازم
و کار بخدا گذارم ارشاد شد بجز دعا چارہ نیست و کشف اعتماد کہ
کند دعائے صحت سیکنم ہر چند از دریافت انکار مے فرمود مولانا

اضطراب وابرام ہے نمود ناچار شدہ ارشاد کردبپاس خاطر شما وہمانوقت مراقب شد بعد ساعتے سر برآورد فرمود چراغ روشن است وتیل در وے بسیار اما بس مضمحل است ومحتاج باشتعال اگر کسے مشتعل کند تادیر ماند ورنہ در اندک ہوا قریب است کہ کشتہ شود بازمولانا عرض کردند کہ ہم امیدوار دستگیری ہستم کہ اشتعال دادہ شود دیگر کیست کہ از وے سوال کنم فرمود خوب دعا بکند تمام کردہ خواہد حق تعالےٰ براجابت قادر است بعد پانزدہ روز شفائے کامل دست داد وہفت یاہشت سال دیگر زندگی بعبادت صرف کردند ونیز اگر ذی خاطرے در دریافت کارے التجائے تمام کردے فرمودے حالا از کبر سن نسیان غالب است سخن یاد نمی ماند وبکسے یار وفرزندان اشارہ نمودے کہ بہ وے بگو کہ از مزار بزرگے قصد دریافت کار تو فرماید وبیشتر درین باب سند العرفا ومولوی شاہ ابوتراب صاحب ومولوی شاہ محمد امام صاحب دامت برکاتہم وبعضے دیگر غلامان مقرر بودند وحال این بزرگان ارباب کشف در رسالہ دیگر مفصل انشاء اللہ تعالےٰ بیان کنم بہ ترتیبے کہ صلاحیت تکملہ این کتاب داشتہ باشد وبالفعل بسبب آنکہ اظہار حال ارباب سلوک در زندگی آنہا باعث ملال خاطر شریف شان میشود وہیچ دلہائے پاکان خالی از خللے نیست وافشائے ستر نزد این طائفہ بدترین امرہاست خصوصاً اطلاع نااہلان بر رازہائے الیشان آن رسالہ از نظر

تا اہلان مستور داشتن است القصہ اگر در کشف یاران خطا دیدے
سکوت ورزیدے واگر موافق کشف خود یافتے فرمودے ما را نیز
ہمین گمان است برای التصحیح گفتہ بودم چون ہر دو سخن یکیست قرینہ
صحۃ قوی است کہ غلط نکردہ ام زہرہ یاران ازین کلام بے نفس آب باشد
وہم با وجود کشف حال وخطرات قلوب آن قدر ستر فرمودے وحلم نمودی
کہ گنہگاران بے تامل در حضرت وے آمدند ومے نشستند وسر مو
اعراض نمے یافتند اگر گفتن وپند دادن ضرور دانستے بطوری فرمودے
کہ بر کس افشاء عیب وی نگردد وندامت دامنگیر گردد چنانچہ از شخصی
حرکات منہیہ اکثر بوقوع می آمد بران اصرار داشت روزے در غیبوبۃ
وی از حاضران فرمود در حیرتم کہ فلان کس با وجود علم ولیاقت در نظر خلق
حقیر مے نماید چہ سبب است شاید غضوب باشد کہ خلق با وی انس
نمے گیرند یا در نماز وتقوی تکاہل میکند کسی با وے این خبر رسانید از
فراست دریافت کہ حال من بر آنحضرت منکشف شد اما از خلق محمدیے
در عین استار ہدایت میفرماید یکبار نادم شدہ توبہ صادق کرد وہم
شخصے حلق لحیۂ میکرد از عجبۂ مایان اکثر ملامت میکردیم سودی نمی بخشید
در غم مے افزود تا آنکہ روزے پسرش ذی اللحیۃ بحضور اقدس با پدر
حاضر شد آنحضرت تبسم کردہ فرمود کہ پسر شما ریش دارد وشما ندارید
ودر قد وقامت وجسامت ہر دو برابرید چگونہ معلوم شود کہ پدر وی
ہستید اکنون خلق علاقۂ ابوۃ وبنوۃ شما را باور نخواہند کرد فی الفور

سخن آنحضرت که بظاهر ظرافت مے نمود در دلش اثر کرد و از همان
روز ریش گذاشت ازین رافت و رحمت و لینت وے رضی اللہ عنہ
قریب پنجاه و شصت نفر هنود مخفیا بدولت ایمان فایز شدند که اظهار
نام شان قباحتے عظیم است و اکثرے ازان صاحب حوال بودند و
بعضے بشرف دولت تشریف رسول صلی اللہ علیه و آله وسلم
در خواب سرفراز شدند و ازان سبب قوت ایمان یافتند نام یکے
ازانها که بکشف بصری مشاق بود سابق ذکر رفته در حساب جمال برجایه
نوشته ام و بعضے ازانها که مکرر در خواب بجمال جهان آراے نبوی
صلی اللہ علیه وسلم مشرف شده اند نام شان در جمل نوشته می شود
حق تعالی از شر نا اهلان مستور دارد و دوستان را بادراک آن مسرور گرداند
مه ٢١١--٢٨١ ٣٩ و خلقی از رفض توبه کرد در رفاض شهر عظیم آباد بیشتر که
در رفض غلو داشتند نمی آمدند و می گفتند که عجب حال است هر کس که
آنجا مے رود ترک مذهب اهل حق میکند و لبس مکدری بودند این نقل است
عجیب درباره ستر حلم و عفو آنحضرت رضی فرمود مولوی ابو تراب
صاحب دامت برکاته در ذکر تبدل حال انسان از دوستان و بیگانگان
نقلاً عنه رضی اللہ عنه که بعد انتقال حضرت تاج العارفین رض مردے
از مریدان آنحضرت که با مالش دوست بود و بکسب سلوک مشهور در سر و
بپیچید که چرا تبعیت ایشان کنم همان به که در علوے خود گوشه
لیکن تا زمانیکه ایشان بر سجاده تاج العارفین اند خلق بمن رجوع نخواهد آورد

[illegible]

اول در اہلاک شان باید کوشید و اعمال سیفی وغیرہ خواندن آغاز کرد
بعد چندے گرفتار رجعت شد و بیمار افتاد روز بروز لاغری و ضعف
و ناتوانی زیادہ میشد و دوا سود نمی کرد آخر روزے نزد من آمد و تخلیہ
کرد دانستم کہ حال مرض خواہد گفت سبقت کردہ پرسیدم چہ حالت است
گفت بہلاکت رسیدم و سبب اشتداد مرض مفصل بیان کرد کہ درین
خیال شیطانی مبتلا گردیدم و اعمال قہریہ شروع کردم ہرچہ کردم آن همہ رجعت کرد
اکنون بصدق دل توبہ نمودم این خلوت حضرت ماست بی تفاوت
آمدہ ام امید وارم کہ توبۂ من قبول فرمودہ شود و راہ نجات ازین بلا ہا
ہدایت نمودہ آید گفتم عفو است ہرچہ کردی کردی و اعمال دفع رجعت
باو اجازت دادم حق تعالے از فضل خود شفا بخشید و توبہ اش را
وسیلۂ نجات از بلا گردانیدے فرمودے مولوی ممدوح کہ در ذکر مصائب
کہ بعد انتقال حضرت تاج العارفین بہ آنحضرت رسیدہ بود حکایتہً
این نقل بیان فرمود و نام وے راستر نمود ندانم کہ بود تذکرہ روزے
در مجلس عالی ذکر کشف ارواح بود فرمود ما ازین کار خوش نیستم
و بر طالبان سلوک مکروہ میدارم کہ ازین شعبدہ سالک را چہ کار
کہ درین تضییع اوقات کند مگر بقدر ضرورت مثل دریافت حال میت
یا بعضے اہل حاجت باوجود آنکہ از برکت انفاس وے رضی اللہ عنہ
بے کسب اکثر یاران را حاصل بود و بعضے یار را بطریق امتحان
و تربیت فرمودے کہ فلان کار را از مزار بزرگے دریافت کن یا

حال فلان میست چیست خوشحال است یا بدحال و درمعنت مراقبہ
اہتمام تمام داشتے وفرمودے چندانکہ کیفیات راسخ خواہد شد
وتصفیہ پیدا خواہد گردید در کشف قبور وعالم ارواح قوت وفر پیدا خواہد
روزے کسے درین تذکرہ عرض کرد کہ کشف ارواح ہم خوب کار است
اگر شوق شود فرمود خوب چیست اینہم دنیا است کہ اہل دنیا
پاست پیدا میکنند وکسی از اعمال ووظائف تسبی کشف خواہ
خواہ بکسب اشتغال کشف ارواح وعالم قبر این را از فقر چہ نسبت حتے ساحران
ہم از خباثت بسیار حال دریافت میکنند فرق اینست کہ تو مشتاق
باعمال علوی داری وآنہا باعمال سفلے وفقر کاری دیگر است
نہ شنیدے کہ خواجہ ابوبکر شبلی رضی اللہ عنہ فرمودہ است ہر کہ
طالب بہشت باشد بگو کہ در مجلس ما نہ آید ونہ نشیند اینجا کار با خدا است
دنیا وعقبے را دران گنجایشے نیست ع ملت عشق از ہمہ ملت
جدا ست ٭ عاشقان را ملت ومذہب خدا است ٭ وہم ہر کسی کہ
بتوبہ آمدے زود بعفو پرداختے وتحمل گریہ گنہگاران نداشتے مگر
ازنقض توبہ بس ناراض شدے وفرمودے کہ بر توبہ وے
جائے اعتماد نماند وباوجود ناراضی اگر عاصی بگریہ صادق آمدی
عفو فرمودے وبہر تسکین خاطر وے گفتے از نقض توبہ بیدل
مباش وباز مایست کہ حق تعالے قادر است کہ دیگر ترا از نقض نگہدارد
ودریای رحمت بس وسیع است رباعی باز آ باز آ ہر آنچہ ہستی باز آ ٭

گر کافر و گبر و بت پرستی باز آ + این درگہ ما درگہ نومیدی نیست +
صد بار اگر توبہ شکستی باز آ + تذکرہ روزے ذکر در مشرف شدن
از جناب عالیات بود فرمود نزد من مشرف شدن از مجلس شریف
مرتضوی اشکل است از مشرف شدن بجناب دیگر اولیاء و صحاب
کرام سبب آنکہ تنزیہ تام شان آنجناب است و دخول مجلس را مناسبت
شرط است تا زمانیکہ قابلیت و تنزیہ از عیوب نفسی تمامتر دست
ندہد میسر نمی آید از ابتداے شباب تمناے مشرف شدن میداشتم
و اعمال استخارہ کہ از حضرت تاج العارفین رض عنایت شدہ بود معمول
میکردم شبی بعد مدت مدید بخواب دیدم کہ در بازار جای ایستادہ ام
اما متحلم و از جانبے مردمان سوار و پیادہ بے شمار و پنجہاے مشعل
بسیار مے آیند یکے از آنہا پرسیدم این مجمع کہ مے آید کیست و این
سران و سواران در رکاب سعادت کہ مے آیند گفت سواری امیر المومنین
علی مرتضیٰ است کرم اللہ وجہہ الشریف و علیہ السلام پس شاد شدم
کہ اینک از جمال جہان افروز مشرف خواہم شد و برین امید
ہمانجا بر سر راہ ایستادم دیدم کہ در قلب لشکر بزرگی بر میانہ سواری است
و از پارچہ باریک چادرے بر رو کشیدہ کہ فی الجملہ ازان صورت
اجمالی منکشف بود عرض کردم کہ تمناے لقاے جمال جہان آرا
بسیار دارم و امشب نیز محروم باز مے شنیدم کہ آنحضرت بیاد یکے
از ملازمان فرمود کہ بگو قابلیت پیدا کند چرا کارے کرد کہ محتلم شد عرض کردم

که بخواب احتلام شده که دران اختیارے نیست ونه بران مواخذه
فرمود اگر طینت پاک گردد در خواب هم صورت غیر مشروع ملاحظه نشود
بگو که طینت پاک کند و از خطرۂ نفسانی صاف نماید دسواری روانه
چون بیدار شدم بس غمگین واندوهناک برخاستم وامید عنایتے
که از آنجناب داشتم ازان مایوس گردیدم و بحضور حضرت تاج العارفین رضی
عرض کردم فرمود این عین عنایت وکمال لطف آنجناب است
وتربیت بشریۂ اتم می خواهد که علی وجه الکمال باین دولت رسی ورنه
دران بارگاه بخل راراه نیست ممکن بود که همانوقت مشرف گردانیدے
مولف کتاب میگوید که باوجود کمال غلبۂ محبت حضرت شیخ العارفین رض
بجناب مرتضوی وبذل عنایت تامۂ آنجناب درحق حضرت الشیخ
که سابقاً بعضی ازان مذکور شد در نیاز دستارخان که چندبار شده بود
القدر خالیف مانده ورنگ روتا یافتن اثر قبول زرد بودے که
گاهے در نیاز دیگر ندیدم ونیاز آن مردمان که از اطعمه مے آوردند
در صدر ترتیب دادے واطعمه که ازان خود مهیا آوردے
در پایین نهادے وفرمودے که هرکسے از وابستگان دامن دولت
طعامے مهیا آورند ندانم که بوسیلۂ کدام کس دیگران را قبولی نصیب
گردد وهربار بعد ختم درود که مے رفت وقفل مے کشاد عنایت تام
از آثار قبول یافته می شد چنانچه در دستارخان اخیر کباب چند
سیخ وقدرے نمک ازان خود در پایین داشت مولوی ابوتراب صاحب

داست برکاته سمے فرمودند نقلاً عنه رضی الله عنه که چون از ختم درود
اہل مجلس را فراغت شد و آنحضرت مراقب بودند خواست که برخیزد
و در قبه قفل مکان که دران اسباب دستارخان مهیا بود بکشاید و آثار
قبول معائنه نماید در قلب شریف تردد آمد معلوم نیست که قبول شد
یا نه در عین مراقبه بزرگے آمد و بشارت قبول داد و گفت قبول علی
وجه الاتم شد در کابے وقابهائے چینی که بترتیب داشته بودید
در یک قاب تبدیل بتقدیم و تاخیر کرده شده است و دیگر نشانهای
قبول بسیار است که بر عنایت نامه محمول توان کرد آنحضرت
شکر کنان برخاست و حاضرین به همراهی رفاقت کردند قفل کشاد
و بتلاش آثار قبول افتاد چند قاب پسته جو و نخود و طشتری بهای
تره و حلوا را دیدند که بر کسی نشان دو انگشت بود و بر بعضے نشان
سه انگشت و بر بعضے نشانهائے مماثل خطوط از اول سفره تا آخر
ملاحظه کرده سمے آمدند تا آنکه در پائین سیخ های کباب نمکدان که از آن خاص
آنحضرت بود و از غایت انکسار و پیاد در پائین داشته بود دیدند کباب یکپاره از سیخ علیحده
شده دو پاره گردیده یک از آن بجانبی از قاب سیخ بر سفره افتاده ست و پاره
دیگر بجانبی نمک السبب جلدی که طشتری موجود نه بود در آبخوره
شیشه که بس تنگ دہن بود و از بس سبب گاهی باستعمال نه آمده نمک را ریزه بقدر ربع
بطن دی انداخته در پائین داشته بودند دران کوزهٔ تنگ دہن که دو انگشت
برابر ملصق در روی نمی رفت نشان سه انگشت ابهام و وسطی و سبابه

در قصر وی که نمک گویا ته نشین بود واضح تر یافتند و این علامتی بود که تا چند
سال آن کوزه را به همان حالت باحتیاط داشته بودند هر کسی که امید یدر صحت
و قبول سماع انکار می یافت و هرگز نمک وی درین مدت از اثر هوای برشگال
آب نشده بود تذکره و دستور داشتن اسباب بر دستار خوان چنین بود
که در عرض دوسی اول پنج عدد شمعدان و پس او در سطر دیگر پنج عدد رومال
علیحده علیحده تو بر تو کرده و پس او پنج پیاله شیر گاو و پس او پنج پیاله
شربت و پس او پنج طشتری تره یعنی بقولات و پس او پنج عدد قاب
بسته جواز کاغذ برابر کرده که دران نشانی از ناخن هم نماند بعده چیزهای
دیگر از نان و کباب و پلاؤ و غیره بلا التعیین لیکن در هر سطر پنج عدد و در آخر
نیز پنج عدد طشتری نمک در رومال بطور سطر اول فرق همین بود که در
اول بعد رومال طشتری نمک بود و اینجا در آخر همه ختم بر نمک بود که ازین
طرف نمک متقدم بر رومال میشد و در میان در میان دیگر شمعدانها بود و قاب
میوه ها بعد اطعمه پخته نهاده شده بود و آنحضرت مولوی ابوالحسن صاحب
را و مولوی ابوتراب صاحب را بیاد داشتن این ترتیب تقید فرموده بود
تذکره در آداب سماع و ترتیب مجلس یکی از آداب مجلس سماع وی رضی الله عنه
آن بود که صوفیان بنحو مراقبه سر در کار زده نشستند خواص و عوام را همه سکوت لب بودی
و هرکه مرد دو زانو نشستی امیر و فقیر در حفظ آداب برابر بودی ناگاه اگر کسی نو وارد در سخن
آمدی مهتمان و کار پردازان به نرمی و رافت او را منع کردندی و ازان باز داشتندی
باز اگر اعاده میکردی می گفتند اگر ضرورت مشوره باشد یا قصه و افسانه گوی منظور

عه در رومال اول و آخر اختلاف است واضح است که در رومال تفصیل نمی در تذکره دستار خوان رومال ... نوشته است ۱۲ ابو الجوده

دارند بیرون مجلس رفته باید کہ دلبعد فراغ در مجلس تشریف خواہند آورد و دور
گیرے ابتدائی صوفیان است درین نصیحت عوام و غربا و شاہ و گدا یکسان
بود قریب دو ہزار و گاہی کمتر از ان ہفت و ہشت صد مردم در مجلس از عوام
و خواص می نشستند بجز یکرنگی دیگر ہیچ نمود ندو آنحضرت از بدایت مجلس تا نہایت
وے بجز دو زانو جلسہ دیگر نہ نشستے و قلیان و تنباکو را حوالی
مجلس ہم اذن استعمال نداد وے و کسی را رقعہ طلب در مجالس
اعراس ننوشتے فقیر باشد یا امیر بعض مشائخان نووارد این
دیار کہ در شہر عظیم آباد وارد بودند انتظار رقعہ بسیار کردند بالآخر
تشریف آوردہ شریک مجلس شدند و شکایت نفرستادن رقعہ
نمودند کہ دستور در بار ما چنین است و مشائخان بلکہ قوالان ہم بے
طلب و رقعہ در مجلس صوفیہ نمیروند آنحضرت در جواب فرمود کہ معمول
حضرت تاج العارفین نبود بنا بر مجبور ماندم و اگر از کسی عوام اجازت
حاضر شدن در مجلس درخواست کردے و تمنائے خود نوشتے
جواب صاف فرستادے اگر ملاقات منظور است در ایام عرس شیوخ کرام
فرصت آن ندارم و اگر تماشا خیال دارند مجلس رقص و بازے نیست
مجلس عبادت صوفیان است چنانچہ راجہ جھاؤلال کہ نائب وزیر
آصف الدولہ بود چند بار بملازمت عالی حاضر شدہ و خود را از رسمان
مے شمرد چند بار درخواست اذن در مجلس شریف کرد ہمان جواب یافت
و اگر عمدۂ امرا و عوام بے اذن در مجلس آمدے کسی از مراقبہ سر برندا شتے

وبهر تعظیم بر نخاستے چه جای سخن بعد مجلس اخلاق مناسب شان
وے فرمودے واکثر در خلوت خاص از خاصان بارگاه تقریبًا
بیان کردے که از آمدن عواید خصوصًا فاضل لبس ناراض ام وجای
دیگر بجز خانقاه که فرودگاه است ندارم ورنه مجلس سماع هم انجا میکردم
ودر بندے داشتم ودر فواید ترک رسم رقعه فرمودے که رقعه در انوقت
مناسب است که آداب مهمانداری تمامتر ادا کرده آید ورنه جاے
شکایت است وکسی که بے طلب مے آید در حقیقت زبان شکایت
بند دارد واز حکام وقت بعضی رؤسا نصرانیے درخواست حاضر
شدن در مجلس شریف نمودند غایت ملال آمد وجواب فرستاد که فرصت
ملاقات این ایام عبادت ندارم وحکام را از مجالس فقرا چه کار آنها
اغر دنیا اند وایها از دل دنیا مناسبت چه نیست چون بار دگر درخواست
میکردند مے نوشت که حکومت دارید حاجت باجازت نیست اما ازین
دران وقت بمجلس نخواهم نشست شما که داعیهٔ ملک وحکومت دارید
وقوال هم موجود است چندانکه خواهید بشنوید باز آنها قصد آمدن
نکردند نواب عباس قلیخان بهادر که بذریعه نسبت فرزندے خود
بحضرت احمد جام قدس سره معتقدانه مے آمد ودر مجلس سماع داخل
نمیشد دران ایام از حکام شهر عظیم آباد یکے فرنگی که باایشان مرابطه بسیار
داشت هم بوساطت شان قصد آمدن کرد خبر بحضور اقدس آنحضرت
رسید فی الفور ارشاد نامه ممانعت بنواب ممدوح اصدار یافت بهر طوریکه

داانند او را باز دارند و اگر نتوانند خود را بحیلهٔ از آمدن باز دارند بارے
همچنان تدبیر بکار شد که بے رنج وی را اتفاق آمدن نا افتاد نقل است
روزی مجلس عرس جمادے الثانی بود و این کمینهٔ بارگاه مولف
کتاب محمد ابو الحیوة نیز قریب آن حضرت ایستاده یک فرنگی
لشکری از قصبهٔ دانا پور بر اسپے سوار و یک فاضل از فضلای
قصبات که با وے رفاقت داشت نیز همراه وے بر در خانقاه آمده
و در بازار ایستاده آن رفیق نادان را که صورت فاضل و سیرت جاهل
داشت بحضور عالی فرستاد بمضمون آنکه ما در شهر دهلی هم مجالس
صوفیه را درک کرده ام و بصحبت علما فائز گردیده ام امروز به تمنای زیارت
سامی و مجلس گرامی از دانا پور اینجا رسیده ام اگر اذن بخشند
داخل مجلس شریف شویم آنحضرت جواب داد که از آمدن ایشان
درین مجلس هرگز راضی نیستم مارا معاف دارند آن مرد جاهل بسیار
سعی کرد و سند فقرای شهر دهلی پیش آورد آنحضرت فرمود
فقرا شهر مذکور صاحب حال و متصرف زمانه اند صحبت غیر جنس
غبارے و کدورتے بر دل شان نمی آرد ما آن ضعیف و رسوخ حال
نداریم و زیاده ازین فرصت گفتگو نیست و از غایت رنج فرمود اگر خواه
نخواه بداعیهٔ حکومت خواهد آمد مجلس موقوف خواهم کرد و شما که صورت
اسلام دارید آمدن چنین غیر جنس درین مجلس عبادت صوفیان
چگونه تجویز کردید از آمدن شما نیز بسبب نارضی و تکدر خاطر شدم مهربانی

فرمائید ثقف ببر بدیں این نه کعبه ست که بے پا و سر آئی بطواف
واین نه مسجد که در و بے ادب آئی بخروش * این خرابات مغان ست
در و مستانند * از دم صبح ازل تا بقیامت مدہوش * آن سفیہ
جاہل آزردہ خاطر برخواست و باقاے خود اطلاع کرد ہر دو محرم
و رنجیدہ باز رفتند و زبان شکایت دراز نمودند خبر بحضور رسید
فرمود شکایت آنها بر من اہون است ازان کہ شریک مجالس ما شیدند
و در غیر ایام اعراس ہم ملاقات نصاری مکروہ تر داشتے بسیار بسیار
حکام تمنا کردند بحیلۂ ملاقات نداد مگر یک نصرانی حاکم اول عدالت
کلان شہر عظیم آباد کہ آرزو بسیار کرد جواب رفت کہ حاجت چیست بلکہ
موجب ننگ شما است کہ بر در فقیرے روند باز نہ آمد و پیام ثانیا
فرستاد حکم شد کہ نشست شما بغیر چوکی انگریزی دشوار است و من
ندارم باز پیام فرستاد کہ من بلباس ہندوستان و اہل اسلام حاضر
خواہم شد و بر تخت چوبین کہ ہر کہ در مے نشینند خواہم نشست
و دیگر انتظار جواب ناکردہ یکبار حاضر آمد و عرصہ دراز نشست
چون رخصت شد از جناب مولوی سیدی مولانا شاہ ابو الحسن صاحب
و از سید العلماء در خیمۂ خود ملاقات ثانی درخواست کرد جناب بھائے
ممدوح بصلاح احباب تشریف در خیمۂ وے بردند این کمینہ بارگاہ
نیز در رکاب سعادت حاضر بود بس مسرور شد و گفت خرچ خانقاہ و
طلباء این قدر و رسوخ توکل آنقدر نزد ما مناسب می نماید کہ چند مواضع

آباء و ذر خیر تجویز فرمایند که بخوبی سبیل آن کردن میتوانم
مولانا فرمود راست میفرمایند اما ازین معاف دارند بر در کسی که
نشسته ام کفیل رزق ماست و در معاش فساد بسیار است ه
کس نآید بخانهٔ درویش * که خراج زمین و باغ بده * و هم در دربارسازی
اوقات ضایع کنند و حال زمانه ظاهر است یکی سید بود دیگری
می ستاند گفت تا زمانیکه من درین دیار ام کسی حاکم خلاف مانخواهد کرد
و حاجت رفتن بدربار حکام نخواهد افتاد فرمود اگر همین وقت طلب جناب
سامی از شاه ولایت شما آید تشریف خواهند برد یا برای من نخواهند
رفت بر استقامت گرامی سالهای چند کرا یقین و مهربانی حکام دیگر
که بعد جناب شما تشریف آرند غیر متیقن آخر در جواب قاصر شد و گفت
بیلے قانون انگریزی کسی اهل کار را اطمینان اقامت یکروزه هم نمیدهد
امروز کار ایجاد اریم فردا ندانم کجا مقرر شویم مولانا فرمود چون چنین است
باز بر کار بے ثبات و راحت چند روزه در دهر زندگی که اختیار کنند
و رزق بے منت را که گذارد بعد ساعتی از وی رخصت گرفت
و بخانقاه تشریف آورد و آن فرنگی اکثر در تذکرهٔ فقرا می گفتی که من هم
از فقرای صاحب خانقاه این دیار ملاقات کرده ام اما با وجود ضعیف الجثه
و لاغری مهابتی که بر بشرهٔ شاه صاحب در قصبهٔ پهلواری دیدم
جائی ندیدم و خواه مخواه در دل می آید که او دوست خدا است و درا ن
رسیدنی نیست و بعضی حکام و عوامد را در بارهٔ اجازت از کم فهمی آنها

مساغ منع ندید ہمین قدر بہ پیامبر وے فرمود حاجت ملاقات چیست
و بعد رخصت وے بر زبان مبارک راند حق تعالے وے را
نیآرد ہمچنان بظہور آمد منجملہ آنہا فرنگی کار افیون کہ در قوم خود بس معزز
بود و اقتدار تام داشت دیگر حاکم شہر گیہائی کہ بالفعل از قوم خود وکیل
حاضر باشی بارگاہ عالیجاہ اکبر بادشاہ در شہر دہلی است تا زمانیکہ در شہر
عظیم آباد این ہر دو بر سر حکومت بودند مدام خیال مجالس عرس داشتند
وگاہے اتفاق نہ افتاد و از اہل اسلام نواب ناظم الدولہ ناظم ملک
بنگالہ از اولاد نواب جعفر علیخان و نواب جنگلی و برادر ایشان نواب
میرزا منڈہو و شاہزادہ مرزا عالی قدر بودند کہ کسے را از ینہا ممانعت
نشد اما ہمین کہ ما از آمدن اینہا خوش نیستم علی الخصوص نواب جنگلی
صاحب دو بار بطریق سیر تشریف آوردند چون خلوت شریف
بر روے خلق بند بود دانست کہ وقت ملاقات نیست و توقف
ناگوار بود گفت بار دگر انشاء اللہ تعالی و باز رفت **نقل است**
روزے ذکرے در بیان مذاہب افتاد مردمی اجنبی بود کہ علاقہ
نداشت اما بیشتر حاضر میشد پرسید کہ مذہب حضور عالی چیست ارشاد
شد مذہب شیوخ کرام ما آنست شان ملت ماست و مذہب شان
مذہب ما در حقیقت نہ شافعے و حنبلے ایم نہ مالکے و حنفے بطوریکہ
صلوۃ و صوم و اداے احکام شرع پیر خود را دیدیم و از وے مامور شدیم
میکنیم موافق ہر مجتہد کہ باشد باشد و علی ہذا مذہب پیر ما مذہب پیر وے

بود تا آخر آنکس گفت از تشیع و تسنن سوال دارم که درباره یزید چه باید
گفت فرمود مخدوم الملک شرف الملت والدین بن احمد یحیی منیری
رضی الله عنهما را نیز ازین مسئلہ کسے پرسیدہ بود در جوابش ہمین ارشاد نمود
ما این و آن ندانیم دوستان اہلبیت نبوت را دوستانیم و دشمنان وے
را دشمنانیم ہنوز کلامی تمام نگشتہ فرمودہ بود کہ از حاضرین مجلس دیگرے
پرسید کہ در عشرۂ ماہ محرم ارادۂ تعزیہ داری از سر نو میدارم
ہر چہ در حق من بہتر باشد ارشاد شود فرمود کثرت طعام کن کہ بہترین
خیر خصوصًا درین زمانہ این است و کثرت نوافل و درود کن و تحفہ
بحضرت امام برسان و امریکہ در تعزیتہ غیر مشروع باشد مکن کہ شارع
ازان منع کردہ و از بدعات خاصۂ حذر ضرورست کہ اول قدم رفض
است کسے ممبر مے نہد و کسے سیاہ مے پوشد و مکان را سیاہ
میکند و کسے اسپ امام قاسم می سازد و شیون و ماتم لبینہ کوبی
می نماید از این چنین بدعت قبیحہ ہرگز نباید کرد و مفلسان را نوافل ترغیب
کردے و ترغیب با حیاء شب عاشورہ وادے و معمول آن حضرت
بود کہ شب دہم محرم تا صبح بیدار ماندی و بعد نماز صبح تا طلوع
افتاب در مسجد مراقب ماندے و اطعام نمودی و اکثر وقت چشم پر آب
بودی وقت اول ظہر کہ وقت شہادت حضرت امام است علیہ السلام
بر شربت قل کردے و گاہی در تعزیہ خانہ کسی نرفتی **نقل است**
در ایامی کہ ماہ محرم در موسم برشکال افتاد از ابر غلیظ تاریکی شب دو چند

سوال در تعزیہ داری

میشد و خلق از ایذا ار آمد و رفت شکایت میکردند بر دل پاک آنحضرت خطرۂ چراغان و روشنی راہ ہجوم آورد اما حسب دستور خود که بے امر کارے نمی کرد تامل فرمود و بر کسے حکم ہم ندا دمی خواست که کسے برین کار اقدام نماید از روز اول عشرہ شب و روز خطرہ مے آمد تا آنکه شب دہم آن سال شب دوشنبه بود جناب سید العلماء عمل شب دوشنبه حسب معمول کردہ بخواب رفتند و ہنوز ازین خطرہ جناب اقدس کسے را اطلاعے نه دیدند که جناب رسالت مآب صلے الله علیه وآله وسلم در فکر روشنی چراغان اند ایشان را حیرت دست داد آنسرور انبیاء علیه افضل الصلوٰة والسلام بسوئے شان دیدہ از کمال عنایت فرمود که عرس حسینؑ است بنا بر فکر روشنی چراغان دارم و متوجه بچراغان گردیدند ایشان ہمان ساعت از خواب بیدار شدند و بحضور اقدس آنحضرت حاضر آمدہ عرض حال نمودند بمجرد استماع خواب لب بحمد و ثناء او تعالےٰ کشادہ فرمودند که ہم ماہ بار بار خطرۂ روشنی ہمی آمد لیکن جرئت اقدام بے امر نمی داشتم معلوم شد که خطرۂ نفسی نبود و پنج چهار فانوس در خانقاه روشن نمود و به وابستگان اجازت فرمود که حسب حوصله جابجا در کوچه و گذرگاه خلق خصوصًا در مقامیکه از بدررو آب و میزاب راہ خراب است چراغہا روشن سازند از آن سال مردمان قصبه کسے پنج چراغ و کسے یک و کسے صد بے تعین مقام ہر جاکه مناسب وقت و ہر می دانند روشن می کنند الحال

متردد ان راه را در آید و فرصت لبس فراغت در احست است **مِنَ الْفَوَائِدِ الضُّرُوْرِيَّةِ** چون حکایات تصرف و کرامت خلق و سیرت و عادت از ہر جلیس در ضبط قلم لقدر ضرورت آمده واجب است که امر و نہی وے رضی اللہ عنہ ہر چہ در ضمن پند و نصایح بفرزندان و یاران بود بعضے ازان در ضمن نقل و حکایت و بعضے در ضمن ہدایت بشمار آریم تا وابستگان دامن دولت را که نظاہر از دولت حضور دور اند از مطالعه آن توفیق عمل دست دہد تذکره روزے این کمینه بارگاه عرض کرد که در امر روزگار خود اکثر رنج مے بینیم و خلق را سرگرم ایذاے خود می یابیم معلوم نیست که خلاف رضاے حضرت تاج العارفین رض است که نوکری در حق فرزندان خود مکروه داشتی یا محض مقتضاے بخت ماست اگر خلاف باشد ترک آن سہل کار است مستوفی شویم و ترک رفاقت آقای خود که تعلیم وے بر ذمه نیست اختیار کنم اگر او را ذوق علم است دیگر فاضلے را برفاقت خواہد گرفت ارشاد کرد حضرت تاج العارفین رض ستہ کار را مکروه تر داشتی بلکه بدان مواخذه سخت کردے ازان احتیاط واجب است یکے خادمه کردن یعنی حرم داشتن ازانجہت که اولاد وی در نظر قوم حقیر مے نمایند و تحقیر اولاد در حقیقت تعذیب آبای اوست و موجب ملال و کین از احباب و میفرمود حضرت تاج العارفین رض که من بچشم خود معاینه کردم که در اقارب ما شخصے برادر زاده

ازین جنس دہشت در اثنای راہ ہر دو دوچار شدند و ما نیز از عقب
می آمدیم آن طفلک گفت ای عم بزرگ کجا تشریف فرما شدہ بودی
یا سخن ازین قبیل دیگر بود بہر تقدیر آن شخص طمانچہ سخت بر روی
طفل برادر زادہ خود زد و گفت ای کنیز بچہ و ای پرستار زادہ عم تو
کیست ترا یارای آن شد کہ مرا عم خود خوانی اگر بار دگر خواہے گفت
خواہی دید آنچہ دیدنی است بر من نہایت ناگوار آمد کہ ملاحظہ برادر
حقیقے و علاقہ جزئیت وی در دل نہ آمد و جزئیت کنیز پسرش را حقیر
گردانید و مانع عزت و حرمت ابائی و اخوت حقیقے شد ازان روز درین
زمانہ خادمہ کردن مکروہ داشتم و از گرفتاری بعضے احباب در
نکتب و شامت بجہت آنکہ کسے کنیز خود در تصرف آوردہ بود و کسی
از قوم دون زنے را بعقد گرفتہ بود در رائے ناقص این کمینہ
بارگاہ چنان مے نماید کہ مراد آنحضرت از حرم مطلق قوم دون ست
کہ دران تحقیر اولاد باشد نہ از شریف اما حضرت شیخ العالمین را در
شریف نیز ضرر گرفتن یعنے مایند رمکروہ ترمی نمود ازانکہ گو دران
تحقیر اولاد نیست اما قضیہ و فساد شب و روز بدتر ازان آفت است
و ہرگز بدان راضی نبود استنے و دیگر ظلم کردن بر کسے اگرچہ اندک باشد
و مے فرمود کہ دولت قوم خود ہرگز نمی خواہم کہ اگر ایشان را دولت
مے شد اظلم خلق مے شدند سوم در سفر تاہل و فرمودمی کہ
اکثر مردمان را نفے وطنی ازین جہت پیش آمدہ کہ اہل وطن قدیم خود را

قسم دوم اول
در تنضید و قلت
زن ازان میخواہد
گرفتن و ہندی
سوق گویند

بصحبت اہل جدید و سفر جلای وطن اختیار کردند و در غریب الوطن
وطن گزیدند ازین ہر سہ کار حذر دار و و رباش تا گرفتار نکبت نشوی
تذکرہ بعضے نااہلان مدعی آن بودند کہ حضرت تاج العارفین رضی
راہم خادمہ بود و در حقیقت ازین دعوی عیب پوشی خود مطمح نظر میداشتند
روزے در خلوت شریف جمعے از یاران و بعضے از مدعیان حاضر بودند
چون ما چند کسان ازین افترا بس دل تنگ بودیم یکے ازان میان
پرسید کہ بعضے اہل قصبہ مدعی بر آنند کہ حضرت تاج العارفین رضی اللہ
عنہ را نیز خادمہ بود و سند سخن از قول اکابر خود می آرند و دفع الزام
از خود ہمے کنند شیخ العالمین رضی بمجرد استماع فرمود محض غلط است
از عادات آنحضرت بلکہ از جمیع امور وے رضی اللہ عنہ چندان کہ
واقف و مطلع ہستم کسے دیگر نیست ازان جناب گاہے ارادہ حرم ہم
نشنیدم دوم آنکہ جز ر و کل کارخانہ بدست بود حتے کہ لباس
آنحضرت من درست مے کنانیدم و مے پوشانیدم و پارچہ
کنیزان من میدادم حساب و کتاب مودی و مہاجنان و خرچ
خانقاہ بمن تعلق داشت از عمر پانزدہ سالگی ہمہ امور را میر ساماں
من بودم آنحضرت را بجز این کارے نبود کہ احوال روزانہ
از مہمانداری و خانہ دارے استفسار میفرمود تا فتور در کار
نہ افتد انجام مجلس اعراس و پخت پلاؤ برائے مہمانان تا
بہم سازی فرش و فروش و انعام قوالان از دست من بود

باوجود اینهمه وعدم موانع تا روز انتقال یکبار هم آنحضرت نفرمود
که فلان خادمه را لباس یا فلوس درکار است بدهند و نه در بیماری
موت جهت خرچ وے کفافے معین شود که من بدان امر قیام میکردم
اگر اخفا میداشت تا کسے ویرا بعد مرگ حاجت اخفا و اتلاف حق نبود
وچندان که سرگرم اطاعت وے رضی الله عنه عمر بسر کردم تمام قصبه
بران اطلاع دارد اگر براے کفاف او سے فرمود یا چیزے می داد یا نه
سر مو جاے [illegible] نداشتم که ما مطیع بودیم نه آنحضرت سوم آنکه از
رنجشے که خاصه زنان و شنوسے است بعد انتقال آنحضرت رضی الله عنه
درمیان من واهل من پیش آمده بود و کارخانه فتورے روے نمود دیدم
که حالا رسیدن یک لقمه هم بجا القاهیان دشوار است بر کنیزان که تقید سخت
طعام کنند و بخشش هر کسے که فرسید کنیزان را ازین پرواے نه و دیگران را هم
خبرگیری مهمانان اندرون که بجا آرد در دل اندیشیدم که راه آن بجز این
نیست که خواه در برادری عقد دگر کنم یا خادمه اختیار کنم و رجحان خاطر
بسوے خادمه بود که از دست وے انجام کار حسب خواه خواهد شد
که هم خوف در دل دارد و هم طمع خوشنودی من همان شب آنحضرت را
بخواب دیدم که دستارخان آماده است واطعمه لذیذه از هر جنس بروے
نهاده و ما بیمار هستم که نزد اطبا از آن اطعمه پرهیز واحتیاط دران مرض ضرور
است اما طمع دامنگیر بود که چیزے از آن باید خورد که یکبار آنحضرت
بسوے ما دیده فرمود در عالم هزار چیز هست اما خوردن چه ضرور طعام خود

بخورید و بر کنارهٔ سفره نان خشک که هر روز می خوردم موجود است ناچار
بخوردن آن متوجه شدم صبح که بیدار گردیدم تعبیرش نفهمیدم و اراده
فسخ کردم بار دیگر بعد چندے باز امرے بپیش آمد و عزم مصمم بر داشتن
خادمه کردن حرم نمودم همان شب بخواب دیدم آنحضرت را که بسیار
ممانعت نمود و فرمود هرگز هرگز گاهی در عمر خود چنین خیال مکن و آنانکه بر من
چنین گمان برده اند و تهمت نموده بودند محض خطا بود که دران ایام طاقت
تاہل مطلق نداشتم پیرے بر من غالب بود و این جواب آن بود که در
حالت حیات آن حضرت رضہ بعضے بد بینان چنین افترا البته بودند و در آن وقت
آنجناب رضی الله عنه بجز صبر و سکوت جوابے بکسی نفرموده بود اکنون
بعد چندین عرصه انکشاف آن امر بر خلق نمود و هم بعضے خلفا در
بعید الوطنی درخواست اجازت عقد مناکحه بوساطت عرایض کرده بود
بجواب رقم فرمود اگر طاقت ضبط نداری اکثار صوم و قلت غذا
اختیار کن اما زنهار گرد تاہل مگرد که مآل آن بجز پشیمانی دیگر نیست و هرگز
اجازت نداد با وجود این قدر انحراف و ممانعت عجب است که خود اختیار
فرمود این محض افترا بران حضرت است مولف کتاب میگوید که
حضرت شیخ العالمین رض را درین باب تشدید بسیار بود علی الخصوص
از ظالم بس آزرده بودے و از ایذاے خلق غایت رنج کشیدے و ازین
زیاده تر انحراف از تاہل مثل حرم در حق ساکنان وطن و مقیمان آن و
مطلق تاہل در حق مسافران و بعید الوطنان خاصةً از مفلسان بے وطن

میدہست و اگر سالے کے بعید الوطن را خیال اینچنین آمدے فی الفور ان
نظر کیمیا اثر بیفتادے و بے نصیب از مقصود ماندے و با بودن اہل
اگر کسے بعقد دیگر خیال بستے کو بسبب ناموافقہ با خود ہا یا بہ تمناے
اولاد کہ از اہل اول بوجود نہ آمدہ چنین خیال متمکن شدے بس مکروہ
داشتے و فرمودی از کجا الیقین شد کہ آن دیگر یار موافق خواہد شد
یا از وے اولاد بوجود خواہد آمد مگر زمانیکہ الیقین آن باشد مولف کتاب
میگوید چندکس را درین بلا مبتلا دیدم یکے از دوستان من بود کہ برزن
خود زنے دیگر خواستہ بود آنقدر در جاہ و فلاح خود تباہی دید کہ ہرگز
مفر بجز طلاق دادن نیافت و دیگران راہم اکثر نکبت فقر و بے غرضی
در نظر خلق بوجود می آمد کہ دیگر روے فلاح ندیدند تصریح ذکر شان بجو
قباحت ہست و علاوہ ازین سہ امر مکروہ کہ بعضے ازان بکد و جہد تمام
حضرت شیخ العالمین رض آخر تجویز کنانیدہ و ضررے کہ از خلاف حکم لفرزندان
و مریدان می رسید ہم از آنحضرت تاج العارفین رض مندفع گردانیدہ
و خلق را مطمئن از ضرر وے و منتفع از فواید وے ساختہ یکے نوکری
و چاکری ہست کہ ممنوع حضرت تاج العارفین بود رضی اللہ عنہ
در کتاب اوراد خود بدست حق پرست نبشتہ ہست کہ فرزندان حقیقت
و مریدان طریقت ہرگز قصد نوکری و چاکری نکنند زراعت و کشت
کاری ازین بہتر است اگر در عسرت بصبر توانند اعمالے چند کہ نوشتہ
می شود بدان توسل کنند و در صورت توقف ظہور اثر حصول مقصود

بیدل نشوند و ناشکیبائی شعار خود نسازند آخر حق تعالی اثر بش
بظهور خواهد آورد و قطعهٔ ابیات چند بضبط قلم آورده است و آن نیست
قطعه پدر که رفت چنین گفت کای پسر هرگز * ز بهر چاشت تردد بصبح و
شام کنی * گرت بدست فتد جفت گاو مزرعهٔ * یکے امیر دگر را
وزیر نام کنی * وگر نباشدت آن نیز فاقه در آرد * روی و نان
جوین از جهود وام کنی * وگر چنانکه میسر نه آیدت آن نیز * کنی بشهر
گدائی و ترک نام کنی * هزار بار ازان بهتر است کز پے رزق * کمر به
بندی و بر مرد کے سلام کنی * والحال بسبب دستگیری حضرت
شیخ العالمین رض خلقے از فرزندان آن حضرت نوکری می کنند و بعنایت
اقدس وے از ضرر محفوظ اند و دیگر منهیات آنحضرت امر ختنه است
که بعضے مردان بشکوه تمام سامان برات و شادی در وی می کردند
آنحضرت منع کرد که بشکوه نکنند و اکتفا بر اندک نیاز بزرگان سازند
و خبر فرستادن در برادری و اجماع اقارب ترک نمایند چنانچه از وقت
ممانعت تا این زمان در فرزندان امر ختنه محض سیے کرده می شود که
پنج بخش طعام فاتحه رسول صلے اللہ علیه وسلم و پیران داده حجام
را طلب نمودند و ختنه کنانیدند در همسایه هم خبر نمی شود و بعضے از
اهل قصبه که گرفتار هوا و حرص بودند و هستند بحیلهٔ خلاف فرزندان
در بخش ایشایان سامان تجمل برات و اطعام برادرے و طرب همه
فور کردند و عذر مخالفت زنان را سر نا فرمانی خود ساختند سودی

کرد و خانه بربادی بدست آمد و هنوز نکبت مخالفت هم عالم بارزین
امر فی الفور و نقد است و حضرت شیخ العالمین می فرمودند کسی که
درین امر مخالفت پسندیده و اجد آنحضرت کمر همت برخلاف حکم حیثیت
بسته و عذر بخشش زنان ناقصات العقل امیدوار بوده بود از زمره
مریدان صاحب عزت و ریاست شیخ کفایت الله نائب قاضی
قصبه بود و همان شب حضرت تاج العارفین را بخواب دیدم بس
غضبناک میفرمایند من بنظر صلاح و فلاح ایشان امرے کرده بودم
اگر منظور ندارند هرچه خواهند بکنند ما را ازان کار نیست صبح که بیدار
شدم به شیخ کفایت الله اطلاع حال کردم خوفی برو مستولی شد
و فسخ آن عزم نمود و آنانکه در مکر نفس افتادند و برخلاف حکم رفتند
دیدند آنچه دیدند و می بینند هرچه می بینند سوم در امر حج نبشته
است که فرزندان من اگر عزم زیارت حرمین شریفین زادالله شرفهما
دارند و قصد سفر بکنند اول قابلیت از شرائط سلوک پیدا نمایند تا آنکه
بمقام حضور رسند و صاحب این مقام شوند نمازے که نوشته می شود
بطهارت تمام به نیت و قصد زیارت حرمین شریفین زادالله شرفهما
دارند و چشم بند کرده مراقب شوند اما در مکان خالی که کسے برین عزم وی
مطلع نباشد خود را به همین جسم در مکه معظمه خواهد یافت همه ارکان
حج ادا کند و با خلق در سخن نیاید بعد فراغ ارکان همین نفل بدستور
سابق گذارد همچنان خود را به همان جسم در مدینه منوره خواهد یافت

آداب زیارت روضۂ انور بجا آورده باز نماز مذکور خوانده مرتب شود خود را بوطن خواهد یافت
و اگر از کس دران مواضع هم کلام خواهد شد بے صعوبت سفر و
طی منازل به روزه خواه از راه خشکی یا تری رسیدن بوطن ممکن نیست
مولف کتاب میگوید که این ممانعت نه از استکراه است نعوذ بالله بلکه
بنظر رحم و شفقت بر فرزندان که صعوبت سفر نکشد و باین طریق
حصول دولت زیارت کنند چنانچه بعضے فرزندان آنحضرت بسبیل
دریا رفتند و بزیارت حرمین شریفین افتخار یافتند و شیخ العارفین الملک
بخوشی اجازت سفر داده بود چهارم هوس و کیمیا گری را بس معیوب
داشتی و در ابتدای عمر حضرت شیخ اکبر معیوب هوس بیان فرمود
و تشدید نام در منع بکار برده که هرگز گرد وسے نگردی و هم ارشاد
نمود که هفت کس از اولیاء الله اند که کار شان همین است اصل
اطلاع درست ساختن و در راه ها انداختن تا هر کرا خدا ابتغاء
خواسته است خواهد یافت اگر یکے از ان وفات یافت هر کس را
ازان شش تن که خواستند بجایش نصب کردند و یکبارہ بتکمیل خود
رسانیدند و ایشان را اختیار است از هر گیاه و از هر چیز که خواهند
درست کنند و هفت فقیر جو گے اند که آنهم برین کار مقرر اند و
دیگر هر کس که دعوی علم کیمیا میکند غلط میکند اصل کیمیا سوائے آنها
کسے نمیداند و هوسان که تباه روزگار اند و دین هوس خانه بربا
شدند هم اثر غیرت او شان است و بعضے فقیر که میدانند یکدو نسخه

معین می دانند و بر غیر آن نسخه اختیار نیست آنهم توفیق درست
کردن ندارند و همیشه در نکبت افلاس محتاج در بدر می گردند هم
مقتضای غیرت آن اہل خدمات است و ذکرش سابق هم
در ضبط قلم آورده ام و اینجا مکرر کردم تا دانند که هوسی لبس کار
بد است و لبس خلاف طریقت دهر دو شیخ در امور مذکورة الصدر
تا بقای خود در ادوار دنیا از نهی و منع یکزبان بودند الا حضرت شیخ
العالمین بسبب وقوع بعض امر مکروه از استعمال شیر درخت تاڑ و
خرمای هندی که آنرا تاڑی میگویند و مردمان بارشاد مجتنبان
حرص و هوا که از مسکرات اجتناب تام دارند بنظر فواید تداوی
بآن سکنند باین نمط که پاره از شب گذشته ظرفی پاک در موضع
تقاطر عرق می آویزند و قبل از صبح صادق که زاغ وغیره طیور
هنوز بر درخت باشند و احتمال خوردن آنها از آن ظرف نباشد
از درخت فرود می آرند شیر درخت مذکور که دران جمع میشود در
صفای و شیرینی بلافرق از شربت قند سفید می شود و تا که آفتاب
بروی نه افتد و جوش نه کند مطلق سکر نمی آرد هم اول در منع
تشدید بسیار کرده بود و فرمود که حرام نیست تا که جوش نخورد و
سکر پیدا نکند لیکن از آنجا که بعضی احباب باین حیله سکر دی را
هم استعمال میدارند و می گویند که وقتیکه نوشیده ام سکر نبود
بر مریدان و فرزندان . خود حرام کردم بعد چندی که بعض مردان را

بیماری حار پیش آمد و مرض اشتداد گرفت بنظر عسرت و تنهیدستی
آنها که استطاعت دوا ہم نداشتند و شیر مذکور درین چنین امراض
بس نافع بود بقدر دوا اجازت بخشید و استعمال گاه بیگاه درحق
دیگران ہم منع نفرمودند حکم داد بنا بر وابستگان دامن دولت
بیشتر ے و اکثری ازان انحراف دارند و سرکہ آنرا می فرمود
کہ حضرت تاج العارفین نمے خوردے اما علی العموم کہ درست
میکنند نمی خورد کہ ظرف مستعملۂ وے اکثر ناپاک عیاش
دران احتیاط بنظر ظروف مے نمود شیخ مسیح اللہ کہ از یاران
وے رضی اللہ عنہ بودند و خدمت قانون گوئی داشتند براے
آنحضرت سرکہ شیر درخت تاڑ درست میکردند باین احتیاط
کہ دامی از رسن بر درخت تاڑ مے کشیدند تا زاغ بروے نشیند
و کسے کہ برا ویختن ظروف بران درخت مقرر مے شد ہر روز
خود دست وے پاک کنانیدہ ظرف پاک میدادند کہ بالاے
درخت آویزد و باز وقت فرود آوردن ہمچنان طہارت مے کنانیدند
و بر دیگرے اعتماد نمی کردند و ازان عرق سرکہ درست میکردند
و بحضور آنحضرت مے آوردند بے تامل استعمال مے فرمود
دربارہ قلیان و تنباکو روزے از حلت و حرمت گفتگو بود کہ بزرگان
سرہند یہ نقشبندیہ درین باب تشدید بسیار دارند حرمت
وے را قریب بحرمت خمر دانند فرمود احمد سرہند قدس سرہ

مطلق حرام نگفته بلکه بر یاران خود حرام کرد و سبب آن حکایت
مشهور است که یکے از یاران وے وقت حلقۂ مراقبہ از درمیان
برخاسته و حقه نوشیده باز در حلقه داخل شد و در آنوقت شیخ
احمد را حضوری مجلس تشریف بود آنحضرت صلی الله علیه وآله
وسلم را یکبار چین بر جبین دید سر از مراقبہ بر داشت و پرسید که از ما
همه کیست که آنحضرت را بخشم آورد و چه حرکت از وے بوقوع
آمده کسے گفت که فلان از حلقه بیرون شده بود ندانم که چه کرد
و باز آمد از و پرسید که بیرون حلقه چرا رفته بودی و چه کار کرده بودی
او از خوف شیخ اخفا کرد و گفت وضوئی کرده حاضر شدم دیگر
کارے بوقوع نه آمد شیخ پس از تامل فرمود که تنباکو نوش کرده
آنکس انکار کرد گفت در سینه تو دود تنباکو همچنان مانند غبارے
گردد و انکار مے کنی اگر تکذیب ما میکنی به بین که از سینه تو در سینه
خود می کشم و از نفس سرّی او رم و دم بالا کشید و همه دود تنباکو
از دهن خود بیرون گذاشت و گفت این چیست آنکس بر پا افتاد
و عذر تقصیر نمود شیخ همانوقت فرمود از امروز بر یدان خود حرام گردانیدم
و وجهی دیگر در حرمت وے از تصانیف شیخ نیافتم و در کتب او ندیدم
و هم اگر دود تنباکو حرام مطلق بودی شیخ احمد قدس سره از دهن
خود کسے برآوردے همچنان در سینه آن یار گذاشتے و بتصرفے دیگر
برون آوردے و از بزرگان قادریه و چشتیه و سهروردیه اکثرے که

مرتبۂ اجتهاد داشتند بر حلت وی رفته اند و بعضے از نهامی نوشیدند
وحضرت تاج العارفین رضہ مے فرمود کہ حرام نیست و ما در مجلس
شریف شبه وی را یافتیم و آنحضرت علیه افضل الصلوٰة والسلام
بمن اجازت نوشیدن ہمدران مجلس داد دانستم کہ قلیان میکشیم
مگر این شبهه ناس تنباکو است کہ بآن عادت گرفته ام و ہم معلوم شد
کہ کشیدن قلیان حرام نیست چرا کہ شبهه حرام در مجلس شریف
گنجایش ندارد و نیز بحرام کسی مجاز نمی شود اما حضرت مولانا
رسول نما رضی الله عنه کہ بر ترک قلیان در عرصہ طالب علمی از ما
خشنود شده بود نه از سبب اجتناب حرام بلکه فرموده بود کہ نیکو کرد
ما نیز را بوی دود تنباکو خوش نیستم چنانچہ حضرت مخدوم عالم محمد مخدوم
قدس سره کہ تنباکو عنبری سے کشید روزے در مجلس مولانا رسول نما
حاضر شده و قریب تر نشست بوی تنباکو خوشبو در گفتگو از دہنش
آمد حضرت مولانا رسول نما فرمود اگر کسے قلیان کشد چنین کشد
ازین ہم معلوم شد کہ نزد آنحضرت رضہ حرام نبود لیس من نظر بہ
مہمانداری از حضرت تاج العارفین اجازت کشیدن تنباکو خواستم
فرمود اگر میکشیدی منع نمی کردم اما از سر نو عادت کردن ضرور
نیست بیفائدہ خود را مقید کردن است و ہم چون عادت شد اکثر
وقت مراقبه وا ورا رغبت بآن می آید وازان فتور در کار مے افتد
و ہم شیخ العالمین رضہ فرمود کہ در وقت سلطان اورنگ زیب

علماے شہر دہلی و قضیات محضرہ بر حرمت قلیان و تنباکو کردہ
بودند و از بادشاہ باجرائے حکم حرمت معاونت جستند دران زمان
بزرگے بود بس عالم متبحر در تشرع یگانۂ عصر و در تصرف ولایت
فرید دہر خدمت قضا از وے رونق گرفتہ بود در شہر بہاگلپور
بادشاہ گفت تا وے فتوای حرمت ندہد حکم بر حرمت نتوان کرد
کہ او ابو حنیفۂ وقت ما است و ہر کسے را بر تشرع و تورع و کمال طریقت
وے اقرار است باو استفسار این معنے باید کرد و نامہ بدین مضمون نوشت
آن بزرگ مشہور بنام مولانا شاہباز بود در جواب نامہ نوشت
کہ یکسے دلیل حرمت بر من ثابت نشد و این فقیر تنباکو می کشد
بادشاہ بجبر دملاحظہ جواب از علماء شہر محضرہ چاک کنانیدہ
و ہمہ را نوشیدن دود تنباکو و استعمال مولانا شہباز قدس سرہ دلیل
حلت گرفتند و فتوای حلت دادند

ذکر مرض موت حضرت شیخ العالمین رضی اللہ عنہ و ملحقات از خطابات و بعضے حکایات عجیب و بیان تعداد مجازان بیعت و ارشاد طریقت

چون سال یک ہزار و دو صد و چہل و ہفت ہجری آمد و ہلال
سراپا صورت غم و ملال بر جبین پرچین فلک ستم پرست کج روش
و بد خصال در چشم غمزدگان خستہ حال نمودار شد فرمود آنحضرت

رضی اللہ عنہ کہ این سال سال آفت و بلاست وابستگان این
دولت را خیال پیش آمدن روز سیاہ در دل راہ نیافت از سیزدہم
ماہ صفر اثر فالج ظاہر شد و حرج در دست حق پرست زیادہ بود
کہ خواندن اوراد در تسبیح دشوار گردید وابستگان بمعالجہ افتادند
ہنوز تمامتر ازان افاقہ حاصل نشدہ بود کہ مرضے دیگر با لشکر
ضعف و ناتوانی غلبہ آورد و طاقت آمد و رفت نگذاشت بہ
بیت الخلا جہت قضای حاجت بشری رفتن نمی توانست اما خرق
عادات کہ درین ایام بظہور پیوست عقل دوربین با دراک آن
قاصر است و عاجز تر یکے از آن جملہ انست کہ با چنان ضعف
و ناتوانی کہ طاقت گام زدن نداشت در محفل عرس ہیچ اول با استعانت
بعضی خدام بصد تکلیف تشریف آورد و از آخر شب تا نصف النہار
کہ وقت برخاست محفل بود نشست فرمود و نماز با جماعت
روز یازدہم در مسجد شریف ادا نمود باز شب دوازدہم بر وقت
معمول رونق افروز مجلس قل شدہ تا چاشت دوازدہم
سماع صوفیان ماند بعد برخاست مجلس وقت ظہر باز بمسجد شریف
تشریف آوردہ نماز گزارد و ترتیب مجلس زیارت موی مبارک رسول
کریم صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم داد و خلق را باین سعادت کونین
فائز گردانید سر مو از دستور و معمول ادب کہ در ایام صحت مے کرد
تجاوز و تفاوت نہ نمود عقلے در حیرت افتادہ بود و حیرت بر حیرت

می افزود و بعد اختتام کار شب سیزدہم ہمچنان مرض شدت نمود و
روز بروز ضعف و ناتوانی ترقی میکرد تا آنکه ہلال ماہ ربیع الثانی
نظر آمد ناطاقتی درین عرصہ زیادہ تر پیدا بود اما در مجلس یازدہم
و دوازدہم ہمچنان تصرف بکار فرمود که در مجلس عرس ربیع الاول فرمودہ
بود و زیارت آثار شریف نبوی صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم بدستور
سابق نمودہ و ہمہ خلق را کنانیدہ در نظر خلق بجز ضعف پیری از
مرض و ناتوانی آن اثرے ظاہر نبودہ باز از شب سیزدہم بعد غروب
آفتاب فی الفور حرج مرض تزاید گرفت و سبب پریشانی خاطر خاص و
عام شد با چنین حالت یازدہم جمادی الاول و جمادی الثانی
ہم زیارت آثار شریف حسب معمول کردہ و ہم عرصہ درانکه اولا
پیش آثار شریف ایستادہ می ماند درین ایام بیماری نیز آن اداب
فوت نہ نمودہ و از شب بستم تا بست و یکم ماہ جماد الثانی مجلس
عرس حضرت تاج العارفین حسب معمول انجام دادہ و درین امتداد
ایام ایماء و اشارۃ بہ کسی از خاصان بارگاہ پیش آمدنی روز سیاہ
بیان نمودے و فی الفور از تصرف باطن خاطر وابستگان دامن دولت
را از خیال روز بد باز داشتے کہ ہرگز بجز صحت کسے را گمان دگر
نمی آمد سبب آنکہ اگر ظن غالب سامعین بسوے مرگ آید از غایت
اضطراب آنہا خصوصاً اضطراب جناب مستطاب مولانا مولوی
ابو الحسن کار خانقاہ داری و دیگر امور خانگی غیر منتظم خواشد و بسیاری

از یاران را که امرے خلاف مراد بخواب یا در معاملات معلوم شد
و در معرض عرض آوردے باشنیده ناشنیده کردی و سکوت
فرمودے یا بنوعے تعبیرش گفتے که سخن همچنان سر بسته ماندی
و هم از غلامان آستان فیض نشان اگر کسی حاضر نشدے استفسار
حال وے فرمودی و طلب کردی و بغایت شفقت پرسیدی
که چرا امروز نه آمدی و بعضی طالبان را از اشغال و اذکار هدایت
کردے **نقل است** درین اثناء بیماری مولوی ابو تراب صاحب
دامت برکاته بخواب دیدند که قبر شریف رسول صلی الله علیه وسلم
در احاطهٔ باغ حضرت تاج العارفین رض واقع است و من بوسه
بر جاے قدم شریف میدهم باز بعد چند شب دیدند که در همان
مقام قبر شریف حضرت امام حسین علیه السلام است و بر وی
بوسه میدهم هر دو خواب بحضور شیخ العالمین عرض کردند هیچ
تعبیر نفرمود و سکوت ورزید بعد انتقال همانجا قبر شریف وے
رضی الله عنه کرده شد **نقل است** مولوی محمد امام صاحب دامت
برکاته در عالم معاملات حضرت مخدوم عالم محمد مخدوم پهلواروی
قدس سره را دیدند پس پریشان خاطر عرض کردند که صحت شیخ
تمنا دارم امید که درین کار همت فرموده آید در جواب فرمودند
بالفرض اگر هفت و هشت سال دیگر هم حیات یافتند تکلفے نیست
من در فکر آنم که کسے همچو ایشان بجای ایشان نشیند که وجود پاک شان کبریت

احمد است چون سخن صفا بود حاجت بتعبیر نداشت آنحضرت رضا از مولوی
ممدوح شنیده ارشاد کرد که حضرت محمد مخدوم مخدوم عالم قدس سره شان دیگر دا
ودر سن از ایام طفولیت من الله لطف و عنایت مبذول میداشت که در خاطر
تقریر نتوان آورد و چند حکایات لطف و عنایت حضرت الیشان بنوعی
بیان فرمود که یقین وقوع خلاف مراد از دل مولوی ممدوح برخاست این بنده را ادا
هر روز سرمی زد کاتب الحروف می گوید که مولوی ابوتراب صاحب
دام برکاته می فرمودند که ما مقام قبر شریف رسول صلی الله علیه
وآله وسلم و مقام قبر امام علیه السلام از کسی نگفته بودم چون
آنحضرت رضا را دران مقام دفن کردند آن خواب یاد آمد و دانستم
که خواب من دلالت بر قرب کمال حضرت شیخ رضا با رسول صلی الله
علیه وآله وسلم دارد انتهی حق آنست که آن حضرت را در شان
رسالت صلی الله علیه وآله وسلم قبولی خاص بود و قرب اتم
ومناسبتی کامل که هر ولی را نصیب نشد و خطاب بثمرة روحی
وقلبه قلبی و حبه حبی از صدر نبوة صلی الله علیه
وآله وسلم حجت واضح و برهان ساطع بران است در صدق این جواب
کرا ریب آید و بنا بر بعضی اکابر طریقه بر مزار شریف آنحضرت رضا در سه
مقام باندک تفاوت بوسه بر قدم شریف میدهند یکی به نیت بوسه
بر قبر شریف رسول صلی الله علیه وآله وسلم دیگر به نیت بوسه قبر امام
علیه السلام سوم به نیت قبر شیخ رضا تا باشد که مقتضای مناسبت

آن حضرت و قبول وے در حضرت رسالت باین بوسہ ہا متاب شوم
و در حشر محسوب بزائران قبر شریف رسول صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
گردم القصہ نوبت بماہ رجب المرجب رسید و طاقت خواندن اوراد
رجب نماند مولوی محمد امام صاحب دامت برکاتہ را ارشاد کرد
کہ استغفار رجب و دیگر ادعیہ کہ مے خواندم بر من باواز بلند بخوان
تا باہستگی با تو مرافقت کنم و اکثر وقت از غایت تکلیف تنفس تنگ گردد
مبارک متغیر شدی و آب فرو کردن نتوانستے ہر قطرہ چندان
در گلو گرہ می شد کہ ایذای آن وقت در بیان نتوان آورد چون
وقت نماز آمدے و کسی را یقین کلی بود کہ تحریمہ بستن ہم درینجا
ممکن نیست ساعتے تامل کردے و ہمہ حالت تکلیف در سکون
آمدے فرمودے جانماز آرید و نماز گذاردی و نوافل معمولی
چند رکعت ضروری ادا کردی و ساعتے خفیف مراقب ماندے
بعد فراغ فرمودے اکنون حرج و مرض بیاید کہ باک ندارم
و باز در آزار و تکلیف از شدت مرض مبتلا شدی ہر روز چنین
معمول بود و با اینہمہ حالت زیارت آثار شریف درین ماہ رجب
ہم کردہ اما از زیارت ماہہاے دیگر این قدر فرق نمودہ کہ از
خلوت شریف ہمراہ آثار شریف با سماع قوالان تا دالان خانقاہ جلوہ
افروز شدند و آداب معمولی بے استعانت کسی ادا نمودہ و استادہ
ماندہ و بعد زیارت سماع صوفیان حسب معمول شنیدہ و نماز عصر

با جماعت در مسجد خوانده بخلوت تشریف آمد و تکلیف مرض در تزاید شد
تا آنکه ماه رجب بسر شد و ماه شعبان آمد و طاقت پهلو زدن بی
کلفت نماند همه اوراد موقوف فرموده اختصار بر نماز مکتوبه و سنن
آن و صلوٰة الاوابین و درود و چند نفل دیگر نمودر روز یازدهم بسبب
غایت تکلیف تنفس و ضعف که مطلق طاقت حرکت نبود امر زیارت
موقوف مانده روز دوازدهم شعبان فرمود اگر امروز هم امر زیارت
نخواهد شد باز کدام روز خواهد شد سامان آنها کرده شود والبتگان
دامن دولت متوجه سامان شدند و ندانستند که درین سخن
سرے هست و کلامی است سراپا اندوه و غم و خیال همه با آن رفت
که روز زیارت همین دو تاریخ یازدهم و دوازدهم در هر ماه مقرر است
اگر بسبب ابر و باد یا بیماری وغیره تاریخ یازدهم اتفاق زیارت
نه افتاد روز دوازدهم مے شود و اگر درین روز هم نشد باز در ماه
دگر مے شود و وجه تعیین این دو تاریخ در ذکر آثار شریف سابقا
مذکور شد بنابر فرموده است که اگر امروز هم نخواهد شد باز کدام
روز خواهد شد و آنحضرت را ازین سخن اظهار آن بود که زیارت
در ماه رمضان نخواهم کرد حیات مستعار آخر شد چون همه سامان
موجود کرده شد خبر کردند فرمود حالا طاقت گام زدن ندارم
مگر بے شخص بکسے طور تا مجلس زیارت مارا رسانید سے سید عبادالله
که در خادمان لبس قوی و زور آور بوذ عرض کردند اگر اجازت

شود بخوبی و آرام تمام برویش گرفته رسانیم فرمود بلی تا وقت زیارت به بینیم
چه اتفاق میشود و معمول از قدیم آن بود که اول آنحضرت در مسجد
تشریف آورده نماز ظهر بجماعت مے گذارد لبعد فراغ در پیش
دالان مسجد و در ایام اعراس ربیع الاول والثانی در صحن خانقاه
می نشست و مردمان مقرر عهده برای آوردن آثار شریف از مکانی
که دران می بودند مے رفتند و می آوردند از خاصان بارگاه ارشاد کرد
اگر حسب معمول از پیشتر روم طاقت نشست ندارم مگر همراه آثار
شریف روم که راه همین است خلق در حیرت افتاد که طاقت گام زدن نیست عزم همراهی آثار شریف
دارند اما کسے را در ان وقت جرأت عرض نبود تا آنکه مقرران عهده زیارت از نماز ظهر فراغت
کرده مستعد آوردن تبرکات گردیدند چون از بالاخانه بیرد بان
آخر رسیدند میر عباد الله را حکم کرد که اندک استعانت باید تا ایستاده
شوم ایشان دست در کمر داده ایستاده کردند فرمود بگذار که حالا
حاجت باستعانت ندارم و عصا در دست حق پرست گرفته بانتظار آثار شریف
بالیستاد و سر موج مرض شدت بی کلفت همقدم خادمان مقرره همراه آثار
شریف در خانقاه پیش دالان مسجد آمد و مطلق استعانت از کسی در اثنا نکرد و در
زیارت حسب معمول تا خواندن دو غزل مدحیه بے دستیاری عصا ایستاده ماند
و همه خلق را بدستور زیارت کنانید و لبعد فراغ تا اذان عصر در مجلس سماع صوفیه
مراقب ماند چون بخلوت تشریف آورد و باز همان حرج و تکلیف
دو چند رو نمود گویا بیماری و آرام درید تصرف داشت اکثر مردمان

باز خوابے کہ درین ماہ دیدہ بودند و از ظاہر تعبیر آن لبس تغیر حال
مے نمودند بر آنحضرت عرض کردند چون خواب تعبیر طلب بنود دماغ
تا دیل بہم ندا شت فرمود این خواب بہر دو امر دلالت دارد یا اشتداد
مرض یا اختتام عمر و این حالات کہ دیدہ یقین بر مرگ نتوان کرد
شدت مرض بر صورت ہلاک در خواب و عالم مکاشفات نمودار میشود
و سخن با تمام راحت چنان کرد کہ مردمان را امید صحت با چنان تکلیفات
باز قوی شد لیکن درین ماہ ہر روز مے پرسید کہ کدام روز و تاریخ است
حاضران گمان مے بردند کہ از شدت مرض و طول عرصہ بیمارے
نسیان بر وے غالب است و ندانستند کہ درین سخن سترے دیگر است
و ہم چند بار بمولانا شاہ ابو الحسن دام فیوضہ عرضداشتند کہ در ایام
سابق ہمچنین مرض صعب بود و خلق بس پریشان بودند ازین بندہ از راہ لطف ارشاد
شدہ بود کہ جائے ترددے نیست عرصہ دراز باقیست و آن بیماری دیگر است اکنون
ازین بیماری بس پریشانم اگر میعاد سال معلوم شدی مناسب تر بود فرمود جواب
یاد نیست کہ سابق چہ گفتہ بودم و از کجا گفتہ بودم جناب سید العلما سند العرفا
دامت برکاتہ مبلغ صد روپیہ بنظر ضرورت دو اندر آوردند فرمود بالفعل
بقدر ضرورت موجود است نزد خود امانت دارند وقت ضرورت
طلب کردہ خواہد شد ہر چند عذر کردند کہ ہمین جا داشتہ آید شاید نزد من ماند
دور نمود ضروری خرج شود جواب داد احتمال خرج نزد من قوی است
میان ابو الحسن اگر خواہند دیدہ ضروریات امور خانقاہ خرج خواہند

کرد نزد خود دارند چون نهایت ضرورت خواہد شد آنزمان از وی
بصرف خواہد آمد و دوا ہم موجود است بالفعل کسے نسخہ درست
نمی شود چند آنکہ ازین سو مبالغہ رفت ازان سو انکار ماند وہمین
میفرمود کہ گرفتم لیکن امانتًا نزد خود دارند وقت ضرورت خواہند
داد خاصان بارگاہ را ازین سخن رنگ بروشکست کہ مبادا اشتغال
بضرورتے باشد کہ بپیش آن ضرورت فداے جانہا آسان تر است
آنحضرت بدریافت حال ایشان فورًا لجام شبدیز سخن وعنان
توسن کلام تیز گام بسوے راہ دلجوے وتشفی برکشید وفرمود
ایام بسنت خسرو دہلوی قدس سرہ قریب رسید معلوم نیست
کہ میان محمد قادری را خبر ہست یا نہ حاضرین عرض شدند کہ مہلت
از تشویش وتردد ندارند فرمود بگوئید کہ از سامان وی غافل
نباشند ازین سخن باز ہمہ را اطمانیتے آمد کہ تا سوم رمضان کہ روز
مجالس بسنت است خیریت است ہمچنین خطرات تشویش از دلہا
محو کردے وخلق را از پیش آمدنی بغفلت انداختے روزے
میان اشرف علی خادم بارگاہ را از راہ شفقت فرمود میان احسان علی
وکاظم علی در سفر بر سبقت کردند واز بیمارداری رہائی خود جستند
واز رنج دنیا پاک شدند حالا این کار مشکل تنہا بسر شما افتاد
وہر بار کہ جناب مولانا شاہ ابوالحسن صاحب دام فیوضہ کیفیت مزاج
مبارک پرسیدے فرمودی از باطن انشراح است اما بظاہر ضعف زیادہ

معلوم میشود اگر دواے ضعف موجود باشد بیارید وہم حکایتہ
این گنہگار مولف کتاب در ذکر کشف قلوب گذشتہ کہ بستم یا نوزدہم
الغرض کسی تاریخ بود کہ شب آن در فکر خرچ ماہ رمضان بودم وازہیسے
تردد سخت بود کہ از نان خشک ہم سامان افطاری نداشتم در دل
مے اندیشیدم کہ اگر حق تعالے مبلغ دہ روپیہ عطا فرماید انجام
امر ضروری ماہ مبارک می تواند شد برب الکعبۃ کہ کسے را ازینحال
اطلاع بودہ باشد صبح آنشب ہنوز در خلوت شریف حاضر نشدہ
بودم کہ بجناب مولانا شاہ ابوالحسن صاحب دام فیوضہ خطاب فرمود
بیماری من از تشویش ابوالحیلوۃ دو چند شدہ است معلوم نیست
کہ وے را تشویش تہیدستی است یا تشویش بیماری من یا تشویش
دگر جناب ایشان عرض کردند کہ بجز تردد بیماری حضور دیگر
چہ تشویش است چشم پرآب شد کہ از اثر گریہ وے رضی اللہ
عنہ ہمہ حاضرین گریستند و فرمود غالبکہ تردد ماہ رمضان داشتہ
باشد و تشویش وی دیدن نمی توانم چکنم کہ نقدی موجود ندارم
معہذا از جائی مبلغ دہ روپیہ استقراض کردہ باو دہند کہ ازین فکر
فارغ شود غرض داشتند کہ تدبیر آن کردہ خواہند شد لیکن یقین
دانم کہ از تردد بیماری حضور رنگ روے وے بروی شکستہ
است باز فرمود بلے ہر دو تردد داشتہ باشد اما امروز بلکہ ہمین
وقت از تردد تہیدستی او را فارغ باید کرد و تقید بلیغ نمود مولانا

ممدوح ازین تقیید متحیر بیرون خلوت تشریف آوردند و مبلغ مذکور را استفسار کردند و بمن دادند و ماجرا بیان فرمودند گفتم شب در دل می اندیشیدم و درین فکر بخواب رفتم مولانا برین عطیهٔ وے رضی الله عنه با بیکسان و محتاجان بسیار گریست و ما هم از خود رفتیم چون بخود آمدم اندیشه آن آمد که چون بر خطرهٔ ما با وجود بعد مکان و تفاوت بسیار اطلاع دارد وای بر من در وقت گناه و بس مضطر شدم و درین اضطراب غلطان و پیچان ماندم نه جناب مولانا را نه ما را خیال دگر آمد بعد انتقال دانستند که این قدر استعجال در عطیه برای آن بود که متحمل درد و غم و تشویش نبودم یکی غم مصیبت آنحضرت دوم فکر رمضان شریف بنا برازین تعلق فارغ کرده بود که مصیبت را فقر و فاقه دو بالا می کند و هم سه روز قبل از رحلت فرمود شب حضرت تاج العارفین و والده را بخواب دیدم که برای عیادت تشریف آوردند و استفسار صعوبت مرض نمودند شکایت از تکلیف سرفه کردم که درین ضعف و ناتوانی تحمل صعوبتها ندارم فرمود عنقریب موقوف خواهد شد و بنوعی بیان کرد که همه را یقین صحت آمد و فی الجمله طمانیت دست داد هر چند بظاهر یاس کلی بود اما محمول بر استداد عرصهٔ بیماری می کردند و آنحضرت در پرده اطلاع امر دگر منظور داشت چنانچه به بطون خاطر اشرف آن بود که در گوشه که حضرت تاج العارفین رض غسل داده شده

بود ہمہ نجالائش را بزند و غسل دہند صاف گفتن بنظر اضطراب
والبستگان مناسب ندید و در آنجا بنظر احتیاط کہ پای کس نہ افتد
صندوق وغیرہ اسباب داشتہ بود میان اشرف علی را کیفیتہ
قبل از روز رحلت فرمود عجب است جائیکہ حضرت تاج العارفین
را غسل دادہ باشند این قدر آلایش خس و خاشاک افتادہ باشد ہمہ
بمند و قماجدا سازند و جاروب کنند ازین جملہ آن گوشہ را خالی
وصاف کنانید کہ بروقت توقف رونماید و از دو سہ روز قبل کہ اکثر
اوقات تغیر حال شدے بعد افاقہ لتسکین دل خستگان نمودے
و فرمودے اینہمہ حالت ضعف مرض است دیگر خیریت است
حکیم ابو المظفر صاحب و قاضی خیر اللہ صاحب کہ بہر عیادت
از وطن آمدہ بودند بضرورتے عزم رخصت مراجعت داشتند اما
بملاحظہ ظاہر حال بیماری جرأت عرض نبود بادراک حال ضرورت
یک روز قبل از سفر آخرت ہر دو بزرگ را رخصت داد و تغیر بر
چہرۂ ایشان دید فرمود اگر ہلال رمضان خواہم دید صوم نخواہم
گذاشت آخر از بے رغبتی غذا موقوف است الا دوا آنرا وقت
افطار استعمال خواہم کرد و استصواب بمولانا دائم فیوضہ نمود کہ
علاقہ معالجہ از ایشان بود و ایشان مبالغہ در منع مے کردند دید
کہ خاطر ایشان ازین سخن ہم منشرح نگردید فرمود اول رمضان
یا دوم آن بالضرور باز خواہند آمد تا رفع ماندگی کردہ سوم ماہ

مجلس بسنت درک کنند ازین کلام ہمہ حاضرین را یقین شد کہ آنحضرت مجلس
بسنت اہتمام تمام دارد البتہ تا این مجلس خیریت بودہ باشد
واند کے راحت بر بشرۂ اندوہگینان یافت دیگر برفیع اندوہ کشاید
فرمود میان اشرفعلی را ارشاد نمود کہ برائے من کدام رنگ
تجویز کردہ و بہر خود چہ رنگ خواستہ الیشان عرض داشتند
کہ رنگ معمولی بسنت ارادہ دارم و از حضور ہر چہ ارشاد
شود بر رومال حسب معمول از نارنجی یا محض خوشبوی رنگ
دادہ حاضر آرم تبسم کرد و فرمود کسے رنگ نہایت بہتر و معقول
کہ ہیچ کس نداشتہ باشد برای دستار من تجویز کنند اما غایت
خوشرنگ و شوخ چون تمامتر بانشراح خاطر این سخنہا می کرد
و دستوار این طرز سخن گاہے نبود و لباس سفید در روز بسنت
ہم سید اشت رنگ نمی کنانید ہمہ ہا دانستند کہ درین وقت
مزاج مبارک را فی الجملہ انشراح است و اکثر بمقتضای اخلاق
ذاتی قلوب حاضرین را از کلام شیرین منشرح مے گرداند بر ہمان
و تیرہ دلہاے خستگان و خاطر ہای مشوشان را تفریح می
بخشد اما از اہتمام مجلس بسنت تا آنروز بالیقین خیریت است
و ہر کسی را اہتمام مجلس آنروز افتاد حکیم قاضی روانہ وطن شدند
و مولوی محمد قادری را طلبیدہ فرمود کہ آرایش مجلس بسنت
حسب دستور باید کرد الیشان را نیز ازین تقید طمانینی دست داد

متوجه انجام کار شدند شب بست نهم شعبان رسید فردا کدام روز است حاضران عرض کردند پنجشنبه چون شب بسر شد نماز صبح گذارد دو ساعتی مراقب نشست مولانا ممدوح کیفیت مزاج اقدس استفسار کردند آهستگی تمام با کمال ضعف و ناتوانی فرمود خوش است اما ناتوانی بسیار است اگر توانند تدبیر رفع آن کنند ایشان قدری یاقوتی دادند اندکی از ان بپاس خاطر مولانا گرفت و فرمود بدارید که باز خواهی داد و زنان را از فرزندان و همسایگان که هر روز به تمنای ملاقات می آمدند و بوعده فردا محروم میرفتند طلب کن و صبیه مولوی محمد حسین را اشاره کرد که در حجاب در برای گرفتن شیرینی ایستاده است در بکشاد دوی را شیرینی ده و رخصت نما مولانا عرض کرد که صبیه مولوی مذکور چون می آید آواز می دهد غالب که هنوز نرفته باشد فرمود امروز بر خلاف عادت خاموش ایستاده است حسب حکم در را وا کردند دیدند که پس در ایستاده است او را شیرینی داده رخصت کردند و عرض نمودند که درین وقت ضعف بسیار است دیگر وقت انشراح نسوان را اطلاع کرده خواهد شد تا حاضر شده بدیدار جمال با کمال سعادت اخروی بردارند فرمود وقت دیگر هجوم مردان خواهد گردید آنها محروم خواهند ماند و اکثری از آنها حاضر آمده منتظر اجازت عیادت نشسته اند مولانا گمان برد که دروازه خلوت کشاده می شود خلق هجوم می آرند بنابر سفر باید که وقت دیگر هجوم مردان خواهد شد باز عرض داشت که بعد رفع ضعف تخلیه خواهم کنانید ارشاد کردند دادند که آید که نه آید

تخلیه در آن وقت مناسب باشد یا نباشد این وقت بهتر ست
هر چند ازین کلام پر تشویش وسراپا اندوه مضمون دیگر بر دل حاضرین
متمکن بود اما به نسبت اهتمام مجلس بسنت که سابق ارشاد شده بود همه
یقین داشتند که هر سه چهار روز عرصۂ دولت دیدار باقی ست بنا بر
مولانا دام فیوضہ آمدن لنسواة را بهر عیادت دران وقت تکلیف ضعف
تجویز نمیکرد و می خواست که وقت دیگر یا روز دیگر انها طلب کرده شوند
الغرض یک پاس روز بر آمده باشد که زنان قصبه و دیگر مهانان
که از شهر عظیم آباد وغیره بهر عیادت آمده بودند در خلوت تشریف
حاضر آمدند باوجود آن قدر ضعف وتکلیف سرفه که آواز بند بود
وسخن به نرمی تمام و آهستگی می فرمود که بسمع قریب بتامل رسیدے
با هر کسے از راه شفقت مقتضاے اخلاق ذاتے تلطف نمود
و تسلے بکلمات صحت خود میداد و هم در پردۂ تسکین خواطر
ارشاد کرد که شما یان از سه روز منتظر ملاقات بودید که بعد
یک پاس هجوم مردان مے شود و وقت فرصت همین ست آ
بنا بر همه فرزندان وخویشان را از شمایان طلبیدم قریب
نصف النهار فرمود که اکثر مردمان در خانقاه منتظر اند حالا
شمایان رخصت شوید و بمولانا ارشاد کرد که دروازه بیرونے
را وا کنند چون در وا کردند و مردمان حاضر شدند اول وقت ظهر بود
پنج یا شش دقیقه بر نصف النهار آمده باشد که دفعتاً تغیری در حالت پیدا آمد

بعد افاقہ قصد استنجا کردو بسوے چوکی پاسخانہ متوجہ گردید
مولانا عرض کردند کہ طاقت مطلق نیست طشت می آرم ہمین جا
از بول فراغت کردہ آید فرمود خواہم رفت واندکے تامل نمود
گویا سر موضعف نبود بے استعانت احدے بر چوکی کہ از بستر
آرام پنج شش قدم فاصلہ داشت رفت احتیاج بول ساقط
دید باز آمد و تلاش میان اشرف علی نمود کسے عرض کرد کہ پاسخانہ
رفتہ است فرمود خیر آدا از یاد شان مکنید بعد فراغ خواہند آمد
مولانا استفسار کیفیت مزاج اقدس کرد ارشاد نمود بباطن
خوش است اما بظاہر اینہمہ اثر ضعف است دیگر ہیچ نیست
اگر توانند تدبیر آن کنند در آنوقت مولانا را تردد سخت آمد
کہ در خود نبود با اینہمہ از نبض و بشرہ آنقدر گمان نبود کہ در دے
قیامت برپا شدنی است باز فرمود لقضاے حاجت بشری
خواہم رفت و بے استعانت رفتہ بر چوکی پاسخانہ نشست احتیاج
ساقط دید بے بول و غائط باز آمد و بر مصلا یعنی جانماز رسید
کہ حالت متغیر شد مولانا دام فیوضہ و مولوی محمد امام دامت
برکاتہ و مولوی محمد قادری از جانماز باستعانت تا بستر آرام رسانید
مولانا سر مبارک آنحضرت بر دوش و سینہ خود گرفت قبلہ رو
بر بستر آرام نشست و بس پشت مولانا میان حسن کہ از خادمان
بودند تکیہ بازدہ نشستہ بودند تا مولانا باطمینان آنحضرت را

استغاثت کرده باشند دو بار دم واپسین آمد و رخت ازین جهان
بر داشت اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَیْهِ رَاجِعُوْنَ ۔ نه صعوبت نزع بود نه حرج
تنفس ۔ ساعة نجومی بر نصف روز گذشته بود که این روز
سیاه وابستگان دامن دولت را پیش آمد و سبب این قدر
اخفا آن بود که چند کسان از یاران مستعدیران بودند که
چون بالیقین سفر آنحضرت بسوے عالم قدس معلوم شود
ما یان قبل از آن روز جلاے وطن سازیم و خانه برباد ے
و کوه آبادی اختیار کنیم دیگر روی این قصبه نه بینیم علی الخصوص
بعض از فرزندان که ضعیف القلب بودند طاقت تحمل این غم
نداشتند عزم جازم بر جلای وطن داشتند و تصمیم ترک آل و
عیال میکردند و مے گفتند که هر مصیبت پیش این مصیبت آسان
ترست و حال ایشا یان بر آن حضرت بلکه بر دیگران هم ظاهر
بود القصه این کمینه بارگاه و مولوی ابوتراب صاحب
در خانقاه سراپا صورت غم و اندوه نشسته بودیم که جناب مولانا
کسے بطلب فرستادند و مولوی علی سجاد و مولوی محمد حسین
قبل ازین حال براے حاجتے بر مکان خود رفته بودند ما هر دو
برادر بجبر د آواز طلب پا برهنه دویدیم اما آنحضرت را نیافتیم

ـــه جان ز رحمت خود دید و بجانان نرسیدیم ✣ دل خسته شد
از درد و بدرمان نرسیدیم ✣ مور یم که گشتیم لگد پاے سواران ✣

در بارگہ پاسے سلیمان رسیدیم ♦ و یکبار شور قیامت غلغلہ بجان و خانقاہیان و پردہ گیان حرم عصمت برخاست و آفتی بر دل خستگان رسید ہجوم غمزدہ گان و ماتمیان آنقدر شد کہ در خانقاہ از کثرت خلق مسلم و کافر جاہی قدم داشتن نبود و چون لطف عام وے رضی اللہ عنہ دائما مبذول حال ہر خاص و عام بود ہر کہ و مہ مے می گریست و مے گفت کہ حالا ما ہمہ یتیم شدیم اکنون دیار رہی بیچارہ گان کہ کند و غمزدہ گان را غمخوارگی کہ سازد گنہگاران را شفاعت کہ نماید و لب بشفاعت کہ کشاید و از نکبات کہ وارہاند ہمہ تا بریک حال میگریستند ما مصیبت زدہ گان سخت نارسا در تہیۂ تجہیز و تکفین شدیم و مے گفتیم کہ حالا مطلب ہر رموز و ہر کلام فہمیدیم یعنے ہجوم مردان و طلب پردہ گیان عصمت بہر عیادت نیکو دریافتیم ہمدرین حال جناب مولانا میان اشرف علے را پر سیدند کہ براے تجہیز و تکفین چیزے ہست غرض داشت پنج شش روپیہ بودہ باشد مولانا فرمود پارچہ کفن از بزار قرض آرید از عقب قیمت ادا کردہ خواہد شد و تردد خیح بود کہ درین وقت کہ کسی را حواس درست نیست چہ تدبیر کردہ آید و مبلغ بسیارے باید جناب سید العلماء سند العرفاء را یاد آمد کہ مبلغ صد روپیہ یقین کہ براے ہمین روز مصیبت امانت داشتہ شدہ بود و ارشاد نمودہ بود کہ وقت ضرورت طلب کردہ خواہد شد مبلغ مذکور آوردہ بمولانا سپردند و قصہ حال بیان نمودند و زار زار گریستند و حال آنکہ

از مایان کس را ازین امانت خبر نبود حتی که میان اشرف علی هم مطلع
نبودند فی الجمله از تردد خرج طمانیتی دست داد که حکیم اشرف با حال
پریشان گریان گریان آمدند و مبلغ صد روپیه آوردند و گفتند که مارا
هم شریک این سعادت فرمایند و هرگاه اکثر در ایام صحت میفرمود
که مردمان در کندن گور از کافر و مسلم باک ندارند مارا خوش نمی آید که کافر
در کندن گور شریک مسلم هم شود دران وقت آشوب خود بخود میر عبدالله
و شاه خدا بخش را خیال آن آمد که ما همه با وضو هستیم همان به که قبر شریف
بکنیم که بهترین سعادت و آخرین دولت اخروی است چون کمر
همت برین کار چست بستند میر روشن علی بیروتی و حیدر علی عرف
حیدو و میان طالب علی و برکت الله شطرنجی باف که خود را از صوم و صلوٰة
و اشغال و اذکار بس آراسته بود و دیگر مردمان متعلقین شریک میر موصوف
شدند و درود گویان قبر درست کردند و این کمینهٔ بارگاه و مولوی محمد تقی داری
و مولوی علی سجاد و مولوی محمد حسین در مقام لحد حضرت تاج العارفین رضه
لحد درست کردیم و جسد شریف را غسل دادیم و نور چشم محمد یحییٰ و
محمد وصی مدد آب میکردند و دیگر فرزندان عالی و جناب سید العلما
سند العرفا و مولوی محمد علی اکبر بیرون حجرهٔ لحد بودند بعد فراغ
غسل و کفن نماز ظهر گذارده لاش انور و مطهر بدرگاه حضرت
تاج العارفین رضه بردیم که چابوتره وسیع است و از کثرت نمازیان خانقاه
گنجایش نداشت سید العلما امامت کردند نماز جنازه شد از ازدحام

خلق باآن وسعت جا بوتره هم کافی نشد هر کس هر جا که جا یافت همانجا ایستاده و واقف اکر د سید العلما العبد فراغ پابوس لاش مطهر کرد و زار زار بگریست و بمضمون قد خربت المدینة از زبان حال بیان مے فرمود آندر قبر شریف این کمینه بارگاه و نور چشم محمد وصی و محمد یحیی و خدا بخش فرتسیم واز بالا مولوی علی سجاد و مولوی محمد قادری و مولوی محمد بادی و سیان طالبعلے و دیگر مددگاران جسد شریف را در قبر دادند از غایت غم و فرط الم جناب مستطاب مولانا ممدوح برای دیدار اخیر در قبر شریف فرود آمدند و کفن از چهرهٔ انور بر داشته دولت شرف زیارت اخیر حاصل ساختند بے اختیار از غایت اضطرار زار زار گریستند که دیگران و گهیان را طاقت اصطبار نماند و همه آب حسرت از دیدهٔ دریا بار مے ریختند و هر کسے مضمون این شعر ادامی کرد ؎ با ما هر آنچه کرد بجا کرد روزگار ✤ الا همین که از تو جدا کرد روزگار ✤ چه بخاطر رسید یار مرا ✤ که به هجران سپرد کار مرا ✤ با ما فلک ار جفا نکردے چه شدے ✤ وز یار مرا جدا نکردی چه شدے ✤ چون آخر کار بے تو بایستی بود ✤ اول بتو آشنا نکردے چه شدے ✤ عجیب و غریب امر یکه خلق را در تحیر مے انداخت آن بود که بعد انتقال رنگ بشرهٔ مبارک هرگز تغیرے نیافته بلا فرق عالم خواب معلوم میشد و چشم حق بین بند از غبار بود و نرمی و گرمی جسد شریف از عالم حیات مطلق تفاوت نکرده و بوی

میت از جسم پاک قبل از غسل بمشام کسی نرسیده واندک تبسم
برلبان حق بیان ظاہر وباہر کہ ہرگز کسی را از حاضرین یقین انتقال نمی
آمد بمرتبہ کہ جناب مولانا دام فیوضہ دست بر نبض نہاد حرکت نبض
نیافت دست پیش پرہ بینی آورد نفس باریک امتیاز کرد بحیرت افتاد
و بدیگر برادران و حاضران فرمود شاید از غایت تشطط ما سکون و حرکت
نبض ممتاز نمی شود شما امتیاز کنید چہ حالتست ہمہ ہا مرۃ بعد
اخرے دست می بردند وگرمی نفس باریک امتیاز میکردند و بر لبہا
مبارک ہمچنان تبسم وازین سبب تا سہ ساعت نجومی در تجہیز و تکفین
توقف کرده شود و آثار زندگے از عدم تغیر رنگ بشرہ وگرمی و نرمی
بدن زیادہ تر در انجام کار متوقف گردانید خصوصًا نرمی بدن
باندک گرمی مثل عالم حیات بعد غسل و کفن ہمچنان بلا فرق
باقی ماند وقت اول عصر از دفن فراغت شد و باعتبار رویت
ہلال بلا اختلاف تاریخ دوم ماه رمضان مجلس چہارم ترتیب یافت
و آنانکہ بوعدہ حاضری اول و دوم ماه رمضان رخصت وطن
یافتہ بودند حسب الحکم حاضر آمدند شریک فاتحہ چہارم شدند
و بر حال خود میگریستند کہ خلاف عادت حکم حاضر شدن
اول ماه رمضان یا دوم ماه برائے ہمین بود ورنہ گاہے
چنین تقید نفرموده بودند ہمیشہ شب سوم یا روز سوم
وقت طلوع آفتاب ماه ور افتادگان از در دولت مے رسیدیم

وداخل محفل سبت میشدیم ندانستم که مراد از تعین تاریخ اول یا اول
وقت تاریخ دوم چنین بود ورنه هرگز نمی رفتم و خاک غم بر سر میر نجتند
و ذکر فاتحهٔ آن حضرت در روز عرس و سبب قل کردن قبل از وقت
رحلت در ذکر فوائد که در آخر کتاب خواهیم نوشت بضبط قلم آورده خواهد شد

نقلست میان احمد پسر کلانی حکیم واعظ احمد صاحب در فاتحه
چهارم شریف آورده بودند می گفتند که روز چهارشنبه در موضع کهو
کروطن سے منشی ناصر علی ست فرویش سیاح وارد شد کارپردازان منشی
وقت شب طعام برای وے بر دستارخان نهادند قبول نکرد و
نخورد هر چند سعی بکار بردند و منتها نمودند فرمود این پخته شما
از مال حرام است فقیر را از خوردنش معاف دارید و بس مشوش خاطر
بود مردمان بخیال آنکه شاید سبب توقف در طعام رنجشی دارد و منهلا
صورت از غایت گرسنگی است معذرت بسیار کردند و سبب تردد
پرسیدند گفت رنجی ندارم که معذرت می کنید اما تشویش خاطر متجاوز
التقریر دارم و چاره کار ندانم گفتند آن چیست گفت بلاے عظیم
فردا که روز پنجشنبه است بر عالم تبتیل مدنی ست و از فلک بر زمین نازل
شدنی ست بزرگی ست درین زمانه که اگر او را قطب عالم گویند
بجاست و اگر غوث اعظم خوانند سزاست گویا پیغمبر وقت خود است
در میان قوم از این جهان رخت سفر خواهد بست وجود شریف او
باعث امن و امان جهان بود ذات بابرکات او آسیتے بود از

از آیات رحمت ندانم چه آفتها رسیدنی است وچه قیامت بیش آمدنی
است پرسیدند کجا است گفت که ازین قریه قریب است سمت مشرق
گفتند در بنگاله یا در کلکته گفت ازین قریب تر همچنین استفسار میکردند
و آنهم نشانی قریب میداد آخر گفت قریب عظیم آباد پٹنه جانب مغرب
جائے ست مشهور بقصبهٔ پهلواری چون خبر بیماری آنحضرت رضی
الله عنه در اطراف و جوانب منازلها شایع بود مردمان آن قریه را الیقین
شد که مراد وجود پاک آنحضرت است که بالفعل در تمامے اقالیم هند
نظیر ندارد و باوجود اختلاف ملت که اهل آن قریه یعنی موضع کچهوه در
رفض و تشیع غلو تمام دارند در آنوقت کسے از منکران و معتقدان
را هوش بر جا نماند و دست تاسف سے مالیدند که روز جمعه دران
قریه خبر انتقال آنحضرت رسیده که روز پنجشنبه آفتاب عالمتاب
از اوج هستی به حضیض این خاکدان غروب شد و جهان را چون
شب تیره بے نور گذاشت نقل است مولوی آل حسنین در عین
بیماری آنحضرت از اقتضای ایام رخصت روزگار و بدمزاجی حاکم
و مخالفت خورده چنان ناچار رخصت شدند چون مقام روزگار
شان از وطن پنج منزل مسافت داشت منزل اول در قصبهٔ جهیره
که از قصبهٔ پهلواری مسافت دوازده کروه واقع است کردند جد بزرگوار
خود سید دلاور علی رحمه الله را بخواب دیدند که بکمال عتاب فرمود
باز گردو مرو که پس فردا شیخ العالمین جلوه افروز عالم ارواح خواهد شد

بود ار فانی را بدرود خواہد کرد از ثواب نماز جنازہ خود را محروم مدار
صبح مضطر مراجعت وطن کردند و رسیدند مردمان از دوستان
واقارب سبب مراجعت پرسیدند اخفار سر کرد و گفت ہرگز دل برفتن
متوجہ نمے شود و اضطراب میکند بنا بر ان آمدم بعد سہ چہار روز دیگر
روانہ خواہم شد بعد وقوع این حادثہ جانکاہ و فراغ از رسم چہارم
سبب مراجعت ظاہر کرد و ہم مولوی افضل علے دران عرصہ بشہر
کلکتہ بودند می گفتند ہر کسی کہ خبر انتقال آنحضرت رض از کفار و اہل اسلام
و نصارے شنید تاسف میکرد و می گفت کہ اچنین مردے صاحب
دین متوکل کبریت احمر بود با آنکہ آنہا بجز نام واقف تامتر نبودند مگر کمال
آنحضرت و توکل وے برین خانقاہ داری ہر جا شائع بود و متمکن ہر
قلب خاص و عام و کسے را از شرق و غرب انکار نبود بلکہ اکثر وہابیان
کہ بظاہر طعن و تشنیع در حق وے رضی اللہ عنہ میکردند و عداوت
میداشتند در مجلس خود کہ ذکر مشائخان زمانہ می آوردند ہمہ را کاذب
مے گفتند و مکار مے دانستند و کمال آنحضرت را در شریعت و طریقت
اعتراف می نمودند و وجود پاک وی را بر روے زمین غنیمت
مے شمردند و در حل مشکلات رجوع مے آوردند و التماس دعا میداشتند
خصوصا در بیماریہا و اکثرے بر دست حق پرست وے از عقیدہ
باطلہ وہابیہ توبہ کردند نام تائبان و معاندان ثبت این قرطاس مناسب
ندیدم کہ خالی از ندامت و خصومت این ہر دو طائفہ نیست و ہم یکہفتہ

قبل از ارتحال اکثر نظر کیمیا اثر ہر سو افگندے گاہے بسوی دروازہ
خلوت گاہے بہ پہلوی خود گاہے پس پشت گاہ بہ بالین و بی سبب
پای دراز کردہ رابسوے خود کشیدی کہ خادمان گمان درد پا و اثر
سرما مے بردند و چون مے پرسیدند فرمودے تکلیفے نیست
و گاہ تبادل جانبے نگاہ کردے و پرسیدی کیست از این امر ہم
کسے ظاہر و باہر دانست کہ امر دیگر ست یقین کہ احضار ارواح طیبہ
اولیاء کرام ست لیکن کرا مجال کہ استکشاف این حال نماید الا از آثار
و قراین ہر کسے را تیقن بود کہ بجز این امر امرے دگر نیست و احضار
ارواح طیبہ ہمہ یکسان محمول بر شفاے مرض مے کردند

تصرفات بعد الوفات معہ ملحقات

روز دوم انتقال کہ جناب سید العلماء براے نماز صبح از مکان خود
بمسجد شریف تشریف آوردند ہنوز تحریمۂ امامت نہ بستہ بودند
در دل پاک مثان خیال آمد کہ سابق بنظر سرح و ضعف حضرت شیخ
العالمین در قراءت قصر میکردم اکنون اکتفا بر آیت قصیر ضرورتے
ندارد و دست بر تحریمہ برداشتہ بودند یکبار دیدند آنحضرت رضی اللہ
را کہ برہوا تشریف آوردہ فرمود قراءت طویل خواہید کرد لیکن میان
ابو الحسن را اندازہ تکلیف خواہد شد کہ پا برہنہ بے موزہ پوستین
و پشمی و ریسانی نماز مے خوانند و وقت سرما ست سید العلماء

را ازین حال از سابق خبر نبود تحریمه بستند اما قرات قصیر کردند
و بعد نماز پرسیدند که جناب حضور درین وقت سر بانتظار آرام پاموزه
یا پائتابه پوشیده اند جناب مستطاب دام فیوضه گفتند که چندان تکلیف
سردی نبود بنابر پا برهنه بنماز آمدم بعد فراغ اوراد سید العلماء مفصل
حال در ذکر التفات نامه وی رضی الله عنه به نسبت هر جزئیات بیان
فرمودند نقل ست غریب تر که در عرصه انتقال آنحضرت رضو حاجی
مولوی آل احمد از سند احادیث بخاری وحج وغیره ارکان فراغت
یافته در شهر حیدرآباد بمدرسه مولوی شجاع الدین محدث باشتغال
دیگر کتب حدیث و سند آن سرگرم بودند میگفتند که مجذوبی دران
شهر بود که گاه گاه در مدرسه آمدی و به هیچ کس التفات نکردے
وگرد من طوف نمودی وگفتی نبیره نعمت الله ولی است و سجده کردے
هر چند مولوی ممدوح و بابایان منع می کردم نشنیدی و همه حاضران
تعجب میکردند بارها درین عرصه این حرکت بظهور آمد و بر کمال آنحضرت
خلقے بیقین کلی آمد که آن مجذوب را علاقه از ان جناب ظاهرا نبود
و نه ملاقات داشت چون خبر انتقال رسید مولوی موصوف دران
شهر رسم چهارم ادا کردند و حفاظ بسیار جمع کرده ختمها نمودند
هم دران ایام بعد فراغ فاتحه چهارم میر عباد الله سلمه الله
بسبب غایت حزن و بر خاستگی و پریشانی دل که از لوازم غم
و اندوه است بوطن خود رفته بودند چند روز در مراجعت توقف

رو داد و از انجا که در وقت آنحضرت رضی الله عنه علاقه نوشتن
تعویذات و دادن بمحتاجان تعلق بایشان داشت در حاجت
روائی خلق فتوری راه یافته اکثر محتاجان می آمدند و از عدم
فرصت جناب مستطاب مولانا شاه ابو الحسن صاحب دام فیوضه
وغیره واقضبت دیگر خادمان محروم از مقصود میرفتند شبی در خواب
دیدند که آنحضرت رضی الله عنه تشریف آورد و فرمود شما
اینجا توقف کردید و کار حرج است ابو الحسن منتظر شما هستند و تعویذات
نوشته بهر حاجات که داشته آمده اید کسی را معلوم نیست از وو بر وقت
صبح که بیدار شدند فی الفور روانه مصوب شدند احباب و اقارب
پرسیدند که شب خیال این معنی نبود امروز همین از خواب بیدار شدند
و این قدر مستعجل اند یا خیر است جواب شافی ناگفته ره گرای قصبه
ستبر که پهلواری صانها الله تعالی عن الشر و الآفات شدند وقت مغرب
مع الخیر رسیده بیان واقعه نمودند چون این حکایت بنظر عنایت
آنحضرت بر حال مولانا ممدوح تعلق بذکر مولانا داشت که بعد اختتام
ذکر آنحضرت و دیگر بزرگان گفته آید لیکن از انجا که مشتمل بر تصرفات
آنحضرت بود هم درینجا بضبط تحریر آورده شد **نقل است**
مولوی افضل علی پهلواروی می گفتند که چون از شهر
کلکته بسبیل کشتی عازم وطن شدیم روزی بمنزلی رسیدیم که هفت
هشت منزل کشتی دران مقام بسته بود ما هم مقام کردیم و دنیا سر

بر سر جوش و طغیانی بود قریب نصف شب ابر و طوفان هوا
برخاست و کناره آسمان از هر طرف گرفت بچون شب تار بود تیرگی
بر تیرگی افزود که دست را دست نمی شناخت همه مردمان کشتیها
از تهلکه کشتی بجان آمدند و چند منزل کشتی غرق شد شور و فغان
غریقان بر آسمان میرفت و کسے را مطلق نمے دید از
ملاح پرسیدم کناره کجاست گفت هیچ بنظر نمے آید لنگر کشتی
شکسته حالا اندانم چه پیش آید دانی ست از استماع اینحال با هم مستعد
کار شدیم و دل از زندگی برداشتیم یکبار برق خندان و درخشید با همه
دیدیم که کشتی ما بر عین کناره بود ملاح آواز داد بر کناره هستیم هر کس از
کشتی بر جست و باز کشتی را گرفت که مبادا در آب عمیق رود و از تموج
غرق شود تا آنکه ما همه از تهلکه نجات کلی یافتیم و کشتی بسلامت ماند
و از کشتیهاے دیگر اثرے نیافته شد کشتی خود را خوب استوار
و محکم بستیم و باز بخواب شدیم و دیدیم دستگیر کونین حضرت
شیخ العالمین را رضی اللہ عنہ که تشریف آورده و فرمود بارے
خیریت گذشت الحال جاے تردد نیست خاطر جمع دارند که دیگر
خطره بر کشتی شما نخواهد شد صبح که مع الخیر بیدار شدیم اثر کشتیها
دیگر که در انجا شب مقام کرده بودند نیافتیم تاسف بر حال آن غریقان
از انجا روانه گردیدیم تا رسیدن شهر عظیم آباد گاہے اندک تهلکه هم
پیش نیامد نقل ست طرفه تر بعد انتقال آنحضرت رفته در جلبا و رباد

که هر شب و روز چند بار حسب حکم آنحضرت جناب مولانا شاه ابوالحسن
صاحب یا کسی دیگر از فرزندان و یاران آنحضرت میکشادند و اوراق
که خواندن آن منظور شرف شده نشان داده پیش نظر کیمیا اثر
وے رضی اللہ عنہ می نهادند و گاه بودی که تبلاش اوراد
تمام جلد را ورق ورق کشادندی و مقامش بر آورده پیش کردندی
چند اوراق نو یافتند که یکبار هم کسے را بران اوراق نو نوشته
نظر نه افتاده بود از دست حق پرست خود بران نبشته بود که معمول
هر روزه ما از اوراد این ست که گاهی در صحت و سقم ناغه نشده شصت رکعت
نماز شش رکعت صلوة الاوابین و دو رکعت هدایة الرسول و دو رکعت
هدیة الشیوخ و دو رکعت هدیة الوالدین و دو رکعت حفظ الایمان و دو
رکعت دفع بلا ها از جمله مسلمانان و دو دوگانه حضرت محبوب سبحانی
قطب ربانی غوث الصمدانی رضی اللہ عنه و غیره نوافل که تفصیل
یاد ندارم و چند ادعیه و چند فاتحه شیوخ طریقت و دیگر شیوخ رضی اللہ
عنهم جناب مولانا مے فرمودند که خطره بار بار در دل مے آمد که معلوم
نیست که از معمولات آنحضرت کدام کدام اوراد و غیره بود تا بقدر روح
در التزام آن مے کوشیدم امروز حل مشکل یافت اما حیرت آنست
که با همه شب و روز از صبح تا صبح دیگر بیمار و ار بودیم یک ساعت آنحضرت
را از مایان تخلیه نبود خصوصاً از عرصه دو ماه مطلق طاقت یک سطر نوشتن
هم نیافته این چند ورق با این تفصیل کدام روز و کدام ساعه تحریر در آمد

نقل است مے فرمود مولوی ابوتراب صاحب دامت برکاتہ
مسافرے وارد خانقاہ شد از وحال دیار مغرب پرسیدیم گفت
ہر جا کہ رسیدیم بجز گفتگوے این خاندان دیگر نشنیدیم ہر کسے بر
انتقال شیخ العالمین حسرت میکرد و افسوس میخورد و می گفت کہ
درین زمانہ عزت و حرمت فقر و فقیر ازو بود اکنون مشایخ و مشائخ
زادہ گان را آبروے نماند لباس فقر در بر داریم و فقر را نمی دانیم وجود پاک او
در زمانہ ما درویشان سبب افتخار بود و شاہ کریم عطا فرزند و سجادہ
نشین شاہ پیر محمد سلون قدس سرہ روبروے من از فرزند خود
جی میان مے فرمودند ما ہمہ مشائخان در حقیقت اہل دولت و
دنیا داریم نام فقر درش فقر ہستیم ہرچند در خلق عزت و وجاہت ظاہرے
بسیار ست اما از فقر و کرامت باطنے صد ہزار مرحلہ دور افتادہ ایم
درین زمانہ فقر و فقیرے نحصر در خاندان شاہ نعمت اللہ ولی ہست او
قطب زمان ماست و تجلے حضرت الوجود در انجاست کہ نہ یک وجب
زمین دارد نہ روزینہ نہ آنقدر نذر و نیاز کہ کفاف عیال و طلبا و فقرا
خانقاہ شود توکل بحت دارد و با اینہمہ خانقاہ داری و کار خانہ اعراس
و دیگر اخراجات خانہ داری و صحت و بیماری فرزندان ہرگز بر قلب
پاک وے غبار تشطط و پراگندے نرسیدہ و در معمولات اوقات
شریف فتورے راہ نیافتہ و ثمرات اشتغال و اذکار کہ درین
زمانہ معدوم مطلق است انجا انقدر موجود ہست و این کار بی عنایت

ازلی ممکن نیست نمی بینی که من و تو و دیگر مشائخان این دیار عمری
در کسب اذکار و سلوک طریقه بسر کردیم و ثمرهٔ ندیدیم گویا وردی محض
تعلقه می خوانیم و نزد آن ولی هر نعمت در ظهور ثمرات بقدر استعداد
طالب توقفی نمیشود چیزیکه نزد اولی ریاضت پیدا میگردد و آنجا
با ریاضت کسی را نشنیدم انجا قساوت نصیب است و در انجا
حلاوت در اولیای سلف ثمراتیکه داده بودند از مدتی این ودیعت
باز گرفتند امروز براو مبذول است و در خاندان وی سهل الحصول
سبب آنکه باوجود عنایت ازلی ریاضت شاقه بکار برده و تزکیه
نفس از ماسوی تمامتر کرده در ریاضت شرف الدین وقت است و در دولت
و خانقاه داری نظام الدین عهد همچنین بسیار بسیار سخن در مدح وی
رضی الله عنه و کسر نفس خود بسط داده و تاسف بر رحلت وی نموده
که ما مرد مسافر وارد آنمقام بودیم باستماع آنحضرت رضه مشتاق تر
بزیارت مزار مبارک گردیدیم و اینجا رسیدیم مولف کتاب میگوید که بیان
این مرد قرین صدق است بنده هم اتفاقاً در میان فاتحه چهلم آنحضرت
در موضع اروال وارد مکان شاه بدلو صاحب سجاده نشین حضرت
مخدوم شاه شمس الدین شاهباز قدس سره شده بودند کرهٔ انتقال
حضرت شیخ العالمین رضه در میان آمد گفتند بی شائبه نفس است
راست میگویم که وجود پاک آنحضرت درین زمانه سبب افتخار ما همه
پیرزادگان این صوبه بود و عزت و حرمت ما صورت درویشان آبرو

این طائفه از و بود ورنه حال آوارگی مشایخ زاده گان این زمان
ظاهر ظاهرست که در مسکرات و دیگر منهیات مبتلا هستیم توفیق ادای
فرائض هم نداریم طریقهٔ اسلاف گم کرده ایم و هر قدر که از پیری و مریدی
جاری و باقیست حال آنهم ظاهرست دنیا داران زمانه در پیرزادگان بنظر
حقارت می نگرند لیکن هر کسی میداند است که ما همه یادگانیم و آنحضرت
شهسوار و بادشاه ما بود و ازین جهت در خلق ما همه را عزتی بود و از وجود
پاک او در مجلس منکران افتخار میکردم که اگر ما همه پیرزادها خلاف طریق
می رویم باری در زمانهٔ ما یکی هست گو فخر و عزت شخصی نباشد عزت
و حرمت جنسی و نوعی هم کافی ست و حاشا که باین ریاضت و کمال که از
بشرهٔ مبارک بر هر خاص و عام ظاهر بود عمر آخر شد اما در کسی ندیدم
حق تعالی از باقیماندگان آنحضرت اجرای طریق و رونق
خاندان در تزاید کناد که تا قیامت عزت و آبروی کم حوصلگان از آنخاندان
ست **لطیفه** در امر عزت و افتخار شخصی و نوعی یاد آمد و لایق آنست
که درین مقام بنظر دلیل مدعی و هم تیمنا و تبرکا ثبت قرطاس گردد
علما را در حضرت انسان و ملائکه بحسب اشرف اختلاف است و هر یکی
دلائل اثبات دعوی خود آورده چنانچه در تفاسیر و بعضی کتب علم کلام
مذکورست اما صاحب جواهر التفسیر در براهین شرف انسان بر
ملائکه لطیفه نوشته بس افصح و راجح و دلیل ساطع حاصلش اینکه بنی آدم
را این یک شرف بسنده است که از موجودی بوجود آمده که مورد شان

لولاک لما خلقت الافلاک شد و طغرای کل بیایب ضائی وانا اطلب رضائک یا محمد نشور نام او گردیده و باتفاق علمای ظواہر و بواطن از محققین بر آنست بنینا سیدنا شفیعنا صلی اللہ علیہ وسلم مظہر اتم صفات او تعالی است و تعین اول حقیقت محمدیہ است دیگر ہر چہ ہست از وست انا من نور اللہ والخلق کل من نوری دلیلیست روشن بر ہمیں و از ملک موجودی بوجود آید کہ داغ لعنت ابدی سکہ جبین بر جبین اوست و شقاوت سرمدی قرین اوست این شرف بارا بس ست انتہی آمدم بر سر مطلب فی الحقیقت قول ابن مشائخ زادگان راست است کہ ذات با برکات انحضرت رضی اللہ عنہ سراپا خیر محض بود و ہمین خلق بلاہا کہ بعد رحلت از آسمان بر زمین رسیدہ و خلق را پامال کردہ از حد حساب بیرون ست

احوال نزول بلاہا بعد رحلت انحضرت

یکے از انجملہ آن بود کہ عقب وی رضی اللہ عنہ لفاصلہ دو ماہ آتشی عظیم برخاست و قریب صد خانہ شرفا و کمنا پاک سوخت قیامتے برپا بود باز در خانہ مولوی فضل علی بعد دو یا سہ شب آتش درگرفت و طوفان ہوا بود آتشست نیز از شب قیامت کم نبود و مخالفت دوستان با خود ہا و رای حکام بر ظلم رعایا و فوت مجوسی مولوی قلندر و موت احباب سید شاہ اولیا علی و مولوی شاہ علی اکبر و نور چشم محمد وارث

محی الدین و علی کریم و پسر کلانی حکیم مظفر صاحب و پسر مولوی
علی سجاد صاحب و پریشانی مزاج ایشان و کثرت وبا و قلت
باران و بیماری یگانگان و یکی دخل و کثرت خرچ و بمعاشی و پامالی اہل
خصوصان و دیگر تباہی ہر گونہ از حد زیادہ رو نمود اگرچہ اینہمہ آفت
در زمانہ آنحضرت نیز میرسید اما یا کمتر یا بر تقدیر اکثر اضطرار نمی آمد
و در اندک ایام دفع میشد چنانچہ در ذکر تصرفات برخی ازان
در احوال وبار اسہال و قی برقم آمدہ و بعد آنحضرت ہر کسی از اطراف
و جوانب این قصبہ را کہ مطلق بظاہر علاقہ ازان حضرت نداشت
متحمل این بلاہا نبود و سخت اضطرار می نمود خصوصًا وبای چیچک و
وزلزلہ زمین کہ پیران کہن سال می گفتند کہ در عمر خود ندیدہ بودم و فی
الحقیقت بلاے عظیم بود کہ یکبار از سر تا قدم حقیقت یک آبلہ شد چون
ازان بر در بخت یا و صحت یافت بعد دو ہفتہ یا یکماہ باز ہمان کثرت
دانہ بر آمد بعضے را سہ بار نوبت رسیدہ دانا نکہ در سالہای ماقبل ازین
نجات یافتہ بودند درین سال وباء دیگر بار گرفتار شدند حتی کہ پیران قریب
المرگ ہم در حساب آمدند و کثرت دانہا ہمچنان و بیشتر مہلک بسیار
خانہائی صاحبخانہ خانہ دیو و یہی شدند و بر خلاف قاعدہ مشہور
بعد نہ روز عالمی ہلاک شد خانۂ اطفال کہ درین قصبہ مختصر حضرت
سہلواری اطفال و مراہق از صد زیادہ در حساب ہلاک آمدند و جوانان
و پیران از پنجاہ زیادہ ہر روز در خانقاہ گاہے پنج و شش بار گاہی

هشت بار نماز جنازه خوانده می شد و دیگر جاہا که مردمان قصبه میخوانند
علاوه ازین بود و ہنود ان بیشتر ہلاک می شدند تا یک و نیم ماه برین
اشتداد گذشت و در شهر عظیم آباد شمار نبود هر روز صد دو صد لاش
بیرون خانه می شد **نقل ست** دران ایام که هنوز درین قصبه
سرگرمی چیچک شروع نبود شخصی بخواب دید زنی سیه رنگ زشت
صورت فربه و توانا بدن که از دیدنش لرزه براندام افتاد می آمده میگوید
به بین که درین قصبه چه آتش بر پا می کنم و خانهای خلق می سوزم و چها
شور و غوغای گریه تا فلک می رسانم و کدام کدام خانه را برباد میدهم
آنکس بسی خوفناک شد و گفت نمیدانی که اینجا همه اولاد شیخ العالمین
رضی الله عنه آباد اند و زیر سایه شان احباب و اقارب پناه دارند آن
زن جواب داد که من فرزندان و احباب آنحضرت را از اقارب غیر اقارب نیکو
می شناسم و از انها علاقه ندارم آنها از من محفوظ اند صبح خواب خود
بر احباب نقل کرد معتبران متامل شدند در عرصۂ یکماه کم و بیش وبای
چیچک عالمگیر شد و در قصبۂ پهلواری شریف هر روز فقط در خانقاه هفت
جنازه گاه ده جنازه برای نماز می آوردند و دیگر جاہا که جنازه میبردند
تعداد آنهها معلوم نیست در عرصۂ یک ماه یا زیاده قریب دو صد مردم
از مسلم و کافر ہلاک شدند اما خانه فرزندان و احباب خاص حضرت شیخ
العالمین همه محفوظ ماندند و طفل و جوان همه را یا صحت بود یا حفظ تام
مگر یک دختر کنیز که هشت ساله عمر داشت و دیگر دختر کنیز دیگر که یکساله بود

و هیچ خانه در تمامی قصبه نماند که ماتم سرا نشد مولف کتاب غفراللہ
ذنوبه و ستر عیوبه میگوید که هر چند بعنایت ازلی و ابدی آنحضرت و آن تبرکان
دامن دولت را بهر صورت پناه هست اما در حال حیات آنحضرت هر کسی از خاص
و عام و دشمن و دوست در ظل حمایت بود و عنایت اتم مبذول هر یگانه
و بیگانه داشت **نقل ست** که در سال یکهزار و دو صد و سی و نه هجری
شب بست و پنجم شهر رمضان شب سه شنبه بعد افطار دو ساعت شب
گذشته دفعةً سوای هیضه و زید که یکبار دو صد مردم بعارضه قی و دست
مبتلا شدند که گاهی اینچنین ندیده شده و بکثرت هر دو عارضه بود
بعضے را تا بست و پنج بار اسهال و قی بود بجز مولوی محمد حسین و شیخ نور اللہ
کسے باقی و محفوظ نمانده مولوی ممدوح در محل سرا سبوی آب میرسانیدند
و شیخ مذکور در خانقاه خدمت میکردند آنحضرت رضی اللہ عنه لیس مشوش
خاطر دست بدعا بود از برکت انفاس متبرکه تا صبح هر کسے را صحت دست
داد که بعضے را ضعف و ناتوانی هم نمانده و کسے هلاک نشد

احوال عجیب زلزله زمین

دیگر امری غریب و عجیب که بعد آنحضرت در سال دوم بشمار ماه پیش آمده
زلزله زمین بود که نه چشمے آنرا دیده و نه گوشی شنیده پیران کهن سال
می گفتند که نه دیدیم نه شنیدیم روز سه شنبه تاریخ نهم ماه ربیع الثانی قریب وقت
زوال زمین اندک بلرزه در آمد که بعضے مردان را امتیاز شد و بعضی را

خبر هم نشر بود فی الفور موقوف گردید باز همچنان خفیف وقت مغرب
با امتیاز آمد و ساکن شد چون نصف شب شرعی از شب دهم گذشت
یکبار زلزلهٔ عظیم زمین را آمد که تمامی خلق مضطر گردیدند و مکانها آنقدر بجنبش
در آمدند که هر صغیر و کبیر بخوف افتادن دیوار و سقف خانه بصحن ایستادند و شور
الامان الامان یا ارحم الراحمین از هر سو بلند شد و تا دیر ماند بعد موقوف
شدن همین یک آن باد و آن گذشته باشد که دو حلهٔ دیگر آمد و اینچنان
عالم را زیر و زبر کرد که بسیاری از دیوارها و مکانها افتادند و دیوارهای
ترقیده از خام و پخته را شمار نبود علی الخصوص در شهر عظیم آباد و تا دیر
ماند که هر که و مه را یقین هلاکت خود بود و درختها از بیخ بر افتادند بعد از آن
که خطوطها از هر دیار رسیدند از راه یکماه و دو ماه همین حال با ازدیاد
شدت مرقوم بود و تمام شب کسی را از خوف جان خواب نه آمد از ان تاریخ
تا امروز که بست سوم ماه جمادی الثانی است زلزله موقوف نیست گاه
وقت شب گاه بروز و گاهی در روز دو بار و ۳ بار و گاهی تمام شب و
روز که هر کسی بخوبی امتیاز می کند اما خفیف تر که خلق را تشویش نمی آید
و بعضی روز درین عرصه هم شدید شده بود هنوز موقوف نیست باید
دید تا کی نجات دست می دهد از خطوط دوستان بدریافت آمده که در
سواد شهر نیپال کوهی بود بران صنم خانه آراسته بودند ازین صدمه
بشکست و ریزه ریزه شد و غار عمیق گردید و آب از زیر زمین چندان
برآمد که غار پر آب شد حالا دران مقام نه کوه است نه صنم خانه بجز غار عمیق

پر آب همچنین بر کناره دریای شور معبد قدیم بود و کارخانه انجالبس
لق و دق وطول وطویل گویا خانه امیر بود همه به جنبش آمد و در دریا فرو رفت
ماده تاریخ زلزله جناب مولوی بوتراب صاحب دامت برکاته که فکر کرده بودند بس
مناسب حال است و مشعر بر امتداد ایام اوست یکی تواتر لرزه ۱۲۸۹ دیگر
بیماری لرزه شد زمین را مثال طرفه ماجرا انیست که درین وقت که وقت
تحریر این کتاب است ۱۲۸۹ شب پنجشنبه شب بست و چهارم ماه جمادی
الثانی در عین ارقام این حکایت باز لرزه خفیف شروع شد که چهار ماه
می جنبید و دیگر سرگرمی معاندان و تفرقه دوستان و قحط باران که انواع
آفات است تا کجا شرح توان کرد اکثر مشائخان صاحب دل که از صفات
نفسی پاک بودند می فرمودند که در هر امر بخت است اما اینچنین بخت یاور
که شیخ العالمین رضه داشت در سلاف هم کمتر بوده باشد در کمال باطن
سید الطایفه عصر خود بود در ظاهر با توکل بخت خانقاه داری و
مجالس اعراس که بیکر اغنیاء زمانه و صاحب دولتان امیران شهرها
رشک می بردند هر روز دوصد مردم را جاگیر طعام داشت و در اعراس
اطعام علی العموم می کرد خصوصاً در عرس ربیع الاول هفت هزار
هشت هزار مردم زائرین را لیلا و نهارا شبانه روز می داد در تصرف و
کرامت ما ذوق عام بود که نظیر نداشت از سالک و مجاذیب همه زیر حکم
وی بودند بادشاه فرمان روا محتاج عنایت وی بودی وزرا و امرا
در خدمت وی کمر خدمت بستی و هر سائل و گدا ممنون و مشکور وی

ماندی ہیچ گردن نبود کہ زیر بار منت وی نبود علاوہ ازین لطف ازلی
مبذول حال وی بود کہ ہفت بسر داشت ہر یکی در حیات وی رض از علوم
درسی بالاستیعاب فراغ کلی حاصل ساختہ در تحصیل علم باطنی ازان
حضرت رض سرگرم شدند و صاحب اثر گردیدند کہ بعد وی محتاج خدمت
شیخ دیگر نبودند و بعضے ازآنہا روبروی وی رض صاحب تصرف
شدند مؤلف کتاب میگوید کہ ہر دو فریق از مشائخان بودند بلکہ رشک
بردگان بسیار بودند و بعضے را از رشک نوبت بہ حسد رسیدہ بود
و از کمال اعظم وی رضی اللہ عنہ آن بود کہ سید العرفا سند العلماء دامت
برکاتہ بعد انتقال آنحضرت در ابتدای سال دوم تقریبًا باین کمینہ بارگاہ
ارشاد کردہ بودند کہ احاطہ تامہ آنحضرت بر تمامی روی ارض چنان بود کہ
ہیچ یک از اہل خدمات عالم بی اطلاع و بی اجازت کاری کردن نمی توانستند
حتی کہ ملائکہ در اکثر امور بروی عرض می کردند کہ بہر فلان کار متعین شدہ ایم
اما حکم ازلی بران رفتہ کہ بی اذن و اجازت شما نکنیم ہر چہ فرمائید بدان قیام کنیم

حکایات ہر جنس تصرف برخی برخی زیر قلم آوردہ حاجت
بحکایات دیگر نبود اما بپاس خاطر دوستی کہ چند تصرف
مشاہدہ کردہ بود و مجوز ثبت آن درین قرطاس گردید
نوشتہ می آید نقل است

درختی بود کوهی و جنگلی که آنرا اچهوتن میگویند شیرۀ وی بدفع درد دندان بس نافع بدست در باغ حضرت تاج العارفین نصب کرده بودند خشک شد میان کاظم علی خادم بارگاه که مقرر نگهبانی باغ بودند بعرض در آوردند و باتفاق باغبان حالش بیان کردند که سرمو رطوبت و بیخ هم ندارد تری و تازگی بشاخ و برگ راکه میسر شد فرمود وقت عصر که برای فاتحه بر مزار شریف حضرت تاج العارفین رضه خواهم رفت ملاحظه خواهم نمود چون حسب معمول بر مزار شریف حاضر شد و از فاتحه فراغت فرمود متوجه دیدن آن درخت خشک گردید ساعتی در زیر درخت نشست باز برخاست همچنین شش روز متصلاً معمول ساخت و هر کسی متامل بود که نه امری ارشاد میشود نه حکم بقطع وی نفاذ می یابد و ظاهرا امکان تر و تازگی نیست روز هفتم باز بدستور شریف فرما شد و ساعتی زیر وی نشست و باغبان را ارشاد کرد که اندک رطوبت و تری دارد خشک محض نیست بلکه دو سه جا شگوفه نو معلوم میشود نیکو به بین کاظم علی و باغبان و دیگر حاضرین باستعجاب قریب تر شده شاخها ملاحظه نمودند بیخ چهار جا شگوفه محض شروع بود که به تامل دیده می شد همه با حیرت شدند تا حال آن درخت موجود است و بس سایه ور گردیده

نقل است اسیر شیخ فصیح الدین کهکولی بیمار شد روز بروز مرض در اشتداد بود و شیخ مذکور بنظر تبدیل آب هوا عازم موضع قاضی چک که خسر پورهٔ وی است بود شدند برای رخصت بحضور شیخ العالمین رضه حاضر آمدند و طفل بیمار را هم بهر رخصت آوردند آن حضرت بیکی از حاضرین خطاب

فرمود این طفل رخصت میشود بهمان وقت شیخ ممدوح را خطرهٔ دگر آمد و بسیار فسردہ
خاطر رخصت شدند بعد چند روز میان موضع مذکور هلاک شد مادر وید گریان
گریان خاک غم بر سر ریخته بوطن باز آمدند و بحضور اقدس حاضر شدند
از غایت تعلق و مصیبت ایشان آنحضرت را تحمل نشد فرمود بجز صبر چاره
نیست خاطر جمع دارید حق تعالی فرزندی دیگر خواهد داد صاحب حیات
ازین مژده جان بخش همه را تسکین خاطر شد بعد چند ماه اثر حمل ظاهر
گردیده فرزندی بوجود آمد حمید الدین احمد نامش کردند اکنون معروف به شیخ
جمن ست صاحب اولاد و بس هشیار است **نقل است** عجیب سراپا حیرت
دوست علیخان و حکیم غلام جیلانی علیهما الرحمه روزی بحضور آن حضرت
حاضر بودند و نشست بالای بام بود هر دو شخص بس جسیم و تناور بودند که از
غایت فربهی طاقت رفتار کمتر بود و گذر تا بالاخانه از نردبان دشوار میشد اتفاقاً
خان مذکور را شورش آمد بهر تعظیم مجلس برخاست و او یکبار بر حکیم ممدوح
افتاد متحمل بار او نشدند و هر دو مرد جسیم جانب بازار تا لاز جانب پشت خم
شده آویختند قریب بود که در بازار از سقف بیفتند حکیم صاحب را
که میرسد دیگران را خواستن نماند هر چند بسوی خود میکشیدند اما بسبب
جسامت آنها نمی توانستند آنحضرت دید که کار از دست رفت دست حق
پرست دراز فرمود یک انگشت حکیم صاحب بگرفت و بسوی خود کشید خان
مذکور که بر سینهٔ او شان بار نصف بدن افتاده بود هر دو با منصوب کشیده
شد و از هلاک سلامت ماندند و تعلق از تحت تر می نگریست

چون تصرفات و اخلاق آنحضرت بقدر ضرورت در تحریر در آمد
خواستم که مجمل احوال فرزندان آنحضرت که نونهالان بستان ولایت
اند و سرگروستان ہدایت معه احوال یاران طریقه بقید قلم آریم و تکملۂ کتاب
بآن سازیم لیکن بنظر آنکه بیشتر یاران صاحب تصرف و فرزندان باکرامت
ارکان دین اند ذکر احوال آنها بجز افشای راز نیست و متقرر و متحقق
صوفیه صافیه رضی الله عنهم است که افشای سر این طائفه خالی از قباحتی
نیست یا متصرف را از تصرف باز میدارد یا نقصان عمر وی میکند یا مظہر
و ذکر او در مہلکۂ قہر این طائفه می اندازد خصوصًا ازین بزرگان که تذکره
شان منظور دارم اکثر اند که نوشتن تصرفات آنها سراسر موجب ملال خاطر
شریف انہاست و سبب اعراض ازین گنهگار بنابر ذکر آن ستوده خصالان
که بر سجادۂ ہدایت جلوه افروز اند رساله علیحده کردم و مخفی داشتم که تا بقای
او و ایشان افشای سر با غیار نگردد و بر آینده احوال شریف شان مندرج
خاطر بینان نگردد و آنانکه ازین جہان نقل کرده اند بی تامل احوال آن
سالکان طریقت درین کتاب درج کنم اما مجمل ذکر مجازان طریقت آنحضرت
معه خطابات آن سلطان اہل حقیقت رضی الله عنه بنظر مصلحتی ضرور افتاد

ذکر مجازان طریقه که به بیعت و ارشاد خلق مامور بودند ✣

از فرزندان آنحضرت صاحب الخلق جانشین وی رض جناب مستطاب
مولانا مولوی شاه ابو الحسن صاحب افاض علینا فیوضه و جناب مولوی

ابوتراب صاحب و مولوی محمد امام صاحب و مولوی محمد قادری صاحب
و مولوی محمد علی سجاد صاحب و مولوی محمد حسین صاحب و بطفیل ہمادر
این کمینہ بارگاہ مولف کتاب و از یاران طریقہ جناب سید العلما سند العرفا
مولانا مولوی شاہ احمدی ابوالفضل ادام برکاتہ و مولوی شاہ محمد علی اکبر
و شاہ سید اولیاء علی و شاہ وعد اللہ مجاز مطلق بودند از اذکار و اشغال
و اوراد و ادعیہ و بیعت سلاسل قادریہ و چشتیہ و نقشبندیہ ابو العلائیہ و
قلندریہ مجائیہ و فردوسیہ و مداریہ و امامیہ و نقل اجازت مرقومہ
دست خاص آن حضرت کہ بر کنارہ جلد ملفوظات وارثیہ ثبت فرمود
اینست بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ رب العالمین و الصلوۃ و السلام علی
وسیلتنا فی الدارین شفیع المذنبین رحمۃ للعالمین صاحب خلق العظیم
اشفق من والدین محمد رسول صلی اللہ علی محمد و آلہ و سلم و اصحابہ اجمعین
انی مجاز من ابی مرشدی آفتاب طریقت تاج العارفین لاخذ البیعۃ و ارشاد
الخلائق لما اجازنی ابی مرشدی اجزت لولدی ابو الحسن و ابو تراب و محمد امام
و ابو الحیوۃ و محمد قادری و محمد علی سجاد و محمد حسین و مولوی احمدی و مولوی
محمد علی اکبر و میان وعد اللہ و محمد اولیاء اللہم و فقہم لمرضاتک و ارزقہم
معرفۃ و استقامۃ بطریق شیوخ الکرام و اتباع رسول الکریم صلی اللہ
علیہ و آلہ و سلم و حبہ و حب احبابہ اجازت جمیع سلاسل کہ بان ماجور
کردہ اند جمیع اذکار و اسماء اوراد و ادعیہ خداوند تو کریمی از کرم خود چنانکہ
دل میخواہد عطا کن امین رب العالمین آمین رب العالمین آمین یا الہ المعبود

بحرمة سید المرسلین صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم انتہی وسوای مولوی
محمد علی اکبر شاہ وعداہمہ سید شاہ محمد اولیاء باقی بزرگان مذکور الصدر
را سند ملفوظ حضرت مولانا رسولنا رضی اللہ عنہ ودیگر رسائل قلندریہ مجائبیہ
عمادیہ لفظاً لفظاً حرفاً حرفاً بالاستیعاب اتفاق شدہ وبعضی ازین بزرگان
بار ہاتکرار سماعت وقرارت سند ملفوظ از انحضرت کردہ اند ودیگر از
یاران کہ بعضے مجاز مطلق بودند وقبل از اجازت مرقومہ ہذا انتقال فرمودند
وبعضے را فقط اجازت بعیت یکدو سلسلہ وبعضے را اجازت بعیت
جمیع سلسلہ شدہ بود وبعضے صرف مجاز بارشاد بودند مولوی سید اشرف علی
قدس سرہ ومولوی محمد ہادی ومولوی محمد ابراہیم ہر دو نور دیدہ برگزیدہ
جناب سید العلماء سند العرفا دامت برکاتہ وحاجی بدر الدین متوطن
قرب وجوار شہر چاٹگام سوندیپ موضع ایست وشیخ واحد علی عسوالپوری
وشیخ شاہ امام بخش ساکن شہر دربھنگہ ومیر محمد شاہ ملتانی ومولوی
عبد الکریم چاٹگامی وشیخ کرم علی سہاری ومیر باقر علی منیری وشاہ
مسیح اللہ عرف شاہ سیتا بنارسی مرید شاہ خدا بخش قدس سرہ وہم
از مریدان ایشان دوکس دیگر یکے خلیفہ حسن بنارسی دیگر شاہ مجیب علی
بنارسے ومولوی محمد طالع پھلواروی وحافظ مدن خان شاہجہانپوری
ویکی پیرزادہ متوطن اطراف قصبہ مظفرپور از فرزندان حضرت محبوب
سبحانی غوث الصمدانی رضی اللہ عنہ وعلیہ وعلی جدہ السلام بودند نامش
یاد ندارم ودر دیگران کہ دعوی اجازت می کنند نزد این کمینہ بارگاہ بہ ثبوت

و تحقیق رسیده الا یلی از ینها که شخصے ویرا بگرفتن بیعت تنگ گرفته بود
هر چند آن کس عذرها کرد و سوگند خورد که مارا اجازت نیست سود نکرد تا آنکه
درین گفت و شنو سالها گذشته و آن شخص بمرض موت مبتلا شد و گفت
الحال اگر بیعت من نمی گیرید نے تو به می میرم فردا جواب بذمه شماست
و ما مجبوریم که بدیگرے عقیدت ندارم آنکس که از مریدان شیخ العالمین رض
بود ناچار عریضه متضمن احوال از بدایت تا نهایت ارسال داشته برنوشته
او حکم قضا توام نفاذ یافت که چون عقیدت آن شخص از شماست اجازت
بیعت داده شد که بیعت او بگیرند تا بی توبه نمیرد ازین اجازت مراد
آنحضرت معلوم نشد که نسبت آن شخص مخصوص بود یا مطلق و علی العموم
و آن حکیم و اعظم الله صاحب الله خطابات حضرت شیخ العالمین رض
صوفی نعمت الله ولی باسط میان نعمت الله شیخ العالمین
برزخ شاه ختم الله قطب جهانگیر محبوب الٰهی مخدوم عالم سلطان
تاج العارفین لا نظیر له شفیع المذنبین شفیع المریدین شیخ الشیوخ
آفتاب طریقت خورشید حقیقت خورشید زمان محبوب نعمت الله احبی نعمت الله
اعزی نعمت الله ولدی نعمت الله محبوب الله محبوب رسول الله نائب رسول الله
صاحب السر وفی رضی طائر قدس شهباز انس
آفتاب عالمتاب او را مثل او پیدای دیگر نشد هر که از آن او
از آن من نیست هر که حب او ندارد حب من ندارد ما علی نعمت الله اهم منعمت الله عین
طریق یار دیگر مرید او مرید است مستر شد او مستر شد من است فرزندان او

فرزندان من اند او باما است ما او یم وسطه او بلا واسطه هماری محبوب الله هما رے
محبوب رسول الله هماری میان قطب السموات والارض رحمة للعالمین
روحه روحی قلبه قلبی جسده جسدی غیاث المستغثین مادهٔ تاریخ
انتقال از مولوی ابوتراب صاحب نعیمه سـ ه تاریخ انتقالش حستم
زرا ز دانی ❊ گفت از سر کنایت قد قامت القیامت ❊ باقی بالذات منه [١٢٤٧]
نعیمهٔ دیگر **قطعه** چون نبی در قوم خود بود آن ولی ❊ سال تاریخش چه [١٢٤٧]
می پرسی زما ❊ او برون است از حساب ما و تو ❊ عین حق گشت آن ولی
حق نما ❊ از جناب مستطاب مولائی حضرت شاه ابوالحسن صاحب مد ظله [١٢٤٧]
علینا **قطعه** خرد چون کرد فکر سال وصال ❊ ها تفی این گهر بانظم سفت ❊
شیخ ما همچو پیر بسطامی ❊ لیس فی جبتی سوی الله گفت ❊ از مولف کتاب
غفر الله قبله عارفان خدا نما بود ❊ ظهیر سلام خیر ولی العصر از جی میان [١٢٤٧] [١٢٤٧]
صاحب سجادهٔ قصبه سلون ولی رضی الله عنه از مولوی انور علی آروی [١٢٤٧]
بکرم شیخ شاه نعمت الله قادری بروز شنبه نهم ماه شعبان بجوار رحمت [١٢٤٧] [١٢٤٧]
حق رسیده درین عبارت هر فقره مادهٔ تاریخ است ایضا عبارت پر فصاحت [١٢٤٧] [١٢٤٧]
که از وهمه تاریخ ولادت وسال عمر وسال انتقال ازین جهان واضح است نسبت
تفصیل حسب الله شاه نعمت الله قادری ؛ دیگر مردان که مادهٔ تاریخ فکر کرده اند
بسیار است اما برین قدر اکتفا کردیم وعنان شبدیز قلم بسوی ذکر احوال
بعضی یاران آنحضرت که از حیات ازین عالم بر بستند متوجه نمودیم وبالله
التوفیق وعلیه التکلان

[illegible]

ذکر یاران طریقت حضرت شیخ العالمین رضی الله عنه که از رنج فراق شیخ نجات یافتند و بوصال ابدی فائز شدند ذکر

احوال مولوی سید اشرف علی قدس سره

جناب ممدوح از فرزندان حضرت غوث الاعظم محبوب سبحانی قطب ربانی رضی الله عنه و علیه السلام اند در حسن جمال نظیر شان کمتر دیده آمد گوئے در حق ایشان گفته اند ع گوی بزمین ستاره آمد + یوسف بجهان دوباره آمد + در اندک ایام از علوم درسی فقه و اصول منطق و حکمت کمالی حاصل کرده بکسب علوم باطنی مردانه وار کمر همت جست بستند و از معاصران گوی سبقت ربودند و ممتاز یاران گردیدند بعد رتبه سید العلماء سند العرفاء مرتبه ایشان بود در باب فقر اعتبار تمام داشتند و تصرفات بلا قصد بیشتر بر دست شان جاری می شد شان محبوبیت از سیمای مهر ضیای شان ظاهر بود و هم عنایتی که از حضرت پیر دستگیر غوث الاعظم رضی الله عنه مبذول حال ایشان بود در ان عصر دیگران را بلکه برادر حقیقی جناب گرامی را حصه ازان نداد ند هر کاری که مصروف همت شدی و اندک جوع در حضرت جد بزرگوار خود رضی الله عنه کردی هرگز توقف دران راه نیافتی از جمله **تصرفات** ایشان یکی آنست که بارها بچشم خود معائنه کردیم که ابر غلیظ آمد و طوفان هوا و رعد و برق پیدا شد مولوی ابو الفضل از اهل

جناب ایشان از باد تند و برق لبس منیر سید ند و می لرزیدند و محرک
دفع آن می شدند جناب ممدوح فرمودی چه قدر شیرینی بحاضرین مجلس
خواهی خوراینده وعده گرفتی و مراقب شدی یک ساعت نجومی نمیگذ
که ابر پاره پاره گردیدی و هوا ساکن ماندی یا بطرف دیگر فی الفور متوجه
شدی و آسمان صاف نمودی این تصرفات از ظرافت وی قدس
سره بود و اکثر می نمود در جذب بیماری و سلب احوال از نااہلان نظر داشت
مورد عنایت اتم جد خود حضرت محبوب سبحانی رضی الله عنه بود اکثر شیخ
العالمین رضی الله عنه از تصرفات وی رقت کردی و ربخ نمودی فرمود
که مخدوم الملک حضرت شرف الملت والدین البهاری قدس سره مخدوم
مظفر را در تصرف فرموده بود چنانکه تصرف از خود کردی از حق دور
ماندی و بسیار منع کردی اما مقتضای شان محبوبی او قبولی کرد جناب
حضرت محبوب سبحانی رضی الله عنه داشت از عادت چالاکی مزاج
باز نمی آمد نقل است مولوی محمد امام صاحب دامت برکاتہم می فرمودند
در قصبه منیر باد ای رسم برادری در شادی دوستی رفته بودم جناب ایشان
هم در برات تشریف می داشتند ناگاه قریب روانگی برات مارا درد شکم
گرفت گویی نوبت بجان رسید گفتم از با سیر برات رفت بلکه مراجعت تا وطن
هم دشوار شد که این عارضه مورد هر بار که پیدا شده سه چهار روز مارا صاحب
فراش میدارد فردا بوطن چگونه روم که طاقت سواری ندارم فرمودند
خاطر جمع دارند ممکن نیست که ما بی شما بسیر برات رویم و شما را اینجا تنها

گذاریم و مراقب شدند یک ساعت نجومی هم نگذشته بود که تسکین کلی
دست داد باز سر از مراقبه برداشتند و فرمودند که در گشت برات از من جدا
نشوند چون در خود طاقت یافتم و وقت گشت برات رسید
همه دوستان بجلو برات برخاستند ما نیز پیاده همراه ایشان شدیم
عجیب لطف بود که چون همراه ایشان می ماندیم هرگز اثری از درد در خود
نمی یافتم و اگر ده پانزده قدم فاصله می افتاد فی الفور اثرش ممتاز میشد
و قبل از آن که ما ایشان رسم خود یمین و یساری می دیدند و تلاش من میکردند
و فی الفور سکون درد میدیدم آنجا که مسافت گشت دور و دراز بود
و کثرت تماشائیان و هجوم مردمان و روشنی آتشبازی و شعل بسیار
در تماشا خیال همراهی جناب ممدوح نماند و دور افتادیم دفعتاً آنقدر
تکلیف درد پیدا شد که طاقت گام زدن نماند هرچند خواستم که خود را
بجناب ایشان رسانم نتوانستم و اضطراب سخت آمد که چه توان کرد و درین
ازدحام کسے دوست هم قریب نیست که اعانت کند و ما را ازینجا بردارد
و تا فرودگاه ببرد که یک ناگاه جناب ایشان را دیدم مضطربانه هر سو نگران
در تلاش من می آیند تا آنکه نظر بر من افتاد تیز تیز بر سر من رسیدند و از مشاهدهٔ
حال من بس مشوش گردیدند و برنج فرمودند نگفته بودم که از من جدا نشوید
بیفائده ما را در تلاش سرگردان و حیران گردید و دست من گرفتند با ندک
التفات تسکین حاصل شد از انجا همراه خود دست ما در دست گرفته باز در
برات آوردند و نهایت تقید نمودند که ازین وقت باز جدا نشوند تمام

شب بر همین نمط بخیر گذشت صبح عزم وطن کردیم و گفتیم اکنون در راه جاده
کار چه توان کرد که سواری متفاوت و علیحده و علیحده است فرمودند سواری
ما و شما برابر خواهد رفت و به همین طور تا وطن که از قصبهٔ منیر هفت کروه مسافت
بود مع الخیر از عنایت آنجناب رسیدیم و مطلق اثر درد نماند نقل است
مولوی محمد امام صاحب دامت برکاته میفرمود که روزی در قصبهٔ آره بر مسجد
شاه راه با جناب ایشان نشسته بودم و مترددان و مسافران را تماشا
میکردم فقیری هندو ساز یکتاره در دست داشت و بر دوکانها می نواخت
و گدائی میکرد رفته رفته بلا سبب قریب ما هر دو کسان آمد و ایستاد و یکتاره نواخت
که بس خوشوقت شدیم تا دیر بسرائید باز نے طلب چیزی بسوی دوکانها رفت
و نزد ما نیز چیزی موجود نبود که دلش خوش می کردم چون از نظر غائب شد و پس
پشت مسجد که دوکان بزازان بود بهر گدائی رفت تقریباً گفتم خوش می سرائید
و نیکو می نواخت فرمودند باز خواهی شنید گفتم اگر طلب کنم چیزی انعام ضرور است
و آن درین وقت متعذر است و هم خدا داند که او کجا رفت چون طبع ظریف و لطیف
بود گفتند شما را از این و آن چه کار است اگر طمع شنیدن دارند صاف بفرمائید
و خیال انعام ندارند که بغیر طلب وی دادن ضرور نیست گفتم بسیار خوب ساعتی
در سکوت آمدند که باز می بینم همان حال آن فقیر نمود شد و آهسته آهسته
با لحن خوش می سرائید تا آنکه بدستور سابق نزد من آمد و ساز می نواخت
و می سرائید و جناب ایشان ساکت محض بودند چندان که آفتاب قریب غروب
آمد آهسته پرسیدند مرضی چیست ماند یا رود گفتم مکان دور است و وقت

آخر حال ابرو دکہ با ہم قصد مکان خود کنم فرمود بسیار خوب یکبار آن فقیر
بی اجازت خود قصد دو کاشانہ کرد و برفت ہرگز چیزی ہم طلب نکرد جناب
ایشان با تبسم فرمودند اکنون برخیزند و بر مکان روند ہمراہ شان برخاستم
نقل ست یکبار جناب مستطاب مولانا سیدنا مولوی شاہ ابو الحسن صاحب
دام فیوضہ را در حین حیات حضرت شیخ العالمین رضی اللہ عنہ سرسام لاحق بود
و بمرتبہ رسیدہ کہ ظاہرا اطباء زمانہ را یاس کلی بود این کمینہ بارگاہ چون ونز
بس حال آنجا دید و تشویش خاطر اشرف حضرت شیخ العالمین از حد زیادہ
یافت از غایت اندوہ بی حواس بربالین جناب مستطاب نشستہ فکر سے
می اندیشید کہ دران حالت یاد فرمودند گفتم حاضرم و قریب تر شدم ارشاد
کردند بروند نزد مولوی اشرف علی صاحب و از طرف من بگو کہ بر مزار شریف
حضرت خاصہ و خلاصہ رضی اللہ عنہما حاضر شدہ عرض حال ما فرماید و انچہ
شدنی است بمن اطلاع نماید ظاہر آثار ردیست اخفار نکنند انچہ ارشاد
آن ہر دو صاحب مزار معلوم شود بی تامل بیان سازد حسب الحکم نزد جناب
ممدوح حاضر شدہ پیام جناب مستطاب رسانیدم و طاقت تحمل نماند
گریہ برمن استیلا کرد فرمودند اضطراب نکنند خوب میدانم کہ صحت و خیریت
است اما بموجب فرمودہ میروم آول وقت عصر بود نماز گذارد و بر مزار شریف
کہ قریب از خانقاہ است تشریف برد و مراقب شد بعد یکپاس شب گذشتہ
تشریف آورد و جناب مستطاب را ہمدران وقت افاقہ پیدا آمد و فرمودند
کہ خبر مولوی اشرف علی صاحب باز نگرفتی گفتم دو بار رفتہ بودم معلوم شد

که هنوز تشریف نه آورده اند باز خبر می گیرم ازانجا که فی الجمله راحت یافته بودم
شکر گویان در خانقاه می آمدم در اثنای راه حضرت شیخ العالمین رض فرمود
چه حال ست عرض کردم افاقه بخوبی دارند و مزاج مبارک بس منشرح است
آنحضرت فی الفور برای دیدن برخاست و من نزد مولوی ممدوح
آمدم فرمود دیر ازان شد که چون رفتم و مراقب شدم یکی ازان هر دو بزرگ
راهم نیافتم تا آنکه همین یک ساعت می شود که هر دو بزرگ از جانب شمال
بر هوا تشریف آوردند و عذر فرمودند که جای رفته بودم و فرصت نبود
که جلد تر رسم شما را حرج توقف بسیار شد عرض کردم اگر تمام شب بسر
شدی بی حصول کار نمی رفتم از کمال عنایت فرمودند خیریت است جای
تشویش نیست باز عرض کردم که امشب شب تکلیف است و از حضور چنین
ارشاد میشود بسیار تشفی نمودند که جای خوف نیست امشب افاقه خواهد آمد
عرض کردم که تسکین خاطر ما بی تشریف فرما شدن حضور و عیادت نمودن
نمی شود فرمودند برو ما هم می رسیم باز عرض کردم که هرگز نمیروم تا زمانیکه
حضور تشریف فرما نشوند از سر کرم برخاستند و ارشاد کردند برخیز میردم
چون از اینجا هر دو بزرگ بهر عیادت روانه شدند ما هم از عقب برخاستم گفتم
تا یک ساعت شد که افاقه پدید است و انشراح مزاج می یابند فرمود ما را
نیز از عنایت آن هر دو جناب یقین کلی ست که ازین وقت آناً فآناً تخفیف
رو نماید فی الحقیقت از همان شب و ساعت بساعت مرض در کمی بود
بجنسه همه احوال بجناب مستطاب رفته عرض کردم فرمودند مولوی ممدوح

راست میگویند لحظه لحظه راحت در تزاید می یابم برو مبلغ یکروپیه را
شیرینی بگیر و بر مزار شریف حاضر شده گذاری فاتحه کن صبح آن شب
بحران کامل شد و حق تعالی صحت عطا فرمود نقلست روزی در
مجلس سماع شخصی را شورش مفرط بود عرصه دراز مجلسیان بهر
تعظیم ایستاده بودند و رنج می کشیدند اتفاقاً آنکس در دور قرب
جناب ایشان رسید یکبار دست وی گرفته طرفة العین در افاقه آوردند
که از دور نشست و هر کسی این حال مشاهده میکرد سید العلما سند العرفاء
دامت برکاته بعد برخاست مجلس فرمودند این قدر جرئت و گستاخی در
مقابله حضرت شیخ در جواب عرض کردند که حضرت شیخ را تکلیف درد پا
بود که از دیر بهر تعظیم ایستاده راهی نمی دیدم که دفع این حرج کنم چون
در قابوی من افتاد بطفیل حضرت شیخ همه مجلسیان را راحت دادم
چه بد کردم سید العلماء تبسم فرمود و ساکت ماند نقلست روزی
در مجلس سماع شخصی مکار در رقص شد و معمول حضرت شیخ چنان بود
که در تعظیم وجد صوفیان صادق و کاذب را برابر شمردی تا هتک حرمت
کسی نشود و افشای عیب نگردد بسبب این ریاضت و آبروبخشی
در تذکره آنحضرت متمنا و قول حضرت مخدوم الملک شرف الملة والدین
بهاری قدس سره گفته آید بهر تعظیم آن مکار ایستاده بود و عرصه دراز
گذشت بر جناب ممدوح بس شاق آمد دست او گرفته بمقتضای لطافت
که اهل طینت و خمیر سرشت بود گوش بگوش فرمود بس کن که مجلسیان را

از تعظیم وجد در د پاپید است ورنه از مجلس بدر کنم او بخوف بی عزتی از مکر
باز آمد و بنشست و مجلس آرام داد فقیری بود شاه مراد خود را بفرزند
حضرت محبوب سبحانی نسبت میکرد و از زمرهٔ عرفاء و فقرا می شمرد
او هم دران وقت حاضر بود شمهٔ ازین ظرافت دریافت و بغضب آمده گفت
چرا دمی را از شورش باز داشتی جناب ایشان جواب ندادند او طعن و
تشنیع آغاز کرد تا آنکه آتش غضب از هر دو طرف بلند شد و لب بجواب
بلند شاد و فرمود او مکار است و تو هم ازان جنس هستی دیگر سخن مکن و مجلس را
پراگنده مساز آنمرد یاوه گو بغضب تمام گفت نمیدانی که فرزند غوث الاعظم ام
مارا مکار شمردی و حال آنکه ترا از فقر بهره نیست و نسبت فرزندی خود بجناب
انحضرت آب دروغ بسته این سخن وی بر جناب ایشان بس تلخ آمده فرمود
اینک گوی را اینک میدان من و تو هر دو مدعی فرزندی آنجناب هستیم اگر
لیاقت کمال داری بیا بنشین با من و مراقب شو که با هر دو از حضرت
محبوب سبحانی رضی الله عنه بپرسیم که از من و تو فرزند آنجناب کیست
و نسبت دروغ از هر دو که میکند تا صدق و کذب حال و مقال جانبین
بر همه ظاهر گردد و معلوم هر صغیر و کبیر گردد که دلق تزویر مرکز است یکبار
هیبتی سخت بر وی مستولی شد که مجلسیان را از هیبت وی خوف و دهشت
در گرفت گویا لرزه بر اندامم افتاد لاجواب شده سر خجالت فرو کرد و دیگر
دم نزد و شیخ العالمین رض و دیگر یاران کاملین در آنوقت سراپا حیرت
خاموش بودند نقل است فرمود سید العلماء سند العرفاء و منبت برکات

روزی جناب مولوی ممدوح مراقب بودند ناگاه در آنوقت ما رسیدیم
دیدیم که جسم شریف ایشان سراپا نورست که هر هر موی بدن در دریای
نور شناوری میکرد پس متحیر شدیم و منتظر آن نشستیم که چون سر از مراقبه
بردارد استفسار آن حال کنم بعد از دیری که سر بر داشت گفتم این ثمره کدام
چیز بود که ترا سراپا نور دیدم بلکه اثر تابانی وی بر دیوار ها برای العین مشاهده
نمودم فرمود در جسم انوری رسول کریم صلی الله علیه وسلم فانی بودم یکی
از ثمرهٔ وی آن بود بنده مؤلف کتاب می گوید که جرأت کرده بحضور سید العلماء
عرض کردم که مولوی سید اشرف علی صاحب دام برده و چسانه دیگر از
ثمرات چه بیان کردند فرمود آنچه گفتند گفتند و ظاهر نفرمود نقل است
مولوی عبد المغنی علیه الرحمه که از مریدان حضرت تاج العارفین بودند
و درین قصبه حق آنست که رویای صادقه در حصهٔ ایشان افتاده بود میفرمودند
که بارها از جناب اغاثت مآب رضی الله عنه مشرف شده ایم اما اکثر بر
صورت جناب ممدوح و اگر بر صورت دیگر مشرف شده ایم هم ایشان را
آنجا یافته ایم و دیده ایم که آنحضرت جواب مطلب ما از ایشان فرمودند ایشان
نزد من آمده گفتند که ترا چنین حکم میشود و بعضی حکایت که مبتنی بر احوال
رفیع شان بود در ذکر شیخ العالمین رضی الله عنه گفته آمد بست پنجم ماه
رجب سال یکهزار و دو صد و نوزده از هجرت وقت شب بنصف آخر رخت
حیات ازین عالم بی ثبات بر بستند مزار شریف بر در احاطهٔ روضهٔ
متبرکهٔ حضرت تاج العارفین رضا [illegible] شده غم و الم از رحلت ایشان

انچه بر دل پاک حضرت شیخ العالمین و سید العلماء و دیگر یاران طریقت
رسیده بود متجاوز از التحریر ست مادهٔ تاریخ مظہر نبی بود وقت غسل کہ از
گوشۂ مکان در روشنی آوردند ہمہ دیدند کہ عقد انامل بر نسبت و نہ بود و
برلب تبسم نقل ست می فرمودند جناب مستطاب حضرت مولانا شاہ
ابو الحسن صاحب افاض علینا فیوضہ کہ بعد انتقال مولوی ممدوح چہلم
شدہ باشد یا نشدہ باشد بخواب دیدم و استفسار حال کردم فرمودند
حق تعالی بسیار بسیار رحم کرد و فضل نمود و بسے کرامتہا ارزانی
فرمود از انجملہ یکی اینست کہ اختیار کامل داد و باذون مطلق گردانید
ہر وقت از ہر کسی کہ خواہم بہمین جسم دنیا حاضر شدہ ملاقات کنم و اگر استقامت
در دنیا خواہم بدستور حیات استقامت کنم چندانکہ خواہم۔

ذکر احوال مولوی شاہ محمد علی اکبر رضہ

ایشان برادر حقیقی سید العلما سند العرفا اند در یاران طریقت
ممتاز بودند و ولی مادر زاد کسی از ایشان در بدایت و نہایت عمر گاہی
غیبت و فحش و شکوہ نہ شنیدہ اند از جور و جفای اقارب بسیار
کشیدی اما لب بشکایت نکشودی و خصومت پیش نکردی صابر و شاکر
ماندندشان کمتر بنظر آمد دائم المرض بودی علی الخصوص تکلیف ضیق النفس چنانکہ
ایشان را دیدم کسی را تحمل آن نیافتم گاہ بودی کہ از غایت تکلیف طاقت
جنبش نداشتی تا ہفت روز ہشت روز بیک جلسہ گذرانیدی نہ غذا

درین عرصه گذری نه بتقاضای حاجت بشری رفتن توانستی باانهمه شاکر
بودی بس صاحب جوش وخروش وذوق وشوق وسماع دوست بود
در علین اشتداد ضیق النفس هم از غلبهٔ شوق متحمل آواز سرود نشدی اکثر
وجد او در مجلس سماع تا شش روز و پنجروز طول گردیدی که بی قوال شبانه
روز درین امتداد ایام وجد فرمودی و از خواب وخور دور بودی لیکن
درین دور نماز قضا نشد چون وقت نماز رسیدی آن قدر سکون دست داد
که بتکان تمام تحریمه بستی و نماز گذاردی و در وجد وی قدس سره تعدے
اثر بسیار بود کمتر کسی در مجالس باقی ماندی که از اثر وی در گریه نشدی علی الخصوص
با هر کسی که در شورش مقابل شدی او از خود رفتی درین امر از نظر خود دیدنست
رفاض شهر عظیم آباد که در مجلس اعراس حاضر می شدند در مجلس خود عند التذکره
می گفتند که شورش صادق اگر هست مولوی محمد علی اکبر راست و دیگران
مکاراند و بنابر قیاس فساق و کفار معتقدان ایشان ازین جهت بودند و هم
از سیمای مهر سیمای ایشان آثار ولایت ظاهر و باهر بود که بعضی فرنگیان
از رفقای خود در ذکر خدا پرستان می گفتند که من مولوی محمد علی اکبر
صاحب را دیده ام و در خدا پرستی و کمال وی هیچ شکی ندارم از بشره
وی کمال ظاهرست یکی از خرق عادات ایشان که حق تعالے
ظاهر می کرد و کراتاً مرّاتاً بمشاهده آمد که از شدت تنفس سرفه و بیاری
دائمی محض جرم و استخوان بودند و طاقت رفتار بی استعانت عصای
پیری نبود اما در شوریدگی و حالت وجد ندانم که از کجا طاقت پیدا میشد

کردہ تیز و بہ راہ صحرا میگرفتند و چندان دوان میرفتند کہ تند رستان
از ہمراہی فرو می ماندند وتسکین دل بمضمون ع ہمرہ اگر شتاب کند
ہمرہ تو نیست ٭ میکردند و جناب ایشان سراسیمہ چون تیر و کمان
سخت تا یک و نیم کروہ تیز دوان میرفتند و اکثر چنان بودی کہ بعد طے
چندین مسافت در افاقہ آمدی و باز از ضعف و تنفس ضیق النفس طاقت
گام زدن نماندی و در مراجعت بس متردد خاطر گشتی لیکن عنایت ازلی
چنان بمنزول حال ایشان بود کہ چون بہزار خستگی و ناتوانی دہ پانزدہ
قدم راہ طی میکردند یکبار باز جوشش می آمد و آتش عشق در التہاب میشد
نعرۂ الا اللہ می زدند و بدستور سابق دویدند اگر در ان حالت قدم بر
ہمان راہ افتاد فبہا و الا بہر راہی کہ ستودہ شدند خدمتگاران ہم ہمراہ
گردیدند و بعضی جوانان کہ طاقت رفتار سید داشتند تیز میرفتند نقل است
یکبار در سماع ایشان را شورش مفرط بود و بر بالای خانہ در قصبہ صاحبگنج
بہ پوردران ایام تشریف میداشتند دفعتاً جست کردہ بر زمین افتادند
و از انجا دویدند و نعرہ می زدند رفیقان از ہمراہی عاجز و در ماندہ شدند
و جناب ایشان با ہمچنان شوریدگی تا قصبۂ میران پکہا کہ درمیان ہر دو
قصبہ فاصلہ دو کروہ است رسیدند خلقی بر حال شان متحیر بود کہ حالت
ضعف و ناتوانی و تکلیف دائمی ضیق النفس آن قدر بود و دویدن این
قدر علی الخصوص از کسی کہ در حالت صحت گاہی نصف کروہ رفتن طاقت
نداشتہ باشد باز چون افاقت آمد تدبیر سواری کردہ اوردند و از انجا

از سبب مرض ضیق طاقت و فرصت اذکار هم نمیداشت از کار را که می پرسد
حضرت شیخ العالمین رضی الله عنه در تردد افتاد که تربیت شان چگونه
باید کرد که از ذکر و فکر مجبور اند و همچون طالبی را محروم رخصت کردن دور
تر از مروت و شان هدایت است اول فقط توجه قلب ارشاد کرد و فرمود
نگاه تربیت هم شدن می تواند ضرورت اشغال نیست و تا مقامیکه این
درین دار دنیا رسیدند همه از نگاه محض بود نه ثمرهٔ ذکری و فکری نقل است
روزی شیخ العالمین رضی الله عنه در احوال ایشان می فرمودند که درین
روزها تقدی اثر حالت چنان دارند که اگر به بازار وجد کنان روند از
اثر حال شان بر مسافران راه بسته گردد و بازاریان از خرید فروخت
باز مانند و هم کسی گفته که ایشان بی محابا در جوشش راه صحرا میگیرند و
بے تامل می دوند و اکثر در اثنای راه چاه است عمیق ازین جهت
بس خوف بر جان شان میدارم ارشاد کرد اگر در چاه خواهد افتاد
هلاک نخواهد شد این وجد و وجد دیگر است و اثرش اثر دیگر و اکثر حکایات
ایشان در ضمن حکایات حضرت شیخ العالمین رض گذشت روز دوشنبه
تاریخ نوزدهم ذیحجه در سال یکهزار و دو صد و چهل و هفت قدسی بهرے
رخت حیات بربست و بجوار حضرت شیخ العالمین پائین قبر والد بزرگ
خود مولانا وحید الحق ابدال قدس سره مدفون شد چون سال انتقال
شان سال انتقال حضرت شیخ العالمین رض بود بنا بر اده
تاریخ فکر کرده نشد

ذکر مورد عنایت خفی و جلی اولیا علی قدس سرہ

ایشان از رؤسای قصبه نوآباده بودند و از آبای مادری خاندان فقر داشتند و مجاز هم بودند پس مرد با صفا و صاحب اثر از یاران آنحضرت و اکثر اوقات سرجوش می ماندند نقل است شخصی از روافض لیس معتقد و محب ایشان بود و گاه گاه از ورود ایشان در منزل سرای خود نهایت مسرت نمودی و منت بر خود نهادی و مشکور گردیدی روزی یا ... از وی پرسیدم که سبب این انقیاد چیست و یقین میدانم که تقیه هم نیست گفت راست است این خلوص و نیازمندی نه از راه تقیه است که نه غرض دنیا از ایشان دارم بخوف امری بلکه نماز برملت خود و بروی ایشان ... لیکن چند وجه است که از آن معتقد ولایت ایشانم از انجمله یکی آنست که شخصی دون قوم که مطلق سخن پردازی و دنیاسازی نمیداند حرفه دوکانداری دارد از چندی سفر دور دراز کرده بود بالفعل مراجعت بوطن ساخته چون از سابق با من ملاقات میداشت و از سید شاه اولیا علی نیز فی الجمله عقیدتی می نمود برای ملاقات من آمد قبل از آنکه حال سفر پرسم استفسار حال سید ممدوح کرد گفتم درین عرصه غالبا مقیم وطن خود داشتند با ضطراب قصد وطن شان کرد گفتم استعجال چیست گفت اول برین قدمبوسی آنجناب واجب است دیگر از دوستان و همراهان ملاقات باهستگی خواهد گردید و نیز آن اظهار عقیدت کرد که شنیده ... ستند

را استفسار کردیدم گفت سابق البته این عقیدت نداشتم لیکن درین سفر
بفلان شهر که ازینجا مسافت یکماه راه دارد بیمار شدم و بمرض صعب
مبتلا گردیدم رجوع دل بحضرت ایشان آمد بسیار التجا نمودم و گفتم یا سید
اولیا علی دریاب و بکمال اضطرار بر خود می گریستم همان وقت برای العین
دیدم که تشریف آورده بربالین من نشستند و بسی دلداری و تشفی نمودند
و چیزی خوانده دم فرمودند هنوز نوبت آن نرسیده که از چگونگی تشریف
آوری پرسم که یکبار از نظر غائب شدند اما از همان وقت در خود اثر صحت
یافتم تا آنکه حق تعالی شفای کلی بخشید مولف کتاب میگوید که ما از ایشان
پرسیده بودم که این طاقت حق تعالی که بشما عطا فرموده بظاهر ثمره
کدام ریاضت است گفتند شغلی خاص بما رسیده که ثمره آن اینست و تمامتر
متوجه تفصیل آن نشدند ما نیز زیاده محرک بیان نشدم که شاید خلاف مرضی باشد
دیگر از انجمله آنست که در بیماریهای صعب و شدت تکلیف بارها دیدم که
ایشان چیزی دم کردند و فی الفور عقب آن بیمار را راحت دیدم و این
اثر از دیگران کمتر یافتم دانستم که ایشان را البته قبولی است سوم از انجمله
آنست که بیشتر اثر وجد ایشان بر دل من آن قدر ظاهر شد که هرگز انکار
نماند و ازین قبیل بسیار است نقل است روزی در شهر عظیم آباد جائی
مجلس عرس بزرگی بود همه مشائخان شهر حاضر بودند و جناب ممدوح
نیز تشریف میداشتند شیخ آن مجلس حسب عادت خود دیده نگاهی بر ایشان کرد
و اراده غلبه خود نمود اما بنوعیکه بر کسی معلوم نشود و از علم ایشان مطمئن

تمام بود چون هر دو شخص با یکدگر قریب بودند ایشان آهسته با وی فرمودند که ما هم مشتاق ایچنین ادا هستیم و امید لطف دارم ندانم که این کلام ایشان سحر بود یا کلامی پراثر که بس نادم و متنبه گشت و متاثر شد و سوال کتاب میگو مدا از راه ظرافت گفتیم اگر وی غلبه میکرد چه میکردند راه امن و گریز چه بود تبسم کرده فرمودند ؎ زسرہ گیست که عشاق تراصید کند٭ می شناسد همه کس بلبل بستان ترا٭ ما خشم حضرت شیخ العالمین رضہ دیده ام اگر میخواستیم وی را مغلوب خود میکردم اما چون خلاف عنوان طریق ما بود قصد نکردم نقل است روز چهارم حضرت شیخ العالمین رضہ بعد رسم فاتحه وقل همراه جناب مستطاب مولانا سیدنا شاه ابوالحسن صاحب دام فیوضه بر مزار شریف وی رضی اللہ عنہ رفتند چون متحمل بار فراق شیخ نبودند ایستاده چند دوهره خسرو دهلوی تحت لفظی بر زبان راندند و اختتام برین دوهره کردند و دوهره گوری سوئی سیج پر مکهه پر ڈاری کیس +چل خسرو گهر آپنے سانجهه پڑی چوندیس٭ و از خوناب دل قطره چند در چشم خونبار آورده و بر زمین ریختند و بر مکان باز آمدند همان روز تپ گرفت و روز بروز آتش فراق حضرت شیخ رضہ خرمن هستی ایشان می سوخت و متاع صبر بباد می داد و ضعف و ناتوانی پامال می کرد تا آنکه بفاصله هفده روز از انتقال آنحضرت رخت حیات بسوی عالم جاودانی بربست و واصل به شیخ رضہ شد و بجوار شیخ دفن شد ماده تاریخ انتقال از فکر مولوی ابوتراب صاحب بس مناسب حال شان است هو اول الاحقین بشیخنا پانزدهم ماه مبارک

رمضان قریب نصف نهار شرعی از دفن فراغت شد وشب پانزدهم آخر پاس رحلت نموده بود

ذکر سالک طریقت میان شیخ کرم علی سهاری

ایشان از یاران ممتاز حضرت شیخ العالمین رض بودند وجه قوت شان از کاغذفروشی وشیوهٔ کاغذی بود در سن کهولت کارخانه سپرد پسران کرده تمامتر مصروف کار خود شد چون آتش عشق نبوی صلی الله علیه وآله وسلم در کانون سینهٔ بی کینه شان هر وقت مشتعل بودی وشعلهٔ جان سوز محبت مصطفوی چراغ خانهٔ دل اکثر او قات شغل درود طریقه داشتی وبیشتر سرجوش ماندی وکمتر وقت از جوش خالی گذشتی وبدولت بخشایش مجلس شریف در عین مراقبه فائز گردیدی نقل است روزی از دوستان کسی رسالهٔ میر ابو العلی قدس سره که در بیان معارف وسلوک طریقت ابو العلائیه است بروی خواند از اول تا آخر شنیده فرمود بلی آموخته شنیدم وسخنی تازه نیافتم آنکس از سخن ایشان بحیرت افتاد که این همه حالت آموخته ایشان است بحضور شیخ العالمین رض نقل کرد آنحضرت فرمود راست گفته است نزد او این رساله بجز آموخته حقیقتی ندارد نقل است در ایامی حضرت شیخ العالمین را تردد پیش آمده بود ایشان را فرمود که ختم کلان درود طریقت که مراد از کرور بار است باید کرد هر قدر که جلد تر توانند نمایند ایشان در چهار روز از ختم فراغ کردند اما انگشتان ودست تا آرنج

در حقایق تامل ورم کرده بود و آثار قبول و رفع تردد ہمہ شی یافتہ شد که قلم و زبان از بیان عاجز است نقل است در ایامی ایشان را حالی طاری گشت که بعضے کلمات چون منصور حلاج متضمن معنی انا الحق از زبان شان سرزد آنحضرت فرمود ہشیار باش که حال منصور شنیده باشی چون چند روز برین گذشت باز آن حضرت سید العلما سند العرفا را ارشاد کرد که شیخ کرم علی را چند روز برین حال و درین مقام گذشت توقف درین مقام خوب نیست اگر چندی برین گذشت دیگر ترقے دشوار خواهد شد یا ازین مرتبه فروتر باید نشاندیا بالاتر سید العلما عرض کردند که در دائره فرمان بانقطه تسلیم + لطف انچه توانند بشی حکم انچه فرمائی + لیکن در تنزل مضطر خواهند شد فرمود بروید واو را ازین مقام بیرون کنید ایشان ساعتی با و شان مراقبه نموده ازین مهلکه طریقت نجات دادند و ترقی ازین مرتبه کنانیدند که باز گاهی حرفی ازین جنس بر زبان نه آمد سوم ماه ربیع الاول روز پنجشنبه قریب وقت مغرب در وطن خود انتقال کردند و ہمان جا مدفون شدند

ذکر خیر میان محمد اولیاء

از یاران شیخ العالمین بود لیس ثابت قدم در سلوک یکی از ثبات ایشان آن بود که روزیکه درین راه قدم زده یک وہم دراو را اوقات صحبت ایشان فتور نی را نیافته مگر التفات بخوا دش زمانه ہمه

بی پایانہ نگردد تا آنکہ روزی برادر کلانی وی فوت کرد چون وقت از کار
بود ہر گز در حجرہ نکشاد و تجہیز و تکفین بر دیگران گذاشت بعد فراغ و نظافت
شریک نماز و دفن شد و اکثر او را استغراق غالب ماندی و از خوبی
استعدادش آن بود کہ ہر حال بر دلش طاری شد آنچنان راسخ گردیدی
کہ گوی ملک آدمی گردیدی در اثنای سلوک طریقت انتقال کرد چون ذکر
یاران متوفی مجمل ترقیم یافت و یارانی کہ بر پایہ ارشاد اند حق تعالے
تا قیامت اجرای طریق از نہا کناد در احوال آنہا رسالہ علیحدہ
نوشتہ ام و بسبب عدم اندراج آن درین کتاب سابق مرقوم
شد مناسب آن نمود کہ تکملۂ کتاب تذکرہ اولیای سلف کہ درین
قصبہ مختصر آسودہ اند کردہ آید تا ناتمام نماند

ذکر خیر مخدوم سید راستی قدس سرہ

نام ایشان منہاج الدین است احوال شان از زبان حق بیان حضرت
شیخ العالمین رضی اللہ عنہ و از دیگر ثقات یاد دارم می فرمود حضرت مخدوم
سید راستی از یاران کاملین حضرت مخدوم الملک مخدوم شرف الدین بہاری
رضی اللہ عنہ بودند و زاد بوم ایشان شہر حبالان است در خدمت سید عبدالقادر
خود حضرت سید راستی قدس سرہ می ماند روزی سید فرمود ای منہاج الدین
نصیب تو در ملک ہند از بزرگی است مشہور باش شرف الدین در شہر
بہار جلوہ افروز بہدایت است بروی حاضر شو تا کامیاب گردی

مصنف گروہ زباں کا یہ کلام ...

در جواب پدر عرض داشت که عمر تشریف به شیخوخت رسید و درین عمر
هر کسی محتاج خدمت است فرمودند مگر این سخن باز بعرض پدر درخت ما اگر درین
دیار رویم حال حضور چگونه دریابیم فرمود روزیکه عمر با سیری گردد خلق ترا بنام
من یاد کنند و رخصت نمود حضرت ایشان بعد طی منازل بسیار و تحمل شدائد
وصعوبات سفر بخدمت فیضدرجت حضرت مخدوم الملک رسید و بسلک
یاران آنحضرت داخل گردید بعد چندی روزی در حجره نشسته بود که مخدوم
الملک رضه آواز داد ای سید راستی بیا بمجرد استماع سخن آنحضرت گریه بر ایشان
مستولی شد و بهمان حال زار و نزار پیش شیخ حاضر آمد یاران دیگر که ازین
اسرار واقف نبودند متعجب گردیدند که از حضرت شیخ مخاطب بخطاب راستی
شد و بدولت راستی امتیاز یافت جای مسرت بود نه محل گریه حضرت مخدوم
الملک بر تعجب یاران و خطره ایشان خود جواب فرمود کسی که پدر عالی قدر
وی میرد چگونه آتش غم خرمن صبرش نگیرد از ان روز ایشان بهمین نام مشهور
این دیار شدند و در بعضی فرمان شاهی که درباره خدمت درویشان بنام
حکام اصدار یافته بود فرمانی که به نسبت خدمت حضرت ایشان اصدار یافته
در آن ایشان را از فرزندان حضرت غوث الاعظم محبوب سبحانی رضی الله عنه
نوشته است بس ریاضات شاقه کرده و سالها بر کوه اقامت نموده و تنهائی
گزیده از خلق رمیده و با حق آرامیده نقل است جای بر کوه سربلند که مشهور
به ناگرجنی است و متصل آن موضع مخدوم پور ست و بفاصله یک کروه از ان
کوهی دیگر مشهور به کوه برابر واقع است اهل هند برابر کا پهار می نامند

مسلسل شیر وخروس ومار وکژدم است حضرت ایشان سه سال کابل بران
اقامت داشت و ریاضات شاقه نمود روزی یک شیر غران مقابل وے
آمد و قصد حمله کرد مخدوم را غضب درگرفت نعلین چوبی که داشت برداشت و بر
سر شیر چندان زد که هلاک شد تا این زمان که عرصه چهار صد و پنجاه سال بر و
گذشته اثر خون شیر در انجا باقیست خلق که بهر زیارت حجره بران کوه میروند
نقل کشتن شیر و سرخی خون او به تواتر بیان می کنند و هم برادر دینی این گنهگار
میان علی احمد عظیم آبادی که بسیر آن کوه رفته بودند مشاهدهٔ این حال کرده بودند
نقل است می فرمود حضرت شیخ العالمین رض که چون مخدوم الملک بعد
تربیت و تکمیل ایشان خواست که خلافت هدایت بخشد و جای رخصت فرماید
خرقهٔ خلافت پوشانیده فرمود برو در قصبهٔ بستان نجات و بهدایت خلق
سرگرم باش و رخصت نمود جناب ایشان بتلاش قصبهٔ مذکور تا صوبهٔ بنگاله
سیر وسفر کردند اما جائی بدین نام پیدا نشد باز بخدمت مخدوم الملک حاضر
شدند و بیان حال نمودند مخدوم الملک فرمود کجا رفتید و سفر دور و دراز
گردیدن مقامی است قریب تر ازینجا متصل شهر پٹنه جانب مغرب بفاصله
چهار پنج کروه مشهور بقصبهٔ پهلوارے و رخصت نمود چون جناب مخدوم
درین قصبه رسیدند و از بعضی ثقات مروی است که آن زمان خود حضرت
مخدوم الملک ایشان را همراه گرفته درین قصبه آوردند و بر سجادهٔ هدایت
نشاندند بعد چندی جناب ایشان عریضه متضمن این معنی که در جائیکه
کسی طالب پیدا نیست مامور بهدایت شدیم امتثال امر عالی چگونه کرده آید

و درین کوردہ کرا ترتیب نمودہ شود اگر شہر می بود البتہ اجر ہدایت نصیب
نامی گردید مخدوم الملک در جواب ارقام فرمود کہ آن مقام بس جاے
مردم خیز است بس اولیاء اللہ از انجا برخیزند و از ان پھلواری گلہای
خوشرنگ و خوشبو بسیار بسیار برآید در حقیقت نامش بستان نجات است
تمنای آن مقام ہر کسی میداشت اما بنظر محبت و لطف کہ با شما است
بہ شما بخشیدہ ام بمشاہدہ مکتوب شریف حضرت شیخ و مطالعۂ آن بس شاد وقت
گردید و رخت اقامت برکشاد و بقیۂ عمر درین قصبہ بسر فرمود قبر شریف شان ہم
درین قصبہ جانب شمال قصبہ واقع است مشہور و معروف بس جای دل حبیب
و برآمد حاجات و زیارت گاہ عالم ست نقل ست حضرت شیخ العالمین رض
میفرمود کہ مردی دوان حرفہ عارضۂ جذام داشت دست و پا بیکار شدہ بود
آل و عیال وی از خدمت عاجز آمدہ از خانہ بدر کردند بیرون احاطۂ جناب
ایشان در میدان از خس و خاشاک صورت گوشۂ آراستہ اقامت کرد و از
گدائی قوت خود میساخت و ہر چہ می یافت می خورد ایام طفلی ما بود اکثر بطور
سیر بر مزار شریف شان میرفتم و ازان مردی پرسیدیم چہ حال ست می گفت
چہ می پرسید مخدوم کور شد حال ما نمی بیند کر شد فریاد ما نمی شنود
بعد شش ماہ دفعتاً بلاد و اثر صحت پیدا گردید و روز بروز مرض را تنزل میشد
تا آنکہ صحت کلی دست داد و ناخن انگشتان دست و پا گویا از سر نو پیدا شد
و ہم شیخ العالمین رض میفرمود نقلاً عن تاج العارفین رض کہ برآمد حاجات
مقتضای حال مخدوم سید ستی آہا قدس سرہ است نہ موقوف بر التفات

ایشان ہست ہر کسی بر مزار ایشان بہر حاجتی بصدق متوجہ شوند یا الفوائد
اثر مقام و حال مخدوم است کہ حاجتش روا گردد نقل است از عنایت
حضرت مخدوم سید رشتی قدس سرہ بر این گنہگار مولف کتاب تسبی بر حال
از بی حقیقتی و بی بضاعتی کہ نہ علم داشتم نہ طلب و شوق آن بلکہ بمقتضای
عنفوان جوانی تمامتر مصروف لہو و لعب می بودم و ہمیشہ پند و نصائح با
نرمی و گرمی کہ شیخ العالمین میفرمود می شنیدم و ناشنیدہ میکردم
پس زار زار گریستم و از غایت اضطراب راہ درگاہ حضرت مخدوم گرفتم
ہر چند مسافت یک پرتاب تیر سخت کمان از آبادی دور بود و رہ گذر دزدان
اما از فرط الحی کہ داشتم خوفی نکردم و بر مزار رسیدم فاتحہ خواندم و عرض داشتم
کہ تمنای ما آنست کہ مخدوم سعی و سفارش ما در جناب فریادرس درماندگان
محبوب سبحانی غوث الاعظم غوث الصمدانی رضی اللہ تعالی عنہ و علی جدہ
و علیہ السلام کنند کہ بمطلب خود فائز گردم و قصد شب بسر بردن ہمانجا کردم
یکی از جملہ عنایات آن بود کہ شب تار و ایام برشکال و ہوای مشرقی بسر تند
و نزد ما بجز یک چادر و لحاف و پیراہن و پائجامہ دیگر نبود مقابل منہ شریف
نشستم و بذکر و درود مشغول شدم ہر چہ خواندہ ثواب آن بروح پاک مخدوم ہدیہ
گذرانیدم ترشح باران شروع شد چون جای امن نہ بود جائیکہ نشستہ بودم
بر جا نشستم و بجز سایہ آسمان بر سرم نہ داشتم یک قطرہ آب بر من نمی افتاد
اگر تکلیف می کشیدم از ہوای سرد می کشیدم و گاہ خوف و دزدان بسبب
تنہائی غالب می شد بعد گذشت نصف شب از اذیت ہوای سرد

بناه بد بو اما حاطه مزار شریف بردم ناگاه شخصی آمد و بر در روضهٔ متبرکه
نشست مارا اول بس خوف در گرفت لیکن استقلال طبیعت کرده پرسیدم
کیستی سلام کرد و گفت فلانم بی اختیار دل من مجذوب بسوی مخدوم شد بنا بر حاضر شدم
گفتم خواهی ماند یا خواهی رفت گفت تا صبح اراده حاضری درگاه دارم دلشاد
گردیدم که انیسی رسید و خاطر جمع بخواب رفتم و دیدم حضرت مخدوم را که
پیش حضرت محبوب سبحانی رضی الله عنه بادب تمام نشسته است و چیزی
آهستگی عرض کرد که آنرا نشنیدم حضرت غوث الصمدانی محبوب سبحانی
رضی الله عنه بسوی من دید و مخدوم را فرمود این را بسپرد مولوی احمدی
کن که تعلیم نماید و مخدوم برخاست و دست من گرفت و جانب قصبه متوجه شد
که از خواب بیدار شدم از کامیابی در خود نمی گنجیدم و لطف دگر آن بود که در
خواب بودم و بارش می شد اما از سر تا قدم محفوظ بودم و آب از بالین و
و پائین من روان بود صبح بحضور حضرت شیخ العالمین قدس سره حاضر شده عرض حال
کردم فرمود محض عنایت مخدوم بود ورنه اقامت شب در انجا خلاف رضای
اوست بعد چند روز سبق ما در مدرسهٔ حضرت سید العلماء سند العرفاء مقرر شد
و از عنایت مخدوم در اندک زمانه از تحصیل علوم درسی فراغ کلی یافتم منقول
است مولوی ابوتراب صاحب را مرض صعب لاحق شد و چند در چند
ایذا بود که کسی را امید زیست نبود سید العلماء روزی رجوع بحضرت
ایشان کردند مخدوم در مراقبه بایشان فرمود تا دو ماه و ده روز تکلیف فی الجمله تشویش
است آینده صحت و صرت خوانند و تردد نمایند حضرت مخدوم الملک

رضی اللہ عنہ تمام تر برحال وی نظر عنایت مبذول میدارد و یقینی شفا است بعنایت حضرت ایشان در ورم فی الجملہ تخفیفی پیدا بود اما از هر دو پا از حرکت باز ماندہ و بران سختگی بر ایک بالشت پیدا بود کہ در مساس حجریت و سنگینی ممتاز می شد و ظاہر چارہ کار نبود در روز اختتام میعاد بعد نماز صبح سید العلماء را یاد آمد کہ امروز میعاد تمام است معلوم نیست مخدوم کجا تشریف میدارند چون حسب معمول مراقب شد یکبار دید کہ مخدوم تشریف آوردہ فرمودند بدین مولوی ابو تراب گفتہ بودم مزاج خوش دارند اندک ورم باقی بود آن را دفع کردم حالا ہیچ تکلیف نیست سید العلماء بمجرد این رویاء عالم معاملہ از مسند برخاست و نزد مولوی ممدوح آمد و استفسار حال نمود ایشان کہ بہر تعظیم قصد کردند تا حال حسب عادت ایام صحت برخاستند و بحیرت افتادند کہ این طاقت از کجا آمد نظر بر پای نمودند اثری از ورم و صلابت نیافتند عرض کردند کہ مزاج بحال بود اما حیرت آنست کہ قریب وقت صبح ورم و تشنج بدستور بود اکنون اثری از ان نمی بینیم و طاقت رفتار می یابم سید العلماء فرمود جای دریافت ہمین امر آمدہ بودم و ماجرای عنایت مخدوم بیان کرد نقل است شخصی بمن می گفت کہ از کسی دلریش بودم روزی وقت عصر در درگاہ حضرت مخدوم رسیدہ سوی قدمین نشستہ بودم کہ یک نا گاہ آن نوجوان بر مزار شریف رسیدہ و ماء کرید بر زمین سندکرد دیدم کہ نقل دیوار حالہ مقابل مزار ایستادہ بودم و الحمد للہ نفی نمودم کہ از عنایت مخدوم ہم آن کس برمن تاسفند دست گرفتار خواہد کرد باوجودیکہ متصل آنجا ایستادہ بودم

طاهر ظاهر شد هرگز چشم وی بر من نه افتاد و فاتحه خواند و از احاطه بیرون رفت
و از حاضرین استفسار حال ما میکرد آنها اخفا می نمودند و ما جان بسلامت
بمعبد بردیم چون رفع خلش میان ما بر شد گفتم آن روز در گرفتاری ما هیچ باقی
نبود اما مخدوم ما را در حمایت گرفت که قریب تو ایستاده بودم و تو ندیدی
گفت آری ترا دیدم اما مطلق نشناختم نقل است در شهر شاهجهان آباد
دهلی امیری بود که التزام فاتحه اولیا را عهد سید داشت و کتابی از احوال این
طائفه مدون کرده بود و بلا ناغه آن کتاب را پیش نظر داشته فاتحه میخواند
و از هر مسافری که ملاقات دست میداد می پرسید که در وطن شما کسی ولی مدفون هست
یا نه اگر آن عزیز نشانی میداد نام و نشان آن صاحب مزار در ان کتاب از
آب زر می نوشت چون از کسی نام حضرت ایشان شنیده بود بدستور
فاتحه می خواند و در ایامی قبائل المنتظر عظیم آباد مقیم بود نذر خواست که نزد
خود طلب سازد مردان سفر کرده و سرد و گرم زمانه چشیده را با خلعت با مقرر
کرده فرستاد اما با وجود سامان حفظ خوف رهزنان بسیار و مسافت که عرصه
دور و دراز و راه بس پر خطر بود و فتنه بخان دهلی [illegible] زمانه بوقت محرکه
دریافت خیریت شد هر کسی با استخاره و مکاشفه با [illegible] امیر قاصد
دریافت گردید [illegible] که تغیر خیریت از [illegible] فرمود امیر با
ازان تسکین خاطر نمی شد [illegible] نمی گرد [illegible] بزرگی
[illegible] با سیار [illegible] کرد [illegible] بود که
[illegible] تقابل تو [illegible] امید گفت می خواهم تا تفصیل این اجمال مطلع

بخواهم تا اطمینانی دست دهد فرمود قبائل تو تا فلان منزل مع الخیر رسیدند
و تا اینجا هم بخیریت خواهند رسید شب که رجوع کردم و دیدم محفه قبیله تو می آید
و بزرگی پایه محفه گرفته همقدم کهاران طی منازل می کند چون بمنزل رسید
آن ولی هم متصل محفه نشست پرسیدم که شما کیستید و ازین محافظت
چه کار دارید مگر این زن از فرزندان شماست یا امیر از فرزندان شماست
یا نسبتی دیگر است آن ولی خدا فرمود ازین همه که گفتی هیچ نیست نامم مریم
از اهل قبور قبرم در قصبه پهلواری است شوهر این زن فلان امیر هر روز فاتحه بر
من می خواند و هیچ علاقه از من ندارد وی را از خوف رهزنان تردد سخت
بود حیا کردم که از امیر هر روز تحفه بمن میرسد و من درین راه پرخطر قبیله وی
را تنها گذارم و به رهزنان سپارم بنابر برای محافظت راه همراه محفه شدم
منزل بمنزل تا شهر دهلی خواهم رسانید جای تردد و خوف نیست یکدم از محفه
جدا نیستم پرسیدم یا ولی الله نام شما چیست فرمود خلق سید راستی
یاد می کنند آن امیر چون این تفصیل که شنید در خود نمی گنجید و گفت ازین
راست تر خوابی دیگر نباشد فی الحقیقت فاتحه مخدوم هر روز می خوانم و از
وی هیچ علاقه فرزندی یا مریدی ندارم مگر علاقه ولایت که ولی خداست و عقیدت
از آنان بعد چند گردید بعد چند روز قبائل هم بخیر رسیدند این نقل
مکرر از زبان حق بیان حضرت شیخ العالمین رض و از سید العلماء دست
بکاتب شنیدم نقل است می فرمود شیخ العالمین رض یکی از فرزندان
مخدوم هر شب جمعه بر فاتحه مزار شریف حاضر می شد اتفاقا شب جمعه

رسم شادی و برات وی مقرر شد چون خضر لود جا از مسکن مسافت
دو کرده بود برات رفت بعد رسومات برات او را یاد آمد که امشب شب جمعه
بود بر مزار جد بزرگوار نرسیدم و شب تار و راه پر خطر چه باید کرد اگر از بزرگان
و خویشان استصواب کنم یقین که منع فرمایند آخر رای وی بران قرار گرفت
که اسپ تیز گام موجود است به بهانهٔ خود را از مجلس برون کنم و قصد حصول
مقصد نمایم و حفظ راه بر خدا گذارم بمقتضای عقیدت و محبت برخاست
مجلسیان گمان بردند که بتقضای حاجت بشری میرود هیچ نپرسیدند
آمد و بر اسپ رهوار سوار شد و تیز راند چون قریب احاطهٔ مزار مخدوم رسید
اندرون احاطه روشنی بسیار دید و اولیاء الله صف زده نشسته اول
ترسید و خوف کرد باز از فراست دریافت که بالیقین اینها اولیاء اند
قصد اندرون احاطه کرد بر در احاطه رسیده بود دید که بزرگی از ان
میان برخاست و آمده در راه گرفت و فرمود وقت شب آمدن ضرور
نیست و هم فاتحه از همین جا خوانده رخصت شو پرسید که شما کیستید و این
روشنی و این صورت پارسایان چیست و کیست فرمود جد تو سید راستی
منم و اینها اولیاء اند و این نور چهرهٔ آنهاست که تابان است حضرت
مخدوم الملک رضی الله عنه معه یاران جلوه افروز این کلبهٔ احزان اند
و اکثر شب جمعه این نوازش مبذول حال ما دارد ایشان عرض داشتند
زهی بخت ما که از حضور مجاز زیارت جمال با کمال مخدوم الملک می شویم
فرمود ای فرزند این تابانی که می بینی نور جمال یاران آنحضرت است

طاقت وتحمل دیدن نور جمال آنحضرت نداری که چشم تو ازان نور خیره
گردد وہمین سبب است که من بر در احاطه آمده استاده ام و درمیان تو وحضرت
مخدوم الملک حجاب کردم تو نتوانی که تحمل پرتو آن آفتاب دین و دنیا
کنی و ہمان به که ترک الزام خود گیری وفاتحه از مکان خود خوانده تحفه
بمن فرستی و رخصت فرمود نقل ست یاری از یاران حضرت مولانا سو لنا
بقصد زیارت حضرت مخدوم الملک رض عازم شهر بهار بود چون قصبهٔ
پهلواری در اثنای راه واقع بود و حضرت تاج العارفین رض بقید حیات
وارد خانقاه گردید از کسی شنید که درین قصبه یاری از یاران کاملین مخدوم
الملک آسوده ہست بکمال اشتیاق بر مزار حضرت ایشان حاضر آمد
بعد فاتحه یکپاس کامل مراقب شد باز آمد بس بلاح وتسکر گذار مخدوم
قدس سره حضرت تاج العارفین رض پرسید چه دیدی وچه دریافت کردی
وچون یافتنی مفصل انچه از مقام مخدوم وطاقت تصرف وکمال وحال نزد
خود دریافت کرده بود بیان کرد تاج العارفین رض فرمود اینہمه که گفتی حال
تست مخدوم از راه اخلاق وکرم رنگهای مختلفه کیفیات شما بشما نمود
واجمالا بنوعی از تفصیل کشود ورنه حال ومقام مخدوم بالاتر از فہم شماست
که تحمل آن نمی توانید شد پرتو حال او مهلک شما بود بنابر اثری از ان
بر شما ظاهر نگردد از لطف خود تفصیل اجمال شما بر شما نمود وہم زبانی میان
علی احمد یاد دارم می گفت که از ساکنان قرب وجوار کوه ناگرجنی شنیدم
وهای حضرت مخدوم سید اسیتی قدس سره ہست که برین کوه مدام مهفت

ولی و هفت جوگی و هفت شیر و هفت دزد مقیم خواهند ماند تا حال اخر زبان آنحضرت رضه ظاهر ست انتقال سلخ ماه ذیحجه است و در احاطه مزار شریف بالین مخدوم استاد وی سید محمد قدس سره آسوده است و مشهور السنت که مخدوم فرموده است هر که بر قبر من آید اول فاتحه استاد من خوانده بعده بر قبر من خواند و هنوز عمل زایران برین قول جاریست و در حاجت روائی قبر شریف وی حکم تریاق دارد

ذکر خیر حضرت خاصه و خلاصه رضی الله عنه

این هر دو بزرگ با خود ها برادر حقیقی بودند و مشهور السنت که خواهرزادگان مخدوم سید راستی قدس سره اند مزار شریف هر دو بزرگ بر سر راه بفاصله پنجاه و شصت قدم از باغ شیخ العالمین سه جانب مغرب واقع است بر یک چابوتره زیر درخت نیب کلان لبس پر اثر و در بر آمد حاجت اکسیر اعظم مخدوم سید راستی فرموده هر که ابر آمد کار جلد مقصود باشد بر مزار خاصه خلاصه رود از قدمای اولیاء اند و نظر عنایت بر هر خاص و عام حاضرین مزار شریف مبذول دارند اما بر آل حضرت شیخ العالمین لطفی خاص و عنایتی اتم میدارند و کرد شکر آن از هزاران هزار زبان ادا نتوان کرد و در حق دروغ گویان حلف بر مزار ایشان زهر قاتل است که در مکافات دروغ توقفی نمی شود نقل است نداف بنده کسی دزد دیده بود آنکس گفت منکر را شیر وری آ

برو بر مزار حضرت خاصه خلاصه و سوگند کن که صدق و کذب من و تو ظاهر گردد
آن اجل رسیده مال کار نادیده برین راضی شد مردمان بسیار منع کردند و لیک
پنبه هم منع کرد که قسم مکن او خود باوجود دزدی مبالغه در تصدیق نمود و مجوز
بران شد و منع کس نشنید ناچار متخاصمین بر مزار شریف حاضر آمدند نداف گفت
یا مخدوم اگر پنبه از بالاپوش این مرد مفتری دزدیده باشم درین هفته بلا
شوم و بمیرم و باز آید هفته تمام نشد که پیوند خاک گردید و عیش زندگی
بر خود تنگ گردانید نقل است شیخ العالمین رضه میفرمود چون باغ خود
می آراستم و دیوار حصار چار سوی کشیده جانبی که متصل مزار ایشان بود
هر بار که متوجه درستگی آن می شدم پیادگان حکام مزدوران را بزور
تعدی گرفتار می بردند روزی بسبب دل تنگ بر مزار ایشان فاتحه خواندم
و گفتم اگر آبادی باغ خلاف مرضی مبارک ست و افتادن قاذورات نجاسات
گوارا ست ما هم بدان کوشم ورنه این چه حال هست که یکروز هم مزدوران
کار کردن نمی توانند تا باز ازان روز گاهی پیادگان ظلمه تعرض از مزدوران
من نکردند ازین طرف می رفتند و مزدوران جای دیگر را گرفتار می بردند
و هیچ دم نمی زدند گویا زبان بند بودند تا زمانیکه باغ درست و آراسته گردید
و دیگر حکایت عنایت ایشان در ضمن تذکره مولوی سید اشرف علی قدس سره
گذشت لطف و کرم این هر دو ولی نهایت مبذول حال شیخ
العالمین رضه و اولاد او ست و در شفای مرض خارش هم و نیل نیاز ایشان
یک آثار یا و بالا گلگله بوزن پخته مجرب یافته شد و بر آمد حاجات

بسرعت از مزار شریف بسیار است اگر به تفصیل ذکر کرده آید کتابی مدون گردد

ذکر خیر حضرت حاجی حمیدین قدس سرہ

ایشان از قدمای اہل مزار این دیار اند و شنیده نشد که از کدام شهر آمده بودند و چند سال وفات ایشان را گذشته مگر این قدر شیخ العالمین رض میفرمود که از اہل خدمات بوده عدد ذکر اثبات و نفی بحبس دم که درین طریقه وارثیه ما جاری است اول از روح پاک ایشان شاه شمس الدین قدس سرہ بخواب معلوم شده بود که ثمره وی برین عدد کاملش موقوف است بحضور حضرت تاج العارفین رض عرض کردند فرمود بلی عدد کاملین همین است و مشهور آنست که ایشان از شهدا اند اینجا یک انگشت یافته شده بود که وی را دفن کردند والله اعلم نقل است روزی میر نور الحسن صاحب سلمه الله تعالی بمزار جناب ایشان فاتحه خوانده طلب نسخه کیمیا کردند همان شب بخواب دیدند فرمود این گیاه که در حوالی قبر منست یا قدری خاک غار که متصل قبر است سائیده در سیماب اندازد و بر آتش نهد بقدر انضمه ورت نقره درست خواهد شد صبح که از خواب بیدار شدند بر مزار شریف ایشان رفتند بکثرت آن گیاه را یافتند و دیگر جا اثری ازان نبود چون حسب فرموده بعمل آوردند بقدر مبلغ یک و نیم روپیه نقره درست آمد میگفتند میر ممدوح که آن گیاه بعد چندی جاهای دیگر هم یافتیم هر چند درست کردیم درست نه آمد مزار شریف در قبرستان مغربی این قصبه که سواد آبادی است

واقع است

ذکر خیر عاشق شهید قدس سره

ایشان هم از قدمای اہل مزار این قصبۂ متبرکہ اند بس صاحب تصرف
وحاجت روا معلوم نشد کہ از کجا بودند و چند عرصہ بر ایشان گذشت
ومشہور بشہید اند نقل ست شبی شاہ لعل محمد قدس سرہ در
ابتدای ایام سلوک از جائی می آمدند قریب مزار ایشان کہ بیرون قصبہ
جانب شمال در میدانی کنارۂ دریا کہ در زمانۂ قدیم جاری بود و الحال از
سالہا سال خشک افتادہ است واقع است تا رسیدند غول بیابانی
ایشان را گمراہ کرد و بہر طرف کہ شعلۂ دہن می افروخت و آواز بر ایشان
میکرد می رفتند و چارہ نمی یافتند مضطر گردیدند کہ شب تار ست و راہ
گم کردیم اکنون از دست این غول ہلاک شدیم ناگاہ از جانبی آواز
آمد این طرف بیا و راہ غول بگذار بمجرد این آواز غول بگریخت و ایشان
بسوی آن صدا متوجہ شدند دیدند شخصے سر بریدہ استادہ آواز
میکند بیا باین سو بیا خوف و اضطراب کہ داشتند تسکین یافت قریب
وی آمدند پیش پیش می رفت و ایشان عقب او تا آنکہ متصل احاطۂ
مخدوم سید راستی قدس سرہ رسید فرمود از ینجا جوار سید راستی
است بروبخانہ خود ایشان پرسیدند شما کیستید کہ گمرہان را در بیجای
رہبری نمودید گفت نشناختی عاشق شہید منم و غائب شد و بر آ

فتح باب باران آویختن خشت مزار شریف مجرب تر و اکسیر اعظم است اگر در چاه
آویزند بنوعی که در آب چاه غرق ماند و بعد فتح باب باران هموزن خشت مذکور
شیرینی گرفته میبرند و آن خشت را از جایی که برداشته اند می نهند و شیرینی فاتحه
می کنند و بعضی ثقات می فرمودند که این عمل مخصوص مزار ایشان نیست مطلق شهید
باید از قبر هر شهید که خشت بردارند و همین ترتیب بکار برند برای فتح باب باران
مجرب است **نقل است** مردی در سال قحط باران بر مزار ایشان رفته فاتحه
خواند و عرض داشت که خشتی از مزار شریف برای فتح باب باران می برم بعد
برآمد کار سعه شیرینی باز خواهم آورد و از گوشه قبر خشتی کلان برداشت و در چاه
خانقاه حضرت تاج العارفین رح آویخت همان روز بسیار بارش گردید که دیگر
حاجت نماند لیکن خواه از ناداری یا بسببی دیگر خشت را از چاه برنکشید و بمزار
شریف نرسانید سه شبانه روز ترشح موقوف نشد در روی آفتاب کسی ندید
مردمان بسیار فهمانیدند که بدمعاملگی با بزرگان خوب نیست او بحیله امروز و فردا
می داشت روز چهارم رسن بوسیده از گرانی خشت بشکست و خشت در قعر چاه
فرو نشست تا هفت شبانه روز گاه بارش و گاه ترشح بود و دیوارهای خانه
عالمی از بیخ برافتاد و صورت آفتی نمود شد بملامت و بید خلق ناچار غوطه زن
را طلبید او از کثرت آب چاه عذر آورد که تا قعر رسیدن نمی توانم دیگرے
بطلب حاضر آمد الغرض چار ناچار بصد خرابی و خرج بسیار خشت از چاه برآوردند
در روزن هم دو چند شده بود بالاجبار شیرینی هموزن گرفته رفته نیاز داد اگرچه
همان زمان خلق از آفت باد باران رهائی یافتند لیکن از آن سال درین عمل

اثر کمتر یافته می شود تا اینجا که بعض سال امساک باران بکرار این عمل کرده آمد در جاهای متعدد بعمل آوردند سودی نکرد و فائده نه بخشید آخر از اضطرار نوبت فریاد رسید و التجا بحضرت شیخ العالمین آوردند فرمود مردمان در اداى نیاز بد معاملگی کردند اثری ظاهر نمی شود باز از سر رحم مولوی محمد امام صاحب دست برکاته را فرمود برو بمزار شریف حضرت ایشان از طرف من فاتحه خوانده خشتی از قبر شریف برگیر و بیار چون آورده در چاه آویختند روز دیگر بروی نگذشت که فتح باب باران گردید و باز حاجت نماند همان وقت حضرت شیخ العالمین رح بمولوی ممدوح ارشاد فرمود که شیرنی همورن گرفته خشت را بجای ازجائیکه برداشته همان جانب و شیرنی نیاز کن نقل ست مشهور در خلق که صدق و کذب وی از ثقات نشنیدم و بر اقرار و انکار او کسی را ندیدم می گویند در عالم حیات حضرت ایشان کسی خبر رسانید چه نشسته که شیخ ترا شیر نردر گرفت قریب است که آن را منی بقضا جان بجان آفرین سپارد بمجرد استماع خبر حالتی بروی طاری شد که از خود رفت و سنگی از زمین برداشت روی سوی آسمان کرده فرمود اینک اگر رهائی کنی ازین سنگ کنگره عرش تو می شکنم فی الفور هاتفی آواز داد بس کن که رهائی یافت و جان بسلامت برد سنگ از دست انداخت و غضب فرو نشست واللہ اعلم

ذکر خیر حضرت شاہ اسمعیل قدس سره

ایشان از خلفائی مخدوم بدر عالم شہباز پوری اند بیک واسطه از سید قمیص

قادری رضی الله عنه می پیوندند پس مرد کامل و صاحب تصرف چون تفصیل
احوال حضرت ایشان از ثقات نشنیدم الا بعضی از خرق عادات و ذکر آن
موقوف بر ذکر احوال مخدوم شاه جنید ثانی قدس سره بوده بنابر نظر تکرار اینجا
فروگذاشتم که آینده گفته آید مزار شریف در احاطهٔ جد القوم امیر عطاء الله قدس سره
جنوب سنگین مسجد پائین دیوار احاطهٔ مسجد واقع است اما از بی اتفاقی فرزندان
و مقتضای شان ایشان نشان قبر هم باقی نمانده

ذکر خیر مخدوم جنید ثانی رض

حضرت ایشان نور دیده و سرور سینهٔ حضرت شاه اسمعیل قدس سره اند کریم
الطرفین پدر هم ولی کامل و پدر مادرش نیز شیخ عمر کاکوی ولی نقل است
چون فرزندی نجابت پدر وی شاه اسمعیل قدس سره بالوجود آمدی باوجود حسن
صورت حضرت شاه اسمعیل نادیده مجرد استماع این خبر فرمودی بد صورت است
و اکراه نمودی آن مولود دفعهٔ دیگر بسر نکردی و کنار مادر گذاشتی و زیر خاک
آرمیدی بسیار فرزندان را از محنت آباد دنیا نجات داده بود چون مخدوم
شاه جنید ثانی از شرف قدوم بساط زمین را رشک جنت فرمود رنگ روشن
به تیرگی می آمیخت آنحضرت گفت این فرزند خواهد زیست و چند وقت
خواهد شد و پس دل شاد گردید روز ششم که بدیدن نور دیدهٔ برگزیده
اندرون خانه تشریف فرما شد کسی از اهل قرابت گفت خوبصورتان را
بملک عدم فرستادی و لباس هستی پوشاندی این که نه صورت دارد نه رنگی

از دعای بد محفوظ خواهد ماند ارشاد کردند این فرزند صاحب حیات خواهد شد
کہ بس نیکو صورت و پاک سیرت است و آنها کہ بد از رفتار رفتند وجود بی سود داشتند
و جنید نام کردند فاسد مخدوم یعنی شیخ عمر قدس سره کہ در موضع کاکو تشریف
میداشتند با اہل خود فرمودند در خانہ دخترم فلان امروز جنید پیدا شده و از
اوصاف حمیده بسیار بسیار بیان نمودند اہل ایشان گفتند ہنوز قاصدی
نرسیده ارشاد کردند قاصد در راه است عنقریب میرسد بعد ساعتی قاصد
از در درآمد و خوشخبری بوجود فرزند ارجمند نیک اختر رسانید **نقل است** چون
عمر مخدوم بدوازده سالگی رسید روزی حضرت شاه اسمعیل فرمود ای فرزند
فرصت نداریم کہ کشت برنج شالی درو کنانم مزدوران را بگیرد درو کن و اجرت
آنها از ان داده حق خود بیار حسب ارشاد پدر عالی قدر بموضع رسول پور کہ
متصل قصبہ پھلواری است بر کشت زار رفت و درو کنانید مزدوران بدنیات
در دل اندیشیدند کہ ایشان طفل ناکرده کاراند حال اجرت ما نمی دانند خیانت بکار
باید برد ہر قدر کہ خواستند در اجرت در گرفتند و قدری قلیل با ایشان دادند
پدر بزرگوار فرمود ہمین قدر بود عرض داشت مزدوران حق خود گرفتہ انچہ دادند آوردیم
بس رنج نمود کہ اگر شعور نبود چرا رفتی و نفرین کرد مخدوم را ملالی در گرفت کہ ناکرده
کاری ما مخفی نبود و با وجود آن خود برین کار مقرر فرمود جرأت انکار نداشتم
باز رنج و عتاب چیست لیکن از پاس ادب دم نزد و روز دیگر افسرده خاطر
نماز صبح گذارده جانب ہمان موضع با یک سبوی آب و یک بوریا روان شد در
بستان انبہ کہ واقع سواد ان موضع بود زیر درختی نشست آخر روز کہ دہقان از

جست و جو نیافتند خود والد بزرگ در تلاش جانب آن باغ شتافتند
دیدند زیر درختی افسرده خاطر بر بوریا نشسته است پرسیدند از کسی چیزی
ارشاد یافته یا خود جذب محبت است عرض کرد کسی امری نفرموده آنحضرت
شغل ارشاد فرمودو گفت کرده باش که نشستن اینجا سود می بخشد و باز آمد
وقت شام مخدوم هم بمکان آمدند باز صبح نماز کرده بهمان باغ رفتند و تا
شام در انجا ماندند چندی برین التزام گذشته بود که حضرت شاه اسمعیل
رحلت نمود بی مونسی و بیتیمی رفیق مخدوم شد همچنان در باغ میرفت و از
اندوه یتیمی و خانه داری و بار چهار خواهر ناکتخدا پریشان خاطر می ماند
تا آنکه روزی از غایت تشویش بر حال خود زار زار دران باغ میگریست
و جگر از ناخن غم میخراشید یک ناگاه برای العین بجمال جهان آرای
نبوی صلی الله علیه و آله وسلم مشرف شد آنحضرت علیه افضل الصلوة والسلام
با کمال دلجوئی و شفقت لطفها فرمود و ارشاد نمود غم مخور که پدرت منم و با توام
و چیزی از اشغال و اذکار هدایت کرد که همین جا کرده باش ایشان عرض داشتند
باز این دولت دیدار که سرمایه دو جهانیست کی میسر شود و بخت ناکی بیدار
گردد تسکین خاطرشان کرد که باز هم درین مقام کامیاب شوی و
تشریف بردند غم دل مخدوم بشادی مبدل گردید و روز بروز ترقی
باطن خود می دید اگر عقده می افتاد بجلوه افروزی آن سرور انبیاء علیه
الصلوة والسلام حل میشد بعد چندی روزی حکم اشرف بدان نفاذ یافت
اکنون نشست باغ و صحرا ضرورتی ندارد از ان زمان بر مکان اقامت

شب و روز اختیار نمود نقل ست روزی بسبب بی مایگی و قرب
ایام ازدواج خواهران ناکدخدا تردد افزون از حد داشت از انجناب
مستطاب صلی الله علیه وآله وسلم ارشاد شد اول در فلان جا از دختر
فلان کس خطبه خود کن و سامان آبادی خانه مهیا ساز ایشان را خطره
آمد که تهیه سامان از محتاجان شب قوت دشوار ست علاوه برین اگر خطبهٔ
خود کنم خلق مطعون بکنند که تدبیر کدخدائی خواهران که تقدیمش ضروری است
ناکرده بآرام خود مصروف است وهم بهر تقدیر کفاف اهل از کجا اریم آنحضرت
در جواب خطرهٔ شان فرمود جای اندیشه نیست چون زن کنی همان زن
سامان کدخدائی خواهران تو کند وانجام دهد و بار ترد د بر تو نه نهد
حسب حکم قضا توام سمعاً واطاعةً جائیکه ارشاد شده بود آدم به تقرر نسبت
ازدواج رخصت کردند بلا توقف آن کس قبول ومنظور نمود مخدوم با سامان
بی سروسامانی تشریف برده رسم عقد مناکحت ادا کرده عروس در خانه آورد
چون بس صاحب سلیقه بود حال ابتری خانه و بیتیمی خواهران مخدوم از
جانب مادر و پدر دیده بحیرت افتاد فکری اندیشید که ازان روی فلاح
نماید بجز یک حلقهٔ طلائی در بینی دیگر زیور هم نداشت نزد کسی گرو کرده مبلغ
چهار روپیه ازو گرفته شش عدد چرخه و پنبه خرید نمود و درمیان چهار خواهر
مخدوم و یک کنیز ملوک خود تقسیم فرمود و یک چرخه خود گرفت حق تعالے
برکتها در کار او داد بانذک زمانه فی الجمله اسباب بهم رسانید و خواهران مخدوم
را در قوم او عقد مناکحت بست و بخانه شوی فرستاد و بعد فراغ ازین

مهمات بسر مایه خانه داری متوجه شده از بی مایگی و تنهائی در حیرت زنی
هم خرچ ضروری حاصل نبود که مخدوم بوار و وصیادر خبرگیری فرمایدا کثر نوبت
بفاقه میرسید و طلبار خانقاه گرسنه می مانند نقل است شبی مخدوم را
از جناب رسالت صلی الله علیه وآله وسلم امر شد که در دیار مغرب نزد ملا جمال
اولیار کروی حاضر شود بر دست وی بیعت کن عرض کرد که تمنای غلام آنست
که درین باب هم از حضور دستگیری کرده شود ارشاد گردید چنین ست لیکن برای
گرفتن بیعت دیگران بیعت کردن خود در ظاهر ضروری است که در عالم ظاهر هم
وسیله ظاهر باید حسب الحکم بآن بزرگ رسید و عرض حال نمود آن بزرگ بیعت
گرفت و اجازت جمیع سلاسل که بآن مجاز بود معه اشغال و افکار و اذکار و اوراد
به مخدوم اجازت بخشید و رخصت کرد از یاران خود می فرمود سنت الله بر این
جاریست که مریدان از پیران و طالبان از مرشدان فائده بردارند و این مرد
که برای مرید شدن آمد زهی مرید که پیر را از آن فائده حاصل است فواید مرید
وابسته لطف پیرست ما مریدی یافتیم که از و فائده برداشتیم نقل است
روزی در ابتدای سلوک غم والم از بی علمی و بی حیثیتی مخدوم را زیاده تر
بود که پدر در طفلی داغ یتیمی بر دل نهاد و تنها گذاشت عسرت ظاهری رخصت
سفر نداد که بخواهران تدبیر کفاف کرده روم شفیقی نه مهربانی که کار خانه
بدو سپارم و بطلب علم شوم تلطف نبوی بغمخوار اگے آمد ارشاد فرمود بقدر
احتیاج تو ترا علم لدنی دادیم و در فرزندان تو دوام علم جاری خواهد ماند ثمره
آن الطاف و عنایت آنست که تا حال در فرزندان ایشان بنسبت دیگران

کثرت علم ست و فضلا ار بسیار لغایت تحریر هم از فرزندان ایشان قریب
سی و چهل مرد فاضل وثوق افروز این قصبه متبرکه اند نقل است می فرمود شیخ
العالمین رض و سید العلما سند العرفا دامت برکاته روزی مهمانی وارد خانقاه
مخدوم شد و مخدوم آن روز سرمایه ضیافت و مهمانی نداشت با اهل خانه خود فرمود
که مهمانی وارد شده و چیزی موجود نیست اگر امروز از حلقه بینی گوهر نقرئی
که در روست بمن دهی عوض آن انشاء الله تعالی گوهر بیش قیمت خواهم داد
گفت وعده ضرورت ندارد که حال معلوم است و مروارید نقرئی از حلقه
برآورده داد مخدوم او را فروخته سامان ضیافت کرد و آنحضرت را ذوق
کبوتران بسیار بود و قسمی بهتر از کبوتران نداشت همین قسم جنگله پرورش
می نمود و بر درخت تمر هندی که واقع خانقاه متبرک بود سکونت بهر آشیانه
آنها آویخته احتیاط از پنجه گربه می فرمود روزی برخاست و نیزه که در دست
گرفته کبوتران را وحشت داد و دور پرواز آورد چندانکه در تاب آفتاب عرق
عرق گردیده و کبوتران از دور پرواز ماندند طلبا و خدام سراسیمه بودند
که گاهی چنین دستور نداشت اما کسی را استفسار جرئت نمی یافت بعضی
از کبار تفرس کردند که این امر خالی از سری نبوده باشد آخر روزی
آشکار گردد تاریخ و روز ماه و وقت و سال بضبط قلم در آوردند بعد
چند ساعت مخدوم نشست و کبوتران هم در آشیانه آرام گرفتند
بعد چند ماه تاجری وارد این قصبه و از اهل قصبه مکان مخدوم را نشان
جست و برهبری کسی در خانقاه شریف آمد و آداب عقیدت مندان بجا آ

و مبلغ پنجاه روپیه نقد و یک جفت گوهر آبدار که مبلغ صد روپیه قیمت داشت
و یک عدد قلمدان مکلف پیش نظر نذر نهاد مخدوم قلمدان در مصرف خود آورد و
مبلغ نقد را در غریبان تقسیم فرمود و آن جفت گوهر بالفاسی و عده نزد اهل خود برد
و فرمود حالا بگو درین قصبه کیست که چنین مروارید آبدار گران قیمت دارد درین اثر
مردمان خانقاه عالم پناه ازان تاجر تفحص حال نمودند گفت ما مردم راه دور و دراز هیم
و گاهی درین دیار خصوصاً درین قصبه نه آمده بودیم اما نام مخدوم شنیده نادیده
گرفتار محبت و عقیدت شده بودیم و تمنای دولت پابوسی بدل داشتیم تا آنکه اتفاق
سفر دریا در هوس تجارت افتاد در دریای شور که کناره اش بجز افق آسمان نیست
انتهای عبور کوهی واقع بود هوای مخالف جهاز را در دامن کوه انداخت که ازانجا
بجز مرگ رهائی ممکن نبود و هواساکن شد خلق دست بدعا بهر هوای موافق کسی خاطر پریشان
و حیران و کسی در فریاد و فغان که یک بیک رجوع دل با مخدوم آمد فریاد کردم یا شاه
جنید ثانی هر چند بظاهر دورم اما دل نزدیک ترحم دریاب و بلطف خود فریاد رس
و نیت کردم که اگر حق تعالی ببرکت مخدوم بساحل رساند و ازین ورطه هلاک و مقام
هولناک رهائی بخشد یک جفت گوهر آبدار بیش قیمت و یک عدد قلمدان و نقد
مبلغ پنجاه روپیه نذر مخدوم گذرانم و بدولت قدمبوس فائز گردم فی الفور
ما همه اهل جهاز دیدیم برأی العین که مردی پارسا صورت بر سر کوه ایستاده نیزه فی در
دست گرفته جانوران عظیم الجثه را پرواز میدهد که مثل آن جانوران بزرگ قامت
بلند پرواز گاهی کسی از ما ندیده بود از هوای شهپر آنها جهاز ازان مهلکه بیرون
شد ما همه جان بسلامت بردیم و هر کسی بحیرت افتاده بود که این بزرگ کیست

و جانوران چه قسم اند الا مار الیقین بود که مخدوم جنید ثانی است لیکن طیور را
نشناختیم چون بدولت زیارت مخدوم مشرف شدیم بلا فرق همین صورت پاک
بود یکم و کاست برسیدند کدام ماه و کدام روز و کدام وقت آن مفصل بیان نمود
که سر مو تجاوز نداشت آن زمان نوشته آن روز بر آوردند و بدست وادادند دیدند و گفت
مفصل من باز گوید که سر رشته عقیدت مستحکم تر گردد حاضرین تمام و کمال احوال
پرواز کبوتران بیان نمودند بمجرد استماع با هزاران هزار جان غلام شد نقل
است می فرمود شیخ العالمین رض که مخدوم زادگان قصبه منیر در مجلس خود حکایت
میکردند که در قصبه پهلواری فقرا بسیار شده اند اما کسی از فقیر بزرگان یاد تصرف
نشد و مشهور بخطاب مخدوم نگردید قرو دی سیاح جهان گشته ازان مجلس حاضر بود
بیباکانه و بی محابا گفت یا و دادی وقتی یکیست باعث این کار را پیدا نمودم و
در روزگار درین سیر بسر کرده ام آنچه دیده ام گوید الی گفت من هم در سفرم
نه از شما کاری دارم نه از فقرا قصبه پهلواری آشنا ام اگر درین سیاحت
وارد خانقاه شاه جنید ثانی بلکه نسب بود عام شهر بود هستم نه از سیاحت
آشنا تا حال تصرف او آنچه با من بود آن نیز و کله بعنایت ایشان کسب فیض
هم بر خود یافتم که روزی در سیر کوهستان بودم راهی پیش آمد بر قلب
افغانان خیزان از النهر تا کوه رسیدم اما از انجا امکان گذر نبود خود خواستم
از جنب و رهت کسی طور فرود آییم مطلق راه گذر ندیدم قصد بالا کردم که سرا
کنم ناگاه شیری غران بر سر ما رسید و قصد حمله کرد لیکن از انسداد راه تا ما
رسیدن نمی توانست آخر کار خواست که جست کند من مضطر و پریشان گردیدم

که هر طرف پیک اجل استاده بود و مفر نداشتم یکبار خطره آمد که شمه در خانقاه شاه جنید ثانی فرود آمده بودم و از ان خسب صحبت وی فی الجمله در دلم جا گرفته با او فریاد باید کرد باشد که دادرسی کند و ایشان را بآواز بلند یاد آوردم و فریاد کردم گوئی بیک پلک زدن موجود شد و فرمود اضطراب مکن و کمر را گرفته دست دراز کرد و بر زمین در دامن کوه فرو گذاشت و دست خود کشید و آواز داد برو و سر راه خویش گیر و از نظرم غائب شد و آن شیر نر از بالای کوه سوی من می دید و من بجدّ و عنایت مخدوم صحیح جان سلامت بدر بردم اکنون اگر کسی از مخدوم زادها درین مجلس صاحب عوی در فقر بوده باشد چیزی بما بنماید ورنه هر چه از تصرف و کرامت اسلاف شما بطریق حکایت زبان زد در خلق ست و قصه و افسانه پارینه شد درین وقت آنچنان صاحب تصرف و کرامات در قصبه پهلواری موجود ست اگر باور ندارید برو بد در قصبه مذکور و زیارت کنید که از یک نگاه او مخدوم مهالسباری شوند همه حاضرین لب متعجب شدند و دیگر کسے دم نزد نقل ست می فرمود مولوی اشرف علی قدس سره نقلاً عن الثقات مخدوم جنید ثانی را مریدی بود لیس معزز قوم هر فرزندی که در خانهٔ وی پیدا شدی یکماه نزیستی و مرضی معمول بود که از ان هلاک می شدند حال غم و درد دل پیش مخدوم ظاهر کردی و آنحضرت بصبر و شکیبائی پند دادی و امر با دعیهٔ ماثوره جهت فرزند صاحب حیات کردے چون باز حمل شد بخدمت مخدوم عرض کرد بعد ولادت روز پنجم یا ششم همان حالت شوریدگی نفس مولود را پیدا شد هر چند از تجربه که اطفال

بدین مرض ہلاک شدہ بودند بابوستی تمام داشت اما حسب ارشاد پیر اعما
صحت می کرد و از ابتری حال طفل اضطرار سخت بود ہر روز حال اشتداد
مرض بر مخدوم عرض میکرد و بجز کلمات تشفی و تسلی ہیچ جواب نمی فرمود
تا آنکہ روزی حال دگرگون شد و نفس شوریدہ پی در پی آمدن گرفت آن
بیچارہ بر مصلا نشستہ ادعیۂ شفای میخواند و زاری میگریست یکبار نظر بر طفل
افتاد و دید کہ زنی بد صورت کریہ منظر مہیب شکل چراغی در دست گرفتہ فلیتہ
را اشتعال میدہد و شعلۂ او بسوی دل و جگر طفل التہاب می زند و از
دست دیگر ہوا الشعلہ میدہد کہ حرارت او بدل و جگر طفل میرسد و آن معصوم
از گرمی شعلہ مضطر میگردد و تنفس دو بالا میشود و چون سگ تشنہ لب زبان
برون میکند بمعاینۂ این احوال آن بیچارہ آفت رسیدہ بی اختیار از
مصلا دویدہ بر پایش افتاد و بسیار التجا و منتہا کرد کہ او را بگذار و رحم کن
یا مرا عوض وی بگیر تا اگر در خدمت تو گناہی و قصوری کردہ باشم تدارک آن
خواہد شد و اگر طمع مال داری ہمہ متاع خانہ تو می بخشم این طفل بے گناہ
را ببخش لیکن آن بدبخت ہیچ شنوا نمی شد و جواب نمی داد و سرگرم کار
خود بود مادر طفل و دیگر احباب پرسیدند کہ این التجا از کیست و این سخن
چیست گفت فلان گفتار زن باغبان این محلہ چراغی در دست گرفتہ
زیر دل و جگر این جگر بند افروختہ شعلہ می زند و از حرارت شعلہ مولود را
آنا فانا تغیر حال است ہر گونہ منت و لجاجت می کنم مطلق گوش نمی کند
و رحم نمی آرد و چون چارۂ کار ندید بی اختیار از دل سوختہ آہی برکشید

و فریاد بر آورد یا شیخ یا شاه جنید ثانی بوقت دستگیری است ب آتش
سوزان نکند باسپند + انچه کنند دود دل دردمند طرفة العین دید که مخدوم
شاه جنید ثانی حاضر آمده و هوای دهن مبارک بر شعله چراغ زد که شعله از
مدهوا بسوی روی گفتار مشتعل و ملتهب شد و همه رخساره با تمامی موی
سرش پاک سوخت و گفتار مذکور مضطر بگریخت و طفل او راحتی پدید آمد و
مخدوم همراز نظر نهایت شد بخویشان واهل خود تسکین و تشفی داد که گریه
نکنید حالا امید صحت دارم که حضرت مخدوم با گفتار معامله بالعکس کرد و معنی
خود باز نمود که چنین دیدم چون شب بخیر گذشت صبحدم بخدمت پیر دستگیر
خود حضرت مخدوم بشرف پابوسی فائز شده ماجرا مفصل عرضداشت مخدوم
فرمود راست دیدی انچه دیدی دیدم که ترا اضطراب سخت بود و آن گفتار
از ایذا دست بردار نمی شود شعله چراغ بسوی او متوجه کردم که سر و روی
وی بسوخت آن گفتار زن فلان باغبان است که در رسومات شادی از دو
هار گلهای خوش بود در قبایل شما مید هد برو و حال آن گفتاره بین که اثر سحر و
جادوی او با موی سر و روی او پاک سوختم تا دیگر بر کسی سحر او کار نکند ایشان
رخصت شده اول مژده بان بخش باهل و خویشان خود رسانیدند و طفل
معصوم را براحت دیدند و متوجه مکان گفتار شدند گفتار که از صحن خانه
آمدن ایشان دید بلی اختیار در گوشه تاریک بگریخت و با زن دیگر گفت
اگر ایشان قبلا شعر من آمده باشند بگو که مرا نیست طاقت ملاقات ندارم
و او را باز گردان آن ایشان از آن زن پرسیدند که فلان زن کجا است

از چند روز او را ندیده ام و چرا بار ادیده گر یختہ جواب داد او بیمار ست تمام وقت
نشست و برخاست ندارد پای گریز کجا دارد گفتند چه بیماری دارد و
کجاست من خواهم دید واز و ضرورتی دارم گفت همین وقت بخواب رفته
است آیشان بحیلۂ عیادت قصد گوشه کردند دخترش فریاد کرد که مروید و
بیدار مکنید تمام شب او را خواب نه آمده است و زن لیس پسش دوید و منع
نمود شنیده ناشنیده ایشان باز نماندند و اندرون رفتند آن گفتار
چادر بر رو کشید بانگ بروی زدند ای فلان برخیز که چیزی بتو گفتنی ضرور
است او روی خود تماتر از چادر پوشید و گفت بس بیمارم بعد صحت خواهم
آمد حالا بروند بحیلۂ ضرورت چادر باز و برکشیدند دیدند همه موی سر سوخته و بر رو آبلها
افتاده از غایت شرمندگی سر فرو انداخت بر هیئت او بسیار خندیدند و از
دخترش پرسیدند این چه حال است موی سر چگونه سوخته و آبله بر رو چون
افتاده جوابی نداد ایشان باز آمدند و از اہل و احباب قصۂ گفتار بیان کردند
آخر آن گفتار در همان خجالت و اندوه هلاک شد و در دوزخ قرار گرفت و طعمۂ
سگان آتشی گردید و عالمی از دست وی نجات یافت **نقل** است سیف مولود
شیخ العالمین مد از مولوی ابو تراب صاحب دامت برکاته و ذکر تصرفات
مخدوم کرد روزی در باغ رسول پور که ذکرش بالا گذشت نشسته بودند
قوالی گذر کرد فرمود غزلی بخوان تا وقت خوش گردد بعد سماع صوفیه فرمود
چیزی تماشا خواهی کرد عرض کرد درین صحرا چه تماشا کنم مخدوم بر بوریا یاد را
کرده چادر بر رو کشید و نرگاوی قریه در انجا مرده افتاده بود یکبار نرگا و زنده

شد و بر قوال حمله کرد بیچاره بگریخت و پناه بدرختان برد و فریاد کرد یا حضرت
زود دریاب و رنه از دست این نرگاو هلاک شدم و بسیار جزع و فزع
نمود مخدوم نقاب از روی رشک آفتاب برکشید و فعتةً آن نرگاو بر زمین
بیفتاد و که رمقی جان در و نبود و بسوی قوال دید و بخندید و گفت چرا ترسیدی
که من محض برای دلبستگی و تماشای تو کاری کرده بودم **نقل است** مردی برای
مریضی التماس تعویذ کرد و در آنوقت کنیزان در خانهٔ مخدوم برآسیا مجتمع
شده آرد گندم درست میکردند و حسب عادت خود هاراگ جتاری مینمائیدند
مخدوم را وقت خوش بود دوات و قلم برگرفت و چیزی نوشته عنایت کرد
که در گردن بیمار تعلیق کنند آنکس رفت و بیمار را تعویذ داد و در اندک زمانه از آن
مرض مهلک نجات یافت بعد صحت که تعویذ بکشاد دید همان الفاظ جتاری
در آن نوشته بود باز آمد و از مخدوم عرض کرد فرمود در آن وقت راگ
جتاری مرا از خود ربوده بود همان را نوشته دادم **نقل است** روزی
فقیری هندو که او را جوگی گویند بخدمت مخدوم آمد بعد تذکرهٔ هر نوع التماس
داشت که توکل بخت و فاقه کشی بندگان مخدوم سهل است و کلید باب مقصود
اما طلبه و فقرا و صادر و وارد خانقاه را در اضطرار می بینم و از خدمت
اینها ناگزیر است اگر مقبول و منظور افتد این بیخ درختی است زر به تاج داشته
آید انشاء الله تعالی فلاح ظاهر هم دست خواهد داد و صورت جمعیت خاطر
مسافران و مقیمان خانقاه عالم پناه رو خواهد نمود و از سر خود آن با
بیخ برآورده پیش نظر مخدوم نهاد و رخصت شد بعد چند روز آنحضرت

بامتحان آن نبخ را در تاج دہشت خلقی ہجوم آورد و ہر کسی کہ می آمد باندر
عالی می آمد تا آنکہ در اندک فرصت نذور بسیار جمع گردید و از ملاقات آنها
وقت بر مخدوم تنگ شد در تامل آمد کہ امروز ہجوم خلق چراست بعد
فکر معلوم کرد کہ از اثر آن نبخ جذب دلہا ہست و کشش انها واسباب
بس ناراض و آزردہ شد کہ اوقات در ملاقات خلق ضائع و برباد رفت
از سر مبارک بر آوردہ در غاری عمیق پر آب کہ واقع صحن خانقاہ بود انداخت
پس از امتداد ایام آن جوگی باز آمد و دید کہ ہمچنان عسرت و افلاس
ظاہر ہست بحیرت آمد و عرض کرد کہ یادگار فقیر بہ تجربہ عالی نگذرسید
فرمود حمل آوردہ بودم خلق ہجوم آوردند و نذور بسیار گذرانیدند کہ
وقت ما ضائع و تنگ شد از ین رنج در ین غار عمیق انداختم آن فقیر
بمجرد شنیدن سخن مخدوم از ہوش رفت و گفت سرمایہ زندگی از
محنت شاقہ بصرف روزگاری بہم رسانیدہ بودم و بپاس مخدوم یادگار
دادہ بودم اگر گوارای خاطر اشرف نبود باز بسر من می زدند بیفادہ
برباد دادند فرمود اگر وقت رخصت و مراجعت و معاودت می کردی
امانت میداشتم و اینک بتو واپس میدادم نقل ست ہمچنین مردی
نظر عسرت ظاہری اکسیر بخدمت مخدوم گذرانید و بس مبالغہ نمود کہ
در یک بیخ اکسیر این رنج این قدر مس طلا می شود فرمود بر طاق بدار
آن مرد فقیر حسب امر بر طاق خلوت ظرف اکسیر نہاد و رخصت گرفت بعد
چندی کہ باز آمد ہمان فقر و فاقہ دید بس متردد و مشوش گردید کہ سبب

نادرستی طلا چه پیش آمد آخر رسید کہ اکنون سبب فقر وفاقه چیست
ارشاد کرد خیال اکسیر ہم نہ آمد و نیاد ہم نہ افتاد عرض کرد کجاست اشاره
بسوی ہمان طاق نمود و آنمرد دید کہ در جائیکہ داشتہ بودم بہ ہمان مقام است
سرمو ہم ازانجا تجاوز نکرده سر پوشش از ظرف جدا کرد دید بقدر یک برنج ہم
بمصرف نرسیده باز گذارش ساخت کہ ہرگاه این قدر بی پروائی و بی
اعتنائی است امیدوارم کہ باز بمن عنایت و اپس فرموده شود کہ بادین محتاجم و
باز گرفت نقل ست در ایامی وبار عظیم رو نمود و عالمی ہلاک گردید در خانہ
مخدوم ہم از کہ ومہ ہمہ بیمار بودند کسی نبود کہ بیمار داری تواند کرد تنشط خاطر
نظر خدمت مریضان داشتی روزی صاحبزادهٔ عالی قدر شاه محمد امین
راطلب نمود فرمود تو بدفع وبای چیزی می خوانی عرض داشت کہ بلے
دعاء اللهم انصرنا درین روزہا بکثرت می خوانم ارشاد کرد ہمین سبب آ
شب نشستہ بودم زنی بکرده صورت کریہ منظر پیش من آمد و فریاد کرد کہ از
دست محمد امین تنگ آمده ام کہ مارا درین قصبه ماندن نمی دہد بر سیدم کیستی
گفت وبا منم چون سواد قصبہ نیکو بود و ساکنان ہم نیکو سیرت خواستم
کہ چندی درین مقام قیام کنم محمد امین تنگ گرفتہ است و اجازت ماندن
نمی دہد میروم بنابر مخدوم بهر رخصت حاضر شدم گفتم برو و رخصت
کردم باز از روز کسی را تکلیف تازه پیش نہ آمد و بیماران ہمہ صحت یافتند
و دیگر تصرفات جناب ایشان از مزار شریف و بر آمد حاجات بسیار جاری
است خصوصًا مخدوم و مبروص رایک چلہ بلاناغہ حاضر شدن خاصہ

مقابل مزار ساعتی نشست کردن اکسیر اعظم است و مزار شریف از آمد فتوح
معمور است بلکه درست هم مانده از فرزندان آن حضرت جناب سید العلما سند العرفا
را تصمیم درستگی قبر بود روزی در عالم مکاشفه فرمودند خیال فاسد اندیشه
کردی چندان که مرمت و درستگی باز همچنان شود آیشان عرض نمودند
که اگر خلاف مرضی است هدایت نمود که نه بلکه اینهمه ویرانی و بربادی مقبره
مقتضای شان منست هر ولی را شانی است از قبض و بسط و آبادی
و ویرانی و عشق رنگها دارد مزار شریف ایشان جانب شرق بفاصلهٔ پنج
شش دست از مزار مخدوم عالم محمد مخدوم قدس سره در یک احاطه
واقع است تفصیل آن در احوال حضرت محمد مخدوم قدس سره رقم یافت
تاریخ انتقال نوزدهم ماه جمادی الثانی سال یکهزار و هفتاد و دو از سال
هجرت است مادهٔ تاریخ «فقیر حق بود عارف و کامل» ۱۰۷۲ھ

ذکر حضرت شاه محمد واسع قدس سره

جناب ایشان برادر خورد مخدوم عالم محمد مخدوم قدس سره بودند و مستفیض
از حضرت تاج العارفین رضی الله عنه بس مرد مرتاض و متوکل نجبت که از
معاصران گویا درین باب گوی سبقت ربوده بودند اکثر نشست در
احاطهٔ مزار شریف حضرت مخدوم سید راستی قدس سره می داشتند
در حضرت شیخ خود هم بضرورت حاضر می آمدند و هرچه از حالات طاری
گردیدی بر شیخ عرض میکردند تا آنچه مناسب حال باشد حضرت شیخ

ارشاد فرماید دیگر با کسی سرکاری نبود که دمی آنجا هم نشست کنند
شیخ العالمین رح می فرمود که معمول حضرت واسع بود که بی نیاز در
حضرت شیخ رض هرگز حاضر نمی شدند و استطاعت مطلق نه بنابر بر قدر
قلیل اکتفا فرمودی یکدونه شیرینی خواه از یک فلوس باشد یا شش
دام پیش نظر شیخ رض نهادی نقل ست از مقتضای بشری و خاصه
انسانی روزی رنجشی با اهل خانه آمد که چندی غبار تکدر بر دامن دل بماند و
بر نخواست اهل جناب ایشان که با مولانا وحید الحق ابدال قدس سره
قرابت بزرگی داشت فرمود ای فرزند خدای تعالی موثر حقیقی ست درین
باب توسل باسماء الهی و ادعیه باید کرد که تا [illegible] غبار دل [illegible] از آئینه خاطر
و ضمیر صافی ایشان زدوده گردد و عرض داشت قدری شیرینی عنایت شود
خوانده می دهم احتمال قوی است که روی مقصود معاینه کرده آید خوراندن
شرط است بعد عمل مذکور وقت نان چاشت که جناب ایشان بخانه
تشریف آوردند دختر نیک اختر شیرینی خوانده شده را پیش آورد
و عرض کرد تا زمانیکه نان و خشکه حاضر آورده شود ناشتا فرموده آید
لمحه بتامل آمد و فرمود رغبت بوی ندارم و نخورد و عند الملاقات
بمولانا ممدوح فرمود شما شیرینی خوانده داده بودید مولانا از هیبت
آنجناب جوابی نه گفت باز فرمود چون فلان دختر شیرینی آورد دیدم
که ملائکه با اثر قبول وی از آسمان نزول می آمدند اگر می خوردم البته اثرش
ظاهر شدی لیکن خوردن چه ضرور چون نخوردم ملائکه متعینه اثر باز رفتند

مولانا باستماع این حال نهایت متحیر و خائف گردید قبر شریف ایشان
در احاطه جد القوم امیر عطاء الله واقع است

ذکر خیر حضرت برهان الدین رض

عرف لال میان حضرت ایشان والد ماجد خواجه عماد الدین قلندر محبوب
رب العالمین اند و از خلفای اعظم مخدوم شاه جنید ثانی قدس سرهما
ریاضت سلف می کردند متوکل محض بودند در پیر پرستی یکتای زمانه ولبس
مرد کامل **نقل است** میفرمود شیخ العالمین رض که از صحن خانه حضرت
لعل میان راه آمد و رفت زنان اقارب وهمسایه بود که پردگیان عصمت
بملاقات یکدیگر از صحن خانه شریف آمد و رفت میداشتند چون کنیز مخدوم
شاه جنید ثانی بهر کاری ازان سوگذر کردی نظر جناب ایشان افتادی
فی الفور برمی خاست تا زمانیکه از چشم غائب شودی نمی نشست واگر
او را بجناب ایشان سخنی وپیامی گفتن بودی تا وقتیکه او می گفت
ایشان ایستاده بکمال ادب می شنودند ودر تطویل سخن می فرمودند
که بنشین وبگو او از ادب پیش شان نمی نشست وایشان از ادب
او نمی نشستند کسی گفت تعظیم وتکریم کنیز وغلام هم لائق شان او باید
فرمود این کنیز کنیز حضرت ماست احترامش زیاده ازین باید که شانش
ارفع ازین است وآنکه گفتی لیاقت کنیز من نیست البته به نسبت و
فرقی در شریف ووضیع می شاید واز ما ممکن نیست که کنیز حضرت شیخ را

درآمد و رفت بنیم و باشم نشسته باشم و بهر تعظیم برخیزم و هم از عادات آن
قدس سره بوده که بیعت کسی نمیگرفت چون منت والتجا معتقدان از حد
درگذشتی می فرمود ما تحمل این بار گران نیستیم برو نزد عماد الدین قلندر
که او طاقت تحمل این کوه گران دارد و اگر کسی طالب اشغال و اذکار آمدی
فرمودی زندگی بر خود تلخ و دشوار کن باروزه و نماز بساز هر چه از نعمای
لذیذ حق تعالی انعام فرماید بخور راحتی از آب خنک بدل رسان و شکر
گویان خوش اوقات بسر کن و درین راه زنهار قدم مزن که راه سر خار است
و بس تاریک و از پل صراط و زلف بار یک غایت خطرناک هر موری درین
راه چون ماریست عشقبازی جان بازی است و در عمر خویش شاید بیعت
دو کس یا سه کس گرفته بود و یک کس یا دو کس را چیزی از اذکار هم هدایت
نموده بود و از ملاقات اهل دنیا بس گریز داشتی و انحراف کردی بر توکل
بحت عمر کرد نقل است روزی امیری بملاقات حضرت ایشان آمد چار
ناچار بپاس خاطر او ساعتی نشستند و اخلاق فرمود چون دید که رخصت
نمی گیرد دل تنگ شده به بهانهٔ قضای حاجت البشری برخاست و در
بیت الخلا رفت و توقف بسیار کرد بعد ساعتی از سر دیوار نظر فرمود که
امیر رفت یا نه لحظه لحظه می دید تا آنکه امیر این حال مشاهده کرد و فهمید که از
صحبت من انحراف می فرماید اما برین ادای وی بخندید و بجا ضرین گفت
که توقف بسیار معلوم می شود حالا امیر روم و برخاست و رفت حضرت
ایشان هم از بیت الخلا تشریف آوردند کسی گفت این قدر توقف

در مقام نجاسات از بهر انحراف صحبت اہل دنیا فرموده شد ارشاد کردند
توقف در مقام قاذورات اهون است از انکه با اہل دنیا دیر نشینم بوی
بد در یکساعت یا دو ساعت فرو می نشیند و اثری ازو باقی نمی ماند اما اثر
صحبت نمی رود اگر بد است نعوذ باللہ دل را تیره می کند و در گناه می اندازد
و اگر خیر است اسأل اللہ قلب را از جمیع ماسوی پاک می سازد منقول است
از امام جعفر صادق علی جده و علیه السلام پرسیدند که بدترین امر معصیت
که از و احتراز واجب باشد فرمود صحبت بد گفتند که بد از صحبت بد کمتر است
ارشاد کرد بلی انچه بد کردی بیک توبه محو می توانی کرد که گناه فعلی ست نبقا
چون نماند اثرش هم نماند و اثر صحبت امری است پائدار نه بینی کرد کان
عطارین کوچه و بازار را خوشبو میدارد و هر که می آنجا قرار گرفت معطر
بد خاست همچنین اثر صحبت بد که بدنیت و جهد می رود در وخوف آنست
که تا زمان اندفاع اثر باز در معصیت افتد انتقال پانزدهم ماه ذیقعده
سال یکهزار و یکصد و هفت از سال هجرت بوده مزار شریف بالین مزار
شریف خواجه عماد الدین قلندر قدس سرہما در یک احاطه زیر درخت نیب
که بس کهنه و تناور ست واقع است و پس پشت مزار شریف قبر اہلخانه
حضرت ایشان است و الحال چبوتره نو ملصق چبوتره آنجناب تعمیر کرده
قبر استاذی اخی شاه نور الحق و مولوی ظہور الحق علیہما الرحمہ کرده اند

چون منظور آن بود که مستفیضان شیخ العالمین رضی کہ ازین عالم

رحمت حیات بربستہ اند متصل ذکر حضرت شیخ العالمین رض
ذکر آنہا کردہ آید بنا بر تذکرہ نسواں کہ نسبت قرابت با آنحضرت
داشتند و از فیض آنحضرت و دیگر بزرگان بدرجۂ ولایت رسیدہ اند
ہم متصل آوردہ شد و ذکر یاران اعلیحدہ کتابی مرتب ساختم

یکی از آنہا حضرت ذہبی ولیہ قدس سرہا کہ بخطاب کلیمۃ الرسول افتخار یافتہ بودند
ذکر ایشان بالا گذشت و استفادہ و استفاضہ شان فقط از قلب شریف
حضرت مخدوم عالم قدس سرہ بودہ دوم المخانہ حضرت شیخ العالمین
رضی اللہ عنہ مزار شریف شان بس پر اثر ست و در بر آمد حاجات تریاق
اعظم و در عالم حیات تصرفی بوقوع نیامدہ و کسی بر حال ایشان مطلع نبودہ
بعد وفات دفعتہً خرق عادات و بر آمد حاجات از مزار شریف ظاہر شد
کہ ارباب باطن و اصحاب بصیرت را حیرت دست داد یکی از آنہا در عالم
معاملات پرسید کہ در دار دنیا ہیچنین اثر حالات و کیفیات باطن ظاہر
نبود و درین عالم اظہر من الشمس ست سبب چیست و این دولت از کجا
رسید فرمود عطای الٰہی مقید بزمان و مکان نیست اینجا و انجا نزد او
برابر ہست ہر جا کہ خواہد عطا کند و ہر جا کہ خواہد آشکارا نماید و ہم بعضے نقات
از اہل مکاشفات میفرمودند کہ کشود کار از جناب تاج العالمین رضی اللہ
عنہ اکثر و بیشتر بوسیلۂ ایشان ہست مزار شریف در پہلوی مزار شیخ العالمین

کردہ شد تاریخ انتقال ہشتم ماہ ذیقعدہ روز سہ شنبہ اول وقت صبح
صادق سال یکہزار و دو صد و سی و شش از سال ہجرت بودہ سوم سبطے
کلیما رسول رضا بی بی ولیہ زوجۂ اولی جناب مستطاب مولانا شاہ ابو الحسن
دام فیوضہ بودند کہ در خواب و بیداری دولت تشریف اولیاء کرام و ائمہ
عظام علیہم السلام نصیب ایشان بود و بیشتر از حضرت رسالت صلی اللہ
علیہ آلہ وسلم ہم در بیداری مشرف شدی و بعرض و معروض افتخار
اجازت یافتی مزار ایشان درمیان دو چبوترہ تاج العارفین و شیخ العالمین
رضی اللہ عنہما واقع است

ذکر خیر مولوی علی حسن رحمہ اللہ

ایشان نبیرہ حضرت شیخ العالمین اند فرزند ارجمند جناب مستطاب
مولانا ابو الحسن دام فیوضہ بودند بس مقبول بارگاہ حضرت شیخ العالمین رضہ
و آنحضرت می فرمود کہ اینچنین مستعد حالات کسی ندیدم و منظور عالی چنان
بود کہ بسرعت تمام تربیت و ترقی درجات کنانیدہ تربیت خلق و امر ارشاد
و ہدایت مفوض بایشان فرماید و خود انزوای کلی از خلق گزیند حق تعالی
نخواست کہ در رنج دنیا و مکروہات وی زیادہ تر ماند در عمر بست بجنسا لگے
جنت آرامگاہ خود ساخت و داغ مفارقت بر دل اب و جد و عم و خال
نہاد روز مرگش بر احباب بلا فرق یوم النشور بود بست و نہم ماہ ربیع
الثانی سال یک ہزار و دو صد و سی و شش ہجری وقت ظہر

روز یکشنبه انتقال نمود و بر چبوتره حضرت تاج العارفین رضی دفن شد در
گوشه پائین مشرقی چبوتره و اکثر حاجات از توجه شان برآمده و ارباب
حاجت و مکاشفه ایشان را در حضور حضرت تاج العارفین رض عرض یگی
یافته اند و مکرر از زبان حضرت شیخ العالمین رض شنیده بودم که
ایشان را در ان عالم طاقت تصرف پیدا است و نیز اگر کسی در حاجتی
استمداد کند حل مشکل بخوبی کردن می توانند

چون موضع شهباز پور که مخلوط الرقبه ازین قصبه است و بس
متصل که جوانان در شب ماه سیر کنان آنجا میروند و می آیند
خواستم که احوال بزرگان اسلاف آنجا هم داخل کتاب سازم

از انجمله حضرت مخدوم بدر الدین بدر عالم مشهور و معروف و در برآمد حاجات
موثر تاریخ انتقال پانزدهم ماه شعبان است تا بقای طاقت آمد و رفت
مدام شیخ العالمین رض معه یاران روز عرس مخدوم تشریف شریف می برد
پیاده پا می رفت و سبب چندین خلوص حضرت شیخ العالمین رض بحضرت
مخدوم به کمال مخدوم بود چرا که بسیار کاملین سلف در زیر زمین آسوده
اند اما نسبت انها این قدر اظهار خلوص نبود مگر سر درین امر آن بود که مخدوم
بلا واسطه فیضیاب از حضرت قمیص قادری رضی الله عنه اند و خلیفه
اعظم و هم مرید دیگری اند ایشان سر موحقی نبود و شیخ العالمین رض

نیز قمیصه قادریه بود القصه مخدوم در زمان خود بکمالی که داشت نظیرش
نبود بس خرق عادات بر دست ایشان شده و در سلسله قمیصه خود
خاتم الکاملین گویا حضرت ایشان شدند و فی الحقیقت بدر فلک حقیقت
بودند نقل است می فرمود شیخ العالمین رضی الله عنه در تذکره
مراقبه چشم بند کرده و کشاده که مخدوم بدر قدس سره همیشه در مراقبه
چشم کشاده داشتی و بند نکردی روزی یاری مقبول بارگاه عرض
کرد که در طرق شیوخ دیگر یاران ایشان از هر سو چشم بند کرده مراقب
میشوند نهایت خوش می نماید و سبب جمعیت خاطر و انبساط طبع و
وجوش می گردد اگر در طریقهٔ عالیه هم بدان اجازت شد می خوش بود
فرمود خبر آرید که کلال ظروف گلی در پزاوه نهاده و مرتب ساخته یا نه کسی
عرض کرد در همین موضع بالفعل پزاوه درست شده است خبر گیر به
شخصی رفت و بکلال حسب حکم مخدوم فرمود که آتش در پزاوه ندهی
تا اجازت مخدوم نیابی و خبر رسانید که پزاوه مرتب است فرمود فردا
خواهیم رفت صبح با یاران متوجه بسوی پزاوه شد و ساعتی در انجا
چشم بند کرده مراقب نشست و باز چشم کشاده و بسوی پزاوه نگاه
فرمود همه ظروف در پزاوه یکبار پخته و سرخ شد آن زمان گفت تا زمانیکه
این قدر جوش و گرمی در نگاه پیدا نه بود در مراقبه چشم بند کردن چه
سود و باز مراجعت بخلوتخانه نمود آن پزاوه چند عرصه زیارتگاه عالم بود

ذکر خیر حضرت میر سید شاه

والد ماجد حضرت مخدوم بدر قدس سرهما ایشان از خلفای قصبۀ قادریه اند مزار شریف مشرقی موضع شهبازپور بس متصل از آبادی بر سر راه آبادی موضع واقع است بس پر اثر که سالکان طریقت را بدانجا انبساط تمام دست میدهد مقامیست دلکشا و جان فزا

ذکر خیر شاه کالن قدس سره

قبر شریف ایشان در احاطۀ مخدوم بدر ست قدس سرهما از فرزندان مخدوم اند برخے از احوال مکاشفه ایشان که بسمع رسیده در تذکرۀ حضرت شیخ العالمین رض بقید قلم آورده شده در قرابت زوج خواهر شیخ العالمین رض بودند

ذکر خیر حضرت زبدة العارفین خواجه عماد الدین قلندر قدس سره رضی الله عنه

حضرت ایشان از اولیاء کرام این قصبۀ ناجیۀ حضرت پهلواری اند شرفه الله تعالی و عصمها عن الآفات والاشرار فرزند ارجمند حضرت شاه برهان الدین عرف لعل میان قدس سره اند که تذکرۀ شان بالا گذشته **نقل ست** ا
می فرمود حضرت شیخ العالمین رض که حضرت ایشان را اتفاق تحصیل علوم از فقه و اصول و تفسیر در شهر دهلی افتاده بود در اثنای تحصیل اکثر حضرت شاه سید فاضل رضی الله عنه که اصل وطن شریف شهر کشمیر بود و بیشتر ایام اتفاق سکونت بشهر دهلی شدی برای ملاقات حضرت ایشان که

بشما طالب العلم بودند تشریف می آوردو نزد ایشان نشست میفرمود
و در حل مشکلات امداد می نمود حضرت خواجه در حضرت وی رضو عقیدتی
که داشت از امداد و عنایت در فتح باب کار رو بترقی آورد و روز بروز ترقی کام
می پذیرفت تا آنکه بعد فراغ از کسب علوم رجوع بسید رض نمود و مرید شد
و داخل سلک یاران طریقت گردید سید قدس سره که فریفتهٔ جمال باطن
حضرت ایشان بود تمام تر سرگرم تربیت ایشان شد اول ریاضت و مجاهدت خواجه
آن بود که سید رض فرمود ای فرزند ملبوسات خود در دست لقیحه من دار
روز جمعه در تبدیل لباس حرکتی و تلبیس البسه پاک و صاف موافقت
با من کن که هم ملبوسات شما باحتیاط خواهد ماند و حساب کار در گاهی بغلط
نخواهد افتاد و چند ماه باین لطفها خو پذیر فرمود تا آنکه روزی خود بعد غسل
جمعه لباس صاف پوشید و خواجه را امر به تبدیل لباس نکرد و هفتهٔ دیگر
هم بران ملبوس گذشت جمعهٔ سوم نیز بدستور جمعهٔ اول منقضی شد و خواجه
هیچ عرض نداشت که ملبوس بس کثیف شده ضرورت تبدیل است یا
کدام قصور اعراض بخاطر اشرف راه یافته همچنین زمانه دراز زیاده از شش
ماه بران یک لباس که در بدن بود حضرت خواجه قناعت داشت و لبس میکرد
پاره پاره شده بود که در هر مقام تاری بوسیده ازان می افتاد روزی
مجلس عرس بزرگان بود حضرت سید رض را نیز اهل مجلس دعوت کرده
بودند و دیگر مشائخان دهلی نیز مجتمع بودند فرمود از فلان جا طلب آمده چون
شب قل فلان بزرگ است رفتن ضرورست مناسب می نماید که شما هم

موافقت و مرافقت با من کنید حضرت خواجه عرض کرد بدل هم رکاب سعادت
خواهم رفت و با سید رضی روانه شد با همان لباس چرکین شکسته و کهنه
تار شده و یکبار هم ایماءً و اشارةً عرض نکرد که اگر حکم و قضا توام شرف
نفاذ باید لباس دیگر پوشیده بر کاب سعادت دوم چون در مجلس فقرا
رسید همه مشائخان و آزادگان مجلس بهر تعظیم برخاستند از هر یکی جناب السید
بغل گیر می شد و مصافحه می کرد و حضرت خواجه را بغل گیر می کنانید و میفرمود
که طالب نو آمده اند از ایشان ملاقات فرمایند هر چند لباس خواجه تار تار و
کسیف تر بود و تمام تر ستر نمی پوشید لیکن سر موازین حالت ایشان را تغیری
نرسیده حضرت سید رضی ملاحظه می فرمود و می دید و حاضرین هم دانستند
که باین لباس کسیف و تار تار که ستر عورت هم تمام تر نمی کند درین ازدحام
خلق آوردن و از اکابر شیوخ و عوام شهر بغل گیر کنانیدن بجز نفس شکنی
این جوان دیگر نیست در امتحان سید بی نفسی خواجه تمام تر راست
آمد و بس دل شاد شد که هرگز خیال ذلت خود هم بدل شان راه نیافته
بود و بعد مراجعت باز از آن روز بهر جمعه حکم تبدیل لباس نو فرمود
و اهتمام درستگی البسه برای ایشان بر خود مقدم داشتی بعرصه قلیل تکمیل
سلسلهٔ قلندریه مجانیه نصیب ایشان شد رخصت تربیت و ہدایت
خلق یافت بسوی وطن شتافت و معاصران را در رشک گذاشت
والد بزرگ حضرت خواجه را آمدن شان منکشف شد روز داخل شدن
در وطن از غایت فرط محبت بی اختیار می فرمود یوسف من آمد یوسف

من آمد چون بسواد وطن رسید باوجود انکشاف حال او یاری را فرمود
برو و ببین که چه حال دارد و بکدام لباس است آنکس رفته دید و نحوه
عرض کرد که ساعتی در اینجا توقف کرده آید و باز آمد و بحضور حضرت
لعل میان والد بزرگ شان ظاهر کرد که بلباس تقوی و صلاح و فلاح
دینی آراسته و پیراسته است خوشوقت شد و برخاست بیرون قصبه
رفته ملاقات نمود و چشم را از دیدن جمال فرزند نور ها افزود و بر دل
پاک ابواب انفراغ سرور کشود و هر دو بزرگ داخل دولت سرای خود
که بظاهر گنجی و گوشهٔ بود و بباطن رشک هفت بهشت گردیدند
کرامات و خوارق حضرت خواجه بسیار است بلکه زیاده از شمار از انجمله
آنست که می فرمود شیخ العالمین رض که روزی حضرت خواجه در سماع
بوده وجد و رقص می فرمود حضرت تاج العارفین رض که دران عرصه نوجوان
بوده بخدمت عالی حاضران وقت یکبار در عین انبساط و وجد قریب
تاج العارفین رض آمده بروایت صحیح بلکه اصح آنست که دران وقت حضرت
تاج العارفین شریک محفل شریف نبوده ناگذر از انطرف کرده که نظر کیمیا
اثر حضرت خواجه رض بر حضرت ایشان افتاد و آواز داد ای فلان بیا
بشنو چون قریب رفتند و آنحضرت در دور وجد بود قریب جناب ایشان
آمده فرمود مهمانی می آید برای او سامان ضیافت مهیا کن در کسی امر
حضور واقع نشود جناب ایشان تسلیم نموده متوجه دولت سرای حضرت
خواجه شدند تا باهل آنحضرت اطلاع مهمان کنند در اثنای راه که هنوز

از مجلس جدا نشده بودند خیال در دل آمد که این عجیب وجد و شورش است که در میان شورش طلب کردند آواز واو ندباز حال آمدن معان بیان فرمودند و جد بسیار بحال است حضرت خواجه را خطره جناب ایشان منکشف شد و باز آواز داد که بشنو چون قریب رفتند فرمود حد کاملین آنست که یک مشت سر سف گیرند و در دو شورش بریزند بجز یک عدد دیگر از مشت نخواهد ریخت اودو نخواهد افتاد و گفت برو بکار خود بار دیگر در وجد دور گردن گرفت نقل است می فرمود شیخ العالمین رضه روزی حضرت خواجه را وقت خوش بود مطربی که دران وقت سعادت و تصرف اندوزی حضوری داشت بغزل خوانی اجازت یافت آن بخت تیره و عقل خیره بمقتضای نخوت که اصل سرشت این طائفه مطربان است گفت اسباب ساز هم موجود نیست و وقت هم نا مساعد آن حضرت خواجه بمطربی دیگر که حاضر بود و او در شمار مطربان نبود و مطلق پایه اعتبار نداشت مجاز بغزل سرائی گردید و حضرت خواجه را نادیده در وجد و شورش آورد از ان روز تا این زمان که نوبت اولاد در اولاد رسیده و هر دو مطربان را اولاد اند در اثر و دلربائی مقتضای آن نخوت امر بالعکس است آن نا پرسان مطبوع قلوب خاص و عام شد و اثرش در اولاد او جاری ماند و آن نخوتی به نکبت کریه الصوت مبتلا شد و هنوز اثرش در اولاد بحال است که نا پرسان محض اند نقل است روزی حضرت تاج العارفین در خدمت سراپا افادت حضرت مولانا محمد وارث رسولنا رضی الله عنهما حاضر بودند و تقریب بعضی معارف و بیان مقامات بود و وقت درس و تدریس که یکبار حضرت رسولنما خطاب بتاج العارفین کرده فرمود در بازار سیر باید نمود

بحیرت افتادند که خلاف دستور بلا کاری رفتن ببازار حکم میشود که بار ثانیا
ارشاد شد که سیر بازار کنید حسب ارشاد باحیرت تمام برخاست و رو ببازار آورد
و حیرت استفسار ندا شت که در طریقہ سلوک علم دلار اگنجایش نیست و چون و
چرا را دخلی نہ چون در بازار رسید ناگاہ نظرش بر دو کانی افتاد دید کہ حضرت
خواجہ رضا ایستادہ است حیرت بر حیرت افزود از خود رفت بکمال فرط
محبت دوید و بر پای مبارک بوسہ داد و افتخار حاصل نمود و عرض کرد
کہ درین شہر از کی اتفاق تشریف آوری شدہ و فرودگاہ کجا مقرر کردہ شد
ارشاد کرد ہمین وقت درین شہر آمدم سبب آنکہ درین ساعت بی اختیار
دل بدیدن شما اضطراب کرد کہ تسکین خاطر بغیر دیدار جمال آن فرزند
دلبند ممکن نبود بنا بر یک قدم آمدیم دیدیم و مسرور گردیدیم حالا بوطن میرویم
تو نیز نزد مولوی برو آزین ارشاد دیگر حیرت آمد کہ درین شہر تشریف آوردن
و بغیر ملاقات حضرت مولانا رسولنا مراجعت بوطن فرمودن بس عجب است
اما از پاس ادب دم نمی زدند چون رخصت یافتہ بحضور مولانا رسول نما رسیدند
و آنچہ معائنہ افتادہ بود معروض بیان آورد و تبسم کردہ فرمود کہ برای ہمین
شمارا بسیر بازار فرستادہ بودم کہ شاہ صاحب بہر دیدن شما آمدہ بودند و
منتظر لقای شما در بازار ایستادہ شدند و تقاضای حال شان آن
بود کہ این وقت آمدن در مدرسہ من ناگوار نمود بنا بر نظر حرج او شان شما
را محرک سیر بازار گردیدم نقل است می فرمود شیخ العالمین رضا روزی
حضرت خواجہ در صحن خانہ مشی اقدام می فرمود یکبار رنگ روی مبارک

متغیر و زرد گردید تخت پوشی در صحن فرش بود بی اختیار بران نشست
و ساعتی متفکر و متغیر الالوان ماند حاضرین را تردد ی رو نمود بعده برخاست
و هر کسی را حیرت یافت فرمود دیدیم جناب رسول صلی الله علیه واله وسلم
را بر تخت سوار و تخت مبارک بر دوش نسیم عنبر شمیم می رفت و خلقی از
انبیاء و اولیاء بر کاب سعادت می روند و می دوند چند گام از برابر سر ما
تخت تشریف رفته باشد که از ان میان حضرت ذکریا نبی علیه و علی نبینا
السلام پس پا آمده بسوی من متوجه شده فرمود میدانی که وقت گذار
اره بر سرم چرا آه کرده بودم عرض نمودم یا نبی الله جانم فدای تو باد این
ان مخفی بر من آشکار افرما فرمود خلق میداند که از زخم اره و هلاکت جان آه
دردناک کردم و حال آنکه نه خیال جان بود نه ایذای اره بلکه امری صعب
تراین بود که شیطان را در کار ما چرا دخل دادند و آه جانسوز من او همعنی
بود و باز روانه شد **نقل ست** می فرمود شیخ العالمین رض که جسم انور
حضرت خواجه بس نادر بود و بسیار عظیم الجثه بود با اینهمه در ذکر قلندریه
ثلاثی گنبدی که بذکر شیر معروف و مشهورست تا شانزده دست در عمر کهوله
و شیخوخت جست میکردند و باز قهقری بر جای خود می آمدند و در باب توکل
آنقدر قدم راسخ بود که لباس هم بجز یک پیراهن و یک پایجامه و تاج و لنگی
دیگر نمیداشت چون روز جمعه آمدی لنگ بستی و یاری بود شاه محمد مقیم نام
که ذکرش ضمناً بالا گذشت پیراهن و پایجامه و تاج بر گرفتی و اندک صابون
خریدی و بر تالاب که گازران می شوئید ند رفتی و خود شوئیدی و صاف کردی

باول وقت ظهر پیش خواجه رض آوردی که آنحضرت پوشیده نماز جمعه
می رفت و پیراهن دیگر درست می کردند وقتیکه سابق بکار نمی شد نقل
است می فرمود حضرت شیخ العالمین رض که یاری از یاران حضرت خواجه
بشهر عظیم آباد در مجلس درویشی نشسته بود آن درویش بتحقیر تذکرهٔ طریقهٔ
قلندریه درمیان آورد آن یار خواجه را ناگوار آمد گفت سخن بیهوده بگذار هرچند
درین طریقهٔ عالیه ما را رتبه نزد قلندران سر بست نیست مگر اینک گوی و اینک
میدان به بین اگر چشم روشن داری که با ذکر قلندریه می کنم و در کلمهٔ نفی
جمله ماسوی الله از نظرم غایب و منفی میشود و بجز اثبات حق دیگر نمی ماند
و پیر من خواجه عماد الدین قلندر محبوب رب العالمین در قصبهٔ پهلواری
موجود است و سجادهٔ ارشاد است برو و به بین که او چون ذکر قلندریه میکند
در کلمهٔ نفی جسم شریف وی از نظر خلق غائب می شود و در کلمهٔ اثبات
ظاهر و نمایان می گردد باری اگر ترا هم چیزی باشد پیش آر آن درویش
لب بسته و سرنگون شد و جوابی نداد نقل است شاه خدا بخش قدس
سره می فرمود نقلا عن تاج العارفین رض که حضرت تاج العارفین بعد انتقال
حضرت خواجه رض شبی مطالعه کتابی می فرمود و حضرت شاه غلام نقشبند
که در حبالهٔ پرورش حضرت تاج العارفین بود قریب زانو بخواب رفته
بود ناگاه آواز نعلین چوبی از صحن خانه شنید سر از کتاب برآورد دید
که حضرت خواجه می آید و دید و شرف پابوس حاصل کرد و اثر نرمی و گرمی
اندام در مساس پابوس امتیاز نمود و پرسید یا محبوب رب العالمین بعد

مرگ هم در جسم مثالی آثار زندگی از گرمی و نرمی اندام داده می شود
فرمودند لیکن این جسم جسم مثالی نیست که دران اینهمه آثار یافتی این جسم دنیا
است که داشتم حق تعالی بآن مجاز کرده هر جا که خواهم به همان جسم اصلی
خود حاضر شوم و اینک دلم بدیدن فرزند ارجمند غلام نقشبند رغبتی تمام
داشت به همان جسم اصلی دنیاوی آمدم تاج العارفین رضی الله عنه خواست
که حضرت شاه غلام نقشبند را بیدار کند آنحضرت منع فرمود که بیدار مکن
غرض از دیدن بود و آن حاصل شد دعا امیدوارم و تشریف فرما شد
نقل است روزی ذکر در التفات بزرگان بود شاه محمد بخش قدس سره
فرمود که بعد انتقال حضرت خواجه چندی معمول ما همه جوانان بود که در
شب ماه برای زیارت مزار شریف حضرت ایشان می رفتیم چون بموجهه
می رسیدیم همه ها می دیدیم برای العین که آنحضرت چادری سفید بر سر
کشیده بر قبر شریف تکیه زده مراقب نشسته است و کسی را درین معائنه
شک و ریبی نبودی چون قریب تر می رفتیم از نظر غائب می شد گاهی
درین امر خلاف بوقوع نه آمد و هم از دست کافری بس حیران بودم و از
ایذاروی که دشمن جان من بود راه نجات نمی یافتم تا آنکه بحکم تاج العارفین
دعای مقهوری او خواندن اختیار کردم سوم روز از آغاز بود که وقت
خواندن برای العین حضرت خواجه را دیدم که تشریف آوردند و از دعای
مقهوری منع فرمود موقوف کردم و بحضور حضرت تاج العارفین ماجرا
عرض نمودم فرمود مخوان که شاید او دوست تو گردد و حق تعالی از دست

اجازت حضرت بیا انصاحب تاج العارفین رض را در حیات بوده است اما اعلان آن باقی مانده بود و مفصل در خرقه خلافت دادن در مجمع عام که انتقال فرمود

اوترا شفقتی رسانند فی الحقیقت در چند روز همین امر پیش آمد که بدل دوست
من شد نقل است می فرمود شیخ العالمین رض که بعد تکمیل طریقه حضرت تاج
العارفین را نزد و بخاطر اشرف راه یافت که بیعت بر دست حضرت مولانا
رسول نما کنم یا بر دست حضرت خواجه که هر دو بزرگ ذی حقوق من اند رجوع
بحضرت رسالت صلی الله علیه وآله وسلم کرد ارشاد شد که نصیب بیعت
بر دست خواجه عماد الدین قلندر است بر وی که او منتظر تست تاج العارفین رض
عرض رویای صالحه بر حضرت مولانا رسولنما رض کرد بمجرد استماع فرمود زود
برو که کار از دست نرود آنحضرت رخصت یافته بوطن رسید و بر دست حضرت
خواجه بیعت کرد و باجازت جمیع سلاسل قادریه و امامیه و قلندریه و چشتیه
و فردوسیه و اذکار و اشغال ممتاز گردید و تربیت یاران حضرت خواجه
نیز مامور شد و حضرت فرمود که حالا ایام حیات مستعار قلیل باقی ماند
می خواهم که بفراغ دل متوجه کار خود باشم تعلق تربیت یاران هم نماند
بعد چند روز تاج العارفین رض باز رخصت گرفته عازم شهر بنارس گردید
و فائز خدمت فیض درجت حضرت مولانا رض شد چند ماه قیام کرده بود
که مکتوب ارشاد اسلوب حضرت خواجه بطلب آنحضرت رفت که خود را
زود رساند ایام فرصت قلیل است و سخن گفتنی کثیر و لکنون خاطر اشرف
حضرت خواجه چنان بود که مشائخان شهر پتنه و دیگر روسا و درویشان
قرب و جوار را استدعا فرموده بمجمع مشائخان و درویشان تاج العارفین
را رض خرقه خلافت پوشانند تا هر که و مه بران مطلع شوند و هم بعضی از کار

واو را دکہ سابق بان مجملاً مجاز شدہ بود مفصل اجازت بخشند حضرت
تاج العارفین بمجرد اطلاع مضامین مکتوب وے اگین از خدمت
حضرت مولانا رخصت یافتہ رہگرای وطن شد و بدولت پابوس حضرت
خواجہ فائز گردید ہنوز عرصہ چندروز نگذشتہ بود کہ بیماری صعب لاحق
شد و کنون خاطر شریف از پردہ غیب جلوہ گر شدہ بود کہ رخت حیات
ازین جہان بربست و عالم را بی نور گذاشت خورشید جمالش ہیچ جنت
شتافت نشتر غم جگر تاج العارفین را پارہ پارہ کرد آتش الم دل را
کباب ساخت بعد چند روز باز بخواب ثانیاً مفصلاً اجازت بخشید
نقل ست می فرمود جناب شاہ شمس الدین ابوالفرح قدس سرہ
کہ روزی حضرت خواجہ حضرت تاج العارفین رضی اللہ عنہما مع یاران در مجلس جہلم
کسی از اقارب نشستہ بودند و تاج العارفین رضہ از کمال جمال و اخلاق
حمیدہ حضرت مولانا و جاہ و جلال او تذکرہ می فرمود حضرت خواجہ رضہ بر زبان
مبارک این شعر راندند ؎ یار در خانہ و ما گرد جہان می گردم + آب در کوزہ و
ما تشنہ لبان می گردم + تاج العارفین رضہ خیال نفرمود و ہمچنان در بسط
سخن بود بعد ار ساعتی حضرت خواجہ فرمود کہ شما خیال نہ کردید در
سخن باشید مولوی صاحب برای دیدن شما معہ یاران تشریف آوردہ
بودند خواستم کہ شما را بدان آگاہ کنم لیکن منع کردند و گفتند کہ فقط
برائے دیدن ایشان آمدہ بودم کہ درین وقت بے اختیار دلم
مائل دیدار شان بود اکنون میروم باوجود منع شعرے متضمن

در زیارت حضرت جانان جانانی (؟)

این مضمون بود خواندم تا باشد که شمار احوال آن آید حضرت تاج العارفین رض
بس متاسف شدست عشق در دل ماند و یار از دست رفت + دوستان
دستی که کار از دست رفت و دیگر حکایات حضرت خواجه رض در ذیل حکایت
حضرت مولانا سولنا و حضرت تاج العارفین رض مذکور شده چون این حکایات
مشتمل بر احوال هر سه بزرگان بود بنابر خاتمه برین حکایت کردم و بدایت
ذکر از احوال حضرت مولانا سولنا که مرشد و پیر طریقت حضرت تاج العارفین
رضی الله عنهما بودند کردم و نهایت بر ذکر احوال حضرت خواجه محبوب
رب العالمین رض که پیر بیعت تاج العارفین رض بودند نمودم خطابات آنحضرت
محبوب رب العالمین رح خواجه افضل المجاهدین مرشد السالکین
شفیق علی المخلوقین مقصود السالکین و در نیاز حضرت ایشان معمول خلق
السنت که بورانی بالحضور می کنند که بس مرغوب طبع شریف بود ثم الاختتام
بالصلوٰة والسلام علی سید المرسلین خیر الانام محمد و آله و صحبه و ذریته و ازواجه
و عشیرته و اشیاعه و اولیائه و علی سائر امته اجمعین والحمد لله رب العالمین
شب دوازدهم ماه جمادی الثانی ماه انتقال حضرت تاج العارفین رض از
مسوده فراغت یافتم در ماه رمضان شریف شب بست و دوم این نقل
مسوده اختتام پذیرفت سال یکهزار و دوصد و چهل و نهم اللهم تقبل منی
واجعله مقبولا فی حضرت اولیائک و فی قلوب المومنین ولا تجعلنی ملوما
و مطعونا فیه ولا تحرمنی من اجره و برکاته بحق نبینا محمد و آله و صحبه صلی الله علیه
وسلم علیهم اجمعین

بسم اللہ الرحمن الرحیم

فوائد چندکہ از جنس معمولات حضرت تاج العارفین و شیخ العالمین رضی اللہ تعالی عنہما بودہ ثبت آن درین قرطاس ضرورت و برآیندہ بکار یکی از معمول ہا رہ قل شب یازدہم و دوازدہم ہر ماہ و بستم یکم بود کہ حضرت تاج العارفین بر آن ترقی حیات حضرت شیخ العالمین رضی اللہ عنہ لازم کردہ بودند و شیخ العالمین ازین مؤلف بارہا فرمودہ کہ دوام نیاز یازدہم و دوازدہم در ہر ماہ عملی مجرب است برای آبادی خانہ چون حضرت تاج العارفین رضہ ازین عالم نقل فرمود شب انتقال حضرت ایشان کہ شب بستم است چنانچہ در اصل کتاب بہ تفصیل ذکر کردہ شد حضرت شیخ العالمین قل لازم فرمودند در ہر ماہ این چہار قل معمول بود و چندی اکتفا بر برگ سبز یعنی برگ تنبول و خوشبوی صندل و گلاب کردہ می شد و بعد ازان شیرینی نیز لازم بود بعد انتقال حضرت شیخ العالمین رضہ در ہر ماہ بشب انتقال کہ شب بست و نہم ماہ است جناب مستطاب زیب مسند فقر مولانا شاہ ابوالحسن صاحب متع اللہ المسلمین بطول بقایہ قل آنحضرت التزام فرمودند و بعد قل مجلس سماع صوفیہ ہم درین شب یک دو پاس دوام نمودند و صبح آن گاہی بست آثار گاہی زیادہ پلاؤ ہم فاتحہ می نمایند و ترتیب قل حسب ارشاد جناب رسول کریم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ خواندہ می شود اینست اول سورہ فاتحہ بعدہ الم تا مفلحون بعدہ آیۃ الکرسی تا خالدون بعدہ آیہ لا یستوی اصحاب النار و اصحاب الجنۃ تا عزیز الحکیم بعدہ سورہ مزمل تمام بعدہ سورہ عم تمام بعدہ علی الترتیب

چہار قل لیکن سورۂ اخلاص سہ بار بعدہ سبحان ربک رب العزۃ عما یصفون وسلام علی المرسلین والحمد للہ رب العالمین بعدہ آن اللہ وملائکتہ یصلون علی النبی یا ایہا الذین آمنوا صلوا علیہ وسلموا تسلیما بعدہ درود لبیک اللہم ربنا وسعدیک اللہم صل وسلم علی سیدنا ومولانا محمد وعلی آل سیدنا ومولانا محمد صاحب التاج والمعراج والبراق والعلم دافع البلاء والوباء والالم جسمہ مقدس مطہر منور معطر فی الحرم اسمہ مکتوب فی اللوح والقلم سید العرب والعجم سید الثقلین نبی الحرمین امام القبلتین وسیلتنا فی الدارین صاحب قاب قوسین جد الحسن والحسین محبوب رب المشرقین والمغربین مولانا ومولی الثقلین ابو القاسم محمد ایہا المشتاقون بنور جمالہ صلوا علیہ وآلہ این درود خاصۃً در قل جناب رسول کریم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم خواندہ می شود ودر قل حضرت امیر وحضرت پیر دستگیر وحضرت تاج العارفین وشیخ العالمین رضی اللہ عنہم براین درود اہتمام کردہ میشد اللہم صل وسلم علی سیدنا ومولانا محمد وعلی آل سیدنا ومولانا محمد الذی کان علیا فی درجاتہ حسنا فی صفاتہ شہیدا فی تجلیاتہ زین العابدین باقر علم الاولین والاخرین صادقا فی اقوالہ کاظما فی جمیع احوالہ متمکنا فی مقام الرضا جوادا کفہ عند العطاء ہادیا الی سبیل النجاۃ عسکریا مع الغزات مہدیا الی طریق الیقین صلواۃ اللہ وسلامہ علیہ وعلیہم اجمعین مگر در قل حضرت پیر دستگیر محبوب سبحانی رضی اللہ عنہ در آخر درود غیاث المستغیثین ودر قل حضرت تاج العارفین لفظ مجیب

دعوة المضطرین و در قل شیخ العالمین وگاه لفظ شفیع المذنبین زیاده
می کردند که ازین خطابات سامعین را معلوم شدی که فاتحه فلان بزرگ
ست شاه مهدیا الی طریق الیقین غیاث المستغثین صلواة الله وسلام
علیه وعلیهم اجمعین **فائده ضروریه** باید دانست که انتقال حضرت
شیخ العالمین رضه وقت اول ظهر روز پنجشنبه تاریخ بست ونهم ماه
شعبان بوده ومعمول بزرگان ست که در اعراس قل وقت انتقال
صاحب مزار می کنند مگر در صورتیکه وقت انتقال معلوم نباشد و درین خاندان
قادریه نعمتیه قل آنحضرت که در روز عرس می کنند با وجود دانستن وقت
قریب نصف النهار وگاه بلکه بیشتر وقت چاشت کرده ختم مجلس میسازند
سبب آنکه در سال اول که ایام عرس آمد در خاطر هر که ومه تردد راه
یافته که اگر قل وقت انتقال آنحضرت کرده آید چنانچه در اعراس دیگر کرده
میشود بر زایران وحاضران مجلس که از راه دور آمده اند از قرب ماه رمضان
شریف بس حرج وناگوار خواهد شد که در صورت رویت هلال صوم اول
در سفر واقع می شود وبعد برخاست مجلس وقت رفتن ورسیدن
بوطن دشوار وتهیدستان را وقت تهیه اسباب روزه نمی ماند
واگر اول وقت قبل از نصف النهار قل کرده شود خلاف دستور وخلاف
آداب ست آخر رای مهر ضیای جناب مستطاب الی مسند خلافت
مولانا شاه ابوالحسن صاحب افاض الله علینا فیوضه برین قرار گرفت
که بیم تقرر این امر از رضای حضرت شیخ العالمین رضه کرده آید جناب

سید العلماء سند الفضلاء استاذ الکل سیدی مولائی مولوی احمدی
صاحب قبلہ مدظلہ العالی را و بعضے دیگر برادران را فرمودند کہ قصد دریافت
مرضی مبارک از مزار شریف نمایند چون این بزرگان حسب الحکم بر مزار
شریف رفتہ سر بمراقبہ شدند و استصواب نمودند آنحضرت رضی اللہ
عنہ راندند کہ می فرماید وقت چاشت کہ وقت انتقال رسول اللہ صلی
اللہ علیہ وآلہ وسلم قل من نیز مقرر سازند بنا بر ہمان وقت مقرر کردہ شد
فائدہ درین خاندان معمول روز عرس ہنیست کہ دو قل می شود یکے
وقت شب اول مجلس ومجلس بعد فراغ تقسیم طعام شروع میشود
وابتدای وانتہای مجلس از قل کردہ میشود و این قل اخیر در عرس ربیع الاول
وقت چاشت کہ وقت انتقال رسول اللہ علیہ وآلہ وسلم است و در ماہ
ربیع الثانی ازانجا کہ وقت انتقال حضرت محبوب سبحانی رضی اللہ
عنہ معلوم نیست و از کتابے بہ ثبوت نرسیدہ بنابر یک قل کہ شب
یازدہم در ابتدا مجلس مے شود اکتفا کردہ می آید و علی ہذا القیاس
در ماہ رمضان شریف مجلس حضرت امیر المومنین علی مرتضی کرم اللہ وجہہ
الشریف کہ مجلس یک شبہ میشود یک قل اولاً کردہ می شود و در
عرس تاج العارفین رضہ یک قل اول وقت شب و دوم بعد مجلس
سماع قریب نصف النہار کہ وقت رحلت بود کردہ می شود و درین سہ
عرس ربیع الاول و ربیع الثانی و جمادی الثانی مجلس یازدہ کردہ می شود و در ماہ
جمادی الثانی شب بست ویکم قل حضرت امیر المومنین رضہ کردہ می شود

و در ماه ربیع الثانی وقت ظهر بعد فراغ نماز و زیارت آثار شریف رسول کریم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قبل حضرت مولانا امیر الدین شمس الدین ابدال مولانا محمد وارث رسولنما رضی اللہ عنہ ہم معمول است کہ تاریخ آنحضرت است اما وقت انتقال آخر شب یازدہم است معلوم نیست کہ بکدام سبب حضرت تاج العارفین رض وقت ظہر تاریخ یازدہم اختیار فرمودند

تمت

شرح تفصیل از تذکرۃ الکرام

خاتمۃ الطبع

الحمد للہ علی احسانہ کہ نسخۂ مفید عام تذکرۃ الکرام کہ سرمایۂ سعادت اخروی
و پیرایۂ جمال معنویست از حضرات کبار صوفیۂ صافیہ پھلواری شریف کارنامہ
ایست کہ صداقت ہمسایۂ اسرار رموز و ارادت خدا پرستان آئینہ ایست
صفا پیرایہ باہتمام فتح محمد تائب در مطبع انوار محمدی لکھنؤ امین آباد
حسب فرمائش محمد تیغ بہادر مالک مطبع زینت
طبع گرفت

اشتہار

بفضلہ تعالیٰ کتاب لاجواب آئینہ حالات
اولیاء عظام مسمی بہ تذکرۃ الکرام جسے جناب
مجمع الفیوض والبرکات مولانا ابوالحیواۃ صاحب
قادری پھلواری نے تصنیف فرمایا بکمال صحت وصفائی
ناچیز فتح محمد تائب کے اہتمام سے مطبع انوار محمدی
مین تیار ہوئی قیمت اسکی برائے نام صرف دو روپیہ
ہے اور یکمشت تجار کے لیے تخفیف بھی ممکن ہے
یہ کتابین مقامات ذیل سے مل سکتی ہین
خاص پھلواری شریف خانقاہ مولوی شاہ بدرالدین صاحب
و مولوی علی نعمت صاحب آرہ کلکتہ مطبع انوار محمدی

العبد
محمد تیغ بہادر مالک مطبع
انوار محمدی لکھنؤ

آخری درج شدہ تاریخ پر یہ کتاب مستعار
لی گئی تھی مقررہ مدت سے زیادہ رکھنے کی
صورت میں ایک آنہ یومیہ دیرانہ لیا جائے گا۔

کتب خانہ

جامعہ عثمانیہ

۱- اراکین مجلس اعلیٰ و مجلس انتظامی [illegible] کتابیں ایک ماہ تک اپنے پاس رکھ سکیں گے۔

مجالس تعلیمات و نصاب [illegible] پانچ کتابیں ایک ماہ تک اپنے پاس رکھ سکیں گے۔

۲- اساتذہ جامعہ عثمانیہ [illegible] کتابیں ایک ماہ تک اپنے پاس رکھ سکیں گے اور [illegible]

اراکین دارالترجمہ [illegible] دو کتابیں بی اے و [illegible] جماعتوں کے

۳- طلبائے ایم اے، ایل ایل بی [illegible] اپنے پاس رکھ سکیں گے۔

کے طلبہ تین کتابیں ایک [illegible] تک اپنے پاس [illegible] طلبہ [illegible]

طلبہ پانچ کتابیں [illegible] کتابیں [illegible]

۴- مدت مقررہ [illegible] کتابیں واپس نہ [illegible] لیا جائیگا۔ یکمشت [illegible] روزانہ

ایک آنہ یومیہ فی کتاب [illegible] کر جاری کی جا سکیں گی

۵- بشرط موقع کتابیں [illegible] کتب خانہ میں کتاب کا لانا لازم ہے۔

۶- کتابیں گم یا خراب ہو جائیں تو [illegible] ذمہ داری

عاید ہوگی۔

۷- کتابوں پر کسی قسم کا نشان یا [illegible] نہ

لگایا جائے۔

۸- قلمی نسخے اور حوالے کی کتابیں

جاری نہ کی جا سکیں گی۔